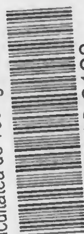
Despre viața ascunsă în Dumnezeu
— cuvinte duhovnicești, imne și scrisori

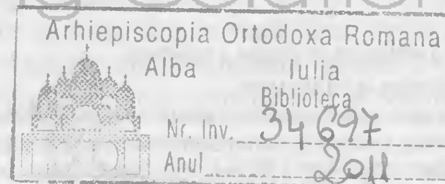
Teolipt al Filadelfiei
Cuviosul și Mărturisitorul
1250–1322

Despre viața ascunsă în Dumnezeu

— cuvinte duhovnicești, imne și scrisori

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Studiu introductiv și traducere
diac. Ioan I. Ică jr

DEISIS
Sibiu 2010

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TEOLIPT, MITROPOLIT AL FILADELFIEI

Despre viața ascunsă în Dumnezeu: cuvinte duhovnicești, imne și scrisori / Teolipt al Filadelfiei, Cuviosul și Mărturisitorul (1250–1322); studiu introductiv și trad.: diac. Ioan I. Ică jr. – Ed. a 2-a, rev. și adăugită. – Sibiu: Deisis, 2010

ISBN 978-973-7859-67-9

I. Ică, Ioan I. jr (pref., trad.)

821.14'02-97=135.1

Teolipt al Filadelfiei — un autor filocalic inclasabil*

Lui Antonio Rigo, perspicace interpret al politropiei isihasmului bizantin

Teolipt în Philokalia *venețiană din 1782*

În masivul tom de XV + 1207 pagini apărut în 1782 la Veneția sub titlul *Philokalia ton hieron neptikon* (Filocalia sau cultivare frumoasă a celor ce se deprind cu sfințenie în trezie) editorii — nicăieri numiți în text, dar cunoscuți ulterior drept sfinții Macarie al Corintului (1731–1805) și Nicodim Aghioritul (1749–1809) — publicau la poziția 23 a amplei lor antologii de texte patristice și bizantine despre rugăciune un „Cuvânt care lămurește lucrarea ascunsă în Hristos și arată pe scurt scopul făgăduinței monahale al lui Teolipt al Filadelfiei" urmat de 9 capete „ale aceluiași Teolipt al Filadelfiei"[1]. Ele apar între cele 300 de capete etice, naturale și gnostice ale ucenicului Sfântului Simeon Noul Teolog, Nichita Stithatul (poziția 22), și faimosul „Cuvânt plin de folos despre rugăciune, trezie și paza inimii" al lui Nichifor din Singurătate (poziția 24), urmat de Sfântul Grigorie Sinaitul (poziția 25) și Sfântul Grigorie

* Redactarea acestui studiu în anul 2000 n-ar fi fost cu putință fără generozitatea câtorva prieteni care mi-au facilitat accesul la câteva surse și studii esențiale și cărora le exprim aici integrala mea recunoștință. Numele lor sunt: Maria Campatelli, Sophia Senyk, Marcel Pirard. Recent acestora li s-a adăugat și Ionuț-Alexandru Tudorie; lecturii atente a acestuia îi datorez și câteva necesare rectificări cronologice și completări bibliografice.

[1] *Philokalia ton hieron neptikon*, Veneția, 1782, p. 855–862, 963–866; Atena, 1961, t. IV, p. 4–12, 13–15 (*FR* VII, 1977, p. 43–72).

Palama (poziția 26), și sunt precedate de „Scurtă biografie a lui Teolipt mitropolitul Filadelfiei"[2]. Redactată — ca și „prologul" și toate celelalte notițe despre autori — de Sfântul Nicodim Aghioritul, această sumară notă avea următorul cuprins:

„Teolipt cel Mare cu adevărat, luminătorul Filadelfiei, a înflorit sub Andronic II Paleologul în jurul anului 1325. Nevoindu-se mai întâi în viața anahoretică în Muntele Sfințeniei și de acolo primind scaunul Filadelfiei, s-a făcut îndrumător și inițiator [*kathegemon kai mystagogos*] în învățăturile cele mai bune al Sfântului Grigorie [Palama, mitropolitul] Tesalonicului, căci l-a inițiat pe acela în sfânta trezie și rugăciunea minții [*ten gar hieran nepsin kai ten noeran proseuchen ekeinon emystagogese*], încă pe când acolo se afla în cinurile lumești, cum citim în Viața aceluiași Grigorie [Palama] scrisă de Filotei [Kokkinos] Patriarhul [Constantinopolului, 1350–1354, 1364–1376][3].

Iar acest cuvânt de față alcătuit cu multă osteneală se potrivește în chip armonios aici împreună cu celelalte, fiind o regulă [*hypotyposis*] foarte bună și un canon exact al meditației ascunse în Hristos, împreună cu capetele care urmează, alcătuite excelent cu înțelesuri dumnezeiești și puritatea expresiei, căci sunt utile și remarcabile pentru cei ce se sârguiesc să culeagă pe scurt învățătura cu dumnezeiasca înțelepciune a filozofiei duhovnicești."

[2] *Philokalia*, Veneția, 1782, p. 855; 1961, t. IV, p. 3.

[3] Cf. *Encomium S. Gregorii Palamae*, *PG* 151, 561A; ed. D. Tsamis, 1985, p. 439: „Împreună cu alții îl învăța pe Grigorie aceste lucruri [ascetice] și acel mare cu adevărat luminător al Filadelfiei Teolipt, care din acea sfântă liniștire și viețuire în comun a muntelui sfințeniei [*tes hagiotetos oros*] s-a mutat sau s-a urcat la sfânta prezidare a Bisericii, făcându-i-se dintre preabunii părinți de sus părinte și mistagog; de către care inițiat fiind în chipul cel mai bun în sfânta trezie și rugăciunea minții, a ajuns la deprinderea ei în chip minunat încă petrecând el în tumulturi și în lume"; cf. SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA, *Tomosuri dogmatice — Viața — Slujba. Scrieri I*, Ed. Deisis, Sibiu, 2009, p. 471.

Republicate cu traducere latină în 1865 în *Patrologia Graeca* a lui J.-P. Migne[4], după ce la sfârșitul secolului XVIII fuseseră deja traduse în românește probabil la Neamț de ucenicii starețului Paisie Velicikovski (1721–1793), cunoscând o largă difuziune manuscrisă în mănăstirile din Moldova și Țara Românească[5], această scurtă notiță și acest remarcabil tratat mistic au fost până în secolul nostru cam tot ceea ce se știa din și despre personalitatea enigmatică a lui Teolipt al Filadelfiei.

Mărturia lui Grigorie Palama

Acestora li se adăuga mărturia furnizată, tot în *Philokalia*, de Sfântul Grigorie Palama (1296–1359): în finalul celui de-al doilea tratat din prima sa „Triadă", scrisă în 1338 „în apărarea sfinților isihaști" calomniați de Varlaam din Calabria, acesta întocmea o listă de monahi celebri de la sfârșitul secolului XIII și începutul secolului XIV, proclamându-i pe unii dintre ei drept „dascălii" săi nemijlociți în isihasm. Lista — care a servit probabil ca sursă pentru afirmația patriarhului Filotei citată în notița Sfântului Nicodim — se divide în două: pe de-o parte, „sfinți din vechime" — Simeon Noul Teolog și Nichifor Isihastul[6] — și, pe de altă parte, „bărbați care au trăit cu puțin timp înainte de noi și

[4] *PG* 143, 380–404.

[5] Cf. ms. nr. *9* (sfârșitul secolului XVIII), f. 34r–59r, din Biblioteca Mănăstirii Neamț; și manuscrisele românești din Biblioteca Academiei Române, nr. *1482* (sfârșitul secolului XVIII), f. 63–88; *1985* (începutul secolului XIX), f. 1–30 (de la Cernica); *1976* (sfârșitul secolului XVIII), f. 73–94 (de la Cernica); *2131* (sfârșitul secolului XVIII), f. 64v–89v (de la Cernica); *2786* (1807), f. 393–405v; *3463* (începutul secolului XIX), f. 2–9v (de la Cernica) și *5524* (sfârșitul secolului XVIII), f. 1–22.

[6] Aceștia figurează aici în calitate de autori a două faimoase „metode" psihosomatice de rugăciune isihastă: *Metoda sfintei rugăciuni și atenții* atribuită lui Simeon Noul Teolog (*Philokalia*, 1782, p. 1778–1785; 1963, V, p. 81–89; *FR* VIII, 1979, p. 528–540) și *Cuvânt plin de mult folos despre rugăciune, trezie și paza inimii* al lui Nichifor din Singurătate sau Isihastul (*Philokalia*, 1782, p. 869–876; 1961, IV, p. 18–28; *FR* VII, 1977, p. 11–32).

ne-au predat acestea cu gura lor". Apostrofându-l pe Varlaam, Sfântul Grigorie Palama scrie așa:

„Cunoști dar viața Sfântului *Simeon Noul Teolog* care e aproape toată o minune și a fost slăvită de Dumnezeu prin minuni mai presus de fire, precum și scrierile lui, pe care n-ar păcătui cineva față de cuviință dacă le-ar numi scrieri ale vieții; cunoști și pe *Nichifor Cuviosul* acela care petrecând mulți ani în pustie și liniștire [isihie] după care retrăgându-se în părțile cele mai pustii ale Sfântului Munte și ocupându-se de sine însuși, strângând din toate zicerile Părinților ne-a predat făptuirea lor trezitoare [*ten neptiken auton praxin*]. Aceștia introduc în mod limpede pe cei ce aleg aceasta tocmai în ceea ce tu spui că unii răstoarnă.

Și ce vorbesc de sfinții din vechime? Căci bărbați care au dat mărturie cu puțin înainte de noi și care au fost dovediți a fi în puterea Duhului ne-au predat acestea cu gura lor: ai auzit de teologul acela, cu adevărat proclamat la noi teolog și văzător foarte sigur al adevărului tainelor lui Dumnezeu, de acel *Teolipt* numit potrivit așa, întâistătătorul Filadelfiei, sau mai degrabă care a luminat din aceasta lumea ca dintr-un sfeșnic? Ai auzit de acel *Atanasie* care nu pentru puțini ani a împodobit tronul patriarhal [al Constantinopolului, 1289–1293; 1303–1309], a cărui raclă a cinstit-o Dumnezeu? de *Nil* acela dintre italieni, zelotul marelui Nil, de *Seliotis* și *Ilie*, care nu erau cu nimic mai prejos decât acela, de *Gavriil* și *Atanasie* [Lipentrinos], cei cinstiți și cu harisma profeției? Ai auzit negreșit de toți aceștia și de mulți alții înainte de ei, contemporani cu ei și de după ei, care laudă și îndeamnă pe cei ce vor să țină predania aceasta, pe care noii dascăli ai isihiei, care nu știu nici urmă de isihie, nici nu povățuiesc din experiență ci din vorbărie, încearcă să o nesocotească, să o schimbe și desființeze spre nici un folos al celor ce-i ascultă. Noi însă am vorbit personal [*auto-*

prosopos homilesamen] cu unii dintre sfinții aceia și i-am avut dascăli [*didaskalois echresametha*]"[7].

Teolipt — monah athonit?

Pe baza acestor notițe din *Philokalia* ale Sfinților Grigorie Palama, Filotei (Kokkinos) Patriarhul și Nicodim Aghioritul[8], în secolul XIX s-a creat la Athos tradiția, difuzată apoi de „Patericele" athonite[9], potrivit căreia Teolipt ar fi fost monah athonit, viețuind lângă Karyes. Această tradiție avea să fie consacrată și liturgic de Sfântul Nicodim însuși în „Slujba Părinților athoniți", cântată la Athos în duminica următoare Duminicii tuturor Sfinților, unde troparul 3 al odei a 3-a a canonului sună astfel: „Să lăudăm pe vrednicul Teodosie, egumenul mănăstirii Filoteu, pe Teofan ascetul, dumnezeiasca podoabă a mănăstirii Dochiariu, și

---

[7] *Philokalia*, 1782, p. 961; 1961, IV, p. 130; *PG* 150, 1117–1118; GREGORIOU TOU PALAMA, *Syngrammata* (ed. P. Christou), Thessaloniki, 1962, p. 104–105 (= *Tr.* I, 2, 12); trad. rom. D. Stăniloae, 1938, cf. *infra* n. 11, p. X–XI. Așa cum a arătat A. RIGO (cf. *infra* n. 58), departe de a forma un cerc de isihaști legați prin relații de amiciție și inițiere, aceste personalități s-au aflat în ostilitate declarată: astfel, Teolipt și Seliotis au fost adversari ai patriarhului Atanasie I, Atanasie Lipentrinos a fost unul din liderii arseniților combătuți intransigent de Teolipt și de Atanasie I etc. Singurele elemente comune care-i uneau erau opoziția ireconciliabilă față de latinism și „unionismul" promovat de împăratul Mihail VIII și o legătură cu centrul monahal de pe Muntele Sfântului Auxentios (lângă Chalcedon).

[8] În notițele sale introductive la *Philokalia*, 1782, simple informări și caracterizări succinte, adeseori vagi cronologic — din motive explicabile ținând de condițiile de informare istorică precare în care lucra —, Nicodim Aghioritul afirmă astfel că Teolipt s-a nevoit la Athos și „a înflorit în 1325" (de fapt el murise în 1322), iar Nichifor Isihastul „a înflorit cu puțin înainte de 1340" (când el a trăit de fapt între 1210–1290) și, mai mult, că ar fi fost și el „învățător și mistagog în învățăturile cele folositoare ale filozofiei ascetice al lui Grigorie [Palama] al Tesalonicului", născut abia în 1296 (*Philokalia*, 1782, p. 855 și 869; 1961, t. IV, p. 3 și 17). *Filocalia* românească a părintelui Dumitru Stăniloae (volumele 6–8) restabilește ordinea cronologică exactă a autorilor, care nu este: Nichita — Teolipt — Nichifor — Grigorie Sinaitul — Grigorie Palama (ca la Nicodim), ci: Nichita — Nichifor — Teolipt — Grigorie Sinaitul — Grigorie Palama.

[9] De ex., *Afonskij Paterik*, Sk. Petersburg, 1867, p. 322 sq.

să înălțăm pe Teolipt al Filadelfiei, cinstitele dulceți ale Treimii"[10].

În sprijinul acestei tradiții, potrivit căreia Teolipt a fost „cel mai bun învățător în isihasm" al tânărului Grigorie Palama, pe când era mitropolit al Filadelfiei „după ce trăise mai întâi la Athos"[11], tânărul preot profesor Dumitru Stăniloae (1903–1993) aducea în 1938, din manuscrisele care conțineau operele Sfântului Grigorie Palama, o altă mărturie citând în grecește și traducere un text de la începutul celui de-al doilea tratat din cea de-a doua „Triadă" scrisă de Sfântul Grigorie Palama, în 1339, împotriva aceluiași Varlaam din Calabria. Acesta era acuzat că atacă „cu îndrăzneală cele scrise despre rugăciune de Nichifor Mărturisitorul", mai exact că:

> „Nu se rușinează de acea fericită mărturisire [a credinței] și de exilul său pentru ea, nu se rușinează nici de cei care au vorbit cu acela în timpul exilului său și au fost învățați [*pepaideumenon*] de acela cele dumnezeiești, și care s-au arătat «sarea pământului» [*Mt* 5, 13], «lumina lumii» [*Mt* 5, 14] și străluciți luminători ai Bisericii «având cuvântul vieții» [*Flp* 2, 16]. Ai auzit de *Teolipt* acela care a scânteiat în cetatea Filadelfiei ca într-un sfeșnic, de *Seliotis* învățătorul monahilor, de *Ilie* care a îmbrățișat aproape pe viață pustia ca și Ilie, și de ceilalți prin care Dumnezeu a împodobit și alcătuit Biserica Sa"[12].

Pe baza unui panegiric manuscris anonim (*Paris. gr. suppl. 971*, f. 240–271) închinat lui Teolipt — din care citează în note fragmente în original — preotul profesor Dumitru Stăniloae arăta în 1938 că Teolipt, tânăr diacon

[10] *Akolouthia asmatike meta enkomion ton hosion kai theophoron Pateron hemon ton en to Hagio Orei tou Atho dialampsanton*, Atena, 1897, p. 16.

[11] D. STĂNILOAE, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama* cu trei [de fapt patru] tratate traduse (Seria teologică 10), Sibiu, 1938, p. 10.

[12] *Ibid.*, p. 54–57 după *Cod. Coisl. 100*, f. 157rv = *Syngrammata I*, 1962, p. 508 (= *Tr.* II, 2, 3) (trad. rom. *FR* VII, 1977, p. 224–225).

din Niceea, de curând căsătorit, a fost exilat pentru opoziția sa față de impunerea cu forța în Bizanț de către împăratul Mihail VIII Paleologul (1259–1282) a pseudo-„unirii" decretate de Conciliul de la Lyon (1274); aceasta se întâmpla pe când avea 25 de ani, ceea ce însemna că se născuse pe la 1250. În exil s-a aflat împreună cu asceți vestiți, „de la cei dintâi dintre ei care cunoșteau foarte bine ca pe o știință viața după Dumnezeu, învățând făptuirea, contemplația și trezia minții [*praxin homou kai theorian kai nepsin noeran*]". Pentru preotul profesor Stăniloae acest ascet faimos, nenumit de autorul panegiricului anonim, nu putea fi decât Nichifor Isihastul sau Mărturisitorul; de origine italian, convertit la Ortodoxie și stabilit ca monah la Muntele Athos, Nichifor se făcuse cunoscut pentru rezistența sa față de „unionismul" lui Mihail VIII[13].

În recenzia critică a monografiei profesorului Dumitru Stăniloae despre Sfântul Grigorie Palama, asumpționistul Jean Gouillard (1910–1984)[14] venea cu o importantă precizare bibliografică — aceasta scăpase nu numai preotului profesor D. Stăniloae din Sibiu, ci și abatelui J.-P. Migne în Franța, cu 80 de ani înainte —: panegiricul anonim al lui Teolipt fusese deja editat la începutul secolului XIX la Paris, și el nu era nici panegiric, nici anonim, ci reprezenta un elogiu funebru (*epitaphios*) scris în cinstea sa de unul din cei mai de seamă umaniști și oameni politici bizantini ai epocii — prim-ministru sub Andronic II Paleologul, între 1294–1314 —: Nichifor Chumnos[15]. Deși este scris într-un stil encomiastic, tipic bizantin, sub forma unui savant exer-

[13] *Ibid.*, p. 58–59; cf. și *FR* VII, 1977, p. 35.

[14] *Échos d'Orient* 37 (1938), p. 447–453, aici p. 449.

[15] *Anecdota Graeca* (ed. J.-FR. BOISSONADE), t. V, Paris, 1833 [reed. Hildesheim, 1962], p. 183–240: *Epitaphios eis ton makarion kai hagiotaton metropoliten Philadelpheias Theolepton, en o dia bracheon elenchos kai Latinikou peri tes tou Panagiou Pneumatos ekporeuseos dogmatos, pros ho kai autos sterros antische kai ta megala neanikos egonisato;* trad. rom. mai jos, p. 85–119.

ciţiu retoric, cu relativ puţine informaţii istorico-biografice, „epitaful" lui Nichifor Chumnos constituie până astăzi — alături de cele câteva notiţe din opera principalului istoric bizantin al epocii, Gheorghe Pachymeres — principala sursă cu privire la viaţa şi activitatea lui Teolipt.

Dacă el nu fusese remarcat de J.-P. Migne în 1865 sau de D. Stăniloae în 1938, „epitaful" lui Nichifor Chumnos nu scăpase în schimb vigilenţei erudite a savanţilor reprezentanţi ai şcolii de bizantinologie ecleziastică creată la începutul secolului XX în cadrul ordinului augustinienilor asumpţionişti: Venance Grumel, Martin Jugie, Vitalien Laurent, Severien Salaville, Jean Gouillard, Jean Darrouzès *et alii*[16]. În cadrul proiectului lor de decenii de inventariere a actelor Patriarhiei Ecumenice în epoca bizantină, aceştia au trecut în revistă principalele colecţii de manuscrise bizantine din bibliotecile Europei şi Orientului, semnalând în studiile lor existenţa a zeci de opere inedite de teologie şi spiritualitate bizantină, între care aveau să se numere şi operele lui Teolipt. În eforturile lor ei s-au folosit şi de cataloagele marilor colecţii de manuscrise care începeau să fie publicate la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX.

[16] Aceştia erau grupaţi în jurul unui institut de la Kadiköy (Istanbul), care publica erudita revistă *Échos d'Orient* (1901–1940; fascicolele ultimului an, 1940, au apărut de fapt în 1942 şi 1943). Atât institutul, cât şi revista s-au transferat înaintea celui de-al doilea război mondial la Bucureşti, unde între 1944–1948 *Échos d'Orient* devenea *Revue des Études Byzantines;* din 1948 aceasta apare până astăzi la Paris, membrii fostului institut asumpţionist din Istanbul devenind membrii de vază ai Institutului francez de studii bizantine. Pe lângă nenumărate studii fundamentale, eforturilor acestor savanţi le datorăm înregistrarea, inventarierea şi publicarea celor mai importante documente privitoare la istoria Bisericii bizantine cuprinse în seria monumentalelor *Les regestes des actes du patriarcat de Constantinople*. Fasciculele pentru epoca noastră au fost publicate de V. LAURENT: *4. Les regestes des 1208–1309*, Paris, 1971 şi J. DARROUZÈS, *5. Les regestes de 1310 à 1376*, Paris, 1977; cf. şi *Dossier grec de l'Union de Lyon* (ed. V. LAURENT/J. DARROUZÈS), Paris, 1976. J. Darrouzès a fost şi editorul critic al unei colecţii de *Documents inédits d'ecclésiologie byzantine*, Paris, 1970, precum şi editor în colecţia „Sources Chrétiennes" al *Tratatelor teologice şi etice* şi *Capitolelor* Sfântului Simeon Noul Teolog.

Revelaţiile cataloagelor de manuscrise în urmă cu un secol

Catalogul miilor de manuscrise greceşti de la Muntele Athos publicat în 1895 de Spyridon Lambros (1851–1919) permitea deja o constatare surprinzătoare în perfect contrast cu afirmaţiile tradiţiei despre conexiunile athonite ale lui Teolipt: exceptând *Vatopedi 214* copiat în 1862 după *Philokalia* din 1782, doar două manuscrise athonite cuprind scrieri ale lui Teolipt:

— *Karakalou 72* (Lambros *1585*), copiat pe insula Hydra în 1776, cuprinde la f. 586–603 *Cuvântul despre lucrarea ascunsă în Hristos*, şi

— *Konstamonitou 25* (Lambros *459*), secolul XV, cuprinde la f. 337r–345r acelaşi *Cuvânt despre lucrare ascunsă*, iar la f. 345r–354v un *Cuvânt* mai amplu (mai jos *Cuvântul* 23) din care fuseseră selectate cele 9 „capete" reţinute în *Philokalia*[17].

Un catalog mai vechi (din 1749) al Bibliotecii din Torino menţiona şi el în finalul manuscrisului *B VII, 11* din secolul XIV — azi grav deteriorat de incendiul bibliotecii în 1904 şi care cuprindea „Metoda" lui Calist şi Ignatie Xanthopouloi — prezenţa *Cuvântului despre lucrarea ascunsă* (f. 251–269)[18].

O surpriză pozitivă oferea însă catalogul colecţiei Ottoboniani a Bibliotecii Apostolice Vaticane: codicele *Vaticanus Ottobonianus graecus 405*, 247 f., un splendid manuscris de secol XIV scris pe pergament era consacrat în între-

[17] SP. LAMBROS, *The Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos*, Cambridge, 1895, vol. I, p. 137 şi 138.

[18] J. PASINUS *ET ALII*, *Codices manuscripti Bibliothecae Regiae Taurinensis*, Torino, 1749, t. I, p. 481, nr. 352; cf. A. RIGO, „Ancora sulle opere di Teolepto di Filadelfia", *Orientalia Christiana Periodica* 66 (1994), p. 245–246, tot aici A. Rigo semnalează existenţa în *Patmiacus 690* (secolul XV), f. 175r–177r a celor 9 „capete" din *Philokalia.* Iar în 1993, I. GRIGOROPULOS reconstituia şi publica în *Theologia* 64 (1993), p. 438–478 trei Cuvinte duhovniceşti ale lui Teolipt (nr. 1, 3 şi 4) existente în *Paris gr. suppl. 64* (secolul XIV).

gime lui Teolipt al Filadelfiei, căruia îi atribuia 5 epistole și 23 de discursuri (*logoi*) adresate principesei bizantine Irina Chumnena Paleologhina. Fiică a lui Nichifor Chumnos, devenită de foarte timpuriu văduvă, aceasta apărea aici ca tunsă în monahism de Teolipt însuși și, devenită egumena mănăstirii Philanthropos Soter din Constantinopol, rămasă sub îndrumarea duhovnicească a lui Teolipt, discursurile din manuscris reprezentând una din formele de exercitare a acestei îndrumări[19]. Același catalog semnala în codicele *Ottobonianus graecus 418* (secolul XV–XVI), f. 80r–111v existența altor două discursuri ale lui Teolipt adresate credincioșilor Bisericii sale din Filadelfia împotriva unor schismatici care o tulburau[20].

Existența operelor lui Teolipt păstrate în codice manuscrise — 5 epistole și 23 + 2 discursuri[21] — era așadar virtual cunoscută din cataloage specialiștilor încă din anii 1893–1895[22]. Numărul extrem de redus de manuscrise atesta o circulație limitată, dar și șansa extraordinară de a avea totuși acces măcar la câteva piese dintr-o operă care cu certitudine trebuie să fi avut dimensiuni mult mai ample: asemenea contemporanilor săi (Grigorie Cipriotul, Nichifor Chumnos, Manuel Gabalas, Matei Gabras ș.a.), Teolipt trebuie să fi întreținut o vastă corespondență din care s-au

[19] E. FERON/F. BATTAGLINI, *Codices manuscripti graeci Ottoboniani bibliothecae Vaticanae*, Roma, 1893, p. 216.

[20] *Ibid.*, p. 229–232. Aceleași două discursuri vor fi identificate și în *Vaticanus graecus 1140* (secolul XVI), f. 24r–52r.

[21] V. LAURENT (*infra* n. 23), p. 51, n. 4 semnala în 1956 existența (nesemnalată de catalogul sumar din 1848) în finalul lui codicelui *Scorialensis graecus Φ-III-11 (230)*, secolul XIV, f. 222–229 a altor două discursuri anonime către filadelfieni cu prilejul unor procesiuni cu icoane prilejuite de o secetă. Pe baza criteriilor interne paternitatea lor a fost restituită lui Teolipt de către I. GRIGOROPULOS care le-a și editat critic în 1996 (cf. *infra* n. 43, p. 349–367).

[22] O copie executată după *Ottob. gr. 405* va fi semnalată o jumătate de secol mai târziu în *Cod. Alexandrinus graecus 131* (secolul XIV), 179 f., de către D. MOSCHONAS, *Patriarcheion Alexandreias. Katalogoi tes patriarchikes bibliothekes*, Alexandria, 1945, t. I, p. 117–127.

păstrat doar 5 piese, iar ca episcop trebuie să fi avut la Filadelfia (asemenea lui Grigorie Palama la Tesalonic ulterior) un omiliar cu predici la toate duminicile și sărbătorile de peste an. Devoțiunea discipolei sale Irina/Evloghia — care a strâns într-un codice câteva din scrisorile adresate ei și din cuvintele de îndrumare duhovnicească trimise în scris sau ținute oral de Teolipt în fața maicilor comunității a cărei egumenă era —, precum și șansa extraordinară care a făcut să ne parvină însuși manuscrisul îngrijit de ea cu însemnările ei marginale ne permit astăzi accesul la una din operele esențiale ale misticii bizantine.

Contribuțiile asumpționiștilor

Dată fiind importanța ei, faptul că editarea operei lui Teolipt se va realiza abia în 1992 și 1996, cu alte cuvinte după exact un secol de la semnalarea ei, apare cu atât mai surprinzătoare. Mai ales că în prima jumătate a secolului XX doi asumpționiști — Vitalien Laurent (1897–1973) în anii '30 și Severien Salaville (1881–1965) în anii '40–'50 (acesta din urmă realizând și o traducere franceză rămasă în manuscris) — au anunțat fiecare ca iminentă publicarea ediției critice a operelor lui Teolipt. Din diferite motive amândoi s-au limitat la publicarea câtorva articole erudite[23] însoțite de editarea unor extrase sau piese izolate[24], care

[23] V. LAURENT, „Une princesse byzantine au cloître, Irène Eulogie Choumnos Paléologine, fondatrice du couvent des femmes Philanthropos Soter", *Échos d'Orient* 29 (1930), p. 29–60, și *ID.* „La direction spirituelle à Byzance. La correspondance d'Irène-Eulogie Choumnaina Paléologine avec son second directeur", *Revue des Études Byzantines* 14 (1956), p. 49–86.

[24] S. SALAVILLE, „Formes ou méthodes de prière d'après un Byzantin du XIVe siècle", *Échos d'Orient* 39 (1940), p. 1–25 [cu ed. prologului *Cuvântului* 1, 1–2]; *ID.*, „La vie monastique grecque au début du XIVe siècle d'après un discours inédit de Théolepte de Philadelphie", *Revue des Études Byzantines* 2 (1944), p. 119–225 [lungi extrase din *Cuvântul* 9 despre chinovie]; *ID.*, „Une lettre et un discours inédits de Théolepte de Philadelphie", *Revue des Études Byzantines* 5 (1947), p. 101–115 [*Ep.* 1 și *Cuvântul* 17 la Paște] și *ID.*, *ibid.*, p. 116–136: „Deux documents inédits sur les dissen-

n-au făcut decât să stârnească și mai mult interesul creat de publicarea în 1946 de Jean Gouillard a listei celor 28 de opere ale lui Teolipt din *Ottob. gr. 405*[25].

Teolipt — precursor al integrărilor teologice ale lui Grigorie Palama

În 1959 vedeau lumina tiparului două monografii fundamentale despre personaje care s-au aflat în legătură cu Teolipt și care evidențiau succint legătura dintre acestea și mitropolitul Filadelfiei: teza de doctorat a lui Jean Verpeaux (1922–1965) despre Nichifor Chumnos[26] și, respectiv, teza de doctorat a preotului Jean Meyendorff (1926–1992) în studiul Sfântului Grigorie Palama. În aceasta din urmă, Teolipt e prezentat[27] succint (pe baza textelor publicate și analizate de Severien Salaville) drept precursor în spiritualitate și ecleziologie — alături de patriarhul Grigorie Cipriotul (1283–1289) în teologia Duhului Sfânt și de patriarhul Atanasie I (1289–1293, 1303–1309) în angajamentul practic — al înnoirii spirituale isihaste, sacramentale și sociale promovate ulterior în Biserica bizantină de Sfinții Grigorie Palama și Nicolae Cabasila. Jean Meyendorff a contribuit decisiv la crearea și impunerea imaginii lui Teolipt ca precursor și spirit de sinteză. Pe lângă tipul de „isihast chinovial", care practica mistica cea mai înaltă într-un context de viață comunitară (asemenea Sfântului

sions religieuses byzantines entre 1275 et 1310" [extrase din *Discursurile* 1–2 către filadelfieni]; *ID.* „Un directeur spirituel à Byzance au début du XIVe siècle: Théolepte de Philadelphie. Homélie sur Noël et la vie religieuse", în *Mélanges J. de Ghellinck*, Gembloux, 1951, t. II, p. 877–887.

[25] J. GOUILLARD, art. „Théolepte de Philadelphie", *Dictionnaire de théologie catholique* 15 (1946), col. 339–341.

[26] J. VERPEAUX, *Nicéphore Choumnos. Homme d'état et humaniste byzantin (cc. 1250/1255–1327)*, Paris, 1959; de completat cu I. ŠEVČENKO, *Études sur la polémique entre Théodore Metochite et Nicéphore Choumnos*, Bruxelles, 1962.

[27] J. MEYENDORFF, *Introduction à l'étude de Grégoire Palamas* (Patristica Sobornensia 3), Paris, 1959, p. 30–33, 54.

Simeon Noul Teolog), și înțelegerea monahismului ca „misiune profetică în și pentru lume", proprie lui Teolipt ar fi integrarea perfectă între mistică, o ecleziologie sacramentală și o diaconie socială, cu un simț acut al răspunderilor creștinului pentru unitatea sacramentală și comunitatea bisericii locale (în primele două discursuri către filadelfieni): „Aceste două trăsături îl disting de mulți autori spirituali ai răsăritului creștin care se dezinteresează cel puțin în aparență de tot ce nu privește direct desăvârșirea interioară a monahului". „Rar găsim la un autor bizantin ecleziologia ortodoxă exprimată în termeni atât de vii în esența ei sacramentală, fundament al structurii ierarhice a Bisericii." „Teolipt a avut cu siguranță meritul de a integra tradiția spirituală — adeseori spiritualizantă — a misticilor creștini răsăriteni într-un cadru ecleziologic și hristocentric"[28]. Pe baza articolelor lui Severien Salaville și a monografiei lui Jean Meyendorff, este redactată și nota introductivă despre „viața și scrierile" mitropolitului Teolipt al Filadelfiei a preotului profesor Dumitru Stăniloae din volumul VII al *Filocaliei* românești[29]. Și aici Teolipt e prezentat tot drept un precursor al Sfântului Palama, inițiat în isihasm de Nichifor Isihastul, și ca un adept al pnevmatologiei „strălucirii veșnice" a Duhului Sfânt prin Fiul, a patriarhului Grigorie II Cipriotul. Părintele Stăniloae ține totuși să nuanțeze opiniile lui Meyendorff despre raritatea integrării între mistică și ecleziologie în spiritualitatea bizantină, afirmând că „Teolipt e doar unul dintre cei care au dat o expresie teoretică mai accentuată trăsăturii generale a vieții duhovnicești răsăritene strâns legată de Biserică, Taine și Hristos"[30].

[28] *Ibid.*, p. 32.

[29] *Filocalia* românească, Ed. IBMBOR, București, 1977, p. 35–42. Ea prefațează traducerea românească adnotată a „Cuvântului despre lucrarea ascunsă" (p. 43–66) și a celor „9 capete" (p. 66–72).

[30] *Ibid.*, p. 39.

Alte studii critice

În anii '70 s-a publicat relativ puțin despre Teolipt: un studiu despre opera sa muzicală[31] și un eseu despre relația dintre mistică și implicare socială în activitatea sa[32]. La acestea se adaugă erudita monografie a lui Stavros Kurusis despre Manuel Gabalas, protonotarul lui Teolipt, devenit ulterior mitropolitul Matei al Efesului (inițial adept al lui Palama, Gabalas a sfârșit prin a fi condamnat la Sinodul palamit din 1351)[33], precum și editarea importantei corespondențe a acestuia[34]. În schimb anii '80–'90 atestă o intensificare a studiilor privitoare la Teolipt și la discipola sa Irina/Evloghia. În 1984 se editează critic cateheza lui Teolipt la Schimbarea la Față[35]. Angela Hero publică în 1985 un studiu de sinteză despre Irina/Evloghia[36] și editează în sfârșit interesanta corespondență a acesteia din urmă cu al doilea ei duhovnic (studiată de Vitalien Laurent în 1956)[37], precum și cele cinci scrisori ale lui Teolipt către aceasta, prefațate de o foarte limpede sinteză asupra vieții lui

[31] M. VELIMIROVIĆ, „The Musical Works of Theoleptos of Philadelphia", *Studies in Eastern Chant* 2 (1971), p. 155–165.

[32] D. CONSTANTELOS, „Mysticism and Social Involvement in the Later Byzantine Church: Theoleptos of Philadelphia — a Case Study", *Byzantine Studies* 6 (1979), p. 83–94.

[33] S. KOUROUSES, *Manuel Gabalas, eita Matthaios Metropolites Ephesou (1271/2–1355/60)*, Atena, 1972.

[34] D. REINSCH (ed.), *Die Briefe des Matthaios von Ephesos in Cod. Vindob. Theol. Gr. 174*, Berlin, 1974.

[35] H.-V. BEYER, „Die Katechese des Theoleptos von Philadelphia auf die Verklärung Christi", *Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik* 34 (1984), p. 171–198.

[36] A.C. HERO, „Irene-Eulogia Choumnaina Palaiologina, Abbess of the Convent of Philanthropos Soter in Constantinople", *Byzantinische Forschungen* 9 (1985), p. 119–147.

Acest articol trebuie citit alături de noile date și interpretări oferite de A. STOLFI, „La biografia di Irene-Eulogia Cumnena Paleologhina (1291–1355): un riesame", *Cristianesimo nella storia* 20 (1999), p. 1–40.

[37] A.C. HERO (ed.), *A Woman's Quest for Spiritual Guidance: the Correspondence of Princess Irene Eulogia Choumneina Palaiologina*, Brookline MA, 1286.

Teolipt după izvoare[38]. O primă remarcabilă prezentare și încercare de interpretare critică a învățăturii ascetico-mistice a lui Teolipt în specificul ei propriu a oferit în 1987 Antonio Rigo (n. 1959), al cărui amplu și erudit studiu constituie prin rigoare și precizie o piatră de hotar în studiile teoliptiene[39]. O sinteză exactă și clară a doctrinei spirituale a mitropolitului Filadelfiei e cuprinsă în densul articol „Teolipt" redactat de Marie-Hélène Congourdeau pentru faimosul *Dictionnaire de Spiritualité*[40].

În sfârșit edițiile critice

După un secol de așteptare, apar în fine și edițiile critice. Cercetătorii au în sfârșit la dispoziție nu una, ci două ediții ale operelor lui Teolipt realizate de doi specialiști care au lucrat independent: Robert Sinkewicz, care în 1988 a editat discursurile antiarsenite[41], iar în 1992 epistola 1 și cele 23 de discursuri monahale[42]; și, respectiv, Ioannis Grigoropulos care într-o teză de doctorat susținută în octombrie 1991 la Facultatea de Teologie a Universității din Tesalonic și publicată în două volume în 1996 a dat o ediție critică detaliată și integrală a tuturor operelor lui Teolipt (inclusiv cele poetice și două discursuri către filadelfieni necunoscute) prefațate de o amplă sinteză privitoare la viața

[38] A.C. HERO (ed.), *The Life and Letters of Theoleptos of Philadelphia*, Brookline MA, 1994; cf. recenzia lui A. RIGO, *Orientalia Christiana Periodica* 61 (1995), p. 592–595.

[39] A. RIGO, „Nota sulla dottrina ascetico-spirituale de Teoleptos Metropolita di Filadelfia (1250/51–1322", *Rivista di studi bizantini e neoellenici* 24 (1987), p. 165–200.

[40] M.-H. CONGOURDEAU, art. „Théolepte de Philadelphie", *Dictionnaire de Spiritualité, de Ascétique et de Mystique*, t. XV, 1992, col. 446–459.

[41] R.E. SINKEWICZ, „A Critical Edition of the Anti-Arsenite Discourses of Theoleptos of Philadelpheia", *Medieval Studies* 50 (1988), p. 46–95.

[42] THEOLEPTOS OF PHILADELPHEIA, *The Monastic Discourses*, A Critical Edition, Translation and Study by R.E. Sinkewicz CSB (Studies and Texts 111), Pontifical Institute of Medieval Studies, Toronto, 1992, 418 p.; cf. recenzia lui A. RIGO, *Orientalia Christiana Periodica* 59 (1993), p. 537–542.

și personalitatea lui Teolipt, precum și a întregii tradiții manuscrise care ne transmite opera sa[43].

Biografia pe fundalul epocii

La capătul unui secol de cercetări suntem acum în posesia unor ediții critice a operelor lui Teolipt, precum și a câtorva studii de sinteză asupra vieții și activității sale pe baza unei analize atât a „epitaf"-ului lui Nichifor Chumnos — sursa principală —, cât și a întregii documentații în sfârșit accesibile[44]. Lucrurile pe care ni le spun aceste surse despre Teolipt trebuie situate pe fondul tabloului general al Imperiului Bizantin în epoca în care acesta a trăit și și-a desfășurat activitatea: a doua jumătate a secolului XIII și primele decenii ale secolului XIV.

Nichifor Chumnos ne spune astfel că în momentul când împăratul Mihail VIII a inițiat politica de impunere în Imperiu a „unirii" de la Lyon, respectiv în ianuarie 1275, Teolipt avea 25 de ani[45]. Aceasta înseamnă că el se născuse în 1250. Tot Chumnos, care — fără îndoială pentru a-i disimula originea umilă — nu ne spune nici numele său de botez, nici cel de familie, ne spune în schimb locul nașterii: Niceea.

Imperiul Bizantin, de la Niceea
înapoi la Constantinopol și crizele lui

În 1250, Niceea era capitala Imperiului Bizantin în exil guvernat în mod prosper și eficace de bazileii din dinastia

[43] IOANNOU K. GREGOROPOULOU, *Theoleptou Philadelpheias tou Homolegetou (1250–1322). Bios kai erga. I. Eisagoge. II. Kritiko keimeno-scholia*, Ekd. Tertios, Katerine, 1996, 436 + 510 p.

[44] A.C. HERO, „The Life of Theoleptos" (paper presented at the colloquium on the „Twillight of Byzantium", Princeton University, May 1989), cf. *supra* n. 38, 1994, p. 11–20, 24–29; R.E. SINKEWICZ, „The Life and Works of Theoleptos", cf. *supra* n. 42, 1992, p. 1–25; și I.K. GRIGOROPULOS, „Bios kai drase", cf. *supra* n. 43, 1996, p. 35–143, aceasta din urmă prezentare, deși cea mai completă, trebuie folosită cu prudență din pricina utilizării necritice a surselor.

[45] *Epitaphios*, cf. *supra* n. 15, p. 118.

Laskaris, Constantinopolul aflat între 1204–1260 în mâinile cruciaților fiind pe atunci sediul unui anemic și fragil Imperiu latin. Imperiul Bizantin de la Niceea, care reușise să se impună cu succes atât în fața turcilor, cât și a puterilor maritime italiene, avea să sufere o serie de convulsii, ce aveau să-i fie fatale, cauzate de un grav conflict dinastic. În 1258 la moartea prematură a lui Teodor II Laskaris (1254–1258) coroana i-a revenit copilului Ioan IV Laskaris, al cărui tutore era patriarhul Arsenie I Autoreianos (1254–1260, 1261–1264). Patriarhul Arsenie, care în primăvara anului 1260 s-a retras din scaun în semn de dezaprobare a încercărilor repetate ale lui Mihail Paleologul de a-și asuma singur guvernarea, revine în scaun în 1261 acceptând să-l încoroneze ca bazileu pe Mihail VIII în catedrala Sfânta Sofia din Constantinopolul proaspăt recucerit de bizantini. Dornic să instaureze definitiv dinastia Paleologilor pe tronul Bizanțului, Mihail VIII le căsătorește pe toate cele trei fiice ale lui Teodor II cu principi străini, iar pe Ioan IV Laskaris îl orbește. Acest gest l-a pus pe Mihail VIII din nou în conflict cu patriarhul Arsenie și cu populația bizantină din Asia Mică fidelă Laskarizilor. Ca urmare, Mihail VIII îl depune definitiv în 1264 pe patriarhul Arsenie și abandonează tot mai mult, atât militar, cât și economic, Asia Mică — care este ocupată treptat de emiratele turcomane — orientându-și politica spre Occident. Mihail VIII Paleologul (1259–1282) s-a văzut însă confruntat cu o dublă problemă de legitimitate: în interior cu schisma arseniților[46], care se bucurau de un larg sprijin în

[46] Despre schisma arsenită, cf. articolele lui I.E. TROIȚKI din *Christianskoe Čtenie* 1867–1871 reeditate de J. Meyendorff sub titlul *Arseni i Arseniti*, Farnborough, 1973; J. SYKOUTRES, „Peri tou schismatos ton Arseniton", *Hellenika* 2 (1929), p. 257–332; 3 (1930), p. 15–44; 5 (1932), p. 107–126; V. LAURENT, „Les grandes crises religieuses à Byzance: La fin du schisme arsénite", *Académie Roumaine. Bulletin de la section historique* 26 (1945), p. 225–313; R. SINKEWICZ, 1988, *supra*, n. 41, p. 46–50.

Întreaga chestiune cu bibliografia exhaustiva la zi este tratată în excelentul studiu al lui IONUȚ-ALEXANDRU TUDORIE, „Schisma arsenită (1265–1310):

Asia Mică, iar în exterior cu tentativa lui Carol de Anjou (1256–1285) de-a organiza o mare cruciadă occidentală antibizantină pentru a reinstala Imperiul latin de Constantinopol.

Schismă arsenită — avans otoman — „unire" bisericească

Contestarea internă a legitimității lui Mihail VIII era coagulată în jurul așa-numiților „arseniți". Aceștia pretindeau că toți patriarhii instalați începând din 1264 în locul lui Arsenie depus abuziv (dar venerat rapid ca sfânt de popor) sunt necanonici și uzurpatori, iar actele lor sacramentale — Sfintele Taine — și politice — încoronările — erau nevalide. Aceasta a dus la fracturarea unității Bisericii și a Imperiului într-un moment extrem de dificil pentru elenismul din vestul Asiei Mici supus presiunii constante a turcilor. Sub loviturile mongolilor din 1243, sultanatul selgiucid de Konieh (Iconium) se destrămase în mai multe emirate care, profitând de abandonarea sistemului defensiv și maritim organizat de Laskarizi, vor înainta tot mai mult pe văile fluviilor spre Marea Marmara și Marea Egee. De la nord spre sud aceste emirate vor fi: în Bitinia cel condus de Osman (1288–1326), care va ocupa în 1326 Bursa, iar în 1331 Niceea; în Helespont emiratul Karasi cu capitala la Balikeshir și Pergam; iar pe coasta Asiei Mici de la nord spre sud: emiratele Saruhan, cu capitala Magnezia din 1313 și Aydin cu capitala Pyrgion din 1308 (în 1304 va ocupa Efesul), desprins în 1308 din emiratul Menteshe cu capitala la Milesa și Milet; în interiorul continentului se afla emiratul Germiyan cu capitala Kiutahia (a se vedea harta de la p. 82)[47]. După căderea Efesului în 1304, singura cetate bizantină independentă din interiorul Asiei Mici va

între *akribeia* și *oikonomia*", *Tabor. Revistă de cultură și spiritualitate românească* (Cluj-Napoca) III (2010), nr. 11, p. 23–49.

[47] H. INALCIK, *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600*, London, 1973; trad. rom. Dan Prodan cu studiu introductiv de Mihai Maxim: H. INALCIK, *Imperiul otoman. Epoca clasică (1300–1600)*, Ed. Enciclopedică, București, 1996.

rămâne Filadelfia, enclavă situată între emiratele Aydin și Germiyan; orașul avea să reziste — ultim bastion al elenismului liber — până în 1390 când s-a predat sultanului Baiazid[48].

Contestat în interior, Mihail VIII Paleologul nu era recunoscut nici în Occident. Soluția preconizată de acesta pentru a răpi proiectului cruciadei antibizantine justificarea ideologică a fost aceea de a oferi el însuși, de bunăvoie, papalității „unirea" Bisericilor proclamată fără discuții, prin impunerea necondiționată a lui „Filioque" și a primatului papal, la Conciliul de la Lyon (1274). Sprijinit de patriarhul Ioan XI Bekkos (1275–1282), împăratul Mihail VIII a impus cu forța între 1275–1281 această pseudo-„unire", reprimând brutal rezistența antiunioniștilor[49] (ca și opoziția arseniților).

Teolipt tânăr — diacon ascet și mărturisitor al Ortodoxiei

Acesta este în linii generale fundalul istoric convulsiv al epocii în care s-a format intelectual (în școlile Niceii și ale Constantinopolului[50]) și spiritual tânărul Teolipt. Diacon în Niceea, proaspăt căsătorit cu „o femeie frumoasă la chip, dar mai frumoasă la purtare"[51], acesta se retrage din lume

[48] H. AHRWEILER, „L'histoire et géographie de la région de Smyrne entre les deux occupations turques (1081–1317)", *Travaux et Mémoires* 1 (1965), p. 1–205; „La région de Philadelphie au XIVe siècle (1293–1390), dernier bastion de l'hellénisme en Asie Mineur", *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres* (*Janvier–Mars 1983*), p. 175–197 și *Philadelphie et autres études* (Byzantina Sorbonensia 4), 1984, p. 9–125. Cf. și P. SCHREINER, „Zur Geschichte Philadelpheias im 14. Jahrhundert (1296–1390)", *Orientalia Christiana Periodica* 35 (1969), p. 375–431.

[49] Cf. documentația editată de J. GILL, „The Church Union of the Council of Lyon (1274) Portrayed in Greek Documents", *Orientalia Christiana Periodica* 40 (1974), p. 5–45 și mai ales de V. LAURENT și J. DARROUZÈS în masivul *Dossier grec de l'Union de Lyon* (*1273–1277*), Paris, 1976.

[50] Deși N. CHUMNOS (*Epitaphios*, p. 188) menționează numai Scripturile, IOAN CANTACUZINO (*Istorii* I, 14, 67; *PG* 153, 129C) afirmă despre Teolipt că „avea multă învățătură din afară" (= literatură clasică).

[51] *Epitaphios* (cf. *supra* n. 15, p. 200: *gynaiki kale to eidos, kallioni ton tropon*.

în 1275, odată cu începutul persecutării antiunioniştilor[52]. Îşi lasă cetatea şi soţia pentru a se supune unui ascet faimos, nenumit însă, care-l iniţiază în asceză şi în spiritualitatea contemplativă a „treziei minţii" şi-l ajută să biruie ispitele care-i veneau din amintirea frumoasei şi devotatei sale soţii. Nichifor Chumnos nu menţionează numele locului de retragere al lui Teolipt, dar foarte probabil acesta nu a fost Athosul[53], cât mai degrabă o sihăstrie din împrejurimile Niceii. Rezistenţa sa la politica „unionistă" a făcut să fie arestat şi dus în faţa împăratului pe care — într-un dialog relatat de Chumnos — îl acuză de „pervertire a Scripturilor"[54], fapt pentru care bazileul porunceşte să fie bătut şi închis. Tentativa patriarhului Atanasie III al Alexandriei (1270–1308) de a-l câştiga pentru unionism eşuează[55].

Teolipt athonit şi Nichifor Isihastul?

Deşi iarăşi Nichifor Chumnos nu ştie nimic de aşa ceva, acum s-ar situa după unii cercetători[56] episodul întâlnirii şi iniţierii în isihasm a lui Teolipt de către Nichifor Isihastul la care face aluzie Sfântul Grigorie Palama. Arestat în 1276 la Athos, Nichifor[57] a petrecut cinci luni şi jumătate închis

[52] Retragerea ascetică a lui Teolipt din lume începută pe când avea 25 de ani (în 1275) a durat 8 ani, până la alegerea sa ca mitropolit în 1283; cf. corespondenţa Irinei/Evloghiei cu al doilea duhovnic, *Ep.* 15 şi 16.

[53] *Epitaphios*-ul lui Nichifor Chumnos nu face nici cea mai mică aluzie la vreo şedere a tânărului Teolipt la Athos sau la vreun contact cu Nichifor Isihastul.

[54] *Epitaphios*, p. 205–206. Dialogul între Teolipt şi Mihail VIII pare însă mai degrabă un *topos* hagiografic şi retoric imitat după modelul confruntărilor din „Vieţile Sfinţilor" între bazileii iconoclaşti şi mărturisitorii iconoduli, cf. A. RIGO, 1987, *supra* n. 39, p. 168, n. 12 şi A.C. HERO, 1994, *supra* n. 38, p. 12.

[55] Cf. A. FAILLER, „Le sejour d'Athanase d'Alexandrie à Constantinople", *Revue des Études Byzantines* 35 (1977), p. 43–71.

[56] D. STĂNILOAE, cf. *supra* n. 13, R. SINKEWICZ, *supra* n. 42, p. 4–5; A.C. HERO, *supra* n. 38, p. 12; M.-H. CONGOURDEAU, *supra* n. 40, col. 446, 452.

[57] Cel mai documentat studiu despre Nichifor Isihastul este cel al lui A. RIGO, „Niceforo l'Esicasta (XIII sec.): alcune considerazioni sulla vita e

la Constantinopol, după care a fost expulzat la Accra (Palestina), aflată sub stăpânire cruciată, unde a fost judecat de un tribunal latin. Acesta l-a condamnat la exil în Cipru, pedeapsă de care a fost achitat prin decret imperial după zece luni. După care nu se mai ştie nimic despre el. Întrucât la Athos s-ar fi putut întoarce numai după decembrie 1282 (la moartea lui Mihail VIII), s-a presupus că Nichifor ar fi vieţuit prin sihăstriile monahale ale Asiei Mici.

În mai multe rânduri Antonio Rigo[58] a atras însă atenţia asupra faptului că în favoarea unui sejur athonit al lui Teolipt nu se poate invoca nici o mărturie documentară sigură. Cele două liste oferite de Sfântul Grigorie Palama în *Triadele* sale (I, 2, 12; II, 2, 3) nu pot fi citite ca o succesiune cronologică absolută, care ar stabili într-un fel existenţa unei unice tradiţii isihaste transmise liniar (de la metoda atribuită lui Simeon Noul Teolog la Nichifor, de la acesta la Teolipt şi de la acesta la Grigorie Palama). Listele în chestiune sunt o simplă serie de celebrităţi monahale de la sfârşitul secolului XIII şi începutul secolului XIV, fiecare reprezentând un cerc sau grup anume cu accente spirituale distincte şi opţiuni ecleziastice divergente, ba chiar aflate în raporturi de ostilitate făţişă. Unicul element pe care-l au în comun — după acelaşi Antonio Rigo care invită la circumspecţie şi la a nu proiecta imprudent în texte şi în istorie conexiuni mentale ideale[59] — este ostilitatea radi-

sull'opera", în: *Amore del Bello. Studi sulla Filocalia* (Atti del Simposio Internazionale sulla Filocalia", Roma, novembre 1989), Bose, 1991, p. 81–119.

[58] Cf. A. RIGO, 1987, *supra* n. 39, p. 170–174, şi recenzia critică a aceluiaşi la R. SINKEWICZ (*supra* n. 42), *Orientalia Christiana Periodica* 59 (1993), p. 540; cf. *supra* n. 7.

[59] Un exemplu tipic de astfel de lectură proiectivă, necritică şi armonizatoare, este reconstituirea fantezistă, plină de conjecturi ipotetice, a itinerarului monahal al lui Teolipt făcută de I. GRIGOROPULOS, 1996, *supra* n. 43, I, p. 41–57. Potrivit acestuia, la 16 ani, în 1266 deci, Teolipt ar fi fost deja la Athos, mai exact la mănăstire Esfigmenu, unde ar fi fost tovarăş de ucenicie la un bătrân monah necunoscut cu viitorul patriarh Athanasie (născut în 1230/5, deci cu 15–20 de ani mai bătrân decât Teolipt!). După acest prim sejur athonit, Teolipt s-a întors la Niceea ca să se căsătorească şi să fie

cală față de „unionism" și legătura lor cu faimosul centru monahal, isihast și el, al Muntelui Sfântului Auxențiu[60], situat lângă Bosfor, nu departe de Chalcedon. O ședere a lui Teolipt pe Muntele Sfântului Auxențiu — care, arată savantul italian, este de fapt acel „Munte al Sfințeniei" de care vorbesc patriarhul Filotei Kokkinos și Nicodim Aghioritul — este, așadar, mult mai probabilă decât la Muntele Athos.

În orice caz, Nichifor Chumnos nu ne spune decât că, eliberat din închisoare, probabil nu după foarte mult timp, Teolipt s-a întors la Niceea făcându-și o colibă de sihastru în împrejurimile ei[61]. Timp de un an de zile trece printr-o ultimă ispită: frumoasa lui soție îl vizitează mereu, acuzându-l că o abandonează pe nedrept; nelăsându-se convinsă că o lasă pentru motive duhovnicești, ea a acceptat situația abia după un an[62]. Pentru reputația sa de sfințenie și ortodoxie strictă, este însă tot mai căutat de niceeni deși nu era preot[63]. Pleacă apoi și viețuiește o vreme în preajma unui mare sihastru cu numele Nil[64], în care se poate recunoaște figura lui Nil Italianul despre care „Viața" sfântului patriarh Atanasie I scrisă de Teoctist ne spune că viețuia pe Muntele Sfântului Auxențiu. La trei zile după moarte, Nil i se arată în vis și-i dă să bea o apă minunată, după care Teolipt primește darul cuvântului și al scrierii[65].

hirotonit diacon. Pentru ca în 1275 să plece din nou la Athos unde ar fi intrat în monahism și ar fi fost inițiat în isihasm de către Nichifor Isihastul. Arestat în 1278 și interogat la Constantinopol, ar fi fost închis timp de 2–3 ani (1278–1280), după care s-ar fi retras anahoret în Bitinia și lângă Niceea. În 1281/1282 are loc episodul cu soția, iar între 1281–1283 retragerea pe Muntele Sfântului Auxențiu.

[60] J. PARGOIRE, „Mont Saint-Auxence, étude historique et topographique", *Revue de l'Orient Chrétien* 8 (1903), p. 553–560.

[61] *Epitaphios*, *supra* n. 15, p. 209.

[62] *Ibid.*, p. 210–211.

[63] *Ibid.*, p. 212–213.

[64] *Ibid.*, p. 217–218.

[65] *Ibid.*, p. 220.

Teolipt mitropolit și unii agitați de după restaurarea Ortodoxiei în Bizanț

Pe 11 decembrie 1282 moare Mihail VIII, primul act al urmașului său, Andronic II Paleologul (1282–1328), fiind restaurarea Ortodoxiei. Acest proces a inclus și depunerea tuturor ierarhilor unioniști din jurul patriarhului Ioan XI Bekkos (între care se număra și Teofan II, mitropolitul Niceii, prezent în delegația bizantină de la Conciliul „unionist" de la Lyon, 1274) și înlocuirea lor cu ierarhi proveniți dintre monahii necompromiși care au rezistat politicii „unioniste". Acum, în 1283, Teolipt e ales — în ciuda tinereții sale (avea doar 33 de ani) — mitropolit al Filadelfiei, una din cele mai importante cetăți bizantine asiatice. Nu e sigur dacă și-a luat numaidecât scaunul în primire și exact cât anume a zăbovit la Constantinopol în furtunoșii ani ai păstoririi patriarhului Grigorie II Cipriotul (1283–1289). Capitala bizantină era scindată de luptele dintre foștii unioniști latinofili, grupați în jurul patriarhului Ioan XI Bekkos exilat, și ortodocșii antilatini. Solidari în opoziția față de unionism, ortodocșii bizantini erau scindați ireductibil în „iosifiți" — adepții patriarhului Iosif I Mărturisitorul (decembrie 1266–mai 1275, depus de Mihail VIII pentru opoziția sa la „unionism" și restabilit în scaun între decembrie 1282–martie 1283) — și „arseniți", care voiau să preia întreaga conducere a Bisericii. În 1285 trupul neputrezit al patriarhului Arsenie (mort în exil în 1273) a fost depus în semn de reconciliere spre venerare la Sfânta Sofia, rămășițele sale fiind venerate ca moaștele unui al doilea Ioan Hrisostom, noul patriarh Grigorie II Cipriotul fiind hirotonit de mitropolitul arsenit Gherasim al Heracleii. În august 1285, Teolipt al Filadelfiei semnează faimosul Tomos al Sinodului de la Vlaherne[66], care condamna pe Ioan XI Bek-

[66] Cf. monografia lui A. PAPADAKIS, *Crisis in Byzantium. The Filioque Controversy in the Patriarchate of Gregory II of Cyprus*, New York, 1983; în românește: IOAN I. ICĂ JR, „Sinodul constantinopolitan din 1285 și învă-

kos şi pnevmatologia sa pentru că punea semnul egalităţii între expresia patristică potrivit căreia Fiul purcede de la Tatăl *prin* Fiul (*dia Hyou*), şi expresia latină *Filioque*, potrivit căreia Fiul purcede de la Tatăl *şi* de la Fiul. Contrar poziţiei ortodoxe strict fotiene susţinute de arseniţi şi de majoritatea ortodocşilor antilatini — potrivit căreia relaţia Duhului vine prin Fiul numai în Economia temporală a creaţiei, mântuirii şi sfinţirii lumii şi omului — pnevmatologia Tomos-ului din 1285 redactat de patriarhul Grigorie II Cipriotul afirma existenţa unei „străluciri veşnice" a Duhului prin Fiul, distinctă atât de purcederea Sa ipostatică veşnică numai din Tatăl, cât şi de trimiterea Sa economică în timp prin Fiul în Biserică. În discuţiile aprinse care s-au purtat în jurul acestei distincţii[67] s-a creat impresia falsă — promovată în mod interesat de Bekkos însuşi — că strălucirea veşnică a Duhului prin Fiul ar fi de fapt echivalentă cu purcederea Sa prin Fiul (teză susţinută într-un comentariu neinspirat în apărarea Tomos-ului scris de un oarecare monah Marcu). Plecând de aici, mitropoliţii Ioan Cheilas al Efesului, Daniil al Cyzicului şi Teolipt al Filadelfiei au refuzat în 1287 să-l mai pomenească pe patriarhul Grigorie II la Liturghie, considerând că teoria sa pnevmatologică ar fi o deviere dogmatică şi o concesie inadmisibilă făcută filioquismului latin[68]. Mitropoliţii Ioan şi Daniil voiau anularea Tomos-ului din 1285 şi depunerea patriarhului Grigorie II. De aceea, în iunie 1289, la sfatul lui Teolipt, patriarhul Grigorie II s-a retras din scaun pentru restabilirea păcii în Biserică, dar cu condiţia recunoaşterii ortodoxiei sale, proclamată într-un discurs sinodal de Teolipt însuşi (Ioan al

ţătura despre Sfântul Duh a patriarhului Grigorie II Cipriotul în contextul controversei asupra lui Filioque", *Mitropolia Ardealului* 32 (1987), nr. 2, p. 47–78 şi „Tomosul Sinodului constantinopolitan din 1285 — precizarea pnevmatologiei ortodoxe şi replica ortodoxă la învăţătura despre Filioque", *Studii Teologice*, Seria a III-a, II (2006), 3, p. 120–144.

[67] Pachymeres, *De Andronico* II, 1–10 (*PG* 144, 121–149).

[68] *Ibid.* II, 8, col. 142–145.

Efesului şi Daniil al Cyzicului fiind suspendaţi pentru intransigenţa lor).

Cu noul patriarh Atanasie I (1289–1293, 1303–1309), personalitate autoritară, reformator ascetic implacabil, rigorist şi taumaturg[69], Teolipt nu pare să fi fost niciodată în relaţii bune. Semnătura sa nefiind întâlnită pe actele sinodale din anii păstoririi acestuia, se poate presupune că în acest răstimp Teolipt a preferat să rămână la Filadelfia. Relaţii excelente pare să fi avut în schimb Teolipt cu patriarhul Ioan XII Kosmas (1294–1303), pe care l-a susţinut până la capăt atât în atitudinea intransigentă a acestuia faţă de arseniţi, cât şi împotriva intrigilor unei părţi a episcopatului care-i dorea retragerea. Astfel, în 1301 mitropolitul Filadelfiei se opune în sinod fără succes alături de Ioan XII reintegrării bisericeşti a intransigentului Ioan al Efesului suspendat în 1289[70], iar în 1302 ia apărarea lui Ioan XII împotriva calomniilor mitropolitului Ilarion al Silivrisului[71], fără a putea însă împiedica intrigile care vor duce în final, în iunie 1303, la retragerea lui Ioan XII şi readucerea ca patriarh a lui Atanasie I (iunie 1303–septembrie 1309).

Teolipt mitropolit — erou al apărării elenismului în Asia Mică invadată

Între timp situaţia din Asia Mică devenind tot mai dificilă din punct de vedere militar, Imperiul a trimis aici pe cei mai buni generali ai lui. Aceştia însă aveau să cadă victime ambiţiilor, intrigilor şi diviziunilor politice şi bisericeşti create de schisma arsenită, contribuind astfel în chip decisiv la catastrofa militară a elenismului din regiune. Astfel,

[69] Cf. J.L. Boojamra, *Church Reform in Late Byzantium. A Study of the Patriarchate of Athanasios of Constantinople* (Analecta Vlatadon 35), Tesalonic, 1982, şi A.-M. Talbot (ed.), *The Correspondence of Athanasius I Patriarch of Constantinople* (Dumbarton Oaks Texts 3), Washington DC, 1975.

[70] Pachymeres, *De Andronico* IV, 10 (*PG* 144, 328–330); *Regestes* 1579.

[71] *Ibid.* V, 21 (col. 468–469); *Regestes* 1583–1585.

între 1293–1295, generalul Alexie Philanthropenos a luptat cu succes împotriva turcilor. Convins de populaţia locală ostilă dinastiei Paleologilor, se revoltă împotriva Constantinopolului, dar este capturat şi orbit. În 1298 este trimis comandant în Asia generalul Ioan Paleologul Tarchaniotis care a organizat cu succes apărarea împotriva turcilor. Pentru a consolida sistemul defensiv, acesta a impus o reformă funciară menită să-i cointereseze pe militari în lupta împotriva turcilor. Reforma a provocat reacţia marilor latifundiari, care-şi vedeau ameninţate proprietăţile. Ostilităţii aristocraţiei i s-a adăugat opoziţia înverşunată a Bisericii, atât patriarhul Ioan XII, cât şi Teolipt neîncetând să denunţe în generalul Tarchaniotis — văr cu Andronic II — pe unul din liderii moderaţi ai arseniţilor, acuzându-l de lipsă de loialitate faţă de împărat. În 1300 Teolipt s-a pus chiar în fruntea unităţilor militare ale aristocraţiei locale care l-au asediat fără succes pe general într-o mănăstire fortificată[72]. În faţa acestei opoziţii, generalul se retrage la Tesalonic, lăsând astfel Asia Mică fără apărare. Neinspirată, intervenţia lui Teolipt a contribuit astfel decisiv la eşecul definitiv al refacerii puterii militare bizantine în faţa înaintării emiratelor turceşti[73], obligându-l ulterior pe Teolipt însuşi să preia în momente dramatice comanda militară a Filadelfiei.

Teolipt putea fi însă nu doar intransigent, dar şi flexibil şi diplomat. O dovedeşte un episod curios petrecut în această perioadă[74] şi relatat de istoricul Gheorghe Pachymeres[75]. Împăratul Andronic II Paleologul convocase sinodul ca să-i ceară părerea dacă se poate adresa într-o scrisoare sultanului Egiptului (de a cărui alianţă avea nevoie împotriva tur-

[72] *Ibid.* III, 25 (col. 285–289).
[73] Cf. A.C. HERO, *supra* n. 38, p. 15.
[74] Episod datat în mod diferit de cercetători: 1297 (SINKEWICZ, *supra* n. 42, p. 9 şi GRIGOROPULOS, *supra* n. 43, p. 78–81), 1303 (HERO, *supra* n. 38, p. 16 şi 26, n. 31) şi 1289–1293 (A. Faillier şi M.-H. Congourdeau, *apud* HERO, *supra* n. 38, p. 26, n. 31).
[75] PACHYMERES, *De Andronico* III, 23 (*PG* 144, 272–274).

cilor) numindu-l „frate". Teolipt i-a şocat pe sinodali prin argumentaţia invocată în pledoaria sa în favoarea utilizării acestui apelativ aplicat unui musulman duşman al Crucii, citând un pasaj din Sfântul Grigorie al Nyssei potrivit căruia şi demonii, în calitate de creaturi ale lui Dumnezeu, sunt fraţi ai oamenilor!

În 1304 Filadelfia e asediată de turcii conduşi de emirul din Germiyan, Teolipt fiind nevoit să-şi exercite din nou calităţile militare prin organizarea eficientă a apărării oraşului. Acesta va fi salvat însă de la căderea în mâinile turcilor doar de intervenţia energică a mercenarilor companiei catalane condusă de Roger de Flor (la plecare însă aceştia vor devasta cetatea „eliberată"!)[76]. Teolipt devine acum un erou naţional înconjurat de o aureolă mitică, venerat ca taumaturg nu doar de popor, ci şi la curtea din Constantinopol a lui Andronic II.

Irina/Evloghia Chumnena, principesa bizantină monahie, şi părintele ei duhovnicesc, Teolipt

Acesta din urmă l-a avut între anii 1294–1315 drept prim-ministru pe umanistul Nichifor Chumnos (1250/5–1327). Unul din cei mai de seamă reprezentanţi ai culturii bizantine, de la care ne-au rămas 30 de tratate retorice, filozofice şi religioase şi 172 de scrisori[77], acesta era posesorul uneia din cele mai mari averi din Imperiu. Nichifor avea patru fii şi două fiice, dintre care se vor distinge fiul cel mai mare, Ioan (el însuşi literat, acesta va deveni general şi înalt demnitar imperial, decedând înainte de 1338) şi, mai ales, fiica mai mică, Irina (fiica mai mare se retrăsese de timpuriu în mănăstire).

[76] Cf. A.C. HERO, *supra* n. 38, p. 16 şi 26, n. 32, pentru referinţe şi discuţia critică a surselor.
[77] Cf. J. VERPEAUX, 1959, şi I. ŠEVČENKO, 1962, *supra* n. 26. Două opuscule pe teme exegetice ale lui Nichifor Chumnos — despre minunea din Cana şi rugăciunea către Ilie a lui Elisei (*PG* 140, 1455–1466) — sunt adresate de acesta lui Teolipt, căruia îi cere părerea despre ele.

Frumoasei Irina (născută în 1291)[78], Nichifor îi pregătise cu grijă un destin imperial. Andronic II avea nevoie disperată de alianțe care să-i asigure frontierele de nord și de est ale Imperiului. Astfel, și-a căsătorit propria fiică, Simonis, cu Ștefan II Uroș, kral-ul Serbiei, și a intervenit personal în 1296–1298 ca Irina Chumnena să devină soția nepotului său, Alexie, împăratul bizantin de Trebizonda. Planul a eșuat însă datorită căsătoriei acestuia din urmă cu o aristocrată locală. Atunci Andronic II i-a promis lui Nichifor că Irina va fi soția fiului său, despotul Ioan Paleologul (născut în 1286)[79]. În ciuda opoziției împărătesei Irina/Yolanda de Montferrat (care voia să-l însoare pe Ioan cu Isabela de Villehardouin, principesă văduvă de Ahaia), după Paștele anului 1303 la Constantinopol s-a celebrat cu mult fast nunta dintre despotul Ioan Paleologul și Irina Chumnena (în vârstă de 12 ani). Reședința noului cuplu imperial a fost fixată la Tesalonic. Ioan Paleologul moare însă aici subit în primăvara lui 1307. Devenită văduvă la numai 16 ani, Irina Chumnena Paleologhina, nefericita *basilissa*, a căzut într-o adâncă depresie sufletească, disperare din care tatăl ei a încercat să o smulgă trimițându-i de la Constantinopol un patetic cuvânt de încurajare[80].

Cel care a reușit să o reechilibreze psihic pe tânăra prințesă avea să fie însă Teolipt. Acesta o convinge să devină mireasa Împăratului Hristos intrând în monahism și vânzându-și averile pentru a le împărți săracilor și a le folosi pentru răscumpărarea prizonierilor creștini căzuți în mâinile musulmanilor. Hotărârea Irinei a provocat neliniștea tatălui ei, care va scrie un tratat fără titlu (*anepigraphos*)[81] în care

[78] Cf. V. LAURENT, 1930, *supra* n. 23; A.C. HERO, 1985 și A. STOLFI, 1999, *supra* n. 36.

[79] PACHYMERES, *De Andronico* IV, 7 (*PG* 144, 316–319).

[80] *Sermo consolatorius ad filiam suam imperatricem ob viduitati eius*, *PG* 140, 1437–1450.

[81] Ed. BOISSONADE: *Anecdota Graeca*, Paris, 1833, t. V, p. 297–313 și I. ŠEVČENKO, „Le sens et la date du traité «Anepigraphos» de Nicéphore

— fără să-l numească — încerca să răstoarne argumentația biblică invocată de Teolipt în favoarea hotărârii Irinei, mai exact afirmația evanghelică că iubirea de Dumnezeu trebuie pusă întotdeauna înaintea iubirii de părinți și a averilor, cum spune Hristos Însuși și cum arată episodul tânărului bogat. Nichifor îi opunea ascultarea de părinți (din Decalog) ca o poruncă absolută și încerca să o convingă pe Irina că averile trebuie doar abandonate, nu vândute fără voie spre exasperarea rudelor (cum pare să fi făcut Irina). Cu toate acestea, hotărârea Irinei — devenită „captivă a limbii de Dumnezeu insuflate [*theoleptou glottes desmios*]" a mitropolitului ascet — a fost irevocabilă. În cursul anului 1307 aceasta a fost tunsă în monahism de Teolipt însuși care i-a dat numele monahal Evloghia și va rămâne până la moartea sa (în 1322) părintele duhovnicesc al principesei bizantine devenită monahie. Într-un codice special Irina/Evloghia va strânge 23 de cuvinte de povățuire duhovnicească și 5 scrisori ale lui Teolipt. Prin purtarea ei de grijă și hazardul conservării manuscriselor acest codice a ajuns până la noi, permițându-ne astfel accesul la gândirea ascetico-mistică, unică prin profunzime și echilibru, a unuia din cei mai importanți reprezentanți ai spiritualității bizantine. Vedem astfel aici cum mitropolitul-ascet Teolipt și-a transmis subtila sa învățătură mistică unor maici, *Cuvintele* sale reprezentând fenomenul singular al unei veritabile „Filocalii pentru maici"!

Nu mult timp după tundere, foarte tânăra Irina/Evloghia a devenit egumena ctitoriei monahale a familiei Chumnos: mănăstirea Philanthropos Soter. Situată în zona dintre Sfânta Sofia și zidul de apărare maritim de la extremitatea estică a Constantinopolului (lângă actualul Incili Kiöşk)[82], aceasta

Choumnos", *Académie royale de Belgique. Bulletin de la Classe des lettres et des sciences morales et politiques*, 5ème série 35 (1949), p. 472–488.

[82] R. JANIN, „Les monastères du Christ Philanthrope à Constantinople", *Revue des Études Byzantines* 4 (1946), p. 135–162; ID. *Églises et monastères de Constantinople* (Géographie ecclésiastique de l'Empire byzantin 3),

era o mănăstire dublă, fiind alcătuită din două comunități învecinate de monahi și de monahii (spre 1335 viețuiau aici circa 100 de maici, media în lumea bizantină fiind abia 40–50)[83]. Manuscrisele ne-au păstrat două fragmente din *typikon*-ul mănăstirii Philanthropos Soter[84], care pare să fi fost în mare parte o reproducere a *typikon*-ului mănăstirii de monahii învecinate Theotokos Kecharitomene (redactat în 1118 de împărăteasa Irina Dukas)[85].

Monahismul feminin bizantin

Cercetări recente au încercat să surprindă specificul monahismului feminin bizantin față de cel masculin, plecând de la câteva constatări statistice revelatoare: în toată epoca bizantină mănăstirile de maici au fost mult mai reduse numeric și mult mai puțin înzestrate decât cele de bărbați, fiind concentrate numeric în zona urbană, mai ales în Constantinopol. În cei 1100 de ani de istorie a Bizanțului, în Constantinopol sunt atestate 270 de mănăstiri de bărbați și doar 77 de femei (23%), iar în provincie 225 de mănăstiri de bărbați și doar 17 mănăstiri de femei (7%). Din cele 52 de *typika* păstrate, doar 6 sunt pentru mănăstiri de femei, iar 5 din ele sunt pentru mănăstiri din Constantinopol. Dacă marile centre ale monahismului masculin erau în provincie (în jurul Munților Athos, Auxentios, Olympos, Galesios, Latros) și cunoșteau o diversitate de forme, inclusiv anahoretice, mănăstirile de maici erau (din rațiuni de securitate) în exclusivitate chinovii urbane; ele erau ctitorii aristocratice sau imperiale, menite să fie gropnițe și locuri de pomenire a defuncților și de refugiu pentru membrii în viață ai unor familii nobiliare în caz de dizgrație[86]. Imaginea ideală pe care o oferă cele cinci *typika* (preocupate mai ales de detalii administrative, decât de viața monahală de zi cu zi) pentru câteva mănăstiri de maici dintre anii 1118–1400 — conturând imaginea unor comunități riguros egale și fraterne, independente de lumea exterioară — e contrazisă însă de realitate. Familia ctitorilor se bucura de privilegii aristocratice, iar administrarea averilor scutite de impozite era încredințată unor bărbați laici adeseori abuzivi. Monahiile din familia ctitorilor aveau apartamente luxoase și servitoare, puteau primi rude din afară. La aceasta se adăugau tensiunile și frustrările inevitabile create nu doar de puterea absolută a egumenei și de un regim de supraveghere totală, ci și de împărțirea maicilor în două categorii: maici de biserică (*meteres*), știutoare de carte și în general de neam bun, și maici de lucru (*adelphai*), cărora le reveneau ascultările cele mai grele[87]. Veacul isihasmului — secolul XIV — va canoniza multe figuri de monahi asceți și episcopi, dar nici o sfântă. În epoca Paleologilor femeile sfinte sunt absente. Și cu toate acestea, codicele Irinei/Evloghiei ni-l arată pe Teolipt propovăduind nu unor isihaști eremiți, ci unor maici din capitală un isihasm nu doar chinovial, ci feminin, unic în felul său în întreaga spiritualitate bizantină.

Paris, 1954, p. 539–544 și; ID., *Les églises et les monastères de grands centres byzantins* (Géographie ecclésiastique de l'Empire byzantin 2), Paris, 1975, p. 105–125.

[83] Cf. J. PARGOIRE, „Les monastères doubles chez le Byzantins", *Échos d'Orient* 9 (1906), p. 21–25 și, mai ales, R.H. TRONE, „A Constantinopolitan Double Monastery of the 14th Century: The Philantropic Saviour", *Byzantine Studies* 10 (1983), p. 81–87.

[84] Ed. PH. MEYER, „Brückstücke zweier Typika Ktetorika", *Byzantinische Zeitschrift* 4 (1985), p. 45–58; excelentă analiză la A. STOLFI, 1999, *supra* n. 36, p. 11–15.

[85] *PG* 127, 991–1128.

[86] A.-M. TALBOT, „A Comparison of the Monastic Experience of Byzantine Men and Women", *Greek Orthodox Theological Review* 30 (1985), p. 1–20 și „Late Byzantine Nuns: by Choice or by Necessity?", *Byzantinische Forschungen* 9 (1985), p. 103–117.

[87] C. GALATARIOTOU, „Byzantine Women's Monastic Communities. The Evidence of Typika", *Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik* 38 (1988), p. 263–290.

Teolipt — salvator din nou al Filadelfiei

Teolipt n-a putut rămâne multă vreme la Constantinopol după 1307–1308, pentru că la Filadelfia avea din nou dificultăți cu guvernatorul local, generalul Manuel Tagaris. În 1309 el îl trimite la Constantinopol pe protonotarul și ucenicul său din Filadelfia, Manuel Gabalas[88] (viitor mitropolit al Efesului) ca să ceară înlocuirea lui Tagaris și ajutor militar. Cererile sale nefiind satisfăcute, Teolipt a preluat personal conducerea apărării cetății Filadelfia asediată de turci din toamna lui 1310 și până în primăvara lui 1311. Întrucât cetatea era amenințată de spectrul foametei, Teolipt a organizat personal distribuirea rațiilor, participând la producerea și distribuirea pâinii către popor. În final, s-a hotărât să iasă afară și să negocieze cu emirul, obligând poporul printr-un jurământ special să promită că nu va preda cetatea în schimbul vieții lui. Nichifor Chumnos afirmă că, din respect față de venerabilul mitropolit, turcii nu numai că au ridicat asediul, dar au oferit provizii populației înfometate[89]. O inscripție din medressa din Kiutahia, capitala emiratului Germiyan, datată 1314 arată însă că, în schimbul ridicării asediului, Yakub ben Alishir a obligat de fapt Filadelfia la plata unui tribut[90]. În orice caz, într-o scrisoare din 1311 adresată lui Teolipt, Manuel Gabras îl saluta pe mitropolit ca „salvator de cetăți"[91].

Teolipt și schisma arsenită

În timpul asediului Filadelfiei, pe 14 septembrie 1310 patriarhul Nifon (1310–1315) celebra la Sfânta Sofia reconcilierea cu arseniții și sfârșitul schismei acestora[92], reconciliere mult dorită de împăratul Andronic II pentru a-și asigura o dată pentru totdeauna legitimitatea dinastiei Paleologilor. Ceremonia reconcilierii, care a avut un caracter macabru, tipic pentru sfârșitul Evului Mediu, merită descrisă[93]: rămășițele patriarhului Arsenie au fost aduse de la mănăstirea Sfântul Andrei din Krisi la Sfânta Sofia. Pe 14 septembrie, de praznicul Înălțării Sfintei Cruci, cadavrul neputrezit a fost scos din raclă, îmbrăcat în veșminte arhierești și apoi instalat pe tronul patriarhal. I s-a pus în mână o formulă de dezlegare a tuturor excomunicărilor pronunțate vreodată de acesta împotriva unor grupuri sau persoane anume. Împăratul a citit cu glas tare hrisovul care proclama unirea arseniților cu Biserica oficială. După aceea întreaga asistență s-a prosternat cu fruntea la pământ pentru a primi de la Arsenie dezlegarea de toate excomunicările și anatemele. Atunci patriarhul Nifon a luat din mâinile acestuia textul de dezlegare pe care l-a citit din înaltul amvonului poporului și clerului. A urmat apoi Liturghia solemnă de reconciliere la care au concelebrat reprezentanții cei mai de vază ai celor două părți, urmată de un „Te Deum" festiv. Arseniții renunțau la a mai pretinde drept condiție pentru reconciliere ca pe scaunul patriarhal să urce un arsenit, primind drept satisfacție omiterea din diptice și din Sinodiconul Ortodoxiei a patriarhului Iosif I, asigurarea că foștii patriarhi Atanasie I și Ioan XII nu vor mai fi readuși pe tron, că toți clericii nedemni și simoniaci vor fi depuși, precum și o mărturisire de credință ortodoxă oficială din partea împăratului (prin care arseniții vizau desigur dezavuarea implicită a pnevmatologiilor, pentru ei egal de heterodoxe, ale patriarhilor Ioan XI Bekkos și Grigorie II Cipriotul).

Considerând gestul o concesie inadmisibilă făcută arseniților, Teolipt a refuzat să accepte această reconciliere prin „economie" și a intrat el în schismă, refuzând astfel

[88] Cf. S. Kourouses, *supra* n. 33, p. 308–315, *apud* A.C. Hero, *supra* n. 38, p. 16–26.

[89] *Epitaphios*, *supra* n. 15, p. 230–231.

[90] A.C. Hero, *supra* n. 38, p. 17 și 26, n. 36.

[91] *Ep.* 53, ed. Fatouras *apud* A.C. Hero, *supra* n. 38, p. 16 și 26, n. 37.

[92] Documentele oficiale au fost publicate de V. Laurent, 1945, *supra* n. 46, p. 285–313; cf. *Regestes* 2003–2004.

[93] Cf. V. Laurent, 1945, *supra* n. 46, p. 252.

să-i pomenească la Liturghie pe patriarhii Nifon I (mai 1310–aprilie 1314, depus pentru simonie) și Ioan XIII Glykis (mai 1315–mai 1319)[94]. În opinia lui Teolipt reconcilierea cu arseniții nu putea avea loc sub forma unirii a două partide aflate ambele în Biserică; ieșiți din Biserică prin schismă, arseniții nu mai puteau fi reprimiți decât prin pocăință individuală, conform canoanelor. În spatele acestui rigorism (*akribeia*) canonic se află o viziune ecleziologică coerentă bazată pe unitatea și unicitatea Bisericii ca Trup mistic-sacramental al lui Hristos. Schisma antiarsenită a lui Teolipt nu s-a soldat pentru el cu repercusiuni canonice din partea Constantinopolului, mitropolitul bucurându-se atât în capitală, cât și în Filadelfia de prestigiul imens al unui erou național. Acest prestigiu n-a putut fi umbrit de conflictului deschis care intervenise între Teolipt și protonotarul său, Manuel Gabalas[95]. Acesta din urmă se declarase în favoarea reconcilierii cu arseniții proclamate la Constantinopol și s-a aliat cu Manuel Tagaris, drept pentru care a fost excomunicat de Teolipt. Ni s-au păstrat scrisorile lui Manuel din 1316 către patriarhul Ioan XIII și marele guvernator[96],

[94] Cf. Raportul lui Arsenie al Tyrului (episcop antipalamit depus de Sinodul din 1351) către Ioan Cantacuzino, citat de KOUROUSES, *supra* n. 33, p. 137–138: „Ai auzit de preasfântul Teolipt, faimos pentru virtutea și experiența sa în lucrurile dumnezeiești și omenești. Timp de zece ani de zile acest mitropolit al Filadelfiei a rupt comuniunea cu doi din patriarhii din vremea sa, refuzând orice concelebrare cu ei și orice pomenire a lor la Sfânta Liturghie, chiar dacă n-a fost cu prilejul unei învățături greșite sau a altor chestiuni canonice, ci mai degrabă din pricina economiei care, votate în Sinod, a adus o mare pace în Biserică". Pentru detalii, V. LAURENT, „Les crises religieuses à Byzance. Le schisme anti-arsénite du métropolite Théolepte", *Revue des Études Byzantines* 18 (1960), p. 45–64.

[95] Despre Manuel Gabalas, viitorul mitropolit Matei al Efesului, cf. monografia lui S. KOUROUSES (1972), cf. *supra* n. 33, și articolul „Matthieu d'Éphèse" din *Dictionnaire de Spiritualité, Ascétique et Mystique* X (1978), col. 808–813 (D. STIERNON).

[96] *Ep.* 1, 2 și 6 ale lui PSEUDO-IOAN CHILAS, ed. după *Paris. gr. 2022*, f. 150–157 de J. GOUILLARD, „Après le schisme Arsénite. La correspondance inédite du Pseudo-Jean Chilas", *Académie Roumaine. Bulletin de la section historique* 25 (1944), p. 175–211, aici p. 194–200, 203–207. Această corespondență a fost restituită lui Manuel Gabalas de S. KOUROUSES, 1972, *supra* n. 33, p. 122–139. Cum arată *Ep.* 6, Gabalas protesta și împotriva abuzurilor tânărului nepot al lui Teolipt care deturnase fondurile pentru săraci ale mitropoliei, instigase armata la revoltă și fusese prins în adulter. Fiind exilat din Filadelfia de Teolipt însuși, își încerca norocul la Constantinopol.

în care cerea în repetate rânduri patriarhului și împăratului să ia măsuri disciplinare împotriva lui Teolipt, dar fără nici un rezultat[97].

Teolipt — păstor filantrop exemplar

Deși s-a aflat până la sfârșitul vieții într-un conflict deschis cu guvernatorul Manuel Tagaris, mitropolitul era extrem de iubit în Filadelfia datorită devotamentului său nelimitat față de comunitatea sa atât din punct de vedere spiritual, cât și material. Nichifor Chumnos menționează ordinea care domnea în bisericile arhipline din Filadelfia și entuziasmul credincioșilor față de predicile și imnele pe care le compunea el însuși[98]. La aceasta se adăuga filantropia și asistența socială sistematică acordată săracilor. Mereu aproape de turmă, exemplu de iubire și dreptate, nu tolera nici o nedreptate[99]. I-a obligat astfel pe toți cetățenii, și în primul rând pe cei bogați, să contribuie cu sume corespunzătoare la ajutorarea celor nevoiași, „știind cum să secere de unde n-a semănat și să adune de unde n-a risipit"[100]. Teolipt făcea parte din „categoria misticilor activiști"; pentru el „viața duhovnicească, poziția socială, serviciul civic și acțiunea filantropică erau inseparabile, fiind toate căi de sfințire totală și îndumnezeire ultimă"[101]. Teolipt e un exemplu elocvent al unității autentice dintre mistică și

[97] Împăratul Andronic II l-a convocat pe Teolipt la Constantinopol ca să dea explicații dar acesta i-a răspuns emisarului că nu e prerogativa bazileului să dea ordine clericilor; cf. MANUEL GABALAS/MATEI AL EFESULUI, *Ep.* 62, ed. Reinsch, *apud* A.C. HERO, *supra* n. 38, p. 17 și 27, n. 49.

[98] *Epitaphios*, *supra* n. 15, p. 222–224.

[99] *Ibid.*, p. 227–229.

[100] *Ibid.*, p. 228.

[101] Cf. D. CONSTANTELOS, 1979, *supra* n. 32, p. 92.

angajament social, în care aceste forme de realizare a iubirii de Dumnezeu şi, respectiv, de aproapele se realizează simultan şi armonios, într-o contemplaţie devenită acţiune şi în acţiune devenită contemplaţie (după formula Sfântului Maxim Mărturisitorul[102]), iar nu concurenţial una pe seama celeilalte (într-un misticism egocentric sau un activism nespiritual). Nichifor Chumnos îl numeşte pe Teolipt „bunul păstor" (cf. *In* 10, 11–12)[103], şi pe drept cuvânt, fiindcă a fost unul dintre puţinii episcopi bizantini ai epocii care au preferat, în locul securităţii şi confortului capitalei, să stea alături de turmă şi să aline suferinţele ei[104] în momentele cumplite ale prăbuşirii elenismului din Asia Mică sub loviturile emiratelor turcomane.

Ultimii ani

Actele Sinodului permanent din Constantinopol din intervalul septembrie 1317–februarie 1318[105], care poartă semnătura lui Teolipt, ni-l arată prezent din nou după zece ani de absenţă în capitala bizantină, reconciliat cu sinodul şi patriarhul (inclusiv cu Manuel Gabalas, pe care-l hirotoneşte preot şi numeşte *chartophylax*). În acest interval, el a mai rostit o serie de cuvinte duhovniceşti maicilor şi monahilor din mănăstirea Irinei/Evloghia şi tot acum[106] trebuie să-l fi iniţiat în isihasm pe tânărul Grigorie Palama (născut în 1296) înainte de plecarea acestuia la Athos. Când anume a revenit Teolipt (însoţit de Manuel Gabalas) la Filadelfia nu se ştie exact. Cert este că în primăvara lui 1321 el este din nou la Constantinopol pentru a arbitra conflictul dintre

[102] Cf. *Mystagogia* 5 (*PG* 90, 677CD); cf. *Ep.* 2–3 (*PG* 91, 392–412) etc.
[103] *Epitaphios*, p. 232.
[104] Fapt recunoscut de patriarhul ATANASIE I (care nu era neapărat prieten al său), *Ep.* 25, ed. A.-M. Talbot, *apud* A.C. HERO, *supra* n. 38, p. 28, n. 65.
[105] *Regestes* 2082–2083, 2085–2087, 2093.
[106] Cf. A.C. HERO, *supra* n. 38, p. 19 şi 27, n. 54 şi I. GRIGOROPULOS, 1996, *supra* n. 43, I, p. 208–211. Nu în 1307–1308 cum crede SINKEWICZ (*supra* n. 42, p. 11), când Palama avea doar 11–12 ani!

împăratul Andronic II cel Bătrân şi Andronic III cel Tânăr, nepotul său[107], la început ca judecător într-un tribunal menit să-l judece pe Andronic cel Tânăr, iar ulterior ca mediator într-o ambasadă trimisă de Andronic cel Bătrân la Andronic cel Tânăr pentru a încerca o reconciliere[108]. Aşa cum arată ultimele sale scrisori către Irina/Evloghia (nr. 2–5), în toamna lui 1321 Teolipt părăseşte pentru totdeauna Constantinopolul.

Sfârşitul pământesc

Ultimul său an de viaţă e marcat de conflictul prelungit cu generalul Tagaris[109], de sănătatea care i se deteriora rapid şi de o nouă blocadă a Filadelfiei de către emirii din Germiyan şi Aydin[110]. Începută în vara lui 1322, aceasta a durat până în 1324, când de la Constantinopol a fost trimis să elibereze cetatea din blocadă bătrânul general orb Alexie Philanthropenos[111]. Teolipt n-a mai prins ridicarea blocadei turceşti, întrucât încă de la începuturile ei el era deja grav bolnav, murind înainte de luna noiembrie a anului 1322. În preziua morţii, el i-a chemat la sine pe reprezentanţii cetăţenilor din Filadelfia cărora le-a dat ultimele sfaturi, bine-

[107] În 1328 Andronic III (1328–1341) îl va detrona pe Andronic II obligându-l să intre în mănăstire.
[108] IOAN CANTACUZINO, *Istorii* I, 14 şi 19 (*PG* 153, 129C. 161).
[109] Cf. A.C. HERO, *supra* n. 38, p. 19–20 şi 28, n. 57–61.
[110] *Epitaphios*, *supra* n. 15, p. 235–238.
[111] După un nou asediu mai scurt, dar şi mai violent, în 1335, marele domestikos Ioan Cantacuzino (viitorul împărat Ioan VI, 1347–1354) va încheia o alianţă cu Umur, emirul din Aydin, în urma căreia Filadelfia va cunoaşte o lungă perioadă de pace, care va dura până în 1390, când se va preda sultanului Bayazid. În acest răstimp, între 1336 şi 1382, Biserica din Filadelfia s-a bucurat de păstorirea unui demn continuator al lui Teolipt, în persoana mitropolitului teolog Macarie Chrysokephalos; despre acesta din urmă şi opera sa exegetică şi omiletică, cf. articolul „Macaire Chrysokephalos" din *Dictionnaire de Spiritualité, Ascétique et de Mystique* X (1978), col. 6–10 (D. STIERNON). Publicate sunt doar amplele *Logoi panegyrikoi XIV*, Veneţia, 1793 (reed. de ARHIM. EIRENAIOS DELIDEMOS, Thessaloniki, 1989). Cf. în *PG* 150, 237–239 impresionanta rugăciune a mitropolitului Macarie cu prilejul năvălirilor barbare (turcilor).

cuvântarea finală și și-a luat rămas-bun, iar după aceea i-a cerut monahului care-i slujea să închidă ușa modestei sale locuințe, murind mai apoi doar în prezența acestuia ca un adevărat monah și ascet. De la Irina/Evloghia și comunitatea ei își luase mai înainte rămas-bun printr-o ultimă scrisoare (nr. 5) după ce în *Cuvântul* 23 le lăsase într-un memorandum cu valoare de testament duhovnicesc o sinteză parțială a învățăturii sale mistico-ascetice.

Irina/Evloghia — de la Teolipt la Akindynos

Asupra Irinei/Evloghiei moartea lui Teolipt a avut efecte previzibile. Frustrată de lipsa părintelui ei duhovnicesc la care ținea mai mult chiar decât la tatăl ei după trup, irascibila și impulsiva tânără (avea acum 31 de ani) a căzut din nou pradă depresiei psihice. Vor încerca să o mângâie tatăl ei, Nichifor Chumnos, care va scrie pentru ea lungul elogiu funebru (*epitaphios*) ce constituie, în ciuda caracterului său retoric, principala sursă de informații despre viața lui Teolipt, precum și Manuel Gabalas, care-i va adresa un scurt, dar la fel de retoric cuvânt de mângâiere[112]. Irina/Evloghia a căutat cu acest prilej să se apropie de Manuel Gabalas, în care a văzut nu doar ucenicul, dar și posibilul urmaș al lui Teolipt (după moartea acestuia, Manuel încercase să devină mitropolit al Filadelfiei, dar s-a izbit de opoziția aceluiași Tagaris), însă Gabalas a preferat să-i trimită doar scrierile sale, evitând un contact direct cu ea[113]. În deceniul care a urmat morții lui Teolipt, Irina/Evloghia avea să-i piardă treptat pe toți cei apropiați: în 1327 va muri tatăl ei, bătrânul Nichifor Chumnos, devenit (potrivit îndemnului lui Teolipt, *Ep.* 5) din 1325 monahul Natanail în mănăstirea fiicei sale, socrul Andronic II detronat în 1328

[112] Ed. L. PREVIALE, „Due monodie inedite di Matteo di Efeso", *Byzantinische Zeitschrift* 41 (1941), p. 26–31.

[113] Cf. *Ep.* 32, ed. REINSCH (*Die Briefe des Matthaios von Ephesos in Codex Vindobonensis Theologicus Graecus 174*, Berlin, 1974), *apud* STOLFI, *supra* n. 36, p. 18, n. 27.

și decedat în 1332 ca monah, fratele ei, Ioan Chumnos, murind și el în 1337–1338.

În intervalul dintre moartea lui Andronic II și cea a fratelui ei, respectiv între 1332–1338, Irina/Evloghia găsește în cele din urmă un părinte duhovnicesc care să poată ocupa în sfârșit în sufletul ei locul rămas vacant prin moartea lui Teolipt. Știm acest lucru dintr-o corespondență conservată în ultimele foi ale unui manuscris păstrat la Escorial (*Scorialensis gr. Φ-III-11 (230)*[114], f. 235r–254r). Descoperită la începutul anilor '50 de asumpționistul Jean Darrouzès, ea a fost analizată pe larg într-un amplu studiu din 1956 de un alt asumpționist, părintele Vitalien Laurent[115] care în 1930 publicase primul studiu științific despre Irina/Evloghia. Vitalien Laurent intenționa să și editeze cele 22 de piese ale acestei unice în felul ei corespondențe, lucru care nu va fi realizat însă decât 30 de ani mai târziu de Angela C. Hero în 1986[116]. Din cele 22 de scrisori, 14 aparțineau duhovnicului necunoscut, iar 8 prințesei-monahie înseși. În tânărul duhovnic Irina/Evloghia găsește persoana în stare să-i ofere o conversație (*homilia*) nu numai duhovnicească (*pneumatike*) dar și literară (*logike*). Duhovnicul necunoscut se arată a fi în același timp un isihast — care încerca să evite contactul cu ea „din pricina dragostei de isihie" (*di'erota esychias*) —, dar și un erudit cu întinsă cultură literară, el

[114] Cf. *supra* n. 21. Codicele din secolul XIV cuprinde tratate de medicină (f. 11–83) și extrase și sentințe din filozofi și Părinți (f. 84–211). În finalul său, copistul a transcris anonim două discursuri către filadelfieni (cf. *supra* n. 21), patru epistole (f. 230–234, identificate drept aparținând lui Grigorie Akindynos) și douăzeci și două de scrisori (f. 235–254) între un duhovnic necunoscut și o monahie identificată în persoana Irienei/Evloghiei.

[115] V. LAURENT, „La direction spirituelle à Byzance. La correspondance d'Irène-Eulogie Choumnaina Paléologine avec son second directeur", *Revue des Études Byzantines* 14 (1956), p. 46–86.

[116] ANGELA C. HERO (ed.), *A Woman's Quest for Spiritual Guidance. The Correspondence of Princess Irene Eulogia Chonmnaina Paleologina*, Helenic College Press, Brookline MA, 1986.

însuşi autor de tratate pe teme atât literare (în apărarea culturii), cât şi spirituale (elaborând un „alfabet" poetic ascetic sau o scriere în apărarea patriarhului Atanasie I). Irina/Evloghia îi flatează talentul literar şi-i solicită (şi obţine în cele din urmă) îndrumarea duhovnicească prin prezenţă personală. Scrisorile ne-o arată pe *basilissa*-egumenă suferind de o acută frustrare şi instabilitate afectivă, precum şi de impulsivitate faţă de maicile din subordinea ei, şi relaţii excesive cu rudele. Spontană şi lipsită de orice artificii retorice, corespondenţa lor ne permite să aruncăm o privire directă atât în sufletul prinţesei-monahie, cât şi în atmosfera spirituală şi culturală a Pre-renaşterii bizantine din epoca Paleologilor, într-o perioadă în care, în ajunul controverselor palamite, se realizase un fel de armistiţiu între ascetism şi cultură, între monahi şi umanişti[117].

Misterul identităţii celui de-al doilea duhovnic al Irinei/Evloghiei a fost elucidat într-o demonstraţie făcută de Juan Nadal în 1995[118]. El nu este isihastul Ignatie, cunoscut din corespondenţa lui Varlaam din Calabria (cum credea V. Laurent în 1956), ci nimeni altul decât Grigorie Akindynos (1300–1348)[119]. Originar din Prilep (Macedonia), acesta făcuse excelente studii la Pelagonia şi Tesalonic, devenind preceptor şi profesor de gramatică al unor fii de nobili de lângă Veria, unde între 1326 şi 1331 vieţuia într-o sihăstrie (după hirotonia sa ca preot în 1326 la Tesalonic) Grigorie Palama (1296–1359). Acesta din urmă a remarcat talentul şi formaţia excepţională a mai tânărului Grigorie Akindynos pe care l-a convins să devină monah la Sfântul Munte Athos. Între 1330–1332 cei doi s-au aflat la Marea Lavră, între ei legându-se o prietenie adâncă şi sinceră (Akindy-

[117] Cf. J. MEYENDORFF, „General Introduction" la A.C. HERO, 1986, *supra* n. 116, p. 19.

[118] *Apud* A. STOLFI, *supra* n. 36, p. 23–24.

[119] Cf. JUAN NADAL CAÑELLAS, „Introduction" la *Gregorius Acyndinus Refutationes duo operis Gregorii Palamae* (Corpus Christianorum Series Graeca 31), Turnhout, 1995, p. XIII—XXVIII.

nos va repeta mereu în scrierile sale că Palama i-a fost cel mai drag prieten, ca un frate). Reîntors la Tesalonic — neputându-se adapta la mediul athonit, care nu-i vedea cu ochi buni preocupările literare — Akindynos devine faimos atât ca isihast (în toată opera sa nu există, spre deosebire de Varlaam, nici cel mai mic semn de dispreţ faţă de monahi şi isihaşti), cât şi ca teolog şi om de litere. De la Tesalonic a fost chemat, probabil în 1336/1337, la Constantinopol de patriarhul Ioan XIV Kalekas (1334–1347) şi aici va intra în cercul Irinei/Evloghiei. Epistolarul anonim din *Scorialensis gr. Φ-III-11* documentează tocmai începuturile relaţiei strânse dintre Irina/Evloghia şi Grigorie Akindynos proaspăt sosit de la Tesalonic în capitala bizantină. Între 1336–1341, Akindynos a încercat, fără succes, să medieze un conflict tot mai acut dintre Varlaam din Calabria şi Grigorie Palama, devenind tot mai favorabil acestuia din urmă, dezgustat de radicalismul criticilor calabrezului la adresa isihaştilor. În iarna 1340–1341, când a venit la Constantinopol pentru sinodul ce urma să se pronunţe asupra problemei deschise de Varlaam, Grigorie Palama a locuit în casa lui Akindynos şi s-a folosit de relaţiile acestuia cu patriarhul Ioan XIV. După Sinodul din 1341 care l-a condamnat pe Varlaam, Akindynos va trece însă definitiv în tabăra antipalamiţilor, beneficiind de sprijinul devotat şi generos şi de protecţia Irinei/Evloghiei care pentru a-l feri de represiune îl va adăposti în mănăstirea sa. Akindynos nu avea nimic împotriva isihaştilor şi a spiritualităţii lor, dar în plan teologic el nu putea accepta distincţia reală dintre fiinţa şi energiile lui Dumnezeu, fără să-şi dea seama că identitatea dintre fiinţa şi energiile divine îl ducea în cele din urmă tot la tezele lui Varlaam. „Tragedia lui Akindynos era aceea de a fi vrut o *via media* între Varlaam şi Palama, solidarizându-se cu isihaştii în planul spiritualităţii, iar cu Varlaam în planul teologiei"[120].

[120] J. MEYENDORFF, *supra* n. 27, p. 85.

Irina/Evloghia devenise antipalamită nu atât din convingeri teologice personale, cât din două motive de natură strict afectivă, dar cu atât mai puternice: pe de o parte, din devotament față de Grigorie Akindynos, al doilea ei duhovnic, a cărui patroană (*prostates*) devenise, și, pe de altă parte, din loialitate față de casa Paleologilor și ostilitate față de generalul și viitorul împărat Ioan VI Cantacuzino (1347–1354) în timpul războiului civil bizantin (1341–1347) declanșat între general și casa Paleologilor la câteva luni după Sinodul din iulie unde fusese condamnat Varlaam. Această dimensiune politică pe care au luat-o, odată cu războiul civil, controversele zise palamite nu trebuie pierdută nici o clipă din vedere. Întrucât Ioan Cantacuzino, considerat uzurpator de Paleologi, a fost cel mai puternic și fidel susținător al lui Grigorie Palama, care, la rândul său, și-a manifestat întotdeauna fidelitatea procantacuzinistă, nu este nici de mirare că poziția anticantacuzinistă și filopaleologă a îmbrățișat din pură ostilitate o poziție teologică antipalamită (aceasta avea să fie formulată teoretic de Grigorie Akindynos, † 1348, și ulterior de Nichifor Gregoras, † 1360). Pentru rolul activ jucat în sprijinirea lui Akindynos, Irina/Evloghia a ajuns să fie, pe de o parte, exaltată și venerată ca o sfântă de Akindynos și Gregoras, iar, pe de altă parte, denigrată virulent de Grigorie Palama[121], de patriarhul Filotei Kokkinos sau de Ioan Kalothetis. În discreditarea ei, palamiții vor folosi clișee hagiografice tradiționale, comparând-o cu Iezabel — persecutoarea profetului Ilie (= Palama) —, cu împărăteasa Eudoxia — persecutoarea lui Ioan Hrisostom (= Palama) — sau cu Kadigia — văduva bogată care l-a susținut în ascensiunea sa pe profetul Mahomet (= Akindynos)[122]. În ciuda condamnării

[121] *Antireticul VII contra lui Gregoras* 5. 8–13; ed. P. Christou, *Syngrammata*, III, Thessaloniki, 1962, p. 458, 466–469.

[122] Cf. referințele exacte la A.C. Hero, 1985, *supra* n. 36, p. 140–143 și A. Stolfi, 1999, *supra* n. 36, p. 30–36.

lui Akindynos în 1347, a lui Gregoras și Matei al Efesului (= Manuel Gabalas) în 1351, bătrâna prințesă-monahie nu și-a abandonat convingerile. Un hrisov din 1355 confirmă o donație făcută de ea unei mănăstiri din Macedonia (Sfântul Ioan Botezătorul, din Menoikion) și faptul că era grav bolnavă[123]. Documentul confirmă informația din „Istoria" lui Nichifor Gregoras care menționează că la bătrânețe Irina/Evloghia a fost lovită adeseori de boală, murind cel mai probabil spre sfârșitul anului 1355 sau începutul lui 1356 ajunsă la vârsta de 65 de ani[124].

Distanța scursă din secolul XIV și până astăzi ne îngăduie cel puțin seninătatea unei priviri lucide, liberă de exasperările retorice conflictuale ale disputelor în epocă, nu doar asupra corectitudinii teologice a teoriilor susținute de protagoniști, ci și asupra calității lor umane. Indiferent din ce perspectivă vom aprecia rolul Irinei/Evloghiei în controversele secolului XIV, o constatare se impune: dacă devotamentului ei duhovnicesc i se datorează salvarea de la uitare și distrugere a scrierilor ascetico-mistice ale lui Teolipt, în schimb opțiunilor ei politico-ecleziastice (antipalamite) finale li se datorează dacă nu discreditarea, dificil de realizat, atunci cel puțin nereceptarea de lumea monahală și slaba circulație a operelor primului ei părinte duhovnicesc și unul din misticii esențiali ai lumii bizantine: Teolipt al Filadelfiei.

Cuvintele duhovnicești ale lui Teolipt
— transmitere, cronologie, clasificare

Râvna Irinei/Evloghiei, capriciul copiștilor și hazardul ori providența conservării manuscriselor au făcut deci ca

[123] Cf. A. Stolfi, 1999, *supra* n. 36, p. 36.

[124] Iar nu 70, cum susține Nichifor Gregoras (*Rhomaike historia* XXIX, 22) care într-un efort de creare a unei hagiografii antipalamite „sui generis" adaugă că bătrâna prințesă-monahie ar fi murit în mireasma sfințeniei și că la mormântul ei s-ar fi făcut minuni, devenind loc de venerare publică.

din opera fără îndoială mult mai amplă a lui Teolipt al Filadelfiei să ni se păstreze un total de 27 de discursuri, cuvinte duhovnicești, omilii și tratate, 5 epistole și câteva creații imnografice și muzicale (3 canoane și 3 idiomele). Dintre acestea, majoritatea covârșitoare — 23 de cuvinte duhovnicești, omilii și tratate și cele 5 epistole — sunt transmise de faimosul codice *Ottobonianus graecus 405* aflat în proprietatea prințesei-monahie însăși și copiat după indicațiile ei (precum și în copia executată după acesta și cuprinsă în *Alexandrinus graecus 131*).

Splendidul codice se deschide cu o scurtă epistolă adresată de Teolipt Irinei/Evloghiei în cursul anului 1307. Foarte tânăra, pe atunci, prințesă era deja văduvă, mai exact se afla încă în doliu după mirele pământesc, dar era deja tunsă în monahism (1, 1). Încă din această primă scrisoare Teolipt îi schițează prințesei-monahie un foarte succint program de viețuire monahală (acesta va fi dezvoltat pe larg în *Cuvântul* 1 „despre lucrarea ascunsă în Hristos și scopul vieții monahale", pe care i-l va trimite nu mult timp după această primă epistolă). În perspectiva eshatologică a morții și judecății, prințesa este îndemnată să renunțe la timpul petrecut la palat, la lingușeli și alte flatări, precum și la mulțimea slujitorilor, și să-și ia în serios monahismul: cu alte cuvinte, să-și închidă trupul în chilie și mintea în inimă, strigând pe Hristos prin invocarea necontenită a Numelui Său pentru ca să primească în ea sălășluirea Acestuia. Mai exact: trupul trebuie înfrumusețat cu modurile de comportare corespunzătoare poruncilor lui Dumnezeu, limba trebuie păzită și asigurată prin rostirea imnelor dumnezeiești, iar puterile sufletului trebuie înnobilate prin rugăciunea deasă (1, 2). Lărgimea vieții trebuie redusă ascetic la strâmtorare prin silință de bunăvoie, tăria trupului trebuie slăvită pentru ca sufletul să câștige vigoare, pentru că înfrângerile și necazurile trupului sunt biruințele și bucuriile sufletului. Având candela aprinsă și untdelemn din belșug câștigat prin credință, viață curată și milostenie,

sufletul feciorelnic va putea ieși în întâmpinarea Mirelui eshatologic atunci când El se va arăta, celebrând întru bucurie adevărată nunta Sa mistică cu Domnul (1, 3).

Cele 23 de cuvinte duhovnicești și epistolele finale sunt ordonate cronologic. Dacă prima epistolă datează din anul 1307, următoarele trei epistole (nr. 2–4) sunt scrise în intervalul decembrie 1321–primăvara 1322, ultima (nr. 5) fiind scrisă de Teolipt chiar pe patul de moarte, cândva spre sfârșitul anului 1322. Dacă în 1307 Teolipt era la Constantinopol și o tundea în monahism pe prințesa Irina, care devenea astfel Evloghia monahia, știm că următorii zece ani el a lipsit din capitala bizantină, unde a revenit abia în intervalul septembrie 1317–august 1318 și, pentru ultima dată, în primăvara lui 1321. Cele 23 de cuvinte și 5 epistole duhovnicești din *Ottob. gr. 405* au fost, așadar, scrise și rostite în cele câteva intervale: 1307–1308, 1317–1318, 1319–1320, 1321–1322 în care Teolipt s-a aflat la Constantinopol. Cu relativă certitudine pot fi datate primele trei cuvinte duhovnicești (care fac referiri la începuturile vieții monahale a Irinei/Evloghiei) și de aceea par a fi fost redactate în intervalul 1307–1308, precum și ultimele (nr. 15–23) care par a constitui o serie de omilii și învățături duhovnicești rostite de Teolipt în comunitatea maicilor din mănăstirea Philanthropos Soter din Constantinopol, a cărei egumenă era Irina/Evloghia, în duminicile dintre Săptămâna Mare și Rusaliile anului 1321, respectiv între 13 aprilie și 7 iunie 1321. Ultimul cuvânt (nr. 23) — despre a cărui redactarea Teolipt vorbește și în *Ep.* 3 — este un „memoriu parțial" al celor discutate de Teolipt la Constantinopol cu maicile Irina/Evloghia și Agathoniki, și reprezintă un veritabil testament spiritual cuprinzând o ultimă sinteză a învățăturii sale ascetico-mistice; el pare scris la începutul lui 1322, cu câteva luni înainte de moartea mitropolitului în Filadelfia asediată. Problematică apare datarea exactă a *Cuvintelor* 4–14 (pentru opiniile diferite ale specialiștilor, a se vedea tabelul cronologic de la p. 72–73).

Cele 23 de cuvinte pot fi clasificate în trei categorii: povățuiri duhovnicești propriu-zise (nr. 1–3, 6, 10, 12–17 și 23), povățuiri privitoare la disciplina monahală (nr. 7–9) și omilii sau predici duhovnicești (nr. 4–5, 11, 18–23). Nr. 1 și 3 sunt adresate Irinei/Evloghiei, iar nr. 23. Irinei/Evloghiei și maicii Agathoniki. Unsprezece sunt adresate explicit surorilor și maicilor de la Philanthropos Soter (nr. 7–8, 13, 15–22), opt n-au nici o adresare anume (nr. 2, 4–6, 9, 11–12, 14), numai una fiind adresată unor monahi, probabil celor de la mănăstirea de bărbați de la Philanthropos Soter (nr. 10)[125].

Teolipt — predicator liturgic și duhovnicesc

Un prim motiv de surpriză, nu numai pentru cercetători, este faptul că această culegere de 23 de cuvinte duhovnicești ale lui Teolipt al Filadelfiei conține nu numai tratate de povățuire duhovnicească și disciplină monahală, dar și omilii și cuvinte duhovnicești de inspirație clar liturgică. În condițiile în care în culegerile de scrieri duhovnicești și monahale bizantine și filocalice referințele la viața liturgică și eclezială sunt rare sau chiar total absente — deși contextul liturgic eclezial trebuie în mod evident presupus —, cuvintele duhovnicești ale lui Teolipt al Filadelfiei atestă un efort deliberat de „integrare a spiritualității liturgice și monahale”[126]. Astfel, *Cuvântul* 13 explică în detaliu — plecând de la imnografie și de la textul biblic — misterul Nașterii lui Hristos ca inițiere mistagogică în viața monahală prefigurată de naștere feciorelnică a lui Iisus, precum

[125] R. Sinkewicz, 1992, *supra* n. 42, p. 24.

[126] *Ibid.*, p. 47–48. Grigorie Palama a scris și el un *Omiliar* complet (editat în 1857 primele 41, reluate în *PG* 151, și 1861 restul până la 63), omiliile sale sunt însă adresate comunității din Tesalonic al cărei arhiepiscop a fost între 1350–1359, iar nu unor monahi, iar scrierile de teologie liturgică ale lui Nicolae Cabasila — *Tâlcuirea dumnezeieștii Liturghii* și *Despre viața în Hristos* (*PG* 150) — sunt scrise de un mirean și sunt adresate la rândul lor mirenilor. Pe când Omiliile lui Teolipt sunt adresate unor monahii.

și de sărăcia și smerenia condițiilor în care a avut lor. *Cuvântul* 5 e o scurtă dar densă cateheză mistagogică la Schimbarea la Față ca model al vieții duhovnicești: creștinul e chemat să lase viața relaxată în plăceri, simbolizată de șesul câmpiei, și să se angajeze în dificila ascensiune a muntelui ascezei și al răbdării necazurilor (5, 2), simbolizate de Petru și Iacob, și al contemplației, simbolizate de Apostolul Ioan (5, 3). Prin meditarea la cuvintele Scripturii și la rațiunile fapturilor, el urcă pe „muntele minții” în al cărui vârf, fiind luminată de aducerea-aminte a lui Dumnezeu și de rugăciunea neîmprăștiată, mintea devine luminoasă, mișcările trupului se fac albe și omul întreg devine lumină (*kai holos ho anthropos phos chrematizei*) întrucât sufletul se face sfeșnic al Luminii adevărate (5, 4). Această Lumină dumnezeiască anticipează Lumina eshatologică a Slavei lui Hristos la a Doua Sa Venire, Lumina Împărăției viitoare. Așa cum lumina sensibilă luminează mistuind ceara, tot așa Lumina Slavei va mistui dincolo virtuțile omului (5, 7–8). Scurta cateheză a lui Teolipt despre Schimbarea la Față concentrează astfel teme care, peste doar câteva decenii de la rostirea ei, vor face obiectul intensei polemici a Sfântului Grigorie Palama cu Varlaam, Akindynos și Gregoras.

Cuvântul 4 explică pericopa lucanică (13, 10–17) a vindecării femeii gârbove ca imagine a sufletului păcătos lipit de simțuri și de cele pământești, și a iudeilor lipiți de sensul literal al Legii, incapabili astfel să se ridice vertical spre cele duhovnicești și să recunoască pe Hristos. Predică la Duminica Brânzei sau a Izgonirii lui Adam din rai, care precedă nemijlocit începutul Postului Mare, *Cuvântul* 11 e o omilie duhovnicească despre „postul adevărat”. Acesta nu este numai abținerea de la mâncăruri, ci lupta lăuntrică cu irascibilitatea și gândurile pătimașe, pentru discernământ, răbdare și iertare, și transformarea inimii curățite în „templu” al lui Dumnezeu, Care „se va sălășlui în ea prin rugăciune și va umbla în ea prin postire” (11, 12). Postul e

urcuşul pe Sinai, „muntele rugăciunii", pentru ca mintea să vadă acolo pe Dumnezeu (11, 18). Modelul e postul lui Hristos în pustie după Botezul Său în Iordan, asceză şi ascultare de Dumnezeu prin care a răsturnat izgonirea lui Adam şi a Evei în rai prin mâncare şi neascultare (11, 20). Rostit probabil în prima săptămâna a Postului Mare, *Cuvântul* 12 prelungeşte meditaţia despre post a *Cuvântului* anterior, recapitulând cele şase lupte ale postului adevărat, total: 1. renunţarea la mâncărurile grase, care uşurează trupul şi ridică pâcla acestora de pe minte; 2. gustarea cu măsură de legume uscate şi crude, precum şi de apă, care duce la înfrânare; 3. omorârea plăcerii şi înfrânarea limbii, care odrăslesc virtuţile şi înfloresc în gură imnele dumnezeieşti; 4. îndepărtarea din minte a amintirilor lucrurilor văzute şi făcute în chip pătimaş; 5. controlul ferestrelor vederii şi auzului şi 6. ştergerea imaginaţiilor simple din gândire prin rugăciunea trează şi meditarea neîncetată a cuvintelor dumnezeieşti. Ieşind astfel din cele pământeşti, mintea urcă spre Dumnezeu, unindu-se cu El prin iubire. În esenţă, postul îi dezbracă pe cei duhovniceşti de pofta celor stricăcioase şi-i îmbracă în haina iubirii dumnezeieşti, umplându-i de bucuria veşnică în Hristos (12, 10). Aceeaşi temă a „hainei iubirii" e dezvoltată şi în *Cuvântul* 15, rostit în Săptămâna Mare şi care e de fapt o exegeză la faimoasa luminândă a deniilor din Lunea, Marţea şi Miercurea Mare: „Cămara Ta de nuntă, Mântuitorule..." Rostit probabil în Vinerea Mare, *Cuvântul* 16 vorbeşte despre păcat ca împrumut luat de la diavol şi tirania lui din care Hristos ne-a răscumpărat prin viaţa, prin crucea şi moartea Sa. De aceea, imitarea (*mimesis*) şi meditarea (*melete*) vieţuirii (*politeia*) mântuitoare a lui Hristos, a faptelor (*praxeis*) şi patimilor (*pathemata*) Lui este absolut indispensabilă pentru evitarea şi biruinţa asupra păcatului în membrele trupurilor şi în gândurile sufletelor noastre (16, 4–5). (Tema acestei *melete* va fi amplu reluată, alături de cea a „vieţii ascunse în Hristos", câteva decenii mai târziu în *Despre viaţa în Hristos*

de Nicolae Cabasila, al cărui cel mai direct precursor se arată a fi fost Teolipt al Filadelfiei.)

Din cauza morţii subite a fratelui Leon, *Cuvântul* 17 rostit în Duminica Paştelui s-a transformat într-o povăţuire duhovnicească pe tema pregătirii pentru moarte. Omilie la Duminica a 3-a după Paşte, *Cuvântul* 18 este o meditaţie duhovnicească şi un îndemn la imitarea exemplului lui Iosif din Arimateia, cel care a îngropat cu bună-cuviinţă şi evlavie trupul lui Iisus: mirenii prin faptele milosteniei trupeşti (vizitarea celor bolnavi, răscumpărarea prizonierilor) şi sufleteşti (aducerea celor îndepărtaţi de Dumnezeu la biserică), iar monahii prin îngroparea prin smerenie şi pocăinţă în memoria (*mneme*) sufletului ca într-un mormânt pe Hristos, Comoara vieţii noastre (18, 10–11). *Cuvântul* 19 e o omilie la pericopa ioaneică (*In* 5, 1–15) a vindecării ologului, din Duminica a 4-a după Paşte. Ologul simbolizează paralizia duhovnicească de 38 de ani a sufletului, ale cărui 3 facultăţi (raţiunea, irascibilitatea şi pofta) sunt bolnave din pricina celor 8 patimi generale (cele opt gânduri evagriene ale răutăţii). Cele cinci pridvoare ale scăldătorii, simbolul pocăinţei (*metanoia*), sugerează alegoric cele cinci moduri (*tropoi*) ale pocăinţei: abţinerea de la rele, luarea celor bune, aducerea-aminte de păcate, mărturisirea (*exomologesis*) lor şi plânsul (*penthos*). În final sunt date patru exemple de paralizie duhovnicească: nefrecventarea bisericii, persistenţa în desfrâu şi adulter, nedreptăţirea din lăcomie a aproapelui şi camăta (exemple luate din viaţa creştinilor din lume). *Cuvântul* 20 e o omilie la Duminica a 5-a după Paşte, fiind o explicare duhovnicească a pericopei ioaneice despre femeia samarineancă (*In* 4, 5–42), care venind să scoată apă a găsit Apa cea Vie, pe Hristos. Maicile sunt îndemnate să-i dea Acestuia apa lacrimilor, a pocăinţei şi împăcării, şi să primească în schimb apa iertării şi a iubirii (20, 7), să lase Samaria, simbolul vieţii deşarte, şi să vină la izvor, adică la Biserică, la casa lui Dumnezeu, ca să vadă pe Hristos şi să primească de aici în urciorul

gândirii lor în loc de apă „cuvintele Cuvântului lui Dumnezeu” (20, 8–9). *Cuvântul* 21 e o omilie la Duminica a 6-a după Paște, o explicare duhovnicească a pericopei ioaneice despre vindecarea orbului din naștere (*In* 9, 1–38). Vindecat atât de ordinea trupească, cât și de cea duhovnicească, acesta a văzut atât soarele sensibil, cât și Soarele spiritual al Dumnezeirii lui Hristos. Orbirea duhovnicească vine din patimi și mândrie. Orbi sufletește sunt astfel cei ce nu frecventează biserica, cei care hulesc atunci când sunt săraci și cei care se înfurie pe frații lor. De orbirea duhovnicească ne vindecăm prin practicarea poruncilor lui Hristos, prin meditarea cuvintelor Lui (care sunt lumină pe pământ, *Ps* 36, 9) și, mai ales, prin meditarea și imitarea pogorârii, smereniei și sărăciei Domnului în trup (21, 6). Locul spălării și luminării ochilor sufletului e Biserica (21, 11), fiindcă aici e prezent Hristos Care a luat din Fecioară firea omenească pe care a uns-o cu untdelemnul Dumnezeirii Sale prin Întrupare și a spălat-o apoi prin Botezul Său, îndumnezeindu-ne (21, 5) și poruncindu-ne să ne facem „imitatori ai Lui” (21, 8), dând oamenilor un cuvânt bun, milostenie și împăcare (21, 5–10). „Arareori în documentele spiritualității bizantine imitarea lui Hristos dobândește accentul pe care-l are în scrierile lui Teolipt. *Imitatio Christi* purcede însă de la realitatea interioară a Îndumnezeirii realizate de Hristos, prin asumarea naturii umane de către Hristos, spre o însușire personală prin imitație morală a exemplului vieții lui Hristos, și-și găsește expresia exterioară în misiunea apostolică la care participă creștinul ca ucenic al lui Hristos, trimis să vestească Evanghelia și să continue lucrarea mântuitoare a lui Hristos”[127]. La Teolipt — ca și la Nicolae Cabasila ulterior — nu există nici o contradicție, ci, din contră, continuitate perfectă între „viața ascunsă în Hristos” și „meditarea” și „imitarea” exemplului Său etic-ascetic și contemplativ. Din nefericire, *Cuvântul* 22, care e o omilie

[127] *Ibid.*, p. 56.

la Cincizecime, pare incomplet în unicul manuscris păstrat. El subliniază mai ales relația dintre Întrupare și Înălțare, pe de o parte, și Cincizecime, pe de altă parte: Hristos „a luat trup și a dat Duh, a urcat la cer firea noastră și a coborât pe pământ Duhul Său” (22, 3). Hristos a fost Plugarul și Semănătorul cunoașterii lui Dumnezeu și al virtuții, Apostolii Săi sunt secerătorii care, cu secera Duhului Sfânt ce-i deosebește pe credincioși de necredincioși și pe cei buni de cei răi, sunt trimiși în toată lumea să-i adune pe oamenii împrăștiați în tot felul de opinii, în „hambarele unei singure credințe și ai unei singure Biserici” (22, 4).

Ecleziologia pastorală și socială a lui Teolipt

Insistența lui Teolipt pe ecleziologie și pe unitatea Bisericii — teme absente la majoritatea scriitorilor duhovnicești anteriori sau filocalici ulteriori, preocupați în primul rând de procesul de curățire, luminare și desăvârșire a omului, de lupta cu patimile și unirea sa cu Dumnezeu — se explică fără dificultăți prin faptul că în timpul vieții și activității sale Teolipt s-a confruntat extrem de dramatic cu două realități violente: pe de-o parte, „unionismul” imperial, care a încercat să impună cu forța Bisericii bizantine pseudo-„unirea” de la Lyon, respectiv ereziile papală și filioquistă, iar, pe de altă parte, schisma arseniților, care contestau valabilitatea actelor sacramentale și publice ale tuturor patriarhilor, episcopilor și preoților hirotoniți de succesorii necanonici, după părerea lor, ai patriarhului Arsenie depus abuziv, și-i îndemnau pe credincioși să nu mai meargă la biserici și să refuze Sfintele Taine săvârșite de aceștia. Teolipt a fost un adversar neînduplecat atât al ereziilor latine, mergând ca tânăr diacon până la mărturisire, cât și al schismei rigoriste a arseniților, mergând până la a protesta prin schismă proprie împotriva rezolvării ei prin „economie”, atunci când aceasta putea pune în cauză unicitatea Trupului mistic al lui Hristos. Ecleziologia a fost astfel pentru mitropolitul Filadelfiei nu o temă teoretică, ci

o urgență pastorală, care — așa cum s-a putut vedea — străbate până și în cuvintele duhovnicești adresate maicilor din mănăstirea Philanthropos Soter. Șansa însă face să avem la dispoziție patru discursuri rostite în fața comunității sale din Filadelfia, din care putem deduce cu ușurință viziunea sa despre Biserică.

Primele două discursuri către filadelfieni ale lui Teolipt sunt consacrate direct combaterii schismaticilor arseniți. Credincioșii sunt îndemnați să fugă de cei ce sfâșie Biserica în schisme și, sub pretextul evlaviei și al rigorii canonice, îndeamnă poporul să stea departe de biserici și să fugă de Sfintele Taine săvârșite de preoți. Creștinii sunt chemați stăruitor să vină la biserică. Pentru că Biserica e scopul Economiei mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu Care S-a întrupat ca să-l recreeze pe om prin Botez și Euharistie, așezând pentru aceasta „ca pe un alt rai Bisericile locale" (1, 5). Biserica e un rai care îi are drept pomi pe păstorii ortodocși canonici și drept roadă a acestora corectitudinea dogmelor și poruncile mântuitoare prin care se realizează unitatea Bisericii (1, 7). Bisericile sunt casa lui Dumnezeu în care păstorii oferă din izvoarele Scripturii hrana psalmodiei și băutura citirilor (1, 9). De aceea, arhiereii și preoții trebuie cinstiți și primiți ca pe Hristos Însuși, pe Care primindu-L prin aceștia credincioșii primesc pe Tatăl și pe Duhul Sfânt, unindu-se cu Sfânta Treime (1, 8). Preoții și păstorii trebuie cinstiți, iar Tainele și învățătura lor trebuie primite, chiar dacă viața lor nu corespunde Evangheliei, pentru că harul care lucrează în ei este nu al lor, ci Dumnezeu lucrează în ei. Trebuie să privim nu la scăderile lor, ci la calitățile lor; criticile, judecarea și cârtirea la adresa lor fiind insuflate de demoni care vor să ne facă să pierdem folosul și harul care ne vin prin ei (1, 10–11). În fiecare din noi, nu numai în preoți, o parte slujește lui Dumnezeu și alta răutății (2, 23). Fuga de preotul eretic e bună, dar mai întâi erezia lui trebuie dovedită. În timp ce Dumnezeu Se smerește și vine la oameni chiar și prin preoți necurați, oamenii, ipocriți, fug de Dumnezeu din pricina scăderilor reale sau închipuite ale preoților (2, 25). Biserica e o mamă care-și hrănește fiii în adunările de obște cu laptele psalmodiilor și citirilor izvorât din cei doi sâni ai ei: corectitudinea dogmelor și curăția vieții (2, 3). De aceea, cei ce se despart de trupul unic al Bisericii pierd mântuirea care vine din Cuvântul lui Dumnezeu și Sfintele Taine. Departe de Biserică, schismaticii flămânzesc și mor duhovnicește, nemaiavând hrana Cuvântului lui Dumnezeu (2, 5–6). Refuzul Euharistiei săvârșite de preoți ortodocși, fie ei și nevrednici, și considerarea acesteia ca o pâine obișnuită și un vin comun, îi transformă pe schismatici în iudei (2, 7). Necredința lor Îl face pe Hristos un simplu om, Îl răstignește a doua oară pe Hristos, iar scindarea Bisericii în ierarhii paralele sfâșie cămașa una a lui Hristos (2, 8). Rigoarea canonică — *akribeia* — invocată de schismatici e un pretext, întrucât și iudeii L-au răstignit pe Hristos tot din rigorismul aplicării Legii Vechiului Testament (2, 11). Dumnezeu îi răzbună pe cei ce îi disprețuiesc pe preoți (și Teolipt evocă în acest sens câteva exemple biblice și o istorie din tradiția Părinților: 2, 15–21). Cauza schismei arseniților, care s-au arătat viteji în lupta împotriva „unionismului" imperial, este de fapt mândria: au fugit de inovația ereziei doar ca să cadă în mândrie (2, 17). Singura soluție este împăcarea și întoarcerea schismaticilor la Biserica Maică, fiindcă schisma n-are de fapt un motiv real (2, 12), și progresul tuturor e în unitate în Biserică, Trupul unic al Unicului Hristos (2, 4). E absurd să nu arătăm față de biserici — unde se face schimbul sau negoțul între oameni și îngeri — râvna pe care o arată negustorii în participarea la târgurile lor (2, 27).

În viziunea despre Biserică descrisă de Teolipt în primele sale două discursuri către filadelfieni atrag atenția două accente specifice care au fost deja subliniate de specialiști. Primul e insistența deosebită pusă pe Cuvântul lui Dumnezeu celebrat și explicat în Biserică, a cărui meditare e izvor

de viață și de luminare pentru credincioși. „Cu alte cuvinte, Teolipt e un caz rar între teologii bizantini prin faptul că în articularea ecleziologiei sale face explicită strânsa legătură dintre Cuvânt și Taină, accentuând astfel puternic rolul sacramental al Cuvântului lui Dumnezeu în el însuși"[128]. Cel de-al doilea e profundul său sacramentalism, evident în refuzul idealismului și al radicalismului spiritualist al arseniților conduși de monahi-guru, care se pretindeau autoritate supremă în Biserică. Cu alte cuvinte, „pentru Teolipt, el însuși monah profund duhovnicesc, recursul potrivit pentru un creștin aflat în căutarea mântuirii nu e omul sfânt și monahul, ci Biserica cu slujbele ei liturgice și preoția sacramentală"[129]. Biserica este locul întâlnirii și convorbirii omului cu Dumnezeu, locul curățirii și al pocăinței, al luminării și intrării omului în viața veșnică.

Biserica este însă o comunitate care există în istorie și e supusă ca atare variațiilor factorilor umani, militari, sociali, dar și naturali, climaterici etc. Este imaginea pe care ne-o oferă celelalte discursuri către filadelfieni (nr. 3–4) ale lui Teolipt. Ele au fost rostite cu ocazia unor procesiuni cu icoane, organizate de mitropolit pentru a îndemna comunitatea, care suporta rigorile unei secete prelungite, agravate probabil de consecințele unei blocade îndelungate, să se întoarcă spre Dumnezeu și să-și regăsească unitatea compromisă de tensiuni sociale. Într-un prim discurs, Teolipt apare în același timp ca general (*strategos*) și păstor (*poimen*) al comunității (3, 15), dar și medic duhovnicesc obligat să „taie în carne vie" și să-i spună adevărul despre situația în care se află (3, 11; 4, 2). Aceasta este expresia

[128] *Ibid.*, p. 58.

[129] *Ibid.*, p. 62 și pe larg p. 59–62, unde SINKEWICZ evidențiază contrastul dintre sacramentalismul ierarhic riguros al lui Teolipt și harismatismul radical al Sfântului Simeon Noul Teolog din *Ep. 1 despre mărturisire* 14 (ed. Holl, 1894, p. 124). Despre problemă, cf. N. CHIȚESCU, „Autoritatea ierarhică, autoritate duhovnicească", *Mitropolia Moldovei și Sucevei* 33 (1957), nr. 3–4, p. 273–290.

mâniei lui Dumnezeu pentru faptele scandaloase ale creștinilor. Deși au fost creați liberi și chemați de Hristos la libertate (3, 2–3), aceștia nici nu fac binele, nici nu se pocăiesc pentru răul pe care-l fac (3, 4–5). Scandaloasă este comportarea aristocraților locali și a negustorilor bogați care trăiesc în huzur și în chefuri sau umblă ahtiați după bogății pierzându-și sufletul (3, 6–10). Mai mult, ei nu vor să vină nici măcar la biserică, la procesiunile de obște și rugăciunile pentru ploaie, punându-și încrederea în ei înșiși (3, 6. 9). Nici situația duhovnicească a celor săraci nu e mai bună, fiindcă și ei sunt robi patimilor (3, 11–14). Singura soluție adevărată nu este doar invocarea ajutorului sfinților, ci o pocăință individuală și colectivă așa cum arată exemple celebre din Sfânta Scriptură (3, 6. 16). Într-un al doilea discurs, rostit la scurt timp după primul, Teolipt se declară mulțumit de schimbarea survenită între timp în mentalitatea comunității sale amenințate în continuare de secetă (4, 1–3), dar arată că la căință trebuie să se adauge împărțirea pâinii cu cei lipsiți, grâul nu trebuie ținut în depozite, iar prețul lui nu trebuie ridicat (4, 4). Mulțimii adunate în jurul bisericii Proorocului Ilie, mitropolitul îi aduce apoi aminte amănuntele episodului biblic din *3 Regi* 17–18: nici Ilie nu s-a rugat pentru ploaie decât după întoarcerea la Dumnezeu a poporului (4, 6–7). Dar creștinii sunt mai răi decât păgânii care n-au dreapta credință, dar fac virtuțile (4, 8). Le lipsește doar voința de a face binele, și atunci totul se va schimba (4, 9).

Teolipt — povățuitor al virtuților ascetice și dascăl al monahismului

Teolipt n-a fost însă doar păstor al comunității din Filadelfia, ci și povățuitorul duhovnicesc al maicilor și monahilor de la Philanthropos Soter din Constantinopol. Tuturor creștinilor fără deosebire el le cere să stea în Biserică sub ascultarea ierarhiei canonice și să ducă o viață duhovnicească prin frecventarea slujbelor, împărtășirea de Sfintele

Taine (Botez, Euharistie, Mărturisire) și împlinirea poruncilor Evangheliei prin practica individuală și socială a virtuților creștine. Monahii nu dețin o poziție specială între ceilalți creștini, făgăduința lor specială este doar practicarea riguroasă a acestor virtuți. Pentru Teolipt, monahismul, ca urmare radicală a lui Hristos, are o bază sacramentală în Taina Sfântului Botez, făgăduința monahală — arată Teolipt în *Cuvântul* 1 — nefiind altceva decât reasumarea conștientă și riguroasă a făgăduințelor baptismale ale fiecărui creștin (1, 6): taina îmbrăcării sacramentale în Hristos. Câteva din *Cuvintele* duhovnicești adresate de mitropolit Irinei/Evloghiei și comunității sale ne permit sesizarea în detaliu a concepției lui Teolipt despre viața monahală, atât în exigențele ideale, cât și în practica ei concretă. Astfel, în *Cuvântul* 3, Teolipt oferă tinerei Irina/Evloghia, aflată probabil încă la începuturile vieții monahale, un îndemn ușor de cuprins dintr-o privire (*eusynoptos parainesis*) pentru înțelegerea ușoară a întregii teme a ascezei, pentru ca ea să nu rateze scopul mântuirii (3, 1). În esență, asceza e separație de tot ce desparte de Hristos: de lucrurile materiale, de legături familiale și prietenii, dar și de patimi și de gândurile și amintirile pătimașe (3, 2–3). Modelul biblic este ieșirea evreilor din robia egipteană și trecerea lor prin Marea Roșie sub conducerea lui Moise, devenită o prefigurarea a mântuirii de păcat și de demon, realizată de Hristos. În Hristos credinciosul intră nu în pământul făgăduinței, ci în locul harului lui Dumnezeu după ce mai întâi a ieșit de sub stăpânirea demonilor și a trecut marea patimilor (3, 15–16). Traversarea mării patimilor se poate face numai prin Cruce: brațul ei vertical este simbolul virtuților, iar brațul orizontal simbolizează smerenia, fiindcă „virtuțile fără smerenie nu-l salvează pe ascet" (3, 9). Virtuțile retează plăcerea, iar smerenia mândria (3, 10). Decada realității sensibile (4 elemente + 5 simțuri + cuvântul rostit) este traversată de monah prin lucrarea decalogului poruncilor lui Hristos: 1. fuga de oameni, 2. înfrânarea de bunăvoie de la plăceri, 3. răbdarea necazurilor fără voie, 4. psalmodia regulată, 5. citirea concentrată, 6. rugăciunea atentă, 7. priveghierea măsurată, 8. îngenuncherea, 9. bună-străpungerea inimii și 10. tăcerea bine-grăitoare (3, 12–14). Prin întreita pustietate și însingurare tot mai interiorizată — de materie și de oameni, de poftele trupești și de gândurile lumii — monahul/monahia alungă prin neagoniseală, prin pătimirea celor rele și smerenie iubirea de arginți, iubirea de plăcere și slava deșartă. Și atunci, câștigând nepătimirea, cele trei părți ale sufletului se unesc prin iubire cu Dumnezeu Cel în Treime și se rezugrăvește în el chipul și asemănarea acestuia cu Dumnezeu (3, 17–18).

În viața monahală un loc central îl deține ascultarea față de întâi-stătător sau întâi-stătătoare (*proistamene*), spre care Teolipt le îndeamnă pe surorile și maicile de la Philanthropos Soter în *Cuvântul* 8. El pleacă aici de la exegeza duhovnicească a relatării evanghelice despre cele două case: una zidită pe nisip, iar alta pe piatră (*Mt* 7, 24–27). Prin Botez creștinul devine casă a lui Hristos (8, 2), casă care trebuie păstrată prin săvârșirea poruncilor Lui, a căror încălcare o dărâmă (8, 3). Casa lui Hristos e alcătuită din curăția inimii și sfințirea trupului, temelia ei fiind supunerea și ascultarea monahului față de egumenă (8, 5). Pietrele puse una peste alta ale edificiului acestei case a lui Hristos din suflet sunt virtuțile, iar acoperișul său e smerenia care acoperă și păstrează curăția dobândită prin virtuți. Într-un astfel de suflet se arată harul lui Hristos care înseninează inima celor smeriți și blânzi (8, 6). Prezența neascultării, a contradicțiilor, a nesupunerii și idioritmiei duce la căderea casei virtuților care e întemeiată atunci pe nisipul voii proprii, care anulează practic folosul duhovnicesc al retragerii din lume și al ascezei (8, 8).

În *Cuvântul* 9, Teolipt oferă o învățătură (*didaskalia*) despre conduita monahală ideală făcând un amplu elogiu al vieții chinoviale pe care o descrie și o prezintă drept mediul cel mai potrivit al realizării spirituale autentice a

monahului. El trece în revistă avantajele vieții comunitare în frățietate și ascultare și scoate în evidență riscurile vieții singuratice a isihastului (9, 4). Monahii din viața de obște câștigă răbdare și smerenie și se ajută între ei atunci când cad în greșeală; „și ajutându-se așa unii pe alții, devin cu toții o cetate tare" (9, 7). În partea a doua a cuvântului său despre viața de obște, Teolipt își ilustrează învățătura cu exemple din propria experiență, descriind comportamentul exemplar al monahilor din comunitățile în care viețuise în tinerețe (9, 12–20); deplângând conduita necuviincioasă, relaxată și meschină a monahilor din chinoviile contemporane (9, 21), el pledează pentru restabilirea exigențelor unui adevărat monahism chinovial. În două *Cuvinte* (7 și 17), Teolipt se referă precis la situații din chinovia Irinei/Evloghiei. Astfel, *Cuvântul* 7 despre „discernământul patimilor" descrie în termeni extrem de vii cearta dintre două maici degenerată într-o ostilitate și antipatie reciprocă, nici una nevrând să se recunoască vinovată și să facă primul pas spre împăcare atunci când e îndemnată la aceasta de duhovnic. Neîmpăcarea și ura vatămă însă sufletul și anulează asceza și restul virtuților trupești („postul nu e nimic" — 7, 10, pentru că „lumina sufletului vine din iubirea de aproapele cumpărată prin răbdarea necazurilor și împăcarea preafierbinte" — 7, 11). *Cuvântul* 17 pleacă de la decesul subit al ieromonahului Leon Monomahul — probabil răspunzător cu îndrumarea duhovnicească în mănăstirea Philanthropos Soter în timpul când Teolipt se afla la Filadelfia — folosind acest prilej pentru a le îndemna pe maici la o adevărată pregătire, din vreme și necontenită, prin virtuți, în vederea morții. Probabil Teolipt voia să combată bizuirea exclusivă pe spovedania făcută doar înainte de ceasul morții, de aceea încheie reamintind maicilor să vegheze ca fecioarele înțelepte (*Mt* 25, 1–13), având în candelele sufletelor lor untdelemnul frecventării slujbelor, al milosteniei, al mărturisirii păcatelor și al pocăinței (17, 6) pentru a putea intra la nunta mistică cu Hristos.

Câteva *Cuvinte* duhovnicești ale lui Teolipt au drept temă unele din virtuțile capitale ale ascezei monahale: postul (*Cuvintele* 11–12), tăcerea (*Cuvântul* 10), smerenia (*Cuvântul* 14) și iubirea (*Cuvântul* 15). Tăcerea este lupta împotriva bârfei, a defăimării, minciunii și hulei (10, 2) și îl duce pe monah la stăpânirea patimilor și meditarea cuvintelor lui Dumnezeu (10, 4). Cel ce tace se concentrează în sine însuși, își ară inima cu plugul fricii de Dumnezeu, sădește în ea gândul pocăinței, îl udă cu gândul morții și face să crească în suflet rodul nepătimirii în care se aprinde focul iubirii dumnezeiești (10, 10–11). Iubirea e haina în care Dumnezeu l-a îmbrăcat la început pe om, pe care pierzând-o Adam, Hristos a redat-o omului și fără de care nimeni nu poate intra la nunta mistică cu Hristos (15, 2–5). Ea se dovedește prin fapte înflăcărate (Teolipt dă aici exemplul propriului său devotament față de maicile de la Philanthropos Soter pentru care a întreprins pe timp de iarnă călătoria primejdioasă de la Filadelfia la Constantinopol — 15, 8). Virtuțile au drept scop detașarea legăturii prin plăcere a sufletului de lume și trup, făcând aceasta prin înfrânarea patimilor și răbdarea necazurilor, care astfel alcătuiesc temelia casei cunoașterii lui Dumnezeu (14, 2). Zidurile acesteia sunt virtuțile și practicile ascetico-mistice prin care mintea se desface de cele pământești și, curată, se unește în contemplație cu Dumnezeu prin iubirea care e acoperișul casei (14, 3). Smerenia este liantul sau mortarul virtuților (14, 4). Pentru că diavolul, neputând să despartă de Dumnezeu sufletul celor virtuoși, prin plăcere și legarea de cele pământești, îi pierde pe aceștia prin slavă deșartă și mândrie. Diada virtuți — smerenie (14, 20) sau triada înfrânare — răbdare — smerenie se află în inima învățăturii ascetice a lui Teolipt. De smerenie au nevoie atât drepții, cât și păcătoșii (14, 9–10), cum arată pilda vameșului și fariseului (14, 15–16) și exegeza duhovnicească a ieșirii lui Israel din Egipt (14, 19–24). Virtutea — care are drept temelie rațiunea pe care o și manifestă — tinde spre desă-

vârşire; desăvârşirea virtuţii ţese haina iubirii, iar iubirea uneşte sufletul cu Dumnezeu; dar sufletul luminat de unirea sa cu Dumnezeu prin iubire vine la smerenie care e acceptarea şi recunoaşterea de către om a realităţii sale ontologice: sărăcia sa şi bogăţia lui Dumnezeu (14, 25).

Teolipt — teologul mistic isihast

Diadei ascetice virtute — smerenie (*arete — tapeinosis*) îi corespunde în gândirea mistică a lui Teolopit diada contemplativă trezie — rugăciune (*nepsis — proseuche*) căreia îi dedică *Cuvântul* 2 despre „trezie şi rugăciune, sacra diadă şi hrană a virtuţilor". Aşa cum arată deja titlul, acesta îşi propune două obiective: de a-i respinge pe cei ce îi defaimă şi hulesc pe cei ce se îngrijesc de ea (de trezie şi rugăciune) şi, respectiv, de a „îndemna pe orice creştin să o înveţe ca pe una care îl ridică pe cel răpit de ea ca nişte aripi şi-l înalţă spre dragostea [*eros*] Fericitei Treimi". Cuvântul este alcătuit aşadar din două părţi distincte. Prima secţiune (1–7) e un răspuns dat criticilor şi atacurilor formulate de un grup de persoane (neprecizat însă mai îndeaproape) la adresa monahilor care se dedicau isihasmului şi contemplaţiei. La două secole după Sfântul Simeon Noul Teolog şi după criticile teologilor scolastici bizantini la adresa lui, şi cu câteva decenii înainte de declanşarea controverselor palamite de către Varlaam din Calabria (în anii 1336–1338), Teolipt atestă, pe de o parte, existenţa în Bizanţ a unor influente grupuri monahale isihaste, iar, pe de altă parte, faptul că existenţa acestora generase deja o atitudine polemică de inspiraţie umanistă la adresa lor. În esenţă, criticii treziei şi ai rugăciunii susţin fie că acestea, împreună cu experienţa mistică a vederii luminii, sunt lucruri imposibile (*adynata*) şi simple ficţiuni verbale (*plasmata logika*), iar nu realităţi mistice (*pragmata mystika*), fie că sunt o rătăcire sau o amăgire (*plane*) (2, 2); pentru ei ştiinţa duhovnicească (*episteme pneumatike*) a acestora e doar lipsa de cultură şi rătăcire (*apaideusia kai plane*)

obscurantistă (2, 7). Pentru Teolipt, sofismele acestea se datorează însă lipsei de experienţă duhovnicească (2, 6), paraliziei prin patimi a simţurilor omului lăuntric şi întunecării gândurilor sufletului din pricina poftelor lucrurilor prezente, care fac ca ei să nu poată privi spre lumina Dumnezeirii care străluceşte în gândurile curate (2, 1); ţinuţi de lanţurile trândăviei duhovniceşti, ei umblă în ţinutul lipsit de lumină al gândirii, iar nu în lumina treziei (2, 5; cf. descrierea pătrunzătoare a stării duhovniceşti a oponenţilor în 2, 42–45).

Replica lui Teolipt pleacă de la un argument antropologic: aşa cum omul văzut e alcătuit din suflet şi din trup, tot aşa omul ceresc şi lăuntric e alcătuit în străfundurile sufletului din atenţie (*prosoche*) exactă şi rugăciune (*proseuche*) neîncetată (2, 8). Omul lăuntric devine „suflet viu" (*Fc* 2, 7) atunci când mintea e răpită de Dumnezeu din simţuri şi primeşte de la El prin suflare vederea Lui şi Îi dă adoraţia cuvântătoare prin chemarea Numelui Său (2, 9). Atunci mintea devine rai pe care-l lucrează şi-l păzeşte (*Fc* 2, 8): lucrează aducerea-aminte a lui Dumnezeu prin rugăciune şi-l păzeşte prin atenţie şi trezie (2, 11). Când mintea e trează, priveşte spre inima sa şi cheamă pe Dumnezeu, atunci întunecimea demonică venită din patimi dispare, iar în suflet răsare luminarea Duhului (2, 12); prin dragostea luminii dumnezeieşti (2, 14) sufletul devine tron al lui Dumnezeu (2, 13. 55). Urmează o amplă şi avântată descriere a treziei (2, 15–24) inspirată din tratatul *Despre trezie şi virtute* al lui Isihie Sinaitul, şi în care trezia apare, ca şi la acesta, drept „summa" vieţii duhovniceşti[130]. După aceea Teolipt dă cuvântul pe rând — într-o originală prosopopee — treziei (2, 15–28; trezia e scopul Întrupării — 2, 19) şi al rugăciunii (2, 29–53) ca să-şi prezinte fiecare

[130] Aşa cum pentru Ioan Scărarul „summa" vieţii duhovniceşti e isihia iar pentru Nichifor din Singurătate aceasta e atenţia, pentru Teolipt şi Isihie această „summa" e trezia; cf. A. RIGO, 1991, *supra* n. 57, p. 98.

pledoaria sa. Finalul concentrează morala întregii apologii[131]: pentru a evita împrăştierea şi a tinde spre Dumnezeu, din simfonia puterilor sufleteşti, adevărata rugăciune trebuie să aibă pururea unită cu ea trezia (2, 56); atunci când ne rugăm cu trezie, inima se va veseli chemând Numele lui Dumnezeu, mintea va găsi casa contemplaţiei, iar sufletul cuibul iubirii (2, 55).

În titlul *Cuvântului* 6 (şi numai aici) diada „trezie — rugăciune" devine „isihie — rugăciune". Ca şi meşteşugarul, şi monahul trebuie să se ţină de lucrul său (6, 1), altfel flămânzeşte şi moare, fiindcă întrucât cunoaşterea lui Dumnezeu e viaţă, necunoaşterea Lui e moarte (6, 2). În conformitate cu aceeaşi exegeză alegorică a textului *Facere* 2, 15 coroborat cu *Matei* 26, 11 despre Adam aşezat în grădina raiului ca să o lucreze şi să o păzească, lucrul monahului este aducerea-aminte de Dumnezeu (*ergon monachou mneme Theou*); practic aceasta se face conjugat de către gândire (*dianoia*) prin rugăciune (*proseuche*) şi de către minte (*nous*) prin păzirea sau supravegherea celor spuse în rugăciune (6, 3); aceasta din urmă — arată *Cuvântul* 2 — se face prin atenţie (*prosoche*) sau trezie (*nepsis*). Rugăciunea gândirii unită cu atenţia minţii face să răsară cunoaşterea lui Dumnezeu care atrage la sine iubirea sufletului, iar iubirea pironeşte toată inima de Dumnezeu şi fixează contemplaţia minţii în cunoaşterea lui Dumnezeu (6, 4). Rănit de săgeata iubirii, sufletul se bucură în unirea totală (*holikos*) cu Dumnezeu de o plăcere negrăită şi dumnezeiască. Iubirea (*agape*) joacă un rol important pe toate treptele şi nivelurile vieţii duhovniceşti: în practica virtuţilor, în contemplarea naturii şi în meditaţia Scripturilor, dar mai ales în unirea mistică în care, mijlocind prin necunoaştere apofatică unirea minţii cu Dumnezeu, iubirea face sufletul să iasă în extaz din toate cele ce sunt, înlocuind dialogul dulce

[131] Ea este preluată tot din ISIHIE, *Capete despre trezie şi virtute* I, 94 (*Philokalia*, ed. IV, Atena, t. I, p. 155; *FR* IV, 1948, p. 64).

al rugăciunii cu tăcerea adâncă şi slujind lui Dumnezeu numai prin dispoziţia afectivă revărsată spre El (6, 5). Dar, pentru aceasta, inima trebuie curăţită cu plugul rugăciunii trezitoare (6, 6), gândirea trebuie păzită netulburată în dialogul ei cu Dumnezeu, arzându-i pe demoni cu focul rugăciunii (6, 7), iar mintea trebuie să-şi facă lucrul ei: rugăciunea din gândire (6, 9).

Cuvintele 1 şi 23 care încadrează cronologic întreaga colecţie din codicele manuscris al Irinei/Evloghiei (primul fiind scris în 1307–1308 iar celălalt în 1321–1322) se detaşează de celelalte prin caracterul lor sintetic. Ele cuprind în expresii concentrate esenţialul învăţăturii ascetico-mistice a lui Teolipt. Tocmai de aceea ele au atras atenţia monahilor care-şi compuneau antologii private cu texte contemplative (un fel de „filocalii" de buzunar) încă din secolul XIV, şi tot ele au fost reţinute în *Filocalia* din 1782 (primul aproape integral, cu excepţia prologului; al doilea sub forma a nouă scurte fragmente).

Cuvântul 1 „despre lucrarea ascunsă în Hristos şi scopul vieţii monahale" e o succintă regulă (*typon syntomon*) de chilie — distinctă de regulile exterioare ale mănăstirilor codificate în aşa numitele *Typika* — dată de Teolipt foarte tinerei Irina/Evloghia la intrarea în monahism pentru ca, după ce a fost împărăteasă în lume, să devină „împărăteasă şi peste patimi" (1, 1) şi să-şi facă roditoare retragerea din viaţa înceţoşată a lumii în lumea străvezie a virtuţilor (1, 2). Făgăduinţa monahală are un model şi o întemeiere baptismală (2, 4. 6) şi scopul ei e restaurarea efectivă prin pocăinţă a chipului lui Dumnezeu în om din oglinda întunecată a sufletului, pentru ca în ea să se arate Soarele inteligibil Hristos (1, 4). În acest scop, monahului i se cere renunţarea desăvârşită la toate lucrurile, relaţiile, patimile şi gândurile pătimaşe până ce găseşte locul rugăciunii curate, cetăţuia cea mai dinăuntru a sufletului, care e casa în care locuieşte Hristos Soarele minţii (1, 12. 15); Acesta răsare în inimă prin rugăciune şi ploaia cu bună-străpungere a

lacrimilor (1, 13–14) sufletului care-l primește cu credință și iubire de frumos (*philokalia;* 1, 15).

După această succintă secțiune ascetică (1, 2–15) urmează centrul mistic al textului (1, 16–23), cuprinzând cea mai elaborată expunere a lui Teolipt despre rugăciune, una din cele mai subtile și profunde teologic din întreaga spiritualitate bizantină și ortodoxă. Deși Teolipt nu vorbește nicăieri de vreo tehnică psihofizică, nici nu citează vreo formulă specifică, „contextul și referințele la «invocarea Numelui» sau «chemarea lui Hristos» nu lasă nici o îndoială că este vorba de rugăciunea lui Iisus"[132]. Scopul este unirea apofatică a minții fără grai prin iubire și rugăciune cu Dumnezeu Care atrage spre Sine Însuși vederea și dorirea minții învăluindu-le în lumina care vine de la El (1, 16). Rugăciunea mistică e un act total al omului care liturghisește lui Dumnezeu în întregimea lui; e un dialog al gândirii (*dialogos dianoias*) care invocă necontenit Numele Domnului supravegheat de atenția minții (*prosoche nou*) și încălzit de străpungerea și iubirea duhului (*katanyxis kai agape pneumatos*) (1, 17–18). Această rugăciune unifică în Numele Domnului (cf. *Mt* 18, 20) simfonic între ele și cu sine cele trei puteri ale sufletului (*nous / logos / pneuma* sau *nous / dianoia / psyche*) divizate de patimi, și unește intim sufletul tripartit cu Dumnezeu Cel Unul în Trei Ipostase: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt (1, 22)[133]. Teolipt face așadar o distincție între rugăciunea (*proseuche*) către Dumnezeu făcută în gândire (*dianoia* — intelectul discursiv), rostire interioară, pe care o compară cu cuvântul limbii, și aducerea-aminte de Dumnezeu (*mneme*), care e un act tăcut de vedere și luminare a pupilei ochiului minții (*nous* — intelectul intuitiv, contemplativ); „învăluită în iubire de luminarea dumnezeiască, aceasta din urmă primește aroma strălucirii viitoare prin alipirea unei dispoziții afective aprinse

[132] R. SINKEWICZ, *supra* n. 42, p. 33.
[133] Cf. *infra* n. 94 de la p. 357.

și tăcerea unui act mental foarte simplu" (1, 20). Gândirea care rostește necontenit Numele Domnului și mintea care supraveghează cu atenție această chemare sunt umbrite ca de un nor luminos de luminarea cunoașterii lui Dumnezeu, urmată de iubirea și bucuria duhului (1, 17). Mintea devine astfel templu al lui Dumnezeu, intră în sanctuarul nepătruns al minții (*en adytois tou nou*), unde vede tainic pe Cel Nevăzut și liturghisește în singurătate singură lui Dumnezeu singur (*mone to Theo mono kata monas*). Rugăciunea mistică nu este singură, ea trebuie alternată însă cu lectura și meditarea (*melete*) textelor scripturistice și patristice învățate pe cât posibil pe de rost (1, 24), cu psalmodia sau rostirea cu voce scăzută a psalmilor, dar supravegheată strict de minte (1, 25), de îngenuncheri — imagini ale căderii în păcat și făgăduinței virtuții — însoțite fiecare de invocarea mentală a lui Hristos (1, 26) și de un lucru manual care să nu tulbure rugăciunea (1, 27). Totul în viața monahală trebuie să favorizeze rugăciunea și concentrarea și să evite împrăștierea. De aceea, în finalul regulii sale ascetico-mistice, Teolipt oferă câteva scurte recomandări privitoare la modul de comportare al maicilor și monahilor la biserică (1, 28), la masă (1, 29) și la slujirile vieții de obște (1, 30). Gândurile care asaltează mintea trebuie înlăturate prin rugăciune (1, 31) și mărturisire (1, 32). Suspiciunile trebuie evitate cu orice preț (1, 33), dar nenorocirile trebuie primite cu bucurie (1, 34).

Cu puțin timp înainte de moarte, Teolipt a oferit Irinei/Evloghiei și maicilor ei în chip de testament spiritual sub forma unui memoriu o lămurire parțială (*merike diatranosis*) a antropologiei sale mistico-ascetice; aceasta se prezintă sub forma unei exegeze mistagogice la crearea lui Adam și a Evei (23, 11–31), a episodului evanghelic cu Luca și Cleopa în drum spre Emaos (23, 37–48) și a Botezului lui Hristos (23, 49–55). Teza centrală este formulată în finalul *Cuvântului*: Dumnezeu ne-a dat ca oglindă foarte străvezie rațiunea pentru ca prin ea curățită să urcăm spre

Dumnezeu. Mintea caută, găsește și se unește cu ceea ce a găsit: căutarea (*zetesis*) se face prin rațiune (*logos*) pentru adevăr (*aletheia*), iar unirea (*henosis*) se face prin iubire (*agape*) pentru bine (*agathon*) (23, 56–57). Astfel, mintea (*nous*) are două puteri (*dynameis*): rațională (*logike*) și iubitoare (*erotike*): prin rațiune caută și găsește activ, distingând lucrurile, pe Dumnezeu, iar prin iubire se unește contemplativ și pasiv cu Dumnezeu (23, 1). Mintea se află deci în una din aceste trei situații: sau activează rațiunea, sau e activată de iubirea (*eros*) fierbinte de Dumnezeu, sau se închide prin plăcere în trup și în lucrurile sensibile, ori în imaginația acestora (23, 2–4). Mintea trebuie să se adune în ea însăși din cele din afară, unindu-se întâi cu rațiunea ei naturală, prin care se unește apoi cu rugăciunea, iar prin rugăciune cu Dumnezeu în iubire (23, 6–7), dialogul cu Dumnezeu prin rugăciune dându-i sufletului o bucurie negrăită (23, 8). Ajunsă dincolo de toate cele sensibile și inteligibile, mintea nu mai rostește decât Numele Domnului, chemând ca un prunc pe tatăl său (23, 10), fiind îndumnezeită de cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu (23, 11). În rațiune se arată iconic chipul lui Dumnezeu Cuvântul/Rațiunea — care e menit să ducă mintea la Dumnezeu ca o icoană la Prototipul ei (23, 17) — iar în iubire asemănarea cu Acesta (23, 13–14). Condiția realizării acesteia din urmă este însă ieșirea din toate și din sine, cum arată somnul lui Adam înainte de crearea Evei (*Fc* 2, 21) explicat în mod anagogic: Adam este rațiunea (*logos*), iar Eva este iubirea (*eros* sau *agape*) sau taina paradiziacă a virtuții și contemplației duhovnicești nude care alungă șarpele, nu se rușinează, ci, dimpotrivă, are îndrăzneală către Dumnezeu (23, 18–31). Dacă rugăciunea contemplativă este explicată de Teolipt printr-o exegeză anagogică despre Adam și Eva dinainte de cădere, psalmodia — dialog al gândirii cu Dumnezeu supravegheat de atenția trează a minții (23, 32. 34. 35 etc.) — este aprofundată cu ajutorul unei exegeze mistagogice a episodului biblic al ucenicilor Luca și Cleopa în

drum spre Emaus (23, 32–48). Pentru Teolipt citirea cu atenție a Psaltirii și meditarea asupra Scripturilor au o importanță egală cu rugăciunea lui Iisus[134]. Scopul lor nu este o înțelegere intelectuală a textului, ci hrănirea sufletului, introducerea și sălășluirea lui Hristos în casa sufletului prin virtuțile care vin din împlinirea poruncilor (23, 46–47. 41–42), adică imitarea viețuirii Sale pământești, și în primul rând a negrăitei Sale smerenii. Un rol decisiv îl are în aceasta meditarea la misterul slăvitei kenoze și sărăcii făcătoare de bogăție arătate în Întruparea și Pătimirea Sa (23, 43–45). Și Teolipt își încheie acest ultim cuvânt duhovnicesc al său cu o explicație mistagogică a misterului Botezului lui Hristos (23, 49–55) ca paradigmă a întregii vieți duhovnicești sau a etapelor urcușului ascetico-mistic spre Dumnezeu: cufundarea și ieșirea din Iordan e simbolul virtuții morale, cerurile deschise sugerează contemplația naturală, iar Duhul coborând peste Fiul și glasul Tatălui sunt inițierea în misterul „teologiei" (23, 52), cu alte cuvinte al relațiilor treimice dintre Tatăl, Fiul și Duhul: Tatăl ca Născător al Fiului și Purcezător al Duhului, Care purcede din Tatăl și se oglindește în Fiul (23, 54–55). Duhul se oglindește în Fiul, nu purcede din Fiul, de aceea bătrânul mitropolit Teolipt — care în 1275 ca tânăr diacon mărturisise credința ortodoxă în Sfânta Treime în fața lui Mihail VIII Paleologul protestând împotriva lui *Filioque* ca o „deformare a Scripturilor"[135] — o avertizează în 1322, după aproape o jumătate de secol, pe Irina/Evloghia să se ferească cu toată hotărârea și energia de *Filioque*, „adaosul italian care tulbură curgerea curată a teologiei" (23, 55). Dată fiind în Ortodoxie relația intimă dintre teologie și spiritualitate, faptul că Teolipt își încheie un cuvânt duhovnicesc cu un scurt rezumat al învățăturii ortodoxe despre Treime nu este o surpriză[136].

---

[134] *Ibid.*, p. 47 și A. RIGO, *supra* n. 39, p. 186–188..
[135] *Epitaphios*, *supra* n. 15, p. 204–205.
[136] R. SINKEWICZ, *supra* n. 42, p. 47.

Teolipt — imnograf și melod

Din ultimii ani ai vieții lui Teolipt par a data și cele câteva frumoase compoziții imnografice care fac aluzie la bătrânețe și apropierea morții; este vorba de trei canoane[137]: două canoane de străpungerea inimii (catanictice): unul de pocăință, iar altul cu acrostih alfabetic despre a Doua venire și Judecata de Apoi, și, mai ales, splendidul paraclis isihast al Numelui lui Iisus, dezvoltat, așa cum arată titlul său manuscris, într-o adevărată „rânduială a trezici și spălării minții [*akolouthia nepseos kai nipseos noos*] prin repetarea necontenită a Numelui lui Iisus cel înfricoșător pentru demoni dar preadulce și mântuitor pentru noi, rânduială pe care cel ce o parcurge în fiecare zi va trăi netulburat de demoni, cum am cunoscut din experiențe". Acest paraclis este de fapt o înlănțuire de variate formule de rugăciune a lui Iisus, diferite de formula standard — „Doamne, Iisus Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!" — folosită în metoda psihofizică; ele sugerează astfel că isihasmul lui Teolipt era diferit de cel al lui Nichifor din Singurătate și de al isihaștilor athoniți din secolul XIV.

Teolipt în epistolele păstrate

Până pe patul de moarte Teolipt n-a încetat să poarte de grijă atât de comunitatea sa din Filadelfia asediată, cât și de fiicele sale duhovnicești din Constantinopol. Ultimele sale epistole ni-l arată mediind conflictul dintre egumena Irina/Evloghia și maica Agathoniki. Încă tinerei egumene cu temperament vulcanic, voluntar și autoritar — Irina/Evloghia avea pe atunci 31 de ani — Teolipt îi reproșează irascibilitatea și lipsa de răbdare și deprimarea, aducându-i aminte cu insistență că monahului i se cere înfrânare și

---

[137] Ed. GRIGOROPULOS, *supra* n. 43, II, p. 371–423 și notele la traducerea noastră mai jos. Manuscrisele ne-au transmis și trei compoziții muzicale (idiomele) studiate de N. VELIMIROVIĆ, *supra* n. 31, editate și de GRIGOROPULOS, 1996, II, p. 425–429, cf. și I, p. 371–373, 405–408.

răbdare: prin ostenelile de bunăvoie ale ascezei înfrânării acesta trebuie să biruie plăcerile trupului, iar prin răbdarea necazurilor fără voie să învingă durerile și irascibilitatea sufletului; așa cum din cremenea lovită țâșnesc scântei, tot așa din sufletul curat încercat de necazuri se revarsă lumină și devine întreg lumină (*Ep.* 2, 5; 3, 6. 12; 5, 2). Încercată de supărări venite de la semeni, Irina/Evloghia nici nu trebuie să răspundă cu aceeași monedă răzbunându-se meschin, nici nu trebuie să se descurajeze, ci să se bucure (*Ep.* 2, 15. 10). I se aduce de asemenea aminte că trebuie să-și vândă toate averile (*Ep.* 3, 7–8) și să evite întâlnirile cu frații și rudele (*Ep.* 3, 9–10). Omul după Dumnezeu e plămădit din înfrânare și răbdare (*Ep.* 3, 6), din virtuți și necazuri care necăjesc trupul, dar veselesc și odihnesc sufletul pregătindu-l pentru odihna eshatologică din viața zilei a opta (*Ep.* 5, 2–3).

Așa cum arată corespondența sa cu cel de-al doilea duhovnic, problemele Irinei/Evloghiei aveau să rămână aceleași și după douăzeci de ani. Acestea veneau în cea mai mare parte din condiția ei de prințesă adulată devenită egumenă la 16 ani, înainte de a fi putut primi o adevărată ucenicie și formare duhovnicească, menținându-și în mănăstire atât privilegiile, cât și servituțile ce decurgeau din statutul ei imperial și din administrarea — mai întâi împreună cu fratele ei, ulterior singură — a unei averi uriașe. În aceste împrejurări e limpede că retragerea ei din lume nu a fost niciodată desăvârșită și ispita implicării în disputele familiale, politice și — ulterior — teologice va fi cu neputință de reprimat pentru ea. Pe de altă parte, golul lăsat de moartea lui Teolipt și a tatălui ei, Nichifor Chumnos, era o povară dificilă pentru temperamentul ei mult prea afectiv. Corespondența cu cel de-al doilea duhovnic (Grigorie Akindynos) ne îngăduie să urmărim abila strategie și negocierile prin care a reușit nu doar să se facă acceptată de acesta, ba chiar să-i impună acestuia propriile ei exigențe (natura duhovnicesc-literară și protocolul relației, ritmul

vizitelor). „Pasionată și autoritară”, „temperament voluntar și despotic”, Irina/Evloghia „voia un povățuitor, dar nu tolera decât un sfătuitor”[138]. Irascibilitatea (cf. *Ep.* 18–19) și frica irațională (cf. *Ep.* 21–22) continuau să rămână maladiile principale ale sufletului Irinei/Evloghiei. Cel de-al doilea duhovnic — cuprins, după cuvintele Irinei/Evloghiei înseși, de „dragostea isihiei [*eroti hesychias*]” prin care vrea să „ajungă la luminarea dumnezeiască” (*Ep.* 9) — îi recomandă Evloghiei mai multă „înțelepciune” și „reculegere”, precum și „sfințirea și luminarea neîncetată a gândirii prin Sfântul Nume al Domnului care îi curăță pe cei care-L țin în mintea lor” pentru „a fi astfel totdeauna în trup împreună cu El, pe cât e cu putință” (*Ep.* 16). Toate acestea sunt „formule eminamente isihaste” venite din partea unui „isihast autentic”[139], deși, ca și isihasmul lui Teolipt, acest isihasm e „unul de tip antic, iar nu după metoda nouă”[140], respectiv după metoda psihofizică a lui Nichifor Isihastul care începea să fie combătută de Varlaam din Calabria (critică ce avea să declanșeze prin reacție apologia metodei de către Sfântul Grigorie Palama) în chiar anii corespondenței Irinei/Evloghiei cu al doilea ei duhovnic, Grigorie Akindynos, care (ca și alte personaje din epocă) avea să fie un isihast ne- și anti-palamit.

Evaluări

Cu aceasta ajungem la chestiunea evaluării specificului învățăturii acetico-mistice și a isihasmului lui Teolipt, chestiune atinsă deja indirect atunci când am discutat problema istorică a filiației sale duhovnicești: a fost sau nu Teolipt ucenicul lui Nichifor Isihastul și un precursor direct al lui

[138] V. LAURENT, *supra* n. 115, p. 85, 86.
[139] *Ibid.*, p. 85, 86.
[140] I. HAUSHERR, *Direction spirituelle en Orient autrefois* (Orientalia Christiana Analecta 144), Roma, 1955, p. 285 (trad. rom. de Mihai Vladimirescu: P. IRÉNÉE HAUSHERR S.I., *Paternitatea și îndrumarea duhovnicească în Răsăritul creștin*, Ed. Deisis, Sibiu, 1999, p. 279).

Grigorie Palama? Am văzut atunci că opiniile specialiștilor se împart. Întrebarea care se pune acum este următoarea: este isihasmul lui Teolipt identic ori măcar înrudit cu isihasmul athonit al lui Nichifor și Palama?

Publicând lista scrierilor lui Teolipt din *Ottob. gr. 405*, dar considerând „prematură” o judecată asupra gândirii lui, care nu i se părea „un spirit original”, Jean Gouillard cerea încă din 1946 un studiu prealabil al „trăsăturilor care-l înrudesc” și disting „de școala isihastă”, studiu care să încerce o „confruntare de doctrine” cu reprezentanții acestei școli[141]. Acest necesar studiu al scrierilor cu conținut isihast (*Cuvintele* duhovnicești 1, 2, 6 și 23) ale lui Teolipt în confruntare cu cele ale isihaștilor contemporani lui (mai ales cu Nichifor) avea să fie făcut (direct după manuscris) patruzeci de ani mai târziu de Antonio Rigo (n. 1959). Într-un studiu istoric și doctrinar fundamental, de remarcabilă finețe și rigoare, bizantinologul italian a supus în 1987 unui atent examen critic sursele tradiționale despre Teolipt și doctrina sa ascetico-spirituală. Concluziile acestei fine analize pun la îndoială interpretarea tradițională care vede o filiație directă și o continuitate liniară directă, ba chiar identitate perfectă de doctrină spirituală între Nichifor — Teolipt — Palama, argumentând în favoarea unei viziuni mai degrabă diferențiate și discontinue, policentrică, cu privire la isihasmul bizantin din secolul XIV. Acesta n-a fost, cum bine arată savantul italian, o singură școală compactă, ci un fascicol de grupări, personalități și curente fiecare cu specificul propriu care trebuie sesizat prin analize diferențiatoare, iar nu prin analogii facile care stabilesc retroactiv continuități nivelatoare și nerevelatoare. În ce-l privește pe Teolipt, concluziile care trebuie reținute sunt următoarele.

„Adresate nu unor isihaști, ci unei monahii dintr-o mănăstire chinovială, scrierile sale, deși insistă adeseori asupra unor anumite noțiuni dragi tradiției isihaste (*nepsis*,

[141] J. GOUILLARD, 1946, *supra* n. 25, col. 341.

mneme Theou etc.), nu mai pot fi alăturate spiritualității contemporane a isihasmului athonit. Referințele la rugăciunea lui Iisus sunt incidentale și chiar și acest lucru ni se pare semnificativ dacă ne amintim că susținătorii unei atare practici tind să-i împletească laude nelimitate. La Teolipt lipsește de altfel cu totul orice aluzie la tehnicile psiho-somatice care au avut în pretinsul său povățuitor, Nichifor Athonitul, un propagator convins. Această eterogenitate a lui Teolipt față de formele de spiritualitate mai populare ale epocii explică probabil absența operelor sale din manuscrisele cu conținut neptico-duhovnicesc ale secolului XIV: în timp ce opusculele lui Nichifor și Pseudo-Simeon erau recopiate în zeci și zeci de codice, tratatele mitropolitului Filadelfiei se conservă într-un număr foarte limitat de manuscrise. Evident, monahii isihaști citeau alte lucruri. În ce privește rugăciunea, Teolipt își fixa atenția nu asupra metodelor sau asupra practicii ei exterioare, ci asupra procesului ei interior. Învățătura sa despre reconversia puterilor psihice, schițată numai în textele «tehnice» isihaste, va vedea în Grigorie Palama, ucenicul lui Teolipt, după spusele lui Filotei Kokkinos, un continuator valid. Învățătura ascetico-spirituală a lui Teolipt se inserează totuși în marea tradiție isihastă de ascendență evagriană și ar fi, după părerea noastră, o eroare a voi să o citim numai ca moment ce anticipează nemijlocit isihasmul athonit. Dacă e o influență ce merită relevată la Teolipt e cea a lui Simeon Noul Teolog"[142].

[142] A. Rigo, 1987, *supra* n. 39, p. 199–200. Acum că scrierile lui Teolipt au fost în fine editate, „trebuie să sperăm că ele vor fi citite, și chiar traduse în alte limbi, pentru ca să poată fi cunoscute și dincolo de cercul restrâns al specialiștilor" (A. Rigo, cf. *supra* n. 42, p. 542).

Prima versiune integrală — după cea engleză, care însoțește ediția lui R. Sinkewicz (1988, 1992), *supra* n. 41–42 — a fost cea românească, pe care am publicat-o într-o primă formă în 2000: Teolipt al Filadelfiei Cuviosul și Mărturisitorul 1250–1322, *Cuvinte duhovnicești, imne și scrisori*, Ed. Deisis, Sibiu, 2000, 382 p. Ea a fost urmată un an mai târziu de versiunea franceză a lui Marie-Hélène Congourdeau: Théolepte de Philadelphie, *Lettres et Discours monastiques* (Les Pères dans la foi 81–82), Ed. Migne, Paris, 2001, 320 p; și, mai recent, de versiunea italiană îngrijită de Antonio Rigo și Anna Stolfi: Teolepto di Filadelfia, *Lettere e discorsi* (Padri orientali), Ed. Qiqajon, Comunità di Bose, 2007, 324 p.

Două prezentări de sinteză ale vieții și gândirii lui Teolipt, ambele publicate în 1992, au apărut după articolul fundamental al lui Antonio Rigo din 1987. Prima este cea pusă de Robert Sinkewicz ca studiu introductiv la ediția *Discursurilor monastice* ale lui Teolipt și se prezintă ca un scurt eseu biografic și o trecere în revistă comentată a Cuvintelor duhovnicești și Discursurilor antiarsenite ale mitropolitului Filadelfiei[143]. În opinia monahului catolic canadian, legătura personală a lui Teolipt cu Nichifor Athonitul și situarea sa în tradiția spirituală a acestuia și a Metodei lui Pseudo-Simeon sunt incontestabile[144]. Scrierile lui Teolipt alături de cele ale lui Grigorie Sinaitul atestă apariția în secolul XIV în Bizanț a unei „spiritualități afective" vii, în contrast cu „ortopraxia formalistă" a creștinismului bizantin[145]. Cu toate acestea, în învățătura sa spirituală Teolipt a fost un tradiționalist, puține lucruri din scrierile sale nefiind spuse deja de alții.

> „Originalitatea stă tocmai în sinteza pe care a făcut-o din numeroasele și diferitele straturi ale tradiției anterioare. Poate cea mai izbitoare caracteristică a acestei sinteze e lupta de a realiza un cadru integral și echilibrat în care să se exprime și să trăiască viața spirituală a creștinului și, mai specific, a monahului și monahiei"[146].

În prezentarea mitropolitului-ascet al Filadelfiei spiritualitatea ortodoxă apare într-o perspectivă integrală, în același timp ascetic-practică, contemplativ-mistică, eclezial-sacramentală și teologic-trinitară. Sau, în cuvintele lui Sinkewicz,

[143] R. Sinkewicz, 1992, *supra* n. 42, p. 1–25, 26–66.

[144] *Ibid.*, p. 4, 33.

[145] *Ibid.*, p. 64–65.

[146] *Ibid.*, p. 63.

„plecând de la practica exterioară a vieții creștine sau monahale spre interior, spre iluminarea ei duhovnicească, și apoi în exterior spre dimensiunea ei eclezială în Trupul lui Hristos, Teolipt vede întregul proces pe folia reflectorizantă a unei spiritualități depline și integrate. Învățătura sa este astfel foarte mult o spiritualitate teologică. Firește nu poate exista spiritualitate creștină autentică și care să nu fie teologică, cu alte cuvinte înrădăcinată în Dumnezeu și în Hristos, zămislită de Duhul Sfânt și adusă la viață în Biserică. Deși toate expresiile spiritualității creștine sunt într-adevăr teologice, unele sunt astfel în mod explicit, în timp ce altele trebuie luate ca implicite. Învățătura lui Teolipt e o spiritualitate teologică deplin exprimată și explicită”[147].

Cuprinsă în articolul închinat lui Teolipt în monumentalul *Dictionnaire de Spiritualité*, cealaltă prezentare de sinteză, aparținând cercetătoarei franceze Marie-Hélène Congourdeau, se situează și ea în mod explicit în aceeași perspectivă de interpretare liniară, pentru care, de exemplu, „întâlnirea între Teolipt și Nichifor e un fapt sigur (nu se poate spune cu certitudine doar dacă ea a avut loc lângă Niceea sau la Athos)”; mai mult, „portretul povățuitorului anonim al lui Teolipt, schițat de Nichifor Chumnos, corespunde bine personalității marelui monah athonit, iar doctrina lui Teolipt suportă fără dificultatea paternitatea lui Nichifor”[148]. La capătul unei minuțioase și excelente analize a elementelor doctrinei spirituale a lui Teolipt, „păstorul” filadelfienilor și „povățuitorul duhovnicesc” al maicilor din mănăstirea Irinei/Evloghiei, (viața monahală, rugăciunea: bazele psihologice și tipurile ei, experiența mistică), concluziile articolului sunt mai degrabă dezamăgitoare prin reducționismul lor inexplicabil: deși n-a fost primul protagonist al disputei isihaste și a avut o învățătură înainte de

[147] *Ibid.*, p. 26.
[148] M.-H. CONGOURDEAU, 1992, *supra* n. 40, col. 446, 452.

toate practică și duhovnicească, Teolipt e doar „un precursor al înnoirii isihaste din secolul XIV cu același titlu ca și povățuitorul său Nichifor și contemporanul său Grigorie Sinaitul”, „o verigă esențială a tradiției care venind de la Grigorie și Macarie și trecând prin Simeon Noul Teolog se va cristaliza în teologia palamită”[149]. În fața persistenței tenace a acestei imagini care are doar consistența unui clișeu și riscă să piardă specificul și nuanța, lectura suplă și diferențiatoare propusă de Antonio Rigo oferă nu doar garanțiile unei abordări critice, dar și avantajele unei percepții individualizatoare sustrase deformărilor perspectivismului istoric.

Personaj complex și inclasabil din lumea Bizanțului târziu, sincer admirat și recunoscut drept model de sfințenie autentică deopotrivă de palamiți, cât și de antipalamiți, propagator al unei versiuni unice în felul ei de isihasm chinovit, bazat pe o sinteză originală între mistica evagriană și cea simeoniană elaborată ca o subtilă psihologie mistică și o rafinată și complexă viziune despre rugăciune pe un solid fundament eclezial, liturgic și sacramental explicit afirmat, autor al unei singulare „Filocalii a maicilor” — figura și gândirea spirituală ale lui Teolipt desfid orice clasificare nivelatoare. De la cel ce se pleacă asupra paginilor sale ele pretind un discernământ acut, capabil să sesizeze diferențele subtile din care se compune spectrul radiației unui astru unic și de primă magnitudine al spiritualității bizantine, pe nedrept ocultat de explozia de lumină a supernovei palamite.

diac. Ioan I. Ică jr

[149] *Ibid.*, col. 458.

Cronologia scrierilor lui Teolipt al Filadelfiei

	A. RIGO (1987, 1993)	R. SINKEWICZ (1988, 1992)	I. GRIGOROPULOS (1991/1996)
Discursurile către filadelfieni			
1–2. antiarsenite		1285–1313	cca 1310
3–4. cu ocazia unor procesiuni			după 1300
Epistole și cuvinte duhovnicești			
Epistola 1	1307	1307	1308
1. Despre lucrarea ascunsă	1307	1307	1308–1309
2. Despre trezie și rugăciune		1307	1317
3. Exegeză la Ieșire		1307	dec. 1317
4. La femeia gârbovă		26 nov. 1307	11 dec. 1317
5. La Schimbarea la Față	6 aug. 1308	6 aug. 1308	6 aug. 1318
6. Despre isihie și rugăciune			
7. Despre discernământul patimilor			
8. Despre supunerea față de egumenă	iarna 1317–1318		6 aug. 1318–18 febr. 1319
9. Despre viața de obște			
10. Despre tăcere			
11. La Duminica Brânzei	5 mart. 1318	5 mart. 1318	18 febr. 1319
12. Despre post		mart. 1318	19 febr. 1319
13. La Nașterea Domnului	1310–1317? 1318–1329?	dec. 1319/1320	26 dec. 1319/1320
14. Despre smerenie			
15. Despre iubire		13–15 apr. 1321	5–19 apr. 1321
16. (fără titlu)	12–19 apr. 1321		
17. La Paște	19 apr. 1321	19 apr. 1321	19 apr. 1321
18. La Duminica Mironosițelor	3 mai 1321	3 mai 1321	3 mai 1321
19. La Duminica Ologului	17 mai 1321	17 mai 1321	10–17 mai 1321
20. La Duminica Samarinencei	17 mai 1321	17 mai 1321	17 mai 1321
21. La Duminica Orbului	24 mai 1321	24 mai 1321	24 mai 1321
22. La Rusalii	7 iun. 1321	7 iun. 1321	7 iun. 1321
23. Lămurire parțială (testament)	vara 1321	începutul 1322	7 iun.–oct. 1321

	A.C. HERO (1994)	I. GRIGOROPULOS (1996)
Epistola 2	scrisă înainte de Crăciunul 1321, trimisă puțin după	după Crăciunul 1321
Epistola 3	sfârșitul iernii–începutul primăverii 1322	după Crăciunul 1321
Epistola 4	apr. 1322	începutul 1322
Epistola 5	înainte de noiembrie 1322	mai 1322

I

ICOANA ÎN CUVÂNT A UNUI CONTEMPORAN

Nichifor Chumnos:
Cuvânt funebru
la fericitul și preasfântul mitropolit
al Filadelfiei, Teolipt[1]

Aș fi vrut să fiu eu însumi în afara suferinței și nenorocirii și să nu am nici gândirea tare supărată de aceasta, nici gândurile amestecate și tulburate, iar nu să spun că, inima fiindu-mi lovită în adânc, mișcările ei sunt cu anevoie de pus în mișcare, sau chiar de nemișcat, și ele nu zăbovesc și nu-și au mișcarea spre altceva decât numai spre vaiete, tânguiri și izvoare de lacrimi. Fiindcă astfel mi-ar fi fost cu putință și să-mi dispun cuvântul de față în conformitate cu scopul său și să nu cad cu totul în afara lucrului pentru care mă sârguiesc în el. Întrucât însă acum nenorocirea stăpânește în chip cumplit, nu știu de ce anume să mă folosesc și pentru cine să mă fac mai bun: pentru mine însumi și să încerc să îmblânzesc și să fac să înceteze această inflamare și să fac mai ușoară durerea care vine de la ea?, sau înainte de aceasta să meditez și să găsesc cuvinte intenționate spre mângâierea tuturor celor ce sunt în doliu și jelesc, și mai cu seamă a împărătesei mele [Irina/Evloghia Chumnena Paleologhina], pentru care toate cele întâmplate din această nenorocire sunt încă și mai mari și mai multe,

[1] Traducere după ed. J.-Fr. Boissonade: *Anecdota Graeca e codicibus regiis*, Paris, t. V, 1833, p. 183–239: „Nikephorou tou Choumnou Epitaphios eis ton makarion kai hagiotaton metropoliten Philadelphias Theolepton". Text editat după *Cod. Paris. gr. 2105*, f. 215r–245v.

și a cărei suferință nu e suportabilă, iar durerea ei biruie orice lucru încearcă să o mângâie și consoleze.

Pentru mine și pentru oricine acest lucru e cu neputință. El ar avea nevoie acum de acel glas care putea spune ușor unele ca acestea, de acea limbă și sfântă, și inspirată de Dumnezeu [*theolepton*], de care ești înlănțuită în Hristos [cf. *Ef* 3, 1] și toată mișcarea și toată lucrarea, atât făptuită, cât și gândită cu mintea, o ai atârnând de ea. Răsunând și acum în chip sensibil, aceea te călăuzește te duce de mână pe calea dreaptă și aduce la Hristos. Fiindcă învrednicindu-se acum cu glasuri de nespus, de dănțuirea și starea în jurul lui Dumnezeu ale cinului îngeresc, acel mare om și slujitor credincios al lui Dumnezeu, văzător și econom fără greș al tainelor Lui, bunul nostru păstor și părinte, pedagog și dascăl atoateînțelept, așa cum intervine acum pentru noi și-L înduplecă și-L face pe Hristos binevoitor față de noi nu cu glasuri ce răsună în auzurile noastre, ci sunt auzite în chip cunoscător de Dumnezeu, tot așa trebuie să socotim că nu s-a depărtat câtuși de puțin de noi, nici n-a încetat învățăturile și povățuirile lui obișnuite pentru noi, ci că este de față cu noi, numai nu în chip văzut, discută cu noi, grăiește și ne povățuiește, și se silește să ne convingă să nu pătimim, să nu făptuim și să nu gândim nimic nenobil și meschin, ori nedemn de povățuirile și poruncile lui, dar nu foarte drag și nici plăcut lui Hristos Însuși, ci având în el o mișcare de iritare a Lui.

Astfel mi se pare că stau lucrurile, și cred că în chip drept mi se par așa. Tu însă ce voiești? Să te aduni într-un târziu odată, să devii a ta însăți și să încetezi doliul și lacrimile, și, prin urmare, în loc să cauți să ai alții care să te mângâie și să nu-i găsești — pentru că toți, cum se spune, sunt împreună cuprinși de durere și întristare și sunt obosiți de suferință și de nenorocire —, mai degrabă să te mângâi tu pe tine însăți și să ne consolezi pe noi, ca să te arăți aducându-ți aminte pururea de învățătorul tău, chiar și plecat de aici, și să ne convingi să fim tari și înțelepți și

suportând toate cu iubire de Dumnezeu și cu blândețe, inițiindu-ne în cele în care ai fost inițiată? Sau vrei să cazi afară din socotința și poruncile lui, lucru pe care mai înainte nu l-ai suportat nicidecum, câtuși de puțin, și acum să nu te supui frumos, nici să făptuiești potrivit voii aceluia, ci să te arăți nenobilă și mică la suflet, aducându-i aceluia mai degrabă jeluiri și lacrimi decât înțelepciune și tărie, care sunt lucrurile cele mai proprii aceluia și cerute mai degrabă de la tine și dorite de el să fie săvârșite de tine pentru socotința și sufletul său?

Tu să nu faci aceasta. Dar ce anume? Lăsând, tu și eu, tânguirile, să aducem mai degrabă în mijloc câte ne vin în amintire din lucrurile frumoase ale aceluia spre consolarea celorlalți, care doresc cele ale aceluia și vor să le audă bucuros povestite, și să încercăm pe cât e cu putință să le expunem și punem în auzurile lor.

Așadar, a vorbi de un tată și de o mamă a aceluia, și de un neam care vine din pământ și iarăși se desface în pământ, cum e la orice neam de oameni, mi se pare că e un lucru care poate fi lăsat deoparte. Căci dacă plecând de la unele ca acestea n-am putea spori slava aceluia, atunci ele n-ar putea fi nici râvnite, nici dorite de noi. Dacă orice podoabă era disprețuită de el, și nu pentru că părea un câștig mic, ci pentru că i se părea cea mai mare și mai desăvârșită dintre pagube, în cazul în care cineva ar căuta-o cu dor, și el iubea să câștige în locul acesteia sufletul, atunci, el din partea celor ce disprețuiau toate cele ce sunt, dacă cineva ar încerca să-l împodobească și laude, atunci se va arăta neștiind de unde anume trebuie să-i împletească acestuia cununa cu bună-cuviință. Pentru că din flori curate și care înfloresc pururi și care nu se veștejesc nicicând nicidecum, iar nu din cele ce se târăsc pe jos, sunt călcate în picioare și putrezesc repede, și nu sunt nicidecum potrivite acelui sfânt cap, este dăruită cununa cu bună-cuviință a dreptății de mâna lui Dumnezeu, pentru Care a și sfârșit alergarea păzind credința [cf. *2 Tim* 4, 7].

Prin urmare, trebuie să facem referire mai degrabă la alți hrănitori și părinți: la părinții patriei aceluia, sau mai bine zis Părinți și hrănitori a toată lumea, pentru care a alergat cuvântul lor, cu o pâine curată din cer și oferind o viață care rămâne pururea — neavând nimic falsificat și întinat, nici părtaș la aluatul eretic și blasfemiator împotriva lui Hristos, Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu, și împotriva dumnezeirii Lui de o ființă cu Tatăl —, și care hrănește și întărește nu numai inimile [cf. *Ps* 103, 15], ci și sufletele și toată mintea și toată gândirea cu dogmele și așezămintele bunei-cinstiri/dreptei-credințe [*eusebeias*].

Dintre acei Părinți, dascăli și hrănitori, care hrănesc lumea cu aceste lucruri mari, a fost acesta: din patria Niceii, pentru mine al doilea Sion. Căci așa cum din ea a ieșit mai întâi [la Sinodul I Ecumenic, 325] și prima lege și primul cuvânt potrivit lui Hristos, propovăduirea mântuirii noastre [Simbolul credinței], tot așa iarăși, când s-a primejduit această lege, aceiași Părinți de care am vorbit, aprinzându-se pentru Hristos cu zelul și focul Acestuia și fiind oșteni fierbinți, ascuțindu-și pentru buna-cinstire săbiile Duhului, adică limbile lor, azvârlindu-i au omorât ereziile [la Sinodul VII Ecumenic, 787] nu înaintea orașului, ci în orașul însuși, stârpindu-le nu numai în dimineți [cf. *Ps* 100, 8], ci pentru totdeauna, din însuși acest oraș și din oricare altul al cărui Domn e Hristos. O astfel de patrie a avut acela: metropola bunei-cinstiri/dreptei-credințe; astfel de Părinți a avut: povățuitori și dascăli ai dogmelor Duhului.

Iar cele ce au urmat, și anume hrănirile și creșterile, nu numai ale vârstei trupești, ci și ale sporirii sufletești potrivit lui Hristos și progresele în tot felul de lucruri frumoase, caracterul demn și grav, meditarea sfintelor Scripturi și cuvinte ale Duhului, frica de Dumnezeu ținută mereu în el, țintuirea, alinierea și rezemarea de poruncile și rânduielile Aceluia, marea întraripare pentru orice făptuire și mișcare a minții potrivit lui Dumnezeu, și toate celelalte câte au arătat ca în niște desene și gravări pe omul desăvârșit de pe

urmă a lui Dumnezeu, și modelarea chipului/formei sufletului înfrumusețată, gătită și desăvârșită din multele și feluritele culori ale virtuților a expune în parte toate acestea și a zăbovi în ele ar însemna a întinde prea mult cuvântul și n-ar fi ușor a veni prin toate lucrurile aceluia, care sunt minunate și foarte minunate. Lauda și admirarea acestora o lăsăm celor ce vor să facă prin sârguință mai mare caz de fiecare din acestea în parte. Iar noi vom merge spre cele dinainte, despre care ne va fi și întreg cuvântul. Care sunt acestea? Luptele și întrecerile pentru buna-cinstire/dreapta-credință și pentru dogmele drepte, și cât de tare s-a arătat acela în unele ca acestea.

Fiindcă acesta a avut astfel de Părinți, cum s-a spus, era hrănit și crescut cu dogmele lor, medita și învăța să gândească în chip bărbătesc și nobil despre acestea, și păzea fie testamentul, fie depozitul, pe care Hristos Însuși grăbindu-Se spre Pătimirea Lui l-a încredințat ucenicilor și apostolilor și li l-a predat ca să-l păzească. Din acela luându-l și Părinții de care am vorbit, l-au păzit și ei. Și când acela a fost clătinat de cei ce înnebuniseră împotriva lui Hristos Însuși, Care teologhisise cele desăvârșite despre Sine Însuși și Duhul și despre Tatăl, din Care sunt Ambii, atunci aceștia întărindu-l din nou și rezemându-l ca să fie și să rămână întemeiat în chip sigur și poruncind ca nimeni să nu îndrăznească nimic: nici să adauge ceva la Simbol, nici să scoată ceva din el, au predat Bisericii un alt testament al Duhului Mângâietor, pe Care Hristos a făgăduit că-L va trimite Mângâietor de la Tatăl, Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede [cf. *In* 15, 26].

Folosindu-se de această dublă glăsuire: „de la Tatăl", Acesta a teologhisit că Duhul Sfânt Își are existența prin purcedere din Însuși Tatăl, rușinând fețele, amestecând limbile și astupând gurile celor ce îndrăznesc să spună și să adauge la Simbol „și de la Fiul", și nu numai aceasta, ci încă și să se atingă de întâia predanie a teologhisirii desăvârșite de către Mântuitorul, deplină și neavând nici o lipsă.

Sau cine ești tu, care știi mai mult decât Hristos despre Duhul și purcederea Lui? Sau ce socotești că e această purcedere [*ekporeusis*]? Și ce anume semnifică ea în mod corect și sigur? Un mod de existență, vei spune. — Bravo, frumos spui! — Dar de unde și de cine ai fi fost inițiat aceasta? — Din Evanghelii!, ai putea spune, pentru că a zis-o Hristos. — Iar dacă n-ar fi zis-o Hristos, ai fi născocit tu însuți sau ai fi îndrăznit să spui că purcedere e definiția unei substanțializări și un mod de existență [*ousioseos logos kai tropos hyparxeos*]? Și cum anume? Dat fiind că această glăsuire se spune despre multe realități, dar la nici una nu semnifică acest lucru, ci o mișcare a ceva din cineva. Dar pentru că Hristos, spunând că Duhul purcede de la Tatăl, a învățat negreșit și cum anume are existența, de aceea și tu, și eu, și toți cei ce gândesc drept și ascultă de Hristos teologhisind, credem ceea ce El a zis, fiind atenți nu la expresie [*lexis*], ci la Cel ce a spus-o, nefolosindu-ne de demonstrații, nici certându-ne în cuvinte despre cele semnificate prin această expresie, ci înțelegând teologhisirea numai prin credință, pentru că la aceasta nu ajunge nici o minte sau cuvânt, nici dintr-o gândire și știință foarte înțeleaptă.

Prin urmare, dacă nici dintr-o înțelepciune și contemplare foarte mare și nici din vreo putere a rațiunii nu putem ști ceva despre natura și ființa lui Dumnezeu, atunci nici despre purcederea Duhului nu putem ști ce anume este, dacă n-am fi fost învățați de Hristos. „Spune-mi tu — zice marele și foarte marele în teologie Grigorie [din Nazianz] — nenașterea Tatălui, și eu îți voi explica natural nașterea Fiului și purcederea Duhului, și vom delira amândoi, aplecându-ne în tainele lui Dumnezeu”[2]. Cum deci, atunci când Iisus Hristos a spus că această purcedere este de la Tatăl și până la acest lucru a străbătut teologhisirea despre Duhul, tu adaugi „și din Fiul”, ca și cum acest lucru ar fi deficitar

[2] GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea 31 (a V-a teologică)*, 8 (*PG* 36, 141B).

și tu știi mai mult decât Hristos ceea ce lipsește? Cât de multă și de mare e această îndrăzneală a ta de a socoti că știi mai multe și mai bine despre Dumnezeu, de a întreprinde să corectezi o glăsuire a lui Dumnezeu și a adăuga cele ale tale la cuvintele Aceluia și la dogmele despre Duhul!

Dar că nu există nici un cuvânt de-ajuns și în stare să exprime și să demonstreze această glăsuire despre venirea Duhului, ce anume este purcederea Lui, te convinge și glăsuirea teologică a Sfântului [Grigorie] pe care am spus-o, dar este evident și din însăși nașterea Fiului, căci și acest lucru e spus acum potrivit aceluia. Ce anume este așadar și ea, care e cu totul lipsită de pătimire, atemporală și veșnică? Cum deodată cu nenașterea Tatălui este și nașterea Fiului, și existența este deodată pentru Amândoi, pentru că nu este Unul anterior, iar Celălalt după și ulterior? Pentru că acestea nu au loc la nimic din cele născute, nici la cauze, nici la cele provenite din ele. Dar ce anume are loc aici? Aici întotdeauna lucrul din care este ceva este anterior și este gândit în prealabil față de ceea ce este din el. Fiindcă prin glăsuirile și numele [*phonai kai onomata*] lor în calitate de cauzat și cauză „tată” și „fiu” sunt deodată, căci ambele rostiri fac parte dintre cele relative și care trimit unele la altele, și au loc în același timp, legându-le relația, și nu sunt distanțate între ele nici prin timp, nici prin rațiune, și aici nu este unul gândit în prealabil, iar altul gândit ulterior. Dar subzistențele [*hypostaseis*] în care sunt acestea, nu sunt în același timp, ci aici tatăl care naște e pururea anterior, iar cel născut sau care se naște din el vine după el și e ulterior, și sunt despărțiți unul de altul în timp.

Așadar nici nașterea Fiului nu are loc potrivit nici uneia din nașterile devenite sau gândite, nici purcederea nu are loc potrivit cu nimic din cele semnificate de ea și cunoscute de noi, nici nu este o glăsuire omonimică. Nicidecum. Ci așa cum ființa și natura Una în Trei — căci e aceeași a Tatălui, a Fiului și a Duhului — este mai presus de orice rațiune a oricărei ființe și naturi, tot așa și nașterea este de

necuprins și mai presus de orice rațiune și orice înțelegere; la fel și purcederea. Prin urmare, la cele date nouă spre a fi cunoscute de către Însuși Hristos și de Însuși Duhul, nu trebuie să cercetăm mai mult, nici să îndrăznim să gândim peste cele ce am primit, nici să trecem peste hotarele și măsurile, în care ni s-a poruncit să rămânem și să le păzim [cf. *Pr* 22, 28].

Îl auzi pe Hristos zicând despre Duhul că purcede de la Tatăl? Nu mai adăuga nimic, nici nu înainta mai departe, fiindcă nu știi sensul acestei glăsuiri, iar ceea ce este teologhisit de ea este, cum spuneam, mai presus de orice înțelegere. Acest lucru ți-l poruncește și Însuși Duhul prin limbile de foc [cf. *FA* 2, 3] venite peste Apostoli și propovăduirea care, plecând de la ei, aleargă la toți și pretutindeni; acest lucru l-a vestit Acesta și prin Părinții pe care i-a insuflat — lucru pe care l-a spus Însuși Hristos zicând: „Din al Meu va lua și va vesti" [*In* 16, 14–15] — și ne-a poruncit ca să ne ținem întotdeauna de înseși glăsuirile Aceluia care teologhisește, să atârnăm, de ele, să nu căutăm mai mult, nici să vrem să înaintăm mai departe, nici să schimbăm sau să adăugăm ceva.

Tu însă ce anume ai învățat sau ce ai pățit că, deși atât de multe sunt demascările limpezi și clare, atât de multe sunt dovezile și învățăturile ce te pot convinge, cazi în afară și, trecând pe lângă glăsuirile evanghelice și patristice despre purcederea Duhului Sfânt, vii la altele, zicând că sunt ale unor sfinți, deși nu te ajută cu nimic și nu contribuie cu nimic la cele dogmatizate în chip rău de tine? Căci ce diferență este pentru tine mai mult decât pentru noi dacă cineva, zicând că Duhul lui Hristos purcede din Tatăl, a zis undeva că Duhul purces din Tatăl purcede și „prin Fiul", nici adăugând el însuși aceasta la Simbol, nici silindu-i pe alții să o adauge?

Dar în această teologhisire „din" nu este identic cu „prin", nici nu vrea ori poate să spună lucruri egale, ci prima [prepoziție] semnifică cauza, adică faptul că Duhul e purces din Tatăl, iar cealaltă se spune din pricina concrescenței, nedistanțării și unirii ipostaselor, cum arată și exemplele folosite: rădăcina și ramurile, brațul și degetele, discul soarelui, razele și lumina. Căci așa cum ramurile sunt dintr-o singură rădăcină, tot așa Fiul și Duhul trebuie înțeleși dintr-Un Singur Tată, ipostasele Lor fiind desăvârșite, necontopite și de sine, pentru că din El sunt Amândouă. Zicând despre Fiul că e braț, iar despre Duhul că e deget, ei arată, cum spuneam, contactul Lor și că nu sunt ceva separat, secționat sau distanțat nicicum; căci dacă distanțarea e la cele aflate în spațiu și circumscrise, cine ar putea gândi o distanțare la ceea ce e cu totul de necuprins, de necircumscris și infinit, Tatăl întreg fiind în Fiul întreg și Fiul întreg, iarăși, în Tatăl întreg, iar Duhul întreg în Tatăl întreg și în Fiul întreg? Prin urmare, aceeași rațiune a unității și concrescenței, sau contactului, e și la disc, raze și lumină; căci nici unul din exemple nu ajunge în chip desăvârșit la realitatea însăși, ci într-o parte se aseamănă, iar în alta e deficitar. Și cum poate fi găsit dintre creaturi o icoană a Creatorului?, căci nu este cineva care meșteșugește sau zidește ceva ca la noi. Și din care ființă sau natură poate fi găsită o icoană a Celui supraființial și supranatural? Care minte sau rațiune ar putea ajunge până la Cel de necuprins, de neînțeles și inaccesibil pentru oricine? Bine a zis marele și foarte marele între toți înțelept al elinilor: „Ce nu este Dumnezeu știu", adică nimic din cele ce sunt și pot fi gândite, „dar ce anume este nu știu". Prin urmare, despre lucrul cu privire la care nu putem ști nimic cum anume putem noi teologhisi lucruri noi în chip sigur și la îndemână, sau, mai adevărat spus, în chip neînvățat și greșit?

Inițiatori și patroni ai acestei îndrăzneli și ai unei asemenea inovații a dogmelor au fost cei care și în celelalte lucruri s-au făcut cu forța propria lor lege, și la ei nu poate găsit nici un fel de evlavie nici chiar față de cele foarte înfricoșătoare. Rupându-ne noi de aceasta, am fugit deja ani mulți în chip blând și pașnic de comuniunea lor, rezemân-

du-ne pe mărturisirea sigură și buna-cinstire/dreapta-credință și cinstind cele ale Bisericii care gândește drept. Și aceasta stătea înfiptă pe postamentul ei, adică al predaniilor apostolice și patristice, nesupărată, netulburată și neclătinată de cineva dintre eterodocși. După care s-a sculat împotriva ei o furtună de valuri foarte tare, o tulburare și disensiune care zgâlțâie toate, și un război dintre cei ai noștri, foarte greu, al stăpânirii și autorității lumești și al întâi-stătătorilor Bisericii ca niște generali numiți de cei ce dogmatizau greșit despre Duhul și promovați să lupte pentru ele.

Prin urmare, ridicându-și capul și frecându-și ochii ca treziți dintr-un somn adânc care-i stăpânise de mai din vechime și îi ținea în continuare, aceștia se apleacă peste cărțile sfinte socotind în chip cu totul întunecos și fals că acel veac intră în relații cu Scripturile și de aceea îi ajută să poată vedea acum prin cele ce păreau odinioară lucruri absurde, iar acum dogme sigure, sensul ascuns în ele, pe ei care nu putea vedea în ele nici limpede, nici curat. Ce fac, prin urmare? Strângând și împletind cuvințele, distorsionând sensul din ele, fie din ignoranță, fie din viclenie, și luându-le potrivit lucrului spre care se sârguiau, le-au introdus toți pentru plată și răsplată. Și sârguința lor în aceasta nu era sau pentru înfigerea Cortului mărturiei Domnului, sau pentru înălțarea lui care căzuse, ci să-l doboare jos pe cel ce stătea în picioare și era întărit, bine împlântat și de neclătinat, și să facă loc să calce pe el unor picioare de rușine și spurcate în locul celor curate și frumoase, care binevestesc adevărul [cf. *Rm* 10, 15], unor mâini blestemate să îndrăznească împotriva lucrurilor atotsfinte și unor limbi blasfemiatoare să săvârșească și rostească din altar cele tainice și sfințitoare.

Căci mai întâi au numit acest lucru „economie" și „negociere de pace", întrucât, cei din Roma, ale cărora sunt și dogmele greșite, sunt puternici și ne pot aduce mari vătămări, iar ei învinuiesc ruptura și fuga noastră de ei și ne amenință cu lucrurile cele mai rele, pe care le plăsmuiesc

și urzesc împotriva noastră. „Și ce lucru mare este" — spuneau negociatorii și susținătorii acestei păci prin „economie" — „dacă, netrădând noi nici dogmele drepte, nici obiceiurile, ci stând pe acestea în chip sigur, nemișcat și neschimbat, îi vom împăca pe cei ce vor război cu noi cedând numai un singur lucru: și anume făcând pomenire la altar de întâiul arhiereu dintre ei [papa]". Iar acest lucru era o fațadă pentru ce era ascuns și o momeală, pentru ca, primindu-l Biserica noastră, prin el să o vâneze și să o târască în întregime la ei.

Cum însă lucrul lor nu le înainta nicidecum cu nimic, nici nu ieșea la ceea ce doreau ei, pentru că cei ce vedeau cu agerime viitorul se opuneau, intrau în disidență și nu-l acceptau, arhiereul de pe atunci [patriarhul Ioan XI] Bekkos venind la împăratul [Mihail VIII Paleologul] îi spune: „Nu suntem buni economi ai ceea ce este căutat și sârguit de noi, împărate! În mod greșit cei din Roma susțin ca noi să dogmatizăm, și apoi să încercăm să-i convingem sau să-i constrângem să-i luăm părtași la aceasta pe cei ce fug de ei și le întorc spatele; fiindcă aceasta înseamnă cu o mână a trage și cu alta a împinge. Mai degrabă trebuie ca noi să ne reunim cu ei pe față și să pledăm pentru cele învățate și spuse de aceștia, și în acest mod totul va merge ușor." A zis acestea și l-a convins.

Dar mintea arhiereului nu era numai la lucrul spus, ci avea ascuns în sine ceva mult mai rafinat și mult mai rău; căci bărbatul era iscusit și în viclenie și putea să se ascundă și să disimuleze viclenia. Ce vreau să spun? El a văzut că multă și vitează era rezistența celor ce i se opuneau și-l contraziceau, și care se luptau cu el și-l biruiau. Cum și-a pierdut speranța în convingerea prin cuvinte, și-a întors toată pornirea spre constrângere, spre pedepsirea celor nesupuși. Deci ca să nu pară că aceia care luptau pentru adevăr suferă acestea pe nedrept, ci sunt pedepsiți după dreptate ca niște făcători de rele, urzește acest rău sfat, și astfel „a născut nedreptate" nu numai împotriva unor oa-

meni care nu păcătuiseră cu nimic, dar și împotriva lui Dumnezeu pentru care sufereau aceștia, „a zămislit chin și a născut fărădelege” [cf. *Ps* 7, 14].

Dar nici acest lucru nu s-a arătat nicidecum ducând la scop după socotința lui; căci n-a știut că plecând de aici i-a făcut încă și mai fierbinți pe cei ce luptau pentru Dumnezeu și, în același timp, se luptau cu el și i se opuneau.

Unul din aceștia, ca să nu spun primul dintre ei, devine cel elogiat de noi acum, marele și viteazul soldat al lui Hristos, antrenat de demult să făptuiască și pătimească toate nu pentru că se primejduia dreapta mărturisire, dar chiar și pentru poruncile și restul orânduielilor Lui. Cum anume însă are loc aceasta? După ce pretutindeni în pământul nostru au fost răspândite ordine și decrete ale patriarhului hulitor — fie să vină toți și să-și însușească dogmele bekkicești, în egală măsură și latinești, ca să nu spun adevărul că încă mult mai rele și eronate, fie cei ce nu vor să fie scoși afară din patrie și din toate ale lor și să plece în exil, confiscându-li-se toate averile și toate lucrurile, celor prigoniți necruțându-li-se nici trupurile lor și să le fie răpite toate avuțiile și toate proprietățile, iar casele să le fie confiscate —, deci când ajung acestea și patria acestuia, el era pe atunci în vârstă de douăzeci de ani, avea rang de diacon în altar și locuia cu o femeie frumoasă la chip, dar încă mai frumoasă la purtare.

Renunțând la ea, la casă și la toate cele din casă, acesta pleacă în locuri pustii de oameni și nelocuite, nepurtând cu sine nimic altceva decât o manta făcută din fire de lână aspre și roase, neavând acolo nici adăpost, nici pâine, nici altceva din cele pentru hrană și potolirea foamei, doar o fiertură de grăunțe, și acestea puține și numărate, hrănindu-se cu douăzeci și două pe zi, acestea dându-i-se pentru Hristos de cineva. Și zile întregi trăia încontinuu în acest mod de mizerie.

Și întâlhindu-se acolo cu alți luptători, trăia în chip autentic împreună cu cei mai renumiți și cu faimă dintre ei.

Acolo a început să-l ispitească și Satana aducându-l spre dorința și amintirea acelei femei frumoase și iubitoare de bărbat. El însă, ieșind cu tărie la luptă cu ispititorul, folosindu-se încă și mai mult de posturi și plecări de genunchi, de stări în picioare de toată noaptea și cereri către Dumnezeu, de topirea trupului și veștejirea cărnii și de rugăciuni continue, arunca cu ele în ocărâtorul și le cânta adeseori în urechile demonului. Apoi ce? Se aduce pe sine însuși plecându-se sub unul din zișii luptători și asceți, cel dintâi dintre toți, și tulburat își subordonează lui toate celelalte: îi vestește ispitirea și-l imploră să vrea să-l stârpească cu rugăciunile lui pe ispititorul acela. Acela primește și diavolul dă înapoi.

Iar el este învățat viața potrivit lui Dumnezeu, făptuirea și contemplarea, și trezia minții, de la acela care le știa foarte frumos și științific. Și primind semințele unei asemenea învățături, ca un pământ gras, bun și în stare de roade mari și suprafirești, a rodit [sămânța] nu numai de treizeci și de șaizeci de ori mai mult, ci de o sută de ori [cf. *Mt* 13, 8] și chiar mai mult, prin osteneli și sudori ascetice și prin curăția și agerimea minții, din lucrarea și făptuirea desăvârșită și-a întors iarăși la el mintea, trupul veștejindu-l și trăgându-l în jos, iar pe aceasta ușurând-o și întraripând-o în sus, ca să poată fi ușor purtată sus și să ajungă la contemplările de acolo și frumusețea lor, precum și la desfătarea, delectarea și veselia de acolo. Căci deși scindat de această dublă luptă de a realiza toată făptuirea și de a înălța mintea, acest măreț și mare spre toate cele frumoase nu ducea lipsă nicicând și nicidecum de nimic din cele făptuite potrivit virtuții și nimic nu-i putea sta în drum sârguinței sale, iar mintea nu i-o trăgea în jos, tulbura, întuneca și lipsea de luminarea și urcușul spre Dumnezeu nici vreme, nici loc, nici gloata revărsată în jurul lui de tumulturi și tulburări care i se întâmplau de la unii și care pot să o slăbească, târască și strămute. Căci chiar atunci când a fost întemnițat în aresturi sub pază și închis cu mulți care tul-

meni care nu păcătuiseră cu nimic, dar și împotriva lui Dumnezeu pentru care sufereau aceștia, „a zămislit chin și a născut fărădelege” [cf. *Ps* 7, 14].

Dar nici acest lucru nu s-a arătat nicidecum ducând la scop după socotința lui; căci n-a știut că plecând de aici i-a făcut încă și mai fierbinți pe cei ce luptau pentru Dumnezeu și, în același timp, se luptau cu el și i se opuneau.

Unul din aceștia, ca să nu spun primul dintre ei, devine cel elogiat de noi acum, marele și viteazul soldat al lui Hristos, antrenat de demult să făptuiască și pătimească toate nu pentru că se primejduia dreapta mărturisire, dar chiar și pentru poruncile și restul orânduielilor Lui. Cum anume însă are loc aceasta? După ce pretutindeni în pământul nostru au fost răspândite ordine și decrete ale patriarhului hulitor — fie să vină toți și să-și însușească dogmele bekkicești, în egală măsură și latinești, ca să nu spun adevărul că încă mult mai rele și eronate, fie cei ce nu vor să fie scoși afară din patrie și din toate ale lor și să plece în exil, confiscându-li-se toate averile și toate lucrurile, celor prigoniți necruțându-li-se nici trupurile lor și să le fie răpite toate avuțiile și toate proprietățile, iar casele să le fie confiscate —, deci când ajung acestea și patria acestuia, el era pe atunci în vârstă de douăzeci de ani, avea rang de diacon în altar și locuia cu o femeie frumoasă la chip, dar încă mai frumoasă la purtare.

Renunțând la ea, la casă și la toate cele din casă, acesta pleacă în locuri pustii de oameni și nelocuite, nepurtând cu sine nimic altceva decât o manta făcută din fire de lână aspre și roase, neavând acolo nici adăpost, nici pâine, nici altceva din cele pentru hrană și potolirea foamei, doar o fiertură de grăunțe, și acestea puține și numărate, hrănindu-se cu douăzeci și două pe zi, acestea dându-i-se pentru Hristos de cineva. Și zile întregi trăia încontinuu în acest mod de mizerie.

Și întâlnindu-se acolo cu alți luptători, trăia în chip autentic împreună cu cei mai renumiți și cu faimă dintre ei.

Acolo a început să-l ispitească și Satana aducându-l spre dorința și amintirea acelei femei frumoase și iubitoare de bărbat. El însă, ieșind cu tărie la luptă cu ispititorul, folosindu-se încă și mai mult de posturi și plecări de genunchi, de stări în picioare de toată noaptea și cereri către Dumnezeu, de topirea trupului și veștejirea cărnii și de rugăciuni continue, arunca cu ele în ocărâtorul și le cânta adeseori în urechile demonului. Apoi ce? Se aduce pe sine însuși plecându-se sub unul din zișii luptători și asceți, cel dintâi dintre toți, și tulburat își subordonează lui toate celelalte: îi vestește ispitirea și-l imploră să vrea să-l stârpească cu rugăciunile lui pe ispititorul acela. Acela primește și diavolul dă înapoi.

Iar el este învățat viața potrivit lui Dumnezeu, făptuirea și contemplarea, și trezia minții, de la acela care le știa foarte frumos și științific. Și primind semințele unei asemenea învățături, ca un pământ gras, bun și în stare de roade mari și suprafirești, a rodit [sămânța] nu numai de treizeci și de șaizeci de ori mai mult, ci de o sută de ori [cf. *Mt* 13, 8] și chiar mai mult, prin osteneli și sudori ascetice și prin curăția și agerimea minții, din lucrarea și făptuirea desăvârșită și-a întors iarăși la el mintea, trupul veștejindu-l și trăgându-l în jos, iar pe aceasta ușurând-o și întraripând-o în sus, ca să poată fi ușor purtată sus și să ajungă la contemplările de acolo și frumusețea lor, precum și la desfătarea, delectarea și veselia de acolo. Căci deși scindat de această dublă luptă de a realiza toată făptuirea și de a înălța mintea, acest măreț și mare spre toate cele frumoase nu ducea lipsă nicicând și nicidecum de nimic din cele făptuite potrivit virtuții și nimic nu-i putea sta în drum sârguinței sale, iar mintea nu i-o trăgea în jos, tulbura, întuneca și lipsea de luminarea și urcușul spre Dumnezeu nici vreme, nici loc, nici gloata revărsată în jurul lui de tumulturi și tulburări care i se întâmplau de la unii și care pot să o slăbească, târască și strămute. Căci chiar atunci când a fost întemnițat în aresturi sub pază și închis cu mulți care tul-

bură și sunt tulburați, produc tumult și sunt plini de zarvă din pricina disputelor și sfădirilor întreolaltă, cum obișnuiește să se întâmple când sunt mulți împreună în același loc, și nu au același comportament, gândire și năzuință, acela era ridicat la Dumnezeu și avea mintea atârnând de acolo și atentă la cele de acolo, săturându-se de acea contemplare, luminare și convorbire și ajuns întreg acestea; nici unul din simțuri și nimic din cele trupești neputând nici să o tragă, nici să o întoarcă spre sine: nici auzul lovit greu și încontinuu, nici vederea care atrage și constrânge omul să se întoarcă spre ea, nici gustul care caută dulcețuri, nici altceva din cele ce atrag, farmecă și fură lucrare minții, ci era ca o statuie cu chip omenesc neparticipând nicidecum la nici un simț.

Slujea însă cu toată grija și învățătorului său care-i conducea în chip frumos cele legate de socotință și de voință, privind pururea sus și nedepărtându-se nicidecum de cei ce slujeau lui Dumnezeu. Asculta atunci când învățătorul îi poruncea să meargă; și când își făcea mersul astfel potrivit unei trebuințe, nu-și pleca ochii nici la dreapta, nici la stânga, și plecându-și împreună mișcările minții, ci picioarele lui aveau pământul, ochii alergau înainte călăuzind ochii, iar mintea se rotea în ceruri pătimind cele de acolo și primind luminările. Iar dacă uneori privirea lui vedea în ascuns ceva din cele ce nu erau după voia lui, atunci strivea cu lacrimi privirea astfel furată și se ridica mult asupra celui ce a furat-o apărându-se prin toată atenția și prin cât mai multă rugăciune. Căci se sârguia să aibă mereu tăcute simțurile și să pedepsească înseși privirile, ca mintea să privească în chip netulburat și nerătăcit numai cele pe care le dorea în chip drept și frumos. Nu-și folosea aceste priviri spre nimic din cele ce aveau desfătare pentru ochi, nici nu se sârguia să atragă din iubire, ci majoritatea timpului o petrecea constrângându-se și-și arunca privirile numai spre cele de trebuință și care erau de necesitate; până într-atât își disciplinase el toată simțirea și o subordonase supunând-o

servirii minții, și astfel avea o sârguință intensă, o purtare de grijă și atenție continuă ducând cu Dumnezeu Mântuitorul și Duhul Sfânt bătălii împotriva stăpâniilor și puterilor duhurilor rele uneltitoare [cf. *Ef* 6, 12].

Vestea despre viața lui minunată alergând așadar în toate părțile și faima lui, pe de o parte, lăudându-i virtutea, iar, pe de altă parte, înștiințându-i pe cei mai mulți din cei ce se întreceau și luptau pentru buna-cinstire/dreapta-credință că el are o limbă comună și un mare fundament spre ascuțirea și sprijinul rezistenței și fermității lor, aceste lucruri ajung și la urechile împăratul care întrebând de el se sârguiește să-l aducă la sine și să facă experiența lui, și fie să-l miluiască, fie, dacă nu se supune, să se folosească împotriva lui de un alt mod de procedură după cum i se va părea. Și îi trimite pe cei care i l-au adus.

Și el a venit și sta înaintea tribunalului, umil în afară și în câte țin de pompa imperială și erau văzute de împărat, dar luminos înăuntru și în câte le vede Dumnezeu și găsindu-și plăcerea în acestea. Iar după ce a fost adus înainte, de nimic altceva n-a fost întrebat, ci numai despre patria și neamul lui, de unde anume este și cine, nu că întrebătorul nu știa aceasta, dar așa îi era voia. Iar el cu cuget viteaz și de neînfrânt a zis: „Nu despre acestea e nevoie, împărate, să mă întrebi sau să răspund acum, ci pentru ce anume am fost aduși și stăm înaintea tribunalului tău." Și împăratul a zis: „Pentru ce anume, zici?" „Pentru Hristos, a zis el, și dreapta mărturisire dată nouă de El." „Dar ce ți se pare că suntem noi? Oare nu creștini? Dacă vrei, te putem încredința prin jurăminte că suntem creștini." „Nu prin jurăminte sau cuvinte, ci prin lucruri și fapte trebuie să fie încredințat adevărul?" „Dar de ce ne osândești tu pentru înseși faptele noastre?" „Încă și cuvântul adevărului", a răspuns el cu îndrăznire imperturbabilă, „pentru că distorsionați Sfintele Scripturi". Atunci împăratul, umplându-se numaidecât de mânie și furie, a strigat: „Sfintele Scripturi! Sfintele Scripturi suntem noi!", și acest lucru i-a aprins și mai mult mânia.

Iar cei din preajmă, complăcându-se și ei în mânia și furia aceluia, s-au năpustit împotriva celui ce spunea adevărul și dădea mărturie pentru el, sârguindu-se să-l rupă și să-l sfâșie în bucăți. Și unii îl băteau tare peste față și peste cap; alții îl apucau de haină, alții de barbă, insultându-l, îl trăgeau într-o parte și în alta, l-au târât de pământ, i-au aplicat lovituri și biciuindu-l l-au împins afară. Acestea le-a suferit și a răbdat în chip nobil neînfrântul acela în astfel de întreceri și de lupte. Și a fost aruncat deoparte undeva acolo.

Era de față atunci și unul dintre marii arhierei — acesta era cel [patriarhul Atanasie III] al Alexandriei — care, prefăcându-se compătimitor, emoționat și îndurerat, a încercat cu cuvinte blânde și omenoase să-l tragă la sine, să-l convingă și adopte. Îl cheamă pe nume cu afecțiune pe el, care încă nu îmbrăcase haina monahală, măcar că alergând de unul singur îi întrecuse în alergări și sârguințe ascetice pe toți cei ce îmbătrâniseră în aceasta; și deschizându-și brațele, îl chema cu sârg să vină între ele. Acesta însă nu a rostit față de el nimic altceva decât acel cuvânt al lui David: „Depărtați-vă de la mine toți cei ce lucrați fărădelegea" [*Ps* 6, 8].

După care a urmat ce? Este trimis în arest și rezistă și aici nu puțin timp. Iar pentru că s-a arătat mereu biruitor asupra oricărei încercări aduse asupra lui și nu s-a lăsat înfrânt, nici prins nicidecum de vreuna, iar cei care-l puneau la încercări și-au pierdut cu totul speranța, în cele din urmă virtutea bărbatului și faptul că era admirat de toți pentru ea îi înduplecă și ei îl eliberează din temniță și e lăsat să meargă unde ar voi el. Iar el, cinstindu-și înainte de toate celelalte patria sa, a hotărât că trebuie să se reîntoarcă în ea. Și se întoarce.

Dar, înainte de aceasta, mi-a scăpat un lucru mic, care a căzut din continuitatea povestirii. Și nu e poate nici o mirare că atunci când curg năvalnic spre cuvânt atâtea și astfel de lucruri, și fiecare din ele trage spre sine și să convingă să

se vorbească mai întâi despre el, se întâmplă să fie lăsate deoparte și multe din cele ce trebuie spuse. Totodată nici noi nu ne-am propus să amintim toate cele ale aceluia și să le parcurgem în cuvânt cu rigoare — fiindcă acest lucru e cu neputință oricui —, ci să spunem atât cât să ni se pară că am dedicat aceluia cele de cuviință. Lucru pe care cuvântul vrea să-l spună acum.

Împreună cu faptul că devenea tot mai mare și mai bun acela avea multă siguranță în toate cele, și mici, și mari, și mai rele, și mai bune; născocind și găsind și-a pus hotare înăuntrul cărora să rămână nedesființând și neieșind din nimic din acestea, orice s-ar întâmpla și orice ar păți. Așadar și-a închis pentru sine orice casă particulară sau a celor ce păreau slăviți, mai ales în vremuri de prigoană, astfel încât chiar și atunci era găzduit sau primea sălaș la vreunul din aceștia, nu se întindea pe patul sau cuvertura unuia din aceștia, pe care a dormit cândva o femeie, și nu se așeza ori dormea pe el. Și acest lucru îl păzea tot timpul. Când noaptea îl prindea de obicei în afară sau departe de un han, rămânea în orice loc pustiu de întâlnirea și convorbirea cu oameni, împlinindu-și nevoia adăpostirii sub acoperișul vreunui portic sau unui alt zid ca acesta.

Și pe când dormea el astfel sub un portic pustiu, vine la el un demon înfricoșător la chip și înfricoșător în amenințare, având în mâini și ridicând în sus o secure, pornit să o arunce spre el cu cea mai mare mânie și cu cea mai mare sălbăticie. Iar el îi răspunde îndată înarmându-și mâna cu puterea crucii, întipărindu-i semnul și aruncând-o împotriva demonului. Și cel ce se arătase a fugit numaidecât și a plecat alungat de semnul crucii.

Au venit alergând repede peste sălașul său o altă arătare și un alt demon, negru la față, mare la trup, arătând sălbatic și crud, și s-a repezit asupra lui cu imboldul de a-i face rău, iar acela nu era în somn ca mai înainte, ci priveghea la rugăciunea obișnuită. Netemându-se cu nimic, acesta s-a sculat spre apărare intenționând să apuce cu mâna sa mâna

arătării și strigând cu limbă mare și glas limpede: „Aici e Hristos!” Și acela a șters-o de îndată fugind de acest nume și de puterea din el care-l urmărea.

Un șoim cu clopoței asurzitori și care făceau mare zgomot zbura iarăși deasupra porticului său purtându-se în sus și în jos, încercând să-l tulbure și depărteze de la rugăciune pe acela care-și lega tot timpul mintea de ea și nu petrecea nicidecum departe de ea. Dar s-a dus alungat iarăși de acea armă și putere a crucii. Și demonul își încetează războiul dus de el fiind înfrânt.

Iar după ce viteazul și tarele soldat împotriva acestuia a hotărât să revină, cum am spus, în patria sa și s-a reîntors, își încropește o colibă într-un loc ascuns și se zăvorăște în ea, alegând să viețuiască de unul singur și să vorbească numai cu sine însuși și cu Dumnezeu, măcar că femeia lui era încă în viață și tânără. El însuși era acum la vârsta deplinei înfloriri fiind încă în haina lumii, dar cu conduita ascetică sau, mai bine zis, cu viețuirea îngerească, ținând încă în rezervă și amânând-o pe cea a monahilor, ca să o pună pe temelia viețuirii desăvârșite potrivit lui Dumnezeu în toate, sigure și foarte antrenate. Iar dacă altceva era acest mister, îl știu doar acela și Dumnezeu, Care conducea, gospodărea și călăuzea cele ale lui întru toate. Și așa avea curățire, sfințire și urcuș spre Dumnezeu.

Așa fiind el și dorind mereu să tindă spre cele dinainte [cf. *Flp* 3, 13] și să petreacă împreună cu puterile imateriale și cu totul nepătimitoare [ale îngerilor] care se rotesc în jurul lui Dumnezeu, ce anume face [Satana] cel ce a căzut de acolo și i-a văzut pe oamenii născuți din pământ grăbindu-se într-acolo [spre cer]? S-a aprins de răutate și de invidie. Ce uneltește? Și spre ce anume se poartă? Aducându-și aminte de acea primă uneltire împotriva noastră, întreprinde același plan și îndrăzneală. Apropiindu-se de femeie și șoptindu-i iarăși cu glas scăzut, o convinge că este nedreptățită de bărbatul ei; și convingând-o o ridică asupra lui.

Și aceasta vine la el cerând conviețuirea cu el și spune că nu se va duce de acolo orice ar fi, nemaisuportând nedreptatea; căci zicea: „De ce fugi acum întorcând spatele Celui ce a așezat căsătoria? Cine defaimă zicând că numai cei din afara ei se mântuiesc, iar cei ce sunt supuși căsătoriei și o păzesc pier? Să nu fie aceasta tu, cel care ții în chip sigur toate îndreptările lui Dumnezeu!” Acestea le-a zis și a intrat în colibă, zicând că preferă să-i fie aceasta mai degrabă mormânt și să-și dea suflarea înăuntrul ei, decât să nu conviețuiască cu cel ce locuia în ea. El însă n-a vrut câtuși de puțin să o scoată afară și trimită de acolo cu asprime pe ea, care-și iubea bărbatul. Dar ce a făcut? A învățat-o, a dezmierdat-o, a îndemnat-o, a povățuit-o, a mângâiat-o; și i-a spus aceasta: și anume că trebuie să iubească și prefere nu cele ce i se par bune ei însăși, ci lui Dumnezeu, și să urască lumea și toate cele din ea și să se sârguiască să-și câștige în locul ei sufletul. Acestea i le zicea și i le cânta încontinuu, dar n-a convins-o la sfârșit, căci cel rău o amăgise și convinsese, și un an întreg l-a ispitit acum nu prin el însuși, ca mai înainte, ci în acest mod prin femeia lui.

V-ați temut poate voi, cei ce ascultați acest cuvânt, că nu cumva [diavolul] l-a clătinat pe cel de neclătinat, nu cumva l-a aplecat pe cel bine înfipt, nu cumva l-a muiat pe cel de fier, nu cumva l-a răsturnat pe cel de nerăsturnat, nu cumva l-a doborât pe cel de nebiruit, nu cumva s-a lăudat cu iscusitele lui meșteșugiri împotriva aceluia? Dar n-a fost aceasta, n-a fost. Dar ce anume a fost? Acela a dat înapoi înfrânt iarăși, pentru că Hristos biruise pururea, El care a biruit lumea întreagă și pe stăpânitorii acestei lumi [cf. *Ef* 6, 12], iar celor ce privesc la El și-și pun toate nădejdile în El le dă puterea și stăpânirea asupra uneltitorului.

Ce a urmat deci? Acest lucru devine o minune pentru cei din oraș [Niceea], cum o minune erau și toate celelalte lucruri privitoare la el. Și toți curg spre el ca spre un alt înainte-mergător al adevărului și al Duhului Sfânt Cel teo-

loghisit în chip rău și greșit, unul care nu venea din pustie, ci revenea din exil, și propovăduia nu botezul pocăinței [cf. *Mc* 1, 4], ci rigoarea teologhisirii și mărturisirea mântuitoare. Și vor să-și verse și deschidă lui toate inimile lor, iar el să devină văzător al tuturor celor ascunse în ele de ani îndelungați și, după putință, și vindecător al lor.

El însă nu primește, nefiind încă sfințit în preoție și pentru că astfel nu-i era îngăduit nici să mustre, nici să lege, nici să dezlege, nici să ierte [cf. *Mt* 16, 19]. Dar le devine sfătuitor și învățător al celor ce trebuiau să le facă, și, pe cât era îngăduit, erau învățați de el să-și schimbe viața și să dobândească îndreptare și curățirea tuturor greșelilor făcute de ei mai înainte cu știință și fără știință. Și ei erau atașați de el și înainte de preoție nu numai ca de un preot, ci ca de un mare arhiereu și iubeau să se pună sub și să fie conduși de acest bun păstor, și să împlinească cu înflăcărare cât ar dori el sau ar fi învățați de acela, crezând, și crezând foarte tare, că din acestea vine pentru ei mântuirea. Așa au stat acestea încă pe timpul când stăpânea impietatea/reaua-credință și prigoana.

Dar pentru că Dumnezeu Cel ce face și întocmește toate [cf. *Am* 5, 8] și nu lasă pentru totdeauna toiagul păcătoșilor peste partea sortită a drepților Lui [cf. *Ps* 124, 3], nici nu rabdă timp îndelungat să-i vadă pe cei ai Lui călcați în picioare de vrăjmașul, duși și purtați de el, nici ca aceia care și-au pus nădejdea în El să fie lepădați, zdrobiți și umiliți în chip desăvârșit, iar pe cei puternici să se laude cu răutatea și impietatea peste aceștia, și să se înalțe, să se ridice și să se trufească, și pentru că a zis: „Văzând am văzut maltratarea părții sortite Mie și poporului Meu" [*Iș* 3, 7]; și zicând El ne-a cercetat întru îndurări și a ridicat mâna Lui cea tare împotriva celor ce și-au ridicat grumajii și au făcut răutate, și ne-a ridicat împărat pe [Andronic II Paleologul] cel cunoscut de El din pântecul mamei și adus de El ca să stăpânească și împărățească peste noi cu bună-cinstire/dreaptă-credință, care nu dorea și nu căuta altceva decât să stăpânească împreună cu Hristos Însuși și să împărățească sub El și cu buna-cinstire/dreapta-credință mai mult decât cu toată puterea pe care ar avea-o de la lumea întreagă; deci pentru că Dumnezeu a făcut acestea și Și-a adus aminte de marile Lui îndurări spre noi dinainte, ce anume se face? Și care e continuarea povestirii? Lucruri strălucite și minunate pentru creștini!

Cad jos gândurile înălțate până dincolo de nori ale eterodocșilor și celor ce făceau rău, și se scoală și învie din nou pentru noi Biserica drept învățând și propovăduind frumos cuvântul lui Dumnezeu [cf. *2 Tim* 2, 15]. Și acest împărat îi cheamă cu mare sârguință pe luptătorii care au rezistat și luptat vitejește și tinerește pentru ea. Și întrunindu-se toți, înnoiește iarăși Biserica stând ea și rezemându-se pe dogmele corecte și-i dă toată stăpânirea împotriva celor ce o insultaseră fără rușine.

Acestea le-a făcut bine-credinciosul nostru împărat. Dar ce au urmat de aici? Bucurie în ceruri și veselie pentru îngerii păzitori ai acestei Biserici, iar pentru noi voioșie — și cât de mare și de nespus! — dincolo de orice cuvânt, mărturisire și mulțumire pentru toate lui Dumnezeu, Care preschimbase și transformase astfel lucrurile, iar după Acesta [împăratului] celui ce sub El stăpânea în chip bine-cinstitor și foarte bine-cinstitor și putuse făptui acestea.

Atunci a fost de față și acel mare luptător, care excelase anterior mult și vitejește luptând pentru Duhul și biruind și atrăgându-și o mare faimă în aceste lupte și primejdii; și, dacă vrei, avea întâietate între cei adunați și nu era al doilea față de nimeni, măcar că și ceilalți aveau o slavă strălucită, fiind părtaș mereu la toate cele sârguite și făptuite astfel de împărat.

Iar pentru că era iarăși luptă, o luptă legiuită, cu prigonitorii dinainte și patronii dogmelor greșite ca aceștia să nu fie supuși violenței și să li se facă aceleași lucruri celor ce fuseseră anterior tari — căci nu voia aceasta împăratul cel binevoitor față de toți și iubitor de Hristos, pentru ca stăpâ-

nirea bunei-cinstiri/dreptei-credințe să nu pară a fi stăpânirea unei tiranii, ci a adevărului care are toată puterea și are tărie și dovadă din el însuși, și nu de la o mână de forță care ține totul în pumn și tiranizează din afară —, cine s-a arătat mai fierbinte decât acela? Cine mai de folos și în întreceri, în lupte și în orice lucru? Cine suflând foc de zel și întinzându-și sârguința la tot? Cine azvârlind în chip oportun cu cuvinte și dovezi scripturistice, dar salvând și blândețea? Cine și lovind ascuțit, dar neieșind nicidecum din moderație, astfel încât una să pară că aparține puterii cuvântului adevărului și o stăpânire asupra opoziției ridicate asupra lui, iar alta aparține caracterului educat și binelui și frumosului, dar și blândeții din el? Cine, în aranjamentele partidelor contrare împărțite, care încercau să-i fure pe cei mai simpli și să-i atragă la sine cu cuvinte amăgitoare și vorbe de vânătoare, nu a simțit cu agerime aceasta și le-a răsturnat întreprinderea, pe ei pe care aceștia sperau să-i ia aliați făcându-i adversari și luptându-se împotriva lor ațâțați în chip frumos și foarte frumos de limba acestuia?

Dar sfădirea a ajuns la sfârșit, iar Biserica lui Dumnezeu primește stăpânirea din război, potrivit dorinței și socotinței arbitrului și împăratului. Ce a urmat deci? Ce altceva decât ca luptătorii și campionii să fie declamați și proclamați de Biserica însăși, și ea să-i distingă ca pe niște legături de nerupt, stând siguri pe un temei sigur, rezemând-o și întemeind-o?

Un lucru al acestui plan și acestui frumos gând și purtări de grijă devine și acel mare campion și el este ridicat pe tronul preacreștinei cetăți a Filadelfiei cu mulțime de popor, toți temători de Domnul și credincioși Lui, dar credincioși și împăraților din mila Acestuia. Căci se cădea ca un astfel și atât de mare păstor să fie întâi-stătător al unui astfel și atât de mare popor și să șadă înainte ca dascăl al lui.

Dar înainte de aceasta și de aclamare, pe când stătea acela în mănăstirea votului său, a fost învrednicit de la

Duhul de un har printr-o vedenie de noapte, pe care nu e deloc drept să o lăsăm deoparte, nici să lăsăm ascunsă ca sub obroc făclia care se arătase atunci [cf. *Lc* 11, 33], și nu după ce se arătase mult și fusese luminat de Duhul, fiind pusă în sfeșnic și devenind o flacără mare pentru toți.

Prin urmare, acela viețuia numai în sine însuși și în Dumnezeu, ascuns de toți ceilalți, dar era în Hristos, Care știe toate, cum și cât de mare era fiind cunoscut Celui ce intră în inima omului. El însă, care se asigurase din toate părțile, căuta să ia un părtaș al celor spre care sârguia, ca nu cumva, părându-i-se că aleargă drept, pe ascuns să alerge în gol [cf. *Ga* 2, 2]. Și-l ia pe acel Nil, cel mare, care pentru astfel de sârguințe care au o slavă strălucită, și pe care le știm toate, era pe primele locuri; iar acest lucru l-am putea spune toți, pentru că toți știm aceasta. Așadar se leagă de acela în chip nobil cu legături de nerupt și el; și amândoi alergau pe același drum, zorind spre unul și același țel: Hristos, încă fiind ei pe pământ, lăsând pământul și schimbându-și viața lui, nemaiviețuind pentru ei înșiși, ci numai pentru Hristos. Și pe cât de multe erau izbânzile lor și se apropiau de lucrul spre care zoreau, pe atât de mult erau și legați unii de alții, având împreună aceeași viață și suflare, pe Însuși Hristos Singur știindu-L și viață, și suflare a lor.

După care se întâmplă ce? Acela a fost convocat și chemat la Cel pe Care-L dorea, și a venit peste el o boală care slujea acestei porunci, care-i despărțea pe cei ce erau una și rupea și frângea unirea lor. Și unul se bucura că se desfăcea de cele de aici mergând spre Cel dorit, iar altul se mâhnea, se întrista și îndurera, nu suporta separația, râvnind să sufere toate, și cele mai cumplite lucruri, decât să suporte și reziste acestei tăieri și rupturi. Și zicea: „Cum voi rămâne singur și unde voi merge, dacă mă lași tăiat în jumătate și neputând duce fără tine această viață?” Iar el i-a zis: „Nu spune acestea tu, nici nu grăi nimic nenobil și nimic meschin și nevrednic de cele nădăjduite de noi, și

nădăjduite cu tărie. Căci nu mă voi depărta de tine mutându-mă de aici, ci dacă voi avea acolo un har, voi fi cu tine și pe mai departe, până la sfârșit. Și acest lucru îl vei cunoaște nu mult după, ci foarte repede după desfacerea mea de trup și ducerea sufletului mau acolo."

Și pentru că a găsit harul de care vorbea, după trei zile vine în vis și împreună cu el vine și un diacon, pe nume Ioan, purtând în mâini cartea lui David și i-o dă să citească. Și poruncindu-i-se de către Nil, acela a citit. Iar lucru care era scris și a fost citit era: „Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul impioșilor" [*Ps* 1, 1] și continuarea acestui psalm până la sfârșit. După care îl duce într-o biserică care avea toate zidurile din sticlă transparentă și fulgerând ca lumina, părțile ei fiind închise și îngrădite din toate părțile, plină de apă care fierbea. Și Nil îi poruncește să bea apa Duhului. Și el a băut cu multă înflăcărare și plăcere, iar trezindu-se purta în gură dulceața ei. Și el, care înainte nu era nici învățat, nici nu putea să scrie discursuri, a devenit de atunci scriitorul de discursuri care a fost, și mai cu seamă capabil de trezirile și priveghерile minții, către care își aveau sârguința și Nil, și el, nu în ambiția puterii cuvântului, ci în luminarea unei inițieri de negrăit.

Ajungând însă cuvântul meu aici, nu știu ce să mă fac cu el în continuare. Căci mi se întâmplă același lucru ca și cum aș fi într-o barcă împinsă de vânturi prielnice pe un ocean mare și fără hotar pentru ochi, tăind și străbătând mult marea și n-aș avea unde să văd un port, unde să-mi îndrept barca și să închei plutirea, ce-mi stă înainte fiind mereu tot mai mare și ce îmi este în urmă fiind tot mai mult; și de aceea aș fi nu numai amețit, dar și temător că plutesc la nesfârșit.

Fiindcă intenția aceluia era să născocească și găsească mereu ceva în plus pentru fiecare din toate virtuțile, să meșterească cu artă și să zidească, și încă să zidească de toate și în chip desăvârșit, întrucât venise la toată știința și meșteșugul privitoare la unele ca acestea. Și pentru că din

alegere liberă desăvârșită se lipsise de materie el putuse unele lucruri mici, chiar fără să existe aceasta. Acum însă lucra cele puternice, iar după ce a pus mâna pe lucrurile care i se procurau, nu se poate spune cât de departe înainta în orice virtute și îi biruia lăsându-i în urmă pe cei cu renume în una dintre ele.

Căci cine va putea spune ceva cuvenit și vrednic despre învățătura aceluia cu care iniția, povățuia și punea în ordine prin viu grai sufletele care îl ascultau, ce și cât de mare era? Eu aș spune, și pe drept aș spune, că în tot pământul a ieșit sunetul lui [cf. *Ps* 18, 5], pe cât aleargă și cuvântul bunei noastre cinstiri/dreptei noastre credințe și propovăduirea mântuitoare. Iar dacă cineva n-ar voi aceasta, ci doar că nu era nimeni din pământul nostru care să nu fi auzit sau aflat de glasul lui, spunând aceasta l-aș susține cu tărie.

Și de care din lucrurile frumoase și care poartă cel mai mare folos erau lipsite oare învățăturile și povățuirile lui? Căci erau pline mai întâi de bună-cinstire/dreaptă-credință, de dreaptă mărturisire, de curățirea sufletului, de dragoste de Dumnezeu și de urcușul nerătăcit către El, apoi de îndumnezeire, de simțirile minții și mișcarea acesteia când fuge de simțuri și vine la Dumnezeu, de disprețul cărnii, de topirea trupului, de faptul de a ști să gândim dincolo de toate cele prezente și a deveni întregi ai celor ce rămân pururea și ai celor viitoare. Acestea le spunea tuturor stăpânitorilor, celor cu care se întâmpla să vorbească sau să-i îndemne și povățuiască prin epistole; pe unii îi și mustra, iar ei primeau în mod egal asprimea și blândețea, și mai cu seamă o certare și povățuire părintească, dar nu o pedeapsă ofensatoare, și care nu avea sfârșitul amar. Aceste lucruri le spunea acelor bărbați de stat pe care-i întâlnea, aceleași celor simpli, tuturor creștinilor. Căci din gura lui nu cădea nimic deșert [cf. *Mt* 12, 36].

Și lucrul minunat era că, deși toți aceștia de care am vorbit erau sârguitori și foarte sârguitori, acela era în acestea cu cea mai mare purtare de grijă, mișcarea minții lui tre-

când la Dumnezeu și ajungând să aparțină celor de acolo, iar el nu ieșea nicidecum de aici, nici relaxând-o, nici întorcând-o jos țintuită și târâtă de cele ale simțirii. Ci așa cum la noi, când suntem în rugăciuni, în imne și cântări sfinte, limba cântă, dar mintea lucrează rele, și nici sunetul limbii nu este nici o piedică pentru mintea care cântă imne lui Dumnezeu să mediteze lucruri rele, nici o trudă strâmbă a minții nu e un obstacol pentru limba care grăiește lucruri dumnezeiești sau și omenești bune, și părtașe mai binelui; tot așa în acela erau în chip minunat amândouă lucrurile: limba învățând cele iubite de Dumnezeu, iar lucrarea minții trudindu-se sus în jurul lui Dumnezeu și a aducerii-aminte întotdeauna de El.

Prin astfel de învățături și sârguințe a sădit respect și teamă și în altare și i-a pus în ordine pe cei orânduiți în acesta și i-a convins să se sârguiască să se prezinte pe ei înșiși vrednici de cele săvârșite acolo; același lucru i-a convins și pe cei din afara acestuia, dar care se pregăteau să aibă parte de această treaptă, aducându-i în altar la sorocul chemării. Iar pe ceilalți care umplu biserica i-a convins ca pe la casele lor să fie cuminți, să făptuiască cele drepte și să aibă locuind împreună cu ei frica de Dumnezeu, judecata și răsplătirea celor făcute în viață, iar atunci când vin la sfântul locaș să fie în întregime ai imnelor aduse lui Dumnezeu și implorării pentru cele de folos nouă făcute acolo și nu să vorbească și să discute între ei, nici să glăsuiască scoțând cuvinte deșarte ca la piață, nici despre afaceri, nici despre vreo grijă sau preocupare legată de această viață, nici să-și aducă aminte de cineva care le-a făcut rău, nici, din contră, să mulțumească cuiva care le-a făcut bine; căci timpul petrecut în biserică și la cele săvârșite în el fiind dedicat lui Dumnezeu nu trebuie socotit că e un prilej pentru alte treburi, nici pentru ceva asemănător; și, prin urmare, să nu vină la vorbe de bârfă, nici de minciună, nici chiar de adevăr, dar care nu duce cu nimic și nicidecum la Dumnezeu.

Acestea le cânta încontinuu acela clerului său, acestea le cânta întregii turme, acestea și poporenilor lui, și pe toți îi avea atârnând de limba și de glasul său ca de un glas al lui Dumnezeu.

Pe lângă acestea a conceput și compus și imne și împletiri de cântări străpungătoare inimii, și acestea puteau nu puține spre pocăință atingând inimile lor. Prin urmare, în adunările a tot poporul de sărbători și de zilele pe care acela le-a legiuit să fie de ispășire și curățire, puteau fi văzuți toți alergând cu înflăcărare la biserică, mulțime multă de orice neam și orice vârstă, unii întrecându-se între ei și alergând să se arate cei dintâi arhiereului, alții se arătau fiind înăuntrul bisericii și bucurându-se mai mult de sărbătoare și de celelalte săvârșite în biserică, și fiind la toate acestea în întregime la cele ce se fac acolo.

O poruncă a lui Hristos, cea dintâi, e deprinderea și păzirea sigură a iubirii, care cere să nu-i urâm pe cei ce ne urăsc, ci să vrem să-i iubim și pe vrăjmașii noștri [cf. *Mt* 5, 44], iar Pavel îndeamnă și el să ne rugăm, nu să blestemăm [cf. *Rm* 12, 14], porunca Domnului și glasul Apostolului aducând spre același lucru, căci acolo unde a fost alungată ura, cum ar mai putea blestema cineva? și iarăși prin dușmănie și ură nu poți fi adus să te rogi pentru cineva. Așadar acela păzea această poruncă față de toți și iubea pe toți, voind și dorind cele bune tuturor. Prin urmare, din limba lui nu cădea un cuvânt de ocară sau de blestem, nici n-a putut auzi nimeni nicicând, și desigur nu dădea, nici nu stârnea în ascuns vreun pretext, nici nu era iritat și aspru la meschinăria și asprimea cuiva. Ci acel blând imitator al lui Hristos grăia cele ale păcii, neocărând când era ocărât [cf. *1 Ptr* 2, 23], nelovind când era lovit, și nearuncând înapoi cu dreptate piatra când aceasta era aruncată spre el pe nedrept. Dar ce făcea? Când era umilit se pleca înaintea celui ce se năpustise peste el și în acest mod îl înmuia și făcea să se modereze. Și dacă îi știa pe alții că aveau neînțelegeri între ei, că erau furioși încercând să iasă la luptă și să facă

lucruri cumplite și gata de bătălie, de îndată intervenea potolind războiul și cearta cu cuvinte blânde și îndemnuri pline de învățături și convingându-i ca de acum înainte să se folosească în relațiile unii față de alții de prietenie. Acestea îi povățuia și sfătuia și pe ceilalți, și cumințindu-i și făcându-i înțelegători prin exemplul său, era un model și-i disciplina în buna purtare.

Și cine era ca acela o balanță atât de egală și o cumpănă legiuită a dreptății, ținută tare sprijinită și condusă mereu de mâna lui Dumnezeu și neînclinând nici spre vreun personaj, nici spre altceva din cele ce atrag și ademenesc, nici privind spre altcineva dintre toți, ci numai spre cel ce căuta o judecată dreaptă, atârnând de ochiul Celui ce vede toate, de judecata și de voința Lui, judecând la fel pe cel mare și pe cel mic făcându-i egali pentru regulile dreptății și aplicând hotărâri care nu aveau nimic strâmb sau sucit? Căci niciodată nu s-a luptat pentru nimeni din cei ai săi, pentru că nici puterea n-a luat-o el, nici nu a încercat să o dobândească, nici n-avea nimic propriu decât o manta și o cămașă, un așternut din fân de pajiște în care se împleteau iarba și lâna, pe care nici unei mâini răpitoare sau vreunui hoț nu i-ar fi trecut prin minte, nici n-ar fi plănuit să i le ia cu de-a sila.

Și ar putea spune cineva că pentru nimic din ale sale n-ar fi intrat în judecată vreodată cu cineva, nici nu s-ar fi sfădit cu arțag decât pentru cele ale săracilor. Căci uneori acestea, care erau ale săracilor, erau socotite ale aceluia, deși nicicând el nu le-ar fi socotit ale lui, nici nu s-ar fi folosit nici măcar de cel mai mic și mărunt lucru dintre ele, nici măcar pentru o trebuință necesară și constrângătoare; și ar fi ales mai degrabă să moară de foame decât să ia hrană de la unul din aceștia și să-și întărească viața sa aflată în primejdie să se stingă. De aceea, dacă cineva ar fi vrut să atenteze la unele ca acestea, el îndată s-ar fi opus cu cuvântul și cu fapta, neacceptând păgubirea cât de mică a săracilor; și cum era atunci și împărțitor de dreptate, și judecător, ședea la mijloc între cei ce făceau nedreptăți,

pentru că erau tari, și cei săraci, care erau nedreptățiți, și nu pronunța sentințele pe bază de mită, pentru că privea la Hristos Care este în cel nedreptățit, nu la personajul puternic violent și tiran, și apăra mai degrabă dreptatea și legile ei și pe cei dintre cei ziși îi ajuta pe cei care trebuiau ajutați fiindcă erau lipsiți.

Iar dacă ar vrea cineva să parcurgă în amănunt în chip limpede și suficient milostenia și filantropia aceluia față de cei lipsiți, pentru că cerșea de peste tot de unde putea să adune, ca după aceasta să împrăștie cele adunate, acest lucru ar putea fi și ar deveni o temă strălucită, fiind de ajuns să umple ea singură toată lauda adusă aceluia. Fiindcă împărțind averile bisericești le-a distribuit săracilor de acolo și celor ce aveau nevoie de milă, de îndurare și iubire de oameni ca o plată dreaptă pentru relele suferite și o datorie obligatorie și de neevitat. Iar pentru că acelea sunt ale acelora și le revin ca un lot, el nu socotea că le dă ceva în dar ca filantropie și că le face o favoare. Dar cei nevoiași erau mult mai mulți și privind spre ei, era în încurcătură. Ce anume face? și ce lucru plăcut lui Dumnezeu urzește? A inventat altceva și spre acel lucru s-a întors el, cel foarte ingenios în toate celelalte lucruri frumoase, și mai cu seamă în a născoci și inventa cu privire la milostenie. Ce anume? Privește la cei bogați și la sufletele lor care erau sărace și de plâns. Văzându-i, prin urmare, în acest mod pe bogați în același timp săraci, și încă de o sărăcie mai cumplită și mai grea decât a celor e nu au nici pâine, nici altceva din cele ce țin de trebuințele de necesitate, neavând nimic, a hotărât că trebuie să-i mulțumească pe ambii; și i-a mulțumit din belșug. Cum și în ce mod? Din cele prisositoare pentru cei ce au sau o parte din averile celor ce au mai mult, cum are fiecare alegerea liberă, și din meditare, și purtare de grijă pentru cele viitoare, ca să-și găsească sfârșit și odihnă în sânurile lui Avraam [*Lc* 16, 22] și să nu fie osândiți împreună cu bogatul nemilostiv în flacăra unui foc care rămâne veșnic și prăjește mereu [cf.

Lc 16]; din unele ca acestea s-a gândit să golească pentru cei ce nu au și sunt lipsiți și să le ușureze marile nevoi și nenorociri care vin din sărăcie, dar să-i ușureze și înaripeze și pe aceia, ca susținuți de aceștia să alerge ușor spre sânurile de care vorbeam și să se odihnească în viața cea preaînaltă de sus care rămâne, schimbând desfătarea unor lucruri foarte mici și mici — mici fiind cele ce se destramă foarte repede și nu duc nicidecum spre ceea ce este — pe cea a celor bune neamestecate și care rămân pururea. Astfel știa acela să secere frumos acolo unde nu semănase și să adune de unde n-a risipit [cf. *Mt* 25, 24], și nu potrivit acelei slugi rele și leneșe din Evanghelie [*Mt* 25, 26], care învinuiește nu lentoarea și indolența proprie, ci asprimea stăpânului. Nu așa el. Dar ce? Aduna și iarăși risipea, dădea și iarăși aduna, nu încuind cele adunate în hambare care zac jos și pline de neîndurarea față de săraci, și care se rup și se strică, ci acolo unde cele risipite rămân și se păstrează, iar la cultivare dau rod însutit și moștenirea vieții veșnice [cf. *Mt* 19, 29].

Dar pentru că am menționat iubirea de săraci, și frumoasa îndurare până în măruntaie și iubire de oameni față de cei de un neam, n-am putea trece pe lângă un lucru, care e mărturia cea mai mare a sârguinței și iubirii sale de osteneală față de unele ca acestea. Care anume?

Cine nu știe cetatea Filadelfiei drept una vestită, mare și strălucită, drept prima după prima și cea puternică între toate [Constantinopol]? Cine nu știe minunata ei frumusețe, mulțimile nesfârșite de oameni care locuiesc în ea, pentru că e multă și mare prin zidurile și ocolul ei și plină ochi cu mulțimi multe. Ea cultivă multe și are din belșug și de ajuns pentru mulțimile ei, și are autonomie de acest fel; totuși nu astfel încât din roada unui an să aibă de prisos să pună în hambare și acestea să poată fi de-ajuns și pentru a ajuta, dacă din lipsa de recolte sau într-un alt mod venea o penurie. Și nici nu se învecinează cu marea, ca să se poată ajuta aducându-i-se provizii de aici, ci e departe pe conti-

nent, iar când vine o nevoie își are vindecarea de la locuitorii din jur.

Așadar când armatele noastre erau ocupate în altă parte, necredincioșii vecini [turcii], observând ocazia, au venit peste ea cu mare putere, cea mai mare de care dispuneau, trăgând în jurul ei șanțuri și șezând în preajma ei, nesperând să realizeze vreun lucru mare și strălucit prin asediu și război, ci prin foametea adusă cetății și în acest mod să pună stăpânire pe ea. Și una, adică foametea, bântuia tare, dar cealaltă, adică să vină sfârșitul potrivit nădejdilor lor, nu.

Atunci, întrucât poporul suferea rău de foamete, acela mare în compasiune și cu multă milă și multă îndurare până în măruntaie se ridică el însuși împotriva foametei și, întinzându-și mâinile sfinte slujitoare ale Sfintelor Taine în făină și frământând-o cu drojdie, devine un straniu brutar, purtând de grijă și de oale și cazane, și umplându-se de foc și de fum. După care ce? Era cu mâinile lui peste blide goale și, luându-le în mâni pe cele goale, punea în ele celor care împinși de foamete scurgeau spre el pâinile date din mână în mână: din mâinile sale în mâinile acelora, sau, mai bine zis, ale lui Hristos, vindecând și prin aceasta suferința și ușurând nenorocirea. În acest mod s-a făcut cetății ambele lucruri: și hrănitor, și părinte, și în primul rând arhiereu și, desigur, păstor care-și pune sufletul pentru oile lui [*In* 10, 11]. Cum a fost însă aceasta voi spune acum și cu acest ultim lucru, cu adevărat mare, foarte mare și plin de minune, pentru cetate voi înceta cuvântul.

Mulțimile dușmanilor necredincioși erau foarte cu furie pornite pe cetate; și o înconjurau și străjuiau de jur-împrejur în chip foarte asigurat, ca nu cumva cineva din afară să ajungă pe ascuns înăuntrul ei, sau cineva din afară să iasă afară. Și era foamete, care era mai multă și mai grea decât dușmanii, în fiecare zi murindu-se încontinuu de pe urma ei. Și nici un salvator nu se arăta, nici nu era așteptat. Ce face atunci acel mare arhiereu și păstor cu adevărat bun și înflăcărat și grăbit să-și pună sufletul său pentru poporul

său? Adunând poporul, sau, mai bine zis, cât popor încăpea în biserică, caută scăparea la Dumnezeu Purtătorul de grijă, Salvatorul și Mântuitorul, și săvârșește împreună cu toți rugăciune și mijlocire comună; și ieșind din altar îi leagă cu cele mai înfricoșătoarea legături duhovnicești. Pentru ce anume? Întrucât se duce sol din cetate la comandantul [emirul] celor ce duceau război, ca să se întâlnească și să discute cu el și să facă pe cât i-ar fi cu putință cele de folos cetății, dacă, dat fiind că acela e un barbar insolent și pornit pe ei, și netemător și neînfricoșat de nimic, o să-i vină un gând și o îndrăzneală să-l rețină pe el însuși, care e arhiereul cetății, socotind că în acest mod a luat și cetatea, sau, în al doilea rând, că o să câștige bani, dacă cetatea îi va da pentru eliberarea lui, ei să nu-i dea nimic, chiar dacă necredinciosul îi va aplica lovituri și va ajunge chiar și la tăierea membrelor și părților trupului său, chiar dacă-și va întinde sabia și ar amenința că e gata să-l arunce potrivit amenințării spre junghiere.

O, suflet nobil, bărbătesc și minunat și foarte dârz dincolo de orice admirație al aceluia, care înseta să bea paharul martiriului și morții pentru poporul și clerul său imitându-L pe Hristos, făcându-se un schimb straniu și minunat, căci înainte ai băut acest pahar, nu cu apă nu rece, ci fierbinte, ca dintr-un vas al Duhului. Dar s-a rușinat de tine fiara aceea, barbarul sălbatic și necredincios. Și văzându-te s-a lăsat numaidecât înduplecat de însăși vederea ta, după care a fost îmblânzit și mai mult de cuvintele tale, domolit de convorbirile cu tine și a acceptat să se plece la îndemnurile tale înțelepte, care pot face toate. Și cinstindu-te, te-a trimis înapoi cu slavă și cu evlavie. Iar el desființând toate temerile cetății, lăsând-o, s-a retras dându-i grâne din belșug și schimbându-și aversiunea sălbatică dinainte față de cetate într-o bunăvoință nu mică.

Acesta ți-a fost marele și strălucitul triumf în apărarea cetății, nu mai lipsit de cinste decât minunea făcută cu Iona, care, înghițit de o balenă, a fost apoi vărsat afară, nesuferind nici o vătămare în pântecele ei; o minune nu mai mică decât cea făcut cu Daniel aruncat într-o groapă cu lei și nesuferind nimic de la ei, și nu mai puțin slăvită decât cea cu copiii răcoriți în foc, flacăra acestuia veștejindu-se. Dar care e continuarea povestirii?

Pentru că făcea puțin sau, mai bine zis, nu făcea nici un caz de trup și de viața aceasta, ci își avea toată sârguința spre desfacerea și ieșirea desăvârșită de aici și venirea la Dumnezeu, acela și-a arătat și sfârșitul vieții, și capătul acestei vieți curgătoare și trecătoare. Și pentru că sufletul și trupul se opun și se combat unul cu altul, acela, lăsând trupul, era pururea cu sufletul și de partea lui, războindu-se cu carnea și ridicându-se cu toată vigoarea împotriva ei, luându-i cu încetul vlaga și puterea. Lupta era să o doboare pe ea și toată tăria ei prin postiri, culcări pe jos, privegheri, stare în picioare toată noaptea, plecări de genunchi, presări, maltratări de bunăvoie, izvoare și curgeri de lacrimi, prin topiri de tot felul aservind-o și plecând-o desăvârșit sufletului și voii lui. Slăbită și extenuată de acestea și unele ca acestea, a predat-o în cele din urmă unei boli, împotriva căreia, întrucât era puternică și distructivă, nu s-a mai putut opune, nici lupta cu ea nicicum. Înaintând, ea a tăiat legăturile trupești și naturale care o țineau și legau la un loc, și după puțin timp a desfăcut de suflet tot trupul.

Simțind el aceasta, nu cu puțin înainte de desfacere, ci cu multe zile înainte de aceasta, n-a mai întreprins împotriva ei nimic, nici n-a mai ajutat carnea chinuită, care curgea și se destrăma. Dar ce făcea? Devenise în întregime bucuros de această separare și dejugare, și de ieșirea sufletului din trup ca dintr-o închisoare. Prin urmare, face din ziua dinaintea acestei desfaceri o zi de sărbătoare și de praznic, și-i cheamă la el pe stări pe cetățenii orașului și-i povățuiește și-i învață, luând drept temă și grăind cu fiecare cele ce li se aplicau potrivit judecății lui. Și luându-și rămas-bun și pecetluindu-i [cu semnul crucii] și binecuvântându-le trupurile și totodată sufletele, și înarmându-i

astfel ca să poată sta tari împotriva proiectilelor aprinse ale celui rău și să le zdrobească și stingă [cf. *Ef* 6, 16], a poruncit singurului slujitor care-l slujea să încuie porțile căsuței. Și el le-a încuiat.

Iar el întorcându-se întreg spre sine însuși și spre desfacerea de aici și urcușul spre Hristos, pe Care-L dorea, pentru că simțea că vine Cel care-l chema, îi poruncește celui ce-l slujea să-l ridice [icoana] și să i-o pună dreaptă pe pieptul său. Iar el ridicând-o a pus-o. Și sfântul, plecându-și capul pe grumazul Lui și-a dat duhul cu totul netulburat și bucuros lui Hristos, Care-L chema, și Atotsfântului Duh, pentru Care a dus luptele mari și strălucite și de la Care a primit, încă fiind aici, cum arată cuvântul [cf. *2 Co* 1, 22], arvunele celor viitoare și puse spre răsplată.

Vestea a ajuns de îndată în oraș. Și ca o mare întinsă atunci când vânturile o bat din toate părțile și valurile se sparg de stânci, acesta se ridică tot cu sunet și vuiet mare și se scoală la strigătul vestirii întrecându-l cu glasurile de geamăt, cu tânguirile și cu suspinele îndurerate, bocetele cele multe din nenorocire și suferință umplând nu numai aerul de deasupra ei, ci până foarte departe. Toți alergau, toți se grăbeau, bărbați, femei, tineri, bătrâni, de orice vârstă și orice neam; îl căutau pe părintele, pe păstorul, pe marele arhiereu, pe apărătorul orașului, pe ambasadorul lor la Dumnezeu și la împărați, pe purtătorul de grijă prevăzător al tuturor, ca și al fiecăruia în parte, care alesese să facă și să sufere toate pentru ei. Curgeau spre biserică, căutându-l pe dascălul și dorind să le spună iarăși ceva și grăind și învățând ceva toate să se facă mai bune; doreau pe judecătorul fără mită, pe patronul celor nedreptățiți, pe hrănitorul săracilor, pe bunul sfătuitor pentru toate cele ce trebuie făcute, care se făcuse tuturor toate, ca Dumnezeu să-i câștige pe toți [cf. *1 Co* 9, 22]. Se încontrau să-i atingă trupul sau o parte a veșmintelor lui; și orice lucru din acelea ar fi luat sau câștigat fiecare, socotea acest lucru o binecuvântare și sfințire a casei. Îndrăzneau să țină de sicriul

care avea în el trupul sfântului și să nu-l lase să fie ascuns sub pământ socotind sau, mai bine zis, având o încredere fermă că se sfințesc și numai din însăși privirea aruncată spre el și că primesc mângâiere pentru viața de față și toate celelalte nenorociri care se întâmplă în ea. Dar pentru că nu era cu putință nici aceasta — căci trebuiau să se facă cele legiuite, și ele s-au făcut —, s-au întors iarăși acasă cu aceleași bocete, cu același doliu, nu numai iarăși pe adunări, ci și fiecare la casa lui, alcătuind cântări de jale și bocindu-l nu pe acela, cât pe ei înșiși zicând că au murit cu totul, fiecare socotind sfârșitul și mutarea lui drept o lipsire de viața lui însuși.

Acestea au fost și vor sta așa pentru totdeauna, pentru că amintirea lui rămâne pururea cu egală afecțiune, cu egal elogiu și cu egale laude, cum și noi care scriem acum într-un discurs și povestim cele ale aceluia, pe cât ne-a fost în putință, le trimitem timpului, cititorilor și celor ce de aici simt cele frumoase ale lui, de aici și nenorocirea și suferința, și facem acest lucru jelind și noi împreună și neomițând nimic din cele făcute acum.

Acestea ți le oferă o împărăteasă [Irina/Evloghia Chumnena Paleologhina]; sunt cele ale limbii obișnuite și foarte dragi ție, pe care o auzeai cu plăcere, educată și învățată de tine, educator înțelept și mistagog al ei; acestea ți le ofer și eu [Nichifor Chumnos] la sugestia ei, care se folosește de cele ale mele, de limbă și de mână, ca și de trestie și condei.

Dar și tu, o, dumnezeiesc, sfânt și atotvenerat pentru noi creștet, să nu ne lași, privind de sus la noi, îndreptându-ne, conducându-ne și trăgându-ne cu voie sau fără voie la Dumnezeu, căci sub mijlocirea ta ne dă Dumnezeu și preacurata și preasfânta Lui Mamă în marile ei îndurări ne oferă moștenirea Lui pură nestricăcioasă și care rămâne pururea, nu din faptele noastre — căci n-avem nici una —, ci numai din dreapta-credință.

II
PĂSTORUL

Discursuri către filadelfieni

1[1]

Al lui Teolipt, mitropolit al Filadelfiei. Că trebuie să fugim de cei ce se rup în schismă de creștinii ortodocși, dar trebuie să alergăm la dumnezeieștile biserici, să ascultăm de arhierei și să-i respectăm și cinstim pe liturghisitorii Domnului

1. După Învierea Sa de a treia zi și mântuitoare, Domnul nostru Iisus Hristos a rămas nevăzut iudeilor dar, arătându-Se apostolilor, le-a dat darurile harului Duhului Sfânt. Căci iudeii, dat fiind că își căutau slava lor, nu L-au primit, ci s-au întors de la El, drept pentru care s-au făcut și nevrednici de darurile Sale dumnezeiești, și pe drept cuvânt. Căci cine scârbindu-se de soare se poate împărtăși de luminarea și strălucirea lui? Dar apostolii, dat fiind că și-au lăsat voile lor, au urmat cu înflăcărare Mântuitorului și-și ațințeau mereu privirile spre El, s-au învrednicit atât de preadulcea Sa arătare, cât și de harurile Sale minunate.

[1] Rostite cândva între anii 1285–1310, primele două discursuri filadelfiene ale mitropolitului Teolipt au în centrul lor combaterea schismei arsenite (1265–1310) care măcina din interior Biserica și societatea bizantină din vestul Asiei Mici, leagăn tradițional al elenismului, amenințat de înaintarea vertiginoasă a turcilor.

Păstrate în doar două manuscrise (*Ottob. gr. 418*, secolele XV–XVI, f. 80r–111v, și *Vatic. gr. 1140*, sec. XVI, f. 24r–52r), ele au fost semnalate și studiate pentru prima dată de S. SALAVILLE („Deux documents inédits sur les dissensions religieuses byzantines entre 1275 et 1310", *Revue des Études Byzantines* 5, 1947, p. 116–136), fiind editate de R. SINKEWICZ („A Critical Edition of the Anti-arsenite Discourses of Theoleptos of Philadelphia", *Medieval Studies* 50, 1988, p. 46–95) și I. GRIGOROPULOS (*Theoleptou Philadelphias tou Homologetou [1250–1322]. Bios kai erga. II. Kritiko keimeno-scholia*, Katerine, 1996, p. 305–345).

2. Aşa va fi şi la a Doua Venire a Domnului. Căci după învierea oamenilor cea de obşte şi a toată lumea, câţi au nesocotit poruncile mântuitoare şi s-au făcut cu totul robi poftelor [cf. *Tit* 3, 3] şi plăcerilor mâncând, bând şi dormind, desfrânând, nedreptăţind, îmbuibându-se, stăpânind, ocărând, pizmuind, ţinând minte răul şi dispreţuind pe cei aflaţi în nevoi şi sărmani — toţi aceştia, ca unii care s-au întors de la Domnul şi n-au crezut Lui când grăia despre bunătăţile viitoare, vor fi trimişi în gheena focului [cf. *Mt* 5, 22] pe care ei înşişi şi-au aprins-o prin materia păcatelor lor. Dar câţi au primit în ei înşişi frica lui Dumnezeu şi s-au îngrijit să păzească poruncile lui Hristos, folosindu-se în chip evlavios de lucrurile lui Dumnezeu, fiind cuminţi, mulţumindu-se cu femeile lor, petrecând cu dreptate, neurând pe nimeni, ci iubind şi cinstind pe toţi, răbdând cu mulţumire lucrurile întristătoare făcute împotriva lor de către unii şi slăvind pe Dumnezeu în toate — toţi aceştia, ca unii care în locul a toate L-au preferat pe Hristos, se vor învrednici de slava Lui negrăită [cf. *In* 17, 22]; căci El Însuşi le va fi acestora desfătare, bucurie şi odihnă veşnică, încălzind şi dând viaţă celor pe care iarna încercărilor de aici pentru El i-a întristat şi silnicit.

3. Acestea toate deci puneţi-le în inimile voastre, dragii mei copilaşi, ştiind că orice om care stăruie în păcatele sale e cu neputinţă să se mântuiască. Depărtaţi-vă de căile celor răi, veniţi la biserică şi luminaţi-vă cu citirile psalmilor obişnuiţi şi făptuind lucruri bune. Şi, atunci când va veni vremea înfricoşatei Judecăţi, conştiinţele voastre nu se vor ruşina [cf. *1 In* 4, 17]. Fugiţi de sfaturile de şarpe ale oamenilor răi şi depărtaţi de Biserică, fiindcă astfel de oameni sunt în chip vădit şerpi[2] fiind vrăjmaşi purtând chipul prieteniei şi lupi în piele de oaie. Urlând, lupii îşi caută hrana, iar atunci când găsesc oi nepăzite, le răpesc şi

[2] „Vezi cum cei ce sfâşie în schisme Biserica lui Dumnezeu se aseamănă şerpilor" (scolie în *Vatic. gr. 1140*, f. 25v).

sfâşie în bucăţi. Aceasta o fac şi oamenii amăgitori şi învăţători mincinoşi [*Mt* 7, 15] care făţărnicesc evlavia şi se îmbracă în haina [monahală a] sărăciei, dar înăuntru sunt întunecaţi în gândurile lor, iubitori de plăcere, iubitori de arginţi, plini de slavă deşartă, ocărâtori, lacomi, iubitori de sfadă, ţinând minte răul şi cu totul nebuni [cf. *1 Tim* 3, 1–9]. Căci vrând să-şi facă poftele lor, intră în cetăţi şi sate şi urlă ca nişte lupi. Fiindcă învaţă poporul lui Dumnezeu să stea departe de biserică, să fugă de cele sfinte, să nu se supună păstorilor bisericilor. Fac rupturi [schisme] între bărbaţii şi femeile ce locuiesc împreună în aceeaşi casă, sfătuindu-i să nu mai mănânce, nici să bea împreună. Şi la urmă încearcă să ia de la ei bani. Iar când pot să atragă pe unii la cugetele lor diabolice şi să-i facă să li se supună, atunci răpesc sufletele creştinilor şi le trimit în pântecele demonului. Şi aşa sfâşie în schisme Biserica lui Dumnezeu. Căci câţi sunt ţinuţi în învăţătura lor, sau mai degrabă în rătăcirea lor, îşi lasă pruncii nebotezaţi şi se întâmplă ca aceştia să moară neluminaţi. Iar, atunci când ies din această viaţă prin moarte, cei ajunşi la vârsta adultă refuză împărtăşirea cu cinstitul Trup şi Sânge al Domnului. O, ce vătămare! O, ce rătăcire şi nesimţire! De aceea, rogu-vă, fugiţi de unii ca aceştia, pentru ca, fugind noi de unii ca aceştia şi întorcându-ne de la ei, să vină şi aceştia la conştiinţa [a ceea ce fac] în pocăinţă şi să se întoarcă la mama lor, Biserica.

4. Plăsmuindu-l pe Adam, Dumnezeu l-a pus în rai, poruncindu-i să mănânce din toţi pomii din rai, dar din pomul cunoaşterii binelui şi răului să nu mănânce [*Fc* 2, 15–17]. Deci până ce a păzit porunca strămoşul a locuit în rai, dar când s-a lăsat convins de sfatul şarpelui şi a gustat din pomul oprit, de îndată a fost izgonit din rai ca un călcător al poruncii [*Fc* 3, 6. 24]. Auzind istoria Scripturii, înţelege cele bune de care te-a învrednicit Mântuitorul Hristos şi priveşte lucrurile săvârşite în fiecare zi ca, văzând urmarea lor, să te foloseşti pe tine însuţi abătându-te de la rău şi să

lupți cu toată puterea ca să stărui în bine, ca nu cumva din indolență să suferi o pedeapsă egală și mai rea decât el.

5. Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om fără păcat pentru tine, iar prin Sfântul Botez și Scumpul Sânge pe care l-a vărsat pe Cruce te-a replăsmuit pe tine, strămutându-te și călăuzindu-te de la necredință, rătăcire și răutate la credință, adevăr și virtute. Și sădind ca pe un rai bisericile locale, ne-a adunat pe toți în ele și a așezat o singură Biserică în credință și în cuget, poruncindu-ne să mâncăm hrana învățăturii, să primim sfat și să căutăm cuvinte de folos de la orice om care zăbovește în biserică, rămâne în adunările ei și ascultă dumnezeieștile Scripturi.

6. Dar de la omul care în inima sa are cele rele, iar în gura sa poartă cele bune, care îndeamnă la dihonii și schisme, să nu primim învățătură, să nu avem convorbiri cu el, nici prietenie, nici asociere, ci să fugim de el ca de foc. Căci în ceasul în care sfatul acestora își găsește loc și consimțământ în suflete, de îndată cei care-l primesc sunt făcuți schismatici care fug de Biserică. Fiindcă roada unor asemenea oameni, care poartă pe limba lor sfat, dar în sufletele lor uneltire, este sfâșierea și destrămarea trupului Bisericii, întoarcerea lor de la Sfintele Daruri și nesocotirea de către aceștia a Preoției. De aceea, dezbrăcându-se de adevăr cei ce primesc rătăcirea lor își împletesc ca din niște frunze de smochin [cf. *Fc* 3, 7] pretexte iraționale, grăiri deșarte și defăimări împotriva luptătorilor pentru buna-cinstire/dreapta-credință [*eusebeia*], încercând să-și acopere goliciunea împătimirii și necunoașterii lor prin făgăduințe deșarte, nădejdi goale și profeții mincinoase. Preastrâmbii aceștia s-au abătut până într-atât de la corectitudinea [credinței], încât țin drept lucruri mărturisite și vestesc drept profeții bănuielile și plăsmuirile gândurilor lor și vorbele băsnite de „femeiuști împovărate de păcate" [*2 Tim* 3, 6], ca prin toate acestea să amăgească poporul lui Dumnezeu și să-i atragă și pe aceia spre pierirea lor. Nu vă asemănați lor, frații mei, nici nu umblați pe urmele lor, ci cu toată sârguința fugiți de ei și urgia lui Dumnezeu nu vă va cuprinde.

7. Aduceți-vă aminte de porunca: „Din tot pomul care este în rai să mănânci" [*Fc* 2, 16]. Iar „rai" este, cum am spus mai înainte, Biserica lui Dumnezeu; „pomi" sunt păstorii ortodocși care au fost hirotoniți în Biserica lui Dumnezeu de arhierei ortodocși și au fost trimiși și așezați în Bisericile sortite lor pentru a învăța și desăvârși pe tot creștinul; iar „roada" lor e corectitudinea dogmelor, ținerea cu tărie a gândirii bine-cinstitoare/drept-credincioase, învățătura poruncilor lui Hristos și sârguința de a aduna împreună și uni membrele lui Hristos, adică credincioșii, în trupul unic al Bisericii.

8. Mergeți așadar la Biserica pe care a sădit-o Hristos și a făcut-o să crească prin adăparea Sângelui Său vărsat pe cruce, ca ea să cuprindă marginile pământului, în care ați fost așezați de Mântuitorul Hristos ca un alt Adam [cf. *Fc* 2, 15], ca să cugetați la mântuitoarele ei porunci. Supuneți-vă păstorului dat vouă. Faceți-vă intimi cu Dumnezeu prin el. Slujiți lui Hristos prin cinstirea arătată față de el, căci de Hristos Întâiul Păstor a fost trimis și încredințat să păstorească, de Hristos care a spus ucenicilor Săi: „Mergând faceți ucenici toate neamurile" [*Mt* 28, 19]. Cel care a dăruit atunci ucenicilor harul de a păstori, Același îi sfințește și mântuiește și acum pe cei ce cred, trecând prin aceia harul și darul făcut acelora la arhierei de-a lungul timpurilor. Și așa cum harul lui Hristos dăruit arhiereului trece prin el și la popor și-l sfințește, tot așa și poporul care cade la picioarele arhiereului și devine intim cu el devine prin el intim cu Hristos și se mântuiește. Fiindcă arhiereul e mijlocitor între Dumnezeu și oameni aducând mereu la Dumnezeu pentru popor cereri și rugăminți, rugăciuni și mulțumiri, priveghind și luptând [cf. *Evr* 5]. Împacă cu Dumnezeu pe cei ce cad, iar pe Dumnezeu Îl înduplecă să le dăruie acestora iertarea căderilor lor. Povățuind și sfătuind pe oameni îi abate de la rău, iar pe Dumnezeu Îl înduplecă prin mijlo-

ciri şi rugăciuni să le trimită de sus putere spre lucrarea binelui. „Şi iată Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârşitul veacurilor" [*Mt* 28, 19], Îl auzi pe Domnul spunând ucenicilor Săi, ca, ori de câte ori un gând de îndoială seamănă pe furiş în inima ta dispreţ faţă de preoţii lui Dumnezeu, numaidecât să-ţi întorci mintea spre această făgăduinţă a Domnului; fiindcă o astfel de făgăduinţă trece şi la toţi cei învredniciţi de un asemenea har. Şi ca să înveţi că aşa stau lucrurile, ascultă-L iarăşi pe Domnul care grăieşte Tatălui Său despre ucenicii Lui aşa: „Nu numai pentru aceştia mă rog, ci şi pentru toţi cei ce vor crede în Mine prin cuvântul Lor" [*In* 17, 20]. Vezi cum acestea câte s-au spus către ucenici, trec în chip neîndoielnic şi la toţi care cred, care imită viaţa ucenicilor şi cred în slujirea acelora, adică a ucenicilor? Respectă aşadar hirotonia lui Hristos. Cinsteşte trimiterea Lui. Dacă vii la un preot ortodox primit de păstorul [episcopul] lui, ai venit la Hristos, ai cinstit pe Hristos, ai primit pe Hristos; iar primind pe Hristos, ai primit prin El şi pe Tatăl şi pe Duhul Sfânt; fiindcă zice: „Cine vă primeşte pe voi, pe Mine Mă primeşte, iar cine Mă primeşte pe Mine, primeşte pe Cel ce M-a trimis pe Mine" [*Mt* 10, 40], din Care purcede Duhul Sfânt şi rămâne nedespărţit de Fiul[3]. Dacă dispreţuieşti un preot, dacă întorci spatele unui preot, dacă nu cinsteşti un preot, ai nesocotit pe Hristos: „Nu pe tine, ci pe Mine m-au nesocotit, a zis Dumnezeu lui Samuel" [*1 Rg* 8, 7]. Ai îndoială în inima ta? Vino la păstorul dat ţie. Crede cu încredinţare [certitudine] că prin el Dumnezeu grăieşte cu tine. Deschide-i inima ta, întreabă-l; căci zice [Scriptura]: „Întreabă pe tatăl tău şi-ţi va vesti ţie, pe bătrânii tăi şi-ţi vor spune ţie" [*Dt* 32, 7]. Caută pe arhiereul tău şi-ţi va da ţie. Vino la preoţi şi vei afla folos.

9. Dacă nu-ţi vei curăţi tăbliţa sufletului tău, învăţătorul tău nu va putea să-ţi scrie pe ea demonstraţia corectă. Dacă

[3] „Despre purcederea Duhului Sfânt" (scolie în *Vatic. gr. 1140*, f. 29v).

nu alungi toată îndreptăţirea, pretextul, ruşinea omenească şi iubirea de sfadă din inima ta, nu vei putea cunoaşte dreptatea, adevărul şi buna ascultare. Căci ce comuniune are dreptatea cu nedreptatea, sinceritatea cu răutatea, blândeţea cu trufia şi cunoaşterea lui Dumnezeu cu opinia omenească [cf. *2 Co* 6, 14]? Flămânzeşti după cuvântul lui Dumnezeu? Însetezi după împărtăşirea de cele sfinte? Aleargă la casa lui Dumnezeu. Mănâncă drept hrană psalmodia. Bea drept băutură citirea. „Scoate apă din izvoarele mântuirii" [*Is* 12, 3], adică umpleţi-vă sufletul cu Evanghelia Mântuitorului; căci umplerea Legii şi a Prorocilor e Hristos Care „n-a venit să strice Legea, ci să o umple" [*Mt* 5, 17]. Fiindcă cele patru Evanghelii ale lui Hristos sunt într-adevăr izvoare care adapă cu însăşi cunoaşterea lui Dumnezeu cele patru margini ale creaţiei ţinute de setea necredinţei. „Fiule, bea apă din puţurile tale şi din pârâiaşele izvorului tău" [*Pr* 5, 15], îţi porunceşte înţelepciunea. „Puţurile" sunt păstorii drept-credincioşi, aceştia se numesc „pârâiaşele" tale ca unii care primesc pentru tine de la Dumnezeu harul de a păstori; căci păstorul este şi se numeşte păstor din pricina celor păstoriţi. Fiindcă vrând Dumnezeu ca poporul să vină la cunoaşterea adevărului şi să se adape din curgerile năvalnice ale mântuirii, alege şi pregăteşte ca nişte „pârâiaşe" şi vase păstorii şi preoţii evlavioşi de-a lungul timpurilor, pune în ei harul şi darul Său, iar prin liturghisirea şi învăţătura lor dă întregului popor drept premiu cunoaşterea voilor Lui.

10. Venind deci, fiule, la păstorul tău, bea din gura lui cuvântul mântuitor şi nu nesocoti învăţătura lui din pricina vreunei bănuieli semănate împotriva lui de vrăjmaşul sau de oameni răi[4]. Dar să nu te întorci de la buna sa îndemnare şi de la sfinţirea dăruită prin el nici din pricina vieţii sale învinuite de unii, nici chiar dacă aceasta din urmă se dove-

[4] „Ca Eva porunca lui Dumnezeu din pricina sfatului şarpelui" (scolie *Ottob. gr. 418*, f. 86r).

deşte a fi indiferentă. Căci zice Domnul: „Preoţii şi cărturarii au şezut pe scaunul lui Moise. Deci toate câte vă spun preoţii să le faceţi, faceţi-le, dar să nu faceţi după faptele lor, căci spun şi nu fac" [*Mt* 23, 2–3]. Vezi cum ni s-a poruncit să nu respingem învăţătura păstorilor ortodocşi din pricina vieţii lor nepăsătoare? Aşadar cel ce vrea să se mântuiască trebuie să se uite atât la cuvântul, cât şi la purtarea preoţilor care arată o viaţă cinstită putând să se folosească de amândouă acestea. Dar la cei care au o purtare indiferentă, dar oferă cuvânt folositor şi de mântuire, la aceia trebuie să vadă şi să facă să rodească numai cuvântul lor. Căci aşa cum cel ce lucrează cele bune foloseşte prin viaţa sa pe cei ce se uită la el chiar şi fără să înveţe, tot aşa şi cel ce îndeamnă şi sfătuieşte cele bune foloseşte prin cuvântul său pe cei ce vor să se folosească, chiar dacă cel care învaţă are o purtare nepăsătoare[5]. Am văzut neghina amestecată cu grâul, şi n-am refuzat grâul din pricina neghinei, ci, nebăgând în seamă neghina, n-am rămas fără folos; căci am gândit că morarul care primeşte la moară grâul macină nu numai grâul curat, ci şi neghina din el care, atunci când se amestecă şi frământă în aluatul făcut în chip covârşitor din grâu, se face pâine hrănitoare şi inima omului e întărită de mâncarea ei [*Ps* 103, 15]. Aşa ceva se cuvine să facă şi cei ce au ales să se folosească de toate şi de toţi. Dacă vezi pe cineva nepăsător în ce priveşte viaţa sa, dar care îndeamnă pe cei de aproape ai săi la lucruri utile şi folositoare sau care are multe fapte bune, dar, pe lângă acestea, are, ca om, şi unele scăderi, nu e nici un folos să treci cu vederea multele sale realizări şi să priveşti cu ochi răi numai la puţinele sale scăderi, respingând astfel din pricina celor vrednice a fi trecute cu vederea şi pe cele cuviincioase. Mai degrabă trebuie ca prin calităţile lui să eliminăm defectele sale, iar prin unicul lui bine să întoarcem spatele celuilalt rău al lui, păzind astfel îndemnul Apostolului care porunceşte „să biruim răul cu binele" [*Rm* 12, 21].

11. Căci aşezându-se în simţurile noastre, invidiosul demon care pizmuieşte mântuirea noastră încearcă mereu nu numai să îndrepte mintea omului spre scăderile aproapelui, ci-l face să defaime şi calităţile lui superioare, grăbindu-se să strecoare din toate părţile bănuieli rele în suflet pentru ca să-i osândim pe toţi. Şi astfel cel rău împiedică folosul care îi vine omului de la toţi; căci pe fiecare din cei mistuiţi de o asemenea patimă îl face să se socotească virtuos şi înţelept numai pe sine însuşi, iar pe toţi oamenii să-i socotească păcătoşi şi nepricepuţi. Într-un astfel de om stăpâneşte osânda împotriva tuturor, şi domnind ea în inima în care se cuibăreşte nu-l lasă pe omul ţinut sub stăpânirea ei să se lase învăţat de altul şi să se unească cu cuvintele aceluia; căci fiind ea fiică a foarte relei mândrii, poartă cu ea şi drepturile moştenirii acesteia. Fiindcă un semn distinctiv al mândriei e şi acela de a închide urechile sufletului ca aspida [cf. *Ps* 57, 5–6] şi a nu primi să fie învăţată de cineva şi să se supună cumva cuiva.

12. Doamne, izbăveşte sufletele noaste de această boală pierzătoare, dă-ne inimă smerită şi gând zdrobit [*Ps* 50, 19] şi ridică-mă pe mine şi poporul Tău la cunoaşterea voii Tale mântuitoare şi slăvite. Căci Tu eşti Păstorul cel Bun [*In* 10, 11], Care păstoreşti păstori şi turme, Care scoţi din răutate şi duci la virtute, de la întuneric la lumină, şi de la moarte la viaţă, şi treci de la cele pământeşti la cele cereşti, şi Ţie se cuvine slava, cinstea şi închinarea în veci. Amin.

[5] „Că trebuie să ascultăm cu atenţie cele spuse şi să le facem pe acestea şi de la cei a căror viaţă nu e întru cele bune, dacă învaţă adevărul" (scolie în *Ottob. gr. 418*, f. 87v).

2

Al aceluiași Teolipt, episcopul Filadelfiei. Cuvânt adresat preacreștinei deplinătăți a credincioșilor din Filadelfia, lăudându-i și primindu-i pe cei ce zăbovesc în biserică, ascultă Sfintele Scripturi și vin cu frică la dumnezeieștile Taine, dar mustrându-i și chemându-i la întoarcere pe cei ce întorc spatele comuniunii creștinilor ortodocși și se despart de Biserică

1. Fericitul David se umplea de bucurie pentru cei care-i spuneau: „În casa Domnului vom merge” [*Ps* 121, 1]. Și eu astăzi, auzind de petrecerile voastre necontenite în biserica lui Dumnezeu, mă bucur și mă veselesc și primesc în simțirea mea dispoziția veseliei lui David. Poate însă, măcar că e îndrăzneț a o spune, bărbatul iubitor de frumusețe duhovnicească [*ho philokalos aner*] și adevăratul îndrăgostit de credință și iubitor al bunei-cuviințe a bisericii e cuprins încă și mai mult de plăcere duhovnicească, fiindcă aici ceea ce aprinde veselia e un lucru mai mare. Căci acolo cei ce-l îndrăgeau pe prorocul [David] îi aruncau în urechi numai cuvintele urcării în casa lui Dumnezeu, dar aici cei din partea locului au făcut să răsune în urechile mele prin cuvintele lor adunările a tot poporul și desele voastre strângeri împreună în casele lui Dumnezeu. Căci dacă și numai sfatul de a merge în casa lui Dumnezeu punea în mișcare veselia prorocului, atunci când se gândea la dispoziția iubitoare de Dumnezeu a celor care-l rosteau, cum nu mă voi veseli și eu însumi pentru dispozițiile voastre iubitoare de Hristos arătate prin desele zăboviri în biserici și șederi pentru Domnul prin psalmodiile săvârșite în ele, dispoziții care

înfățișează prin fapte iubirea înflăcărată către Dumnezeu a sufletelor voastre? Și ce spun că acele cuvinte pe care le-a auzit prorocul erau un sfat? Căci, într-adevăr, cei care-i vorbeau grăiau cu el în chip sfătuitor, arătându-și în același timp gândurile lor iubitoare de Dumnezeu și atrăgând sufletele lor rănite de dorul dumnezeiesc spre ceva asemănător. Dar atunci când prorocul [David], obișnuit să vadă cele dinainte, a cunoscut în Duhul bisericile ce aveau să fie înălțate de bărbații iubitori de Hristos, și a învățat cunoașterea iubitoare de Dumnezeu întipărită în cuvintele lor prin fapte și realizată ulterior în creștini, când a văzut deci mulțimile bisericilor și turmele bine-cinstitorilor/drept-credincioșilor [*eusebon*] strângându-se și alergând spre casele dumnezeiești, a pătruns atunci în înseși sânurile dumnezeieștii veselii și a fost chemat la îmbrățișările plăcerii duhovnicești.

2. Învățat fiind așadar și eu astăzi zăbovirea și șederea voastră în biserică, și zugrăvindu-mi în gând oceanul mulțimii voastre, prezența voastră cu frică dumnezeiască și ascultarea voastră cu înflăcărare, mă veselesc cu sufletul și plinesc legea iubirii [*Rm* 13, 10] ca și cum ați fi de față. Căci din această bună auzire despre voi îmi vine să mă gândesc la iubirea de Dumnezeu a sufletelor voastre, la ortodoxia gândirii voastre și la buna voastră supunere față de dogmele dumnezeiești. Îmi închipui ura voastră față de cei ce defaimă adevărul și încearcă să strâmbe cugetele drepte ale oamenilor. Știu iubirea voastră de frați și înțelegerea [armonia] voastră întreolaltă privitoare la cele bune. Am în minte întoarcerea voastră de la cei ce s-au rupt în chip vrednic de milă de Biserică prin schismă și s-au tăiat pe ei înșiși de la ea fără simțire ca niște membre cangrenate. Învăț și dorul vostru pe care-l nutriți cu privire la căutarea viețuirii exacte și a vieții curate.

3. Fiindcă învățătoarea tuturor acestor lucruri bune e Biserica lui Dumnezeu și pe ele știe ea să le ofere celor ce vin la ea în chip sincer și întotdeauna. Și așa cum o mamă revarsă din sânii ei lapte în gurile copiilor, tot așa înaintea

ochilor celor ce vin la ea și stăruie în ea, care stau cu luare-aminte și ascultă cu înflăcărare și se culcă necontenit în meditarea la cele bune învățate în ea, Biserica lui Dumnezeu pune corectitudinea dogmelor și curăția vieții, oferindu-le drept premiu ca doi sâni. Iar cei ce-și luminează sufletele prin cuvintele credinței și-și curăță trupurile prin modurile virtuților se desfată și de bucuria conduitei bune, îngrășându-și conștiința cu încredințarea [certitudinea] mântuirii lor. Și ca să înveți că sufletele unor astfel de oameni care petrec adeseori în biserici se satură întru încredințarea [certitudinea] mântuirii și nădejdea vieții dumnezeiești, ascultă pe Domnul Care zice: „Nu numai cu pâine va trăi omul, ci și cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu" [*Dt* 8, 3; *Mt* 4, 4]. Ascultă-l și pe prorocul David: „Întru dreptate mă voi arăta feței Tale, sătura-mă-voi când se va arăta slava Ta" [*Ps* 16, 15]. Drept urmare și eu aș putea spune: „În biserici mă voi arăta binecuvântând fața Ta, sătura-mă-voi întru împărtășirea preacuratelor Tale Taine." Căci unde altundeva izvorăsc cuvintele vieții veșnice [*In* 6, 68] și se vestesc limpede cuvintele lui Dumnezeu dacă nu în Biserica lui Dumnezeu? Din care scoțând credincioșii curgeri de mântuire ca niște curgeri curate nu mai însetează, pentru că îmbrățișează dorul zăbovirii în ea, țin neclintit unirea ei, mulțumindu-se și ținând cu tărie laptele psalmodiilor și citirilor săvârșite în adunările de obște. De aceea, întrucât o astfel de meditare [*melete*] și sârguință nu le îngăduie nicicum să alerge spre învățătura tulbure, înșelătoare și absurdă a celor depărtați și smulși de Biserică, ei nu se destramă în rătăcirea cuvintelor strâmbe ale acestora, care târăsc sufletul ca niște ape și-l îneacă în înstrăinarea de cugetul drept. Ci mai degrabă se întăresc și încheagă în înțelegerea [armonia] întreolaltă și se adună la biserică asemenea brânzei [cf. *Iov* 10, 10], și se fac toți un duh, își sporesc înflăcărarea, își înmulțesc adunările și domnesc ca peste un pământ [cf. *Fc* 1, 27] peste învățătura celor depărtați de Biserică.

4. Dar cum anume se face aceasta și cum persoanele din adunările din biserică se înmulțesc, sporesc în înflăcărare și domnesc peste cei ce uneltesc împotriva lor? Vă spun eu. Atunci când cei ce se aliniază la cugetul lor și umblă în rătăcirea gândirii lor vă vor vedea rămânând într-o cunoaștere nerătăcită, zăbovind necontenit în biserici și fiind cu luare-aminte la învățătura Sfinților Părinți, iar pe ei întorcându-le spatele ca niște vrăjmași și învățătura lor nefiind nicidecum primită nici măcar din vârful urechilor, atunci, osândindu-se pe ei înșiși ca unii care au cuget scârbos, vor înțelege rătăcirea cugetului lor, se vor depărta de schisme și se vor alipi de voi ca un membru de trup, vor dobândi același cuget și veți fi toți o singură Biserică. Și așa, adăugându-se aceștia vouă, va spori trupul Bisericii și membrele lui se vor uni în întregime, Biserica se va întări și se va extinde în mulțime și coeziune, iar Cap unic al nostru, al tuturor, se va vedea Hristos, ținându-ne la un loc și legându-ne împreună de El Însuși și întreolaltă prin legătura unei singure credințe, unui singur cuget și unei singure Biserici. Astfel, cei ce rămân în Biserica lui Dumnezeu sunt hrăniți și făcuți vii și sporesc în progresul duhovnicesc, fiind adăpați necontenit de cuvintele dumnezeiești și de ostenelile celor ce au viețuit potrivit lui Dumnezeu; căci ceea ce este grâul pentru trup, acesta este cuvântul dumnezeiesc pentru suflet.

5. Ne rămâne deci să arătăm și la ce vătămare se supun cei ce se depărtează de Biserică și se despart de trupul ei. Cine nu intră în biserică acela se lipsește de masa sfântă și cuvântătoare pe care sunt puse înainte nu jertfe pământești, nu grămezi de carne, nu felurite provizii, ci sunt puse înainte minunile sfinților mucenici, contemplările bărbaților dumnezeiești și izbânzile Sfinților Părinți. Cei ce calcă în biserici și ascultă acestea cu plăcere aceștia pășesc spre viața cea fericită, dar cei ce se țin departe de biserică rup comuniunea cu credincioșii și fug de frații lor ca de niște dușmani, sunt scoși afară din Împărăția cerurilor și sunt

trimişi într-un ţinut unde suferă de foametea oricărui bine. Şi ca să înveţi că într-adevăr flămânzesc aceia care se răzvrătesc depărtându-se de biserică şi de ascultarea cuvintelor dumnezeieşti, ascultă-L pe Dumnezeu Care le grăieşte în chip de ameninţare: „Le voi da lor nu o flămânzire după pâine, nici o însetarea după apă, ci o flămânzire după ascultarea cuvântului lui Dumnezeu" [*Am* 8, 11]. Vezi la ce pedeapsă alunecă cei ce dispreţuiesc Biserica şi-şi petrec zilele în pieţe, teatre şi casele lor? Fiindcă a trăi împreună cu foamea după ascultarea cuvântului lui Dumnezeu e şi ea un fel de pedeapsă, şi încă o pedeapsă foarte aspră şi rea. Căci dacă auzirea şi meditarea la cuvintele dumnezeieşti fac viu sufletul, e negreşit evident că îndepărtarea de biserică şi distanţarea faţă de citirile şi învăţăturile ce se fac în ea sunt o moarte pentru suflet. Pentru că aşa cum e cu neputinţă ca trupul să trăiască fără hrana sensibilă, tot aşa e cu neputinţă sufletului să se mântuiască fără cunoaşterea lui Dumnezeu şi fără o conduită [*politeia*] bună. Iar cunoaşterea lui Dumnezeu şi o conduită bună le dăruie starea cu înţelegere în biserică. Astfel încât cei se stau departe de ea vor pieri, iar cei ce stau la distanţă de ea vor fi tânguiţi negreşit. Iar cei ce zăbovesc în ea şi se alipesc de ea o au liman bun, şi cei care-şi dispun gândirea spre înţelegerea auzirii dumnezeieşti o află cetăţuie a sufletelor lor.

6. Nu ştiţi că părinţii care vor ca odraslele lor să înveţe carte îi duc la şcoală şi-i predau învăţătorului, şi aşa aceştia sunt învăţaţi citirea elementelor de bază [ale alfabetului] şi de aici urcă spre cunoaşterea literelor şi a scrisului? Cum deci cei care-şi petrec timpul în afara bisericii, care doresc să o surpe şi nu vor să audă învăţătura lui Hristos prin Evanghelie, vor cunoaşte oare mântuirea lor şi vor fi puşi în mişcare spre iubirea şi înţelegerea ei? Nicidecum. Căci dacă copiii ar putea fi învăţaţi literele şi scrisul chiar şi în afara şcolii şi fără învăţător, atunci şi ei şi-ar putea găsi mântuirea în afara Bisericii lui Hristos. Dar dacă pri-

mul lucru e cu neputinţă, veţi cunoaşte negreşit din dovada aceluia, şi anume privind la adevărul acestuia, că e cu neputinţă şi acesta din urmă. Iar că acela care lasă adunările din biserică şi se abţine de Preasfintele Taine săvârşite în chip înfricoşător în ea se face nesupus faţă de Hristos şi se arată nesocotitor al Acestuia, iar din această pricină se desparte în chip vrednic de milă de El chiar dacă-L mărturiseşte pe Hristos, se numeşte pe sine creştin şi se luptă chipurile pentru Hristos, acest lucru e evident şi din dumnezeieştile Scripturi şi din noţiunile comune: „Dacă nu mâncaţi Trupul Fiului Omului şi nu beţi Sângele Lui, nu veţi avea viaţa în voi. Cel ce mănâncă Trupul Meu şi bea Sângele Meu are viaţă veşnică şi el rămâne întru Mine iar Eu întru el" [*In* 6, 53–54. 56].

7. Deci, dacă darurile aduse pe jertfelnic, pâinea şi vinul, prefăcute de preoţii bine-cinstitori/drept-credincioşi [*eusebon*] în Trupul şi Sângele lui Hristos prin venirea Preasfântului Duh sunt şi se numesc cu adevărat Trupul şi Sângele lui Hristos sfinţite de preoţi ortodocşi credincioşi, dar cineva nu le primeşte, nici nu vine la ele, ci se abţine de la împărtăşirea Lor, oare nu le socoteşte scârboase? Oare nu are despre ele bănuieli rătăcite? Oare nu-L socoteşte din această pricină rătăcitor pe Hristos Însuşi, ca iudeii? Prin faptul că se abţine de la Sfintele Daruri nu se separă oare în chip evident de Hristos, judecându-L şi osândindu-L pe Hristos? Oare nu-L pălmuieşte, nu-L loveşte, nu-şi râde şi nu-şi bate joc de El? Înţelegeţi limpede fărădelegea, fraţii mei, rogu-vă. Luaţi seama întocmai la cele spuse de mine. Sfintele Daruri săvârşite de preoţii ortodocşi se fac Trupul şi Sângele lui Hristos, ajungând aceasta prin invocarea rugăciunilor şi venirea Duhului Sfânt. Aşa stând lucrurile şi aşa cugetând şi crezând noi, cine nu se împărtăşeşte din această Împărtăşanie mântuitoare, ci le întoarce spatele, nu fuge oare de ele în chip vădit ca de o pâine comună şi un vin comun? Nu calcă în picioare Trupul şi Sângele Domnului? Nu le socoteşte incapabile de a primi sfinţire?

8. Nu-L dogmatizează oare pe Domnul ca pe un simplu om? Nu alunecă în aceeaşi opinie cu iudeii? Nu-L răstigneşte din nou pe Hristos [cf. *Evr* 6, 6] respingându-le ca şi cum n-ar avea nici o valoare? Nu strigă către ceilalţi: „Fugiţi, fugiţi de împărtăşirea Tainelor!", aşa cum iudeii strigau: „Răstigneşte-L! Răstigneşte-L!" [*In* 19, 6]? Socotind că nemuritoarele Taine sunt vinovate de stricăciune şi desfiinţare, nu-L judecă vinovat de moarte pe Domnul, Surpătorul morţii şi Dătătorul vieţii ca iudeii? Din pricina cuvintelor hulitoare pe care le rosteşte despre ele, sau mai degrabă împotriva lor şi a restului stării bisericeşti, nu-şi însuşeşte şi nu arată oare cunoaşterea, socotinţa şi limba hulitoare ale tâlharului celui nerecunoscător [cf. *Lc* 23, 39]? Prin neîmpărtăşirea Sa de Trupul Stăpânului nu spune oare gândurilor lui şi oamenilor care ascultă de el: „Veniţi să lipim de ele gândul că sunt un trup muritor şi un sânge mort, o simplă pâine şi un vin comun, şi să fugim de ele ca unele care nu oferă viaţă"? Oare nu îmbracă prorocul [Ieremia] rolul celor ce L-au răstignit prezicând şi trâmbiţând nebunia iudeilor împotriva lui Hristos şi spunând ca unul dintre aceştia: „Veniţi să-i punem lemn în pâinea lui şi să-l ştergem din cartea celor vii" [*Ir* 11, 19]? Oare cu reproşurile nedrepte, cu care încearcă în fiecare zi să dovedească că e dreaptă abţinerea de la Taine, nu răneşte ca şi cu o suliţă gândirea oamenilor şi împunge coasta Mântuitorului [cf. *In* 19, 34]? Oare prin cele ce face şi spune întărâtând şi înfuriind pe Dumnezeu nu dă Domnului oţet şi fiere ca iudeii [cf. *Mt* 27, 34]? Nu se arată unul ca acesta mai rău chiar decât iudeii, căci atunci când Mântuitorul spânzura pe cruce, aceia „nu I-au zdrobit oasele" [*In* 19, 33] — căci „nici un os nu i se va zdrobi" [*Nm* 9, 12; *Ps* 33, 20] —, dar el zdrobeşte, destramă şi judecă prin faptele sale lipsite de autoritate cuvintele Stăpânului cele pline de taine şi care ţin la un loc ca nişte oase viaţa sufletelor noastre, încă şi canoanele, rânduielile şi cuvintele dumnezeieştilor Părinţi care grăiesc despre Biserică. Aceia „au împărţit hainele lui

Hristos şi pentru cămaşa Lui au aruncat sorţi" [*Ps* 22, 19; *Mt* 27, 35], iar el împarte nu numai cugetele drepte ale credincioşilor, cugete care păstrează şi păzesc unirea, înţelegerea [armonia] şi legătura Bisericii, dar împarte în adunări diferite, sfâşie şi taie Biserica una. Dar şi peste Numele lui Hristos aruncă nume de oameni care scot afară Numele mântuitor de la cei îmbrăcaţi în El prin Botez şi învredniciţi să fie chemaţi după El. Căci face ca aceia ce au ajuns în multe rupturi şi s-au organizat în felurite adunări, sau mai degrabă tabere paralele separate, să se fălească în chip necuviincios cu numele feluritelor lor căpetenii şi să se numească după mulţii lor conducători. Căci unul spune: „Sunt al cutărui patriarh", iar altul „al cutăruia", altul zice: „Sunt al acestui arhiereu", iar altul „al aceluia". Şi aşa se împarte Hristos Cel neîmpărţit şi unul [*1 Co* 1, 12–13]. Şi aşa cum iudeii, refuzând Împărăţia lui Hristos, s-au proclamat pe ei înşişi sub stăpânirea Cezarului [*In* 19, 12–15], tot aşa şi ei, lăsând Capul nostru al tuturor, Hristos, s-au îmbogăţit în capete îmbrăţişând pentru ei capete străine.

9. Şi ceea ce se vede săvârşindu-se în cei ce se luptă, acest lucru se face fără meşteşug şi în aceştia. Căci aşa cum cei pregătiţi pentru război în vâltoarea luptei se împart în unităţi separate şi-şi desemnează spre recunoaştere diferite semne şi nume, dar în încleştarea războiului strigă fără rânduială, se dezlănţuie nebuneşte foarte cu cruzime şi sunt înjunghiaţi fără folos, tot aşa fac şi cei ce resping pacea şi înţelegerea [armonia] bisericească: din pricina deosebirii cugetului [*phronematos*] se taie în schisme, în grupuri paralele şi fiecare îşi alege un cap dintre oamenii pe care-i vrea. De aceea, aruncându-şi unii împotriva altora ocări, învinuiri şi sfădiri, îşi neguţătoresc moartea sufletului.

10. „Haine" ale lui Hristos sunt creştinii care prin petrecerea lor aici încercuiesc de jur-împrejur trupul lui Hristos, adică Biserica, şi-l acoperă prin păzirea celor dumnezeieşti potrivit predaniei [tradiţiei]. Iar „cămaşa" lui Hristos e arhieria ţesută de sus până jos şi lucrată de harul Duhului

Sfânt. Prin urmare, toți să știe în mod exact că aceia care în vremuri de ortodoxie opresc pe creștini să intre în biserică și-i îndeamnă să se abțină de la împărtășirea dumnezeieștilor Taine și de la celelalte sfințiri și nesocotesc preoția și, pe cât pot, depun preoții vrednici și-și arogă preoția ca pe un sorț rezervat lor înșiși și se numesc preoți numai pe ei înșiși, aceștia, loviți de lancea iubirii de slavă și a iubirii de câștig, nu sunt monahi, nu sunt preoți, nu sunt arhierei, ci rătăciți și călcători de poruncă, dușmani și oșteni care au socotința și purtarea iudeilor. Căci așa cum cei ce L-au batjocorit pe Hristos s-au separat de El, tot așa și cei ce întorc spatele Sfintelor Daruri sfințite de preoți ortodocși ca unor lucruri comune, s-au făcut străini de Hristos ca unii care ocărăsc și ei ca niște bețivi pe Hristos Însuși. Dacă aceștia, care sunt stăpâniți în gând și în faptă de unii ca aceștia, sunt rânduiți împreună cu partea drept-credincioșilor, atunci să fie rânduiți împreună cu noi și iudeii. Iar dacă aceia sunt și se spun vrăjmași, ca unii care au împărțit hainele lui Hristos și pentru cămașa Sa au aruncat sorți, e evident că și aceștia sunt vrăjmași, ca unii care împart Biserica, țin preoția ca pe o moștenire proprie sortită numai lor și scot din preoție pe cei cărora pentru cugetul lor ortodox și viața lor dreaptă li s-a încredințat lucrarea celor sfinte.

11. Iar dacă spun că ei propovăduiesc și lucrează unele ca acestea luând ca pretext rigoarea [*akribeia*] și luptând pentru buna-cinstire/dreapta-credință [*eusebeia*] și se justifică cu astfel de cuvinte, să știe că „pretextează pretexte în păcate” [*Ps* 140, 4]; fiindcă le urmează îndeaproape respingerea. Dacă vor fi justificați prin acest cuvânt, atunci vor fi dezvinovățiți negreșit și iudeii, căci toate fărădelegile pe care le-au lucrat aceștia, le-au lucrat împotriva lui Hristos ținând chipurile Legea și socotind că sunt binecinstitori și plăcuți lui Dumnezeu. Deci dacă aceștia sunt drepți, atunci vor fi aflați neosândiți și cei ce răstoarnă Biserica sub pretextul rigorii. Ce visezi în noaptea cugetului tău deșert, omule, luptându-te cu tine însuți, născocind ar-

gumente împotriva ta însuți și plăsmuind pretexte deșarte? Oare cel ce sustrage prin furt lucrurile le păzește pentru proprietarul lor? Oare cel ce ocărește laudă? Oare cel ce lovește e binefăcător? Oare cel ce se luptă face pace? Oare cel ce risipește adună? Oare cel ce desparte unește? Oare cel ce urăște iubește? Oare cel ce smulge sădește? Oare cel ce surpă zidește? Oare cel ce face răul lucrează binele? Oare cel ce strâmbă îndreaptă? Oare cel ce doboară ridică? Ce spui? Vino-ți în fire! Intră în vistieria gândurilor tale. Alungă de la tine însuți pretextele. Găsește șarpele care se cuibărește în tine. Înțelege întunericul care locuiește întru tine. Vino la lumina adevărului și dă răspuns înțelept, dacă ai unul, și de îndată ne vei avea și pe noi umblând în urma ta, ca unii care iubim adevărul. Dar dacă nu ai, atunci spune rămas-bun cugetului tău, care-ți este propriu ție și iubirii tale de sfadă, și vino și stai împreună cu noi.

12. Să intrăm împreună în Biserică. Căci zice [Scriptura]: „Iată ce este bun sau ce este frumos decât să locuiască frații împreună” [*Ps* 132, 1], decât „să locuiască în casa Domnului în toate zilele vieții lor, să vadă frumusețea Domnului și să cerceteze locașul Său cel sfânt” [*Ps* 26, 7–8], decât „să iubească bună-cuviința casei Lui și locul cortului slavei Lui” [*Ps* 25, 8]. Să mărim cu o limbă pe Domnul și „să înălțăm” în unirea noastră „Numele Lui” [*Ps* 33, 3], al Celui ce S-a înălțat pe cruce, Și-a deschis brațele, Și-a întins palmele și a strâns la Sine cele depărtate și a unit cele distanțate. Lipsa creată prin secesiunea ta să se desăvârșească prin prezența ta. Divizarea creată prin îndepărtarea ta să fie iarăși unită prin apropierea ta. Distanțarea produsă din pricina ta să fie tămăduită prin alăturarea ta. Pe cei ce i-ai întristat prin starea ta departe mângâie-i iarăși prin starea ta aproape. Să nu se săvârșească nicidecum cu tine sentința tranșantă a cuvântului prorocesc care spune: „Cel ce piere să piară” [*Ps* 36, 20; 72, 27]. Ca niște frați suntem sfâșiați prin despărțirea ta. Ca niște membre ale tale suntem îndurerați de rana ta. Cu dor dorim întoarcerea ta înainte să te

pască cangrena sfârşitului. În alegerea ta stau moartea şi viaţa. Nu mai este acum întru tine nici o împrejurare involuntară care să împiedice voirea sănătăţii, ci doar o alegere liberă care îmbrăţişează o neputinţă de bunăvoie. Dacă voieşti, te izbăveşti de boală, şi, iarăşi, dacă voieşti, cobori la iad. Întrucât cumpăna întoarcerii e ţinută în mâna voinţei, arată-te recunoscător faţă de Biserica aceea care te-a renăscut. Nu fii multă vreme un fiu nerecunoscător faţă de mama ta, vorbind-o de rău şi răpindu-i copiii prin cuvinte pierzătoare, ca nu cumva, defăimând tu cele sfinte şi rupând unirea bisericească, să vină peste tine fără nădejdi Ziua de Apoi. Aceasta va face să tacă limba hulitoare şi va opri lupta deşartă a sufletului şi va ridica, va scula împotriva ta gânduri de judecată care aduc ruşine, reproş şi condamnare cu pedeapsă în sufletul tău şi care te separă definitiv de Ierusalimul cel de sus, adevărata Mamă a Bisericii celor întâi-născuţi [cf. *Ga* 4, 26], din pricina rupturii şi tăierii Bisericii îndrăznite de tine aici, gânduri care din judecata şi faptele tale aduc un vot împotriva ta şi te pedepsesc fără mângâiere printr-o foarte dreaptă osândă.

13. Acestea le punem frăţeşte înaintea iubirii tale, chemându-te la împăcare cu Mama noastră comună, Biserica. Nu v-am convins, nu v-am făcută să vă pară rău, nu v-am mântuit din nou? Iată, ne este milă de voi, plângem pentru voi, gândindu-ne la ziua nenorocirii spre care vă îndreptaţi, „în care stihiile arzând se vor desface şi pământul şi toate lucrurile din el vor fi mistuite" [*2 Ptr* 3, 10], când o părere de rău zadarnică vă va cuprinde aducând o suferinţă nemărginită şi un suspin nesfârşit. Căci faptele voastre se vor desfiinţa şi slava şi multa voastră veselie se vor coborî la iad [cf. *Is* 14, 11], pentru că sufletul vostru se va binecuvânta în viaţa voastră dar în veac nu va vedea lumină [*Ps* 48, 19–20]. Sub voi se va întinde aşternut putreziciunea şi pătura voastră va fi viermele [cf. *Is* 14, 11]. Întunericul alcătuit de alegerea voastră liberă în inimile voastre şi ascuns acum în sufletele voastre va fi transmis atunci şi în trupurile

voastre, iar comoara întunericului vostru sufletesc arătată în trupurile voastre vi se va face „întunericul cel mai din afară; acolo va fi plângerea şi scrâşnirea dinţilor" [*Mt* 8, 12; 13, 42. 50]. Acolo vor plânge cei ce urmează plăcerilor voilor lor. Acolo vor fi ruşinaţi cei ce primesc slavă de la oameni şi leapădă slava lui Dumnezeu [*In* 5, 44]. Acolo vor mugi îndureraţi cei ce cred în judecata gândurilor lor şi nu ascultă de hotărârile dumnezeieştilor Părinţi.

14. De ajuns fiind cuvântul spus acestora, să înceteze acum. Iar voi, fraţii mei, care v-aţi supus grumazii jugului ascultării potrivit lui Hristos [*Mt* 11, 29; *Ir* 34, 8] şi purtaţi plugul bunei înţelegeri [armonii] şi al păcii, nu refuzaţi petrecerea necontenită în biserici. Ca prin şederea şi stăruinţa în ele să ne aţâţăm spre paroxismul iubirii [cf. *Evr* 10, 24], al zăbovirii în cele bune şi, tăind de jos cugetele răzvrătite şi trufaşe ale celorlalţi oameni, să facem însămânţate cele neînsămânţate, sădind în aceştia dorinţa adunărilor bisericeşti şi a ascultărilor dumnezeieşti, făcându-ne în acest fel gură a lui Hristos: „Căci cel ce scoate ceva vrednic din ceva nevrednic va fi gura Mea" [*Ir* 15, 19].

15. Iar ca să hrănesc dorinţa din voi şi să întind încordarea sufletelor voastre, vă voi aminti câteva istorii, a căror povestire înfăţişează în chip limpede indignarea lui Dumnezeu, Care se răzbună pe cei ce dispreţuiesc preoţii şi-şi răpesc pentru ei drepturile prevăzute de legea bisericească.

16. Cain şi Abel fiind fraţi au vrut să aducă lui Dumnezeu jertfă [*Fc* 4, 1–16]. Şi unul a adus din roadele sale de-al doilea rând, iar celălalt cele dintâi dobitoace ale turmelor sale. Prin urmare, Dumnezeu a luat aminte la jertfa lui Abel, iar pe cea a lui Cain a respins-o. Pentru aceasta întristarea l-a cuprins atunci pe Cain şi născând sufletul său invidie [*phtonos*] în inima sa, a făcut omor şi a ajuns ucigaş de frate. A trecut oare cu vederea Dumnezeu răscoala ucigaşă a lui Cain împotriva preotului Abel? Nu l-a mustrat oare? Nu l-a judecat? Nu l-a osândit? Nu l-a supus pe ucigaş până la sfârşitul vieţii unui suspin şi cutremur grozav?

Într-adevăr, acesta a suferit și suferă o osândă atât de mare, încât în viață l-a predat unei pedepse insuportabile, iar murind nu s-a putut ascunde de amintirea oamenilor. Căci de la începutul lumii și până la sfârșitul ei este pus înainte cu fiecare generație spre blam și frică: spre blam din pricina îndrăznelii voințelor sale ucigașe, iar spre frică din pricina răzbunării dreptății dumnezeiești. Vezi la ce pedepse sunt supuși cei ce se ridică împotriva preoților ortodocși și care întorc spatele Jertfei tainice aduse de aceștia lui Dumnezeu cu credință și bună-cinstire?

17. Avraam, după ce a alergat pe urmele semințiilor străine, punându-le pe fugă și biruind asupra lor, la întoarcere a venit la preot și i-a dat zeciuială din prada sa, a fost binecuvântat de el și a primit din mâinile lui pâine și vin [*Fc* 14, 13–20], învățându-ne în acest mod prin prefigurare [*kata typon*] că după fuga de răutate și abaterea de la ea trebuie să facem și binele; ceea ce înseamnă că tot scopul nostru trebuie să-l închinăm lui Dumnezeu, Care desăvârșește simțirile sufletului și trupului nostru și Care întărește neputința noastră împotriva vrăjmașilor văzuți și nevăzuți ce au putere asupra noastră. Căci făcând așa, suntem binecuvântați de El și primim puterea virtuții și a cunoașterii.

18. Însă aceia [arseniții], care în vremuri de tulburare au luptat și cu putere dumnezeiască i-au răzbit pe prigonitori și au fost păziți de ei, aceștia după surparea ereziei [unioniste] și restabilirea Bisericii nu și-au închinat cugetele lor lui Dumnezeu, Care i-a făcut puternici, ci, atribuind biruința chibzuinței și puterii lor, s-au depărtat de orice preot care s-a păstrat în ortodoxie și nu mai primesc Împărtășirea Trupului și Sângelui Stăpânului din mâinile lor; aceasta fiindcă mândria dănțuiește peste sufletul lor, predându-i robiei sale pe cei ce au părut a fi liberi de erezie. Se pare deci că aceștia au fugit de flăcările ereziei fiind purtați de mâinile dorinței de a plăcea oamenilor. Căci, dacă alergarea lor ar fi fost după Dumnezeu, atunci pentru a fugi de incendiul inovației [ereziei] ar fi fugit și de fumul mândriei.

În ce mod? Smerindu-se în fața păstorilor ortodocși și alergând la muntele Bisericii. Dar, pe cât se pare, n-au scăpat, ca pe un alt Lot, din robia slavei deșarte propriul lor gând, ci luați de fuga de erezie, au căzut în ambuscada întinsă de trufie, din pricina temperamentului propriu găsind drept loc al naufragiului portul. Mai bine era pentru ei să se fi înecat în valurile inovației [ereziei], să-și recunoască din pricina căderii neputința proprie și să se ridice prin pocăință decât ca, navigând drept spre căderea în mândrie, să se scufunde și să bolească fără vindecare din pricină că nu și-au ținut bine mintea; căci primul mod de comportare [*tropos*] se arată plin de binecuvântare și fericire, dar al doilea e vrednic de nenorocire și lacrimi.

19. Sora lui Moise, care a murmurat împotriva lui Moise, s-a umplut de lepră și Moise s-a rugat pentru ea, dar până și rugăciunea care săvârșește toate s-a arătat nelucrătoare [*Nm* 12]. Datan și Aviron, care s-au răzvrătit împotriva preotului Aaron, au fost mistuiți de foc [*Nm* 16]. Oare Dumnezeul răzbunărilor va trece cu vederea atâta popor de preoți sau, mai degrabă, preoția și Biserica nesocotite și ocărâte? „Nu râvni" la cei ce se rup în schismă de Biserică, „nici nu invidia" pe cei ce despart poporul de sfințirea Împărtășaniei, „căci ca iarba degrabă se vor usca și ca verdeața ierbii repede se vor trece" [*Ps* 36, 1–2]. Pentru că nimic nu e mai rău decât a disprețui preoții și a pleca din biserică, și iarăși nimic nu e mai folositor decât a stărui în biserici și a veni la preoții lui Dumnezeu cu credință și cu încredințare/certitudine [*plerophoria*].

20. Și ca să înveți că așa stau lucrurile, ascultă și această istorie. Împăratul Ozia, deși era drept și se distingea prin multe realizări, a sfârșit în nebunie și a dorit să tămâieze și să răpească pentru sine demnitatea ce se cuvine preoților. Iar când preotul i-a zis: „Nu ți se cuvine, împărate, să tămâiezi, ci preoților, fiilor lui Aaron" [*2 Par* 26, 18], n-a primit mustrarea, ci disprețuind-o a intrat în altar și a tămâiat. Și numaidecât lepra a înflorit pe fruntea sa, dovedind nebunia

gândurilor lui și arătând necurat pe cel ce s-a atins cum nu se cuvine de preoție [*ibid.* 26, 19]. Vezi cum cel curat s-a făcut necurat pentru că a trecut cu vederea mustrarea preotului și a îndrăznit cele neîngăduite? Ai cunoscut privirea de sus disprețuitoare ca pe o lepră ce înflorește pe frunte din pricina insultării preoției? Vezi însă și smerenia care șterge lepra din pricina zăbovirii în biserică și a respectului față de preot.

21. Ceva asemănător se găsește și în povestirile părinților[6]. Un mirean a văzut cu ochii lui căzând în păcatul adulterului pe preotul bisericii în care obișnuia să zăbovească. În ziua următoare, când acesta a săvârșit Jertfa cea nesângeroasă, a venit la el cu credință și încredere să se împărtășească de Sfântul Dar din mâinile lui. Iar după ce a luat Împărtășania, i-a cerut să-l lase să pecetluiască cu semnul crucii fruntea lui, pe care se întindea lepra. De îndată ce s-a făcut pecetluirea, lepra a căzut ca o piele, iar fața sa s-a arătat sănătoasă și curată — cu adevărat o minune înfricoșătoare și plină de judecată dumnezeiască! Păcatul n-a făcut nelucrător harul, ca să nu aibă loc judecata împotriva preoților de la oricine vrea, ci harul a fost lucrător din pricina demnității preoției, ca oamenii să fie povățuiți că, atunci când ne apropiem de preoți, ne apropiem nu de niște oameni, ci de Dumnezeu, Care prin ei ne oferă darurile Sale și ne sfințește. Și, de asemenea, că cine se apropie cu credință dobândește lucrul dorit și nici scăderile preotului nu vatămă credința lui, nici, iarăși, viața înaltă a preotului nu e de folos celui cuprins de necredință. Ca om care zace în neputințe, preotul nu poate să te folosească, precum, iarăși, nici tu nu poți să-l folosești cât timp împărtășești aceleași neputințe cu el. Fiindcă omul nu poate să folosească pe om, dar preotul care are demnitatea preoției e unit intim cu harul, căci acesta este un dar al lui Dumnezeu și prin el acesta se apropie de Dumnezeu.

---

[6] Neidentificată ca atare în colecțiile cunoscute.

22. Prin urmare, și tu trebuie să aduci ceva de la tine însuți: iar acesta este faptul de a fi supus Bisericii și a te apropia cu credință de preoții ortodocși, iar prin petrecerea în Biserică, prin credința ta față de cele dumnezeiești și cinstirea arătată față de preoți vei dobândi o socotință plăcută Duhului Sfânt. Atunci, văzând credința gândirii tale și smerenia sufletului tău și primind disponibilitatea inimii tale din pricina înrudirii socotinței, harul lui Dumnezeu, care rămâne în preot din pricina demnității preoției, intră în tine prin cele pe care ți le spune și dăruie preotul și plinește toate cererile câte sunt de folos sufletului tău.

23. Gândește-te cu înțelegere la tine însuți și vei găsi că o parte a sufletului tău slujește lui Dumnezeu și o parte, iarăși, a lui slujește răutății. Iar Dumnezeu nu se întoarce de la partea prin care acesta slujește Lui din pricina indiferenței celeilalte părți, nici, iarăși, nu trece cu vederea disprețul tău din pricina ascultării tale în altele. Ci pe cât vei oferi lui Dumnezeu alegerea voinței tale, pe atât harul va veni în ajutorul tău oferindu-ți plata slujirii; și, iarăși, pe cât te abați de bunăvoie de la Dumnezeu, pe atât se face și despărțirea harului de tine, fiindcă el pedepsește neînfrânarea cugetului nesupus.

24. Acest lucru gândește-l și cu privire la preot, și anume că Dumnezeu lucrează prin el pentru demnitatea preoției, iar pentru nepăsarea vieții lui îl va judeca la ceasul socotelii, căci a Lui este judecata, dar el va fi judecat pentru că n-a arătat o viață demnă de demnitatea dată lui. Însă cine i-a dat lui harul preoției? Tu sau Dumnezeu? Dacă harul preoției e al tău, bine faci că judeci preotul; dar dacă Dumnezeu e Cel care-i dăruie harul, negreșit El Însuși îi va cere și socoteală pentru viața lui. „Deci tu cine ești ca să judeci sluga altuia? Pentru stăpânul ei stă sau cade" [*Rm* 14, 4].

25. Deci dacă fugi de preot ca de unul care nu cugetă drept despre la dogmele credinței, ci a căzut în erezie, bine faci. Dar mai întâi dovedește aceasta, și atunci voi primi și eu și-ți voi aduce mulțumiri. Dar până ce-mi vei fi dovedit

aceasta, nimic din pretextele pe care le pretextezi nu-ţi va fi de ajutor în deşertăciunea dispreţului tău. O, minune! Trecând cu vederea păcatele, Dumnezeu Cel curat locuieşte în preoţi din pricina demnităţii preoţiei şi îngăduie oamenilor să se apropie de ei pentru a-i sfinţi şi face vii prin aceştia, şi trece cu vederea scăderile preotului pentru folosul celor ce se apropie de el. Oamenii însă, vinovaţi de păcate, din pricina uşurătăţii reale sau închipuite a preotului, se întorc de la harul lui Dumnezeu Care-i mântuieşte, fug de casa Lui, lasă bisericile ca pe nişte case comune şi petrec în pieţe, în teatre, în târguri, în cârciumi şi în alte ocupaţii rele. Şi dacă un om care se teme de Dumnezeu îi întreabă cândva: „Unde e, fraţilor, biserica? Unde e sfinţirea?", de îndată făţăresc zelul, iau figura rigorii [*akribeias*] şi năvălesc asupra lui ca nişte fiare dorind să-i smulgă carnea cu mâinile lor.

26. Tremuraţi cei ce aveţi minte. Suspinaţi cei ce aveţi parte de raţiune. Tânguiţi-vă cei ce aveţi simţirea inimii, lăcrimaţi şi cei ce aveţi un suflet compătimitor şi iubitor de oameni şi chemaţi în ajutor pentru ei pe Domnul. Iar acest lucru se va realiza în voi, o adunare iubitoare de Dumnezeu şi iubitoare de fraţi, dacă ne întâlnim necontenit în biserici. Căci zorind acolo dis-de-dimineaţă, în rugăciunile înălţate cerem siguranţa noastră dar facem amintire şi de aceia. Dar şi acest lucru se va săvârşi cu râvnă dacă acolo unde petrecem purtăm în inimă amintirea celor auzite. Căci zice [Scriptura]: „De mi-am adus aminte de Tine în aşternutul meu, în dimineţi am meditat la Tine" [*Ps* 62, 7]. Fiindcă e absurd a nu arăta tot atâta sârguinţă pentru zăbovirea în biserică şi amintirea celor auzite aici cât arată neguţătorii pentru praznicele [târgurile] lor lumeşti. Căci aceia ţinând ca o comoară în ei înşişi amintirea zilelor când au loc acelea, atunci când vine vremea lor, părăsindu-şi casele şi aşternându-se pe drum, aleargă spre praznic şi oricine poate vedea acolo lupta între corturile întinse: unii ocupă dinainte locurile mai însemnate, iar alţii de multe ori plătesc pentru aceasta celor ce pot să ajungă aici mai înainte. Şi aşa, făcându-şi negoţul lucrurilor, îşi satisfac nevoia.

27. Aceasta să o faceţi deci şi la praznicele bisericii. Toţi să ţinem în suflet amintirea tuturor sărbătorilor îndătinate şi să alergăm din zorii nopţii la Dumnezeu umplând pardoseala bisericii. Căci cum nu e absurd să facem şi să lucrăm toate pentru a găsi un câştig trupesc, dar să refuzăm ca pe o pagubă câştigul sufletesc, care e incomparabil mai scump decât acela, fiindcă cel dintâi trece, iar cel de-al doilea rămâne? Praznicul [târgul] lumesc primeşte feluriţi cetăţeni şi face din ei adunarea unei singure mulţimi. Iar praznicul bisericesc adună împreună îngeri şi oameni, face o singură turmă din îngeri şi din oameni şi arată cerul şi pământul o singură biserică. În praznicul [târgul] acela sunt puse înainte lucrurile vieţii stricăcioase, în acesta se citesc faptele, muceniciile şi vieţile tuturor sfinţilor, iar din citirile puse înainte în biserică luminându-ne sufletele şi venind la dorinţa imitării virtuţilor lor, ne punem în mişcare gândul spre meditarea izbânzilor lor celor mai bune: unul se scoală spre dreptate, altul spre milostenie; unul spre cuminţenie iar altul îmbrăţişează alta din virtuţi. Şi aşa se fac schimburile între oameni şi îngeri. Căci prin rămânerea în biserică şi auzirea celor dumnezeieşti întorcându-ne alegerea noastră spre pofta celor bune, numaidecât sfinţii îngeri pun în mişcare în inimile noastre gândurile şi purtările lucrurilor frumoase şi se fac mijlocitorii grabnici ai împăcării noastre cu Dumnezeu Care, înduplecat de solia lor, ne dă corturile cereşti nicicând surpate. Pe care fie să le dobândim noi toţi cu harul şi cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia fie slava şi puterea în vecii vecilor. Amin.

3[7]

Cuvânt de îndemn către cei ce au ieșit cu sfintele icoane

1. Văzând, fraților, aceste dese și mari adunări ale voastre, dar văzând că de aici nu ni se face din cer nimic mai mult spre mângâierea cumplitelor lucruri de față, voiam să stau nedumerit, să socotesc că aceasta e un lucru ciudat, să mă tulbur și să strig: „Pentru ce, Doamne, ne-ai pus pe frigare ca pe un vreasc? Pentru ce Ți-ai întors fața Ta de la sărăcia noastră și de la necazul nostru?” [*Ps* 101, 4. 3] și cele asemănătoare câte le strigau profeții pentru Israel când pătimea cele rele. Găsind însă cauza pentru care suntem vrednici să fim încercați de pedepse încă mai cumplite decât cele de față și văzând mustrarea cumplită venită peste cele trăite și făptuite de noi, mă rușinez să-mi deschid gura

către Dumnezeu, dar față de voi sunt dator să nu încetez nicicând spunând și strigând cele pe care le găsesc că sunt potrivite cu mântuirea voastră, fiindcă pentru aceasta m-a așezat aici, nu știu cum, votul lui Dumnezeu.

2. Așadar faptele noastre, prietenilor și fraților, cheamă peste noi mânia cea mare a lui Dumnezeu. Priviți cu luare-aminte că pe bună dreptate vine ea de sus aici urmând la scurt timp răutatea alegerii noastre libere. Dumnezeu a făcut universul și pe om nu pur și simplu, nici în deșert, ci pentru câte se cădea, întrucât Dumnezeu e înțelept, bun și nu e văzut niciodată lipsit de generozitate. De aceea am fost învredniciți de suflet nemuritor, această părticică dumnezeiască, de minte care cuprinde toate, afară numai de firea lui Dumnezeu, de rațiune și celelalte care țin de rațiune și ne diferențiază de celelalte animale; și dacă celelalte animale prin însăși alcătuirea trupului lor sunt aplecate și privesc în jos, noi, dimpotrivă, privim spre cer. Și acest lucru ne-a arătat și ne-a făcut totodată domni și împărați ai universului.

3. Deci noi, care ne-am învrednicit de la Dumnezeu de lucruri atât de mari și de așa fel și avem datoria de a-I arăta în schimb recunoștință, ce facem? Gândiți-vă că dispoziția noastră față de El a fost pururea lipsită de învățătură, ca să mă exprim eufemistic. Fiindcă El, întrucât eram lipsiți de discernământul [*diakrisis*] binelui și al răului, poruncindu-ne să alegem ce este mai bun ne-a dat să ne folosim și de această putere, ca să ne facem mai buni nu fiind tiranizați, ci de bunăvoie — căci ceea ce este liber în cele bune e mai bun decât ceea ce nu este astfel —; dar noi am călcat numaidecât întâia poruncă — noi toți în strămoșul, spun —, apoi primind drept pedeapsă a prostiei noastre iubitoarea de oameni moarte, n-am preferat să ne cumințim și nu ne-am oprit aici din răutate, ci ne-am lăsat târâți ușor spre lucruri de care mă rușinez a le și grăi, iar timpul nu-mi îngăduie a o face. Apoi iarăși, după multa noastră răutate și pedepsele care au urmat de la Dumnezeu — ca să sar peste

[7] Următoarele două discursuri au fost rostite în jurul anului 1300 cu ocazia unor procesiuni religioase organizate la Filadelfia cu prilejul unei secete îndelungate și reflectă problemele din interiorul acestei comunități bizantine, expuse nu doar capriciilor climatului și ostilității amenințătoare a turcilor, dar și crizelor interne generate de tensiunile sociale între bogați și săraci care-i afectau grav unitatea.

Existente într-un singur manuscris unde sunt transmise anonim (*Cod. Scorialensis gr. Φ-III-11 [230]*, f. 222r–229v), fiind semnalate pentru prima dată de V. LAURENT (1956), ele au fost identificate pe baza criteriilor interne ca aparținând lui Teolipt de către I. GRIGOROPULOS care le-a editat pentru prima oară (*Theoleptou Philadelphias tou Homologetou [1250–1322]. Bios kai erga. II. Kritiko keimeno-scholia*, Katerine, 1996, p. 1996, p. 349–367; cf. I, p. 247–252).

cele din mijloc —, ne trimite Lege spre îndreptarea vieții și proroci ca învățători, iar pe aceștia i-am ocărât. În cele din urmă, El Însuși, Cel nevăzut și necuprins de nimic, a venit la noi ca și noi, și noi L-am omorât. Dar după ce a fost omorât, iarăși s-a aflat între cei vii, iar stricăciunea noastră a făcut-o nestricăciune prin semne multe și mari făcute mai apoi în apostoli, mai apoi în mucenici, precum și prin minunile și lucrurile mari făcute prin aceștia, prin care ne-a convins pe toți să credem în El, dar a arătat că atunci credem cu adevărat dacă păzim poruncile Lui și ne îngrijim de ele cu toată evlavia.

4. Dar să privim iarăși cum este dispoziția noastră față de acestea. El spune: „Să nu te uiți la o femeie ca să o poftești" [*Mt* 5, 28; *Iș* 20, 17; *Sir* 9, 8], iar noi desfrânăm și facem adulter fără rușine și căutăm plăcerea în tot felul. El ne spune să nu-l numim pe fratele nostru „nebun" [*Mt* 5, 22], iar noi ne bârfim unii pe alții cu cuvinte de nespus și ne săpunim din cele mai mici pricini, deși nu se cade să fie între noi nimic care să ne facă ocărâtori și bârfitori unii împotriva altora și, pentru acestea, materie a focului de pe urmă [*Mt* 5, 22] El spune: „Tot celui ce cere de la tine, dă-i" [*Lc* 6, 30], iar noi ne facem lupi împotriva altora. El spune: „Să nu te mânii, iar dacă faci aceasta, mai înainte de-a apune soarele împacă-te iarăși cu fratele tău. Dacă-ți aduci darul la templu și ai dușmănie pe cineva, să nu-l aduci înainte de a merge și a te împăca cu acela" [*Mt* 5, 22–24], iar noi ne năpustim în fiecare zi unii împotriva altora și în desaga noastră zac lucruri încă și mai rele. Cei de vază și mari uneltesc împotriva celor cu puțin mai mici decât ei, căci, fiind biruiți de trufie, nu de îngăduință, pe cei foarte sărmani îi socotesc necinste, iar aceia la rândul lor pe cei de după ei și aceștia pe cei de sub ei. Și așa prin toți își fac loc nedreptățile, ocara, disprețul, ura și lucrurile cele mai cumplite, iar lucrul iubirii, cel mai dumnezeiesc și care le cuprinde pe toate, mulțumirea cu cele de lipsă, dreptatea, cumințenia și măsura purtărilor nu este nicăieri;

căci toți ne-am abătut și netrebnici ne-am făcut. „Nu este cine face binele, nu este până la unul" [*Ps* 13, 1–3; 52, 4; *Rm* 3, 12].

5. Prin urmare, pe drept cuvânt am ajuns pradă unor lucruri cumplite. Căci oare ce lucru din toate cele cu care ne ocupăm Îl atrage pe Dumnezeu spre milostivire? Ce lucru reține răzbunarea Lui care vine și pe care a ațâțat-o împotriva noastră conduita noastră nerușinată și scârboasă? Dat fiind că întâiul bine, care e faptul de a nu păcătui, nu este la noi, Firea ziditoare și iubitoare de oameni [a lui Dumnezeu] ne-a dat un al doilea bine: pocăința pentru greșelile făcute ca un leac minunat pentru cei osteniți, ca să ne folosim de el și să venim într-un fel la El în chip frumos și sârguincios, ca Dumnezeu să ne primească și să nu se înfurie încă și mai rău. Dar nici acest lucru nu e aproape de noi.

6. Priviți deci. Aceia dintre noi care se laudă cu noblețea lor deșartă, cu greaua lor bogăție, strânsă și ea nu din negustorii drepte, cu întunecata lor strălucire, care se lipesc parcă de caii lor ca niște centauri și se arată călcând în picioare pământul, care orice lucru asemenea acestora și-l așază în cele nelegiuite, aceștia nu socotesc lucru vrednic să vină la biserica noastră comună, nici să urmeze [procesiunile] cu sfintele icoane, considerând că acest lucru e o necinste și că a fi văzuți în comuniune cu cei mulți e o ofensă la adresa nobleței lor. Dar împăratul ninivitenilor n-a socotit așa, ci îmbrăcându-se cel dintâi în haină preaumilă făcută din zdrențe, nu s-a socotit conducător al celor de sub el, ci s-a făcut de minune acestora, postind, lăcrimând, smerindu-se prin aceea că și-a pus pământ pe cap și, arătându-se întru toate om vrednic de milă, pe drept cuvânt a stins acea amenințare a pierzaniei lor desăvârșite făcută de Dumnezeu [*Iona* 3]; căci a părut potrivit ca Dumnezeu să nu lovească pe nici unul din ceilalți care arătau acest mod de comportare și acest chip și orice om care nu s-a prefăcut în fire de fiară sălbatică.

7. Împăratul nostru[8] e aşa, iar casnicii împăratului de acum, şi încă dintre cei care nu deţin întâietăţile şi nici măcar locul doi în rangurile din jurul împăratului, aceştia se arată casnici ai lui Dumnezeu, se ruşinează de nebunia, sau mai degrabă de îndelungă-răbdarea dumnezeiască pentru care Acesta suportă şi acum necucerniciile noastre nimicite rău, chiar dacă foarte drept, în vechime. Eu însă, când îi văd pe aceştia de aici că, atunci când împăratul e prezent acolo, îşi duc zilele în palatele împărăteşti, dar când e absent, se depărtează de acolo în celelalte reşedinţe ale lor, întorcându-se spre o desfătare care nu cunoaşte nici măsură, nici cumpătare, nici nu se aseamănă mesei lui Cyrus Persanul, nici nu cunoaşte somn — căci rafinamentul şi prisosul mâncărurilor cere şi un somn deopotrivă — şi, după aceasta, pe unii dedicându-se păsărilor, pe alţii fiarelor sălbatice şi nebuniilor, mâncând întru mâncarea pâinii acest popor sărman al lui Dumnezeu şi nesocotind lucru vrednic să cheme pe Dumnezeu, nici să ştie de vreun soroc al rugăciunii — atunci când văd acestea, şi le văd negreşit mereu, strig: „Bărbaţi fraţi, înţelegeţi că pieriţi, că sunteţi duşmani vouă înşivă şi vă luptaţi greu cu voi înşivă, că aşa fiind «vă va mânca sabia» [*Is* 1, 20]. Dar schimbaţi-vă, cunoaşteţi-vă pe voi înşivă şi cele ce vă sunt de folos. Cunoaşteţi pe Stăpânul şi voile Lui, care sunt tămăduirile şi hrana nemuririi voastre!" Acestea le spun mereu, dar spunând nu conving; sau mai degrabă spunând acestea mă conving eu că sunt adevărate, şi ei ştiu că spun adevărul, dar de bunăvoie aleg cele mai rele şi, de aceea, pe de-o parte, şi le fac cu mâna lor, iar, pe de altă parte, se împotrivesc în cugetul lor lui Dumnezeu.

8. Aşadar nu mică parte din voi se află în această stare absurdă, dar ei nu se opresc de la lucrurile bogăţiei, de care sunt atât de ataşaţi, încât ar prefera mai degrabă să-şi lase sufletul pentru ele decât, depărtându-se de ele, să câştige

[8] Andronic II Paleologul (1282–1328), renumit pentru evlavia sa.

nemurirea, în caz că cineva le-ar oferi, cum e cu putinţă, posibilitatea de a face o alegere între ele, chiar dacă acestea ar fi diferite de acelea şi de socotinţa acelora. Fiindcă adunările şi rugăciunile acestea de acum le facem mai ales pentru ploaie, care adapă ogoarele şi viile, hrăneşte şi duce la bun sfârşit cele nădăjduite, de care ei nu cunosc nici o săturare şi decât care nu gândesc nimic mai presus.

9. Prin urmare, dacă cineva dintre ei ar fi de faţă şi ar înălţa vreun gând privind spre cer şi spre Dumnezeu, dacă s-ar ruga şi-ar cere şi ar nădăjdui de acolo buna rodire a ogoarelor, fie fiind cucernici, fie părând doar a fi cucernici, atunci ar veni pentru ei şi prosperitatea roadelor. Dar acum, nebunia lor faţă de acestea i-a făcut atât de absurzi, încât pentru ele şi toate celelalte se încred mai degrabă în ei înşişi decât în Dumnezeu, fiindcă acela care nu crede în Dumnezeu într-un singur lucru e evident că este necredincios în orice altceva.

10. Unii sunt deci aşa, iar alţii care-şi petrec vremea cu vinul şi în alte desfătări, chiar dacă ar auzi că vine un al doilea potop pe pământ şi toate s-ar scufunda sub ape, chiar dacă foc şi cerul însuşi ar cădea peste ei, chiar dacă li s-ar trage pământul de sub picioare şi li s-ar face deodată toate aceste cele mai înfricoşătoare lucruri, tot nu s-ar depărta de băutură sau de vreun alt lucru rău făcut de ei, ca să oprească beţia şi ticăloşia lucrurilor mai înainte spuse. Ci dă-le, Iubitorule de oameni, să se trezească şi să-şi simtă stricăciunea lor!

11. Dar pe toţi aceştia şi pe cei asemenea lor să-i lăsăm acum, fiindcă nu sunt de faţă. Dar voi, cei ce alergaţi împreună aici, voi cum sunteţi? Să nu-mi luaţi, fraţilor, în nume de rău şi ca reproş tăieturile în carne vie; căci medic sunt şi eu [*iatros gar kago*] al părţii mai bune a sufletului vostru, iar voi sunteţi cei ce aveţi nevoie de îngrijire. Căci medicului îi revine să taie, să ardă, să facă toate cele ce aduc întristare, de la care va veni folosul celui ce boleşte, iar celui ce suferă îi revine să se lase convins şi să suporte

toate cele ce se fac spre mântuirea lui. Deci dacă unul ar vrea să-l vindece în felul pe care-l vede folositor, iar celălalt e gata să-l asculte, atunci meşteşugul unuia s-ar putea exercita, iar celălalt s-ar elibera de boală. Dar dacă, deşi cel ce vindecă se sârguieşte să facă toate cele salvatoare, totuşi cel ce suferă nu se lasă convins, atunci meşteşugul aceluia rămâne fără folos, iar cel bolnav piere.

12. Deci cum sunteţi şi voi înşivă, ca unii care sunteţi în dezacord [cu aceia], faţă de chestiunea de acum? De o parte topirea inimii, mâhnirea feţei, capul plecat în jos, ochi izvorând lacrimi, haină întunecată, încetarea răutăţilor, schimbarea spre cele mai bune şi toate cele asemenea, de cealaltă parte cele arătate la sărbători, la teatru, la nunţi şi la praznice: haine bune şi frumos gătite, în tot felul de culori ca într-o pajişte cu multe flori, şi ele nu duc lipsă, vai, nici de mantia necesară, şi cer acum şi o haină vecină strălucitoare şi revarsă negreşit şi parfum, cum e neapărat necesar la astfel de haine, care, îmbrăcate cu neruşinare, risipesc socotinţa şi gândirea şi nu dănţuiesc singure, în loc ca sufletul să plângă şi să se zdrobească, şi împreună cu el să plângă şi trupul înjugat împreună cu el şi împreună-lucrător al celor rele. Şi atunci cu glasul chemăm, chipurile, mila lui Dumnezeu, dar cu gândul şi cu lucrurile chemăm de fapt pedeapsa Lui, căci spune: „Nu cel ce-mi spune: Doamne, Doamne, ci cel ce face voia Tatălui Meu" [*Mt* 7, 21] va dobândi cererile sale. Noi însă facem ceva asemănător cu aceia care, fiind prinşi că uneltesc împotriva împăratului, se apropie apoi rugători ca să dobândească iertare aşa cum se cuvine cu chipul umil şi plecat la pământ, şi [iertaţi fiind] iarăşi se înarmează şi se năpustesc cu săbiile în mână. Căci agoniselile noastre ne fac să ducem război cu Dumnezeu, fiindcă ele se fac pricină a răutăţii, lăcomiei, moliciunii, desfrâului, ocării şi a oricărei alte neînfrânări. Fiindcă agonisindu-le pe acestea ne facem lacomi şi împodobindu-ne cu acestea păşim înfumuraţi, desfrânăm şi gândim cele deşarte; agonisindu-le, le cinstim ca pe ceva dumnezeiesc

şi numai că nu ne închinăm la ele şi le îmbrăţişăm ca pe unele nemuritoare, iar atunci când pier ne mâhnim ca şi cum ne-am pierde însăşi viaţa. Aşa ne purtăm în chip iraţional şi suntem robii lucrurilor peste care suntem făcuţi a fi stăpâni.

13. Cerul, precum vedeţi, s-a făcut ca arama faţă de răutăţile noastre. Pământul s-a făcut nenorocit faţă de ostenelile plugarilor ca o mamă nenorocită care-şi strică şi condamnă copiii ei vrednici de milă la foamete şi sete şi nu vrea să le mai dea laptele ei. Sau, mai bine zis, cerul e de fier şi pământul de aramă [*Lv* 26, 19]. Ceea ce Dumnezeu i-a ameninţat printr-un bărbat proroc [Moise] pe oamenii fără de lege şi răi, vedem că se realizează cu noi acum, şi pentru ce anume nu este neclar. Pe lângă acestea, aerul a făcut zilele nopţi, şi soarele luminează mai puţin ca luna, iar luna mai puţin decât soarele.

14. Şi deşi ni s-au făcut acestea, în loc să plângem, să ne îndurerăm şi să facem toate cele prin care L-am îmblânzi pe Cel ce cu dreptate se mânie asupra noastră, unii ne fălim şi săvârşim prăznuiri populare şi toate câte sunt ale celor ce au parte de zile bune. Mai bine era să nu fi ieşit, căci cel care cere iertare pentru cele ce a păcătuit, după care petrece în desfătări şi moliciuni şi este insensibil faţă de cel nepăsător întru cele pentru care cere iertare, acela face mai mare insulta. Când moare cineva din cei ai voştri, pe care îl veţi primi cândva înapoi, precum am fost învăţaţi, atunci vă loviţi, jeliţi şi vă îmbrăcaţi în negru nemângâiaţi, dar când o primejdie atârnă peste sufletele voastre — pentru că nu pot învia în veacul viitor spre libertate cei care s-au coborât aici spre osândă —, atunci râdeţi şi trăiţi în moliciuni şi vă făliţi cu strălucirea înfăţişării, sau nu ştiţi că hotărârea de aici a lui Dumnezeu împotriva trupurilor voastre e şi împotriva sufletelor voastre, care au făcut cele rele? deşi ea nu este inexorabilă, ci pe măsura pocăinţei vrednice de cele păcătuite pe care o vom arăta, vom dobândi iertare pentru iubirea de oameni şi ne vom cumpăra dreptatea cu lacrimi.

15. Ce vă uitați la mine toți? Nu sunt un Ilie [cf. *4 Rg* 17–19], nici etiopianul acela [care l-a scos pe Ieremia din groapă, cf. *Ir* 38, 7–13] despre care v-am vorbit ieri și alaltăieri, ca printr-o mică rugăciune să deschid cerul. General sunt [*strategos eimi*], și dacă vă veți supune și mă veți asculta, lucrurile vă vor merge bine; dacă nu, dimpotrivă. Păstor sunt [*poimen eimi*], și dacă mă veți urma, vă veți mântui și veți afla pășune [*In* 10, 9]; dacă nu, dimpotrivă.

16. Primiți o ultimă propunere, prin care nădăjduiesc ca ascultând de ea să vă mântuiți. Fiecare dintre noi să socotim că toate cele de față se fac din pricina răutății noastre, și a nimănui altuia, și să ne pocăim îndeajuns. Știu că în acest mod soldații îi biruie pe dușmani, iar în modul contrar sunt înfrânți și cad; căci dacă fiecare, întrucât lucrurile războiului cad asupra lui, deși e bărbat, va primi totuși să se întoarcă înapoi, dar va socoti rău că e învins și iese la luptă cu aceste gânduri, atunci vor învinge cu ușurință; dacă se va încrede însă în aproapele său, iar acesta e nepăsător și-și apleacă lancea, atunci această oștire va putea evita doar cu foarte mare dificultate dezastrul. Acest lucru socotindu-l și noi, fiecare să nu învinuim de cele pe care le pătimim pe nimeni altul decât pe noi înșine, și, smeriți în veșminte, în priviri, în cuvinte și pași și în tot chipul nostru, și cu inimă necăjită îndeobște și în fiecare zi, să implorăm și să dăm apă pentru apă, adică cea a ochilor pe cea cerească, și să ne presărăm țărână pe capete, care e arătarea cea mai exactă și mai limpede a smereniei și zdrobirii și să-L plecăm spre milă pe Dumnezeul a toate. Așa s-au pocăit ninivitenii aceia [*Iona* 3], așa David [*2 Rg* 11–12], așa Manase [*4 Rg* 21; *2 Par* 33], Petru [*Mt* 26, 69–75; *In* 1, 25–27], desfrânata [*Lc* 7, 36–50; *In* 12, 3–8]. Toți câți s-au arătat vreodată căindu-se pentru greșelile lor și, vrând să dobândească iertare, au venit în acest mod la iertare. Dacă și noi vom avea această dispoziție în implorările către Dumnezeu, atunci nu vom fi fără nădejde în iubirea Lui de oameni. „Căci aproape este Domnul”, zice [Psalmistul], „de cei ce-L cheamă întru adevăr” [*Ps* 144, 18] și „pe cei zdrobiți cu inima și smeriți cu duhul îi va mântui” [*Ps* 33, 19] și-i va ridica la înălțimea fixată de Dumnezeu. De altfel, dacă din pricina nepăsării față de Dumnezeu am fost osândiți la aceste lucruri cumplite, atunci dacă ne vom schimba, dacă vom fi recunoscători și ne vom pocăi cum se cuvine, pe drept cuvânt vom dobândi și iertarea și ne vom elibera de ele; căci așa cum schimbării mai rele îi urmează cele mai rele, așa și schimbării mai bune îi urmează cele mai bune. Iar dacă nu, negreșit și pe acestea le vom face în zadar și vom atrage asupra noastră lucruri încă și mai mari decât cele de față. Fie dar să arătăm și noi o pocăință și o sârguință care să contrabalanseze fărădelegile pe care le-am făcut și să-L vedem milostivindu-se spre cele ale noastre. Lui I se cuvine toată slava, cinstea și închinarea în vecii vecilor. Amin.

4

[Alt cuvânt de îndemn către cei ce au ieșit cu sfintele icoane][9]

1. Multă mulțumire vă aduc pentru ascultarea și înflăcărarea de față, iubiților; căci multă bucurie mi-ați adus azi, ca unui plugar spicele ce se pleacă. Deci fiindcă acestea au fost făcute de voi pentru mine și pentru voi — căci fie convingându-te pe tine însuți, fie lăsându-te convins de altul și apoi făcând acest bine, îți faci bine înainte de toate ție însuți —, cer să se facă ceva și de către mine pentru voi, și acest lucru să vă dăruie atât desfătare, cât și folos. Iar dacă nu vă va dărui și desfătare, ci numai folos, nu e nici o pagubă; căci dacă le vei avea pe amândouă, nu trebuie să pizmuiești pe dătătorul desfătării, dar acolo unde există primejdia ca din pricina grației să nu ne putem folosi de cele utile, rău va fi dăruitorul cuvântului care nu pune înaintea desfătării cumpătarea.

2. Aceste lucruri stau deci așa. Eu însă vă voi saluta cu un cuvânt modest: dacă are și desfătare, foarte bine; în caz că n-are numai folos, și așa e bine, dacă nu are nimic mai puțin, măcar că toate cele făcute spre folosul și mântuirea noastră trebuie socotite și desfătate, chiar dacă ar fi foarte

[9] Fără titlu în unicul manuscris păstrat (*Scorialensis gr. Φ-III-11*, f. 227v), acest cuvânt pare a fi fost rostit la scurt timp după cel dinainte, Teolipt urmărind schimbările survenite în atitudinea comunității din Filadelfia în timpul procesiunilor ținute pentru a cere ajutorul lui Dumnezeu în seceta care continua să devasteze ținutul.

înțepătoare; căci scopul pentru care se fac aceste lucruri înțepătoare fiind plin de plăcere și curățând întristarea, le face pe acestea mai modeste, și nu goale de plăcere, și în cei ce îndrăgesc scopul produce o uitare desăvârșită a ceea ce întristează. Așa și cei bolnavi îi suportă pe doctorii care-i taie, îi ard, îi tiranizează prin foame și prin sete și-i pedepsesc în tot felul. Iar cei îndrăgostiți de trupuri nu disprețuiesc lucrurile cele mai cumplite pentru plăcerile pe care nădăjduiesc să le dobândească, iar cei îndrăgostiți de această stricăciune rușinoasă au o astfel de sârguință pentru o mică plăcere, una care vatămă grav atât sufletul, cât și trupul, dar pentru binele nemuritor sigur și curat se folosesc de ușurință și plăceri. Dar nu acest lucru să fie propriu celor ce se folosesc de minte și înțelegere.

3. Ce spun deci? Ascultându-mă și lăsând astăzi caii și petrecerea — ca să nu zic nebunia — nepotrivită și vătămătoare, ați venit împreună aici cu un chip mai modest. Și de aceea, precum spuneam, mă bucur și vă mulțumesc frumos. Nu trebuie să vă opriți însă aici și să socotiți că ați făcut totul, ci înaintând pe această cale trebuie să arătați și faptele potrivite cu chipul acesta. Dar cum să se facă aceasta? Eu vă sunt dascăl fără plată și pentru acest lucru, iar Dumnezeu este dascăl pentru amândoi: atât pentru mine, dascălul, cât și pentru voi, învățăceii. Dacă eu vă grăiesc fără zăbavă cele de folos, iar voi mă ascultați și faceți cele învățate, atunci, pe lângă faptul că vă va elibera din greutățile de față, ambiția vă va oferi răsplata veșnică și cuvenită a lui Dumnezeu.

4. Ne vom face, așadar, vrednici de bunurile de acum și de cele viitoare, fraților, dacă vom rupe în dar pâinea noastră celor lipsiți de ea, așa cum și noi am primit-o de la Dumnezeu Care ne-a dat-o. Iar dacă nu, să ne facem piața mai strălucitoare, nici ținând în depozite prisosul roadelor dobândite din cultivarea pământului, nici bucurându-ne când crește prețul, ci pe acela scoțându-l bucuros la iveală, iar pe acesta păstrându-l sau restrângându-l la cel dinainte. Cum

este probabil absurd și sălbatic ca oameni de altă seminție și neguțători iscusiți să aducă mărfuri de peste mări și țări cu multe osteneli și primejdii și să fie făcuți să-și vândă mărfurile în cetăți mai ieftin decât cetățenii acestora; și, în chip asemănător, să nu vândă cele ce le oferă spre câștig mai mult decât aceia. Omul străin care-și duce viața numai din negoț, adică din primejdii de fiecare zi, se milostivește și e zdrobit de durere la glasul celor flămânzi, iar tu, cetățeanule, ții grâul în depozit? Sau, dacă vinzi, vinzi cu preț dublu, al străinului și al vânzătorului cu amănuntul, și la aceasta adaugi și pe cel al navigatorului care îl transportă pe mare, și nu ți-e rușine să te rogi? Și atunci cum ai venit aici și implori și ceri să fii miluit? Căci știi bine că dacă nu miluim nu e nădejde să fim miluiți [cf. *Mt* 5, 7; 18, 33]. Și în zadar vor fi strigate de noi lucrurile de față, căci, dacă sunt făptuite acelea pot să ne mântuiască și nezicând nimic, nici navigând pe mare. Dar fără acelea acest lucru nu pare probabil; căci cuvintele fără fapte nu se deosebesc aici de nimic.

5. Deci dacă vă voi întreba: „Unde stăm acum?", ați spune: „În jurul bisericii prorocului Ilie". Și dacă v-aș întreba iarăși: „Pentru ce și de ce am venit aici?", ați spune din nou: „Fiindcă prorocul acesta are mărturie că a închis oarecând cerul și iarăși l-a deschis când a vrut [cf. *3 Rg* 17–18]. La o asemenea cinste a fost adus acela la Dumnezeu și o asemenea îndrăznire a avut la El, încât și noi acum, când cerul ne este închis de-atâta timp, stăm de față rugându-ne să ne învrednicim prin mila lui de puterea lui". Dar vi s-a dat deja un răspuns, eu însă vă voi expune și vă voi povesti o dată mai mult și mai limpede istoria lui. Și atunci vă voi spune de ce anume v-am întrebat.

6. Acest proroc deci a făcut ca atât de mult timp cerul să fie fără nori nu pur și simplu, ci din pricina multei necredințe și fărădelegi a oamenilor de atunci, întrucât nu mai suporta să vadă unele ca acestea. Și n-a lăsat numai pământul și oamenii să se usuce împreună cu toate celelalte

care sunt pentru oameni până ce aceia vor rămâne alipiți de necredință, ci a ales mai degrabă să se bucure el însuși de greutăți împreună cu aceia decât să treacă cu vederea ocara lui Dumnezeu. Iar după ce aceia întorcându-se și-au recunoscut fărădelegea și venind în ei înșiși s-au îndurerat, el l-a mustrat pe tiranul. După care a adus acea jertfă stranie și, săvârșind acel lucru uimitor, a cerut junghierea preoților celor nerușinați. Și toți împreună cu împăratul lor au încuviințat cererea și i-au predat pe cei necinstitori/necredincioși în mâinile dreptății, iar ei au fost junghiați și au primit dreapta pedeapsă a necinstirii/necredinței lor. Atunci numai, până ce n-a ajuns împăratul sub acoperiș, deschizându-se cerul, ploaia a căzut șuvoaie pe pământ. Și toate cele cumplite au trecut [cf. *3 Rg* 17–18].

7. Deci în legătură cu ce anume am spus acestea? Fiindcă și noi pentru ploaie am venit la biserica acestui proroc, convinși că prin bunăvoința lui o să o dobândim și noi, dacă va vrea el. El însă se vede că nu i-a iertat de pedeapsă pe cei pe care i-a pedepsit atunci înainte ca aceia să fi lăsat răutatea și să fi arătat îndeajuns părere de rău pentru cele pe care le-au păcătuit înaintea lui Dumnezeu. Și noi acum să jurăm la fel că ne vom lepăda de răutățile pe care le-am făcut și uneltit: de poftă, de deprimare, afară de cea împotriva răutății, de nedreptate, trufie, invidie, iubire de arginți, neîndurare, cruzime și orice altă nerușinare și urâciune. Pe acestea să le dăm prorocului și să-i îngăduim să le jertfească și să le înjunghiem noi înșine, iar toate cele potrivnice acestora să le facem și să le căutăm cu plăcere, căci zice [Scriptura]: „Abate-te de la rău și fă binele" [*Ps* 33, 15; 36, 27]. Și așa să-l implorăm pe acel mare proroc, eu fiindu-vă chezaș al schimbării celor de față; căci știu câte poate pocăința prin fapte, pentru că aceasta ni-l va oferi rugându-se pentru noi nu numai pe prorocul acesta, ci și pe toți sfinții și înseși mulțimile îngerilor.

8. Și ce vorbesc numai de acestea? Pe Însuși Dumnezeu Cel peste toate să-L rugăm din imbold propriu să arate milă,

fraților, de cele păcătuite de noi și să ni-L facem mai blând noi înșine pe Dumnezeu pentru cele viitoare. Copii, e mai bine să ne temem că vom fi în primejdie să pierim decât să ni se facă aceste lucruri cumplite de față, pentru că atunci când vă văd sfădindu-vă și luptându-vă pentru râul acesta și atingându-vă de săbii, mă tem ca nu cumva să fiți lipsiți și de acesta. Căci așa cum grija de cele ale altora ne face lipsiți și de ale noastre, tot așa și acest lucru: fiindcă nu știm să ne folosim cu moderație și cum se cuvine de el, pe bună dreptate vom fi atrași spre insultă și război după dreapta judecată a Celui ce ne guvernează. Să ne temem însă de dreapta lui Dumnezeu și, cum spuneam, să junghiem răutatea cu săbiile virtuților și să ne arătăm cumpătați în toate; căci ceea ce era cinstirea și închinarea lui Baal la cei pedepsiți de Ilie aceasta este la noi călcarea poruncilor Stăpânului. Ba chiar acest lucru e încă și mai absurd pentru cei ce au rațiune; căci aceia negreșit nu au cumpănit întâi cele spuse de acela, după care au căzut în necinstirea lui Dumnezeu, ci erau de mult convinși că trebuie să cinstească idolatria desființând în chip desăvârșit legea lui Dumnezeu, și așa au fost înconjurați de aceste [nenorociri] până ce, loviți de ele, le-a venit mintea la cap. Noi însă, învățați fiind în mod limpede adevărul, deși spunem că purtăm răsunându-ne în urechi cele dumnezeiești, cu care vă ospețim în fiecare zi, chiar dacă-i învățăm pe alții despre ele, după acestea ne îndeletnicim în chip strălucit cu cele ale minciunii. Dar pe cât păcatele cu bună știință sunt mai rele decât cele din neștiință, pe atât și noi suntem mai răi decât aceia; și pe cât ocara venită de la cei apropiați e mai întristătoare decât cea venită de la cei de departe, pe atât suntem și noi mai lipsiți de recunoștință decât aceia. Dar atunci când unii din cei cu totul necredincioși și trăitori în necinstirea lui Dumnezeu făceau virtuți nu mici și nu se purtau lipsiți de noblețe — săvârșind cumpătare, înfrânare, moderație, milă și multe alte asemenea, de care sunt pline cărțile elinilor [păgânilor] —, iar noi ne sârguim în toate

cele contrare, de ce osândă nu suntem oare vrednici? Cum nu ne va rămâne cerul închis până la sfârșit? iar dacă va ploua, va ploua focul Sodomei [cf. *Fc* 19, 24]. Dar stă în puterea noastră ceva: să nu respingem cu totul cunoașterea celor mai bune, și ea ni se va face mângâiere, dacă vom voi. Căci, chiar dacă aceia [păgânii] și-au făcut foarte multă alergarea virtuții, alergau însă prin noroiul necredinței în Dumnezeu și al idolatriei. Iar noi [creștinii], chiar dacă suntem indolenți, mergem prin ce este mai curat, care e cuvântul bunei-cinstiri/dreptei-credințe, iar dacă am vrea să alergăm, vom săvârși mult în scurt timp.

9. Să voim, așadar, să voim, fraților, și totul va fi bine. Să alergăm și degrabă, știu bine, vom ajunge al sfârșitul alergării și vom dobândi mântuirea noastră fugind de primejdiile de față ale acestor lucruri în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia fie slava, cinstea și închinarea în veci. Amin.

III
IMNOGRAFUL ȘI MELODUL

1

Rânduiala treziei și a spălării minții și păcatelor[1] prin repetarea necontenită a Numelui lui Iisus cel înfricoșător pentru demoni, dar preadulce și mântuitor pentru noi, rânduială pe care cel ce o parcurge în fiecare zi va trăi netulburat de demoni, cum am cunoscut din experiență[2]

[Canon paraclis la Domnul nostru Iisus Hristos]

Glasul 2

Oda 1 „În adânc a doborât oarecând"

Iisuse, preadulce Hristoase, Iisuse îndelung-răbdătorule, tămăduiește rănile sufletului meu, Iisuse, și îndulcește inima mea, mult-milostive, rogu-mă, Iisuse, Mântuitorul meu, ca să Te măresc pe Tine mântuindu-mă.

---

[1] *Akolouthia nepseos kai nipseos nous delade kai hamartematon synechos epipherousa to phrikton men tois daimosin onoma tou Iesou, hemin de to glykytaton kai soterion, hen ho kath'hemesan meterchomenos atarachos apo daimonon biosetai, hos egnomen apo peiras.*

[2] „Aceste tropare, dimpreună cu canonul următor care poartă peste tot Numele lui Iisus, sunt ale Preasfințitului Mitropolit al Filadelfiei Kyr Teolipt" (Biblioteca Națională Atena, *Cod. 684*, f. 138r).

Numai „canonul" a fost editat până acum în edițiile grecești ale *Ceaslovului mare* (*Horologion to Mega*, Veneția, 1874; Atena, 1973) și *Octoihului mare* (*Parakletike etoi Oktoechos he megale*, Veneția, 1871) fiind atribuit în mod eronat lui Teoctist Studitul, cum fac și manuscrisele *Vatic. gr. 721* și *778*. Manuscrisele *Metoch. Hag. Taphou 386*, *Vatop. 1034* și *Athen. BN 684* îl atribuie însă lui Teolipt. Compoziția integrală — ca *akolouthia* integrală, nu ca simplu „canon" — se găsește în *Vatic. gr. 778*, f. 1r–6r (și *Hieros. S. Sabbae 162*) după care a fost editată de I. GRIGOROPULOS, 1996, II, p. 371–395 și I, p. 266–269 (pentru diferențele între textul din manuscrise și din ediția din *Horologion*).

Iisuse preadulce Hristoase, Iisuse deschide-mi ușile pocăinței, iubitorule de oameni Iisuse, și primește-mă pe mine care cad la Tine și-ți cer, Iisuse, Mântuitorul meu, iertarea greșelilor.

Iisuse preadulce Hristoase, Iisuse răpește-mă pe mine din mâna vicleanului Beliar, Iisuse și fă-mă să stau de-a dreapta slavei Tale, Iisuse, Mântuitorul meu, izbăvindu-mă de partea cea de-a stânga.

Slavă...

Pe mine cel ce am păcătuit mai presus decât toată firea rațională, Tu Ceea ce ai întrecut cetele îngerilor în sfințenie, cinste și curăția minții, mântuiește-mă, Fecioară, căci tu ești mai presus decât toată făptura.

Al Născătoarei:

Tu care ai născut pe Iisus Dumnezeu, Stăpână, nu înceta rugându-te pentru netrebnicii tăi robi, Preacurată, ca să ne izbăvim de osândă prin solirile tale, Neîntinată, noi cei întinați, desfătându-ne de slava cea veșnică.

Oda 3 „Pe piatra credinței întărindu-mă"

Ascultă, iubitorule de oameni Iisuse al meu pe robul Tău care strigă întru străpungere și izbăvește-mă, Iisuse, de osândă și pedeapsă, singur Îndelung-răbdătorule, Iisuse preadulce, mult-milostive.

Primește, Iisuse al meu, pe robul tău, care cade la tine cu lacrimi, Iisuse al meu, și mântuiește-mă, Iisuse al meu, pe mine cel ce mă pocăiesc și de gheenă izbăvește-mă, Stăpâne, Iisuse preadulce, mult-milostive.

Timpul pe care mi l-ai dat, Iisuse al meu, în patimi l-am cheltuit, Iisuse al meu; de aceea să nu mă lepezi, Iisuse al meu, ci cheamă-mă din nou, rogu-mă, Stăpâne, Iisuse preadulce, și mă mântuiește.

Slavă...

Fecioară, care ai născut pe Iisusul meu, roagă-te să mă izbăvesc din gheenă, ceea ce ești singura ocrotitoare a celor necăjiți, ceea ce ești de Dumnezeu cu har dăruită, și învrednicește-mă de viața cea neîmbătrânitoare, Preaneîntinată.

Al Născătoarei:

Cu mari păcate amărând mult, Născătoare de Dumnezeu, pe Fiul Tău, mă așteaptă pedeapsă și supărare mare. Izbăvește-mă de marea amenințare, Tu, marea mea Ocrotitoare.

Sedealna, glas 1 „Mormântul tău, Mântuitorule"

Mântuitorul meu, Iisuse, Care ai mântuit pe fiul cel desfrânat, Mântuitorul meu Iisuse, Care ai primit pe desfrânata, și pe mine acum, Iisuse mult-milostive, miluiește-mă, mântuiește-mă, îndură-Te de mine, Iisuse binefăcătorule, precum Te-ai îndurat, milostive bunule, de Manase, Iisuse al meu, ca unul ce ești singur iubitor de oameni.

Oda 4 „Ieșit-ai din Fecioară"

Tămăduiește, Iisuse al meu, rănile sufletului meu, rogu-mă, Iisuse al meu, și cu mâna răpește-mă, Iisuse al meu îndurate, din ghearele lui Beliar și mă mântuiește.

Păcătuit-am, Iisuse al meu preadulce, îndurate Iisuse al meu, mântuiește-mă pe mine care scap spre acoperământul Tău, Iisuse îndelung-răbdătorule, și învrednicește-mă de Împărăția Ta.

Nimeni n-a păcătuit, Iisuse al meu, cum am păcătuit eu, ticălosul, dar cad la Tine rugându-mă: Iisuse al meu, mântuiește-mă și dă-mi, Iisuse al meu, moștenire viața.

Slavă...

Cu momeală în cârlig momindu-mă, Iisuse, pe mine vicleanul, Iisuse, prinzându-mă mă târăște acum rob. De aceasta scapă-mă ca un bun, Iisuse al meu atotputernice.

Al Născătoarei:

Prealăudată care ai născut pe Iisus Domnul, pe Acesta roagă-l să-i izbăvească de osândă pe toți cei ce te laudă pe tine și Născătoare de Dumnezeu cu adevărat te numesc pe tine.

Oda 5 „Luminarea"

Tu ești luminarea minții mele, Iisuse al meu, Tu, mântuirea deznădăjduitului meu suflet, Mântuitorule. Tu, Iisuse al meu, de osândă și de gheenă izbăvește-mă pe mine care strig: Mântuiește-mă, Iisuse al meu Hristoase, pe mine cel ticălos.

Cu totul fiind târât, Iisuse al meu, spre patimi de necinste, strig acum ție: Tu, Iisuse al meu, trimițându-mi mână de ajutor, smulge-mă din ele pe mine care strig: Mântuiește-mă, Iisuse al meu Hristoase pe mine desfrânatul.

Purtând minte necurată, Iisuse, strig Ție: Curățește-mă de întinarea desfrânării mele, Iisuse al meu, pe mine cel ce din neștiință am alunecat în adâncurile răutății, Mântuitorule Iisuse, și mă mântuiește, rogu-mă.

Slavă...

Cel ce ai fost omorât pe cruce, Iisuse al meu, sufletul meu cel omorât viază-l, Iisuse al meu, și în frumusețea dintru început îmbracă-l ca un îndurat, Iisuse, pe acesta care face îndreptările Tale, Iisuse.

Al Născătoarei:

Fecioară care ai născut pe Iisus și ai purtat în pântece pe Dumnezeu, pe Acesta roagă-L să mântuiască și de gheenă să se izbăvească toți ortodocșii, monahi și căsătoriți care strigă: Afară de Tine altă ocrotire sigură nu știm.

Oda 6 „În adâncul căderilor"

Iisuse Hristoase al meu mult-milostive, primește-mă, Stăpâne, pe mine care mă mărturisesc Ție, o, Iisuse, mântuiește-mă și din stricăciune scoate-mă, Iisuse.

Iisuse al meu, nimeni altul nu s-a făcut desfrânat ca mine, nenorocitul, Iisuse iubitorule de oameni, dar Tu, Iisuse, pe mine mântuiește-mă.

Iisuse al meu, și pe desfrânata și pe fiul cel desfrânat și pe Manase și pe vameșul i-am întrecut, Iisuse al meu, cu patimile, și pe tâlharul și pe niniviteni, Iisuse.

Slavă...

Preacurată Fecioară, singura neîntinată, care ai purtat în pântece pe Iisus Hristos al meu, cu isopul solirilor tale curățește-mă acum pe mine întinatul.

Al Născătoarei:

Preabună Stăpână, care ai purtat în pântec pe Dătătorul binelui, Hristos, inima mea cea scârboasă fă-o bună și curățește-o, rogu-mă.

Condac, glas 4 „Arătatu-S-a astăzi"

Iisuse preadulce, Lumina luminii, luminează ochii sufletului meu, Fiule al lui Dumnezeu, cu strălucirea ta dumnezeiască, ca să Te laud pe Tine, lumina cea neînserată.

Condac, glas 3 „Fecioara astăzi"

Iisuse preadumnezeiescule, Mana dătătoare de viață, Iisuse Dumnezeu-omule, Nectarul cel preadulce, fă-mă viu pe mine cel omorât de păcate, îndulcește-mă pe mine cel amărât de fierea căderilor și dă-mi iertare mie, celui ce strig: Iisuse, Hristoase, Mântuitorule, miluiește-mă!

Icos

Iisuse al meu, Dumnezeule care nu ții minte răul, Cel fără de păcat, Iisuse izbăvitorule, preabunule, preaslăvite,

sălăşluieşte-te întru mine, precum ai făgăduit, Cuvinte, împreună cu Tatăl şi cu dumnezeiescul Duh curăţindu-mă, luminându-mă şi desăvârşindu-mă întreg, Dumnezeu-omule, prin sălăşluirea Ta. Căci fără Tine, Iisuse preasfinte, nu pot face nimic bun împiedicat fiind de lanţurile cumplite ale feluritelor mele patimi. Drept acum, Iisuse al meu, strig Ţie: Iisuse Hristoase, Mântuitorule, miluieşte-mă!

Oda 7 „Chipului de aur"

Hristoase Iisuse, nimeni din veac n-a păcătuit pe pământ, Iisuse al meu, cum am păcătuit eu, ticălosul şi desfrânatul, de aceea, Iisuse al meu, strig Ţie: Îndură-te de mine care-ţi cânt Ţie: Binecuvântat eşti Dumnezeul Părinţilor noştri!

Hristoase Iisuse, străpunge-mă cu frica ta, strig Ţie, Iisuse al meu, şi cârmuieşte-mă acum la limanul cel bun, ca mântuit fiind, Iisuse al meu îndurate, să-Ţi cânt Ţie: Binecuvântat eşti Dumnezeul Părinţilor noştri!

Hristoase Iisuse, de mii de ori ţi-am făgăduit, Iisuse al meu, pocăinţă eu, ticălosul, dar am minţit eu, netrebnicul; de aceea, Iisuse al meu, strig Ţie: Sufletul meu care a rămas nesimţit luminează-l Hristoase, Dumnezeul Părinţilor!

Slavă...

Chip al Tatălui, Iisuse Unule-Născut, Fiule şi Cuvinte, atingându-Te iarăşi, Iisuse, de chipul Tău [din mine] tulburat de multe patimi, remodelează-l şi înnoieşte-l dându-i iarăşi frumuseţea dintâi, Iisuse.

Al Născătoarei:

Tu, Care pe Hristos Iisus L-ai născut în chip înfricoşat şi mai presus de fire, pe Acesta roagă-L, cu totul fără prihană, să-mi ierte toate căderile împotriva firii, Fecioară, ca mântuindu-mă să strig Ţie: Binecuvântată eşti cea care ai purtat în pântece pe Dumnezeu cu trup.

Oda 8 „Pe cel ce în cuptorul focului"

Pe Tine, Iisuse al meu, te rog: cum pe desfrânata ai izbăvit-o, Iisuse al meu, din căderile ei cele multe, aşa şi pe mine, Iisuse Hristoase al meu, izbăveşte-mă şi curăţă întinatul meu suflet, Iisuse al meu.

Plecându-mă, Iisuse, spre plăcerile cele necuvântătoare m-am arătat necuvântător şi dobitoacelor m-am asemănat cu adevărat, Iisuse al meu, în chip vrednic de milă, eu ticălosul, Mântuitorule; de aceea din dobitocia necuvântătoare izbăveşte-mă, Iisuse.

Căzând, Iisuse, între tâlharii stricători de suflet am fost dezbrăcat, Iisuse al meu, de haina cea ţesută de Dumnezeu şi zac acum la pământ plin de rănile loviturilor. Varsă peste ele, Hristoase al meu, untdelemn şi vin.

Slavă...

Orbit fiind de pofte, Iisuse al meu, umblu cu sufletul întunecat, Iisuse al meu; ci venind ca un Dumnezeu, Iisuse, luminează-mă, Iisuse Mântuitorule ca unul ce eşti singur Dătător de lumină.

Al Născătoarei:

Tu, Care pe Iisusul meu şi Dumnezeu L-ai purtat în chip netâlcuit, Născătoare de Dumnezeu Marie, pe acesta roagă-L pururea să izbăvească din primejdie turma Sa şi pe cântăreţii tăi, Fecioară, ceea ce nu ştii de bărbat.

Oda 9 „Pe Dumnezeu Cuvântul Cel din Dumnezeu"

Pe Manase, Iisuse al meu, pe vameşul, pe desfrânata, pe fiul cel desfrânat şi pe tâlharul i-am întrecut, îndurate Iisuse, cu faptele cele de ruşine şi necuviincioase, Iisuse, ci Tu, Iisuse al meu, vino şi mă mântuieşte.

Pe toţi cei care de la Adam încoace au păcătuit, Iisuse al meu, înainte de Lege, în timpul Legii şi după Lege, Iisuse,

i-am întrecut Iisuse al meu, eu ticălosul, în chip vrednic de milă prin patimile mele; dar Tu, Iisuse al meu, mântuieşte-mă cu judecăţile Tale.

Să nu mă desparţi, Iisuse al meu, de slava Ta negrăită, şi nu mă faci părtaş, Iisuse, al părţii celei de-a stânga, preadulce Iisuse, ci alăturându-mă oilor Tale celor de-a dreapta Ta, Hristoase Iisuse al meu, dă-mi odihnă ca un milostiv.

Slavă...

Greşind şi cu gândurile şi cu trupul, Iisuse al meu, sufăr şi suspin, Iisuse: O, Iisuse al meu, mântuieşte-mă, Iisuse al meu puternice, şi nu mă osândi la focul gheenei, Iisuse, pe mine cel vrednic de osândă.

Al Născătoarei:

Pe Iisus pe Care singură L-ai purtat, Născătoare de Dumnezeu, Care nu ştii de bărbat, Fecioară Marie, milostiv fă-L, Curată, ca pe Fiul şi Ziditorul Tău, să-i izbăvească din ispite şi din primejdii şi din focul ce va să vină pe cei ce aleargă la Tine.

Luminânda, glas 6 „Pe cea mai cinstită"

Iisuse, preadulce Iisuse, Iisuse, Mântuitorul meu, tămăduieşte patimile cele grele ale sufletului meu, Hristoase al meu, Iisuse al meu, ca să te măresc pe Tine, eu preaticălosul.

Al Născătoarei:

Maică a lui Iisus, arătând necontenit rugăciunea mea ca o mireasmă plăcută dă-mi dar care dăruieşte izvorârea chemării lui Iisus în cele dinăuntru ale mele.

Exapostilaria

O, Iisuse, Mântuitorul meu, o Iisuse al meu puternice, milostiveşte-te de mine, Iisuse al meu, ca un milostiv, Iisuse, ca să măresc cu strălucire, Iisuse al meu, slava Ta.

La laude, stihiri prosomii „Ale cetelor cereşti"

Pe Tine, Iisuse şi Dumnezeul meu, preabunule, pe Tine, Iisuse, Mântuitorul meu, Te rog: Iisuse al meu, scoate-mă, Cuvinte, din toată osânda înfricoşătoare, Iisuse al meu, şi de slava cea nemuritoare învredniceşte-mă, Iisuse iubitorule de oameni.

Pe Tine, Iisusul şi Dumnezeul meu necuprins, Te rog: Cuvinte, Iisuse al meu, Mântuitorul meu, învredniceşte-mă de partea Ta cea dreaptă, Iisuse, Stăpâne, şi din osânda focului veşnic izbăveşte-mă, Iisuse.

Cu mijlocirile tuturor sfinţilor, Stăpâne, Iisuse, Mântuitorul meu, şi ale Celui ce Te-a purtat în pântece, cârmuieşte-mă, Cuvinte, Iisuse, la viaţă şi îndreaptă-mă spre cărările care mă poartă, Iisuse, spre viaţa cea veşnică.

Slavă..., Şi acum..., glas 6 „Îngereştile"

Mântuitorule Iisuse, primeşte, Îndurate Mântuitorule Iisuse, cererea celui ce a păcătuit mult şi mântuieşte-mă, Iisuse al meu, pe mine, cel nevrednic de milă, de întunericul cel veşnic, Iisuse al meu, şi de focul cel nestins izbăveşte-mă pe mine, binecuvântate Hristoase Iisuse prin rugăciunile celei ce Te-a născut pe Tine.

Stihiri prosomii, glas 6

Iisuse preadulce, veselia sufletului meu, Iisuse, curăţia minţii mele, Stăpâne mult-milostive, Iisuse, mântuieşte-mă, Iisuse, Mântuitorul meu, Iisuse al meu preaputernice, nu mă lăsa pe mine. Mântuitorule Iisuse, miluieşte-mă şi izbăveşte-mă de toată osânda, Iisuse, şi învredniceşte-mă de partea celor mântuiţi. Iisuse al meu uneşte-mă pe mine cu ceata aleşilor Tăi, Iisuse iubitorule de oameni.

Iisuse preadulce, slava apostolilor, Iisuse al meu, lauda mucenicilor, Stăpâne atotputernice, Iisuse, mântuieşte-mă, Iisuse, Mântuitorul meu, Iisuse al meu preafrumosule, pe

mine cel ce alerg la Tine, Mântuitorule Iisuse, miluieşte-mă cu mijlocirile celei ce Te-a născut pe Tine şi ale tuturor sfinţilor Tăi proroci, Mântuitorul meu, Iisuse, şi desfătării raiului mă învredniceşte, Iisuse iubitorule de oameni.

Iisuse preadulce, strălucirea asceţilor, Iisuse preabunule şi scăparea fecioarelor, Iisuse, vino, Iisuse, Mântuitorul meu, Iisuse al meu şi scoate-mă din osândă, Mântuitorule Iisuse, uneşte-mă cu partea celor mântuiţi, Mântuitorule Iisuse, rânduieşte-mă de-a dreapta Ta, Mântuitorule Iisuse, şi bucuriei veşnice mă învredniceşte, Iisuse preadulce.

Slavă...

Iisuse preadulce, faima monahilor, Iisuse îndelung-răbdătorule, desfătarea şi podoaba asceţilor, Iisuse, mântuieşte-mă, Iisuse, Mântuitorul meu, Iisuse al meu preabunule, scapă-mă, Mântuitorule Iisuse, din mâna balaurului şi din cursele lui slobozeşte-mă, Mântuitorule Iisuse, ridică-mă din adâncul cel mai jos, Mântuitorul meu Iisuse, şi împreună cu oile cele de-a dreapta numără-mă, Iisuse.

Iisuse preadulce, izbăvitorul celor din nevoi, Iisuse al meu, noianul neistovit al milei, Iisuse, mântuieşte-mă, Iisuse, Mântuitorul meu, Iisuse al meu, şi izbăveşte-mă de tot felul de patimi, Mântuitorule Iisuse, şi de înfumurare, şi slavei celei veşnice învredniceşte-mă atunci, Iisuse, şi părţii celei de-a dreapta, Iisuse al meu, sălăşluindu-mă împreună cu cetele aleşilor tăi, Iisuse preadulce.

Iisuse, dă putere sufletului meu neputincios, Iisuse, curăţă, Mire fără prihană, inima mea şi întraripează-mi mintea, Mântuitorule, cu dragoste, trezind şi atrăgând la Tine toată dispoziţia sufletului meu; căci Tu eşti, Iisuse, lumină supraluminoasă, frumuseţea cea surpaluminoasă, dorinţa cea mai înaltă, vigoarea celor neputincioşi, Iisuse, şi Pricinuitorul atât al existenţei mele, cât şi al existenţei mele fericite.

Iisuse, Dumnezeu-omule, Dumnezeu Cuvântul din Dumnezeu, cel de-un-chip şi împreună-fără-de-început cu Tatăl

şi cu Duhul, Iisuse, mântuieşte-mă, Iisuse cu mijlocirile celei ce Te-a purtat în pântece şi cu rugăciunile tuturor sfinţilor luminează-mi mintea şi gândul, Iisuse, ca să oglindesc numai frumuseţile Tale văzându-Te nevăzut întru mine şi pe mine întipărit întru Tine în Duh prin har.

Şi acum... Al Născătoarei:

Ocrotirii omeneşti nu mă încredinţa, preasfântă Stăpână, ci primeşte cererea rugătorului tău, căci necazul mă cuprinde şi nu pot suferi săgeţile demonilor, adăpost nu am nici unde să fug eu, ticălosul, fiind războit din toate părţile, şi mângâiere nu am afară de tine, Stăpâna lumii, nădejdea şi ocrotirea credincioşilor, nu trece cu vederea cererea mea şi fă ce-mi este de folos.

La stihoavnă, glas 2 „Casa Efratei"

Deschide-mi, Iisuse, uşile raiului, Mântuitorul meu, Iisuse al meu, şi primeşte-mă în mijlocul lui pe mine, cel neîndreptat.

Îndreptează, Iisuse, mişcările, Iisuse al meu, sufletului meu, cu aura, Iisuse, strălucirii Duhului.

Îndreptează, Iisuse, mintea mea, Iisuse al meu, spre Tine, Iisuse al meu, cel singur fermecător şi preafrumos, Iisuse al meu.

Slavă..., Şi acum... Al Născătoarei:

Tu eşti ocrotirea tare a creştinilor, slava asceţilor, Fecioară de Dumnezeu Născătoare, mântuieşte-i pe cei ce te iubesc pe tine.

2
Alt canon de străpungere către Domnul nostru Iisus Hristos[3]

Glas 6

Oda 1 „Valul mării"

Doamne, Mântuitorul meu, deschide-mi căile pocăinței și ușile străpungerii, și râuri de lacrimi trimite-mi cu mila Ta, ca să spăl toată întinăciunea sufletului meu.

Sus ațintindu-ți ochiul, ticăloase suflete al meu, spre Domnul Cel ce poate să te mântuiască strigă din toată inima: Dumnezeule, milostivește-Te și mă mântuiește, Iubitorule de oameni.

Vezi rănile mele și toți anii, mult-milostive și mult-îndurate; arată spre mine milostivirea ta obișnuită și vindecă-le vărsând peste ele untdelemn și vin.

Al Născătoarei:

Nor care ai născut Soarele slavei, Fecioară fără prihană, scânteiază toate simțirile inimii mele, Mireasă a lui Dumnezeu, cu mijlocirea ta dumnezeiască, și mă luminează, rogu-mă.

Oda 3 „Pe Tine Cel ce peste ape"

Simbol al mântuirii, Îndelung-îndurate, ni s-a făcut iubirea Ta de oameni pentru noi cei ce păcătuim de șaptezeci

[3] Păstrat în doar două manuscrise: *Iviron 538*, f. 4r–7v și *Vatic. gr. 778*, f. 500r–502v, de unde a fost editat de I. GRIGOROPULOS, 1996, II, p. 397–407.

de ori câte șapte, ispășire și răscumpărare pentru cei ce Te măresc pe Tine, Cuvinte al lui Dumnezeu Cel mai înainte de veci.

Întinsu-Ți-ai palmele, Iubitorule de oameni, vrând să ne chemi pe noi cei căzuți și zdrobiți în căderi, care am desființat desfătarea raiului la șoapta șarpelui care ne războia.

În mormântul păcatului zac, ca Lazăr oarecând, și în groapa trândăviei sunt acoperit de piatra grea a deznădejdii, Hristoase; de aceea strig ție, Mântuitorule: Ca pe acela și pe mine scoală-mă!

Al Născătoarei:

Dezlegat-ai blestemul, preacurată și preabinecuvântată Fecioară, și pe toți cei ce te slăvesc pe tine după nevrednicie, Curată, fericiți i-ai făcut prin îndrăznirea ta, ca una ce ești Maică a Cuvântului, Pururea Fecioară.

Oda 4 „Crucea Ta"

În nepăsare mi-am cheltuit viața și sufletul îl am trândav și făcând în chip desfrânat toate cele grozave, ci Tu, Doamne, izbăvește-mă de urgia Ta.

O picătură de străpungere dumnezeiască storcând, Hristoase, din iubirea Ta de oameni, cu ploaia milei Tale adapă-mă acum și fă-mă să odrăslesc roade dumnezeiești.

Prin răutatea lui vicleanul și iscusitul în meșteșuguri rele uneltește să mă fure și să mă facă mâncare lui, dar Tu ca un Dumnezeu izbăvește-mă de aceasta.

Al Născătoarei:

Pe Tine cea mai înaltă decât toată făptura, decât heruvimii și serafimii, și mântuirea lumii, Te cânt Mireasă a lui Dumnezeu, ca pe una care ai purtat în brațe pe Făcătorul Tău și Mântuitorul meu.

Oda 5 „Arătarea Ta, Hristoase”

Omorât m-am făcut de patimi, eu ticălosul, și în păcat zac, eu fricosul, trândăvind fără minte și mort. Scoală-mă, Hristoase, din deznădejdea greșelilor și luminează-mă cu lumina luminării Tale.

Vino, ticăloase al meu suflete, de te întoarce mai înainte de Judecata de acolo și la bătrânețe[4] adu lui Dumnezeu suspine și lacrimi, nenorocite; fugi de toată neputința celor rele și aleargă spre căile pocăinței și cărările drepte, nefericite.

În nepăsare cheltuindu-mi viața, Te înfurii pe Tine, Cuvinte, trândăvind grozav, eu fricosul, și disprețuind mila Ta; ci mă rog, Iisuse, grăbește, Milostive, vino la mine și dă-mi cele de biruință împotriva vrăjmașilor.

Al Născătoarei:

Pe mine cel cumplit deznădăjduit de necontenitele răutăți, nenorociri și necazuri ale vieții și de năvălirile demonilor, izbăvește-mă, Fecioară bună și preacurată și dă-mi veselia și luminarea mântuirii.

Oda 6 „Cuprins a fost”

În fărădelegi mi-am cheltuit toată viața mea, eu, ticălosul, ca și desfrânata oarecând, m-am întinat în desfrânări și am căzut din slava cea dumnezeiască, dar scoală-mă din trândăvie și deznădejde și la lumina pornirilor Tale călăuzește-mă, Bunule.

Demonilor celor omorâtori de cei muritori m-am supus cu totul eu, ticălosul, omorându-mi mai înainte sufletul și făcând vii patimile trupului, și m-am făcut mort; dar scoală-mă din deznădejde, Dătătorule de viață, și fă-mă viu, Mântuitorule, pe mine cel omorât de greșeli.

[4] Argument în favoarea redactării târzii a acestui canon, spre sfârșitul vieții lui Teolipt (1310–1322).

Împărățind în păcate am disprețuit în chip nenorocit toate cele sufletești și am sărăcit în purtările dumnezeiești ale virtuții, ca și bogatul oarecând; ci Te rog, Atotîndurate, îmbogățește-mă în cele bune ca pe Lazăr și sălășluiește-mă în sânurile lui Avraam.

Al Născătoarei:

Prunc tânăr porți, pe Cel e este mai înainte decât toate veacurile, Curată. Pe Acesta roagă-L pururea, atotbinecuvântată Fecioară Maică, pentru robii tăi, și ca o Maică fără prihană cere dezlegarea căderilor și vinilor mele ca una care ai pururea multă îndrăzneală spre Fiul Tău, Cinstită.

Oda 7 „Negrăită minune”

Rănit am fost de săgeata celui rău, tot sufletul mi s-a făcut o rană și zac în chip nenorocit în mormântul cumplitei deznădejdi și al trândăviei. Răscumpărătorule, Dumnezeule, scoală-mă!

Noaptea vinilor mele rele și ceața fărădelegilor mă cuprinde, adâncul relelor mă acoperă. Scoate-mă din mormântul păcatului, Răscumpărătorule Hristoase, înviindu-mă.

Nu cu mânia Ta, nici cu urgia Ta să mă cerți Atotînchinate, Cel ce ești singur bun, ci privește spre mine cu milostivire, Mântuitorule, și dă-mi gând de pocăință. Răscumpărătorule, Hristoase, miluiește-mă.

Al Născătoarei:

Toată viața mea petrecând-o în nepăsare și trândăvie și toată viața trăind-o în chip desfrânat m-am făcut osândit. Chiar și la bătrânețe, întoarce-mă, Născătoare de Dumnezeu, mântuiește-mă și ajută-mă.

Oda 8 „Tremură, cerule”

Dezleagă lanțurile relelor mele, Cel ce singur ești Iubitor de oameni, și rupe legăturile multelor mele căderi, Cel

ce ai rupt legăturile și încuietorile iadului, Atotîndurate, ca să Te laud pe Tine, Cuvinte, ca să Te măresc și să Te slăvesc pe Tine întru toți vecii.

Încetează a mai păcătui zi de zi, ticăloase al meu suflete; căci iată a venit vremea. Chiar și la bătrânețea ta întoarce-te strigând întru tânguiri: Păcătuit-am Ție, Cuvinte, și nu Te-am ascultat, Mântuitorule, să nu mă osândești pe mine cel osândit.

Ca desfrânata îți aduc plâns, ca vameșul suspinări. Dumnezeule, milostivește-Te, strig Ție, Hristoase, dă-mi dezlegarea căderilor și iertarea relelor mele cele nemăsurate, ca să Te slăvesc întru toți vecii.

Al Născătoarei:

Vezi necazul meu, Curată, pe care mi l-a adus mulțimea fărădelegilor, și stinge, rogu-mă, cuptoarele patimilor celor aprinse cu roua soliei tale dumnezeiești; ca să laud, Fecioară, caldă ocrotirea ta și să te preaînalț întru toți vecii.

Oda 9 „Nu mă îndurera, Maică"

În nepăsare viața petrecându-mi, eu nenorocitul, în păcate viețuiesc în chip rău. Cad însă pururea și strig Ție, Hristoase, înainte de ieșirea mea din viață: Izbăvește-mă de osândă și mă mântuiește, Mântuitorule, pe mine cel osândit, ca un bun împăcător.

Căzând cu gândul am fost târât în hăurile adânci ale păcatului rostogolindu-mă în chip nenorocit în plăceri și fapte rușinoase și mi-am umplut de noroi sufletul și trupul; de aceea izbăvește-mă Iisuse din adâncul relelor și mă mântuiește.

Din viețuirea îngerească căzând strămoșul amăgit fiind oarecând de plăcerea mâncării a fost supus morții prin sfatul cel prearău al vrăjmașului celui rău dintru început. Iar eu greșind zi de zi, ce voi face? Doamne, mântuiește-mă.

Al Născătoarei:

Tu, Care ai născut în chip netâlcuit pe Cuvântul Cel mai înainte de veci, pe Fiul Unul-Născut și Dumnezeu din Dumnezeu, pe acesta, Fecioară, roagă-L fierbinte să-i izbăvească din primejdii și din toată amenințarea pe cei ce cu credință și cu dragoste Te măresc pe Tine.

3

Canon de străpungere şi mângâiere care face aducere-aminte de A Doua Venire. Facere a preasfântului mitropolit al Filadelfiei, Teolipt — după alfabet[5]

Glas 6

Oda 1 „Ca pe uscat trecând Israel"

Lepădând grijile vieţii, gândul la patimi şi plăcerile trupului, ai în minte, preaticăloase suflete, starea cea înfricoşată a celor viitoare.

Silă mare şi frică multă va cuprinde tot sufletul când toate oasele celor muritori vor alerga căutând cu sârguinţă potrivirea lor din nou.

Ca o femeie însărcinată tot pământul va da înapoi cu cutremur pe cei morţi. Lucru înfricoşător. Căci trâmbiţa va suna şi numaidecât se va scula fiecare din locul său.

[5] Ed. veche în *Horologion*-ul grec de la Veneţia, 1563; traducere latină în *PG* 143, 404–408. Ed. R. Romano, „Un canone inedito di Teolepto di Filadelfia sulla fine de mondo", *Bulletino della Badia Greca di Grottaferrata* 31 (1977), p. 15–29, după un singur manuscris. I. Grigoropulos a publicat (II, p. 409–423) o ediţie critică bazată pe toate cele 7 manuscrise şi în primul rând pe *Taxiarchou 261* (Lesbos, 1732), f. 115v–117r, care pe lângă „canon" cuprinde şi „stihiri". Indiciile sugerează ca dată a compoziţiei ultimii ani ai vieţii lui Teolipt. Grigoropulos (I, p. 252) sugerează anii 1316–1321, când s-a pictat cu scene eshatologice şi celebra mănăstire Chora din Constantinopol, ctitoria logothetului Theodor Metochites, discipolul (şi ulterior rivalul) lui Nichifor Chumnos.

Al Născătoarei:

Ca la o stâncă şi ancoră sigură fug, Preacurată, la ajutorul tău. Pe mine cel căzut în multe păcate scoală-mă, Curată, şi nu mă lepăda.

Oda 3 „Nu este sfânt ca Tine"

Mult vei lăcrima şi suspina, suflete, când vei vedea toată vârsta muritorilor sculându-se goală ca să se înfăţişeze Judecătorului celui nemitarnic.

În ziua cea de pe urmă şi înfricoşătoare, fraţii mei, toţi se vor înfăţişa într-o clipită, căci fiarele, păsările şi peştii vor da înapoi mădulare cele mâncate de ele.

Râul cel de foc va mistui cu furie dealurile şi munţii şi lucrurile de pe pământ. Cine nu se va teme de ameninţarea focului cel a toate mistuitor?

Al Născătoarei:

Nu este pentru credincioşi alt liman, preasfântă Fecioară, decât Tu, Care ai născut vremea senină, pe Hristos, scăpându-i pe toţi cei loviţi de furturile vrăjmaşilor.

Sedealnă, glas 2 „Cele de sus căutând"

Aceste trei lucruri mă umplu de frică, suflete: când mi se va întâmpla ieşirea sufletului, când vom învia înaintea Judecătorului a toate şi când Judecătorul va rosti judecata sa nemitarnică.

Oda 4 „Hristos este puterea mea"

Pământul va arde, marea va pieri, văzduhul va vui şi tot cerul se va clătina, iar luminătorii şi stelele lui vor cădea. Cum le voi îndura pe acestea, suflete?

Mult te vei tângui, suflete al meu, văzând îngerii trimişi aducând de la toate marginile pământului pe cei ce au bineplăcut lui Dumnezeu.

Iată toți muritorii vor ieși din ei înșiși văzând atunci pe înfricoșătorul Judecător despărțindu-i de ambele părți și arătându-le cumpăna faptelor.

Al Născătoarei:

Vine ziua răsplătirii noaptea ca un fur tulburând pe toți păcătoșii. Cruță-mă atunci, Curată, și de osândă mă izbăvește.

Oda 5 „Cu dumnezeiască strălucirea Ta, Bunule"

Rușinea va acoperi fețele celor ce-și vor cunoaște căderile cu lucrul și cu cuvântul; căci fiecare va învia purtând nedespărțit faptele sale înaintea feței lui.

Cu conștiința răscumpărată, în îndrăzneală și strălucitori se vor arăta toți cei drepți, căci vor primi răsplata ostenelilor lor și a multor lupte pe care le-au îndurat.

Mare strigăt se va face atunci: Iată Judecătorul vine să judece toate mulțimile muritorilor, ca să ia fiecare cu dreptate după vrednicie cinstea ostenelilor sale.

Al Născătoarei:

Cu strălucirea Ta scânteiază, Bună, sufletul meu cel întunecat de păcate, pentru ca făcând ca un fiu al luminii faptele luminii, să mă izbăvesc de întunericul cel mai dinafară.

Oda 6 „Marea vieții văzând-o"

Rărunchii și gândul muritorilor vor tremura auzind acel sunet înfricoșător al trâmbiței și strigătului; adâncurile vor suspina, iar puterile cerurilor se vor zgudui.

Găzduire vor găsi cei ce plâng, săracii după Dumnezeu, cei cuminți și care umblă pe calea cea strâmtă, moștenind Edenul și locuind în sălașurile nestricăcioase.

Bogații vor arde în focul nemilostivirii văzând pe cei săraci în corturi și în sânurile lui Avraam; vor duce lipsă de o picătură de apă și nimeni nu le-o va da. Toți să tremurăm.

Al Născătoarei:

Învrednicește-mă să fug de cursele vieții deșarte și stricăcioase și fă-mă în stare să alerg spre viața viitoare, Fecioară, care mă izbăvești de scrâșnirea dinților.

Condac, glas 3 „Fecioara astăzi"

Judecătorul e nemitarnic, judecata e preaînfricoșată, mânia e cu anevoie de îndurat, tribunalul cu neputință de înșelat. Îngerii slujesc cu frică și cutremur, cărțile arată cele ascunse ale muritorilor. Leapădă deci răutatea, suflete, și plânge fierbinte cu pocăință.

Slavă..., Și acum...

La ceasul ieșirii mele să nu te depărtezi de mine, Fecioară; căci atunci cei răi vor căuta sufletul meu. Vai, cum voi fugi de aceștia și ce voi face? Vai, cum voi trece prin aceste înfricoșate locuri? Tu ești nădejdea mea, tu ești limanul meu și la tine cad eu, robul tău, Curată.

Oda 7 „Cuptorul cel răcoritor"

Ce frică ne va fi când se vor pune scaunele și va ședea Judecătorul nemitarnic al tuturor iar cărțile vor aduce gândurile, faptele și sfaturile muritorilor. Vai ție atunci, suflete!

Persuasiunile, eleganțele, metodele și întorsăturile cuvintelor retorilor vor fi răsturnate și vor tăcea toți înțelepții. Cărțile faptelor vor vorbi în auzul muritorilor și îngerilor deopotrivă.

Oștiri nenumărate vor sta înainte înconjurând tronul cel înfricoșat și toată firea oamenilor va sta posomorâtă văzând necesitatea inevitabilă și înfricoșătoare și temându-se de hotărârea preadreaptă a Judecătorului.

Al Născătoarei:

Cu roua ajutorului tău stinge aprinderea plăcerilor mele, Curată, căci Cuvântul lui Dumnezeu S-a pogorât peste tine

ca ploaia pe lână veştejind pentru cei credincioşi văpaia gheenei.

Oda 8 „Din văpaie rouă ai izvorât celor cuvioşi"

Atunci se vor cerceta cinurile credincioşilor: ierarhi, leviţi, monahi, căci fiecare se va scula în ceata sa ca să i se dea răsplătirile drepte pentru faptele sale.

Toţi vor tremura: domni, bogaţi, împăraţi şi puternici, judecători şi consuli. Şi fiecare creştin va fi întrebat despre toate legămintele Botezului după cum s-a făgăduit.

Toate faptele vădindu-se, înfricoşatul Judecător va lua hotărâre şi pe cei drepţi îi va pune de-a dreapta, iar pe păcătoşi îi va trimite spre pedeapsă.

Al Născătoarei:

Din focul gheenei, din întuneric şi de vierme, din scrâşnirea dinţilor, din tartar şi din iezerul de foc, precum şi din tot felul de osândă, izbăveşte-i, Preasfântă, pe cei ce te laudă cu credinţă.

Oda 9 „Pe Dumnezeu a-L vedea este cu neputinţă"

Batjocorind acum plăcerile, tot omul iubitor de materie spune îndurerat cu amar: Unde e tata? Unde e mama care m-a născut? Unde sunt copiii? Unde cunoscuţii? Unde prietenii? Unde rudenia? Unde închipuirea cinstei? Toate au pierit.

Sufletele se vor tângui şi jeli îndurând despărţire de rude şi prieteni; căci vor fi despărţiţi fraţii, tatăl de fiu, prietenul de prieten, şi cei ce au împărţit acelaşi pat vor fi împărţiţi cu cruzime în locurile chinurilor.

O, cât vor plânge atunci ca nişte prunci împăraţii, iar domnii vor fi alungaţi din Eden aruncaţi fiind în gheena focului, văzând şi acolo şi aici îngeri şi rugându-se de cei care-i scot afară, dar fără folos!

Al Născătoarei:

Iată aţi auzit, prieteni cu toţii necesitatea inexorabilă a zilei celei înfricoşate. Veniţi înaintea feţei lui Hristos cu psalmi şi cu rugăciuni! se roagă Fecioara, îngerii, Înaintemergătorul, cei doisprezece dumnezeieşti apostoli şi toţi sfinţii.

Stihiră „A treia zi ai înviat, Hristoase"

Cu viclenie pizmuindu-mă atotrăul, m-a luat rob pe mine, şi în hăurile patimilor m-a atras amăgitorul; ci ajută-mă, Hristoase, Mântuitorul meu, să nu pier.

Ai milă, Iubitorule de oameni, milostiveşte-te de făptura Ta iar mulţimile relelor mele nemăsurate şterge-le, Hristoase al meu, şi arată-mă părtaş Împărăţiei Tale, Preabunule.

Nu ţi-ai agonisit străpungere, suflete nepocăit. Ce zăboveşti? Tăietura morţii se apropie şi sfârşitul vine ca un fur. Aleargă şi cazi la Născătoarea de Dumnezeu.

Al Născătoarei:

Surpă, prealăudată, tăria ucigaşilor vrăjmaşi şi întristarea poporului tău în bucurie o prefă, Fecioară, şi dă milă, ca mântuindu-ne să te lăudăm pe tine.

4

Idiomele[6]

În luna decembrie, ziua a 4-a,
stihiră la Sfântul Ioan Damaschinul,
facerea preasfințitului mitropolit al Filadelfiei,
preacinstitul kyr Teolipt[7]

Glas 3

Mâna Botezătorului[8] care s-a atins de creștetul Stăpânului de tremur a fost cuprinsă, iar mâna ta, părinte Ioane, care a scris dogmele Bisericii, tăiere a suferit de la cei necuvioși pe care nu-i fac să tremure cele dumnezeiești. Una a arătat cu degetul popoarelor pe Cel ce ridică păcatul lumii, iar tu, luându-ți înapoi mâna teafără[9] și punând-o în

[6] Teolipt a fost nu doar imnograf, ci și melod. Manuscrisele ne-au transmis trei compoziții cu notație neumatică editate și analizate de M. VELIMIROVIĆ, „The Musical Works of Theoleptos of Philadelphia", *Studies in Eastern Chant* 2 (1971), p. 155–165. Textul lor a fost reeditat de I. GRIGOROPULOS (1966, II, p. 425–429).

[7] Datată de GRIGOROPULOS (I, p. 253) între 1317–1318. Manuscrise: Atena, Biblioteca Națională *917*, f. 159r–160r și Biblioteca Senatului *58*, f. 7r–8r.

[8] Între 1261–1424 mâna Sfântului Ioan Botezătorul s-a găsit spre închinare la mănăstirea Peribleptos din Constantinopol.

[9] Teolipt face aluzie la tradiția potrivit căreia împăratul iconoclast Leon III l-a denunțat ca trădător pe Ioan Damaschinul califului al cărui vizir era, iar acesta i-a tăiat mâna dreaptă. Rugându-se fierbinte înaintea icoanei Fecioarei, mâna tăiată i s-a lipit din nou de trup în chip minunat, iar Ioan a fost restabilit în funcția sa (cf. *PG* 94, 456–457).

mișcare să scrie fără tremur aceasta, credincioșilor le-ai lămurit cele negrăite, și ai înfierat cugetele necredincioșilor. Căci nici acolo tremurul venit din atingere n-a adus vătămare celui ce s-a atins, nici aici retezarea mâinii pentru Hristos n-a adus amăgire, fiindcă amândouă mâinile au slujit lui Hristos Celui ce ține cu mâna toate. De aceea, așa cum acela a văzut Duhul, așa și tu ai primit luminarea Duhului, fericite, și văzător al tainelor te-ai făcut și ai luminat cugetele drept-credincioșilor să cinstească Treimea cea nezidită.

Idiomelă a celui întru sfinți Părintelui nostru Teolipt
al de-Dumnezeu-mântuitei cetăți a Filadelfiei[10]

Glas 6

Împărate ceresc, iubitorule de oameni Doamne, îndelung-răbdătorule și mult-milostive, privește din sfânt locașul Tău, vezi smerenia noastră, vezi și chinuirea noastră, nu cu mânie să ne mustri pe noi, nici cu urgie să ne povățuiești pe noi, nu ne da năvălirilor păgânilor, nici în mâinile celor fără de lege sau ca să pierim în haos, ca nu cumva să spună neamurile [păgânii]: Unde e Dumnezeul lor? Căci noi suntem poporul Tău și oile turmei Tale și Numele Tău chemăm. Ai bunătatea Ta sădită în chip firesc întru Tine. Ocrotește cetatea aceasta. Ai mijlocitori pe Născătoarea de Dumnezeu, Care Te-a născut, Cuvinte, ceata apostolilor și mulțimea mucenicilor și cuvioșilor. Primește cererile celor ce te cheamă pe Tine pentru poporul cel ce a păcătuit și e deznădăjduit și mântuiește, Doamne, moștenirea Ta.

[10] Tipărită de Goar, *Euchologion*, 1730, p. 623 după canonul la frică de cutremur al lui Iosif imnograful (în urma cutremurelor din 862, 866, 869). GRIGOROPULOS (I, p. 252) sugerează ca dată 1296, anul unui cutremur devastator în Asia Mică. Idiomela e transmisă de 3 manuscrise: Biblioteca Națională din Atena *884*, f. 221r–221v și *895*, f. 246r–246v și *Ambros. gr. 44*, f. 317r–v.

A aceluiaşi idiomelă[11]

Glas 6

Dumnezeule a toate, întreit-sfinte, necuprinsule, neadulmecatule, păcătuit-am înaintea bunătăţii Tale cum nimeni altul n-a păcătuit pe pământ înaintea Ta. Să nu mă pierzi împreună cu fărădelegile mele, ci pentru mijlocirea preacuratei Născătoare de Dumnezeu miluieşte-mă şi mă mântuieşte după mare mila Ta.

Idiomele la monahii adormiţi[12]

< 1 > Glasul 5

Marea mult-tulburată a vieţii străbătând-o, la limanul Tău a alergat cu credinţă cel mutat de aici. Ci în seninătatea Ta şi în desfătarea vieţii Tale veşnice călăuzindu-l împreună cu sfinţii, odihneşte, Doamne, sufletul robului Tău.

< 2 > Glasul 5

Fericitul glas al dumnezeiescului David care spune: „Omul ca iarba, zilele lui ca floarea câmpului, aşa va înflori" [*Ps* 102, 15], se împlineşte astăzi; căci cel pe care cu puţin înainte îl vedeam viu şi grăind iată zace mort, fără mişcare şi fără suflare. A ieşit şi s-a dus din cele de aici acolo unde e răsplata faptelor, acolo unde e bucuria tuturor sfinţilor, împreună cu care odihneşte, Dumnezeule, ca un milostiv şi pe cel adormit.

< 3 > Glasul 8

Atotţiitorule, Preaînalte, sufletul robului Tău odihneşte-l în corturile drepţilor, unde lumina Ta străluceşte tuturor celor vrednici, Unule Mult-milostive.

< 4 > Glasul 8

Precum ai zis, Doamne, Martei: „Eu sunt învierea" [*In* 11, 25], ai plinit cu fapta cuvântul din iad chemându-l pe Lazăr. Şi acum rugămu-ne, Mântuitorule, odihneşte cu drepţii pe robul Tău.

---

[11] Idiomela e transmisă numai de *Ambros. gr. 44* (anul 1341), f. 317v.

[12] Manuscrisul *Ambros. gr. 44* (anul 1341), f. 317v–319v continuă cu următoarele 11 „idiomele la monahii adormiţi" a căror atribuire lui Teolipt e dificil de demonstrat, drept pentru care I. GRIGOROPULOS le editează (II, p. 433–438) ca *amphiballomena* (opere de autenticitate îndoielnică).

< 5 > Glasul 6

Am ieşit din rudenia mea, am lăsat viaţa mea şi la Tine am fugit, Doamne, slavă Ţie.

< 6 > Glasul 6

Odihnă ai gătit drepţilor. Şi pe mine, Mântuitorule, du-mă în Împărăţia Ta.

< 7 > Glasul 6

Văzându-mă zăcând fără glas şi fără suflare, plângeţi-mă toţi fraţii, prietenii, rudele şi cunoscuţii, căci ieri grăiam cu voi şi deodată mi-a venit înfricoşătorul ceas al morţii. Veniţi toţi la mine, cel mort, şi daţi-mi sărutarea de pe urmă. De acum nu voi mai umbla şi voi grăi împreună cu voi, căci mă duc la Judecătorul, unde nu este cine să ia seama la faţa omului. Căci robul şi stăpânul, împăratul şi săracul, împreună se vor înfăţişa, căci fiecare va fi slăvit sau ruşinat din faptele lui. Ci vă rog şi pe toţi vreau să vă înduplec să vă rugaţi pentru mine lui Hristos Dumnezeu să nu mă rânduiască după păcatele mele în locul chinului, ci acolo unde e lumina vieţii.

< 8 > Glasul 8, în Vinerea Lăsatului de Carne

Săvârşind credincioşii pomenirea tuturor morţilor din veac şi până acum care au vieţuit după nume cu credinţă în evlavie, să lăudăm pe Mântuitorul şi Domnul cerând cu osârdie ca aceştia să dea răspuns bun în ceasul judecăţii Dumnezeului nostru Care va judeca tot pământul ajungând în bucurie de-a dreapta Lui, în partea drepţilor şi în moştenirea luminoasă şi sfântă şi să se învrednicească de Împărăţia Ta cea cerească.

< 9 > Glasul 8

Plâng şi mă tânguiesc când mă gândesc la moarte şi văd zăcând în morminte frumuseţea noastră plăsmuită după chipul lui Dumnezeu, fără chip, fără slavă, neavând înfăţişare. O, minune! Ce este taina ce s-a făcut cu mine? Cum am fost predaţi stricăciunii? Cum ne-am înjugat cu moartea? Cu adevărat prin porunca lui Dumnezeu, precum este scris, Care dă celor mutaţi de aici odihna.

< 10 > Glasul 6

Început şi subzistenţă mi s-a făcut porunca Ta plăsmuitoare, căci vrând să mă faci vieţuitor amestecat din fire nevăzută şi văzută, din pământ mi-ai plăsmuit trupul, iar sufletul mi-ai dat prin dumneze-

iasca și de-viață-făcătoarea Ta insuflare. De aceea, Mântuitorule, rânduiește pe robii Tăi în pământul celor vii, în corturile drepților.

< 11 > Glasul 6

Durere s-a făcut lui Adam gustarea din pom în Eden oarecând, când șarpele a vomitat venin, căci din pricina lui a intrat moartea mistuind pe toți oamenii. Dar venind Stăpânul a surpat balaurul și ne-a dăruit învierea. Deci către El să strigăm: Cruță-i, Mântuitorule, și pe care i-ai primit cu sfinții îi odihnește.

IV

POVĂȚUITORUL FILOCALIC

Epistole și cuvinte duhovnicești către Irina/Evloghia și maicile ei — o Filocalie a maicilor în Bizanțul târziu[1]

[1] Secțiunea IV grupează traducerea celor 5 *Epistole* către Irina/Evloghia și a celor 23 de *Cuvinte* duhovnicești către maicile din mănăstirea Philanthropos Soter cuprinse în manuscrisul: *Vaticanus Ottobonianus graecus 405*, codice care a aparținut Irinei/Evloghiei însăși, care a făcut și unele notații marginale (cf. nota de pe f. 2: „Hristoase al meu, păzește pe posesoarea [acestei cărți]!”), și în care textele par a fi ordonate cronologic.

După acest manuscris, aflat o vreme în proprietatea Patriarhiei Alexandriei, s-a făcut în secolul XVI la Alexandria o copie (*Cod. Alexandrinus graecus 131*), în care însă *Cuvintele* sunt ordonate liturgic, după anul bisericesc.

Singurul *Cuvânt* duhovnicesc al lui Teolipt cunoscut până în secolul XX a fost *Cuvântul* 1 „despre lucrarea ascunsă în Hristos” și cele 9 „capete” extrase din *Cuvântul* 23 reținute în *Philokalia* (Veneția, 1782, p. 855–872) și *PG* 143, 381–404.

Edițiile inițiate în prima jumătate a secolului XX de V. Laurent și S. Salaville nefiind duse la bun sfârșit, scrierile lui Teolipt din *Ottob. gr. 405* au fost editate de ROBERT SINKEWICZ CSB: THEOLEPTOS OF PHILADELPHIA, *The Monastic Discourses* (Studies and Texts 111), Pontifical Institute of Medieval Studies, Toronto, 1992, care a păstrat ordinea cronologică din *Ottob. gr. 405*, și IOANNIS GRIGOROPULOS: *Theoleptou Philadelphias tou Homologetou (1250–1322). Bios kai erga. II. Kritiko keimeno-scholia*, Katerine, 1996, care însă le-a regrupat tematic (cateheze, pareneze, canonice și neptice, alături de opere dogmatice, ocazionale, poetice și epistole).

Pentru traducerea de față am folosit textul critic, mai bun și mai elaborat, al ediției Grigoropulos, dar am reținut ordinea cronologică (*Ottob. gr. 405*) și, în general, diviziunea în paragrafe mai rațională a ediției Sinkewicz.

A lui Teolipt al Filadelfiei.

Epistola 1 către împărăteasa Irina, ctitora augustei și împărăteștii mănăstiri a lui Hristos Mântuitorul Iubitorul de oameni, căreia prin dumnezeiescul și îngerescul chip i s-a schimbat numele în Evloghia[2] monahia, care i-a fost o adevărată fiică duhovnicească, pe care a și tuns-o cu mâinile sale[3]

1. Pe mirele potrivit lumii[4] pierzându-l prin moarte, săvârșești acum cele ale văduviei, păzești cele ale obiceiului ei și-ți odihnești gândul procurându-ți gravitatea exterioară. Deci fiindcă ai pierdut desfătarea trupului și umbli acum în ținutul celor îndoliați, grăbește-te să-ți familiarizezi sufletul rațional/cuvântător cu Dumnezeu Rațiunea/Cuvântul, să te unești pe tine însuți cu Hristos și să-ți faci conviețuirea după duh cu El. Părăsește petrecerea deasă în palat. Pără-

[2] E posibil ca Irina (*Eirene*), născută în 1291, să fi primit numele monahal de Evloghia (*Eulogia*) nu numai pentru că în limba greacă el păstrează aceeași inițială cu numele ei de botez, ci și în amintirea Evloghiei, sora împăratului Mihail VIII Paleologul (1258–1282), care s-a opus politicii „unioniste” a fratelui ei și a jucat un rol important în restaurarea Ortodoxiei după moartea acestuia.

[3] În „monodia” sa compusă la moartea lui Nichifor Chumnos, Theodor Hyrtakenos menționează că, intrând în monahism îndată după moartea soțului ei în 1307, Irina și-a „tăiat cosițele bogate asemenea aurului” (ed. J.-FR. BOISSONADE, *Anecdota Graeca*, t. I, Paris, 1829, p. 282–292, aici p. 287). Teolipt a adresat această scrisoare Irinei/Evloghiei în 1307–1308, curând după intrarea tinerei prințese bizantine în monahism la îndemnul său și în ciuda opoziției tatălui său, Nichifor Chumnos. Publicată prima dată de S. SALAVILLE, „Une lettre et un discours inédits de Théolepte de Philadelphie”, *Revue des Études Byzantines* 5 (1947), p. 101–115.

[4] Prințul Ioan Paleologul, al doilea fiu al lui Andronic II (1282–1328) și al Yolandei/Irina de Montferrat, născută în 1286, căsătorit cu Irina Chumnena de Paștele anului 1303 și decedat înaintea lunii aprilie a anului 1307.

sește mulțimea slujitorilor. Dă deoparte deșertăciunea oricărei lingușeli. Adu-ți aminte că după puțin timp vei coborî singură în iad. Singură vei fi pusă în mormânt. Singură te vei înfățișa înaintea înfricoșătorului tribunal și vei învia împreună cu toți. Singură vei da socoteală de conduita [*politeia*] ta, și nu vei avea nici un apărător, nici dintre părinți, nici dintre cei ai tăi, nici dintre cei ce te lingușesc, nici dintre cei ce merg înaintea ta sau îți urmează. Faptele bune și conștiința care și-a câștigat îndrăzneală, acestea vor fi singurii tăi apărători.

2. Vei avea înțelegerea acestor lucruri, dacă trupul tău își petrece timpul în chilie și mintea ta rămâne în inimă spunându-ți: „Singură sunt eu până ce voi trece" [*Ps* 140, 10]. Atunci Hristos Se va sălășlui întru tine ca una care ți-ai împodobit casa gândirii strigând pe Hristos prin chemarea Lui necontenită[5]; căci zice [Scriptura]: „Pomeni-voi Numele Tău în orice generație [*genea*]" [*Ps* 44, 18]. Fiindcă atunci când vei înfrumuseța simțirile trupului cu modurile de comportare ale poruncilor și-ți vei asigura limba cu imnele dumnezeiești, iar puterile sufletului le vei face grave cu desimea rugăciunii, atunci vei spune cu bună-cuviință: „Pomeni-voi Numele Tău în orice generație [*genea*]" [*Ps* 44, 18] ca una care ai bine-plăcut Domnului și cu trupul și cu sufletul.

3. Forțează-te pe tine însuți în toate și exersează-te mereu în strâmtorare reducând câte puțin lărgimea [vieții], pentru ca să slăbești tăria trupului și să dai vigoare sufletului; căci înfrângerile trupului se fac biruință sufletului și necazul binecuvântat al trupului știe să facă să țâșnească bucurie duhului. Necăjește-ți așadar trupul cu ostenelile celor bune și mângâie pe cei săraci din cele ale tale, ca atunci când Se va arăta Mirele, să ieși în întâmpinarea Lui ținând în mână o candelă aprinsă purtând untdelemn din belșug: credința, viața cuminte și milostenia; cu acestea te

[5] Aluzie la rugăciunea lui Iisus.

vei învrednici să intri în odaia de nuntă și te vei desfăta de bucuria Domnului [cf. *Mt* 25, 1–13], pe care fie să o dobândim și noi prin ostenelile cele după virtute și răbdarea necazurilor care vin asupra noastră cu mijlocirile Sfintei Născătoare de Dumnezeu și a tuturor celor ce au iubit pe Domnul [*Ef* 6, 24]. Amin.

1

Cuvânt care lămurește lucrarea ascunsă în Hristos [cf. *Col* 3, 3] și arată pe scurt scopul făgăduinței monahale[6]

1. După ce ai fost împărăteasă în lume, te-ai grăbit să împărățești și peste patimi, să armonizezi demnitatea trupului cu bună-cuviința sufletului, să departezi prin adevărul virtuților imaginația privitoare la lucruri și să arăți că sărăcia e adevărata bogăție, că umilința e măreție, chinuirea e ușurare și necazul bucurie — izbânzile adevăratei filozofii — pentru care, într-un chip vrednic de lăudata schimbare a hainei, ne-ai făcut întrebarea și ți-ai pus în gând să înveți o regulă succintă [*typon syntomon*] potrivită vieții ascetice. Iar noi ducând la capăt ascultarea și plătind în schimb o

[6] *Logos ten en Christo krypten ergasian diasaphon kai deiknys hos en brachei tou monadikou epangelmatos ton skopon.* Acesta e singurul text al lui Teolipt reținut în *Philokalia* (Veneția, 1782, p. 855–862 [*FR* VII, 1977, p. 43–66]), dar cu eliminarea prologului (§1–2) către Irina/Evloghia și trecerea tuturor adresărilor de la feminin la masculin. (A fost editat prima dată alături de un comentariu extins al întregului *Cuvânt* de S. SALAVILLE, „Formes ou méthodes de prière d'après un Byzantin du XIVe siècle", *Échos d'Orient* 39, 1940, p. 1–25.) O listă a diferențelor dintre textul din *Philokalia* și cel din *Ottob. gr. 405* la GRIGOROPULOS, I, p. 237–261.

Abandonarea prologului adresat Irinei/Evloghiei și trecerea la masculin a tuturor adresărilor nu se datorează vreunui misoginism din partea monahilor isihaști, ci reprezintă reacția lor la trecerea ulterioară a acesteia în tabăra antipalamiților și un efort de a-l disocia pe Teolipt de discipola sa rătăcită (cf. I, p. 263). Schimbările din text fuseseră operate încă din secolul XIV, cum atestă codicele *Konstamonitou 25 (461)*, f. 337r–345r și *Marcianus graecus I, 29*, f. 378r–385v, 400r–405v.

datorie — căci ni s-a poruncit să dăm oricărui cere de la noi [*Mt* 7, 7] după mica putere care este în noi, sau mai degrabă după măsura harului dat nouă [*Ef* 4, 7] cu negrăita bunătate a lui Dumnezeu — punând înainte cuvântul de față ți-l înmânăm netezind astfel cărarea vieții monahale care duce la calea mântuirii, Însuși Hristos [*In* 4, 16], adevărata mângâiere a celor ce și-au pus nădejdea în El.

2. Din adâncul inimii trebuie să lauzi pe Dumnezeu, pentru că primind de la El razele înțelepciunii ți-ai pus în gând să-ți veștejești cu osteneli ascetice floarea tinereții[7]; pentru că, fiind în floarea tinereții, ai disprețuit lingușelile tinereții, ai preferat să te faci monahie și ai iubit să fi mireasă lui Hristos. Deci fiindcă ai lăsat lumea cea încețoșată și ai alergat spre lumea preastrăvezie a virtuții și ți-ai schimbat viața ca să duci o viață înnoitoare, trebuie negreșit să îmbrățișezi și cugetele și lucrurile proprii făgăduinței monahale, iar nu să-ți arăți neautentică schimbarea vieții; ca nu cumva aducând în ea o amestecare a vieții lumești să-ți tulburi privirea curată a virtuții și de aici retragerea [anahoreza] să ți se facă fără rod.

3. Făgăduința monahală e un pom cu coroană înaltă și foarte roditor, a cărui rădăcină e înstrăinarea de toate cele trupești, ale cărui ramuri sunt neîmpătimirea sufletului și faptul de a nu avea nici o afecțiune față de lucrurile de care a fugit, și al cărui rod sunt agonisirea virtuților, iubirea îndumnezeitoare și veselia neîntreruptă care vine din acestea; „căci roada Duhului, zice [Apostolul], este iubirea, bucuria, pacea" [*Ga* 5, 22].

4. Fuga de lume dăruie refugierea la Hristos, iar „lume" numesc prietenia lucrurilor sensibile și a trupului. Cine s-a

[7] Prințesa Irina a intrat în monahism la îndemnul lui Teolipt la vârsta de 17 ani. *Cuvântul* 1 datează deci probabil din anii 1307 (A. RIGO; R. SINKEWICZ) sau 1308–1309 (I. GRIGOROPULOS), scopul său fiind acela de a da tinerei prințese devenită monahie o regulă de chilie care să descrie exigențele interioare, ascetice și duhovnicești, ale monahismului (distincte de regulile exterioare codificate în *typika*).

înstrăinat de acestea în recunoașterea adevărului ajunge familiar cu Hristos dobândind iubirea Lui, pentru care lepădând toate ale lumii, a cumpărat mărgăritarul de mult preț [*Mt* 13, 45–46], Hristos. Ai îmbrăcat pe Hristos [*Ga* 3, 27] prin mântuitorul Botez, ai lepădat murdăria prin baia dumnezeiască, ți s-a dat strălucirea harului dumnezeiesc și ai primit printr-o plăsmuire din nou noblețea plăsmuirii [dintâi]. Dar ce s-a întâmplat? Sau mai degrabă ce a pățit omul din nechibzuință? Prin prietenia față de lume s-a înstrăinat de întipăririle dumnezeiești, prin compătimirea față de trup și-a făcut nefolositor chipul [lui Dumnezeu]. Ceața gândurilor pătimașe a întunecat oglinda sufletului prin care ți Se arată Hristos, Soarele gândit cu mintea [inteligibil].

5. Tu însă țintuindu-ți sufletul de frica lui Dumnezeu, ai cunoscut întunecimea neorânduielii lumești, ai înțeles risipirea gândului produsă de zarve, ai văzut împrăștierea deșartă care le vine oamenilor din viața cea cu multe tulburări și ai cunoscut săgeata celui ce se fălește împotriva ta. Fiindcă ai fost rănită de săgeata dragostei liniștirii [*tou kata ten hesychian erotos*], ai căutat pacea gândurilor, căci ai învățat: „Caută pacea și o urmărește pe ea" [*Ps* 35, 15]; ai dorit odihna de acolo fiindcă ai auzit: „Întoarce-te, suflete al meu, la odihna ta" [*Ps* 114, 7]. De aceea ai înțeles noblețea pe care ai primit-o în Botez prin har, dar ai refuzat să te lași rechemată după socotință [*kata gnomen*] în lume prin patimi.

6. Și, desigur, ți-ai făcut faptă buna socotință intrând în sfânta școală a înțelepciunii [mănăstire — *phrontisterion*], îmbrăcând cinstitele haine ale pocăinței și făgăduind din tot sufletul să rămâi în mănăstire până la moarte. Ai făcut acum a doua învoială cu Dumnezeu, prima fiind [la Botez] intrând în viața de acum, iar a doua grăbindu-te spre sfârșitul vieții de față. Atunci te-ai alipit de Hristos prin buna-cinstire/dreapta-credință [*eusebeia*], iar acum te-ai potrivit cu Hristos prin pocăință [*metanoia*]; acolo ai aflat har, iar aici ai contractat o datorie; atunci fiind pruncă n-ai putut

simți demnitatea ce ți s-a dat, măcar că mai apoi crescând ai cunoscut măreția darului și că porți frâu în gură [*Is* 37, 29; *Iac* 3, 3]; acum, petrecând în cuget desăvârșit, cunoști sensul contractului.

7. Vezi ca nu cumva, nesocotind și această făgăduință, să fi aruncată cu totul, ca un vas zdrobit, „în întunericul cel mai dinafară, unde e plângerea și scrâșnirea dinților" [*Mt* 18, 12], căci afară de calea pocăinței nici o altă cărare nu duce la mântuire. Ascultă ce-ți vestește David: „Pe Cel Preaînalt l-ai pus refugiu ție" [*Ps* 90, 9] și, dacă ai ales viața potrivit lui Hristos, „nu se vor apropia de tine relele" [*Ps* 90, 10] care ți se dau din lățimea și lărgimea [*Mt* 7, 13–14] petrecerii lumești; ție, celei care ai ales pocăința, nu-ți vor urma dragostea de bani, desfătarea, cinstea, împodobirea, neînfrânarea simțurilor; „nu vor rămâne înaintea ta cei fără de lege" [*Ps* 5, 6], adică împrăștierea gândirii, captivitatea minții, înmuierea gândurilor care-și urmează unele altora și orice altă întoarcere și zăpăceală de bunăvoie; nu te vor mai întâmpina prietenia părinților, a fraților, rudelor, prietenilor și celor obișnuiți; nici nu va mai sălășlui întru tine dorința unei întâlniri și convorbiri fără vreme și fără rost cu aceștia.

8. Dacă vei iubi lepădarea de acestea cu trupul și cu sufletul, biciul durerii nu se va mai apropia de sufletul tău [*Ps* 90, 10] și săgeata întristării nu va mai răni inima ta, nici fața ta nu se va mai posomorî. Căci cel ce s-a depărtat de obișnuința plăcerii și s-a rupt de împătimirea față de toate cele zise, tocește ácele întristării. Fiindcă sufletului care se luptă i Se arată Hristos și El dă inimii o bucurie negrăită, iar bucuria duhovnicească nu o poate lua nimic din farmecele sau lucrurile cumplite ale lumii. Căci celui ce luptă îi „slujesc" meditări bune, amintiri mântuitoare, înțelegeri dumnezeiești și cuvinte de înțelepciune, și-l „păzesc în toate căile" faptelor sale după Dumnezeu; de aceea el „pășește" peste toată pofta irațională și irascibilitatea pripită ca „peste aspidă și vasilisc", și „calcă în picioare"

irascibilitatea ca pe un „leu" și plăcerea ca pe un „balaur" [*Ps* 90, 10–13].

9. Cauza e aceea că, desfăcându-și toată nădejdea sa de la oameni și de la lucrurile zise, și-a legat-o de Dumnezeu și așa se îmbogățește în cunoașterea lui Dumnezeu și cheamă cu mintea pururea pe Dumnezeu în ajutorul său, „pentru că, zice [Psalmistul], întru Mine a nădăjduit și-l voi izbăvi pe el; îl voi acoperi pe el, că a cunoscut numele Meu. Striga-va spre Mine și-l voi auzi pe el" și, nu numai că-l voi izbăvi de cei ce-l necăjesc, dar îl „voi și slăvi pe el" [*Ps* 90, 14–15].

10. Vezi luptele celor ce se nevoiesc ascetic potrivit lui Dumnezeu și premiile care vin de aici? Grăbește-te dar să-ți faci chemarea faptă. Și așa cum te-ai însingurat cu trupul lepădând lucrurile [*pragmata*], tot așa însingurează-te și cu sufletul lepădând împreună și înțelesurile [*neomata*] lucrurilor. Ți-ai schimbat haina? Fă-ți și făgăduința faptă. Te-ai depărtat de cei mulți și de străini? Depărtează-te și de cei puțini și de cei ai tăi după neam. Dacă nu te oprești din rătăcirea în cele din afară, nu vei putea nimic nici împotriva celor ce te pândesc dinăuntru. Dacă nu-i vei birui pe cei ce te războiesc prin cele văzute, nu-i vei întoarce înapoi pe viclenii nevăzuți. Dar când vei surpa împrăștierile din afară și vei lăsa gândurile dinăuntru, atunci mintea [*nous*] se va scula la faptele și cuvintele Duhului; și în locul întâlnirii cu rudele și cu cei obișnuiți vei săvârși modurile de comportare ale virtuților, iar în locul cuvintelor deșarte născute din taifasul lumesc vor lumina și povățui sufletul meditarea [*melete*] și arătarea cuvintelor dumnezeiești puse în mișcare în gândire [*dianoia*].

11. Dezlegarea simțurilor se face legătura sufletului, și legătura simțurilor aduce drept premiu sufletului libertatea. Apusul soarelui face noapte; iar când Hristos Se retrage din suflet, pe acesta îl cuprinde întunecimea patimilor și-l sfâșie fiarele gândite cu mintea [inteligibile]. Răsare soarele și fiarele se adună în culcușurile lor; răsare și Hristos pe

bolta gândirii care se roagă, și toată obișnuința lumii piere, prietenia trupului trece și mintea iese la lucrul ei, adică la meditarea celor dumnezeiești, până seara [*Ps* 103, 19–23]; nemărginind lucrarea legii duhovnicești la un interval de timp și făcând-o cu măsură, ci ținând-o până la capătul vieții de față, ea [mintea] va lucra ieșirea sufletului din trup. Lucru pe care arătându-l și prorocul zice: „Cât am iubit legea Ta, Doamne, toată ziua meditarea [*melete*] mea este" [*Ps* 118, 97], numind aici „zi" întreg răstimpul vieții de față a fiecăruia.

12. Oprește așadar taifasurile din afară și bate la gândurile dinăuntru, până ce vei găsi locul rugăciunii curate și casa în care locuiește Hristos Care te luminează și îndulcește prin [re]cunoașterea și vizita Lui și Care te face să socotești necazurile pentru El bucurie; dar de plăcerile lumești să nu te apropii ca de o băutură amară. Vânturile mării ridică valurile și, dacă suflarea lor nu încetează, valurile nu se domolesc și marea nu se îmblânzește; iar vânturile răutății stârnesc în sufletul celui nepăsător amintirea părinților, fraților, rudelor, a obișnuiților, a ospețelor, serbărilor, spectacolelor și ale tuturor celorlalte imaginații ale plăcerii, și-i sugerează să facă întâlniri cu vederea, cu limba și cu trupul, pentru ca și ceasul de față să se mistuie în zadar, iar ceasul următor, când rămâi singură în chilie, să se cheltuiască în amintirile celor văzute și grăite, și așa viața monahului să treacă fără folos.

13. Lucrările lumești își sapă în gândire amintirile așa cum picioarele omului care umblă în zăpadă își lasă urmele pașilor în ea. Dacă dăm de mâncare fiarelor, când le vom mai omorî? Și dacă zăbovim în fapte și cuvinte ale prieteniei și obișnuinței iraționale, când vom mai omorî cugetul trupului [*Rm* 8, 6–7]? Când vom mai trăi viața potrivit lui Hristos pe care am făgăduit-o? Întipărirea picioarelor în zăpadă piere fie atunci când strălucește soarele, fie când se revarsă apa; iar amintirile, care s-au săpat în gândire din dispoziția iubitoare de plăcere prin simțurile și

faptele noastre, sunt șterse de Hristos Care răsare în inimă prin rugăciune și prin ploaia cu bună-străpungere a lacrimilor.

14. Așadar, monahul care nu făptuiește potrivit rațiunii cum va șterge preconcepțiile din gândul său? Făptuirea virtuților în trup se desăvârșește dacă vei lăsa obișnuința lumii. Amintirile bune se întipăresc și cuvintele dumnezeiești își fac loc în suflet dacă vei șterge amintirile faptelor dinainte prin rugăciuni necontenite săvârșite în gândire cu străpungere fierbinte. Căci luminarea aducerii-aminte stăruitoare a lui Dumnezeu și zdrobirea inimii rad asemenea unui brici amintirile rele.

15. Imită înțelepciunea albinelor fiindcă acelea, când văd un roi de viespi rotindu-se în jurul lor, rămân înăuntrul stupului și fug astfel de vătămarea atacurilor lor; viespi înțelege aici că sunt întâlnirile lumești. Fugind de ele cu multă sârguință, rămâi în vistieria [*tamieio*] mănăstirii și de aici, iarăși, încearcă să intri în cetățuia [*phrourio*] cea mai dinăuntru a sufletului, care e casa lui Hristos, în care se vede negreșit pace, bucurie și seninătate. Căci acestea sunt darurile Soarelui gândit cu mintea [inteligibil], Hristos, Care le trimite de la El ca pe niște raze și le dă ca pe o răsplată sufletului care-L primește cu credință și iubire de frumos [*philokalia*].

16. Șezând așadar în casa [chilia] ta[8], adu-ți aminte de Dumnezeu, ridicându-ți mintea din toate și aruncând-o fără

---

[8] Pentru acest pasaj, R. SINKEWICZ trimite ca referință la faimoasa „Metoda Sfintei rugăciuni și atenții” atribuită Sfântului Simeon Noul Teolog (ediție critică I. HAUSHERR, *Orientalia Christiana* 9, 1927, p. 164–165; trad. rom. D. STĂNILOAE, *FR* VIII, 1978, p. 536) și consideră că prin aceasta „Teolipt se plasează de-a dreptul în tradiția lui Nichifor Isihastul și a «Metodei»” (1992, p. 95–33). La fel și M.-H. CONGOURDEAU (*Dictionnaire de Spiritualité* XV, 1992, col. 452).

Dar, așa cum arată A. RIGO (*Orientalia Christiana Periodica* 59, 1993, p. 540), „această expresie era în epocă un adevărat «loc comun» al literaturii monahale”; expresia: „Șezi în chilia ta și adună-ți mintea” se întâlnește încă din secolul IV, la Evagrie Ponticul („Schiță monahală”, *Philokalia*, t. I, p. 42; *FR* I, 1947, p. 45), Ammonas (*PO* 11, p. 486) sau Ps. Efrem (ed. ASSEMANI, II, p. 91).

grai spre Dumnezeu, revărsându-ți toată dispoziția inimii înaintea Lui și alipindu-te de El prin iubire. Fiindcă aducerea-aminte de Dumnezeu e vedere a lui Dumnezeu [*mneme gar Theou theoria Theou esti*] Care atrage spre Sine Însuși vederea și dorirea minții și o învăluie cu lumina venită de la El. Fiindcă întorcându-se spre Dumnezeu prin încetarea tuturor noțiunilor specifice ale celor ce sunt, mintea vede fără formă, iar prin necunoașterea în sens de covârșire din pricina neapropierii slavei își umple vederea de strălucire. Și fără să cunoască din pricina necuprinderii a ceea ce este văzut, cunoaște în virtutea Adevărului Celui ce este propriu-zis și Care singur are supraexistența; iar în virtutea bogăției Bunătății care țâșnește de acolo, își hrănește dragostea [*erota*] și, certificându-și alergarea, se învrednicește de odihnă și fericire nesfârșită. Acestea sunt semnele distinctive ale aducerii-aminte exacte [de Dumnezeu].

17. Iar rugăciunea este un dialog al gândirii [*dianoia*] cu Domnul, dialog care străbate cuvintele cererii împreună cu întreaga ațintire a privirii minții [*nous*] spre Dumnezeu; căci gândirea rostind necontenit Numele Domnului, iar mintea fiind atentă în chip limpede la chemarea Numelui dumnezeiesc, lumina cunoașterii lui Dumnezeu umbrește sufletul ca un nor luminos [cf. *Mt* 17, 5]. Aducerii-aminte exacte de Dumnezeu îi urmează iubirea și bucuria, căci zice [Psalmistul]: „Adusu-mi-am aminte de Dumnezeu și m-am veselit” [*Ps* 76, 4]; iar rugăciunii curate îi urmează cunoașterea și străpungerea, căci zice [același Psalmist]: „În ziua în care te voi chema, iată am cunoscut că Dumnezeul meu ești Tu” [*Ps* 55, 10], și iarăși: „Jertfa lui Dumnezeu duh zdrobit” [*Ps* 50, 19].

18. Fiindcă atunci când mintea și gândirea se înfățișează lui Dumnezeu cu o ațintire clară și cerere fierbinte, urmează și străpungerea sufletului. Iar atunci când mintea, cuvântul și duhul [*nous / logos / pneuma*] cad înaintea lui Dumnezeu — cea dintâi prin atenție [*prosoche*], cel de-al doilea

prin chemare [*epiklesis*][9], iar cel de-al treilea prin străpungere și iubire [*katanyxis kai agape*] — atunci întreg omul lăuntric liturghisește Domnului, căci zice [Scriptura]: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată tăria ta, din toată inima ta și din tot gândul tău" [*Mc* 12, 30; *Dt* 6, 5].

19. Dar vreau să știi și aceasta, ca nu cumva socotind că te rogi să umbli departe de rugăciune, să te ostenești fără câștig și să alergi în deșert, lucru care se săvârșește în psalmodia cu gura. Pentru că de multe ori limba rostește cuvintele psalmilor, dar mintea e purtată în alte părți, împărțită în patimi și lucruri, astfel încât de aici se vatămă și înțelegerea psalmodiei. Acest lucru are loc și în gândire, căci de multe ori atunci când aceasta străbate cuvintele rugăciunii, mintea nu o însoțește nici nu privește țintă spre Dumnezeu, cu Care se face dialogul la rugăciune, ci e abătută pe ascuns de unele gânduri. Gândirea spune ca de obicei cuvintele, dar mintea alunecă din cunoașterea lui Dumnezeu. De aceea, atunci și sufletul se arată lipsit de străpungere și de dispoziție întrucât mintea e risipită în oarecare imaginații și împrăștiată fie spre cele de care e furată, fie spre cele pe care le vrea ea. Căci nefiind de față cunoașterea rugăciunii și cel ce se roagă neînfățișându-se Celui ce poate să-l mângâie, cum se va îndulci sufletul? Cum se va veseli inima care se face că se roagă dar n-a dobândit adevărata rugăciune? „Veselise-va inima celor ce caută pe Domnul" [*Ps* 104, 3]. Dar pe Domul Îl caută cel ce cade cu tot gândul și cu o dispoziție fierbinte la Dumnezeu și depărtează tot înțelesul lumii din cauza cunoașterii și iubirii lui Dumnezeu care se dau de rugăciunea neconteniță și curată.

20. De dragul lămuririi însă, al vederii care este în minte la aducerea-aminte dumnezeiască și al demnității care este în gândire la rugăciunea curată pun înainte drept imagini ochiul trupesc și limba. Căci ceea ce este pupila pentru

[9] Invocarea Numelui lui Iisus.

ochi și rostirea cuvântului pentru limbă, aceasta este aducerea-aminte pentru minte și rugăciunea pentru gândire. Fiindcă așa cum ochiul care se bucură prin simțul văzului de lucrul văzut nu scoate nici un glas, ci primește cunoașterea a ceea ce e văzut prin experiența vederii, tot așa și mintea care se apropie de Dumnezeu cu dragoste [*erotikos*] prin aducere-aminte e învăluită de luminarea dumnezeiască primind arvuna strălucirii viitoare prin alipirea unei dispoziții afective aprinse și în tăcerea unui act mental [*noesis*] foarte simplu. Și așa cum, iarăși, limba care rostește cuvinte înfățișează celui ce ascultă voința nearătată a minții, tot așa și gândirea care vestește des și fierbinte cuvintele cu silabe scurte ale rugăciunii descoperă cererea sufletului lui Dumnezeu Care știe toate, atât prin stăruința rugătoare, cât și printr-o zdrobire statornică a inimii. Și zdrobirea ei deschide măruntaiele iubitoare de oameni ale Celui compătimitor și primește mântuire bogată, căci, zice [Psalmistul], „inima zdrobită și umilită Dumnezeu nu o va urgisi" [*Ps* 50, 19].

21. Spre rugăciunea curată te vor călăuzi și cele săvârșite față de împăratul de pe pământ[10]. Căci atunci când te apropii de împărat, deopotrivă stai înaintea lui cu trupul cât îl și rogi cu limba precum îți aținteşti și ochiul spre el, și așa îți atragi favoarea împărătească. Aceasta fă-o și tu atât în adunarea de la biserică, cât și în singurătatea chiliei. Căci adunându-te în biserica Domnului împreună cu surorile, așa cum stai înaintea Domnului cu trupul și îi aduci psalmodia cu limba, tot așa să ai și mintea atentă la cuvinte și la Dumnezeu, știind cu Cine anume vorbește și se întâlnește. Căci dacă gândirea zăbovește încordată și curată la rugăciune, inima se învrednicește de o bucurie de nerăpit și o pace de negrăit. Iar dacă șezi singură în chilie, agață-te de rugăciunea în gândire cu minte trează și duh zdrobit, și

[10] Cf. Avva Evagrie Ponticul, *Schiță monahală* 11 (*PG* 40, 1264C; *FR* I, 1947, p. 47)

vederea [*theoria*] te va umbri prin trezie, cunoașterea [*gnosis*] se va sălășlui în tine prin rugăciune, iar înțelepciunea [*sohpia*] se va așeza ca într-un pat în tine prin străpungere, alungând plăcerea irațională și sălășluind iubirea dumnezeiască. Crede mie, care grăiesc adevărul! Dacă în toată lucrarea ta o vei avea nedespărțită pe mama celor bune, rugăciunea, nu vei ațipi până ce nu vei primi pe Mirele, și El te va duce înăuntru și te va umple de slavă negrăită și veselie [*Mt* 25, 5]. Fiindcă ea desființează toate piedicile, netezește cărarea virtuții și o face ușoară celui ce o caută.

22. Iată și modul rugăciunii în gândire: dialogul [cu Dumnezeu] desființează gândurile pătimașe; privirea minții spre Dumnezeu pune pe fugă înțelesurile lumii; străpungerea sufletului izgonește prietenia trupului; și rugăciunea ce constă din rostirea neîncetată a Numelui Dumnezeiesc se vede ca o simfonie și o unire a minții, cuvântului și sufletului [*nous / logos / psyche*], „căci acolo unde sunt doi sau trei adunați în Numele Meu, zice [Hristos], acolo sunt și Eu în mijlocul lor” [*Mt* 18, 20][11]. Astfel deci, rechemând puterile sufletului din împărțirea patimilor și legându-le întreolaltă și cu sine însăși, rugăciunea unește intim sufletul în trei părți cu Dumnezeu Cel Unul în Trei Ipostase. Căci ștergând mai întâi din suflet rușinea păcatului prin modurile virtuții, și apoi zugrăvind prin sfânta ei cunoaștere frumusețea întipăririlor dumnezeiești, [rugăciunea] înfățișează sufletul lui Dumnezeu. Și îndată acesta Îl cunoaște pe Făcătorul său, căci zice [Psalmistul], „În ziua în care Te voi chema, iată am cunoscut că Dumnezeul meu ești Tu” [*Ps* 55, 10], și este cunoscut de El, căci zice [Scriptura]: „A cunoscut Domnul pe cei ce sunt ai Lui” [*Nm* 16, 5; *2 Tim* 2, 19]. Cunoaște și e cunoscut: cunoaște din pricina curăției chipului [lui Dumnezeu], căci orice chip se raportează la Prototip; și e cunoscut din pricina asemănării [cu El] prin virtuțile prin care are cunoașterea lui Dumnezeu și este cunoscut de Dumnezeu. Cel ce se roagă să dobândească favoarea împăratului se folosește de un întreit mod: fie se roagă cu glas, fie stă înainte tăcând, fie cade la picioarele celui ce poate să-l ajute. Tot așa și rugăciunea curată, care unește cu sine însăși minte, cuvânt și duh [*nous / logos / pneuma*]: prin cuvânt rostește Numele lui Dumnezeu și aduce cererea, prin minte țintește neîmprăștiat spre Dumnezeu Cel chemat, iar prin duhul arată străpungerea, smerenia și iubirea, și așa înduplecă Treimea fără-de-început, pe Tatăl, pe Fiul și pe Duhul Sfânt, Unul Dumnezeu. Așa cum felurimea mâncărurilor trezește pofta împărtășirii de ele, tot așa și diferitele forme ale virtuților trezesc sârguința minții. De aceea mergând pe calea gândirii, ea repetă mereu cuvintele rugăciunii, strigând mereu către Domnul și neslăbind, cerând des și imitând nerușinarea văduvei care l-a înduplecat pe judecătorul cel neînduplecat [*Lc* 18, 26].

23. Atunci umbli în Duhul și nu iei aminte la poftele trupului [*Ga* 5, 16], nu tai cu gânduri lumești continuitatea rugăciunii, ci ești un templu al lui Dumnezeu [*1 Co* 3, 16] lăudând pe Dumnezeu în chip neîmprăștiat. Rugându-te astfel în gândire, te învrednicești să treci și la aducerea-aminte a lui Dumnezeu și să intri în străfundurile minții [*en tois adytois tou nou*], să privești prin vederi tainice pe Cel Nevăzut, iar prin înțelesuri cunoscătoare și revărsări iubitoare să vorbești și să liturghisești în singurătate, singură lui Dumnezeu singur [*mone to Theo mono kata monas*].

24. Deci când te vezi că slăbești în rugăciune, pune mâna pe o carte și luând aminte la citire primește cunoașterea, nu străbătând pe deasupra cuvintele, ci cercetându-le cu gândirea și strângând ca o comoară înțelesul. După care fă meditarea celor citite, ca gândirea să ți se îndulcească din înțelegere și cele citite să rămână neuitate, iar de aici ți se va aprinde căldura în gândurile dumnezeiești, căci zice [Psalmistul]: „În meditarea mea se va aprinde foc” [*Ps*

[11] Istoria exegezei spirituale a acestui text evanghelic de la Clement Alexandrinul la Teolipt al Filadelfiei este trasată într-un excelent studiu de M. VAN PARYS, „Unification de l'homme dans le Nom. Exégèse de Mt. 18, 19–20”, *Irénikon* 50 (1977), p. 345–358, 521–532.

38, 4]. Fiindcă aşa cum mâncarea îndulceşte gustul când este subţiată de către dinţi, tot aşa şi cuvintele dumnezeieşti care se întorc în suflet îngraşă şi îndulcesc gândirea, căci zice [Psalmistul]: „Cât de dulci sunt gâtlejului meu cuvintele Tale" [*Ps* 118, 103]. Învaţă pe de rost atât cuvintele Evangheliei, cât şi zicerile fericiţilor Părinţi şi cercetează vieţile lor, ca să meditezi nopţile la toate acestea [cf. *Ps* 76, 6–7].

25. Pentru ca gândirea plictisită de rugăciune să o înnoieşti prin citirea şi meditarea cuvintelor dumnezeieşti şi să o faci mai sârguitoare la rugăciune, de aceea săvârşeşte psalmodia cu gura, dar cu glas foarte liniştit şi cu supravegherea minţii, nesuferind să laşi negândit ceva din cele spuse. Ci dacă-ţi scapă cândva înţelesul, repetă versetul [psalmului], ori de câte ori se întâmplă aceasta, până ce vei avea înţelesul urmând celor spuse. Căci mintea poate şi să psalmodieze cu gura şi să-şi aducă aminte de Dumnezeu, iar acest lucru îl poţi învăţa din experienţa naturală. Fiindcă aşa cum cineva se întâlneşte cu altcineva şi vorbeşte cu el, este atent la el şi cu ochii, tot aşa şi cel ce psalmodiază cu buzele poate şi să privească ţintă la Dumnezeu prin aducerea-aminte de El.

26. Nu ocoli plecările genunchilor, căci plecarea genunchiului e imaginea căderii în păcat şi a mărturisirii [păcatelor], iar ridicarea înseamnă pocăinţa sugerând făgăduinţa unei vieţi potrivit virtuţii. Iar fiecare plecare a genunchilor să se săvârşească cu invocarea mentală a lui Hristos, la Care căzând cu sufletul şi cu trupul să-L împaci pe Dumnezeu.

27. Iar dacă vei da mâinilor tale şi un lucru fără tulburare împreună cu rugăciunea din gândire, ca să alungi somnul şi lenea, chiar şi acest lucru alcătuieşte lupta ascetică. Căci, săvârşite cu rugăciune, toate lucrările care au fost arătate ascut mintea, alungă plictiseala, întineresc sufletul şi fac mintea mai ascuţită şi mai fierbinte la zăbava ei în lucrarea din gândire.

28. Când bate toaca, ieşi din chilie ţinându-ţi ochii trupului atenţi la pământ iar gândul rezemându-l de aducerea-aminte de Dumnezeu. Intrând în biserică şi plinind corul [maicilor], nici nu vorbi cu limba în deşert cu monahia de lângă tine, nici nu te îngâmfa cu mintea spre deşertăciuni, ci asigură-ţi limba prin psalmodie şi gândul prin rugăciune. Iar când se face slobozirea, du-te în chilia ta şi purcede la canonul fixat pentru tine.

29. Mergând la trapeză nu iscodi porţiile surorilor, nici nu-ţi împărţi sufletul cu bănuieli care nu sunt frumoase. Ci uitându-te şi atingându-te de cele puse înaintea ta, dă trupului hrana, auzului ascultarea celor citite, iar sufletului rugăciunea, ca hrănindu-ţi trupul şi duhul să lauzi cu toată inima „pe Cel ce umple de bunătăţi pofta ta" [*Ps* 102, 5]. Sculându-te de acolo, intră cu cuviinţă şi tăcere în chilia ta şi ca o albină harnică osteneşte-te în virtuţile tale.

30. Când săvârşeşti o slujire împreună cu surorile, mâinile să lucreze, dar buzele să tacă, iar mintea să-şi aducă aminte de Dumnezeu. Iar dacă cineva s-ar mişca să vorbească în deşert, ridicându-te, fă o metanie spre întreruperea neorânduielii.

31. Întoarce de la tine gândurile şi nu le îngădui să pătrundă şi să zăbovească în inima ta, căci zăbovirea gândurilor pătimaşe dă viaţă patimilor şi omoară mintea. Ci de îndată ce te atacă, grăbeşte-te să le dobori de la prima lor ivire cu săgeata rugăciunii, iar dacă stăruie lovindu-te şi tulburându-ţi gândul, uneori retrăgându-se şi alteori năvălind, să ştii că ele se întăresc din voinţa ta care le-o ia înainte. De aceea, câştigând din pricina înfrângerii alegerii noastre libere drepturi asupra sufletului, îl tulbură şi îl supără.

32. Trebuie deci să le etalăm în public şi să le înfierăm prin mărturisire, căci, biruite fiind, gândurile rele sunt puse pe fugă. Pentru că aşa cum atunci când străluceşte lumina, întunericul se retrage, tot aşa şi lumina mărturisirii face să dispară gândurile patimilor care sunt şi ele un întuneric. Fiindcă slava deşartă şi uşurătatea pe care le-au avut gân-

durile ca un loc al lor, sunt surpate prin rușinea mărturisirii și pătimirea celor rele potrivit canonului. De aceea, găsind gândirea deja liberă de patimi prin rugăciunea necontenită și cu bună-străpungere, fug cu rușine. Căci atunci când ascetul încearcă să reteze prin rugăciune gândurile care-l tulbură, le retează doar pentru o scurtă vreme și le stăvilește mișunarea luptându-se cu ele, dar nu se izbăvește cu totul de ele, fiindcă îndrăgește cauzele gândurilor care-l supără, adică odihna trupului și ambiția lumească, din pricina cărora nici nu se pornește spre mărturisire. De aceea nu are pace, pentru că menține drepturile potrivnicilor asupra lui. Iar cine deține vase străine și nu i se vor cere acestea de către proprietarii lor? Sau cine, refuzând să elibereze lucrurile pe care le deține în chip rău, se va izbăvi de pârâșii săi? Dar când cel ce se luptă, întărit fiind prin aducerea-aminte a lui Dumnezeu, va iubi urgisirea și chinuirea trupului și-și va face fără rușine mărturisirea gândurilor, de îndată vrăjmașii se vor retrage, iar gândirea, fiind liberă, are neîntreruptă continuitatea rugăciunii și meditarea la cele dumnezeiești.

33. Refuză cu desăvârșire orice bănuială care se mișcă în inima ta împotriva cuiva, ca una care destramă iubirea și pacea.

34. Primește cu vitejie orice nenorocire care vine din afară ca una care-ți aduce răbdarea mântuitoare, iar aceasta-ți dăruiește sălășluirea și odihna în ceruri.

35. Săvârșindu-ți zilele așa, vei trăi în viața de față cu voioșie veselindu-te de nădejdile fericite, iar la ieșirea [din viață] te vei muta cu îndrăzneală acolo și vei merge în locurile de odihnă pe care ți le-a pregătit Domnul Care-ți va da drept răsplătire a ostenelilor de aici împărăția împreună cu El. Căruia I se cuvine toată slava, cinstea și închinarea împreună cu Cel fără-de-început al Său Părinte și cu Preasfântul și bunul și de-viață-făcătorul Său Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

2

Cuvânt despre trezie și rugăciune[12], sfințita doime și mamă a virtuților, [cuvânt] care răstoarnă pe cei care din lipsă de învățătură își pun în mișcare limba împotriva celor ce se îngrijesc de ea, și care îndeamnă pe orice creștin să o învețe ca pe una care ridică pe cel răpit de ea ca niște aripi și-l înalță spre dragostea Fericitei Treimi

1. Celor cu vedere neputincioasă cei ce țin în mâini lumina și merg înaintea lor le par a fi sâcâitori, nu însă pen-

---

[12] *Logos peri nepseos kai proseucheus, tes hieras dyados kai metros ton areton... hos diken pterygon kouphizonsan ton airoumenon hyp'autes kai pros ton erota tes makarias Triados anabibazousan.* Teolipt răspunde aici unor critici formulate în Bizanț la adresa isihasmului și misticii. Acestea anticipau cu câteva decenii polemica lui Varlaam din Calabria declanșată în 1337 și amintesc de criticile adversarilor scolastici bizantini ai Sfântului Simeon Noul Teolog la începutul secolului XI (cf. SIMEON NOUL TEOLOG, *Discursuri teologice și etice* și *Cateheze*, trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 1998, 1999, *passim*). Atât titlul, cât și textul *Cuvântului* 2 „despre trezie și rugăciune" al lui Teolipt trimit la *Cuvântul despre trezie și virtute* al lui ISIHIE SINAITUL (sec. VIII–IX) (*Philokalia*, t. I, 1963[3], p. 141–173; *FR* IV, 1948, p. 41–93) prezent în mintea lui Teolipt la timpul redactării cuvântului de față.

Opiniile editorilor cu privire la data lui sunt împărțite: dacă R. SINKEWICZ (1992) opiniază pentru 1307, deci la începuturile vieții monahale a Irinei/Evloghiei, I. GRIGOROPULOS (1996) pledează pentru 1317, date fiind subtilitățile mistice expuse și care ar presupune o maturitate duhovnicească (în 1317 Irina/Evloghia avea 26 de ani, în 1307 doar 16 ani).

Despre temă, cf. A. RIGO, „Nota sulla dottrina ascetico-spirituale di Teolepto metropolita di Filadelfia", *Rivista di studi bizantini e neoellenici* 24 (1987), p. 165–200, 189 sq; și, pur descriptiv, I. GREGOROPOULOS, „He nepse kata to Theolepto Philadelpheias", *Gregorios ho Palamas* 75 (1992), p. 247–265.

tru că lumina ar fi vătămătoare, nici pentru că cei ce poartă lumina ar fi rău dispuşi faţă de ei, ci din pricina neputinţei ce locuieşte în adâncul privirilor lor; fiind demascată şi chemată în afară de lumină, aceasta [neputinţa] tulbură puternic ochii şi, dacă înţepătura care se ascunde în aceştia nu este scoasă afară prin lacrimi, ei nu pot fi îmblânziţi şi aţintiţi spre lumină. Acelaşi lucru se întâmplă şi cu cei istoviţi de păcatul care locuieşte în ei şi care au simţurile omului lăuntric paralizate de boala patimilor. Căci având gândurile sufletului întunecate de poftele lucrurilor prezente, aceştia nu pot privi spre lumina Dumnezeirii care străluceşte în gândurile curate. Căci cum se vor învrednici de lumina dumnezeiască cei ce îmbrăţişează dispoziţia potrivnică ei?

2. De aceea, dacă-i văd pe oamenii care arată prin cuvânt spre folosul altora lucrările sfintei cunoaşteri săvârşite în ascunsul sufletului, aceştia, ca unii întunecaţi în ce priveşte adevăratul discernământ, cad în una sau alta din două prăpăstii: fie afirmă că aceia spun lucruri cu neputinţă [*adynata*] gândind despre cuvintele mântuitoare vestite de aceia că sunt mai degrabă ficţiuni verbale decât realităţi tainice [*plasmata logika e pragmata mystika*], fie mistuiţi de invidie defaimă lucrarea duhovnicească ca pe o rătăcire [*plane*] şi-i numesc rătăciţi [*peplanemenous*] pe cei ce o propovăduiesc cu lucrul şi cu cuvântul.

3. Ei cad în aceeaşi blasfemie cu iudeii; căci văzându-L pe Domnul făcând semne dumnezeieşti cu putere multă şi scoţând demonii cu Duhul lui Dumnezeu, iudeii L-au numit rătăcit şi demonizat, spunând din nebunia lor covârşitoare că scoate pe demoni cu ajutorul lui Beelzebul [*Mt* 12, 20–30 par.]. Tot aşa şi aceştia defaimă ca o lucrare a rătăcirii lucrarea Preasfântului Duh descoperită în inimile credincioase ambiţionând prin această blasfemie să nu fie iertaţi nici în veacul de acum, nici în cel viitor [*Mt* 12, 31–32], legându-se pe foarte bună dreptate pe ei înşişi cu funia unei asemenea osânde.

4. Căci dat fiind că prin Duhul Sfânt se dăruie iertarea păcatelor celor ce cred— pentru că după ce Domnul a dat ucenicilor harul Duhului şi a zis: „Luaţi Duh Sfânt", a adăugat „şi de veţi ierta unora păcatele lor, iertate vor fi" [*In* 20, 22–23] —, iar aceştia închizându-şi partea mentală a sufletului lor şi-au încuiat lor înşile harul Duhului Sfânt, prin care se învredniceşte de iertare cel ce vrea să-L aibă pe Dumnezeu în chip conştient [*en epignosei*], atunci pe bună dreptate cei ce blasfemiază împotriva Duhului Sfânt se înstrăinează de libertate şi acum şi atunci; „căci legea Duhului vieţii, zice [Apostolul], m-a eliberat de legea păcatului" [*Rm* 8, 2].

5. Lege duhovnicească pe care nepurtând-o citită prin rugăciune pe tăbliţele inimii [*2 Co* 3, 3], cum vor primi învăţătura libertăţii şi vor intra în viaţă ţinuţi fiind de robia patimilor şi acoperiţi de întunericul necunoaşterii? Cei ce locuiesc ţinutul lipsit de lumină al gândirii şi sunt ţinuţi de lanţurile indolenţei nu pot să umble spre lumina trezici [*phos tes nepseos*] şi să privească răsăritul Soarelui dreptăţii [*Mal* 4, 2]; acesta creează ca pe o zi dispoziţia netulburată a sufletului şi blândeţea inimii, zi în care pornirile patimilor sunt puse pe fugă ca nişte fiare de căldura fierbinte a Duhului, iar mintea purcede spre lucrarea virtuţilor duhovniceşti călăuzită de lumina dreptei judecăţi [*Ps* 103, 22–23].

6. Neavând în ei înşişi experienţa [*peira*] acestui bine — experienţă prin care cel ce a ales să înainteze spre adevărul arătat în suflet urcă, după exemplul lui Moise, pe muntele cunoaşterii dumnezeieşti, se învredniceşte de arătarea lui Dumnezeu, aude glasul dumnezeiesc şi primeşte legea Duhului [cf. *Iş* 19; 24; 33–34] —, s-au predat unei minţi neexperimentate ca să cugete şi grăiască cele ce nu se cuvin [cf. *Rm* 1, 28]. Pentru ca prin aceea că gândesc cele deşarte şi vorbesc sofistic lucruri de prisos să se facă pe ei înşişi în chip desăvârşit neînvăţaţi în meşteşugul duhovnicesc, iar prin defăimarea din cuvinte care şade în limbile lor să-i împiedice şi pe cei ce doresc fierbinte să înveţe

acest meşteşug luminos; nici intrând în el ei înşişi, nici vrând să le deschidă cale celor ce vor să intre în el [*Lc* 11, 52]. Şi pe drept cuvânt, căci fiecare vrea lucrul înrudit cu el şi doreşte să tragă spre socotinţa [*gnome*] proprie ceea ce are altă socotinţă, şi n-are linişte până ce o dispoziţie nu ajunge mai puternică şi predomină asupra celei contrare. Iar ceea ce se întâmplă cu lucrurile contrare se poate vedea şi la socotinţele aflate în luptă. Căci aşa cum acolo caldul mistuie recele şi acesta iarăşi mistuie caldul atunci când unul covârşeşte asupra celuilalt, tot aşa şi aici dispoziţiile diametral opuse iscă război, una din ele rivalizând să o domine pe cealaltă; opoziţia se vede până când fiecare doreşte să rămână având pentru sine partea egală cu cealaltă, iar supunerea se face atunci când dintr-o slăbiciune se arată înfrângerea uneia, căci fiecare devine robul a ceea de care e înfrânt [*2 Ptr* 2, 19].

7. Aceştia deci, fiind purtaţi în afara lor înşişi, nu vor să umble pe calea gândirii, căci nevrând să umble în Duh după cum spune Pavel [*Rm* 8, 4], numesc ştiinţa duhovnicească [*epistemen pneumatiken*] lipsă de cultură şi rătăcire [*apaideusian kai planen*], iar pe ucenicii şi vestitorii ei lipsiţi de cultură şi rătăciţi [*apaideutous kai planous*]. Meargă dar aceştia pe calea poftei lor.

8. Noi însă vom încerca după putere să arătăm frumuseţea acestei lucrări născătoare-de-lumină [*phototokou ergasias*] şi care răsare în chip negrăit celor dispuşi prin dragoste [*erotikos*] să-şi întipărească în gândire urmele acestei căi mântuitoare. Lucrarea duhovnicească sau legea duhovnicească este o lume excepţională [*kosmos exairetos*] care-şi are locul şi alcătuirea în ţinuturile fără fund [străfundurile — *adytois*] ale sufletului, în care se creează omul ceresc, care e alcătuit din atenţie [*prosoche*] exactă şi rugăciune [*proseuche*] neîncetată, aşa cum omul văzut e alcătuit din suflet şi din trup. Modul dispoziţiei foarte simple şi al plăsmuirii nemodelate după un tipar al acestuia [al omului lăuntric] învaţă-l din creaţia omului sensibil.

9. În lumea aceasta fenomenală omul a fost plăsmuit de Dumnezeu în ziua a şasea [*Fc* 1, 31], iar în lumea inteligibilă a gândirii omul cugetător la cer a fost plăsmuit de Dumnezeu cu dispoziţia spre cele inteligibile. Căci atunci când, fugind de simţirea încincită îndreptată spre cele sensibile, pofta sufletului se dispune spre cunoaşterea celor inteligibile, atunci Dumnezeu luând mintea din activitatea simţurilor aşa cum a „luat ţărână din pământ" [*Fc* 2, 7], suflând în ea vederea Lui şi dându-i chemarea slăvitului Său Nume[13], face omul lăuntric „suflet viu" [*Fc* 2, 7] şi gândire luminată care-L liturghiseşte în chip îngeresc şi împlineşte „slujba cuvântătoare" [*logike latreia* — *Rm* 12, 1].

10. Acesta [omul lăuntric viu] e văzut prigonitor al atacurilor [ispitelor], slujitor al înţelesurilor dumnezeieşti, nimicitor al patimilor, cultivator al virtuţilor, potrivnic al poftelor, îndrăgostit al iubirii lui Dumnezeu, desfiinţător al imaginaţiei, arătător al înţelepciunii, împărat al gândurilor firii împărăţit de un cuvânt duhovnicesc, retezător al grijilor, îngrijitor al negrijii, străin de simţirile acestui veac, prieten al cunoaşterilor veacului viitor, emigrant din această lume stricată, locuitor al lumii netrecătoare, fugar dintr-o patrie aflată în război, cetăţean al cetăţii de necucerit, dispreţuitor al celor vremelnice, negustor al celor nemuritoare, neînvăţat în lucrurile omeneşti, iniţiat în voile lui Dumnezeu, vorbitorul unei alte limbi pentru înţelepţii pământeşti, tâlcuitor al celor de sus pentru cei ce-şi fac „cetăţenia în ceruri" [*Flp* 3, 20], fugind de lucrurile văzute încântătoare ca unele care nu există, dorind cele nevăzute ca unele care rămân, mort pentru poftele materiale, vieţuind viaţa ascunsă în Hristos [*Col* 3, 3], nepoftind nimic din cele pământeşti: nici o bogăţie care desfiinţează bogăţia nejefuită, nici o desfătare care cheltuie desfătarea necheltuită şi lucrează o foame nemângâiată, nici o slavă care aduce lipsa de slavă, nici o cinste care aduce necinste făcând necinstit prin cin-

[13] Rugăciunea lui Iisus.

stirea celor necinstite mărgăritarul cel de multă cinste [*Mt* 13, 46], nici o putere care înrobeşte puterea nerobită a sufletului stăpânirilor şi puterilor duhurilor rele [*Ef* 6, 12], nici o laudă care destramă starea gândurilor la slujirea lui Dumnezeu. Şi, scurt vorbind, nimic din cele ce atrag sau necăjesc pe om nu-l coboară din înălţimile slujirii dumnezeieşti.

11. Căci gândul [*logismos*] său e aşezat în puterea de discernământ a sufletului ca într-un rai lucrând aducerea-aminte de Dumnezeu prin rugăciune [*proseuche*] şi păzind mintea prin atenţie [*prosoche*] [*Fc* 2, 8]; rămânând în el, primeşte tainic porunca ce discerne pentru el cele bune de cele rele şi-l îndeamnă să mănânce orice înţeles legat de lumina dumnezeiască, dar să fugă cu toată sârguinţa de gândul poftei ca unul care are cunoştinţa binelui şi răului [*Fc* 2, 15–17], adică a plăcerii şi a durerii, pentru că aduce moarte veşnică prin neaducerea-aminte de Dumnezeu.

12. Luminarea acestui discernământ [*diakrisis*] răsare în suflet atunci când mintea e trează, priveşte spre inima sa şi cheamă pe Dumnezeu spre desfiinţarea întunecimii demonice. Şi aşa cum cel ce şade în casa sa şi se îngrijeşte de toate lucrurile sale, dacă vede pe cineva care vrea să-i răpească din cele ale sale, le ia din vistieria sa, se duce la autorităţi şi le cheamă în ajutorul său, tot aşa şi mintea care rămâne în casa cunoaşterii şi cugetă gândurile ei, atunci când vede atacul satanic care încearcă să-i facă o nedreptate, ia înţelesurile gândite de ea din lumea aceasta şi aleargă la Dumnezeu arătându-i nenorocirea sa.

13. Iar Domnul, Care nu trece cu vederea suspinul sărmanilor şi nenorocirea celor săraci [*Ps* 11, 6], primeşte darurile lui şi-şi însuşeşte dispoziţia lui. Şi de îndată sufletul devine tron al lui Dumnezeu şi casa sărmanei sale minţi se vede casă a Împăratului, iar oştirea îngerilor e trimisă împotriva falangei demonice lucrând răzbunarea sufletului. Deci, dacă gândurile sufletului priveghează, luminarea Duhului îl umple de toată slava; dar, dacă mintea nu se va îngriji de găsirea ei înseşi şi va fi leneşă faţă de meditarea

dumnezeiască, atunci gândurile răutăţii vor urca în inimă purtând un văl de întuneric peste minte.

14. Cel ce boleşte de neatenţie se pleacă spre partea iraţională şi, furişându-se în întunericul dragostei simţurilor, părăseşte dragostea luminii dumnezeieşti [*erota theiou photos*], e detectat de raţiune, e scos afară din cunoaştere şi ajunge în ţinutul patimilor. Atunci cugetele sale încep să ostenească în cultivarea celor rele şi gândurile lui, străbătând ca nişte furnici simţurile, strâng înţelesurile poftei stricate. Această pornire iraţională a sufletului o opreşte trezia împreună cu rugăciunea.

15. Trezia [*nepsis*] e încetarea vagabondărilor, supravegherea gândurilor, oprirea minţii, mişcarea raţiunii. Trezia e curăţia minţii, starea morală, veghea sufletului, tăria făptuirii, nemişcarea aprinderii trupeşti. Trezia desfiinţează împrăştierile legate de pământ ale sufletului, iar rugăciunea face sufletul să urce uşor spre cele cereşti. Trezia e locul lui Dumnezeu văzut în pace, turnul de observaţie al sufletului în care locuieşte Dumnezeu şi de care se zdrobeşte orice proiectil al poftei lumeşti, căci zice prorocul: „Făcut-a în pace locul Lui şi sălaşul Său în Sion. Acolo a zdrobit tăria arcurilor, arma, sabia şi războiul" [*Ps* 75, 3–4]. Acolo unde se vede trezia, acolo aducerea-aminte de Dumnezeu zdrobeşte uitarea ca pe o armă, neştiinţa ca pe o sabie, indolenţa [*rathymia*] ca un război, fiindcă acestea sunt tăriile patimilor ca unele care pleacă de la ele şi care se întorc la ele.

16. Trezia face mintea să stea înaintea lui Dumnezeu şi pe Dumnezeu Îl arată văzător al minţii, căci zice [Psalmistul]: „Dimineaţa voi sta înaintea Ta şi mă vei vedea" [*Ps* 5, 4]. În dimineaţa primului meu gând voi sta înaintea Ta prin rugăciune, iar Tu prin puterea văzătoare a darurilor harului Tău mă vei vedea, dându-mi rugăciune neîmprăştiată, veselie duhovnicească, gând lipsit de imaginaţii, iubire adevărată, blândeţea sufletului şi pacea inimii. Trezia face mintea văzătoare de Dumnezeu. „Iată un loc la Mine", a zis Dumnezeu lui Moise când S-a arătat lui; şi „vei sta pe

stâncă și eu te voi pune într-o scobitură a stâncii și vei vedea spatele Meu" [*Iș* 33, 21–23]. Trezia e locul aproape de Dumnezeu prin care mintea învrednicită de starea pe piatra credinței este pusă pe nădejdea nefăcută de rușine [*Ps* 21, 6; 24, 20], de la care plecând se vede urcând spre sfânta iubire umblând în spatele lui Dumnezeu în măsura în care iubirea îndumnezeitoare fixează gândurile sufletului în cuvioasa aducere-aminte de Dumnezeu.

17. Trezia observă arătarea priveliștilor ascunse descoperite în suflet și primește în urechea gândirii cunoașterea tainelor grăite. Marele Grigorie spune aceasta împrumutând zicerea lui Avacum: „La straja mea voi sta și voi observa și voi cunoaște ce mi se va arăta și ce mi se va grăi [*Os* 45, 1; cf. *Avc* 2, 1]"[14]. Zicând „strajă" prorocul se referă la trezia minții și liniștirea gândirii, în care din pricina simplității și neplăsmuirii sale extreme cunoașterea celor negrăite născută de aici se face arătată sufletului. Dar „strajă" [*phylake*] se numește trezia minții ca una care convinge sufletul să poarte de grijă de frunzele [*phylla*][15] lui, adică de părțile lui. Căci atunci când gândurile sufletului sunt adunate în mintea lui și, iarăși, mintea nu stă departe de inima sa, ci se întoarce spre ea îngrijindu-se și căutând Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea ei [*Mt* 6, 33], o astfel de sârguință și preocupare foarte exactă devine o strajă a părților sufletului care păstrează prin ea însăși cinstea virtuților celor mai generale[16].

---

[14] GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea 45 (la Sfintele Paști)*, 1 (*PG* 36, 624A).

[15] Etimologie curioasă, bazată pe similitudinea fonetică în limba greacă între *phylla* (frunze) și *phylake* (strajă).

[16] Potrivit lui PLATON (*Republica* 428a–444a), virtuțile cele mai generale sunt cumpătarea/cuminţenia (*sophrosyne*) care corespunde poftei (*epithymia*), curajul/bărbăția (*andreia*) care corespunde irascibilității (*thymos*), chibzuința sau înțelepciunea (*phronesis* sau *sophia*) care corespund rațiunii (*logos*), corelarea lor fiind realizată de dreptate (*dikaiosyne*). La Sfinți Părinți, integrarea acestor virtuți generale e opera rugăciunii și atenției (*proseuche* și *prosoche*) care actualizează natura minții (*nous*) de chip al lui Dumnezeu în om.

18. Trezia zămislește frica de Dumnezeu, naște odihna din necaz, moșește urcușul și extazul, căci zice același proroc: „Am stat de strajă și s-a înspăimântat inima mea de glasul rugăciunii buzelor mele, și a intrat tremur în oasele mele și s-a tulburat întru mine tăria mea. Mă voi odihni în ziua necazului meu ca să urc la poporul șederii mele" [*Avc* 3, 16]; și iarăși: „Auzit-am, Doamne, glasul Tău și m-am temut, înțeles-am lucrurile Tale și mi-am ieșit din mine însumi" [*Avc* 3, 2]. Cu alte cuvinte, întorcându-mă spre mine însumi, venind în mine însumi și depărtând de la mine însumi gândurile tuturor celor din jurul meu, am văzut încleștarea războiului civil al sufletului, am văzut uneltirea și pânda patimilor iraționale împotriva rațiunii, am cunoscut lupta diavolului și a demonilor împotriva lui Dumnezeu, răscoala patimilor împotriva dumnezeieștilor virtuți, înălțările ridicate împotriva cunoașterii lui Dumnezeu, împotrivirea dușmăniei față de pace, nebunia iubită a răutății dezlănțuită împotriva sufletului, conlucrarea închipuită și falsă a păcatului la virtuți. Iar când am aflat dispariția neobservată și risipirea vicleană a substanței minții și toată cealaltă mișcare de multe feluri a duhurilor rele dezlănțuită pe față sau nevăzut împotriva discernământului rațiunii, „mi s-a înspăimântat inima și tremur a intrat în oasele mele" [*Avc* 3, 16].

19. Pentru că omul care se roagă cu buzele și psalmodiază cu limba, dar se însoțește în inimă cu răutatea, se apropie cu buzele de Dumnezeu, dar cu inima sa se ține departe de El [cf. *Is* 29, 13; *Mt* 15, 8]. De aceea, temându-mă de comuniunea ascunsă cu vrăjmașul, de vreme ce mi s-a poruncit să am comuniune cu Dumnezeirea, „tăria mi s-a tulburat întru mine" [*Avc* 3, 16]. Și iarăși, învățat fiind prin paza minții că de aceea se face pogorârea lui Dumnezeu Cuvântul la oameni, ca să elibereze partea rațională a sufletului de robia irațională a patimilor păcatului și el să slujească în chip curat Dumnezeului Celui Viu [cf. *Evr* 9, 14], am ajuns la odihnă și am fost ușurat de multele mele neca-

zuri, fiindcă prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu urc spre tăgăduirea poftei trupești și mă dezleg de legătura patimilor celor dulci. Căci dacă „auzind" tainic „auzirea" dumnezeieștii Întrupări „m-am temut" din pricina puterii de neîndurat a Dumnezeirii, înțelegând iarăși lucrurile acestei Economii mântuitoare „mi-am ieșit din mine însumi" în extaz [*exesten*] din pricina bogăției infinite a bunătății dumnezeiești [cf. *Rm* 2, 4].

20. Trezia este calea lui Dumnezeu și mersul spre adevăr. Învață aceasta David și Isaia, unul rugându-se să fie călăuzit spre ea, iar celălalt îndemnând poporul să se pregătească. „Doamne, călăuzește-mă în calea Ta și voi umbla în adevărul Tău" [*Ps* 85, 11]. „Un glas al unuia care strigă în pustie: «Pregătiți calea Domnului, drepte faceți cărările Lui» [*Is* 40, 3]. Căci dacă paza inimii a fost „pregătită" în minte, puterile sufletului se văd ca niște „cărări drepte ale Domnului". „Drept este Domnul Dumnezeu" [*Ps* 24, 8] și „dreptate a văzut fața Lui" [*Ps* 10, 7].

21. Trezia este casa lui Dumnezeu și soața rugăciunii: „Intra-voi în casa Ta cu jertfe de ardere de tot. Împlini-voi Ție făgăduințele mele pe care le-au rostit buzele mele și le-a grăit gura mea întru necazul meu", zice David [*Ps* 65, 13–14]. Sufletul intră în paza minții atunci când toate gândurile lui ard cu totul în focul iubirii dumnezeiești, iar când acestea sunt arse de tot de dragostea dumnezeiască pe altarul treziei, aburii deși ai făgăduințelor se înalță spre Dumnezeu. De aceea prorocul cere ca rugăciunea sa să se îndrepteze ca tămâia: „Să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămâia înaintea Ta" [*Ps* 140, 2]. Căci, așa cum tămâia pregătită din multe feluri de materii mirositoare revarsă o singură bună-mireasmă compusă, tot așa și sufletul care-și modelează diferitele virtuți se adună la sine însuși în înțelesul cu un singur gând al iubirii [*monologistos ennoia tes agapes*].

22. Căci, așa cum deprinderea patimilor risipește puterile sufletului în poftele lumii acesteia, tot așa firea virtuților le adună în iubirea dumnezeiască ca o mamă pe copiii săi.

Tămâia care rămâne în afara focului are puțină mireasmă, dar aruncată pe cărbuni desfată din belșug simțirea celor de față, pe măsură ce prin fum mireasma cade asupra simțului mirosului lor. Așa și sufletul care petrece în afara iubirii dumnezeiești nu place lui Dumnezeu, dar când gândurile lui luminoase vin la altarul liniștirii inimii, îndată se aprinde de focul iubirii și e cu totul purtat în înalt; căci intrând și rămânând în Dumnezeu prin cunoaștere iese din cele încântătoare ale vieții de față din pricină că nu mai are nici o împătimire față de afecțiunile simțurilor.

23. Trezia trezește și luminează inima trupului deopotrivă când aceasta veghează, cât și atunci când doarme, potrivit celui ce spune: „Eu dorm, dar inima mea veghează" [*Cânt* 5, 2]. Dă mărturie de aceasta și Iacob care mutându-se din pământul său și culcându-se pe un câmp a văzut o scară cu îngeri care urcau și se pogorau pe ea [*Fc* 28, 10–22][17]. Căci atunci când sufletul se înstrăinează de familiaritatea sa afectuoasă cu simțurile și se întinde în culcușul smeritei-cugetări ca într-un culcuș ascetic și-și pune partea conducătoare [*to hegemoniko* — mintea] a sufletului pe credința în Hristos cum își pune capul pe o piatră [*Fc* 28, 11], atunci simțurile sufletului dorm fiind inactive în slujirea celor de față, iar inima trează face veghetor ochiul sufletului. Atunci straja gândului se vede ca o scară [*Fc* 28, 12] înaltă pe care urcă gândurile, ca unele ce ostenesc virtuțile, și se întind spre cunoașterea celor de sus și, iarăși, coboară ca unele smerite din pricina slăbiciunii firii.

24. Trezia e porunca prorocilor: „Fii gata, Israele, să chemi Numele Domnului Dumnezeului tău" [*Am* 4, 12]. E porunca lui Hristos: „Vegheați și vă rugați" [*Mt* 26, 41]. Trezia Îl face pe Dumnezeu să-l asculte pe om: „La pregătirea inimii lor a luat aminte urechea Ta", zice fericitul David [*Ps* 9, 38]. Hristos îi fericește pe cei ce o îmbrățișează zicând:

[17] Cf. ISIHIE SINAITUL, *Despre trezie și virtute* 51 (*Philokalia*, t. I, p. 149; *FR* IV, 1948, p. 55): „Trezia se aseamănă scării lui Iacob".

„Fericiţi cei curaţi cu inima", adică cei treji şi care-şi păzesc mintea, „că aceia vor vedea pe Dumnezeu" [*Mt* 5, 8]. Ea este darul dorit şi căutat neîncetat, după care însetând să-l dobândească cei care-l doresc se roagă în fiecare zi aşa: „Şi ne dă, Doamne, minte veghetoare, gând cuminte, inimă trează, somn uşor şi slobod de orice nălucire satanicească"[18].

25. Această trezie înfrumuseţătoare îi iubeşte pe prietenii ei, iar cei ce o caută şi zic: „Când vei veni la noi?" [*Ps* 100, 2], o vor găsi. Şi arătându-se, grăieşte celor ce o întâlnesc unele ca acestea:

„Sunt ascunsă de norii nepăsării. Uitarea ceţoasă mă duşmăneşte. Neştiinţa întunecoasă mă face să mă întunec. Indolenţa omorâtoare mă prigoneşte. Mă ridic asemenea zorilor în mintea neîmpătimită. Răsar în gândirea lipsită de imaginaţii. Mă arăt foarte plăcută în blândeţea sufletului. «Umblu în nerăutatea inimii. Nu pun răutatea înaintea ochilor mei» [*Ps* 100, 2–3], căci «pururea văd pe Domnul înaintea mea» [*Ps* 15, 8]. «Iar vrăjmaşii mei s-au sculat asupra mea şi n-au pus pe Dumnezeu înaintea lor» [*Ps* 53, 5]. «Nu s-a lipit de mine inima îndărătnică» [*Ps* 104, 4]. Defăimarea o prigonesc. Seara, dimineaţa şi la amiază [*Ps* 53, 5] şi în toată vremea privesc căile vrăjmaşilor inteligibili. Povestesc sufletului cele ascunse ale patimilor şi vestesc minţii biruinţa asupra lor. Pun în mâna gândurilor arma rugăciunii şi le poruncesc să cânte cu glasuri tăcute împreună cu David: «Dumnezeu e refugiul şi puterea noastră» [*Ps* 45, 2], ajutor împotriva răscoalelor puternice ale patimilor împotriva noastră. De aceea să nu ne temem când răutatea ne atacă şi încearcă să ne depărteze de dulceaţa lui Iisus şi să ne mute spre pofte trupeşti şi dragoste lumeşti, «căci bine este nouă a ne alipi de Dumnezeu, a ne pune în Domnul nădejdea mântuirii noastre» [*Ps* 72, 28], căci este lucru mântuitor.

[18] „Rugăciunea celor ce merg spre somn", atribuită lui Antioh Pandectul (Pavecerniţă, *Ceaslov*).

26. Fiindcă în clipa în care ne-am separat de aducereaaminte de Domnul ascultând de vrăjmaşii demoni, îndată suntem omorâţi, pentru că «cei ce se depărtează de El vor pieri» [*Ps* 72, 27]. Acestea le propun să cânte şi să facă celor ce mă găsesc pe mine. Aşadar cei ce vreţi veniţi la mine şi mâncaţi [*Pr* 9, 5–6] ostenelile virtuţilor mele, beţi vinul străpungerii şi al plânsului, lăsaţi agoniselile lucrurilor şi plăcerile trupului, ostenelile deşarte şi preocupările nefolositoare. Căutaţi sărăcia, pătimirea celor rele şi necazurile din pricina lui Hristos. Agonisiţi-vă blândeţea şi setea dreptăţii ca pacea gândurilor să vă lumineze [cf. *Mt* 5, 6]. Ştergeţi din inimile voastre formele şi figurile patimilor şi scrieţi în gândurile voastre Numele lui Hristos, ca «Hristos să ia chip [formă] în voi» [*Ga* 4, 19] făcându-vă «moştenitori» ai lui Dumnezeu şi împreună-moştenitori ai Lui [*Rm* 8, 17].

27. Ridicaţi gândurile voastre din grija celor trupeşti şi priviţi la meditarea celor duhovniceşti. Ascultaţi la vestitul Daniel: «Ridicat-am ochi şi am văzut» [*Dn* 10, 5]. Iubiţi cuminţenia şi neprihănirea, căci ochii mei sunt peste cei siguri în credinţă ca ei să nu privească ţintă cu neînfrânare la feţele femeilor lor [*Sir* 9, 8]. Cine umblă în calea lucrării poruncilor acela îmi slujeşte mie [*Ps* 118, 1]. Cine minte, ocărăşte şi jură, acela nu-mi slujeşte mie şi de vorbirea deşartă nu mă voi bucura. La prima ivire în minte a poftelor rele voi omorî toate patimile ruşinoase, căci văzând şi împiedicând atacurile nu voi îngădui gândurilor să se pună în mişcare. Fiindcă atunci când se întipăresc imaginile gândurilor, are loc consimţirea gândirii şi sufletul e dus în robie de vrăjmaşii lui şi eu plec din ţinutul meu. Ştiind deci aceasta, stau împotriva imaginaţiei întorcându-mă de la însoţirea cu ea.

28. Văzându-mă ostenindu-mă astfel, soaţa mea rugăciunea mi se alătură îndată, căci mă iubeşte foarte tare, ca pe una care latru la hoţi şi trezesc pe stăpânul casei, mintea, iar aceasta cu puterea ei nebiruită stârpeşte din sufletul

credincios toate gândurile care lucrează fărădelegea împreună cu fanteziile lor. Iată v-am arătat căile mele tainice. Umblați în ele, căci Duhul lui Dumnezeu le conduce pe ele și cine pășește pe ele e mânat de Duhul lui Dumnezeu, iar cel mânat de Duhul devine fiu al lui Dumnezeu, căci «câți sunt mânați de Duhul lui Dumnezeu aceștia sunt fii ai lui Dumnezeu» [*Rm* 8, 14]."

29. Să se plece însă din înălțimea curăției sale și această împărătească a virtuților, rugăciunea [*euche*], și să grăiască și ea cele ale sale celor ce s-au dezbrăcat de ale lor și s-au îmbrăcat în ea:

„Eu îi odihnesc pe asceți de ostenelile trupului, căci celor ce-mi aduc tribut ostenelile sufletului și ale trupului le dau drept răsplată roadele Duhului [*Ga* 5, 23], prin care cei învredniciți de acestea ajung mai presus de uneltirea demonilor. Eu sunt țarina ascunsă pe care o agonisesc cei ce renunță cu râvnă la toate cele ale lumii [cf. *Mt* 13, 44]. Eu scot mintea din simțirea celor de față tăind capetele celor puternici [*Avc* 3, 14], adică fanteziile patimilor care stăpânesc peste suflet spre consimțământul păcatului.

30. Eu sunt focul pe care a venit Domnul să-l arunce pe pământ [*Lc* 12, 49] aprins în cei imateriali deși sunt încă în materie. Eu sunt meterez împotriva vrăjmașilor; «înconjuratu-m-au toate neamurile și în Numele Domnului le-am înfrânt pe ele» [*Ps* 117, 10]. Eu sunt învățătoarea cunoașterii lui Hristos, «în ziua în care Te voi chema, iată am cunoscut că Dumnezeul meu ești Tu» [*Ps* 55, 10]. Eu sunt mângâierea celor descurajați. «Este cineva voios? Să cânte psalmi; este cineva descurajat? Să se roage» [*Iac* 5, 13]. Cine se liniștește de la orice gând acela vorbește cu mine. Cine tace acela mă ascultă pe mine. Cine nu vagabondează cu ochii acela mă păzește pe mine, căci dragostea privirilor trupești jefuiește dragostea care vorbește cu mine. Cine merge prin contemplația nerătăcită acela rămâne în mine și eu în el [cf. *In* 15, 5]; acesta poartă roada bunătății, blândeții, îngăduinței, smeritei-cugetări, credinței, înfrânării și

a celorlalte daruri ale harului [*Ga* 5, 23]. Dar cine nu e cu mine acela a fost scos afară din cunoașterea dumnezeiască, a fost aruncat deoparte ca un înfumurat și s-a întunecat ca un necurat, gândurile lumii îl prind și-l aruncă în focul poftelor trupești unde arde [*In* 15, 5–6]. Căci sunt sabie de foc [*Fc* 3, 24] rotitoare[19] rotindu-mă și revărsându-mă necontenit în inimă prin gânduri negrăite și înălțându-mă împotriva înțelesurilor care o războiesc, păzind puterile cunoscătoare ale sufletului și arzând poftele frumuseților trecătoare. Pe cel ce mă ia în nume de rău și nu primește ostenelile prin nădejde și răbdare, pe acela îl scot afară din viața fericită, iar pe cel ce mă cunoaște și cade la mine și vrea să fie neîncetat cu mine prin pocăință necontenită și primire a necazurilor celor multe, pe acela îl fac un duh cu Domnul [*1 Co* 6, 17].

31. Căci dacă fac omorârea mișcărilor trupești, dar fac și viața înțelesurilor sufletului. Sunt căderea celor ce vor să cadă de la mine și învierea celor ce stau în mine rugând pe Dumnezeu și un cuvânt de contradicție față de duhurile răutății. Fiindcă spunând neslăbit «Doamne, Iisuse» în adâncul sufletului, familiarizez toată mintea și gândurile sufletului cu contemplarea și rostirea mea contrazicând patimile iraționale și cugetele comune.

32. Sunt ziua Domnului făcută de El, ca una care lucrez chemarea mult-doritului Său Nume bucurând pe toți care privesc la mine pururea; pe care prorocul o arată poporului zicând: «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul. Să ne bucurăm și să ne veselim în ea» [*Ps* 117, 24], și iarăși: «În ziua aceea vor pieri toate gândurile lor» [*Ps* 145, 4]. Căci atunci când luminez în sufletele credincioșilor, gândurile cugetului trupesc din ei dispar, fiindcă îi mut într-o lume nemuritoare, întipărind în ei bucuria bunătăților negrăite.

[19] Cf. Isihie Sinaitul, *Despre trezie și virtute* 176 (*Philokalia*, t. I, p. 169; *FR* IV, 1948, p. 86, aici nr. 74): „Să ne ținem de rugăciune și de smerenie care împreună cu trezia ne înarmează cu o sabie de foc împotriva demonilor."

33. Pe mine văzându-mă Avraam s-a bucurat [*In* 8, 56]. Ceea ce acela a văzut ca prefigurare veselindu-se, aceasta eu o arăt cu adevărat celor ce mă îmbrățișează fără să mă nesocotească. Căci Avraam urcând pe munte să-l jertfească pe Isaac, după ce i-a legat picioarele a vrut să-l junghie, dar a fost împiedicat de înger și l-a primit înapoi în chip neașteptat pe Isaac viu jertfind în locul lui un berbec [*Fc* 22, 1–19]. Iar prin prefigurarea acestor lucruri a fost inițiat în ziua Învierii lui Hristos. De aceea primind descoperirea acestei taine s-a bucurat.

34. Ține-mă tare și sigur, omule, în adâncul inimii tale și vei vedea și tu limpede arătarea tainei. Urcă cu înflăcărare pe crucea mea și rostește în minte cu trezie în gândirea ta Numele Domnului Dumnezeului tău, și vei vedea atunci gândul dreptei judecăți legat de picioare de mintea smerit-cugetătoare și credincioasă și care ascultă spre slujirea voilor lui Dumnezeu, dar nu desființat; fiindcă sabia Duhului nu obișnuiește să taie de la inimă gândul curat al firii [cf. *Ef* 6, 17], ci mai degrabă să-l salveze și păstreze, căci dacă e desființat, de ce colaborator spre cele mai bune se va mai folosi mintea? Ea desființează prin discernământul adevărului judecata greșită și trufașă a simțirii iraționale și a imaginației [fanteziei]. Căci aceasta fiind omorâtă prin tăierea rațiunii, simțirea devine instrument al virtuților lucrate în membrele trupești, iar imaginația junghiată poartă în gândire întipăririle rațiunilor ascunse în figurile lucrurilor și arătate în suflet prin contemplație.

35. Sunt dezlegarea celor împiedicați [*Ps* 145, 7] de lene, lumina celor orbiți de neștiință, îndreptarea celor căzuți [*Ps* 144, 14; 145, 8], străjera celor ce vin la mine [*Ps* 145, 8], iubirea celor ce tăgăduiesc cele ale lumii [*Ps* 145, 8], întărirea gândurilor bune [*Ps* 30, 4].

36. Primesc mintea orfană străină în lume și sufletul văduvit de afecțiunea trupească [*Ps* 145, 9]. Fac să dispară calea patimilor și gândurile trufiei și împărățesc în inimile celor smeriți [*Ps* 145, 10]. Cei ce nu m-au gustat sunt străini de bucurie, părtași ai întristării, plini de șovăială, frică, îndoială și lașitate care vin de la demoni, de la fiare și oameni, de la schimbările stihiilor și diferitele boli, de multe ori însă chiar și de la umbrele oamenilor, ceea ce este slăbiciunea extremă.

37. Unii socotind că faptele trupului sunt de ajuns pentru desăvârșirea virtuții, s-au predat pe ei înșiși ostenelilor, dar nu și-au agonisit poftirea mea. Fiindcă nu știu că postul, înfrânarea, sărăcia, dormitul pe jos, privegherea, îngenuncherea și toate celelalte săvârșite cu trupul de aceea se fac ca să mă dobândească pe mine, regina virtuților și poarta darurilor Duhului Sfânt. De aceea, încrezându-se în lucrarea acestora și nepunându-și în mine grija iubirii și meditării, ci rămânând la simțire ca iudeii la literă, nu s-au grăbit să mă câștige pe mine și virtuțile ascunse dăruite de mine. Fiindcă au socotit că au luat deja desăvârșirea și așa au ajuns fără grijă, de aceea au fost și jefuiți de către patimile cele ascunse ale răutății ca unii ce s-au făcut nepăsători față de virtuțile mai mari.

38. Plugarul aruncă iarna în pământ semințele din pricina nădejdii secerișului, iar ascetul își face ostenelile în trupul său din pricina doririi meditării la mine. Cine seamănă dar nu seceră piere de foame, iar ostenelile celui ce se ostenește cu trupul și nu se roagă cu inima se găsesc nefolositoare, căci din amândouă acestea urmează pentru fiecare plăcerea. Roadele s-au copt, dar o furtună sau năprasna unor vânturi potrivnice le-a compromis și atunci plugarul se arată cel mai sărman dintre toți; tot așa se înmulțesc și ostenelile trupului, dar dacă în suflet nu se săvârșește rugăciunea care întărește pe cei ce luptă spre fapte, le păzește pe acestea și trezește sufletul spre meditarea gândurilor bune, atunci suflă vânturile trufiei, irascibilității și mâniei și ale celorlalte patimi stârnite în chip nevăzut și risipesc sufletul în locuri cu gânduri și cugete rele; și atunci omul se arată mai vrednic de milă decât toți.

39. Căci dacă nu sunt de față eu, gândurile rele nu sunt desființate, inima nu se întărește, sufletul nu dobândește pacea și bucuria Duhului [*Ga* 5, 22–23], mintea nu bea din cunoașterea lui Dumnezeu, nu iese din figurile lumii, nu se îmbracă în iubire, nu se mișcă în înțelepciune, nu intră în cetățuia smeritei-cugetări, răsăritul contemplațiilor minunate nu strălucește și nu se săvârșește nimic altceva din cele dăruite de Dumnezeu.

40. Fiindcă eu sunt prin fire mijlocitoarea acestora și a altor bunuri infinite și negrăite trimise de sus. Căci mă mișc în gândul cunoașterii, iau în mine însămi puterile firii și le arunc spre puterea lui Dumnezeu; le conving să șadă în preajma Lui prin nădejde și induplec milostivirea Celui Bun, și așa se face împăcarea sufletului cu Dumnezeu. Și numaidecât norii luminoși se adună și ploi de daruri ale harului cad în gândire, iar pământul inimii se umple de cunoaștere duhovnicească. Atunci cuvintele dumnezeiești izvorăsc din belșug păstrând membrele trupului în sânurile făptuirii, iar simțirile sufletului în cunoașterile contemplațiilor dumnezeiești.

41. Pe mine mă plângea Iacob când preafrumosul Iosif a fost vândut ca rob de frații săi [*Fc* 37, 34–36]. Căci cine m-a dobândit pe mine și s-a desfătat de plăcerea care vine de la mine, va fi îndurerat și nemângâiat în inimă când mă va vedea vândută de simțurile și grija lucrurilor omenești, luată din ochii sufletului și răpită de la îmbrățișările puterii ei de iubire. Soarele apune și ce zi răsare? Tot așa și eu mă retrag din spațiul gândirii și cine va mângâia sufletul? Soarele răsare și întunericul fuge din fața lui. Și eu glăsuiesc încet în inimă și atacatorii sufletului pier ca un fum [*Ps* 13, 6]. Când apune soarele, tăria [bolta] cerului rămâne. Dar când eu nu răsar în suflet, tăria inimii trece, căci eu dau putere și întărire gândurilor și eu sunt prin fire tăria [bolta] sufletului. Cei ce au iubit înțelepciunea lumească nu m-au cunoscut, nu m-au iubit și nu m-au căutat, căci s-au mulțumit cu gândurile cunoașterii lor date de multa

învățătură ca aceia care umblă noaptea în lumina lunii care e săracă și slabă.

42. Dar unii, chiar dacă sunt mângâiați de lumina lunii, ca unii care au cunoscut lumina zilei, doresc răsăritul soarelui ca să-și poată face nevoile lor, căci nu pot să împlinească noaptea cele ale zilei. Dar cei care sunt luați de cunoștința care îngâmfă [*1 Co* 8, 1] și sunt chemați de slava deșartă n-au dorit nici nu și-au pus în gând să vadă lumina mea. De aceea, au fost și predați în mâinile mândriei și mâniei, ale geloziei, sfezii și vorbăriei. Și, așa cum luna nu încetează să crească și, când ajunge la lună plină, atunci începe să descrească, tot așa și cei ce se reazemă pe înțelepciunea din afară [profană], fiind prizonierii părerii de sine, își închipuie că au bogăția cunoașterii, dar în realitate sunt săraci pentru că nu au nici o urmă a smereniei dăruite de mine și care poartă un cuget nemincinos; când cred că s-au umplut de cunoaștere, atunci se găsesc departe de cunoașterea care poartă iubirea și blândețea inimii.

43. Căci cunoașterea înrobită poftei slavei, roabă părerii de sine și înjugată cu fumurile trufiei, e un șarpe preaiscusit [cf. *Fc* 3, 1] înstrăinat de lumina cunoașterii dumnezeiești ca și acela de ființele raționale [*Fc* 3, 13–14], și care lucrează moartea sufletului, ceea ce este o îndepărtare de răsăritul meu și un apus al cunoașterii lui Dumnezeu.

44. Și ca să înveți ce este viața sufletului rațional, ascultă-L pe Cuvântul Vieții: «Iar aceasta este viața veșnică, ca să Te cunoască pe Tine singurul Dumnezeu și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis» [*In* 17, 3]. Cuvântul înțelepciunii veacului acestuia poartă cunoașterea desființată a lumii, care naște poftele iraționale și se aseamănă nopții. Iar cuvântul care se rușinează de mine și pe care îl arăt celor ce se țin de mine este cuvântul lui Dumnezeu și Dumnezeu Care dăruie cunoașterea Preasfântului Duh care izvorăște viața nestricăcioasă, râurile iubirii și apa înviorării, care înverzește ziua smereniei și face fii ai zilei [*1 Tes* 5, 5] pe cei ce însetează după ea.

45. Deci așa cum cel ce umblă în întunericul nopții are piedici la picioare și se teme de rătăcirea drumului, de năvălirile hoților și de atacurile fiarelor sălbatice care mișună noaptea, tot așa și cel ce înoată în lipsa de minte a acestei cunoașteri e prins în mrejele părerii de sine atotpricinuitoare-de-căderi și ale spaimei patimilor ca unul care are gândul neluminat. Și așa cum cel ce umblă în lumina zilei e eliberat de toate acele căderi, tot așa și cel ce mă însoțește necontenit nu e înspăimântat de întâlnirea patimilor, ci prin chemarea continuă a Domnului Iisus care se lovește de suflet ca de o chitară, pune pe fugă nebunia păcatului din sufletul său așa cum David alungă prin psalm demonul din Saul [*1 Rg* 16, 14–23; cf. *Ps* 141] și ajunge la desfătarea de seninătatea duhului.

46. Toiag al lui Moise sunt eu, care cu o lovitură de-a dreptul și de-a curmezișul îi scap pe cei ce mă iubesc pe mine, iar pe cei ce mă urăsc îi distrug [*Iș* 4, 2–5, 17; 14, 16; *Nm* 20, 7–13]. Căci ținută tare în mâini de mintea evlavioasă, prin trezia care sugerează rectitudinea inimii [*Ps* 118, 7] fac discernământ în suflet rupând moliciunea poftei efeminate, dezvăluind stabilitatea bărbătească a cugetului și păstrând-o neamestecată cu afecțiunea trupească; în acesta venind, cuvintele virtuții sunt păzite neatinse de pornirile răutății și de cele de-a stânga și de cele de-a dreapta. Iar prin smerenia care întipărește în gândire un cuget umil și supus, distrug și fac să dispară gândurile trufașe care după îndreptarea virtuților sunt pe urmele sufletului și încearcă să pună mâna pe el. Din pricina călcării poruncii firea rațională a respins discernământul și săvârșește faptele ei călăuzită de unicul gând al poftei iraționale.

47. Vrând însă Cuvântul lui Dumnezeu să dăruie iarăși prin Întruparea Sa firii noastre discernământul respins, a închipuit prin Moise o icoană a harului discernământului ce avea să fie dat după mulți ani firii oamenilor și a poruncit astfel lui Moise să scoată pe Israel din Egipt separând poporul care L-a cunoscut pe Dumnezeu de cei care nu

L-au cunoscut pe Dumnezeu [*Iș* 12]. Deci Moise, scoțând pe israeliți din Egipt și prin două lovituri ale toiagului său despărțind și unind la loc marea [*Iș* 14, 15–31], a prefigurat starea cu bun-discernământ a firii ce avea să se facă mai târziu, și revenirea și unirea ei iarăși cu sine însăși.

48. Căci făcând prin împărțirea mării umezeala uscată, a dăruit israeliților o cale prin mijlocul ei [*Iș* 14, 21–22] și a gravat în ea icoana mișcării potrivit firii a gândurilor sufletului. Iar prin unirea ei întorcând înapoi apa asupra oamenilor lui faraon i-a acoperit [*Iș* 14, 27–28] și a însemnat prin aceasta că dușmănia prin fire e desființată prin unirea iubirii. Dar pe acestea le vei vedea săvârșite limpede dacă te vei potrivi întru totul mie cu trezie. Căci atunci când cunoașterea dată de mine e revărsată în suflet, gândurile discernute ale firii sunt izbăvite de întunericul poftei iraționale, iar sufletul care vine la iubirea lui Dumnezeu e legat atât de puterile sale, cât și de ipostasele oamenilor și devine iubitor de Dumnezeu și iubitor de oameni [*philotheos kai philanthropos*]. De aceea, nemaiavând unde să se miște, dușmănia desființătoare a firii e făcută să dispară.

49. Rugându-se, Moise l-a întărit pe Isus Navi și acesta a biruit asupra lui Amalek [*Iș* 17, 8–16], tot așa și mintea rugându-se întărește gândul și surpă pofta. Pe mine mă desfășoară necontenit cu gura David ca pe o armă nebiruită împotriva patimilor și tare cetățuie a virtuților zicând: «Adusu-mi-am aminte de Dumnezeu și m-am bucurat» [*Ps* 74, 6]. «Pomenit-am noaptea Numele Tău, Doamne, și am păzit legea Ta» [*Ps* 118, 55]. «Pomeni-voi Numele Tău întru orice generație» [*Ps* 44, 18]. «Și își vor aduce aminte și se vor întoarce la Domnul toate marginile pământului» [*Ps* 21, 28]. «Făgăduințele mele le voi face înaintea celor ce se tem de El» [*Ps* 21, 26]. «În mine sunt, Dumnezeule, făgăduințele pe care le voi aduce laudei Tale» [*Ps* 55, 13]; și ca să nu mai recit o mulțime de versete, parcurge psalmii și învață despre mine.

50. Domnul nostru Iisus Hristos a învățat ziua poporul în sinagogi, iar noaptea, retrăgându-Se în locuri pustii, Se ruga [*Mc* 1, 35; *Lc* 6, 12]. Prin exemplul văduvei și al judecătorului nedrept [*Lc* 18, 1–8] ne-a dat drept lege să stăruim în rugăciune. Venind la patima Sa mântuitoare pentru noi, Se ruga mereu [*Lc* 22, 44]. Apostolii spuneau: «Iar noi să stăruim în rugăciune și în slujirea cuvântului» [*FA* 6, 4]. Dumnezeiescul Pavel scrie: «Vă rog, stăruiți în rugăciune cu priveghere» [*Col* 4, 2]. Biserica, spune [Scriptura], s-a rugat pentru Petru când acesta era în închisoare: «Și rugăciune către Dumnezeu se făcea pentru el în biserică» [*FA* 12, 4]. De aceea, cel întemnițat a fost eliberat din închisoare întemnițându-i cu o putere mai mare pe cei ce l-au aruncat în închisoare. Corurile ierarhilor, dascălilor, cuvioșilor, drepților, mucenicilor și tuturor sfinților s-au desăvârșit prin mine.

51. Unii însă, ținuți de orbirea sufletului și negustând harul meu și neștiind ce bunătăți dau eu în suflet lucrând neîncetat, își bat joc de mine și disprețuiesc pe cei ce au ajuns să aibă bogăția mea prin sărăcie. Dacă însă mai târziu vor înceta această nebunie și vor voi și ei să se întoarcă la mine, mă voi întoarce și eu la ei și-i voi lumina cu lumina cunoașterii și atunci vor cunoaște uneltirile răutății ascunse care luptă împotriva ei, ca prorocul care zice: «Doamne, fă-mi cunoscut și voi cunoaște. Atunci voi cunoaște uneltirile lor» [*Ir* 11, 18]. Dar dacă vor voi să rămână în întunericul cugetului lor, să întrebe pe cei ce prin scoaterea ochilor lor nu mai văd soarele sensibil, ce lucruri pătimesc."

52. Învățați fiind deci de această regină aceste cuvinte pline de viața veșnică [*In* 6, 68], să alergăm, să venim la ea, ca fețele noastre să se lumineze. Să o întrebăm, căci nu va fi invidioasă ca să nu ne învețe viețuirea ei — fiindcă zice [Psalmistul]: „Binevestit-am dreptate în adunare mare, adevărul Tău și mântuirea Ta am spus" [*Ps* 39, 12–13] —: „Unde îți păstorești turma, atotvăzătoare virtute? Unde dormi, veselia sufletului meu [*Cânt* 1, 7]? Cine se va urca

la cugetarea [meditația] Ta? Cine va sta în iubirea Ta?" [Iar ea va răspunde:]

53. „Păstoresc în trezie. Dorm în smerenie. Urcă la mine cel care, ajuns în înălțimea izbânzilor [virtuții], coboară cu cugetul. Stă în iubirea mea cel atent și care nu vagabondează mânat de pofte."

54. Aceste scurte cuvinte să le ținem cu adevărat și ea [rugăciunea] ne va ține pe noi, va birui cu tărie cugetele noastre și va găti sălaș fericit pentru ele și vom grăi cuvintele lui David: „Inima și trupul meu s-au bucurat de Dumnezeul Cel Viu, căci pasărea și-a găsit casă și turtureaua cuib pentru ea, unde-și va pune puii săi" [*Ps* 83, 3–4].

55. Căci dacă ne rugăm cu trezie și necontenit, inima noastră va fi în veselie chemând Numele Dumnezeului Celui Viu, fiindcă atunci mintea noastră va găsi casa contemplației și sufletul nostru cuibul iubirii, în care își va pune gândurile ei și nu se va teme de patimi și de demoni. „Căci pe Cel Preaînalt — zice [Psalmistul] — L-ai pus scăpare ție. Nu se vor apropia de Tine rele și bici nu se va apropia de sălașul tău" [*Ps* 90, 9–10]. Cine se roagă cu exactitate va avea pe Dumnezeu luminând în chip nemijlocit gândirea sa.

56. Prin urmare, se cade să unim pururea cu rugăciunea trezia, ca nu cumva să ne găsim rugându-ne cu gândul și împrăștiați cu cugetul. Căci cel ce nu face așa nu poate să-și desfacă mintea din legătura împătimirii, fiindcă rugăciunea sa nu tinde spre Dumnezeu din simfonia puterilor sale sufletești. Căci așa cum pe Petru l-a izbăvit din închisoare rugăciunea simfonică a Bisericii [*FA* 12, 5–9], tot așa și rugăciunea intensă săvârșită în suflet din toată gândirea scoate în chip firesc mintea credincioasă și făptuitoare din închisoarea simțurilor și o aduce întreagă la cunoașterea lui Dumnezeu.

57. Dacă nu lasă cele din afara bisericii, nu intră în sanctuar și nu stă în fața sfintei mese, preotul nu poate aduce Domnului Jertfa cea nesângeroasă, iar mintea, dacă nu lasă

lucrarea simțurilor, nu poate săvârși jertfa duhovnicească adusă în rugăciunea curată. Mai întâi mintea se oprește și atunci se mișcă în chip curat, iar mișcarea ei curată se găsește a fi rugăciune. Și așa cum vârful compasului stă în centru și trasează cercul, tot așa și mintea își face cercul rugăciunii rezemându-se ca într-un centru în înțelesul [*ennoia*] lui Dumnezeu. Și așa cum, iarăși, centrul se vede în mijlocul cercului și ține dinăuntrul său întreagă circumferința cercului, tot așa și Dumnezeu, văzut fiind în mijlocul inimii, face tot sufletul să fie înăuntrul contemplației Lui. Prin poziție cercul se arată în afara centrului, dar prin circumscriere e înăuntrul lui și întreg în el; așa și toate cele ce sunt, sunt prin fire distanțate de Dumnezeu, dar prin creație, providență și menținere toate sunt ale lui Dumnezeu, „căci din El, prin El și pentru El sunt toate" [*Rm* 11, 36].

58. Și ca să înveți că dacă mintea nu se oprește, nu poate veni la meditarea și înțelegerea rugăciunii, ascultă pe îngerul arătat lui Daniel; căci întrucât prorocul nu a suferit să vadă înfățișarea chipului îngerului, îngerul a zis: „Daniel, bărbatul doririlor, stai în locul tău și înțelege aceste cuvinte: Din ziua în care ți-ai dat inima ta să sufere răul înaintea lui Dumnezeu, cuvintele tale au fost auzite" [*Dn* 10, 11–12].

59. Leapădă, așadar, nebunia patimilor tale și postește de la gândurile poftelor, stai în trezia inimii tale și fii priceput în meditarea strâmtă a rugăciunii, care depășește lățimea oricăror feluri de gânduri, și vei cunoaște în chip nerătăcit, pentru că din clipa în care ai preferat să te rogi în smerenie, inima ta s-a curățit și cererea ta a fost auzită. Când sufletul se răstignește pe sine, se înalță din cele pământești. Iar înălțat fiind, vine la aducerea-aminte a căderilor lui, cunoaște dreptatea necazurilor care vin asupra lui, înțelege Economia lui Dumnezeu Cuvântul și se minunează; și atunci mustră și contrazice pe cei ce încearcă să defaime și discrediteze Providența, e mișcat spre disprețuire de sine și căzând la Dumnezeu cere iertare zicând:

60. „Doamne, șterge de la mine aducerea-aminte de această lume deșartă și dă-mi dorirea bunătăților Tale neamestecate. Pune pază inimii mele și contemplarea rugăciunii în jurul gândurilor mele [*Ps* 140, 3]. Scoală-mă spre laudele Tale pe mine, cel ce sunt rob trândăviei. Aprinde mintea mea cu lumina poruncilor Tale și fă să înceteze tăunul patimilor mele. Fi-mi milostiv mie, celui ce am închis milostivirea compasiunii pentru cei muritori. Uscă adâncul păcatelor mele cu adâncul milei Tale. Fă-mă familiar corului sfinților pe mine, cel ce prin patimile mele prăznuiam sărbătorile împreună cu demonii. Rânduiește-mă acolo unde este sunetul curat și glasul de negrăită veselie al celor ce prăznuiesc, unde sunt cetele drepților, unde sunt ordinele [*taxeis*] îngerilor, ca oglindind frumusețea bunătății tale să uit rușinea relelor mele. Căci Tu ești veselia nesfârșită, prăznuirea nedestrămată, bucuria veșnică și odihna fericită, și Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinarea împreună cu Cel fără de început al Tău Părinte și cu Preasfântul și bunul și de-viață-făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin."

3

Că lucrurile făcute în chip uimitor în Egipt și la Marea Roșie prin Moise[20] se lucrează tainic în cei ce se luptă [ascetic] potrivit lui Hristos

1. La cererea ta pe care ne-ai făcut-o ca o monahie râvnitoare de cele bune îți înmânez un îndemn ușor de cuprins cu privirea pe care l-am expus spre înțelegerea ușoară a întregii teme a ascezei. Trebuie, prietenă a lui Hristos, să te gândești la cele ce contribuie la mântuirea ta și la făgăduința [monahală a] buzelor tale și să te ții cu totul de unele ca acestea, ca nu cumva să ratezi scopul mântuirii măcar că rezultatul faptelor tale se aseamănă cu buna ta intenție[21].

2. Cele care leagă sufletul omului în lume și îi răsucesc gândirea sunt acestea: materia lucrurilor și întâlnirea cu părinții, rudele, prietenii, obișnuiții casei și ceilalți oameni, ușurarea trupului și pătimirea celor fericite, precum și cugetul iubitor de slavă deșartă al sufletului. Acestea sunt țarina, cele cinci perechi de boi și femeia a căror desfătare au preferat-o cei chemați, refuzând gustarea din ospățul Stăpânului [*Lc* 14, 15–24]. Pe acestea respingându-le Avraam prin aceea că și-a lăsat pământul, rudenia și casa părintească, s-a făcut străin de lume și el, cel ce s-a înstrăinat de ai săi, s-a făcut sân al altora și tată al neamurilor [*Fc* 12, 1–3].

[20] *Iș* 14, 15–29.

[21] Deși nu o numește explicit, Teolipt adresează acest *Cuvânt* tot Evloghiei. După R. SINKEWICZ (1992) data lui ar fi 1307, deci la începuturile vieții monahale a Evloghiei, după I. GRIGOROPULOS (1996) între septembrie–decembrie 1317, din aceleași motive invocate și la datarea *Cuvântului* 2.

3. Prin urmare, și tu, vrând să rupi asemenea legături ca și Avraam și să urmezi lui Hristos potrivit cuvioșilor părinți și să spui cu îndrăzneală către învățătorul: „Rupt-ai legăturile mele. Ție îți voi jertfi jertfă de laudă!” [*Ps* 115, 7–8], lăsând lumea și toată deșertăciunea din ea și fugind de nebunia ei mincinoasă ca de alt Egipt, te-ai retras din ea aducându-te pe tine însuți la școala înțelepciunii [mănăstire — *phrontisterion*] și ai ales să umbli pe calea încordată a virtuții. Cunoaște deci că te-ai aruncat în lupte și încă în lupte mari și necontenite, fiindcă pe cât mai înainte prin moliciunea ta i-ai făcut pe dușmani să stea liniștiți, pe atât acum i-ai zgândărit împotriva ta, care ai dezbrăcat trândăvia și ai îmbrăcat armele Duhului [*Ef* 6, 10–13].

4. Odinioară mergeai în urma poftelor lumii, acum te-ai alăturat lui Hristos Cel răstignit urmându-L. Stăpânitorii lumii nu vor da liniște celor ce s-au răstignit pe ei înșiși în lumea aceasta. Te vor urmări cu tărie, uneltind fie să-ți arunce trupul iarăși înapoi în împrăștierea lucrurilor de care ai fugit, fie să-ți întineze gândirea care zăbovește în amintirile petrecerii ei iraționale, și așa să-ți depărteze sufletul de progresul spre cele mai bune. Lucru pe care l-au pățit și israeliții ale căror oase s-au risipit în pustie [*Ga* 3, 17; cf. *Nm* 14, 23. 28–35], căci cu trupul petreceau în pustie, dar cu gândirea se preumblau prin Egipt și priveau la desfătările din el, hărăzindu-și drept răsplată a poftei lor deșarte căderea din pământul făgăduinței [*Iș* 16, 3; *Nm* 11, 5].

5. Gândind la acestea, ucenică a lui Hristos, așa cum ai fugit din lucrurile care te trag în jos, grăbește să fugi și de înțelesurile lor care-ți tulbură sufletul, pentru ca, dezlegându-te cu totul de lanțurile celor din urma ta, să alergi neîmpiedicat spre calea din față a celor bune. Atunci vei putea tăia ca pe niște ape ale Mării Roșii [*Iș* 14, 21] și voile învolburate ale trupului și vei putea umbla cu ușurință calea pietroasă a virtuții, cale neumblată și tare și care duce în pustiul nepătimirii, fără să fie inundată de apă nici de la valurile de-a stânga, nici de la cele de-a dreapta, ca una

care fugi atât de excese, cât și de deficiențe și retezi patimile sufletului și ale trupului cu puterea crucii și umbli pe calea de mijloc și împărătească [*Nm* 20, 17; 21, 22] a poruncilor lui Hristos împreună cu Hristos; căci tăgăduindu-te pe tine însuți și luându-ți crucea, mergi pe urmele Celui Răstignit [*Mt* 16, 24], te oprești acolo unde „a intrat Înainte-mergător pentru noi" Hristos [*Evr* 6, 20].

6. Atunci vezi limpede împlinite și cuvintele prorocești: „Cădea-vor dinspre latura ta o mie și zece mii de-a dreapta ta, dar de tine nu se vor apropia" [*Ps* 90, 7], căci pornirile patimilor se opresc ca omorâte de cornul crucii. Arătând aceasta, Apostolul zice: „Iar cei ai lui Hristos și-au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftele lui" [*Ga* 5, 24], nefiind nici relaxați de laude, nici înăspriți de reproșuri. Nici acest lucru să nu-ți rămână ascuns, sfințită luptătoare, ci călăuzită de prefigurarea lui Moise, privește lucrarea lui Hristos pentru Care atât prefigurările, cât și umbrele au fost primite spre încredințarea tainei Lui. Când îți faci fără întoarcere alergarea virtuților depășind patimile prin virtuți și ajungi la nepătimire cu puterea lui Hristos Care a biruit lumea, să nu-ți faci public drumul izbânzilor. Dacă faci aceasta, îți atribui ție biruința și, iată, duhurile trufiei, care sunt pe urmele tale din pricina trâmbițării virtuților, îți fac zadarnică osteneala și-ți răpesc răsplata.

7. Socotindu-te pe tine însuți drept nimic prin smerita-cugetare, ascunde virtuțile tale și fă să dispară demonii care te atacă viclean prin slava deșartă. Căci așa cum Moise, după ce Israel a străbătut marea, lovind-o de-a curmeziș cu toiagul a unit apele ei despărțite și a făcut astfel să dispară calea străină pe care a trecut Israel și, în același timp, a făcut să dispară și egiptenii care-i urmăreau și au încercat să o apuce pe aceeași cale și i-a înecat în mijlocul mării [*Iș* 14, 26–29], tot așa și cel ce calcă pe urmele lui Hristos omoară prin dreptatea virtuților voia trupească și desființează cugetul mândru prin smerita-cugetare, se desfată de gândurile păcii și înalță Biruitorului Dumnezeu imne de

biruință. Astfel gospodărindu-ți sau mai degrabă zidindu-ți cele ale tale, desăvârșești figura crucii, păzești lucrătoare puterea ei în tine însuți, te răstignești împreună cu Hristos, te îngropi împreună cu El, învii și te preamărești împreună cu El. Căci făcându-te fără fățărnicie părtașă a patimilor Lui, te faci părtașă și a slavei Lui [cf. *Ga* 2, 19; *Rm* 6, 4–8; 8, 17; *Col* 2, 12–13].

8. N-a fost eliberat Israel de frică și spaimă până ce i-a văzut pe egipteni alergând în urma lor pe calea cea nouă deschisă în mijlocul mării. Dar când la lovitura toiagului apele despărțite ale mării s-au adunat la loc și adâncul făcut pământ s-a arătat iarăși adânc umed și i-a cuprins și înecat pe cei ce-i urmăreau, atunci poporul înfricoșat, tulburat și prigonit s-a veselit și a mărit pe Dumnezeu [*Iș* 14, 26–29]. Gândește-te la ce anume s-a însemnat în chip tainic prin această facere de lucruri uimitoare și încearcă să-ți acoperi pururea virtuțile minunate săvârșite de tine prin rugăciunea făcută în smerită-cugetare, căci așa vei nimici în chip vădit pe vrăjmașii care te atacă prin slava deșartă și te vei scăpa pe tine însăți, ca una care ai alungat de la tine faptul de a plăcea în tot chipul oamenilor [*Ga* 1, 10; *1 Tes* 2, 4]. Fiindcă la celelalte virtuți vicleni [demoni] se prefac în chip fățarnic că lucrează împreună cu cei ce luptă, răii [demoni] uneltind aceasta spre amăgirea și distrugerea neașteptată a celor iubitori de virtute, dar nu suferă nicidecum să ia, prefăcându-se, chipul smereniei ca unii ce odrăslesc mândria. De aceea prorocul [David] zice: „Vezi smerenia mea și osteneala mea și iartă toate păcatele mele" [*Ps* 24, 18].

9. Zice și cel ce înalță prin „Scară" de pe pământ pe cei ce vor: „N-am postit, n-am privegheat, n-am dormit pe jos, dar m-am smerit și degrabă m-a mântuit Domnul"[22]. Căci nici brațul vertical al crucii fără cel orizontal nu salvează figura crucii, nici virtuțile fără smerenie nu-l salvează pe

[22] IOAN SCĂRARUL, *Scara* 25, 14, cf. *Ps* 114, 6 (*PG* 88, 449D; *FR* IX, 1980, p. 302).

ascet. Înălțându-te, așadar, de la cele pământești și de la prietenia cu ele prin virtuți, căci acesta este brațul vertical, ai nevoie negreșit și de brațul orizontal, smerita-cugetare, spre completarea crucii care te luminează, și pe care ai ales să o porți.

10. Atunci, și numai atunci, vei fi și înaltă și smerită: înaltă din pricina disprețuirii celor sensibile, smerită din pricina faptului că gândești despre tine însuți că ești mai prejos decât toți, nesocotind acest lucru drept izbânda ta, ci a Celui ce a spus: „Fără Mine nu puteți face nimic" [*In* 15, 5]. Căci mare lucru este a omorî voia trupului, adică plăcerile, prin virtuți, dar și mai mare încă e a smeri pe culmea virtuților cugetul sufletului. Cine fuge de patimi fuge din fața vrăjmașilor, iar cine se smerește pe sine în izbânzi înfruntă pe vrăjmași în față, „căci Domnul celor mândri le stă împotrivă" [*Pr* 3, 34; *Iac* 4, 6]. Virtutea taie voia iubitoare de plăcere, iar smerenia desființează cugetul iubitor de slavă.

11. Durerea și osteneala virtuții eliberează pe cel ce luptă de alunecarea și afecțiunea plăcerii, iar disprețuirea și nesocotirea de sine îl face pe cel smerit nimicitor al mândriei, iar suferința și necinstea din pricina lui Dumnezeu sunt frumusețile crucii. Dacă te slăvești în deșert cu virtuțile tale, mâna stângă va cunoaște lucrul mâinii drepte [cf. *Mt* 6, 3] și egiptenii vor alerga pe urmele tale ca unii care cunosc calea ta [*Iș* 14, 23]. Dar dacă-ți faci faptele fără slavă deșartă, mâna dreaptă va ascunde mâna stângă și vei vedea limpede gândurile de mândrie afundându-se ca alți egipteni în mare. Locul mândriei e cugetul [*phronema*], locul patimilor iraționale puse în mișcare în suflet e voința [*thelema*], locul păcatului săvârșit în trup prin plăcere e simțirea [*aisthesis*]. Luptătorul trebuie deci să biruie trei războaie. Biruie însă cel ce urmează lui Hristos, Biruitorul morții [*Evr* 2, 14].

12. Dacă Egiptul n-ar fi fost bătut, lui Israel nu i s-ar fi dat drumul. Dacă marea n-ar fi fost lovită de-a dreptul,

poporul urmărit n-ar fi trecut umezeala pe uscat. Iar dacă marea n-ar fi fost lovită iarăși de-a curmezișul, vrăjmașul prigonitor n-ar fi pierit. Lovește și tu trupul cu lucrarea decalogului poruncilor lui Hristos, adică: cu fuga de oameni, cu înfrânarea de la plăcerile de bunăvoie, cu răbdarea necazurilor fără voie, cu psalmodia regulată, cu citirea concentrată, cu rugăciunea atentă, cu priveghere a măsurată, cu îngenuncherea, cu bună-străpungere și cu tăcerea bine-grăitoare. Dacă pe acestea le ții fără nepăsare, fugi de păcatul care te rănește înzecit prin robia celor rele. Căci desfătarea iubitoare de plăcere a trupului fermecând sufletul prin încincita simțire[23] și cuvântul rostit[24], îl alipește de materia celor sensibile, a căror geneză e creația în patru stihii [elemente][25]. Însumându-se deci pătrimea celor sensibile cu lucrarea înșesită a simțurilor se împlinește numărul zece prin care omul guvernat de rațiune e învățat nerătăcit păcatul care chinuie fiecare om[26].

13. Fiindcă acest lucru vei găsi, socot, că-l însemnează și timpul petrecerii și robiei lui Israel în Egipt, căci evreii au petrecut împilați în Egipt patru sute de ani. Deci așa cum acolo numărul o sută, care este complinirea decadei, are desăvârșirea, iar înmulțit cu patru face patru sute, tot așa și aici numărul patru al celor sensibile adunat cu cele cinci simțuri și cuvântul rostit, care fac împreună numărul desăvârșit șase, recapitulează decada[27].

14. Tu, așadar, opune decadei dușmane a celor sensibile și a simțurilor, care atacă și necăjește în mod inevitabil și amăgitor sufletul, decada zisă a modurilor de comportare mântuitoare. Luptă împotriva ei și vei vedea mintea dezlegată de robia cu multe chipuri și anevoie de eliberat a plă-

---

[23] Cele cinci simțuri: văzul, auzul, mirosul, gustul, pipăitul.

[24] Cf. GRIGORIE PALAMA, *Omilia* 34 (*PG* 151, 428B).

[25] Pământul, apa, aerul, focul.

[26] Pitagoreica *tetraktys tes dekados* e suma primelor patru numere: 10 = 1 + 2 + 3 + 4; cf. GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Omilia* 41, 2 (*PG* 36, 429C).

[27] Cf. CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate* 2, 11 (*PG* 8, 985BC).

cerilor iraționale. Iar învrednicindu-te de libertate, îndată vei primi și discernământ drept, prin care vei separa voile pătimașe și vei trece prin tulburarea confuză a patimilor prin dispoziția față de virtuți și meditarea cuvintelor dumnezeiești. De aici, folosindu-te ca de un toiag de aducerea-aminte de smerenia Domnului Iisus și întărită de ea vei lovi și reprima înălțarea trufașă a cugetului pentru virtuți.

15. Ca să-ți ofer o expunere încă și mai limpede a tainei harului, voi compara cele ale umbrei cu lucrările harului, ca, înțelegând cele săvârșite pentru tine duhovnicește să-ți ridici înflăcărarea sufletului. Acolo Moise, aici Hristos; acolo un rob, aici Stăpânul; acolo un toiag, aici crucea; acolo amenințări și plăgi, aici porunci și făgăduințe; acolo vechiul Israel, aici poporul întemeiat potrivit lui Hristos și mintea fiecărui credincios; acolo ieșirea din Egipt și izbăvirea poporului chinuit, aici fuga de lume, reținerea de la păcat și supunerea față de Hristos; acolo Faraon și egiptenii care sileau trupurile, aici Satan și demonii care se sârguiesc să piardă sufletele; acolo Marea Roșie care oprea ajungerea în pustie, aici voia trupească și afecțiunea poftei curgătoare care oprește calea spre iubirea dumnezeiască.

16. Acolo despărțirea uimitoare și restabilirea din nou a apei care s-a făcut pod spre mântuire celor urmăriți dar mormânt spre pierzanie celor urmăritori, aici tăierea de bunăvoie a voinței și smerenia, una distingând cele rele de cele bune, iar alta punând înaintea celui ce realizează [virtutea] nesocotirea de sine înțeleptită și acoperind prin disprețuirea de sine realizările [virtuților], făcând în același timp să dispară faptul de a plăcea oamenilor. Acolo pustia care a odihnit poporul fugar, aici nepătimirea, urmașa smereniei, care face să înceteze zarva patimilor. Căci unde e smerenie, acolo e și sălășluirea harului, iar unde e prezența harului, acolo e și înstrăinarea de patimi; unde e îndepărtarea de patimi, e culcușul păcii, iar unde e pace, acolo e umbrirea Duhului Sfânt Care mângâie tot sufletul mai presus de minte [cf. *Flp* 4, 7].

17. Gândind la acestea fără slavă deșartă, făcând urcușuri [*Ps* 83, 6] ale gândirii și înaintând din putere în putere [cf. *Ps* 83, 8], numele tău va face să se apropie de tine, monahie [singuratică], o întreită pustietate și însingurare, fiindcă vei găsi pe prorocul [David] dând și el mărturie și sugerând prin trei exemple acest întreit rang [*taxin*] al tău: fiindcă atunci când te-ai îndepărtat de materie și de oameni, te asemeni pelicanului care sălășluiește în pustie; când supunându-ți trupul prin ostenelile virtuților ai rupt sufletul de poftele și gândurile la el, te asemeni unei bufnițe care rămâne pe locul unde a fost o casă [pe dărâmături]; iar când ți-ai depărtat mintea de gândurile și cugetele lumii, închipuiești o vrabie singuratică pe acoperiș, și într-un glas cu prorocul spui și tu: „Asemănatu-m-am cu pelicanul din pustie, ajuns-am ca bufnița din dărâmături, privegheat-am și am ajuns ca o vrabie singuratică pe acoperiș” [*Ps* 101, 7–8].

18. Așa e zdrobit tridentul răutății, așa întreg dorul sufletului în trei părți se unește cu Dumnezeu Cel în Treime. Căci atunci când iubirea de arginți e făcută să dispară de către neagoniseală, iubirea de plăcere e veștejită de pătimirea de către trup a celor rele și slava deșartă e răsturnată la pământ de smerita-cugetare, atunci toată dispoziția sufletului se alipește de Dumnezeu, se rezugrăvește în el frumusețea chipului și a asemănării [cu El] și se arată cunoașterea Sfintei Treimi Care aduce la ființă, supraveghează și conservă totul, învrednicind de o plăcere negrăită pe cel unit curat cu ea și care o slăvește în întregime ca Unime și Treime. Pentru că Unui Dumnezeu în fericita Treime I se cuvine toată slava, cinstea, închinarea și măreția acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

4

Tâlcuire anagogică la minunea făcută cu femeia gârbovă[28], [tâlcuire] care inițiază mistagogic în taina conduite celei mai bune

1. Vrând să raportez la fiecare suflet neputința femeii gârbove și vindecarea ei de către Hristos [*Lc* 13, 10–17], am nevoie de venirea Cuvântului lui Dumnezeu, ca stând peste inima mea să pregătească prin luminarea dumnezeiască și puterea Lui ridicarea minții mele din împrăștierea de jos, ca să privesc din nou adevărul cel gătit în ceruri [*Ps* 88, 3] și să vestesc celor de pe pământ dumnezeiasca Sa milă. Căci astfel atât cei ce povestesc cele ale lui Dumnezeu, cât și cei ce le ascultă vor spune în simțirea sufletului lor: „Plin este cerul și pământul de slava Ta, Doamne!" [*Is* 6, 3]. Să încercăm, așadar, să ne ducem la realizare intenția și să ajungem la capătul scopului nostru având călăuză pe Hristos, fără de Care nimeni nu poate face nimic [*In* 15, 5].

2. Această femeie alipită de poftele trupului și născută în plăceri pământești avea gândirea aplecată în față și nu se mai putea nicicum ridica în jurul a ceva bun. De aceea prin îngăduință dumnezeiască trupul ei a fost predat pedepsei,

[28] *Lc* 13, 10–17; pericopă citită în Duminica a 27-a după Rusalii (a 10-a în care se citește din *Evanghelia după Luca*), la începutul lunii decembrie. În *Cuvântul* său — datat 26 noiembrie 1307 de R. Sinkewicz (1992) și 11 decembrie 1317 de I. Grigoropulos (1996) — Teolipt utilizează într-un sens personal exegeza *Evangheliei după Luca* cuprinsă în comentariile lui Eftimie Zigabenul (*Comentariu la Luca* 13, *PG* 129) și Teofilact al Ohridei (*Comentariu la Luca* 13, *PG* 123).

fiindcă păcatele făcute din alegere liberă sunt cauzele relelor fără voie, căci zice [Scriptura]: „Nu mai păcătui, ca să nu ți se întâmple ceva și mai rău" [*In* 5, 14].

3. De aceea evanghelistul numește femeia gârbovă, ca una care prin aplecarea sufletului spre poftele trupului și-a aplecat spre pământ, împotriva poziției verticale, și trupul. Căci trupul a pătimit ceea ce a pătimit mai înainte sufletul, pentru ca din neputința trupului văzut sufletul să primească simțirea bolii sale nevăzute. Sufletul s-a dispus spre trup iar trupul s-a plecat spre pământ. Afecțiunea sufletului spre trup a născut plăcerea, iar aplecarea trupului spre pământ a produs durere. Amândoi [trupul și sufletul] s-au bucurat de plăcere și amândoi au simțit durere. Se potrivesc aici cuvintele lui Isaia: „Aplecatu-s-a omul și a fost smerit bărbatul" [*Is* 2, 9]. S-a aplecat mintea care vine de sus și e născută ca să vadă cele de sus și rânduită să înalțe împreună cu ea și trupul care apasă în jos, și a fost smerit trupul încovoiat și plecat la pământ; „Căci dacă lumina e întuneric, atunci cu cât mai mult întunericul!" [*Mt* 6, 23].

4. Martor al celor zise e și numărul anilor pedepsei, căci se spune că optsprezece ani a fost legată de Satana femeia care nici nu s-a ostenit în făptuirea poruncilor arătate de numărul zece, nici nu s-a îngrijit de veacul viitor sugerat de numărul opt. Frumos s-ar potrivi aici cele spuse de proorocul David: „Se va apleca și va cădea asupra lui, când va stăpâni peste săraci" [*Ps* 9, 31]. Se va apleca cu gândirea prin prietenia veacului de față, iar trupul se va apleca și el prin nefăptuirea celor bune. Iar cauza e pentru că mintea gârbovită stăpânește și se răscoală prin dragostea trupului împotriva poruncilor Celui care a sărăcit cu trupul luat de la noi, ca să ne îmbogățim cu Dumnezeirea lui Hristos Care a luat-o asupra Lui [cf. *2 Co* 8, 9].

5. Așa văzând-o deci Domnul Cel Iubitor de oameni pe femeia gârbovită și pedepsită de atâția ani, întrucât vedea aproape cele de departe, știind că ea avea să creadă, a grăit: „Dezlegată să fii de neputința ta!" [*Lc* 13, 12]. Și cu cu-

vântul său a tămăduit sufletul rațional, iar cu atingerea mâinii a ridicat în sus trupul ei și a dăruit femeii o îndoită vindecare. Arătând limpede că Acela care l-a făcut la început cu suflare dumnezeiască pe omul plăsmuit cu mâna Sa suflet viu [*Fc* 2, 7], Același și acum, stând de față prin trup și dezlegând cu cuvântul și cu mâna [*Lc* 13, 13] legătura de mulți ani a lui Satana, a dăruit femeii o îndoită îndreptare ca un Dumnezeu-om [*Theanthropos*] îndoit prin fire.

6. Femeia închipuie pe iudeii care au crezut în Hristos, fiindcă înainte de venirea lui Hristos aceia dintre ei care au crezut erau gârboviți prin gândire și prin faptele săvârșite potrivit Legii, fiind alipiți de literă și urmând legea trupească și nu puteau nicidecum să se ridice spre duh.

7. Dar după ce Cel de sus a venit jos ca pe cele de jos să le unească cu cele de sus [*In* 8, 23], și lumina cea adevărată a răsărit celor de pe pământ [*Mt* 4, 16] desființând prefigurările și umbrele și descoperind frumusețea Duhului, câți nu erau legați de invidie, iar puterea văzătoare a sufletului lor nu era slăbită de ceața literei, au alergat la Hristos. Și au fost dezlegați la porunca lui Hristos, ca și femeia gârbovită, de neputința Legii care-l leagă pe Israel, căci luați alegoric cei optsprezece ani arată tăierea-împrejur a trupului a opta zi și jertfele vii; fiindcă oaia luată în a zecea zi a lunii era păstrată până la Paște [*Iș* 12, 3]. Negreșit ei au fost legați de Hristos Care a tăiat-împrejur prin Botez tot păcatul, iar prin Cruce S-a adus pe Sine Însuși jertfă pentru noi luând asupra Sa păcatul lumii [*Evr* 7, 27; 10, 10. 14]. Cunoscând din taina Economiei Mântuitorului și din cele săvârșite de El în chip uimitor că simbolurile Legii și vestirile Prorocilor se realizează în Hristos și că litera Legii e neputincioasă în ce privește desăvârșirea și că desăvârșirea și plinirea Legii e Hristos Însuși — căci zice: „N-am venit să stric Legea, ci să o umplu" [*Mt* 5, 17] —, lăsând Legea trupească ca pe un pedagog, au venit la Dătătorul Legii literei și a Duhului și s-au făcut părtași legii duhovnicești.

8. În chip înțelept vindecarea femeii gârbove a coincis cu ziua sâmbetei [*Lc* 13, 10], Făcătorul, Legiuitorul și Vindecătorul arătând că îndreptarea fiecăruia și sporirea în cele mai bune se săvârșesc în veacul acesta simbolizat de numărul șapte. Și cine în viața aceasta nu s-a mutat de la răutate și nu și-a spălat petele prin pocăință, ci și-a petrecut viața în poftele trupului, acela își strânge pedepse care dăinuie în veacul viitor. Dar Dumnezeu Cuvântul, Care ne suportă din pricina iubirii Sale de oameni, săvârșind cu dumnezeiască cuviință faptele iubirii de oameni, a vindecat și trupurile și a mântuit și sufletele, și prin acestea i-a adus pe oameni la cunoașterea lui Dumnezeu și iubirea de Dumnezeu. Iar făcând minuni în zi de sâmbăta li S-a dezvăluit pe Sine Însuși că e Sabatul inteligibil și adevărat. Fiindcă El este Cel ce surpă păcatul și El este omorârea patimilor, izvorul virtuților și odihna celor ce luptă, căci zice: „Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi"; și iarăși: „Învățați de la Mine că sunt blând și smerit cu inima și veți afla odihnă sufletelor voastre. Luați peste voi jugul Meu" [*Mt* 11, 28–29]. Dacă jugul lui Hristos sunt poruncile lui Hristos, el este bun, și dacă povara Lui e supunerea potrivit Evangheliei, ea este ușoară, căci poruncile Lui nu sunt grele.

9. Dar ce spun la acestea mai-marii sinagogii, cărturarii, fariseii și învățătorii poporului iudeu? „Șase zile sunt în care trebuie să se lucreze. Veniți și vindecați în aceste zile, iar nu în zi de sâmbătă!" [*Lc* 13, 14]. Împunși de invidie și întunecați de invidie, ei nu cunoșteau sensul legii sâmbetei, sau, mai bine zis, plini de răutate, au nesocotit Legea și au disprețuit atât pe Dumnezeu, cât și ziua sâmbetei pe care au arătat-o nefolositoare și, părând că o cinstesc, au necinstit-o.

10. Legea a împărțit zilele săptămânii și a pus deoparte șase zile pentru munca trupească, iar a șaptea pentru munca sufletească [*Iș* 20, 8–11; *Dt* 5, 12–15]. Căci după ce omul s-a depărtat o dată de darurile duhovnicești și a părăsit meditarea la cele dumnezeiești, a alunecat spre pofta celor

pământești și a petrecut în desfătările trupului. Ca să nu cadă însă din nelucrarea desăvârșită în pofte absurde și să zăbovească cu totul în preocuparea patimilor, Legea a închis în cele șase zile gândirea omului la muncile făcute prin meșteșuguri, ca omul ostenindu-se în ele să-și procure atât cele pentru hrana și adăpostul trupului, cât și să se abțină cu totul de la rele.

11. Dar pentru că omul e îndoit și are deopotrivă suflet și trup, Dumnezeu a scos și pus deoparte ziua sâmbetei spre tămăduirea sufletului, ca petrecându-și ziua a șaptea în adunările din lăcașul sfânt, în imnele dumnezeiești, în sfințitele cântări, în citiri și oricare altă binefacere față de ceilalți, sufletul să se îngrașe și să cunoască pe Binefăcătorul a toate și să păstreze și în zilele lucrătoare aducerea-aminte de cele prescrise prin Lege. Căci dacă iudeului nu-i este îngăduit să facă bine în zi de sâmbătă nici lui însuși, nici aproapelui prin fapte duhovnicești, urmează atunci că în ziua aceasta el nu-L va lăuda nici pe Dumnezeu, nu se va ruga, nici nu va zăbovi în citire, și nici măcar nu mănâncă, nu bea, nu doarme, nu stă în picioare, nu se mișcă, nici nu șade, ci stă numai culcat pe pat. Căci dintre acestea unele sunt faptele credinței, iar altele ale fricii. Dacă nu se săvârșesc acestea, atunci cu ce lucru folositor se va cheltui ziua de sâmbătă?

12. Și totuși Legea întinde în zi de sabat mila până și la dobitoace, și aceasta iarăși spre odihna omului, pentru care așa cum s-au făcut toate celelalte, așa s-a făcut și sâmbăta [*Mc* 2, 27]. Căci Legea îngăduie omului să-și ajute sâmbăta animalul aflat în primejdie și poruncește să i se dea animalului sănătos cele necesare vieții [*Lc* 13, 15; 14, 5; *Iș* 23, 5; *Dt* 22, 4]. Și cel ce face acestea păzește Legea, vestește compătimirea Legii și slăvește pe Legiuitorul.

13. Dar Cel ce săvârșește vindecarea și mântuirea omului în zi de sâmbătă, tâlcuiește sensul Legii, dezvăluie prin fapte taina numelui sabatului și deschide astfel mintea spre înțelegerea duhului ei, desființează oare Legea, profanează

sabatul și dă o lege contrară? Vezi cum cei ce se prefac că respectă Legea cugetă și spun cele contrare Legii? Vezi cum răutatea invidiei stă ca o piedică oprindu-i pe iudei să cunoască adevărul? Căci fiecare dintre ei se cădea să înțeleagă de la sine dispoziția Legii, căci zice [Psalmistul]: „Minunată s-a făcut cunoașterea Ta plecând de la mine" [*Ps* 138, 6].

14. Pentru că fiecare e alcătuit din trup și din suflet, și așa cum cel ce vorbește cu cineva și cu ochiul vede în înfățișarea sa din afară, iar prin cuvânt înțelege sufletul dinăuntrul trupului, și cu mintea trece peste urâțenia înfățișării și admiră și primește strălucirea ascunsă a sufletului arătată prin cuvânt, tot așa trebuie să ne închipuim lucrurile și cu Legea Veche: ea este o persoană al cărei trup sunt cuvintele Legii, iar suflet contemplarea Duhului. Așadar, cine parcurge cuvintele trebuie să caute în ele și urmele sufletului, adică înțelesul duhovnicesc. Și așa cum istoria literei duce la contemplarea duhului, tot așa, iarăși, contemplarea desfășoară istoria și așa scânteiază cunoașterea adevărului. Dar cel care, întrucât cugetă trupește, rămâne la grosimea literei, acela se alipește de trupul Legii și găsindu-și plăcerea în simplele atingeri ale cuvintelor nu înțelege nimic duhovnicesc și ceresc; de aceea, iubind întunericul, cade din lumină, căci zice [Apostolul]: „Urmărind legea trupească Israel n-a mai ajuns la legea duhovnicească" [cf. *Rm* 9, 31].

15. Acest lucru învață-l din cuvintele mai-marelui sinagogii: „Șase zile sunt în care trebuie să se lucreze" [*Lc* 13, 14]. Sunt șase cărți: Pentateuhul lui Moise și cartea Prorocilor. [Cu alte cuvinte:] „Pe acestea trebuie să le citiți simplu, pe acestea trebuie să le păziți la literă. Pe acestea parcurgându-le prin expresiile lor și luându-le trupește, îngrijiți-vă de trupuri prin plăcere, iar în ziua sabatului îngrijiți-vă de suflet neînaintând cu gândirea la nimic mai mult decât istoria."

16. Sabat înseamnă odihnă [*Fc* 2, 2–3] și cine înțelege taina sâmbetei acela face Legea să se odihnească și să fie

nelucrătoare. Cine lucrează cele ale harului face nelucrătoare cele ale Legii. Cine iubește Noul Testament nu mai săvârșește pe cel Vechi. „Veniți și vindecați în aceste șase zile, și nu în zi de sâmbătă/sabat" [*Lc* 13, 14]. Cu alte cuvinte: „Rămâneți la prefigurare și nu alergați la adevăr/realitate. Acoperiți-vă cu umbra și nu priviți la lumină. Purtați de grijă de trup și depărtați grija de suflet. Parcurgeți litera și nu căutați duhul." Aceasta e gândirea din spatele vorbelor mai-marelui sinagogii.

17. Ziua sabatului e completarea săptămânii, căci adăugându-se celor șase zile de dinaintea ei se găsește a șaptea. Dar ea se numește sabat, ceea ce înseamnă odihnă, pentru că făcând Dumnezeu toate în șase zile, în ziua a șaptea S-a odihnit de toate lucrurile Lui [*Fc* 2, 2][29]. Sabatul sugerează veacul viitor, în care se face pentru fiecare despărțirea de cele trăite. Căci așa cum atunci când vine ziua sâmbetei îi odihnește de ostenelile trupești pe cei ce au trudit în zilele dinaintea ei, dar îi scoală la imne și povestiri dumnezeiești, tot așa și veacul viitor îi ospețește [*Lc* 13, 29] și dă premiile celor ce au luptat aici pentru virtute și au plecat din această viață cu merinde duhovnicești.

18. Ca una, ziua a șaptea sugerează și fecioria și zugrăvește aluziv viața îngerească [a monahilor], mai înainte vestind pregătirea veacului care nu se mai destramă, căci la înviere toți rămân ca îngerii [*Mt* 22, 30]. Ca a șaptea, ziua sâmbetei arată aluziv și lucrarea înșeptită a harismelor Duhului [*Rm* 12, 6–8]. Căci așa cum dă atât dormitare pentru trudele trupești, cât și trezește pe adevărații păzitori ai Legii la modurile de comportare și imnele duhovnicești, tot așa și legea Evangheliei e îndoit generoasă față de luptătorii bunei-cinstiri [*eusebeias*]: dăruie deopotrivă patimilor omorând și înrobind trupul [cf. *1 Co* 9, 27], cât și, întărind sufletul spre realizarea virtuților, face mintea tare ca să stăpânească voile trupului.

[29] Cf. Grigorie din Nazianz, *Cuvântarea* 41 *(la Cincizecime)*, 2 (*PG* 36, 429CD).

19. De aceea și Hristos a săvârșit cele mai multe și mai mari din minunile Sale în zi de sâmbătă, dându-le iudeilor cunoaștere și prin acea zi, ca să-și scoată mintea din cugetul mai gros și să-l strămute spre cele ale duhului. Să fim însă cu luare-aminte ca nu cumva acelea de care îi învinuim pe cei străini [iudei] acestea să fie și în noi care ne-am făcut ai lui Hristos prin credință. Căci zice Apostolul: „Cei ai lui Hristos și-au răstignit trupul împreună cu patimile și poftele lui" [*Ga* 5, 24]; adică și-au omorât faptele împătimite ale trupului împreună cu întipăririle în gândire ale gândurilor nelalocul lor și cu poftele vătămătoare. Căci au auzit pe prorocul Ieremia care zice: „Moartea a urcat prin uși" [*Ir* 9, 20]. Au auzit pe prorocul David care spune: „Pune, Doamne, strajă gurii mele și ușă de îngrădire împrejurul buzelor mele" [*Ps* 140, 3]. Au auzit pe Apostolul care grăiește: „Cu Duhul să umblați și să nu săvârșiți pofta trupului" [*Ga* 5, 16].

20. Și fiindcă legea trupului, care lucrează prin încincita simțire a trupului și mișcarea limbii, are și gândirea plină de fantezii necuviincioase și gânduri murdare, aceștia s-au grăbit ca unii ce sunt îndrăgostiți de Duhul să-și domolească și asigure simțirile trupului și cuvântul rostit prin modurile de comportare [*tropoi*] ale virtuților. După care oprindu-se ca în ziua a șaptea în gândire, în care se săvârșește adunarea și cugetul [*phonema*] sufletului, s-au luptat prin rugăciune încordată, prin meditarea Scripturilor și prin preocuparea necontenită cu veacul viitor, și s-au odihnit dinspre patimi și au desființat gândurile [*logismoi*] rele.

21. Și negreșit Domnul Cel înduplecat prin rugăciune, văzând adevăratul lor sabat, vine în sufletele lor și povățuiește mintea gârbovită în poftele celor sensibile să cugete cele de sus [cf. *Col* 3, 2]. Și dezlegând-o de îndoita legătură a simțirii și a gândirii, leagă dorirea ei cu dragostea Lui și-i dă să spună cu îndrăzneală: „Rupt-ai legăturile mele, jertfi-voi ție jertfă de laudă" [*Ps* 115, 7–8]. Iar jertfa laudei

este făptuirea virtuților cu trupul și rugăciunea neîmprăștiată în gândire.

22. În Legea Veche jertfa era aducerea unui animal mort [cf. *Iș* 12, 1–9], dar în legea harului jertfa e omorârea membrelor trupului față de faptele pătimașe și păzirea nemișcată a puterilor sufletului față de pornirile rele, sârguința neîncetată spre împlinirea voințelor dumnezeiești, purtarea în gură cu înțelegere a imnelor dumnezeiești și săvârșirea cu trezie a rugăciunii în gândire. Acestea sunt „o jertfă vie și bine-plăcută și o slujbă cuvântătoare/rațională" [*Rm* 12, 1]: „jertfă" din pricina insensibilității față de păcat, „vie" din pricina dorinței și mișcării spre cele bune, „bine-plăcută" din pricina faptului că lui Dumnezeu îi plac cele săvârșite după duh, și „cuvântătoare/rațională" întrucât rațiunea îndreptează firea să făptuiască potrivit poruncii.

23. Astfel îndreptându-și deci viața, cei ce au ales să viețuiască potrivit lui Hristos se odihnesc în sânurile cerești. Iar cei care-și împodobesc numai simțurile și se ocupă numai de taifasul prin cuvinte, neglijând gândirea și nepreocupându-se nicidecum de respingerea patimilor lor ascunse, aceștia își duc viața în plăceri și slavă deșartă. Supunându-se ca altui mai-mare al sinagogii [*Lc* 13, 14–15] demonului ipocriziei, își găsesc plăcerea în gândurile lor și îmbrățișează arătarea lor oamenilor [cf. *Mt* 6, 1; 23, 5], respingând odihnirea/sabatizarea și retragerea din patimi, ca unii care vânează lauda omenească. Căci nu știu că așa cum „Iisus S-a dat la o parte din mulțimea care era în acel loc" [*In* 5, 13], tot așa Se retrage și din noi cei vânzoliți de patimi și tulburați de gânduri. Dar dacă ne vede aruncându-ne în fuga de patimile nearătate, atunci ni Se arată și risipește toată tulburarea, fiindcă El este atât omorârea păcatelor, cât și viața izbânzilor [virtuților], căci zice [Scriptura]: „Domnului omoară și face viu" [*1 Rg* 2, 6].

24. Să ne pregătim, așadar, pe noi înșine să ne dezvățăm de cele rele, ca să luăm întărire pentru a face cele bune;

căci, zice [Psalmistul]: „Domnul va da bunătate" [*Ps* 84, 13], cunoașterea adevărului și putere. Și firea noastră va duce la desăvârșire roadele cele mai bune, slăvind pe Hristos, Dăruitorul, Împreună-lucrătorul și Desăvârșitorul celor bune. Lui I se cuvine toată slava în vecii vecilor. Amin.

5
Cateheză la praznicul Schimbării la Față a Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos

1. După harul cel dat nouă de la Hristos Care S-a schimbat la față[30], această strălucită zi a Schimbării la Față ne cere să înfățișăm iubirii voastre taina praznicului, ca învățând sensul tainei să prăznuim nu numai cu imne sfinte, ci și cu moduri de comportare bune Schimbarea la Față a lui Hristos. Fiindcă și acest lucru este prăznuire: ca noi să cunoaștem darul de care ne-am învrednicit și să descoperim comoara lui prin înaintarea în faptele bune, cinstind praznicul cu viața și cu cuvântul.

2. Cel ce merge pe pământ șes umblă cu odihnă din pricina netezimii locului și ușurinței mersului, dar cel ce urcă pe munte ostenește și e cuprins de sudoare din pricina po-

[30] Pericopele evanghelice citite la praznicul de pe 6 august sunt *Lc* 9, 28–36 (utrenie) și *Mt* 17, 1–9 (Liturghie). În *Cuvântul* său datat de R. SINKEWICZ (1992) 6 august 1308, iar de I. GRIGOROPULOS (1996) 6 august 1318, Teolipt dezvoltă personal sugestii din Omiliile la Schimbarea la Față ale Sfinților Ioan Hrisostom (*PG* 58), Proclus (*PG* 65) și Ioan Damaschinul (*PG* 96). O ediție comentată a acestei omilii la H.-V. BEYER, „Die Katechese des Theoleptos von Philadelphia auf die Verklärung Christi", *Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik* 34 (1984), p. 171–198. Teolipt al Filadelfiei atestă centralitatea temei eshatologice a Transfigurării clasică în spiritualitatea bizantină și anticipând astfel limpede formularea ei ulterioară în isihasmul Sfinților Grigorie Sinaitul și Grigorie Palama. Cf. VLADIMIR LOSSKY, *Vederea lui Dumnezeu*, trad. rom. Maria-Cornelia Oros, Ed. Deisis, Sibiu, 1995.

vârnișului locului și a înfierbântării trupului. Așadar pământul neted și șes și ușor la mers ia-l drept o icoană a vieții de plăceri și a desfătării și lărgimii vieții după trup din pricina ușurătății și netezimii poftelor. Iar muntele socotește-l iarăși că e o icoană a conduitei virtuoase din pricina înfrânării în toate, a asprimii pietroase a ascezei și al durerii răbdării necazurilor întâlnite.

3. Așadar cel ce viețuiește în înfrânare, umblă după poruncile lui Hristos și veștejește plăcerile trupului, acela se arată ucenic credincios și fierbinte al Domnului ca Petru. Cel ce omoară cugetul lumii desființează gândurile trupești și este gata spre necazurile printru Evanghelie, care-i mustră pe cei ce viețuiesc rău și suportă pentru adevăr răutățile și maltratările care vin de la ei, acela arată zelul lui Iacob. Și, iarăși, cel ce și-a făcut din gândirea sa un sălaș al cuvintelor sfinte arde în meditarea la cele dumnezeiești și zăbovește în jurul rațiunilor firii pentru înțelegerea adevărului, acela imită modul de a fi al lui Ioan. Urmând Domnului cu trupul, cu sufletul și gândirea și alergând pururea cursa plină de necazuri a virtuții, acesta urcă și muntele minții pentru a se ruga neîmprăștiat. Căci acolo se săvârșește rugăciunea curată care respinge orice înțeles al veacului acestuia și face mintea întreagă luminoasă, ca una îngrășată cu untdelemnul iubirii dumnezeiești și strălucind de revărsările luminii dumnezeiești.

4. Iar când mintea e luminată de aducerea-aminte a lui Dumnezeu și prin rugăciune neîmprăștiată e luminată de cunoașterea lui Dumnezeu, atunci mișcările trupului se fac albe, cuvinte de înțelegere ies din gura lui, simțurile se îmbracă cu podoaba cuviinței, membrele trupului ostenesc în slujirea faptelor bune și omul întreg se face lumină, fiindcă sufletul se face sfeșnic [*Mt* 5, 15] purtând Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul care vine în lumea [*In* 1, 9] virtuților.

5. Cel ce viețuiește așa și urcă astfel „nu se potrivește veacului acestuia" [*Rm* 12, 2; *Ga* 1, 4] schimbător și destră-

mat. Căci auzind pe Pavel care a văzut cele nevăzute [*2 Co* 12, 1–6] și zicea: „Dumnezeu face să treacă chipul [figura — *schema*] lumii acesteia” [*1 Co* 7, 31], nu se întoarce spre cele pământești. Trece pe lângă cele care trec ca unele care au numai chip [figură], nu existență. Căci așa cum chipul [figura] care apare pentru scurt timp dispare, tot așa și cele prezente n-au nimic sigur nici stabil. De aceea, ridicându-și cugetul din poftele lucrurilor stricate și scuipând cele plăcute ale vieții ca pe un chip [figură] inconsistent, îmbrățișează lucrurile nemuritoare ale veacului viitor schimbându-se pururea la față prin aceea că se readuce în fiecare zi înapoi la sine însuși și-și înnoiește în fiecare clipă gândirea [*Rm* 12, 2], primul lucru făcându-l prin retragerea din cele rele, iar cel de-al doilea prin înaintările spre cele bune și sporirile virtuților. Adăugându-și asemenea urcușuri [*Ps* 83, 6] și înaintând luptătorul bunei-cinstiri [*eusebeias*] evlavie ca unul creat după Dumnezeu [*Ef* 4, 24], strălucind asemenea unui luminător [*Flp* 2, 15] și ațâțându-i și pe alții spre imitarea celor bune, cinstește cu tot duhul și cu tot trupul Schimbarea la Față a lui Hristos cunoscând taina praznicului și tâlcuind-o cu fapta celor ce văd.

6. Căci schimbându-Se la față, Hristos a vestit mai înainte slava negrăită cu care va veni să judece toate și a dezvăluit strălucirea de care se vor împărtăși cei ce au bineplăcut Lui, și a învățat pe orice credincios să se pregătească încă de aici pentru împărtășirea de fericirea pusă deoparte, salvându-și lucrarea ca pe o ceară pentru a fi primită de lumina dumnezeiască.

7. Pentru că așa cum din pricina grăsimii ei naturale ceara e dizolvată de căldura focului devenind combustibilul focului și, hrănită de ea, lumina lucrează pe cei apropiați, tot așa și credinciosul care și-a strâns pentru sine însuși prin florile virtuților ceara cunoașterii dumnezeiești și prin căldura dragostei dumnezeiești s-a desfăcut de orice poftă pământească s-a pregătit încă de aici pe sine însuși ca un sfeșnic [*Rm* 13, 8], așteptând prin legea iubirii întru desco-

perirea veacului, nădăjduit să primească acea lumină și să se desfete de strălucirea veșnică care iradiază de acolo.

8. Fiindcă paza poruncilor lui Hristos și osteneala virtuților, pe care a depus-o în veacul acesta, sunt o hrană a slavei dumnezeiești; fiindcă zice [Hristos]: „Pe cel ce păzește poruncile Mele îl voi iubi și Mă voi arăta lui” [*In* 14, 21]. Și așa cum lumina sensibilă are drept combustibil ceara, tot așa și slava luminii dumnezeiești scânteiază în cei ce s-au făcut familiari ei prin virtute; căci zice Hristos: „Mâncarea Mea este să fac voia Tatălui Meu din ceruri” [*In* 4, 34]. „Iar în voia Lui”, zice proorocul, „este viața veșnică” [*Ps* 29, 6].

9. De aceea, lucrătorul celor bune va fi viu secerând snopii ostenelilor sale cu harul Învățătorului mântuirii noastre, Iisus Hristos, Care-i slăvește pe cei ce Îl slăvesc pe El [*In* 17, 10. 22], Căruia I se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, împreună cu Cel fără-de-început al Său Părinte și cu Preasfântul și bunul și de-viață-făcătorul Său Duh acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

6
Despre liniștire [isihie] și rugăciune[31]

1. Meșteșugarul care șade la lucrul său iese din orice altă preocupare și își pune în lucrarea sa toată grija și sârguința lui, respingând prin sârguință lenea, iar prin preocupare neiscusința meșteșugului. Fiindcă are sub ochii gândirii răsplata lucrului iar inima sa își închipuie câștigul, el trece cu vederea atât osteneala, cât și hrana. Tot așa și monahul care vrea să-și hrănească sufletul se ține mereu de lucrul său, căci se teme de nelucrare și de lipsa hranei care vine de aici, potrivit cuvântului Apostolului care spune: „Cine nu lucrează nici să nu mănânce" [*2 Tes* 3, 10].

2. Fiindcă așa cum cel ce nu lucrează cu mâinile poftește mâncărurile — căci „tot cel ce nu lucrează e în pofte" [*Pr* 13, 4] —, dar nu se împărtășește de ele, ci flămânzește din pricina lipsei celor necesare, tot așa și cel ce nu se îngrijește de lucrarea gândirii, deschide intrarea unor gânduri extrem de variate și, însoțindu-se cu ele din indolență [*rathymia*] și zăbovind în ele, se aseamănă [fiului risipitor] celui plecat în țară îndepărtată și care mânca hrana porcilor și nu se sătura [*Lc* 15, 13–16]. Și iată cum, nemeditând cuvintele dumnezeiești, ajunge trândav, și ca trândav nu pri-

[31] Datat de I. Grigoropulos (1996) între 6 august 1318 și 18 februarie 1319. Termenul *hesychia* apare numai în titlu, nu și în text, fiind de altfel destul de rar utilizat într-un sens tehnic de Teolipt (cf. *Cuvintele duhovnicești* 1, 5; 2, 17. 30; 9, 4; 14, 3. 8).

mește de mâncare; iar nehrănit cu pâinea cuvintelor dumnezeiești moare, bolind de necunoașterea lui Dumnezeu. Căci așa cum cel ce are cunoașterea lui Dumnezeu se împărtășește de viață — „Și aceasta este viața de veci, ca să Te cunoască pe Tine singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis" [*In* 17, 3] —, tot așa și cel ce suferă de necunoașterea lui Dumnezeu are drept păstor moartea și se lipsește de viață [*Ps* 48, 15].

3. Iar lucrul monahului e aducerea-aminte de Dumnezeu, căci zice [Scriptura]: „Dumnezeu l-a pus pe om în grădina raiului ca să o lucreze și să o păzească" [*Fc* 2, 15], ceea ce înseamnă aducerea-aminte de Dumnezeu și trezia [*mneme Theou kai nepsis*], ca nu cumva depărtându-se omul din indolență de privirea țintă la Dumnezeu să sufere uitarea poruncii și să se uite la plăcerea lucrurilor de față. Lucru pe care l-a și pățit. De aceea Hristos le spune ucenicilor Săi poruncind: „Privegheați și vă rugați" [*Mt* 26, 41]. Căci așa cum grădina de legume și belșugul roadelor sunt prădate ușor de trecători dacă nu au o pază permanentă, tot așa și gândirea care parcurge cuvintele rugăciunii, dar nu are mintea supraveghind cele spuse, se roagă fără folos. Fiindcă mintea furată de alte înțelesuri și care vagabondează în ele părăsește cunoașterea rugăciunii.

4. Dumnezeu Cuvântul Se arată celor ce se roagă curat și care stăruie mereu în meditarea cuvintelor dumnezeiești, căci zice: „Cine păzește poruncile Mele acela este cel ce Mă iubește pe Mine, și Eu îl voi iubi și Mă voi arăta lui" [*In* 14, 21]. Rugăciunea unită cu atenția face să răsară cunoașterea lui Dumnezeu. Cunoașterea dumnezeiască, atrăgând la sine iubirea sufletului, leagă sufletul cu Dumnezeu. Iar iubirea care pironește toată inima de Dumnezeu face contemplarea minții cu neputință de smuls de cunoașterea lui Dumnezeu. Căci iubirea e o legătură a minții cu Dumnezeu și cu cele dumnezeiești; când luminează, ea risipește ca o ceață orice înțeles și orice gând al veacului acestuia, căci „iubirea", zice [Apostolul], „nu gândește răul" [*1 Co* 13, 4].

5. Fiindcă sufletul care a primit săgeata iubirii nu lasă mintea să se depărteze de plăcerea negrăită și dumnezeiască. Căci așa cum, atunci când se alipește de simțirea trupului, mintea simte lucrurile de față, tot așa și atunci când se unește în întregime cu Dumnezeu, mintea ajunge la desfătarea preafericitei veselii. Inima trupului moare când e rănită [cf. *Cânt* 2, 5] de o suferință, dar gândirea străpunsă de lancea dragostei dumnezeiești [*theion erotos*] face să țâșnească înțelesurile [*noemata*] vieții și luminii. Uneori, cufundând mintea în cunoașterea lui Dumnezeu și mijlocind prin necunoaștere unirea cu El, iubirea face sufletul să iasă în extaz din toate cele ce sunt, și în locul unui dialog dulce pune înainte tăcerea adâncă, și slujește lui Dumnezeu prin dispoziția afectivă revărsată spre El. Alteori însă, introducând în contemplarea celor ce sunt, ea atrage gândirea prin variata scânteiere a înțelesurilor. Iar alteori, cercetând variatele moduri ale virtuților și făptuirile celor bune, le împarte ca pe niște grâu membrelor trupului. Și încă, îndulcind mintea cu meditările cuvintelor dumnezeiești, o îndeamnă la desfătarea din belșug de bucatele tuturor celor zise ca la împărtășirea „din tot pomul din rai" [*Fc* 2, 16] și observă măreția moștenirii celor inteligibile și dumnezeiești pusă deoparte pentru ea.

6. Am văzut odată un țăran ostenindu-se pe ogorul său. Săpând arunca afară pietrele îngropate în pământ, iar pietrele care zăceau la vedere le scotea cu mâinile lui; întâiul lucru era obositor, dar al doilea îl făcea ușor. Tot așa și monahul sârguincios, care caută să-și facă inima curată cu plugul rugăciunii trezitoare, încearcă să taie mereu sugestiile puse în mișcare de vrăjmașul și să le arunce afară din vistieria sufletului său, având drept călăuză în aceasta pe Cel ce spune: „Înconjuratu-m-au toate neamurile și cu Numele Domnului le-am înfrânt pe ele" [*Ps* 117, 10].

7. Căci e mai bine a arde cu focul rugăciunii atacurile celui rău încă de la primele gânduri și a păstra gândirea netulburată pentru a săvârși neîmpiedicată dialogul ei cu

Domnul, decât a pleca urechea la lingușelile atacurilor/momelilor [*prosbolon*] și a discuta cu cel viclean, a primi cele străine ca pe ale noastre și a iubi cele pierzătoare ca pe ceva folositor; căci după ce ne dăm seama de înșelăciune, e nevoie de osteneală, mărturisire și lacrimi pentru spălarea murdăriilor venite din nepurtarea de grijă.

8. Gândește-te la strămoșul [Adam] când a văzut-o pe femeia zidită din coasta sa, care au fost lucrurile pe care le-a grăit și ce au făcut amândoi. Fiindcă „erau goi și nu se rușinau" [*Fc* 2, 25]: goi de prietenia cu trupul, goi de afecțiunea față de lume, goi de rușinea patimilor, neîmprăștiați, nesiliți, străini de lume ca unii care nu purtau nimic din cele pământești, dar împărați ai lumii ca unii care cugetau la cer [cf. *Col* 3, 2], erau înveșmântați cu haina dumnezeiască, încununați cu diadema lui Dumnezeu. Dar când [Adam] a încetat să mai privească țintă la soția lui și să vorbească cu ea, iar ea a încetat să mai fie împreună cu bărbatul ei și să asculte cuvintele lui, au făcut loc șarpelui. Și distanța între cei de aceeași seminție a lucrat unirea cu cei de alte seminții, iar indolența celor cuvântători s-a făcut râvna șarpelui necuvântător, și din pricina nepurtării de grijă și a despărțirii au suferit cele mai cumplite lucruri [cf. *Fc* 3, 15–20].

9. Tot așa deci și mintea monahului: până când, rămânând în gândire, meditează la cuvintele dumnezeiești, gândește și săvârșește modurile ascezei și, înainte de acestea și împreună cu acestea, își învăluie inima cu zidul rugăciunii stăruitoare, până atunci nu face nici un loc celui rău, ci respinge cu încordare gândurile care-i sunt sugerate de el și, iarăși, se ține cu tărie de lucrul său, spunând și el împreună cu prorocul: „Îndreptează pentru noi lucrurile mâinilor noastre și lucrul mâinilor noastre îl îndreptează" [*Ps* 89, 17]; prin „lucruri" înfățișând modurile ascezei săvârșite în trup, iar prin „lucru" însemnând rugăciunea din gândire, și rugându-se ca amândouă „să se îndrepteze", faptele bune săvârșindu-se fără slavă deșartă, iar rugăciunea fără

vagabondare; căci acel „îndreptează” sugerează: „Fă-ne vrednici, Doamne, să-ți aducem neștirbit și sincer această adorație rațională [cf. *Rm* 12, 1]!”

10. Trezită și îngrășată de aceste lucrări care au fost spuse, mintea nu se mai întoarce spre instigările vrăjmașului, nesocotește gândurile trupești, șterge amintirile vechi, scuipă poftele recente care se ivesc din lucrurile de zi cu zi și respinge suspiciunile și înfurierile iscate împotriva aproapelui pornind de la fapte, cuvinte sau înfățișări exterioare. Astfel cel ce luptă se curățește. Astfel cel ce sârguiește își găsește pacea. Căci căzând pururea la Dumnezeu prin smerenie și cerere, îl respinge pe [demonul] cel mândru și calcă în picioare toată oștirea lui cu puterea lui Iisus Hristos Care l-a surpat prin cruce. Lui I se cuvine toată slava, cinstea și închinarea, împreună cu Cel fără-de-început al Său Părinte și cu Preasfântul și bunul și de-viață-făcătorul Său Duh acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

7

Cuvântul de față demască cu lumina discernământului dispozițiile întunecate ale patimilor [unor maici][32]

1. Surorilor și maicilor[33], cel rău fiind întuneric sugerează sufletului gândurile rele, prin care cuprinzând inima îl lipsește pe om de adevărata cunoaștere. De aceea, cel ce vrea să facă aceste lucruri evidente pentru suflet are nevoie pentru diagnoza lor de o gândire luminoasă și legată de frica de Dumnezeu. Căci nici cel ce umblă noaptea nu vede fața omului cu care se întâlnește, nici cel cuprins de întunericul patimilor nu distinge mișcările care șerpuiesc în sufletul său. Și cel aflat sub lucrarea demonilor e atât de orb și amăgit, încât deși poartă în el răutatea și o îndrăgește în inima sa, față de cei ce-l învinuiesc sau îndeamnă să se depărteze de patimă afirmă sus și tare că e departe de ea și că poartă un suflet nepătimaș.

2. E tocmai ceea ce văd că se petrece de multe ori între voi. Căci prin uneltirea vrăjmașului izbucnește un scandal între două [maici] și amândouă rostesc cuvinte care le

[32] Datat de I. GRIGOROPULOS (1996) între 6 august 1318 și 18 februarie 1319.

[33] Dubla adresare a lui Teolipt are în vedere cele două categorii de monahii din mănăstirile feminine bizantine: „surorile” (*adelphai*) erau maicile în general provenite din familii de oameni simpli, care nu știau carte și săvârșeau ascultările care implicau muncă fizică, iar „maicile” (*meteres*) erau maicile știutoare de carte, în general de neam bun, care cântau la slujbe și aveau ascultări mai ușoare. Din această pricină între cele două categorii de maici se iveau nu arareori tensiuni.

rănesc sufletele și, ținute minte, poartă ură în suflet și întrerup unirea și legătura lor dinainte. Iar când părintele duhovnicesc, luând la cunoștință distanțarea lor, începe să îndemne pe una să lase dușmănia și să vină la pace prin împăcarea cu sora ei, îndată aceasta spune: „Nu țin răutate. O iubesc pe sora cutare. Dar să-i fac metanie sau să grăiesc scurt cu ea nu vreau, fiindcă n-am ură față de ea." Ce nesimțire! Revarsă pe gură duhoarea urii și zice că n-are mocirlă în suflet. Scoate fum și tăgăduiește focul. Face publică ura sufletului și dă de veste că are prietenie. Spune cuvinte de rușine și nu se rușinează. Hrănește șarpele și gândește că îi zdrobește capul!

3. Nu vrei să vorbești cu sora ta și nu porți ură împotriva ei? Nu vrei să te împaci cu ea sau ca ea să se împace cu tine și spui că o iubești? Cade și nu-i dai mâna, și socotești că suferi pentru căderea ei? Sau zaci căzută și aștepți să stai în picioare? Nu cedezi nimic și făgăduiești cele mai mari? Nu suporți să spui un simplu cuvânt către cea întristată sau care te întristează și printr-o mică apologie să fii iarăși familiară cu ea, și spui din tot sufletul că ești țintuită de iubirea aceleia?

4. Vezi pândele celui viclean? Vezi lucrăturile celui rău? E întuneric, dar ia chip de lumină. E vrăjmaș, dar se preface prieten. E dușman, și se preface aliat. E uneltitor, și se arată sfătuitor. Vistieria lui e răutatea, dar se face că împrumută virtuți și în acest fel fură sufletele care luptă. Căci, neștiind viclenia celui rău, sufletele care doresc să neguțătorească cele bune vin la pretinsa virtute care se vede, dar sunt prinse de răutatea ascunsă, cad fără să știe în mâinile vrăjmașului și slujesc tiranului cum nu vor. Și așa cum cei ce fac negoț mincinos pun înainte spre amăgire mărfurile cele mai bune, dar, amestecând lucruri goale cu cele plăcute, atrag aurul cumpărătorilor și-i duc la pagubă în loc de câștig, tot așa și demonii, sugerând lucruri în aparență bune, le țin nevăzute pe cele rele și, furând prin nebăgare de seamă mintea curată a sufletului prin aparența

celor folositoare, aduc cele pierzătoare. Și astfel, pe de o parte, arată zadarnice luptele sufletului și, pe de altă parte, au drept câștig pierzania aceluia.

5. Nu te amăgi deci că ai libertatea fiind dusă în captivitate de demoni, ci, dacă vrei să cunoști meșteșugurile vrăjmașilor tăi, apleacă-te în adâncurile sufletului și vezi dacă nu cumva pătimești aievea cele pentru care ești defăimată. Iar dacă amintirea ocărilor n-are loc în inima ta, dacă mulțumești lui Dumnezeu pentru câte ai auzit, dacă gândești că lucrurile triste au venit peste tine spre încercarea ta, dacă iei seama la surorile tale ca la unele care prin reproșuri și disprețuiri tămăduiesc patimile tale, dacă inima ta se roagă pentru ele, dacă nu gândești rele împotriva lor, dacă gândești lucruri bune despre ele, dacă nu ți se face rău când ele sunt lăudate, dacă nu te bucuri, iarăși, când ele sunt mustrate, dacă nu suporți să auzi învinuiri împotriva lor — dacă acestea sunt comoara ta, atunci bine zici că o iubești pe sora ta. Dar dacă nu vezi în tine însuți nimic din acestea, ci mai degrabă ținutul sufletului tău îl ocupă cele contrare acestora, atunci vai ce rătăcire, vai ce nesimțire ai, fiindcă în loc de sărbătoare ai o închisoare, socotești libertate lanțurile și seceri moarte în loc de viață.

6. Dar poate că n-ai întristare împotriva surorii tale, dar auzi că aceea e foarte întristată pentru cuvântul reproșului pe care l-ai grăit în fața ei. Cum de ești voioasă? Cum de stai liniștită? Dacă ești așa, atunci ești bolnavă în ultimul grad, pe de o parte, pentru că nu simți defăimarea prin care ai rănit inima aproapelui, iar, pe de altă parte, pentru că aflând de durerea aceleia rămâi neîndurerată. Oare aceasta nu e de-a dreptul semnul distinctiv al morții? Nu este o ieșire din minți și cel mai adânc întuneric al neștiinței? Ai aruncat foc în casa surorii tale, iar cel rău ca un vânt sălbatic punând mâna pe această ocară a aprins răutatea în inimă, și casa sufletului ei arde puternic. Fumul strigătelor și suspinelor vine în auzul întregii frății. Toată frăția surorilor compătimește, se pleacă de milă și se grăbește să-i stingă

cu roua povățuirii flacăra întristării și să-i mângâie sufletul. Și tu nu ești îndurerată nici ca una ce te-ai făcut cauza mâniei, nici ca o membră a corpului chinoviei, ca să alergi prin pocăință și să cazi la picioarele aceleia și să îmblânzești printr-o apologie bună inima sălbăticită și să te vindeci atât pe tine însuți, cât și pe aceea[34].

7. Dacă sora a suferit dintr-o bănuială fără ca tu să-i fi dat nici un motiv și fără să știi vreun lucru sau cuvânt care să fi dus la tulburare, și aceea tace din gură dar suferă cu inima, atunci nu ești vinovată și responsabilă, fiindcă ceea ce o întristează pe aceea nu e nimic altceva decât o simplă bănuială sau un gând neexprimat, zămislit în suflet de invidia vrăjmașului și de nepurtarea de grijă a alegerii ei libere.

8. Dacă însă ți-ai întins limba ca un arc [cf. *Ir* 9, 2] și ai tras din tolba gândului tău rău în inima surorii tale un cuvânt amar ca o săgeată ascuțită, atunci ai făcut în chip vădit un omor și l-ai imitat pe omorâtorul-de-frați Cain [*Fc* 4, 1–16]. Căci acela lovit de invidie l-a omorât pe Abel în câmpie, iar tu rănită de răutate ai omorât prin ocară pe sora ta în viața de obște. Sângele celui omorât a strigat ca un glas la Dumnezeu, și gura celei ocărâte pune înainte ca pe un sânge cuvântul defăimării și umple aerul de strigăte și inima de amărăciune. Acolo sângele vărsat al lui Abel a dat glas și Cain care l-a vărsat se purta ca și cum nu făcuse un omor și tăcea. Aici duhul tulburat și întristat al celei urâte suspină din pricina ocării și cea care a tulburat-o și întristat-o prin cuvintele grele nu suspină, nu e zdrobită, nu pune metanie, nu dă socoteală, nu se învinuiește pe sine, ci se arată și se mișcă în fața ei ca și cum n-ar fi făcut ceva rău. Astfel încât dacă vreun om făcător-de-pace îi propune să se smerească în fața celei împotriva căreia s-a înfuriat și să înceteze întristarea prin pocăință, de îndată vorbește și ea ca și Cain. Căci așa cum ucigașul Cain întrebat fiind despre

[34] Cf. Avva Dorotei, *Învățătura* 7 (*SC* 92, p. 306–319; *FR* IX, 1980, p. 559–567).

fratele omorât a răspuns: „Nu știu. Sunt eu oare păzitorul fratelui meu?” [*Fc* 4, 9], tot așa și ea, întrebată fiind și povățuită să se împace cu sora întristată, spune unele ca acestea: „N-am conștiință de vreo răutate în sufletul meu. N-am vorbit împotriva surorii mele. Oare ori de câte ori se scandalizează sunt ținută să cad de tot atâtea ori înaintea ei?”

9. O, ce întunecime acoperă ochiul sufletului și împiedică înțelegerea păcatului! Ce spui tu, monahie care ai făgăduit să omori lumea pentru tine însuți și pe tine însuți pentru lume, care ai cinstit înainte de toate pocăința pentru întreaga viață și zorești să fugi de strâmtorarea acelei înfricoșătoare zile [a Judecății]? Dacă nu din pricina ocării pe care ai rostit-o cu gura, dacă nu pentru amărăciunea pe care ai turnat-o în sufletul surorii tale, chiar și numai din pricina faptelor ascezei tale, du-te și împacă-te cu ea, ca nu cumva tunderea ta să se afle nefăptuitoare și fuga de lume să nu-ți folosească la nimic.

10. Dată te istovești cu trupul, dar ai ură, ești ca o corabie care ia încărcătura pe uscat dar o aruncă în mare din pricina furtunii. Dacă te ostenești în fapte trupești, dar aduni răutate în gândurile tale, ești un stomac care primește mâncărurile și le varsă iarăși din pricina sucului care produce boala aflat în el. Postul nu e nimic, privegherea nu e nimic, psalmodia nu e nimic dacă în suflet se cuibărește ura, căci iubirea de sfadă care intervine se face un lanț al sufletului, care încuie mintea în cele pe care le-ai spus și le-ai auzit.

11. Rămânând neîmpăcată mai vrei oare să aduci fapte de virtute lui Dumnezeu? El le socotește ca pe niște daruri de neprimit și le întoarce ca pe o jertfă reproșabilă. „Dacă-ți aduci darul tău la altar și-ți aduci aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul tău și mergi de te împacă cu fratele tău, și atunci adu darul tău” [*Mt* 5, 23–24]. „Dezleagă, zice [Hristos], meschinăria cu care te-ai legat la suflet și înfățișează-Mi mintea curată de ură, și atunci voi primi viața ta în trup ca pe o jertfă curată. Ce câștig este

viețuirea ta în afară pentru Mine, Care văd vătămarea dinăuntru a sufletului, care vine din ură? Ce folos ai dacă-ți împodobești tot trupul cu modurile virtuților, dar sufletul îl faci netrebnic prin amărăciunea urii? Ce folos este atunci când îți înfățișezi trupul ca o făclie prin starea în picioare de toată noaptea, dar nu ai lumina sufletului care vine din iubirea de aproapele cumpărată prin răbdarea necazurilor și împăcarea preafierbinte?"

12. Acestea știindu-le, așadar, întocmai, maicilor, întoarceți-vă de la întristarea unora împotriva altora ca de la una care aduce sufletului un regim de viață bolnav și urât, și îmbrățișați iubirea unora față de altele ca pe una care aduce o hrană folositoare și o plăcere dumnezeiască. Ca păzite de puterea iubirii să ajungeți la măsura vârstei plinătății lui Hristos [*Ef* 4, 13] Care v-a iubit pe voi. Căruia fie slava și puterea în vecii vecilor. Amin.

8
Despre supunerea față de întâi-stătătoare [egumenă][35]

1. Surorilor și maicilor, cel ce vrea să-și facă o casă cheamă un constructor, îi arată planul și-i descoperă volumul cheltuielilor care stau în puterea sa. Îi încredințează procurarea materialelor, iar el pornește construcția casei sale. Să vedem deci ce face meșterul când începe să construiască. Negreșit înainte de orice altă lucrare pune temelie, și încă o temelie tare, pentru ca întreaga povară a casei fiind în siguranță, să fie păzită neclintită [cf. *Mt* 7, 24–27]. Să luăm acest mod de a proceda drept un model/o regulă [*typon*] al vieții noastre [monahale][36].

2. Știți că fiecare dintre voi v-ați făcut prin Sfântul Botez o casă a lui Hristos, căci zice Apostolul: „Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat" [*Ga* 3, 27] și, iarăși: „Nu știți că sunteți un templu al lui Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi?" [*1 Co* 3, 16]. Prin urmare, deși e o casă prin darul lui Hristos, fiecare din voi n-a păzit însă poruncile lui Hristos care înnoiesc și păstrează casa, cu alte cuvinte curăția băii mântuitoare [*Ef* 5, 26; *Tit* 3, 5], ci iubind omul cel vechi [*Rm* 6, 6; *Ef* 4, 22; *Col*

[35] Datat de I. GRIGOROPULOS (1996) între 6 august 1318 și 18 februarie 1319.

[36] Cf. *Patericul*, avva Pimen 130 (*PG* 65, 353C–356A) și AVVA DOROTEI, *Învățătura* 14 (*SC* 92, p. 420–428; *FR* IX, 1980, p. 618–621).

3, 9], cel stricat prin poftele amăgirii [*Ef* 4, 22], s-a putrezit făcându-se roabă patimilor trupului și îmbrățișând obiceiul irațional al lumii, care e idioritmia, nesupunerea, neascultarea, contradicția, iubirea de sfadă, mulțumirea de sine și celelalte lepădături ale voii iubitoare de plăcere. Căci acolo unde nu locuiește Hristos, își fac locul asemenea dispoziții. Iar acolo unde se lucrează porunca lui Hristos, acolo e și Hristos, Care zice: „Cine păzește poruncile Mele acela Mă iubește pe Mine, și el va fi iubit de Tatăl Meu, și Eu și Tatăl Meu vom veni și ne vom face la el sălaș" [*In* 14, 21. 23].

3. Vezi cum facerea poruncilor păstrează casa sufletului și-L sălășluiește pe Hristos în ea? Iar poruncile lui Hristos cuprind negreșit renunțarea nu numai la toate rudele și lucrurile lumii, dar și la cugetul lumesc și la repezeala limbii și la tot obiceiul irațional al simțurilor. „Căci dacă nu va renunța cineva la toate averile lui nu va putea fi ucenic al Meu" [*Lc* 14, 33]. Porunca lui Hristos e supunerea sufletului și a trupului față de întâi-stătătoare, tăierea voii proprii și a tuturor celorlalte câte sunt ale omului vechi, și care sunt încălcarea poruncilor lui Hristos și păcatul călcării care destramă casa sufletului.

4. Acestea știindu-le și vrând să vă gătiți sălaș în ceruri, ați lăsat lumea și ați ales viețuirea mai presus de lume a ascezei, grăbindu-vă să reclădiți vistieria curată a lui Hristos. Căci Hristos locuiește și e văzut în curăție, fiindcă zice: „Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu" [*Mt* 5, 8]. Deci, dat fiind că doriți să vă faceți casă a lui Hristos, folosiți-vă negreșit și de cel mai bun Meșter pentru construcția mântuirii voastre, fără de Care nu puteți face nimic [*In* 15, 5]. Acesta e Hristos, Economul și Constructorul mântuirii voastre, Ziditorul duhurilor și al trupurilor, căci zice [Scriptura]: „Înțelepciunea și-a zidit sieși casă" [*Pr* 9, 1]. Dar El este și temelie, căci zice Apostolul: „Nu poate fi pusă altă temelie decât cea pusă, Care este Hristos" [*1 Co* 3, 11]. Căci El, ca Unul ce este Virtutea desăvârșită, a arătat și a poruncit ascultarea și supunerea

„făcându-Se ascultător până la moarte, și încă moarte pe cruce" [*Flp* 2, 8].

5. Înțelegeți, rogu-vă, sensul cuvintelor. Curăția inimii și sfințirea trupului sunt casa lui Hristos. Temelia acestei case e supunerea și ascultarea pentru Hristos față de întâi-stătătoare. Edificiul curăției este iubirea din tot sufletul față de Hristos și dispoziția sinceră față de surori, căci zice [Apostolul]: „Știința îngâmfă, dar iubirea zidește" [*1 Co* 8, 1]. Căci așa cum prietenia trupului lucrează toată patima, tot așa și iubirea de Hristos îmbrățișează orice fel de virtute.

6. Deci așa cum edificiul casei se întinde în sus prin punerea una peste alta a pietrelor, tot așa și asceza progresează în suflet înaintând din virtute în virtute [cf. *Ps* 84, 8]. De aici însă sufletul începe să se înalțe și să se mândrească din pricina progresului în virtuți [*aretai*], precum am zis. De aceea, el are nevoie ca de un acoperiș de smerita-cugetare [*tapeinophrosyne*]. Căci așa cum acoperișul pus adăpostește edificiul casei, așa și smerenia învăluie și păstrează curăția dobândită prin virtuți. Fiindcă așa cum „orice inimă înălțată e necurată la Domnul" [*Pr* 16, 5], tot așa sufletul care cugetă smerit e negreșit curat la Dumnezeu; căci El zice: „Învățați de la Mine că sunt blând și smerit cu inima și veți afla odihnă sufletelor voastre" [*Mt* 11, 29]. Dar ce este odihna sufletului? Locuirea în el a lui Hristos, căci atunci când smerita-cugetare face să adoarmă tulburarea patimilor, se arată harul lui Hristos și acesta înseninează inima și, rugându-se, aceasta spune cu veselie: „Plăcute să-i fie Lui cuvintele mele, iar eu mă voi veseli de Domnul" [*Ps* 103, 34]. Căci în sufletele blânde Se odihnește Domnul și harul Său se dă celor smeriți, [cf. *Pr* 3, 34; *Iac* 4, 6; *1 Ptr* 5, 5], celor supuse nu celor nesupuse, celor ce cinstesc ascultarea prin fapte nu celor ce îmbrățișează neascultarea, celor ce primesc voia întâi-stătătoarei, nu celor ce țin la voile lor proprii și sunt puse în mișcare spre iubirea de sfadă.

7. Întărit în starea celor dintâi, sufletul e întemeiat pe piatră, adică pe paza poruncilor lui Hristos. De aceea nu e

înecat de ploaia gândurilor pătimaşe, nu e luat de vânturile slavei deşarte [*Mt* 7, 24–25], nu vine la contradicţie. Neclintit şi nebiruit de ispitele care vin asupra lui din afară ca nişte râuri, îndepărtează surorile care-l întristează; ţinând tare răbdarea lui Hristos, poartă toate cu îndelungă-răbdare [*makrothymos*].

8. Dar sufletul ţinut de dispoziţia celor din urmă are temelia de nisip a voinţei iubitoare de plăcere. Şi e neîndoielnic tulburat de gânduri care-şi succed unele altora, de bănuieli şi slave deşarte şi nu poate rezista prin răbdare nici unui necaz care i se întâmplă, ci purtat spre pofte, mânii, strigăte şi un alt mod de nestare, suferă cădere mare [cf. *Mt* 7, 26–27]. Fiindcă a fugit de lume, dar n-a lăsat lumea; a îmbrăcat haina monahală, dar n-a dezbrăcat cugetul trupesc, a ieşit din Egipt, dar n-a intrat prin păzirea poruncilor în pământul făgăduit, de aceea şi are cugetele risipite ca nişte oase [cf. *Nm* 14, 32–33] în apucăturile deşarte ale petrecerii dinainte în lume şi se aseamănă bărbatului nebun care suportă osteneala, dar nu are câştig, care făgăduieşte să lucreze via, dar nu vine şi, de aceea, nu primeşte plată [*Mt* 21, 28–31]. Izbăveşte-ne, Doamne, de o asemenea dispoziţie sufletească prin mijlocirile Preacuratei Tale Mame şi ale Sfinţilor care Te-au iubit pe Tine. Amin.

9
Învăţătură care lămureşte conduita la care sunt îndatoraţi monahii în viaţa de obşte[37]

1. Daţi-mi puţin atenţia gândului, rogu-vă, şi acordaţi ascultare cuvintelor mele, ca să înţelegeţi lucrarea celui rău care ne fură şi ne convinge să facem voile lui ca pe ale noastre. Căci cunoscând răutatea lui veţi putea cu ajutorul lui Dumnezeu să rezistaţi răutăţii lui şi să zdrobiţi acele lui. Strângând felurite mlădiţe cultivatorul le sădeşte într-un loc şi aşa face o vie şi arată multă purtare de grijă privind la rodul ei. Tot aşa Cultivatorul celor bune Hristos [*In* 15, 1] v-a adunat din diferite locuri într-un singur sălaş şi şi-a făcut o viaţă de obşte [chinovie], ca toţi să aduceţi Stăpânului rodul înţelegerii/armoniei şi iubirii [*homonoias kai agapes*].

2. Chinovia este deci alegere a lui Hristos, cor al celor aleşi, mulţime dedicată lui Dumnezeu, tovărăşie de drum care urmează lui Hristos ţinând crucea şi întărită de cruce. Chinovia e o tabără dumnezeiască, o linie de bătaie sfântă, o oştire a Duhului care luptă împotriva duhurilor răutăţii [*Ef* 6, 12]. Chinovia de aceea se numeşte viaţă comună pentru faptul că din monahii amestecaţi care se strâng în

[37] Datat de I. GRIGOROPULOS (1996) între 6 august 1318 şi 18 februarie 1319. Un studiu şi o traducere parţială a acestui *Cuvânt* la S. SALAVILLE, „La vie monastique grecque au début du XIVe siècle d'après un discours inédit de Théolepte de Philadelphie", *Études Byzantines* 2, 1944, p. 119–125.

unul și același sălaș ea face o locuință, o viață, o voință și o socotință [*gnomen*] comună și nimeni din chinovie nu mai are ceva propriu, ca să rupă simfonia comună și legământul și făgăduința după Dumnezeu, pe care le-a făcut fiecare promițând înaintea lui Hristos să facă ascultare față de întâistătător și întreaga frăție.

3. Căci dacă unul singur sfâșie prin socotința [*gnome*] sa tovărășia de același gând a fraților, vrăjmașul îndată găsește loc și prin unul se grăbește să pună stăpânire și pe ceilalți. De aici se fac partidele, dihoniile, disensiunile, diviziunile, tulburarea și confuzia. Unul e favorabil față de cutare, dar ostil față de ceilalți, altul e de acord cu cine vrea, dar cu ceilalți se contrazice și se luptă. Și astfel chinovia nu se vede un corp și respinge capul, căci e nesocotit întâi-stătătorul sau, mai bine zis, Hristos, ale Cărui membre suntem toți iar El este Capul tuturor [*1 Co* 6, 15; 12, 27; *Ef* 4, 15; *Col* 1, 18].

4. Isihastul cade ușor pradă uneltirilor fiindcă aleargă de unul singur și, dacă se împiedică, n-are cine să-l ajute. Dar cel intrat în rândurile unei frății se luptă cu încredințare/certitudine [*plerophoria*]. Se bucură de mulți care-l ajută, căci poartă în amintire faptul că „nu este bine ca omul să fie singur pe pământ. Să-i facem ajutor pe măsura lui" [*Fc* 2, 18]. Însingurarea nu este bună celui singur, așa cum monotonia nu este bună celui cu voință proprie; căci „vai celui singur" [*Ecc* 4, 10]. Petrecerea împreună cu mulți e sigură, căci zice [Psalmistul]: „Iată ce este bun sau ce este frumos decât numai ca frații să locuiască în același loc" [*Ps* 132, 1] și „Un frate ajutat de alt frate e o cetate tare" [*Pr* 18, 19] și „Unul să zidească pe unul" [*1 Tes* 5, 11].

5. Acesta este harul vieții în comun, acesta e ajutorul tovărășiei de drum: împrejmuirea sălașurilor [chiliilor] e una singură, casa sfintelor imne [biserica] e aceeași, masa hranei e aceeași. Toate sunt comune și sunt aceleași pentru toți, pentru că așa cum sunt cele dinafară, așa să fie comune și cele dinăuntru, și încă mai mult cele dinăuntru, astfel încât

toți să gândească aceleași, să vrea aceleași, să fie de acord în aceleași, pentru ca voința tuturor să fie judecata fiecăruia și, iarăși, voința unuia să fie dispoziția tuturor. Văzând vrăjmașul o astfel de înțelegere și negăsind nici o ruptură, nu are unde să-și vâre ca un cap atacul/momeala dihoniei, ca să forțeze să intre înăuntru restul trupului său de târâtoare și să arate modurile de comportare ale iubirii de sfadă. De aceea, se și retrage pe furiș din sfânta înțelegere a fraților temându-se de tabăra lor, și dușmanul e scos afară nelucrător.

6. Fiecare să vadă harurile monahilor care trăiesc amestecați [împreună]. Cine petrece în tovărășie n-are avere proprie, nu are nimic propriu care să-l împrăștie. Și chiar dacă administrează o avere și e împrăștiat, face aceasta pentru comunitate și se ocupă de odihna comună. Acesta este privilegiul său: să ostenească și să slujească corpului chinoviei, căci fiecare membru al trupului împlinește prin lucrarea sa proprie nevoia întregului corp.

7. Nu se ocupă de hrană și îmbrăcăminte. Nu doarme când vrea și cât vrea, căci bătaia toacei și datoria slujirii care-i revine nu-l lasă să stea liniștit. Vede pe cel ce merge în grabă la adunarea imnelor dumnezeiești și fie din râvnă, fie de rușine se grăbește și el la adunare. Făcând un lucru bun nu și-l atribuie lui însuși, ci îl atribuie ajutorului fraților. De aceea nu se înalță, socotind că izbânda e a altora, nu a lui însuși. Când e înfrânt, se învinuiește pe sine însuși conștient fiind de slăbiciunea voinței sale. De aceea se întristează și se smerește. Adunându-se în biserică la săvârșirea psalmodiei, dacă priveghează, trezește din somn și pe cel leneș, iar dacă e leneș, e trezit din somn de aproapele. Și așa devin cu toții o cetate tare ca unii care se ajută unii pe alții [*Pr* 18, 19].

8. Dacă a auzit ceva întristător sau a suferit ceva neplăcut de la aproapele, fie a răbdat și a lăsat întristarea și așa pe cel care l-a întristat l-a folosit, iar pe sine însuși s-a încununat ca un biruitor, fie s-a tulburat și n-a spus și s-a arătat luptător, ca unul care a biruit jumătate din răutate, fie nesu-

ferind s-a întristat în schimb ca unul mic la suflet și căderea lui s-a făcut de multe ori sculare. Căci venind la simțirea duhorii patimii care a dus la înfrângerea sa, s-a întărit pe sine însuși pentru a nu mai cădea în micime sufletească, ci a se înarma pe sine însuși prin rugăciune și răbdare și a lupta în acest chip împotriva patimii. Și cine va vesti oare câte și ce câștigă cel ce petrece cu înțelegere în mijlocul [comunității] imitându-l pe Adam înainte de neascultare?

9. Așa cum acela mânca „din tot pomul din rai" [*Fc* 2, 16], așa și acesta se uită la toți frații săi spre zidirea lui în iubire. Imită de la unul înflăcărarea pentru adunare [slujbele de la biserică] și de la altul starea cu frică, de la unul înfrânarea în toate și de la altul postul măsurat, de la unul stăruința în rugăciuni și de la altul tăcerea bine-vorbitoare, și, iarăși, de la altul stăruința în încercări. Și, simplu spus, culegând cele în care s-au distins toți, gustă mierea virtuții și se face părtaș al luminării iubirii dumnezeiești.

10. Chiar dacă din răpire sau neștiință i se întâmplă să cadă cândva în vreo greșeală, dacă i se aduce aminte acest lucru de către unul din frați, nu respinge îndată aducerea-aminte socotind-o un sfat al unui frate oarecare; ci, primind-o ca pe un îndemn al întâi-stătătorului, sau, mai bine zis, ca pe porunca lui Hristos, se îndreaptă. Și mai întâi slăvește pe Dumnezeu Care l-a pus în mișcare pe fratele să-i spună din iubire cele cuvenite; după care socotind intervenția lui ca pe o poruncă și mustrarea lui ca pe o judecată dumnezeiască, se arată pe sine însuși din faptele lui înțelept și drept; căci zice [Scriptura]: „Mustră pe cel înțelept și te va iubi. Dă prilej celui înțelept și mai înțelept va fi. Fă cunoscut celui drept și el va adăuga a primi" [*Pr* 9, 8–9].

11. Acestea sunt deprinderile celor ce se luptă potrivit lui Dumnezeu și meditările și semnele distinctive ale celor ce practică împreună asceza cu cunoștință. Dar am socotit drept să vă spun și cele pe care am ajuns să le văd și să le aflu, ba chiar și să le pățesc — căci și eu am fost în comuniunea acelor bărbați fericiți și sfinți — ca să vreți să vă

aprindeți de zel și să nu umblați în cele rele depărtându-vă de bine și urmând obiceiului irațional.

12. M-am nimerit să fiu adeseori la diferite adunări ale unor frați luminați de frumusețea ascultării și ascultători față de niște bărbați ai Duhului, bătrâni la trup, dar tineri la suflet și aprinși de dorul înflăcărat al lui Hristos, mult încercați și cu renume, care dintr-o credință sinceră, din făptuire și contemplație au dobândit virtute încercată. Petrecând împreună cu o asemenea ceată sfântă, am văzut lucruri pline de străpungere, smerenie și iubire, săvârșite nu numai în privegheri, dar și la adunarea mesei și celelalte slujiri[38].

13. Căci dacă în timpul săvârșirii sfintelor imne cuiva îi venea în minte un cuvânt vechi de pe vremea când petrecea în oraș sau își aducea aminte de ceva spus recent de un frate și atunci un râs se punea în mișcare în inima sau pe buzele sale, ori primea un gând pătimaș sau grăia cuvinte neserioase cu aproapele său, el însemna acestea și, fie în timpul citirii, fie după sfârșitul imnelor sfinte, stând frații în jurul bătrânului, își trâmbița nesocotința înaintea fraților și cerea iertare. Pe care primind-o, era învățat de bătrânul despre înfrângerea sa și lăudat pentru pocăința sa și îndrăzneala mărturisirii, și slobozit la casa sa.

14. După care, folosind prilejul, bătrânul îi învăța pe frați arătându-le luarea-aminte/atenția riguroasă a celui ce făcuse pocăință și rectitudinea voinței sale din pricina mărturisirii deschise a rușinii lui, precum și străpungerea lui de care fiind împins se mărturisise cu îndrăzneală. Și auzind toate acestea, frații îl lăudau pe fratele și se zideau pe ei înșiși, făcându-se mai buni prin venirea la imitarea unor lucruri ca acestea.

15. Aceasta se săvârșea în adunarea psalmodiei [la slujbe], dar ceva asemănător se făcea și în adunarea mesei. Aici

[38] Experiențele autobiografice relatate de Teolipt aici amintesc de cele relatate de IOAN SCĂRARUL în *Scara* 4 „despre fericita ascultare" (*PG* 88, 684D sq; *FR* IX, 1980, p. 77 sq).

gustarea din cele puse înainte și ascultarea celor citite se făceau de toți într-o tăcere deplină. Iar dacă se întâmpla cuiva să vorbească în liniște cu aproapele său sau să spună ceva în auzul tuturor, i se aducea aminte fie de aproapele său, fie de fratele încredințat cu disciplina. Și acesta se scula îndată și făcea o metanie bătrânului și apoi celui ce i-a adus aminte și, așa făcând, ședea la locul lui și mânca restul mesei în tăcere deplină.

16. E folositor să povestim spre priceperea voastră și acest lucru. Un frate a fost trimis de bătrânul său la o slujire, dar, întârziind, a ajuns după masa fraților. Fiindcă și el avea nevoie să mănânce, a fost îndemnat de cel ce slujea la masă să guste ceva de mâncare. Șezând deci amândoi și unul slujind, iar celălalt fiind servit, cel ce mânca era războit de lăcomia/nebunia pântecelui [*gastrimargia*] și voia să mănânce înfulecând. Fiind însă împiedicat de slava deșartă, pentru că era de față slujitorul și era văzut de el, a făcut în auzul celui ce servea prilejuri de discuții și de vorbărie deșartă și așa, în timp ce acesta era ocupat cu răspunsurile la cuvintele sale deșarte, cel slujit mânca cu toată îngăduința, dar și scăpa de condamnarea celui ce servea care nu înțelegea modul lăcomiei/nebuniei pântecelui său.

17. Acestea i le sugera patima și potrivit acestei sugestii s-au și săvârșit lucrurile. Dar după ce și-a umplut pântecele și lăcomia/nebunia pântecelui — nemiloasă doamnă — a încetat să-l mai biciuiască, a urmat demascarea conștiinței lovindu-l și punându-i sub ochi greșelile: că s-a făcut rob al lăcomiei pântecelui și slavei deșarte — al celei dintâi din pricina plăcerii, iar al celei de-a doua din pricina faptului că n-a fost condamnat — și că din acest motiv s-a arătat viclean față de cel ce i-a slujit, dându-i în schimb drept răsplată prilejurile vorbăriei deșarte.

18. Rănit fiindu-i sufletul cu aceste gânduri, s-a sculat în picioare și punând metanie fratelui său i-a descoperit toate și i-a cerut iertare. Dar acesta a luat asupra sa greșeala fratelui său și i-a făcut drept răspuns o metanie încă și mai fierbinte cerându-i el iertare. Iertându-l, așadar, și fiind iertat i-a grăit unele ca acestea:

19. „Eu, frate, m-am făcut pricina greșelii tale și a mele. Căci punându-ți pe masă cele de trebuință trebuia să mă retrag dându-ți îngăduința de a gusta hrană cât voiai. Iar dacă am preferat să te servesc spre mai marea ta odihnă, s-ar fi cuvenit, iarăși, ca stând de față să tac și să te servesc rugându-mă. Dar negrija mea a dat loc diavolului să ne ispitească pe amândoi: pe tine prin lăcomia pântecelui, iar pe mine prin vorbăria deșartă. Dacă aș fi fost atent și m-aș fi rugat, ție ți-aș fi retezat pornirea rea și m-aș fi păzit și pe mine însumi. Să ne iertăm deci unul pe altul și să destrămăm uneltirile ispititorului și de acum înainte să ne asigurăm că nu vom mai ceda sugestiilor venite de la el, ci le vom surpa încă de la prima lor ivire în gândire cu lancea rugăciunii."

20. Ceva asemănător se săvârșea și atunci când frații erau adunați la o slujire. Căci dacă unii rosteau cuvinte nesocotite, cel sârguitor se scula făcând o metanie celor ce grăiau cele deșarte, iar aceștia necunoscând scopul metaniei, se sculau făcând o metanie celui ce le-a adus aminte, primind aducerea-aminte și mulțumind fratelui și săvârșind restul slujirii în tăcere. Făcând așa, unul își vestea iubirea, iar ceilalți își făceau publică smerenia.

21. Ai văzut rivalitatea bună și zidirea frăției? Dar acum în chinovii se fac cele contrare. Căci adunându-se monahii în biserică, la masă și la slujiri, cu mintea sunt împrăștiați și cu limba vorbesc cele deșarte, și nu se mai găsește nimeni care să le reteze. Și dacă cineva străpuns la inimă își trâmbițează înaintea monahilor căderea proprie pentru a dobândi iertare sau, fiind cu zel pentru bine, îi aduce prin metanie aminte celui ce cade că trebuie să-și îndrepteze greșeala, îndată îl ironizează și îi întorc spatele, murmură, îl iau în râs și în bășcălie și se retrag unii batjocorindu-l iar alții luându-i-o în nume de rău, fără să înțeleagă smerenia fratelui și fără să purceadă la îndreptarea lor. Aceștia sunt

cei care nu vor să intre în Împărăţie iar pe cei ce vor să intre îi împiedică [*Mt* 23, 13].

22. Vedeţi să nu vă scape gândul falangei celei rele [a demonilor] care la ieşirea sufletelor noastre ne va întâmpina [în văzduh] ţinând lanţurile patimilor noastre de bunăvoie şi împiedicându-ne urcuşul[39]. Aceasta o vom păţi dacă vom fi împărţiţi în cuget, dacă suntem tulburaţi, dacă avem bănuieli unii împotriva altora, dacă suntem mici la suflet în întristările şi iritările care ni se întâmplă să ni le facem unii altora. Căci atunci nu mai suntem armată a lui Hristos, nu mai urmăm voii Celui ce ne-a înrolat în armata Sa, nu mai suntem fraţi şi aliaţi unii cu alţii luptându-ne împreună împotriva vrăjmaşului comun [*2 In* 2, 3–4], ci mânat fiecare de voia sa proprie luptă pentru propria sa socotinţă. Şi aşa trăim după trup şi iarăşi vom muri, potrivit Apostolului [*Rm* 8, 12–13].

23. Deci cum, purtaţi fiind de poftele proprii şi mişcându-ne unii împotriva altora, vom putea întoarce oştirea înfuriată a demonilor aşezată în linie dă bătălie împotriva noastră? Căci ceea ce aceia vor să facă împotriva noastră şi nu pot atunci când suntem sârguitori, aceasta o facem din indolenţă unii împotriva altora. Rămânând în întuneric tragem săgeţi unii împotriva altora [cf. *Ps* 10, 2], iar vrăjmaşii ne jefuiesc ca pe nişte stârvuri şi ne duc ca pe nişte robi captivi în locul gheenei gătit pentru ei [cf. *Mt* 25, 41]. Ce este mai nenorocit decât aceasta? Pentru că deşi am primit putere de la Hristos şi avem arme care pot nimici pe vrăjmaşii noştri [*2 Co* 10, 4], ne predăm pe noi înşine de bunăvoie în mâinile vrăjmaşilor.

24. Vrei să loveşti la vremea potrivită pe vrăjmaşul, să-l străpungi adânc cu lancea şi să-i rupi măruntaiele? Îţi voi făuri săgeţile pe care le-am primit de la Hristos Care a zdrobit porţile de bronz ale morţii şi a rupt zăvoarele de fier ale iadului [cf. *Ps* 106, 16]. Vrei să birui patimile şi să păstrezi harul pe care l-ai primit şi să slăveşti în toate membrele tale pe Hristos [*1 Co* 6, 20; *2 Ptr* 4, 11], ale Cărui făpturi suntem prin creaţie şi al Cărui trup suntem prin economie? Îţi voi arăta modul biruinţei pe care l-am învăţat de la Hristos, Care a biruit lumea [*In* 16, 33].

[39] Teolipt pare să aibă în minte aici ilustraţiile din manuscrisele cu miniaturi ale *Scării* (cf. J.R. MARTIN, *The Illustration of the Heavenly Ladder of John Climacus*, Princeton, 1954).

25. Fii bun faţă de fratele tău. Nu primi nicidecum vreo bănuială împotriva aproapelui, căci aceasta strică iubirea. Primeşte micimea sufletească pe care o întâlneşti la fratele tău ca pe a ta proprie, socotind pe cel care te-a întristat ca un membru al tău bolnav şi rechemându-l în tot chipul la iubire. Aşa gândind şi aşa fiind dispus, pe cel care te-a întristat şi te-a rănit la sugestia vrăjmaşului nevăzut l-ai folosit şi tămăduit prin suportarea răului, iar pe duşmanul care te-a lovit în ascuns l-ai întors înapoi pe faţă. Căci grăbindu-se să te vatăme prin întristare, drept răspuns, pe fratele care a căzut l-ai îndreptat prin iubire şi răbdare, iar pe vrăjmaşul l-ai vădit neputincios şi l-ai lăsat înnebunit că a fost făcut de râs.

26. Să ne grăbim aşadar să luăm din noi panoplia [toate armele] lui Hristos în care ne-am şi îmbrăcat [*Ef* 6, 11. 13], ca să salvăm puterea care ne-a fost dată şi să respingem săgeţile lui Beliar trase împotriva noastră în ascuns. Iar panoplia lui Hristos e treimea virtuţilor: credinţa, nădejdea şi iubirea [*1 Co* 13, 13]. Credinţă avem dacă fugim de cele prezente şi ne lipim de cele viitoare. Nădejde avem dacă lucrăm cele bune şi privim cele bune viitoare ca pe unele ce sunt deja împreună cu noi. Iar iubire avem dacă suntem legaţi de Hristos şi unii de alţii, dacă pentru Hristos purtăm de grijă de fiecare frate şi suportăm cu îndelungă-răbdare lucrurile întristătoare care cad peste noi. Căci „iubirea — zice [Apostolul] — nu socoteşte răul" şi „toate le rabdă" [*1 Co* 13, 4. 5 şi 7] pentru afecţiunea lui Hristos „Care ne-a iubit pe noi" [*Rm* 8, 37] şi a făcut unirea noastră. Lui fie slava în vecii vecilor. Amin.

10
Despre tăcere

1. Multă pază trebuie să arătăm, fraților[40], în jurul simțurilor trupului, fiindcă prin ele intră acul păcatului în suflet, îl omoară și-l face nemișcat față de tot lucrul bun; căci zice [Scriptura]: „Moartea a urcat prin ferestre” [*Ir* 9, 20]. Dar o asigurare încă și mai mare trebuie să vă faceți în jurul limbii, pentru că ea ce se face pentru omul neatent organ a mii de rele [cf. *Iac* 3, 6. 8]. Atât de cumplită e alunecarea care vine de la limbă, că e mai bine a cădea de sus pe pământ decât de pe limbă, cum auzim spunându-se [*Sir* 20, 18]. Căci celui ce cade de sus îi urmează fie boala, fie moartea trupească, dar unul ca acesta nu cunoaște distrugerea sufletului, ca unul care în amara moarte a găsit nădejde de ușurare prin disprețuire de sine și mulțumire[41]. Dar cel care nu-și păzește gura și și-a vătămat sufletul său, acela a adus cea mai mare vătămare și aproapelui său. Unul a suferit o vătămare trupească, celălalt a pățit o primejduire sufletească. Acolo vătămarea privește pe unul singur, aici pe mulți.

[40] Datat de I. GRIGOROPULOS (1996) între 6 august 1318 și 18 februarie 1319. Este singurul cuvânt duhovnicesc al lui Teolipt adresat direct unor monahi, probabil celor din mănăstirea de bărbați de lângă mănăstirea de maici de la Philanthropos Soter.

Cf. IOAN SCĂRARUL, *Scara* 11 „despre multa vorbărie și despre tăcere” (*FR* IX, 1980, p. 204–206).

[41] Sau prin Euharistie ca merinde a vieții veșnice.

Astfel încât de multe ori, condamnându-și repezeala, cel ce are limbă nerușinată își revine în fire prin părerea de rău pentru cădere, dar în cel ocărât de el sau care a primit gândurile lui vătămătoare a sădit amintirea și învățătura răutății și a făcut inima lui casă pentru diavolul. De aceea și prorocul, știind că într-adevăr căderea care vine din limbă este foarte grea, chemând pe fiii Bisericii și arătându-le calea mântuirii, le pune mai întâi drept mod de comportare al binelui faptul de a purta frâu pe limbă și de a avea o legătură pe buze; căci zice: „Dacă vrei să găsești viața și să vezi zile bune, oprește limba ta de la rău și buzele tale să nu grăiască vicleșug” [*Ps* 33, 13–14], prin „rău” interzicând rostirea cu ocară a răului și vorbirea răutăcioasă, iar prin „vicleșug” oprind răutatea și cele ce urmează ei, adică ironia și lingușeala, minciuna și cuvintele enigmatice[42] care rănesc în ascuns pe fratele.

2. Vai mie, nenorocitului, că așa cum am răsturnat întrebuințarea celorlalte membre, așa am răsturnat și întrebuințarea limbii! Căci am primit un astfel de organ de la Dumnezeu nu ca să rostesc cu el blasfemii împotriva lui Dumnezeu, nici ca să-l ocărăsc pe fratele meu sau să-l defaim și judec, ori ca să-l învinuiesc și să mint sau ca să împlinesc oricare alt fel de rău care-și are alcătuirea prin un asemenea membru, ci ca să rostesc învățăturile drepte, să vestesc cuvintele lui Dumnezeu, să laud pe Făcătorul și să elogiez pe aproapele, să-i grăiesc cele folositoare și să mă osândesc pe mine însumi, să îndreptățesc pe fratele meu și să triumf asupra diavolului ca unul ce este dușmanul comun al neamului nostru [cf. *Iac* 3, 9–10].

3. „Cine este” deci „înțelept și”-și „va păzi” limba și „va pricepe” [*Ps* 106, 43] virtuțile tăcerii în cunoștință? Celui ce-și încuie limba i se deschide ușa cunoașterii. Cine-și păzește gura își păstrează mintea nejefuită. Cine-și leagă buzele stă în împrejmuirea gândurilor proprii [cf. *Ps* 140, 3].

[42] Cu dublu sens.

Bărbatul tăcut își păzește mintea nedusă în robie [cf. *Pr* 13, 3; 21, 23]. Bărbatul tăcut observă de sus cursele fiarelor inteligibile [demonilor].

4. Bărbatul înfrânat își întoarce limba sufletului său spre Dumnezeu și, privind la El, se pregătește pentru primirea darurilor dumnezeiești ale harului; căci cântă împreună cu prorocul: „Auzi-voi ce va grăi întru mine Domnul, că va grăi pace peste poporul Său și peste cuvioșii Săi și peste ce ce-și întorc inima spre El” [*Ps* 84, 9]. Cine-și stăpânește cuvintele limbii, acela își va stăpâni ușor și patimile. Cine-și stăpânește limba, acela meditează la cuvintele poruncilor dumnezeiești, „ca să nu grăiască gura sa lucrurile oamenilor” [*Ps* 16, 4].

5. Cine tace în cunoștință [*en gnosei — Sir* 32, 8], acela a omorât pe omul simțirii și a făcut viu pe omul minții, „căci Eu omor și fac viu” [*Dt* 32, 39; *1 Rg* 2, 6].

6. Cine tace în cunoștință, acela a încuiat ochii trupului și i-a deschis pe cei ai sufletului, a văzut soarele inteligibil, a disprețuit cele prezente și a privit ca în oglindă la cele viitoare.

7. Cine tace în cunoștință, acela a zămislit frica de Dumnezeu, a venit la aducerea-aminte de căderile sale, a primit gândul la judecata viitoare și a născut duh de străpungere [*Is* 29, 10; *Rm* 11, 8] și a împletit plânsul. Și rămânând în chilia sa ca într-un mormânt, își plânge mintea sa omorâtă de pofte și dobândește îngeri care suferă împreună cu el și îl mângâie; căci zice [Scriptura]: „Fericiți cei ce plâng, că aceia se vor mângâia” [*Mt* 5, 4].

8. Cine tace în cunoștință, acela își păzește comoara pe care o are și și-o procură pe cea pe care nu o are. Dar cel repezit cu buzele [*Pr* 13, 3] o risipește și pe cea pe care o are și nu suportă nici ca ea să se strângă în alții.

9. Cine tace în cunoștință, acela s-a înstrăinat de lume și, trimițându-și mintea în veacul viitor, s-a odihnit de toate cele în care navighează cei ce se saltă pe valurile acestei agitate vieți.

10. Cine tace în cunoștință, acela își adună gândurile din risipirea minții spre simțuri și-și simte fumul patimilor sale, veștejește înclinarea spre plăcere a trupului prin suspinare și întristare și se grăbește să aprindă focul iubirii dumnezeiești.

11. Cine tace în cunoștință, acela și-a arat inima cu frica dumnezeiască ca și cu un plug, a sădit gândul pocăinței, l-a udat cu gândul morții și a cultivat roada nepătimirii.

12. Cine tace în cunoștință, acela iese din cele plăcute încă înainte de ieșirea din viață și, fiind în lume, e ca și cum n-ar fi în lume [cf. *1 Co* 7, 31]. Și, deși e văzut, nu e cunoscut, căci nevorbind cu nimeni rămâne necunoscut pentru ochii celor care văd. Când este lăudat, unul ca acesta se socotește nenorocit, pentru că i-a amăgit pe cei ce-l văd. Iar fiind învinuit, se osândește pe sine, pentru că știe că aceia care-l învinuiesc spun adevărul. De aceea nu se gândește să se apere, căci toată grija sa și-a înfățișat-o la înfricoșatul tribunal al lui Hristos [*Rm* 14, 10], meditând ziua și noaptea cum să-L împace pe nemitarnicul Judecător în ziua judecății.

13. Acestea gândindu-le deci și noi mereu, să strigăm către Dumnezeu: „Pune, Doamne, strajă gurii mele și ușă de îngrădire împrejurul buzelor mele” [*Ps* 140, 3], precum și cunoștință care înțelege gândurile noastre [*Pr* 9, 6], ca „să păzim căile noastre pentru a nu păcătui cu limba” [*Ps* 38, 2] și cu cunoștința, ci cu frică dumnezeiască să deschidem și să închidem gurile noastre. Căci Tu singur poți să păzești intrarea în cunoștință a minții noastre și ieșirea ei pe limbă, și Ție se cuvinte slavă, cinste și închinare, Tatălui și Fiului și Duhului Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

11

Cuvânt despre post citit în Duminica Brânzei[43]

1. Crugul timpului ne-a adus acum la preacinstitele zile ale înfrânării, aducându-ne de la vijelia valurilor uşurătăţii trupeşti la limanul cel larg şi senin al strâmtimii postului. Căci de mâine începem să umblăm pe drumul lui. Deci aşa cum atingem începutul său, tot aşa să primim şi sfârşitul lui, pentru ca ţinând postul să culegem şi toată tămăduirea care vine de la el. Iar început al înfrânării nu spun că e prima zi din cele numărate după ea; şi, iarăşi, sfârşit al ei nu spun că este ultima zi care completează cele patruzeci de zile, fiind ultima din cele dinaintea ei. Căci cine se uită la măsura zilelor postului şi socoteşte străbaterea lor puţin câte puţin, acela îşi face publică înclinaţia spre plăceri a sufletului său. Pe care văzând-o împiedicată de post, simţind disconfort îşi închipuie lungimea lui limitată şi-şi uşurează astfel povara care-i vine din înclinaţia lui spre plăcere, întrucât după trecerea celor patruzeci de zile iarăşi se va îndopa fără teamă de mâncăruri mai groase şi mai felurite. Nu la acestea mă gândesc deci atunci când vorbesc de în-

[43] Duminica ce precedă Postul Mare şi în care la Liturghie se citeşte pericopa *Mt* 6, 14–21. Datat de R. SINKEWICZ (1992) 5 martie 1318, iar de I. GRIGOROPULOS (1996) 18 februarie 1319, cuvântul lui Teolipt nu conţine nici o aluzie specific monahală; de aceea se poate ca el să fi fost ţinut iniţial la Filadelfia şi trimis apoi spre zidire sufletească monahiilor şi monahilor mănăstirii Philanthropos Soter din Constantinopol.

ceputul şi sfârşitul postului, fiindcă a măsura zilele postului e propriu celor iubitori de plăcere şi care şi-au agonisit doar chipul din afară al postului, iar nu substanţa lui.

2. Început al postului numesc abţinerea de la mâncărurile multe şi grase, iar sfârşit al postului retezarea patimilor şi căderilor, pentru care a şi fost legiuit postul trupesc, care e folositor dacă are unit cu el şi postul duhovnicesc — respingerea celor rele — care completează definiţia postului. Şi ca să înveţi că acesta este adevăratul post, ia în minte Legea scrisă care, împărţită în literă şi duh, călăuzeşte pe cel care îşi are gândirea la lege conducându-l de la literă la duh; de aceea zice şi Apostolul: „Litera ucide, dar Duhul face viu" [*2 Co* 3, 6]. Ceva asemănător înseamnă şi legea postului; căci cuprinzând abţinerea de la mâncăruri şi patimi, prin lipsirea de hrana trupului îndreaptă pe cel ce posteşte spre curăţia sufletului.

3. Vezi aşadar ca nu cumva postind de la mâncăruri să socoteşti că îţi este de ajuns numai acest lucru şi, trecând cu vederea postul mai bun, să te asemeni iudeilor care, ca unii groşi la gândire, s-au alipit de literă, şi să te afli săvârşind un post iudaic; căci aceştia, urmărind Legea, n-au ajuns la legea duhovnicească [*Rm* 9, 13]. Deci cel care-şi mărgineşte postul numai la abţinerea de la hrană, dar îşi hrăneşte sufletul cu patimi iraţionale şi cu cuvinte şi moduri de comportare rele, e lovit de o săgeată cu două vârfuri, întrucât din pricina prieteniei faţă de patimi suferă plăcerea, iar din pricina postului falsificat suferă de slavă deşartă; iar plăcerea şi slava deşartă sunt săgeţile cele mai ascuţite ale celui rău. Ia sufletul de la trup, şi trupul se va arăta mort. Separă postul de suflet, şi sufletul va fi omorât de patimi. Leagă sufletul de trup, şi acesta se va scula spre o nouă viaţă. Uneşte postul de suflet, şi vei avea un suflet viu şi treaz spre fapte bune.

4. Eu însă îţi voi înfăţişa postul adevărat şi care este realizarea lui. Ceea ce este podul peste un loc povârnit şi prăpăstios sau peste un râu care desparte suprafaţa văzută a

pământului, aceasta face și postul între trup și duh. Căci acolo, unind extremitățile a două pământuri separate între ele și primind pe spatele său pe cei ce trec pe el, podul face practicabil ținutul necălcat și ne transportă fără primejdie de partea cealaltă. Iar aici postul, aducând leacurile deprinderilor proprii, vindecă bolile și, destrămând împărțirea și lupta, împacă și unește părțile aflate în luptă.

5. Căci printr-un regim de viață frugal și prin mâncare puțină el păstrează viața trupului, dar face trupul neîmprăștiat, ușor și bine încordat pentru luptele ascetice, astfel încât să poată să privegheze, să psalmodieze și să facă îngenuncheri cu râvnă și să ia parte la adunările [slujbele] din biserică și să săvârșească slujirea încredințată cu vigoare. Iar mintea o face trează și veghetoare ca una eliberată, din pricina gustării măsurate și simple din cele necesare, de somnul greu și imaginație. Căci atunci rămânând netulburată și păstrându-și agerimea din pricina faptului că nu e împovărată, precum s-a zis, de pâcla lăcomiei, mintea își are puterea văzătoare curată.

6. De aceea, ea înțelege modurile de comportare ale obișnuinței deșarte și cuvintele gurii rostite pripit și fără judecată. Vede gândurile care se furișează în gândire. Observă necuviința patimilor și, nesuportând urâtul rușinii, se întoarce de la cele rele ca unele care desființează nădejdea mântuirii și îndrăzneala la Dumnezeu. Fiindcă atunci distinge fără rătăcire că nu e nici un folos din abținerea de la mâncăruri dacă patimile latră ca niște dulăi prin gândurile și prin cuvintele rele și mușcă sufletul prin modurile de comportare nelalocul lor.

7. Ce înrudire este între lumină și întuneric? Ce comuniune este între Hristos și Beliar [*2 Co* 6, 14–15]? Slujesc lui Hristos prin postul văzut și mă închin lui Beliar prin patimi și restul petrecerii mele rele. Vai mie rătăcitului, vai mie fățarnicului/ispititorului! În afară iau chipul unui ucenic al lui Hristos, iar prin păcat sunt rob al vrăjmașului. Fac trafic cu harul postului. Amestec nemâncarea cu neînfrâna-

rea ca vinul cu apă. Nu pun carne în gură, dar cu dinții defăimării, ai osândirii, ocării și ironiei îl mănânc pe fratele. Mă abțin de la pește, dar am ținerea de minte a răului care îmi se furișează în suflet, și prin gânduri nerostite îl rănesc pe fratele meu. Nu mănânc brânză, dar fermentez împotriva aproapelui și stau la pândă ca să-l prind și să-l dobor. Untdelemnul nu-mi unge gâtlejul, dar plăcerile trupului îmi îngrașă în chip scârbos sufletul, și aceasta deși în fiecare zi port în gură și rostesc versetul din psalm care zice: „Certa-mă-va dreptul cu milă și mă va mustra, iar untdelemnul păcătosului să nu ungă capul meu" [*Ps* 140, 5].

8. Mă va certa și mă va face înțelept prin nemâncare măsurată postul care mă îndreptează — virtutea cea mai veche și care locuiește pururea împreună cu mine. „Mă va certa" însă „cu milă", adică cu micul necaz al unui regim strict — căci zice [Scriptura]: „În necaz mic ne-ai certat pe noi" [*Ps* 26, 16] — „și mă va mustra", ca să nu săvârșesc postul pe jumătate, astfel încât să mă abțin de la mâncăruri și să nu mă curăț de patimi. „Iar untdelemnul păcătosului", adică plăcerea lunecoasă a păcatului, „să nu ungă" în chip amăgitor „capul meu", adică mintea conducătoare a simțurilor mele.

9. Fug de băutul de vin, dar îndrăgesc beția irascibilității iraționale. Exersez tăcerea, dar scot strigăte de mânie. Mă țin departe de femeie, dar îmi umplu ochii de pofta desfrânării. Sunt cumpătat cu trupul, dar, zugrăvindu-mi cu gândul priviri plăcute, îmi găsesc plăcerea în gânduri. Mănânc puțin, dar vorbesc degrabă împotriva aproapelui. Mă sârguiesc spre închinăciuni, dar nicidecum nu-mi plec cugetul spre smerenie. Îngenunchez rugându-mă, dar zbor prin văzduh pe aripile mândriei. Prin cuvinte mă arăt curat, dar închipuindu-mi lucruri înalte, mă fac necurat în mine însumi. „Căci tot cel cu inima înaltă e necurat la Domnul" [*Pr* 16, 5]. Nu mă abțin să-i mustru pe alții ca un drept, dar nu suport să primesc de la altul îndemn sau aducere-aminte întâmplătoare. Nu obosesc denunțând căderile altora și tră-

gând de fratele, dar sunt zăbavnic și amân să-mi socotesc greșelile mele și să arăt zdrobirea care se cuvine pentru ele.

10. Fie defaim progresul cu fapta al aproapelui ca un invidios, fie mi-l atribui mie însumi ca unui mistagog, și trâmbițez punând înainte ca adevărată păruta lui greșeală. Pe fratele care cade în fața mea ca un rob îl laud ca un mândru, pentru că mă socotește superior, iar pe cel ce mă laudă, îl măresc ca unul plin de slavă deșartă vrând să întăresc laudele care mă privesc ca fiind spuse de cineva mare. De la cel ce vrea să vină la mine și să vorbească cu mine mă întorc cu scârbă, și când acesta se smerește din pricina cererii pe care vrea să o facă, mă umplu de furie.

11. Postul dăruie minții vederea acestor afecțiuni, porniri și fapte nearătate și de multe feluri. Iar mintea văzând toate acestea, petrecând ca în eter din pricina seninătății care vine din înfrânare, simte urâciunea patimilor și înțelege urâțenia relelor. De aceea, luminată de lumina discernământului, e pusă în mișcare spre gânduri bune care sugerează modurile îndreptării.

12. Mâncărurile fac îndrăzneț trupul, iar răutățile învârtoșează sufletul. Băutul vinului pune pe foc trupul, iar patimile iraționale provoacă un incendiu în gândire. Am desființat mâncărurile bogate și grase, și gust cu măsură legume uscate și crude precum și apă, ca să-mi fac curat trupul. Voi desființa însă și greșelile rușinoase și voi pune la pieptul meu modurile virtuților, ca să-mi curăț inima și să mă fac templu al lui Dumnezeu [*1 Co* 3, 16; *2 Co* 6, 16]. Iar Hristos va locui în ea prin rugăciune și va umbla în ea prin postire [cf. *2 Co* 6, 16], alungând de la mine orice gând și cuvânt rău, precum și orice faptă rea, așa cum, atunci când a petrecut în trup, i-a alungat pe vânzători și negutători din templu [*Mt* 21, 12]. Dacă mă gândesc la acestea și transpun cuvintele în fapte, atunci arăt post adevărat și cinstesc înfrânarea.

13. Acest lucru l-ai putea învăța de la Adam înainte de neascultare. Căci până ce a avut călăuză și sfătuitor postul,

s-a desfătat de pomii raiului și se abținea de la pomul oprit. Dar după ce s-a întors de la postul însoțitor, s-a întors spre soția lui Eva și s-a ghiftuit de mâncarea oprită, de îndată s-a lipsit de pomii raiului și a fost izgonit din rai [*Fc* 2, 7; 3, 24].

14. Iată și aici niște pomi ai raiului, din care ni s-a poruncit să mâncăm: făptuirea poruncilor, lauda și psalmodia în gură, modurile de comportare ale virtuților, adevărul buzelor, îndemnul dat aproapelui, mulțumirea către Dumnezeu, povestirea minunilor Lui, meditarea stăruitoare la cuvintele lui Dumnezeu, rugăciunea neîncetată și străpungerea sufletului, mărturisirea păcatelor și a gândurilor murdare, răbdarea necazurilor, iubirea și smerenia sinceră față de toți oamenii. Acestea sunt plantele lui Dumnezeu, pomii nemuritori, roadele nestricăcioase, a căror desfătare am primit-o.

15. De asemenea se vede în noi și pomul oprit, din care ni s-a poruncit să nu mâncăm: patimile contrare firii, folosirea irațională a puterilor naturale din noi, plăcerile defăimate ale trupului, pofta ochilor, plăcerea celor deșarte, cuvintele urâte ale limbii, săturarea necuviincioasă cu mâncăruri, beția desfrânată, irascibilitatea repezită, mânia cumplită și înflăcărată, al cărei fum e ținerea de minte a răului, bănuiala împotriva aproapelui și restul șirului patimilor puse în mișcare în gândire. Acestea sunt vlăstarele neascultării, neghina sădită în ascuns de cel rău [*Mt* 13, 25] și smulsă cu grebla rugăciunii și a postului; căci zice [Hristos]: „Acest demon nu iese decât cu rugăciune și cu post" [*Mt* 17, 21].

16. Astfel stând lucrurile, alegerea liberă stă la mijloc având puterea de a da înclinarea voinței uneia din acestea. Dar chiar dacă pot face liber ce vreau, totuși nu mă voi folosi rău de această putere și nu voi pierde prețul ei făcând ca aceea ce e mai bun să fie aservit la ceea ce e mai rău. Căci, dacă am voință ca să fac după socotința mea, am primit însă și discernământ [*diakrisis*] ca să separ răul de bine și să-mi leg voința numai de bine. Pentru ca prin discernământul care nu cade, cunoscând binele, să păzesc chi-

pul [lui Dumnezeu; *Fc* 1, 26] folosindu-mă de cunoaștere ca de un ochi; iar prin voința îndreptată spre bine, iubind numai binele, să zugrăvesc asemănarea [cu Dumnezeu; *Fc* 1, 26] ca unul care gândește, vorbește și face toate potrivit rațiunii.

17. Plecând de la discernământ și învățătura din dumnezeieștile Scripturi găsesc că postul e ușă și pază a tuturor celor bune. Dăruind din belșug împărtășirea de cele bune și săturând pe cel ce mănâncă din roadele virtuții, îl face pe cel ce preferă înfrânarea în toate să nu se învăluie cu desfătarea celor stricăcioase. Păzit fiind, îi îmbracă pe cei ce îl păzesc în haina decenței și a îndrăznirii [*parrhesia*], dar cei ce îl nesocotesc se îmbracă cu veșmântul indecenței, al rușinii și necuviinței [cf. *Fc* 3, 7. 21][44].

18. Pe cei ce îl iubesc, postul îi depărtează de cele ce se târăsc pe pământ și de la cele pământești, îi urcă pe muntele rugăciunii[45] și-i duce în întunericul Celui mai presus de cunoaștere [*Iș* 20, 21] unde primesc cunoașterea adevărului. Gândirea și trupul li se fac tăblițe [*Iș* 31, 18; 32, 15] pe care se înscriu cuvintele înțelepciunii și se gravează modurile de comportare ale virtuții care pun în rânduială mintea israelită[46]. Postul arată înflăcărat pe zelosul înfrânării și, înălțând prin dobândirea virtuților generale[47] trupul cel alcătuit din patru stihii, îl răpește din cele pământești și ridică sufletul spre dorul celor cerești.

19. Îmblânzind pornirile irascibilității, ale strigătului și izbucnirii de furie împotriva aproapelui și reprimând mișcările limbii nestăpânite și ale mâinilor repezite, postul face

[44] Cf. stihira de la vecernia Duminicii Brânzei (*Triod*).

[45] Cf. oda 9 a canonului de la utrenia zilei de marți, din prima săptămână a Postului Mare (*Triod*).

[46] În ebraică *Israel* înseamnă „bărbatul care vede pe Dumnezeu", etimologie intrată în literatura patristică prin Filon din Alexandria.

[47] Înțelepciunea, curajul, cumpătarea și dreptatea (*phronesis, andreia, sophrosyne, dikaiosyne*). Cf. PLATON, *Republica* 428ab sq; NIL DIN ANCYRA, *Ep.* 1, 223 (*PG* 79, 164D).

pentru cel ce postește ascultătoare și îmblânzite patimile sădite în el, ca odinioară leii pentru Daniel [*Dn* 6, 16–24][48]. Postul stinge și flacăra aprinderii trupești și dă minții văzătoare tărie spre trezie, și ea, suflând în mijlocul inimii sunetul rugăciunii, are împreună cu sine pe Îngerul sfatului celui mare [*Is* 9, 5], Iisus Hristos. Acesta scânteiază gândirea cu lumina Dumnezeirii Lui și răcorește sufletul cu roua iubirii față de El [cf. *Dn* 3, 49–50], prin care veștejind toată pofta veacului acesta sufletul se face neîntristat, fiindcă se bucură cu bucurie din pricina preadulcii convorbiri cu Mirele Hristos, și face inima netulburată, căci umblă în Duhul și pofta trupească n-are loc [*Ga* 5, 16]. De aceea, imitând mulțumirea celor trei copii, laudă, binecuvântează și slăvește pe Domnul [*Dn* 3, 51–88]: laudă prin gândurile din gândire, binecuvântează prin cuvintele de pe limbă și slăvește prin faptele dreptății din trup.

20. Căci zice [Hristos]: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând ei faptele voastre cele bune să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri" [*Mt* 5, 16]. Las acum slugile și alerg la Stăpânul Care a legiuit postul ca un Dumnezeu iar ca om, iarăși, Același a postit în pustie și prin post l-a surpat pe ispititorul [*Mt* 4, 1–11][49]. Fiindcă Dumnezeu Cuvântul a poruncit la începutul veacurilor lui Adam să postească de la mâncarea din pom, dar acesta, uitând porunca postului, a mâncat din rodul lui și a primit numaidecât moartea potrivit prezicerii [*Fc* 2, 15–17]. De aceea, luând la sfârșitul veacurilor în El Însuși firea cea neputincioasă, a început de la post și prin post a lupta împotriva vrăjmașului care-L ataca, pentru ca să arate oamenilor cu ce arme pot surpa pe vrăjmașul[50] și, de asemenea,

[48] Cf. oda 9, a canonului 2 de la utrenia zilei de marți din Săptămâna I a Postului Mare (*Triod*).

[49] Cf. oda 8 de la utrenia și oda 9 a canonului de la pavecernița zilei de marți, Săptămâna I din Postul Mare (*Triod*).

[50] Cf. oda 9 de la canonul utreniei zilei de marți din Săptămâna I a Postului Mare (*Triod*).

să învețe că Acela care în vechime i-a dat lui Adam legea postului ca un Dumnezeu, Același și acum ca al doilea [Adam]...[51].

[51] În unicul manuscris (*Ottob. gr. 405*), textul se întrerupe brusc aici fiind urmat de o foaie albă (135rv), care înlocuiește o foaie pierdută.

12
Despre post[52]

1. Postul cel ușor și preavenerat care a sosit să-l primim cu îmbrățișare cei care din pricina ușurătății am pătimit uitarea lui. Căci, venind el, ne duce de îndată la amintirea relelor pe care le-am încercat din pricina încălcării lui și, iarăși, a celor bune de care ne-am învrednicit din pricina păzirii lui. Martori ai celor spuse sunt întâiul și al doilea Adam: unul făcându-se începutul stricăciunii, pentru că nu a postit [*Fc* 3, 6], iar Celălalt făcându-Se începutul nestricăciunii [*1 Co* 15, 20], fiindcă luând firea noastră a plinit lipsurile noastre. Căci postind în pustie, Hristos a biruit pe ispititorul și biruința Sa a făcut-o a noastră [*Mt* 4, 1–11].

2. Prin urmare, se cade să facem cunoscut postul care a venit prin faptele lui, ca ajungând să cunoaștem din propriile noastre izbânzi adevăratul caracter al înfrânării, să ajungem îndrăgostiți de frumusețea lui. Trebuie să recapitulăm însă luptele postului, pentru ca luând astfel o formă chipul său, să fie necunoscut de cei ce s-au îndepărtat prin iubirea de plăcere de îmbrățișarea lui, adică de neprihănire și gravitate.

3. a) Prima luptă a postului e renunțarea la mâncărurile scumpe și grase; ea descarcă pântecele de povara care vine

[52] Datat martie 1318 de R. SINKEWICZ (1992) și 19 februarie 1319 de I. GRIGOROPULOS (1996), *Cuvântul* acesta pare a fi o continuare a celui anterior.

din mulţimea mâncărurilor şi uşurează trupul spre slujirea celor bune, iar privirea minţii o păstrează curată, întrucât postul risipeşte printr-un regim uşor pâcla care vine din aburii mâncărurilor şi o separă ca un întuneric de lumina lui.

4. b) A doua luptă e gustarea măsurată de legume uscate şi crude, precum şi de apă, care sprijină asprimea postului, şi separă ca o tărie [boltă, *Fc* 1, 6] mareea care vine din ghiftuială şi cinsteşte harul înfrânării.

5. c) A treia luptă e omorârea oricărei fapte rele şi restrângerea pornirii spre limbuţie; căci desfiinţată fiind lucrarea plăcerii care destramă şi înmoaie sufletul şi trupul, odrăslesc modurile virtuţii şi în gură înfloresc cuvintele potrivite şi imnele dumnezeieşti.

6. d) A patra luptă e îndepărtarea încă de la prima ivire a amintirilor celor văzute şi făcute în chip pătimaş care atacă/momesc mintea, şi a nu lăsa sufletul să-şi găsească plăcerea prin înţelesurile multiple ale gândurilor şi să fie târât spre puţul consimţirii.

7. e) A cincea luptă e ţinerea la distanţă a poftei ochilor şi a auzirilor rele, pentru ca ferestrele vederii şi auzului deschizându-se şi închizându-se frumos, gândirea să rămână netulburată şi mintea să petreacă în lumina cunoaşterii.

8. f) A şasea luptă e ştergerea imaginaţiilor simple întipărite în gândire prin rugăciunea trează şi prin meditarea neîncetată şi cu cuget smerit a cuvintelor dumnezeieşti.

9. Pusă la încercare prin astfel de întreceri ale postului, dezlegată de pofta celor prezente, eliberată de grija celor pământeşti şi ieşind afară din orice înţeles al celor ce sunt, mintea urcă străbătând spre Dumnezeu şi, legând de sine pofta şi unită fiind prin iubire, se desfată de veselia care ţâşneşte de acolo şi se învredniceşte de fericirea negrăită. Căci în cel care-l păzeşte postul obişnuieşte să păstreze darurile date de Dumnezeu. Şi acest lucru poate fi învăţat de la strămoşul [Adam]. Căci până ce acela a avut călăuză postul şi s-a abţinut de la mâncarea din pomul oprit, îi era pusă înainte de către post masa tuturor pomilor din rai. Dar când a lăsat postul, a gustat din rodul oprit, dar a pierdut desfătarea tuturor acelora [*Fc* 2, 7–3, 24].

10. Dezbrăcându-i astfel pe cei ce au ales să convieţuiască cu el de pofta celor stricăcioase, postul îi îmbracă în haina iubirii dumnezeieşti şi-i umple de bucuria veşnică în Hristos Iisus, Domnul nostru. Lui fie slava în veci. Amin.

13

Învățătură către monahii, adaptând în chip ales conduitei monahale taina Nașterii lui Hristos[53]

1. Surorilor și maicilor, chiar dacă cu trupul sunt departe de voi, dar cu duhul sunt între voi. Căci Dumnezeu Care ne-a plăsmuit în mila Sa a făcut în multe feluri modul unirii, ca nu cumva din pricina sărăciei faptelor bogăția unirii noastre să ne scape. Fiindcă unirea se face nu numai prin prezența personală, ci lucrul unirii potrivit lui Dumnezeu se face și prin faptul de a avea același gând, prin rugăciune, prin iubirea unora față de alții, prin scrisorile trimise și prin convorbirea prin cuvinte. Toate acestea s-au săvârșit în trecut.

2. Dar acum, chiar dacă prezența trupului și învățătura prin viu grai nu se săvârșesc, rugăciunea pentru voi și iubirea datorată potrivit lui Dumnezeu sunt lucrătoare. De aceea am hotărât așadar ca astăzi să vorbesc cu voi prin cateheza de față, mișcându-mă spre acest lucru nașterea după trup a Domnului, a cărei taină zugrăvește în ascuns căile mântuirii noastre și ne povățuiește în chip preaînțelept la cetățenia cerească pe noi cei care am făgăduit să-I urmăm Lui.

[53] *Mt* 1–2 și *Lc* 2, 1–20. Data probabilă a *Cuvântului:* 25 decembrie 1319 sau 1320 (atât R. SINKEWICZ, 1992, cât și I. GRIGOROPULOS, 1996). Deși titlul este la feminin plural, adresarea este la feminin singular, Teolipt vorbind cu egumena Irina/Evloghia, și prin ea cu celelalte maici.

3. Născut din Tată fără mamă, Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu Se naște și din mamă fără tată[54], pentru ca tu, lăsând tată, mamă și toată rudenia, și alipindu-te de Domnul, să cânți necontenit: „Tatăl meu și mama mea m-au părăsit, dar Domnul m-a luat” [*Ps* 26, 10]. Hristos S-a născut din fecioară și a făcut-o pe Mama Sa fecioară, iar Mama Sa a rămas fecioară — amândouă lucruri uimitoare [paradoxale] și care depășesc legea omenească — ca tu, care te-ai întors de la unirea căsătoriei și te-ai retras din contactele cu lumea, să fii fecioară nu numai la trup, ci și la duh[55]. Și așa cum ai scuturat plăcerile trupești cu fapta, așa să respingi și poftele sufletești care vin prin gânduri, nemaifăcându-ți în cuget însoțirea cu lumea, ci arătându-te monahie și cu trupul și cu sufletul, salvând cu adevărat definiția vieții monahale [singuratice] atât în chipul-figura din afară, cât și în cugetul dinăuntru[56].

4. Iar curățindu-te de faptele trupești și gândurile pătimașe, va răsări în tine strălucirea fecioriei și numaidecât vei zămisli Cuvântul lui Dumnezeu, nemaipurtând nimic altceva în inimă decât meditarea la renunțare și ascultare, grija poruncilor îndumnezeitoare și amintirea legămintelor de la început. Și așa te vei face mamă a lui Hristos, ascultând și supunându-te necontenit întâi-stătătoarei tale. Căci ori de câte ori arăți prin fapte supunerea față de ea și duci la capăt cu lucrurile însele ascultarea, de tot atâtea ori întrupezi cuvântul virtuții, născându-l și cultivându-l prin faptele trupului, făcând arătată prin cele din afară gândul sufletului tău la porunci și făcând văzut oamenilor prin modul de comportare ceea ce mai înainte era nevăzut.

[54] Cf. condacul lui Roman Melodul de la utrenia din 26 decembrie (*Minei*). Întreg *Cuvântul* este plin de altfel de aluzii la imnografia praznicului de pe 25 și 26 decembrie.

[55] Cf. GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea* 38 *(la Naștere)*, 1 (*PG* 36, 313A).

[56] Cf. IOAN SCĂRARUL, *Scara* 1, 9 (*FR* IX, 1980, p. 46–47).

5. Hristos S-a născut în peşteră, ca tu, rămânând în mănăstirea în care ai intrat, să renaşti duhovniceşte prin lucrarea poruncilor. Căci dorind să fii înscrisă în cele cereşti, ai lăsat toate cele de pe pământ şi ţi-ai schimbat până şi numele, înstrăinându-te de toate cele ce-şi au numele pe pământ. De aceea, neavând loc în casa de oaspeţi, ai venit în mănăstire ca într-o peşteră şi naşti prin renunţarea cu fapta cuvântul poruncii, pe care l-ai zămislit în sufletul tău prin gândirea feciorelnică şi curată de pofta lumească.

6. Hristos a fost înfăşat în scutece, învăţându-te şi pe tine să îmbrăţişezi zdrenţele umile în care eşti îmbrăcată şi să te mulţumeşti cu hainele monahale şi de neapărată trebuinţă, să nu-ţi agoniseşti îmbrăcăminte de prisos, nici să cauţi să-ţi faci haine cu culori mai închise. Căci dacă ai să cauţi unele ca acestea şi ai să te uiţi după culorile închise şi adânci, după lâna moale, pânza fină şi ţesăturile rafinate, de multe ori căutând cele ţesute din mătase, atunci în chip ipocrit ţi-ai făcut făgăduinţa. Căci n-ai fugit de lume, ci, îmbrăcând haina [monahală], te-ai potrivit mai degrabă cu lumea pe care credeai că ai tăgăduit-o, şi nu te deosebeşti cu nimic de femeile uşoare. Se cade aşadar să te aliniezi la preacinstitele veşminte [monahale] şi să te îmbraci cu zdrenţele umile, ca frăgezimea trupului îmbrăcată cu veşmântul lor să respingă netezimea care vine din pipăit şi să nu vină la aducerea-aminte a plăcerilor, şi să laşi jos povara slavei deşarte prin simplitatea veşmintelor şi lipsa de curiozitate faţă de ele.

7. Hristos a fost culcat în ieslea necuvântătoarelor, învăţându-te să suporţi cu vitejie limbuţia oamenilor, care te mănâncă cu defăimări şi bârfe învăţându-te să socoteşti drept odihnă încercările şi reproşurile pentru virtute, şi să nu-i combaţi pe cei ce grăiesc cele rele, ci să taci şi să dispreţuieşti cinstea ta proprie. Pentru ca văzând oamenii răbdarea ocărilor strălucind ca o stea, să lase tulburarea şi zarva lumească ca pe o altă Persie şi să călătorească spre viaţa după Dumnezeu, ajungând la mănăstire ca la Betleem

[ca magii — *Mt* 2, 1–20] şi dorind să se facă imitatori ai vieţii tale.

8. Căci atunci sau mulţi din cei din lume, impresionaţi de petrecerea ta lăudabilă şi de viaţa ta fără nimic prisositor, vor umbla pe acelaşi drum al renunţării ca şi tine şi-şi vor aduce bogăţia lor ca daruri lui Dumnezeu; sau multe din monahiile care se nevoiesc în asceză împreună cu tine, văzând smerenia cugetului tău şi răbdarea şi stăruinţa în întristări, se vor depărta de obiceiul cel rău şi se vor supune voii tale, şi-ţi vor aduce [ca magii] drept daruri: încredere, iubire şi evlavie. Şi atunci cei ce te păstoresc duhovniceşte se vor minuna de toate faptele pe care le văd în tine şi de toate cuvintele pe care le aud de la tine şi vor lăuda pe Dumnezeu Care rânduieşte în Economia Sa mântuirea oamenilor; căci zice [Hristos]: „Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând ei faptele voastre cele bune să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri” [*Mt* 5, 16].

9. Hristos e hrănit cu lapte, ca şi tu să înveţi învăţăturile expuse simplu ale Evangheliei şi să citeşti vieţile fericiţilor Părinţi care au trăit în simplitate. Ele te vor aduce la seninătatea limanului ceresc pe tine, care priveşti la strălucirea drepţilor şi eşti îngrăşată de contemplaţiile cele de sus, dar ai adormit faţă de cuvintele din lume şi înţelepciunea ei desfiinţată [*1 Co* 1, 20; 13, 8].

10. Hristos fuge de Irod, povăţuindu-te şi pe tine să fugi de răscoalele trupului. Vine în Egipt, poruncindu-ţi să surpi cu ostenelile ascezei săltările patimilor şi să faci să înceteze cu amintirea gheenei aprinderea trupului.

11. Deci, dacă vei smeri trupul prin chinul vieţuirii aspre şi dacă vei lepăda prin frica pedepselor omul cel vechi stricat de poftele înşelăciunii [*Ef* 4, 22], vei auzi şi tu: „Mergi în pământul lui Israel” [*Mt* 2, 20], adică al minţii care vede pe Dumnezeu. Fiindcă au murit gândurile plăcerii care caută să omoare sufletul devenit prunc potrivit lui Hristos şi care vieţuieşte în Hristos, vei auzi şi aceasta: „Dacă nu vă veţi întoarce şi nu vă veţi face ca aceşti copii,

nu veți intra în Împărăția cerurilor" [*Mt* 18, 3], și iarăși: „Lăsați copiii să vină la Mine, căci a unora ca aceștia este Împărăția cerurilor" [*Mt* 19, 14].

12. Căci într-adevăr înfrânarea poruncită și amintirea stăruitoare a morții, a focului veșnic și a celorlalte pedepse biciuiesc cugetul trupului, îl omoară și dau sufletului să viețuiască viața ascunsă în Hristos [*Col* 3, 3] ducându-l la cunoașterea duhovnicească, care e pământul minții care se roagă curat, ca și tu să poți spune împreună cu Apostolul: „Nu mai viețuiesc eu, ci Hristos viețuiește în mine" [*Ga* 2, 20], Care e binecuvântat în vecii vecilor. Amin.

14

Despre smerenie și deosebirea virtuților[57]

1. Așa cum cel ce flămânzește și caută pâine își închipuie și dorește pâinea, tot așa și cel ce caută binele are cunoașterea și dorința binelui, din cunoașterea și dorința lui găsește și modurile cuvenite pentru dobândirea și desfătarea de bine, iar „cei ce-L caută pe Domnul — zice [Psalmistul] — nu se vor lipsi de tot binele" [*Ps* 33, 11]. Așadar, Dumnezeu este Binele propriu-zis, Bine prin fire și prim, de la care ni se trimite tot binele[58]. Pentru că așa cum razele care ies din discul solar luminează pământul, tot așa și darurile dumnezeiești ale harului care ies din lumina cea mare și neapropiată îi face buni pe cei ce se împărtășesc de ele, schimbându-i cu totul prin osteneala virtuții și dorul după Dumnezeu; căci zice [Apostolul]: „Tot darul desăvârșit este pogorându-se de sus" [*Iac* 1, 7]. Prin urmare, aruncate în inimă ca niște semințe, virtuțile potrivit poruncilor mântuitoare cheamă alegerea liberă ca pe un cultivator spre progresul plinătății lui Hristos [*Ef* 4, 13].

2. Deci ca niște necazuri suferite pentru Dumnezeu, toate virtuțile depărtează sufletul de lume și de trup, surpă zidul

---

[57] Datat de I. GRIGOROPULOS (1996) în 1321, probabil în Duminica Vameșului și Fariseului (cf. §12, 15–16).

[58] Cf. VASILE CEL MARE, *Regulile mari* 2, 1 (*PG* 31, 912A; *PSB* 18, 1989, p. 222); GRIGORIE PALAMA, *Capitole naturale, teologice, etice și practice* 34–35 (*Philokalia*, t. IV, p. 144–145; *FR* VII, 1977, p. 442–446).

plăcerii şi rezidesc casa cunoaşterii sfinte. Dar între ele se vede o deosebire care cere lucrătorului lor să vină cu ştiinţă la desăvârşirea întregului armonizat în chip frumos. Fiindcă înfrânarea şi răbdarea [*enkrateia kai hypomone*] alcătuiesc temelia care răzuieşte netezimea plăcerii prin asprimea stăruitoare a ostenelilor. Căci, dat fiind că plăcerea alipeşte mintea de cele stricăcioase, prin răbdarea ostenelilor de bunăvoie şi a necazurilor venite fără voie aceste virtuţi se grăbesc să dezlege legătura sufletului cu trupul şi lumea. Prin urmare, aceste două virtuţi pun temelia curăţiei căutate.

3. Privegherea, rugăciunea, psalmodia, citirea dumnezeieştilor cuvinte, meditarea stăruitoare şi liniştirea [isihia] desăvârşesc prin adaosuri mici zidirea sufletului spre cele bune, izgonesc afecţiunea lumii, înalţă gândirea ca să nu mai şerpuiască în gândurile la cele pământeşti şi, eliberând mintea de orice imaginaţie pătimaşă, arată văzduhul curat al contemplaţiilor. Atunci, şi numai atunci, iubirea [*agape*], vârful virtuţilor, primeşte mintea curată, o leagă de Dumnezeu şi lucrează unirea cu El, veselind contemplarea minţii prin dulceaţa lui Dumnezeu şi făcând cu neputinţă de despărţit de ea amintirea strălucirii covârşitoare care o luminează. Ea [iubirea] este acoperişul curăţiei care desfiinţează de jur-împrejur toată plăcerea şi întristarea trupului şi a lumii, primind cu plăcere cele ostenitoare şi mângâind sufletul prin întâlnirea cu Dumnezeu Care-l mângâie; căci zice [Apostolul]: „Iubirea nu socoteşte răul; toate le suportă, toate le rabdă" [*1 Co* 13, 5. 7][59].

4. Să fie de faţă însă şi smerenia [*tapeinosis*] cea mohorâtă şi strălucitoare în acelaşi timp, ca un liant de nedesfăcut care ţine edificiul virtuţilor şi se îngrijeşte de curăţie, izgonind slava deşartă prin faptul că nu cugetă cele înalte ci zdrobeşte inima şi îmbrăţişează înţelepciunea umilă[60].

---

[59] Despre iubire, cf. mai jos *Cuvântul* 15.

[60] Cf. Ioan Hrisostom, *Omilia* 4, 6 (*PG* 51, 154).

Întrucât însă, atunci când alcătuirea virtuţilor a adus în mijloc şi cuvioasa smerenie, s-a ivit şi sfânta aducere-aminte de ea care, deşi vine ultima, ajunge prima, ca şi de aici să arate şi să înveţe poziţia ei proprie, căci zice [Hristos]: „Cine vrea să fie primul să fie ultimul dintre toţi" [*Mc* 9, 35], hai acum să înfăţişăm pe scurt, după măsura discernământului nostru, faptele ei, dând celor nepăsători o mână de ajutor spre îndreptare, iar pe cei ce luptă întărindu-i ca să nu vadă cădere.

5. Smerenia este legătura realizărilor şi dispariţia păcatelor. Smerenia păstrează virtuţile, nelăsând ca lucrurile săvârşite să se facă pentru arătare. Smerenia şterge păcatele, convingându-l pe cel leneş să le mărturisească spre nimicirea lor. Smerenia îmbracă pe cel ce cugetă cele smerite în haină de şarpe, dar, făcându-l să scânteieze ca un porumbel de aur, îl urcă şi îl odihneşte în cer [cf. *Ps* 54, 7; 67, 14]. Smerenia are două aripi, izbăvindu-l pe cel ce urcă prin ea ca pe o pasăre din cursă şi laţ [cf. *Ps* 123, 7; *Pr* 6, 5]; căci îl face atât să nu-şi vadă realizările sale, cât şi să nu observe păcatele altora, şi atât să fugă de laudele din afară, cât şi să se osândească cu reproşurile dinăuntru: una desfiinţează slava deşartă, iar alta nimiceşte mândria. Smerenia îl împodobeşte pe cel modest cu două lucruri: cu trecerea sub tăcere a realizărilor şi cu proclamarea greşelilor. Pe alţii îi măreşte, iar pe sine se micşorează. Pe alţii îi laudă, iar pe sine se socoteşte nimic. Pe alţii îi socoteşte vrednici de mântuire, iar de mântuirea sa se îndoieşte.

6. Cel modest îşi ascunde virtuţile şi inima lui priveşte spre Cel ce ştie cele ascunse, de la Care aşteaptă răsplata sa [*Mt* 6, 4. 6], dar buzele sale le are dând mărturie împotriva sa şi astfel îşi scoate câştig din amândouă. Comoara care zace într-un loc nepăzit nu rămâne nejefuită, nici virtutea trâmbiţată aici nu-l însoţeşte pe cel ce pleacă spre cele de dincolo. Am văzut pe unii care ascundeau o comoară şi am observat la ei un meşteşug adânc şi sigur căci, punând aurul în sânul pământului, au acoperit faţa pământului cu

materie netrebnică, iar prin gunoiul lipsit de cinste au salvat comoara de mult preţ.

7. Aşa ceva este şi deprinderea smeritei-cugetări [*tapeinophrosyne*], căci făcând să arate umil ceea ce se vede, păzeşte valoarea a ceea ce se înţelege cu mintea şi, trecând pe lângă slava trecătoare a oamenilor, prin socotirea de sine drept nimic [*exoudenosis*] moşteneşte slava de la Dumnezeu; trupul mai rău îl înalţă prin virtuţi, iar mintea mai bună o apleacă din pricina trupului înjugat împreună cu ea. Face uşor pământul, trupul, făcându-l prin porunci gata spre răpirea la întâlnirea cu Domnul [*1 Tes* 4, 17], şi ca să nu slujească creaturii în locul Creatorului [*Rm* 1, 25] prin prietenia celor de jos; iar mintea cerească o înclină pentru a vedea josnicia trupului, ca să nu se asemene [lui Lucifer] celui ce spunea: „Pe nori voi pune tronul meu şi mă voi face asemenea Celui Preaînalt” [*Is* 14, 13–14]. Astfel, contracarând sofismele sofistului răului, smerenia smulge ácele ascuţite, adică plăcerea care întunecă şi slava care e desfiinţată. Prin ele acesta înţeapă, otrăveşte şi omoară pe cei ce se lasă convinşi de el, trăgând prin plăcere mintea spre purtarea de grijă de trup şi o desparte de Dumnezeu, iar prin slavă zădărnicind ostenelile pentru virtute ale luptătorului: una pentru a pedepsi sufletul prin patimi, iar alta pentru a-l arăta pe luptător lipsit de premiu prin aceea că priveşte la oameni, şi nu la Dumnezeu.

8. Excepţional se arată a fi lucrul smeritei-cugetări şi frumuseţea ei covârşeşte limpede celelalte virtuţi. Vezi care e puterea ei. Căci toate virtuţile suprimă răutăţile opuse lor: dreptatea nedreptatea, cuminţenia desfrânarea, înfrânarea neînfrânarea, răbdarea micimea sufletească, rugăciunea deznădejdea, liniştea vorbăria multă, şi, în acelaşi mod, toate celelalte virtuţi desfiinţează contrariile corespunzătoare lor. Dar slava deşartă [*kenodoxia*] unelteşte şi aduce vătămare tuturor virtuţilor; căci oricine ajunge la o virtute oarecare e tulburat de slava deşartă, pentru că e înălţat de însăşi virtu-

tea pe care o lucrează, dar smerenia face să dispară iarăşi slava deşartă uneltitoare.

9. Smerenia răzbună şi veseleşte pe cel drept, căci zice [Psalmistul]: „Veseli-se-va dreptul când va vedea răzbunarea” [*Ps* 57, 11], care este dispariţia mândriei lipsite de Dumnezeu. Arătând aceasta, prorocul adaugă: „Şi-şi va spăla mâinile în sângele păcătosului” [*Ps* 57, 11]. Fiindcă în dispariţia slavei deşarte — căci aceasta o arată „sângele păcătosului” — dreptul are inima sa curată — fiindcă aceasta înseamnă „îşi va spăla mâinile” — rămânând nevăzut în această viaţă din pricina lipsei slavei deşarte şi aşteptând să se arate împreună cu Hristos din pricina lucrării sale ascunse[61] de oameni din cauza smereniei. Căci dacă necurat este cel cu inima înaltă [*Pr* 16, 5], negreşit cel care cugetă cele smerite e curat. Fiindcă smerenia răzbună şi bucură nu numai pe cel drept, izgonind şi desfiinţând gândurile de slavă deşartă care fură bogăţia lui, dar îl îndreptează şi mângâie şi pe păcătos, ridicând povara păcatelor sale prin pocăinţă, trâmbiţându-le prin vestirea lor[62] şi risipindu-le spre demonii care sugerează cele rele; căci zice [Scriptura]: „Dreptul în primele sale cuvinte se osândeşte pe sine însuşi” [*Pr* 18, 17], şi: „Spune tu cel dintâi păcatele tale, ca să te îndreptezi” [*Is* 43, 26].

10. Vezi puterea smereniei, bogăţia străină şi adâncul înţelepciunii ei? Zace jos, iar pe cei ce zac jos îi aşază sus. Pe păcătoşi îi îndreptează şi îi mântuie din pricina recunoaşterii şi arătării de către ei a necuviinţei lor şi a dispreţuirii lor de sine, iar pe cei drepţi îi slăveşte şi măreşte din pricina socotirii lor de sine drept nimic, care vine din cugetul modest, şi a umilinţei dobândite în chip înţelept, care

---

[61] Cf. mai sus *Cuvântul* 1 dedicat în exclusivitate prezentării „vieţii ascunse în Hristos”.

[62] Mărturisirea gândurilor părintelui duhovnicesc din cadrul paternităţii spirituale, distinctă de Spovedania propriu-zisă (cf. I. HAUSHERR, *Paternitatea şi îndrumarea duhovnicească în Răsăritul creştin*, trad. rom. M. Vladimirescu, Ed. Deisis, Sibiu, 1999).

e concepută ca o apărare împotriva gândurilor mândriei care se războiesc cu el sub arătare creştinească. Căci făcându-se car de foc [cf. *4 Rg* 2, 11] al celor ce o îmbrăţişează şi prefăcând în cenuşă duhurile înălţate trufaş şi rele, ea face lipsit de piedici mersul în sus al celor ce lasă această viaţă de aici[63].

11. Zoreşte, luptătorule al bunei-cinstiri, prin lucrarea ascunsă jos spre premiile de sus [*Flp* 3, 14], ca să nu-ţi verşi sudoarea ostenelilor tale în deşert din pricina slavei mincinoase din vremea de acum. Îngrăşând laudele veştejite şi hrănind auzul cu aer, îţi ai plata încă aici [*Mt* 6, 2], dar acolo fiind trimis în iad, vei fi flămând şi însetat din pricina căderii desăvârşite din slava negrăită care îi îmbracă pe cei smeriţi.

12. Scoală-te, păcătosule, prin pocăinţă şi trâmbiţează-ţi păcatele tale trecând cu vederea ruşinea omenească şi privind la vameşul [*Lc* 18, 10–14] şi smerindu-te. Cel ce fuge de slava deşartă a oamenilor şi primeşte vremelnica socotire de sine drept nimic [*exoudenosis*] a smeritei-cugetări, acela are aripile prin care dreptul rămâne stând în picioare fără să cadă, iar păcătosul care zace jos se scoală îndreptându-se. Cine iubeşte slava de sus nu urăşte socotirea de sine drept nimic, iar cel ce nu dispreţuieşte socotirea de sine drept nimic acela dispreţuieşte slava omenească. Dacă dreptul care se mântuieşte se socoteşte pe sine drept nimic, căci zice [Scriptura]: „Când aţi realizat toate cele poruncite, spuneţi slugi netrebnice suntem" [*Lc* 17, 10], cu cât mai mult cel ce se întoarce de la păcat trebuie să se socotească pe sine drept nimic şi să se osândească pe sine însuşi?

13. Smerenia, care-şi desfăşoară aripile ei ca o pasăre, ocroteşte şi pe dreptul modest şi pe păcătosul care se întoarce: pe acesta îl încântă, iar pe acela îl încălzeşte. Ai realizat în izbânda ta dreptatea? Ai fugit de mâinile răutăţii? Ai dezlegat legăturile robiei? A văzut aceasta şi vrăjmaşul, iar el se scoală încă mai furios şi te urmăreşte prin mândrie. Imită-l pe Moise. Strigă spre Dumnezeu prin rugăciunea inimii[64]. Ia asupra ta smerenia lui Hristos Care S-a răstignit pentru tine şi loveşte cu ea ca şi cu un toiag cugetul tău trupesc şi iubitor de plăcere ca pe altă Mare Roşie [cf. *Iş* 14, 15–21]. Şi ascunde-ţi virtuţile prin socotirea de sine drept nimic şi osândirea de sine, şi în acest fel îi faci să dispară pe vrăjmaşii tăi.

14. Înjugă alături de realizările tale şi smerenia prin socotirea de sine drept nimic, iar prin durere şi necinste ia-ţi crucea şi urmează lui Hristos [*Mt* 10, 38]. Şi, înălţat fiind deasupra prieteniei şi obişnuinţei celor pământeşti, vei omorî tot cugetul trupesc şi vei atrage pe Hristos la tine prin iubire, iar Hristos va vieţui în tine, cel condus de Duhul Său [*Ga* 2, 20; *Rm* 8, 14].

15. Tu, cel ce te pocăieşti, înjugă alături de mulţimea păcatelor tale mărturisite şi smerenia, şi ca un leac puternic ea îţi va curăţi toată întinarea trupului şi a duhului. Ai chezaş pe vameşul îndreptat nu de adevăr, ci de smerenia potrivită lui. Căci dacă ar fi fost mântuit de adevăr, atunci s-ar fi mântuit şi fariseul care povestea realizări adevărate[65]. În ce priveşte adevărul erau egali: unul agonisise virtuţi, iar altul păcate, nimeni nu minţea. Şi dacă vameşul ar fi fost îndreptat de adevăr, atunci mai degrabă fariseul ar fi fost îndreptat de acesta din pricina realizărilor lui. Prin urmare, adevărul nici nu-l îndrepta pe vameş, nici nu-l osândea pe fariseu, ci socotinţa [*gnome*] diferită îi despărţea pe drept cuvânt pe cei ce erau uniţi prin adevăr: pe fariseul care amestecase cu adevărul realizărilor înălţarea pierzătoare, aceasta l-a osândit jalnic, dar pe vameşul care legase de adevărul căderilor smerenia, aceasta l-a îndreptat. Vezi şi însuşirile smeritei-cugetări: stând în templu şi rugându-se, vameşul nu privea spre cer, era posomorât, suspina, se lovea

[63] Cf. IOAN SCĂRARUL, *Scara* 25 (*FR* IX, 1980, p. 296–316).

[64] Rugăciunea lui Iisus.

[65] Cf. AVVA DOROTEI, *Învăţătura* 6 (*SC* 92, p. 270–272; *FR* IX, 1980, p. 539).

în piept, făcea publică viața lui păcătoasă și, fiind socotit drept nimic de fariseu, n-a răspuns nimic. Ai văzut ajutorul smereniei cu care potrivindu-se vameșul s-a îndreptat prin rușine, disprețuire de sine și osândire?

16. Celui ce cugetă smerit îi urmează și spunerea adevărului, dar celui ce spune adevărul nu-i urmează și smerita-cugetare, căci vedem pe mulți care spun adevărul și se înalță cu aroganță necâștigând nimic din pricina adevărului, ci mai degrabă păgubindu-se din pricina lipsei de minte. Exemplele apropiate sunt fariseul și vameșul: unul își face publice din pricina înălțării realizările pe care le avea, iar altul trâmbițează prin smerenie întreaga sa viață păcătoasă.

17. Așa cum vrăjmașul sufletelor noastre se opune celorlalte virtuți sârguindu-se spre desființarea lor prin cele contrare, tot așa, luptându-se împotriva adevărului, se grăbește să-l destrame prin minciună. Dar neputând face aceasta, amestecă cu adevărul mândria, pentru ca să realizeze în ascuns prin viclenie ceea ce nu găsește luptându-se pe față. Ca vrăjmaș introduce minciuna, iar ca prieten aleargă prin mândrie împreună cu adevărul: una spre surparea adevărului, iar alta spre învinuirea și osândirea conștiinței, precum și spre contradicție și iubire de sfadă. A învățat pedepsele cu care sunt amenințați păcătoșii, dar a cunoscut și odihnele care au fost făgăduite drepților. De aceea se sârguiește ca prin plăcerea păcatului să-i facă pe cei iubitori de plăcere să urască virtutea, iar pe cei iubitori de virtute să lase să le scape prin slava deșartă răsplata virtuților: una ca să-i arunce în pedeapsă, iar alta ca să le arate nefolositoare virtuțile. Căci este în chip vădit uneltitor și sfătuitor: uneltitor viclean atunci când le introduce pe cele de-a stânga, și sfătuitor atunci când sugerează cele de-a dreapta. Fățărnicind la început față de cei buni în chip ipocrit o prietenie, la sfârșit își arată dușmănia față de ei, dar față de cei răi se arată de la început așa cum este.

18. Cel care întrebat fiind să spună adevărul îl ascunde, acela și minte și bolește de slavă deșartă. Iar cel mustrat și

care, pe de o parte, mărturisește adevărul, dar, pe de altă parte, punând cauza lui în altul, nu se folosește din faptul că spune adevărul, fiindcă se mândrește și judecă pe altul și, judecându-l pe altul, se osândește pe sine. Ai văzut cum urmându-i pretutindeni, slava deșartă îi păgubește pe cei ce o primesc?

19. Egiptul[66] e țara lui Faraon și păcatul e țara diavolului, spre care a plecat și fiul cel desfrânat [*Lc* 15, 13]. Fugind din Egipt, Israel a umblat prin marea făcută uscat [*Iș* 14, 22], iar cel ce a lăsat păcatul pune mâna pe virtute. Calea străină prin Marea Roșie îți sugerează virtutea, și așa cum Faraon l-a urmărit pe Israel care mergea pe această cale, tot așa și slava deșartă îți urmează ție, care ești pe urmele virtuții, căutând să te facă rob în mâinile mândriei. În locul lui Moise ai aici pe Stăpânul lui Moise, în locul toiagului ai Crucea Celui ce S-a răstignit pentru tine. Calea uscată prin mare întipărește forma verticală a crucii, iar lovitura de-a curmezișul care a unit iarăși marea împărțită și a acoperit pământul uscat e icoana brațului orizontal al crucii.

20. Leagă și tu de virtute smerenia, și vei face să dispară plăcerea și slava, te vei răstigni împreună cu Hristos și te vei izbăvi de Faraonul gândit cu mintea [inteligibil]: prin lucrarea virtuții te vei înălța de la pământ, iar prin cugetul smerit vei străbate văzduhul și vei ajunge la cer, vei fugi de vrăjmași și vei trece dincolo de săgețile trase de mândrie. Despărțirea mării l-a trecut pe Israel în pustie și unirea ei din nou l-a înecat pe urmăritor. Iar cel ce și-a însușit sfânta doime — adică virtutea și smerenia [*arete kai tapeinosis*] —, prin virtute ajunge la nepătimire, iar prin smerenie îi face să dispară pe hoții care-l pândesc și, eliberat de patimile care-l tulbură, trăiește o seninătate adâncă în Hristos Care ne-a dăruit prin pătimirile Sale nepătimirea.

---

[66] O exegeză duhovnicească similară a ieșirii lui Israel din Egipt oferă Teolipt mai sus în *Cuvântul* 3.

21. Despărțirea apei și trecerea lui Israel e minunată și ea l-a mântuit pe Israel în chip uimitor [paradoxal]. Unirea din nou a apei și distrugerea potrivnicilor sunt și ele minunate, fiindcă amândouă sunt prefigurări ale lucrărilor Crucii Stăpânului. Căci prin cruce ne-a mântuit pe noi și i-a nimicit pe demoni Hristos Care a fost răstignit pentru noi. Dacă porți în tine însuți aducerea-aminte de Domnul [*mneme Theou*][67] fixată în tine și hrănești iubirea față de El, vei putea respinge de la tine răzvrătirile cugetului trupesc sau diabolic, care sunt aroganța, mândria, cugetarea la cele înalte, părerea de sine, înfumurarea, slava deșartă, înclinația de a plăcea oamenilor și fățărnicia; căci acestea sunt găselnițele și odraslele celui rău, cu care, înarmându-se ca și cu niște care de luptă, se războiește împotriva noastră.

22. Deci atunci când le ții și le împlinești pe acestea, tu mori, iar pe vrăjmașul îl faci viu, căci hrana lui sunt patimile lucrate și îndrăgite de noi. Dar când, iarăși, făcut puternic de Domnul, săvârșești poruncile și ascunzi lucrările lor prin faptul că te socotești pe tine însuți drept nimic, tu ești viu, iar diavolul moare, căci zice [Scriptura]: „Leul bătrân a pierit pentru că n-a mai avut ce mânca" [*Iov* 4, 11].

23. Când marea a fost despărțită de lovitura de-a dreptul cu toiagul, fundul din mijlocul adâncului s-a făcut uscat, iar apa despărțită s-a ridicat formând două ziduri, unul de-a dreapta iar altul de-a stânga, și Israel a trecut pe uscat prin mijlocul mării, ca noi să învățăm în realitate că virtuțile aparțin căii de mijloc, iar cei ce aleargă alergarea virtuții și privesc spre pustia nepătimirii trebuie să evite atât excesele, cât și deficiențele ca pe niște mașinațiuni ale cugetului diabolic și care alcătuiesc voia trupului. Întorcându-se, ca unele străine de suflete, împotriva demonilor care le-au introdus, acestea îi nimicesc lovindu-i cu propriile lor proiectile. Căci așa cum locul adâncului prefăcut în pământ uscat a fost făcut prin economie spre mântuire pentru Israel

[67] Rugăciunea lui Iisus.

care l-a străbătut cu frică multă și cu grabă mare, fiindcă vedea valurile apelor despărțite stând deasupra capetelor lor și pe egipteni urmărindu-i de-aproape și răsuflând furioși, tot așa și despărțiturile apei înălțate ca niște munți și întărite ca niște ziduri s-au făcut prin economie în chip minunat spre înecarea urmăritorilor care voiau să ducă din nou în robie poporul lui Dumnezeu.

24. Fugii de păcat îi urmează făptuirea binelui și facerea binelui e o deprindere a fugii de rău. Dacă Israel n-ar fi trecut Marea Roșie, nu s-ar fi eliberat de frica și spaima egiptenilor. Și tu, dacă nu retezi de la tine afecțiunea sufletului față de trup, nu vei ajunge la iubirea lui Dumnezeu, iar dacă nu te vei sălășlui în iubirea lui Dumnezeu, nu vei primi smerenia ca împreună-locuitoare cu tine; dar atunci când o legi de tine însuți, vei nimici cu ușurință pe vrăjmași. Mai întâi Egiptul a fost lovit de cele zece plăgi [*Is* 7, 4–10, 29; 12, 29–30], după care Israel a fost eliberat din robie. Tot așa și trupul care chinuie sufletul, dacă nu e chinuit în loc cu decalogul celor zece porunci[68], mintea nu poate să ajungă liberă de robia plăcerii lucrătoare în el. Și dacă gândirea nu e curățită de patimi, însăși făptuirea celor bune nu este primită; martoră e legea care spune: „Nu adu jertfă oaia pătată" [*Dt* 7, 1]. Căci așa cum s-a îndepărtat de făptuirea iubitoare de plăcere a trupului și s-a înstrăinat trupește de lucrul acela, tot așa făptuitorul trebuie să respingă și afecțiunea gândului față de acel lucru și să păstreze sufletul neamestecat cu patima prin bisturiul discernământului; fiindcă discernământul drept al cunoașterii face dreaptă și oferirea făptuirii. Prin urmare, discernământul care arată binele este locul virtuții întru care mergând sufletul respinge răul.

25. Virtutea este un mod de comportare săvârșit cu dispoziție evlavioasă și zorind spre desăvârșire, fiindcă are drept temelie rațiunea și poartă arătarea rațiunii[69]. Desă-

[68] Cf. mai sus *Cuvântul* 3, 12.

[69] Cf. pe larg mai jos *Cuvântul* 23, 1–3.

vârşirea virtuţii ţese haina iubirii, iar iubirea ţine laolaltă, scânteiază şi călăuzeşte sufletul prin frumuseţea unirii cu Dumnezeu. Căci iubirea, văzând sufletul dezbrăcat de către virtuţi de toată pofta lumească, îndată îl îmbracă asemenea unui veşmânt şi-l uneşte cu Hristos. Iar acesta, înfrumuseţat de frumuseţea unirii dumnezeieşti, uită orice înţeles pământesc şi se odihneşte în bucurie şi pace. Arătând aceasta, Pavel, cel ce s-a desfătat în chip bogat de darurile harului Duhului, spune: „Roada Duhului este iubirea, bucuria, pacea" [*Ga* 5, 22]. Sufletul luminat de unirea sa cu Dumnezeu prin iubire vine la smerenie; iar smerenia e recunoaşterea sărăciei omului şi a bogăţiei lui Dumnezeu. Aceasta îl convinge pe cel ce progresează să nu se socotească pe sine însuşi ceva, cum este şi adevărat, chiar dacă s-ar întâmpla să realizeze lucruri mari.

26. Şi acest lucru l-ai putea învăţa şi din cele ale noastre. Căci cine oare venind din sărăcie multă la un bogat şi primind după multe cereri aur spre negustorie, va socoti cele străine drept ale sale şi se va înălţa arogant din pricina împrumutului primit? Şi nu se va teme mai degrabă de cel care-l împrumută căzând la el cu totul şi smerindu-se şi nu-i va fi oare recunoscător şi îi va mulţumi tot timpul? Căci înspăimântat de cererea sa şi gândindu-se la darea înapoi a aurului care i s-a dat şi la sărăria şi ruşinea care-l cuprind de aici, se va grăbi din toată puterea să îmbuneze sufletul celui ce l-a împrumutat, ca, întinzând datoria, datornicul să-şi procure din negustorie cele spre hrana lui. Tot aşa socoteşte că e şi dispoziţia celui care are smerităcugetare. Fiindcă aşa cum dacă ochiul trupului se depărtează de lumina din afară, nu poate vedea şi distinge cele aflate înaintea sa, tot aşa şi cel ce realizează virtuţile, atunci când socoteşte că el însuşi e ceva şi simte plăcere când se uită la frumuseţea realizărilor sale, ascuns atunci de norul părerii de sine şi al înălţării arogante atribuie socotinţei sale darurile harului. De aceea, căzând din har ca o frunză în timpul iernii, cade şi este osândit ca un mândru.

27. Cine s-a depărtat de rău şi face binele fuge de mâinile vrăjmaşului; iar mâini ale celui rău sunt făptuirea răului şi nefăptuirea binelui. Cine-şi retează voile şi se supune unui părinte duhovnicesc face să dispară cu uşurinţă vrăjmaşul. Voinţa este marea [Marea Roşie]. Ţi-ai retezat voinţa? Ai uscat marea. Ai iubit calea aspră a virtuţii? Ai trecut viaţa cea destrămată şi iubitoare de plăcere şi ai ajuns în pustie. Ţi-ai ascuns virtutea şi ai atribuit realizările tale Celui ce vede cele ascunse [*Mt* 6, 4. 6]? Ai înecat mândria şi, iată, vei grăi cu îndrăzneală puterilor sufletului tău şi membrelor trupului tău: „Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a preaslăvit" [*Iş* 15, 1] Dumnezeul Cel Triipostatic, Cel ce a făcut să dispară întreiţii demoni care războiesc trupul, sufletul şi duhul, şi a mântuit sufletul. Pentru că Lui I se cuvine toată slava, cinstea şi închinarea, Tatălui şi Fiului şi Duhului Sfânt acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

15

Despre iubirea duhovnicească [*peri agapes pneumatikes*][70]

1. Surorilor și maicilor, vreau să înalț un imn iubirii. Dar nu pot să înfățișez în cuvânt bună-cuviința ei aleasă. Căci ea, cea mai frumoasă dintre virtuți, ca o cunună a celor frumoase, se dobândește prin faptă și experiență. De aceea, această minunată iubire o știu în mod exact cei ce s-au învrednicit să umble pe calea ei. Căci cei ce poartă iubirea în gură povestesc despre ea, dar cei ce au agonisit-o în inimă o fac publică prin faptele cele mai bune; aceștia din urmă sunt cu mult mai buni decât cei dintâi. Dar chiar dacă excelența iubirii întrece cuvântul nostru, să-i înălțăm pe scurt un imn ca să-i înmulțim pe cei ce o îndrăgesc[71].

2. Iubirea, iubitele mele surori, e un lucru săvârșit în suflet și care încălzește inima, luminează mintea, trezește din somn gândirea spre meditarea cuvintelor lui Dumnezeu, și scoală tot trupul spre scopurile poruncilor dumnezeiești. Dumnezeu a făcut de la început omului darul iubirii, pe care omul primindu-l ca pe o haină preaîmpodobită s-a îmbrăcat în ea. Dar tâlharul sufletelor noastre, rupând-o, l-a arătat pe om gol și plin de toată necuviința [cf. *Lc* 10, 25–37]. Dar cum s-a rupt haina iubirii? Și cum e salvată iarăși? Ascultați.

[70] Datat în Săptămâna Mare a anului 1321 (13–15 aprilie).
[71] Cf. IOAN SCĂRARUL, *Scara* 30 (*FR* IX, 1980, p. 424–432).

3. Când omul iubește din toată inima pe Dumnezeu și face cele plăcute Lui, atunci toată iubirea sufletului e neîmpărțită dat fiind că toată puterea iubitoare e alipită de Dumnezeu, atunci sufletul îmbrăcând frumusețea iubirii ca pe o purpură strălucește și se vede ca o porumbiță ce scânteiază ca aurul [*Ps* 67, 14]. Dar când omul începe să iubească aurul, argintul, pietrele prețioase și orice altă materie a pământului, încă și desfătarea și toată felurimea mâncărurilor, viața muritoare a trupului și slava de la oameni care se arată doar pentru puțină vreme, când omul își va pune în toate aceste lucruri pofta sufletului său, atunci haina iubirii se împarte și se taie în bucăți [cf. *In* 19,23–24]. Iar atunci când iubirea e destrămată și dăruită lumii acesteia, omul se vede pustiu, gol și vrednic de milă. Așa cum dacă cineva rupe haina unui om, face arătată necuviința trupului său ca unul care l-a dezbrăcat de acoperământul său, tot așa și diavolul, răpind dorința bună a sufletului pe care a primit-o de la Dumnezeu, tăind-o și risipind-o în lucrurile acestei lumi stricăcioase, a dezbrăcat sufletul de iubirea cea bună, dezbrăcându-l împreună cu ea și de ajutorul lui Dumnezeu. Căci atunci când sufletul stă la distanță [apostaziază] de iubirea dumnezeiască, atunci el se îndepărtează și de ajutorul Lui.

4. Iar că acela care nu iubește pe Dumnezeu se lipsește și de ajutorul Lui ne arată troparul pe care-l cântăm; căci sufletul care este gol de virtuți și iubire și vede lipsa sa de podoabă plânge pentru starea sa vrednică de milă și spune: „Odaia Ta de nuntă, Mântuitorule, o văd împodobită, dar nu am îmbrăcăminte ca să intru în ea. Fă să strălucească haina mea”[72]. Cu alte cuvinte, sufletul zice:

5. „Odaia de nuntă a ajutorului Tău, Mântuitorul meu, o văd plină de tot binele, dar nu am îmbrăcămintea iubirii ca să intru în cetățuia ajutorului Tău. De aceea, fă să strălu-

[72] Luminânda deniilor din Lunea, Marțea și Miercurea Mare (*Triod*), când pare să fi fost rostit *Cuvântul* de față.

ească gândirea mea cu haina iubirii, Dătătorule de lumină, și mă mântuiește; ca împodobit fiind de iubire, să mă învrednicesc și de mântuire."

6. Această iubire vrând iarăși să o sădească în inimile oamenilor, Fiul lui Dumnezeu a venit pe pământ și sufletul, pe care diavolul îl împărțise în pofta lumii, l-a strâns, l-a adunat și ridicat cu totul la iubirea lui Dumnezeu, l-a îmbrăcat sufletul cu haina lui dinainte și l-a făcut încă și mai frumos. De aceea și zice: „Foc am venit să arunc pe pământ și cât aș vrea să se aprindă!" [*Lc* 12, 49]. Numind aici, pe cât socot, „foc" iubirea pe care a stins-o diavolul, Hristos a aprins-o iarăși prin conduita Lui sfântă și prin cinstitele Sale porunci. Iubirea e semn și caracteristică distinctivă a lui Hristos, căci zice: „În aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenici ai Mei, dacă vă iubiți unii pe alții" [*In* 13, 35]. Înmulțirea păcatelor face să dispară iubirea, căci „din pricina înmulțirii fărădelegii iubirea multora se va răci" [*Mt* 24, 12]. Fiindcă așa cum mulțimea apelor fac să putrezească semințele, tot așa și mulțimile fărădelegilor șterg din suflet mișcările iubirii.

7. De această iubire fiind rănit marele Apostol Pavel a zis: „Aș vrea să fiu anatema de la Hristos pentru frații mei, rudele mele după trup" [*Rm* 9, 3]. Aceasta este iubirea. Fiindcă așa cum ceara lumânării e arsă de foc, iar focul se face lumină și luminează pe cel ce o ține în mână, tot așa și iubirea lui Dumnezeu, când locuiește în suflet, arde inima și încălzește sufletul care-și predă trupul ostenelilor și primejdiilor pentru mântuirea oamenilor.

8. Scânteia acestei iubiri am văzut-o și în sufletul meu și, aprins fiind de ea, am trecut cu vederea viața mea, am străbătut mări și râuri, am trecut povârnișuri de munți și trupul meu a suferit ierni aprige[73], dar, îngrășând în toate acestea

---

[73] Aluzie la dificultățile călătoriei pe uscat și pe mare de la Filadelfia la Constantinopol pe timp de iarnă, cf. mai jos *Epistola* 2 (decembrie 1321), despre dificultățile călătoriei de întoarcere de la Constantinopol la Filadelfia.

sufletul meu, iubirea m-a făcut să rabd necazurile; căci focul dispoziției mele față de voi a risipit iarna încercărilor venite asupra mea. Ca ce anume să fac și ce să vă ofer? Ca să vă eliberez de necazurile care vă apasă și să vă dau încredințare/certitudine de iubirea mea pentru voi și de dorința și grija mea de mântuirea voastră.

9. Roada fiecărui om se cunoaște plecând de la conduita și purtarea sa, căci zice Domnul: „După roadele lor îi veți cunoaște" [*Mt* 7, 16]. Căci așa cum văzând roadele pomilor și gustând din ele recunoaștem pomii buni, tot așa și sufletele iubitoare de Dumnezeu și iubitoare de oameni le înțelegem din faptele lor, iar cuvintele lor le socotim credincioase și sigure ca unele întărite de dumnezeieștile Scripturi și de experiența lor. De aceea nu alungați de la voi harul Duhului Sfânt lăsându-vă purtate de orice vânt al învățăturii mincinoase [*Ef* 4, 14], depărtându-vă de Biserică și întorcându-vă spre indiferență. Ci legate fiind prin încrederea unora față de altele, să nu lipsiți a înălța imne Domnului Care ne-a iubit pe noi, ne-a câștigat cu scump sângele Său [*1 Ptr* 1, 19] și ne-a făcut o singură Biserică și o singură turmă [cf. *In* 10, 16]. Pentru că Lui I se cuvinte toată slava, cinstea și închinăciunea acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

16
Cuvânt al aceluiași
[Despre păcat și Răscumpărarea lui Hristos][74]

1. Surorilor și maicilor, cei ce au căzut din bogăție în sărăcie obișnuiesc să vină la cei ce dau cu împrumut și, atunci când sunt împrumutați, simt plăcere ca unii care au dobândit împrumutul căutat, dar atunci când li se cere înapoi împrumutul de cei ce dau cu împrumut, sunt foarte amărâți. Tot așa și dacă au de unde să dea înapoi împrumutul, rămân iarăși nenorociți și lipsiți, iar dacă nu pot achita datoria, nu scapă de mâinile tiranice ale recuperatorilor. Și noi am fost așezați de Dumnezeu în bogăția virtuților, dar cheltuindu-ne puterea sufletului nostru în cele deșarte, am ajuns săraci și lipsiți, ca și acel fiu desfrânat care a mâncat averea părintească, l-a lăsat pe tatăl său plecând departe și a ajuns să pască porci [*Lc* 15, 11–16].

2. Deci fiindcă am căzut din cele bune, am venit la cel rău ca la cineva care dă cu împrumut și am împrumutat de la el pofte rușinoase și gânduri rele. Am pierdut iubirea și am agonisit ura. Am dat drumul dreptății și am strâns la piept nedreptatea. Am respins înfrânarea și am ținut neînfrânarea. Am prigonit pacea și am îmbrățișat lupta. Am urât blândețea și am iubit mânia și duritatea.

[74] Datat în Săptămâna Mare a anului 1321 (16–17 aprilie) (R. SINKEWICZ, 1992, și I. GRIGOROPULOS, 1996).

3. Prin urmare, aceste dispoziții le-am primit ca împrumut de la diavolul, fiindcă voile celui rău sunt străine de firea noastră. Căci așa cum cel ce se împrumută primește lucruri străine fiindcă nu le are el însuși, tot așa și noi, pierzându-ne cele bune ale sufletelor noastre, am primit voile cele rele ale demonului străin. Fiindcă așa cum cel ce dă cu împrumut cere de la datornic lucrurile împrumutate, tot așa și diavolul ne silește să facem faptele rele și cere ca dobândă sporirile faptelor rele.

4. Văzându-ne, așadar, Fiului lui Dumnezeu chinuiți de păcat, tiranizați de patimi și supuși silniciei de diavol, făcându-Se om S-a dat pe Sine Însuși preț de răscumpărare pentru noi [*1 Tim* 2, 6], a îndurat cruce și moarte [*Flp* 2, 8], prin care e desființată moartea prin plăceri. Trebuie așadar să privim spre sfânta conduită a Domnului și să imităm purtarea Sa mântuitoare, pe care a arătat-o în lumea de față petrecând cu noi în chip trupesc. Căci ținând ostenelile lucrurilor Lui și păzind cuvintele poruncilor Lui, ajungem liberi de tirania diavolului. Izgonim mânia și agonisim blândețea, alungăm ura și îmbrățișăm iubirea, prigonim nedreptatea și îmbrățișăm dreptatea. Și, întorcându-ne de la orice altă lucrare a patimilor, lucrăm virtuțile, iar prin lucrarea virtuților și meditare sufletul nostru se izbăvește de gândurile rele și de lucrurile păcatului și diavolul fuge de la noi.

5. Așadar, odată ce am ajuns la o atât de mare libertate, să nu mai voim să fim tiranizați de cel rău. Căci cine, chemat să primească în dar bani și să-și achite datoria, respinge chemarea și se întoarce de la cel care se milostivește spre el printr-o asemenea favoare? Oamenii nu fac aceasta. Iar cel ce face aceasta e cuprins de nebunie și se supune osândei. Cum nu vom râvni și nu vom imita faptele mântuitoare ale Mântuitorului și pătimirile Lui pentru noi? De aceea să ne sârguim să le purtăm pe acestea în trupurile noastre ca unele care pun ca niște plasturi pe simțirile și membrele trupurilor noastre. Iar dacă facem aceasta, gân-

durile sufletelor noastre se vor tămădui și sufletul va fi purtat de meditarea și cunoașterea pătimirilor Domnului și nu va cădea în voile cele rele ale trupului. Căci slujind Domnului prin faptele cele bune, se eliberează de robia patimilor în Însuși Hristos Domnul nostru, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

17
La Duminica luminată [a Paștelui] și despre moartea fratelui Leon

1. Surorilor și maicilor, ziua de față care poartă Învierea lui Hristos mă îndeamnă să vorbesc despre ea. Dar subita plecare și neașteptata mutare din această viață a fratelui nostru Leon, a cărui poreclă era Monomahul, mă silește să vorbesc iubirii voastre despre ieșirea sufletului. Ca din moartea subită întâmplată fratelui nostru și din învățătura de față să se întipărească în inimile voastre aducerea-aminte de moarte spre a vă trezi din indolența care vă ține și a vă scula spre cele bune pe voi, care o așteptați mereu cândva și vă temeți de venirea ei neașteptată.

2. Îl știți, surorile mele, pentru că l-ați văzut cu ochii voștri și l-ați avut comesean și tovarăș de drum străbătând împreună marea acestei vieți[75]. Dar dintr-odată a suflat vijelia morții și, despărțind sufletul său de trup, a predat trupul său adâncului pământului și l-a lipsit de viața de

[75] Datat 19 aprilie 1321 (atât R. SINKEWICZ, 1992, cât și I. GRIGOROPULOS, 1996). Cum rezultă din text, Leon Monahul era probabil ieromonahul care deservea ambele comunități de la Philanthropos Soter și-l suplinea pe Teolipt în îndrumarea duhovnicească în răstimpul în care acesta se afla la Filadelfia. Teolipt se folosește de moartea sa inopinată pentru a îndemna maicile să nu se bazeze pe Spovedania din ceasul morții, ci să-și facă o adevărată pregătire prin virtuți în vederea unei morți creștinești.

O primă ediție a acestui *Cuvânt* a dat S. SALAVILLE, „Une lettre et un discours inédits de Théolepte de Philadelphie", *Revue des Études Byzantines* 5 (1947), p. 108–115.

faţă, iar sufletul său a fost găsit nepregătit, lucru care mă întristează cel mai mult.

3. Fiindcă moartea omului e o lege a firii şi o hotărâre a Stăpânului, Care celui mutat de la păcat îi face dreptate şi-l trimite în lumea care rămâne pururea, iar pe cei vii îi cuminţeşte şi-i schimbă armonizându-i cu cele viitoare. Dar faptul că acela care se sfârşeşte [din viaţă] nu este gata şi e nepregătit în ce priveşte lucrurile mântuirii lui ţine de alegerea lui liberă şi e o nepăsare a socotinţei lui, un lucru pe care acela nu trebuia să-l facă. Căci nu e îngăduit omului care vieţuieşte creştineşte să fie nepăsător în vremea sănătăţii şi vieţii lui, ci trebuie să vegheze în faptele bune, să alerge spre mărturisire şi să se abţină de la modurile de comportare rele.

4. Fiindcă aşa cum, atunci când e senin, corăbierul care navighează pe mare vâsleşte cu sârguinţă şi se grăbeşte să se apropie de port, ca nu cumva trezindu-se dintr-odată un vânt sălbatic să-l găsească pe mare şi să fie scufundat de valurile mari şi nesfârşite, acelaşi lucru trebuie să-l facă şi fiecare din voi cât timp vieţuieşte şi petrece în lumea aceasta[76]. Căci omul sănătos şi care stă bine cu trupul din pricina bunului amestec al elementelor lui se bucură de seninătate din pricina absenţei bolilor şi a mişcării potrivit firii a puterii acestuia. Prin urmare, fiind sănătos şi umblând în lume, trebuie să vâslească, adică să stăruie în ostenelile poruncilor Domnului şi să caute modurile de comportare cele mai bune. Şi aşa cum ţinând în mâini vâslele, corăbierii taie apa mării şi fac corabia să înainteze, tot aşa şi omul trebuie să făptuiască necontenit faptele bune şi să străbată timpul vieţii sale cu dreptate şi să se sârguiască să-şi cheltuie zilele sănătăţii sale în pocăinţă şi mărturisire, ca, dacă va veni peste el vreo neputinţă sau o moarte neaşteptată, să se găsească ajuns la limanul mântuirii. Fiindcă

[76] Cf. MACARIE, *Omilii duhovniceşti* 43, 3 (*PTS* 4, p. 287; *PSB* 34, 1992, p. 258).

tot cel ce se pocăieşte şi se mărturiseşte cât timp e sănătos şi viu intră în sânul portului şi nu se teme de neputinţă sau moarte. Pentru că socoteşte că şi dacă îi vine vreo neputinţă, ea va fi de şi mai mult folos sufletului său smerindu-l. Căci dacă atunci când trupul său putea lucra păcatul, el n-a pus în mişcare membrele sale spre făptuirea celor rele, ci s-a oprit pe sine de la orice lucru rău şi s-a arătat cugetând cele smerite, cu cât mai mult se va smeri în neputinţa trupului său şi va mulţumi cu adevărat lui Dumnezeu pentru boala sa. Iar dacă i se va întâmpla moarte, ea îl va muta la odihna de acolo, spre care se grăbea să ajungă prin vieţuirea sa bună. De aceea bucurie se face în cer pentru pocăinţa omului acestuia şi pentru mutarea celui ce se mută din viaţă cu suflet pregătit [cf. *Lc* 15, 7]. Şi aşa cum cei legaţi de legea rudeniei, când văd pe rudele lor înaintând în demnităţi şi urcând în cinstire, se bucură pentru că cinstirea lor trece şi la ei, tot aşa şi îngerii se bucură pentru pocăinţa şi înaintarea sufletelor noastre ca unii ce sunt înrudiţi cu noi [cf. *Lc* 15, 10]. Şi aşa cel ce se pocăieşte şi se pregăteşte necontenit pentru ceasul ieşirii sale ajunge la iertarea păcatelor sale şi se învredniceşte de Împărăţia cerurilor.

5. Dar dacă atunci când e sănătos şi viu omul petrece în păcate şi zăboveşte în grijile vieţii, zilele lui trec deşarte şi nelucrătoare şi unul ca acesta moţăie şi doarme. Şi dacă-l cuprinde cutare neputinţă sau o moarte neaşteptată, acestea găsesc sufletul său nepregătit şi-l arată vrednic de milă şi îndepărtat de Dumnezeu. Fiindcă aşa cum cârmaciul care adoarme e scufundat şi înecat de un val care cade pe neaşteptate peste corabie, tot aşa şi cel ce în sănătatea lui petrece nepocăit şi nemărturisit, e răpit de o moarte neaşteptată şi trimis într-o moarte veşnică. Şi aşa cum lucrul cel mai amarnic pentru omul condamnat e să fie aruncat din închisoare în închisoare, la fel de insuportabilă e pedeapsa şi pentru cel ce a ieşit nepregătit din viaţa aceasta.

6. De aceea, temându-vă de moartea neaşteptată a fratelui nostru, să veghem cât suntem vii şi să slujim lui Dumnezeu

prin pocăință, mărturisire și milostenie, și prin adunarea [pentru slujbe] în dumnezeieștile biserici, ca asemănându-ne fecioarelor celor înțelepte să ne aflăm gata să urmăm Domnului. Dar dacă petrecem în jocuri, în lucruri deșarte și grijile vieții, purtând candelele noastre, adică sufletele noastre, stinse și întunecate, vom rămâne în afara cămării de nuntă a lui Hristos ca unele nepregătite. Căci așa cum în mijlocul nopții s-a făcut fecioarelor un strigăt și cele ce erau gata au intrat în odaia de nuntă, dar cele care nu erau gata au fost încuiate afară [*Mt* 25, 1–13], tot așa și moartea va veni la noi, oamenii, pe nevăzute și pe neașteptate și acelea care poartă în sufletele lor untdelemnul mărturisirii și pocăinței se fac împreună-moștenitoare ale lui Hristos [*Rm* 8, 17] și intră în Împărăția Lui, dar acelea care umblă cu nepăsare și indolență se vor afla departe de mântuire și vor auzi de la Mântuitorul: „Nu vă cunosc pe voi!" [*Mt* 25, 12].

7. Fie, iubitele mele surori, ca nici una din voi să nu primească acest răspuns, ci toate să ne învrednicim să avem prin purtarea cea bună comuniune împreună cu Hristos și să umblăm spre slava lui Dumnezeu. Că Lui I se cuvinte toată slava în vecii vecilor. Amin.

18

La Duminica [a treia după Paște, a] mironosițelor și despre Iosif din Arimateia[77]

1. Surorilor și maicilor, ne este îngăduit să îndrăznim lauda fericitului Iosif, să cugetăm necontenit la lucrarea sa minunată și să imităm alegerea și fapta lui bună. Căci, dacă medităm în suflet la fapta bună pe care a făcut-o el Domnului nostru Iisus Hristos, și noi vom înveli în inima noastră ca într-un giulgiu trupul Domnului, strângând în gândirea noastră sfânta Lui îngropare și așezând-o în memoria/mormântul[78] sufletului nostru, ca să nu mai uităm nicicând această taină [*Mc* 15, 43–46 par.].

2. Deci cine nu va admira pe Iosif cel cu bun chip [*Mc* 15, 43][79], care, preferând bună-cinstirea și iubirea față de Hristos Dumnezeu, a trecut peste toate temerile omenești și s-a dus la Pilat și a cerut trupul Domnului [*Mc* 15, 43]? Demnitatea sa de sfetnic n-a stins credința lui. Bogăția sa nu l-a împiedicat. Teama de chinul trupesc nu l-a oprit, ci, predându-și și demnitatea, căci era sfetnic, adică supraveghetor al treburilor publice, precum și bogăția și trupul, s-a grăbit să ia în loc de toate pe Hristos. Nu l-a înfricoșat lupta

[77] Datat 13 mai 1321 (R. Sinkewicz, 1992; I. Grigoropulos, 1996).

[78] Eufonic în limba greacă între *mneme* = „memorie" și *mnema* = „mormânt".

[79] Cf. și troparul „Iosif cel bun chip [*Ho euschemon Ioseph*]..." cântat la vecernia din Vinerea Mare, la Utrenia din Sâmbăta Mare și în Duminica a 3-a după Paște.

împotriva lui Hristos a iudeilor, ci, îndrăznind, L-a cerut pe Domnul, L-a primit şi L-a învrednicit de îngropare.

3. Laud credinţa ta, Iosife; fericesc alegerea ta; cinstesc lucrul tău. Îi socotesc nenorociţi pe oamenii care în vremuri bune îşi iubesc prietenii şi stau aproape de ei, iar în vreme de încercări se întorc şi fug de la ei [*Sir* 6, 8–12; 12, 8]. Deci, fiindcă lucrul lui Iosif este fericit, să-l imităm. Dar cum anume îl vom imita? Ascultaţi, surorile mele. E cineva închis în temniţă, condamnat, trecut cu vederea, urât de rude, de prieteni şi părinţi? Să mergem la închisoare şi să-l vizităm, să-l eliberăm din închisoare, să ne apropiem de el, să-i facem o danie. Şi învelind datoriile sale în giulgiul reazemului şi sprijinului nostru, să le îngropăm.

4. Zace altul în neputinţă? Să-i slujim, să rămânem în preajma lui, să-i punem la dispoziţie cele ce mângâie neputinţa lui, să legăm rănile lui şi prin îngrijirea sănătăţii să îngropăm durerile lui. E altul prizonier? Să-i plătim răscumpărarea, să-l scoatem din mâinile [necredincioşilor] celor care-l deţin, să-l salvăm şi să-l aducem înapoi în patria sa, ca să-l păstrăm şi în dreapta-credinţă[80].

5. Trăieşte altul în desfătarea vieţii şi petrece tot timpul în lucrurile lumii? Să-l îndemnăm şi ajutăm prin sfatul nostru bun, să-l aducem la biserică şi prin starea lui în ea să-l smulgem de pe căile sale deşarte. Dacă facem acestea, îngropăm în chip cuvios trupul Domnului şi-l imităm pe Iosif.

6. Dar învăţaţi, surorile mele, cum poate fiecare din voi împlini modul de comportare al lui Iosif. Obiceiul rău şi deprinderea rea a păcatului sunt Pilat. Fiecare din voi este trup şi membru al lui Hristos, căci toţi creştinii suntem trup şi membre ale lui Hristos [*1 Co* 6, 15; 12, 27; *Ef* 5, 30]. Gândul iubitor de Dumnezeu este un ucenic al lui Hristos care iubeşte lucrarea poruncilor lui Hristos şi se numeşte

---

[80] Aluzie la creştinii capturaţi de turci şi forţaţi să treacă la islam. *Cuvântul* pare să fi fost adresat iniţial comunităţii din Filadelfia, fiind apoi adaptat pe uzul monahal (în a doua sa parte) şi ţinut şi în faţa comunităţilor monahale de la Philanthropos Soter din Constantinopol.

Iosif. Deci oricine îşi va elibera membrele şi simţurile trupului său din obiceiul cel rău şi le va depărta de reaua conduită şi purtare, rugându-se lui Dumnezeu zi şi noapte să fie izbăvit de lucrarea păcatului, acesta cere şi primeşte trupul lui Iisus, „căci tot cel ce cere va primi şi cel ce caută va afla" [*Mt* 7, 8]. Iosif a cerut şi a primit trupul Domnului şi tu, care ceri lui Dumnezeu să te depărtezi de păcat, vei primi cererea ta şi vei scoate trupul tău din robia celor rele.

7. Iosif coborând de pe cruce trupul Domnului, cumpărând giulgiul şi învelindu-l în el, l-a pus în mormântul său nou. Orice om care a lăsat păcatul şi petrece în cuminţenie, care zăboveşte în biserică, iubeşte dreptatea şi face milostenie, îmbrăţişează neagoniseala şi se ocupă cu postul, se înalţă în inima sa spre cugetarea celor înalte şi spre slavă deşartă atunci când îşi socoteşte virtuţile. Dar când cheamă pe Domnul şi vine la aducerea-aminte a păcatelor sale, trage în jos cugetul său şi, chemând pe Domnul să-l dezlipească de ele, nu se mândreşte şi nu cugetă cele înalte. Deci cel ce prin aducerea-aminte de relele pe care le-a făcut şi-a tras în jos cugetul său din înalta-cugetare la realizările sale şi a venit la smerita-cugetare, acela îşi cumpără sufletul din patimi ca pe un giulgiu.

8. Căci cel smerit cu cugetul şi ostenitor cu trupul găseşte în faptele bune iertarea greşelilor proprii, iar cel căruia i-au fost iertate păcatele şi a fost eliberat din ele, negreşit şi-a răscumpărat sufletul. Fiindcă orice suflet care lucrează păcatul e vândut de propria sa alegere liberă şi, până ce e ţinut în păcate, e rob şi poartă o conştiinţă învechită şi întinată. Dar când prin smerenie şi osteneală trupească se eliberează de cele rele, se vede curat; căci, primind iertarea păcatelor, respinge întinarea care vine din patimi. Pentru că zice [Psalmistul]: „Vezi smerenia mea şi osteneala mea şi iartă toate păcatele mele" [*Ps* 24, 18]. Deci când sufletul va găsi iertarea păcatelor sale, atunci se face un giulgiu alb, ca unul care a dobândit o inimă curată şi separată de orice întinare.

Prin urmare, fiecare să lase păcatul pe care-l face și va fi găsit răscumpărându-și sufletul și făcându-l curat.

9. Atunci și gândul său va fi trezit să se miște spre meditații bune, iar trupul învelit și legat ca și cu o pânză albă de sufletul virtuos și curat nu se mai poate mișca spre lucrarea păcatului. Căci ceea ce sufletul lucrează prin trup, aceasta meditează și învârte prin gânduri, iar ceea ce gândește în gândire, aceasta și făptuiește prin membrele trupului. Deci, atunci când gândește și făptuiește cele bune, el se restrânge de la cele rele, căci trupul e legat de inima curată și nu făptuiește cele rele.

10. Astfel umblând deci omul și smerindu-se prin faptele pocăinței și aducerea-aminte a păcatelor proprii, așază în memoria/mormântul sufletului său conduita [*politeia*] mântuitoare a lui Hristos. Și așa cum Iosif îngropând trupul Domnului a rostogolit o piatră mare pe ușa mormântului, tot așa și omul care lucrează cele bune, făcându-și inima ca un mormânt nou al său, îngroapă în el ca pe o comoară purtarea [*anastrophe*] pământească a Domnului, iar la ușile sufletului, care sunt simțurile trupului, pune o strajă ca să nu fie furată comoara cea bună.

11. Fie ca noi, iubite surori, să nu pierdem comoara care ne face bogați, ci, purtând-o în inimă nejefuită, să ajungem la desfătarea ei. Căci dacă gândul la o comoară de aur veselește inima celui ce o are, cu cât mai mult când este strânsă în vistieria sufletelor noastre, Comoara vieții noastre, Iisus Hristos, ne aduce bucurie și ne păzește în cele bune. Pentru că El este izvorul celor bune și Lui I se cuvinte toată slava, cinstea și închinarea, împreună cu Cel fără-de-început al Său Părinte și cu Preasfântul și bunul și de-viață-făcătorul Său Duh acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

19

La Duminica a patra [după Paște], exegeză la minunea ologului[81]

1. Surorilor și maicilor, fiind plecat în duminica trecută din locurile de aici, n-am ajuns să dau sufletelor voastre obișnuita hrană a învățăturii. De aceea, exegeza minunii făcute cu ologul a rămas nepovestită scăpând inimilor voastre, iar voi ați rămas ca ologul acela zăcând în patul cunoașterii voastre neînvățate [cf. *Mt* 9, 2]; căci n-ați avut om, adică pe mine, învățătorul vostru, care ostenesc pentru mântuirea voastră, ca să vă arunce ca într-o scăldătoare [*In* 5, 7] în înțelegerea minunii făcute de Domnul. De aceea, petrecând cu voi în duminica de acum, înfățișez sufletelor voastre cateheza aceasta[82]. Prin urmare, ascultați cu atenție ca prin cunoașterea acestei învățături gândurile obosite ale sufletelor voastre să se scoale întărite spre a purta grija mântuirii voastre și a umbla în faptele bune.

2. „Era o sărbătoare a iudeilor”, cea numită Cincizecime, „și Iisus S-a urcat la Ierusalim” [*In* 5, 1]. Ca Dătătorul

---

[81] Pericopa evanghelică citită: *Ioan* 5, 1–15. *Cuvânt* datat 17 mai 1321 (R. SINKEWICZ, 1992, și I. GRIGOROPULOS, 1996).

[82] Absent din Constantinopol în Duminica Ologului (10 mai) — când s-a aflat probabil la Adrianopol pe lângă Andronic III cel Tânăr cu ocazia ambasadei de reconciliere trimise de Andronic II cel Bătrân —, Teolipt se hotărăște să predice pe această temă în duminica următoare (17 mai): Duminica Samarinencei. În alcătuirea omiliei sale, Teolipt pleacă de la comentariile la *Evanghelia după Ioan* ale lui EFTIMIE ZIGABENUL (*PG* 129) și TEOFILACT AL OHRIDEI (*PG* 123).

Legii să nu apară stricător al Legii, a luat şi el parte împreună cu ceilalţi la sărbătoare. Dar a venit la sărbătoare nu numai pentru aceasta, ci şi ca prin minuni şi învăţătură să conducă mulţimea strânsă la credinţă. Să audă cei ce aleargă după praznice şi care săvârşesc sărbătorile sfinţilor în chefuri, hore şi cântări demonice şi în felurite alte jocuri[83]. Domnul a luat parte la sărbătoare nu ca să mănânce şi să bea, nici ca să facă lucruri lumeşti şi nemaivăzute, ci ca să facă bine şi să lumineze pe toţi prin semne şi învăţătură.

3. Se cade ca şi noi care venim la sărbătorile sfinţilor să prăznuim duhovniceşte în dumnezeieştile biserici şi priveghind să stăruim în psalmodii, şi să slujim sfinţilor prin stări în picioare de toată noaptea şi invocări ostenitoare şi aşa să cinstim zilele sărbătorilor vorbind şi auzind cele bune şi îmboldindu-ne unii pe alţii spre imitarea lucrurilor frumoase. „S-a urcat Iisus la Ierusalim" [*In* 15, 1]. Observaţi expresia: „S-a urcat". S-a urcat Iisus rânduind în economia Sa înaintarea şi urcuşul nostru. Căci coborând noi la patimi şi căzând în păcate, Iisus urcă la Ierusalim realizând urcuşul nostru de la patimi şi păcat, la nepătimire şi virtute. Căci atunci când ne îngrijim de cele frumoase şi lucrăm dreptatea, ţinem sărbătoare în sufletele noastre, îngerii se strâng ceată împreună cu noi şi urcăm la Ierusalim, adică ajungem la refugiul păcii şi al mântuirii.

4. „Iar în Ierusalim era o scăldătoare a oilor care avea cinci porticuri. În acestea zăceau mulţime de bolnavi, căci un înger se cobora la vreme şi tulbura apa. Şi cel dintâi care intra în ea se făcea sănătos de orice boală era cuprins" [*In* 5, 2–4]. Scăldătoarea e pocăinţa care se numeşte şi a

[83] Detaliu care arată, ca şi cele din §13–17 mai jos, că acest *Cuvânt* a fost iniţial ţinut în faţa unei comunităţi de credincioşi mireni, la Filadelfia, fiind adaptat şi susţinut şi în faţa comunităţilor monahale de la Philanthropos Soter, fapt probabil în cazul *Cuvintelor* 4, 11, 18–22, care par a fi fost preluări şi adaptări pe uz monahal ale unor predici din omiliarul mitropolitului Filadelfiei, azi pierdut.

oilor, pentru că-i face blânzi şi lipsiţi de răutate pe cei ce o îmbrăţişează. Căci aşa cum în Ierusalim scăldătoarea se numea a oilor pentru că în ea se spălau măruntaiele oilor jertfite, tot aşa şi pocăinţa, care spală prin lacrimi măruntaiele sufletului şi curăţă gândurile dinăuntru, îi face pe oameni blânzi şi îngăduitori. Scăldătoarea pocăinţei se numeşte şi a oilor, ca una care duce departe păcatele ultime ca pe nişte măruntaie şi îmbrăţişează întâile odrasle ale sufletului care-l împing spre nemâniere şi iubire dumnezeiască.

5. Iar întâile odrasle ale sufletului sunt virtuţile semănate mai întâi de Dumnezeu în fire, şi care sunt închipuite de oi. Iar măruntaie sunt patimile împuţite care au venit mai apoi peste neamul omenesc, de la care întoarce adevărata pocăinţă făcând sufletul să revină la starea sa dintâi. „Şi aceasta avea cinci porticuri", căci cinci sunt modurile pocăinţei: abţinerea de la rele, lucrarea celor bune, aducerea-aminte de păcate, mărturisirea lor şi plânsul necontenit.

6. Cei bolnavi prin păcate venind în cele cinci moduri ale pocăinţei la scăldătoare găsesc odihnă. Căci cel dintâi care intră în apa pocăinţei revine la sănătatea sufletească şi orice patimă îmbolnăvitoare ar avea — desfrânare, adulter, beţie, nedreptate sau ţinere de minte a răului — e îndepărtată. Pentru că, aruncate în apa pocăinţei, toate lucrările patimilor se îneacă şi mor. Dar sunt şterse de lacrimile pocăinţei şi ale mărturisirii şi gândurile întipărite în suflet după lucrarea păcatului. Căci sufletul zdrobit, care plânge şi căruia îi pare rău de relele pe care le-a făcut, urăşte murdăria faptelor lui rele şi se întoarce cu totul de la ea. Şi aşa cum o haină murdărită pusă în apă şi frecată cu mâinile se face albă, tot aşa şi sufletul care poartă un gând necurat se face curat prin mărturisire şi zdrobirea conştiinţei.

7. Dar ascultaţi cu atenţie, copilele mele iubite. Sufletul omului destrămat de plăceri şi căzut în pofta lumii acesteia ajunge olog; toate gândurile lui sunt paralizate şi toate membrele trupului său sunt nemişcate spre lucrarea binelui. Căci nu are sănătoase nici cele trei puteri ale lui: raţiunea,

irascibilitatea și pofta[84], nici nu petrece în afara celor opt patimi generale. De aceea sufletul fiecăruia dintre noi a petrecut treizeci și opt de ani în neputință ca ologul [*In* 5, 5]. Căci e cu neputință ca sufletul care bolește în ce privește rațiunea, irascibilitatea și pofta să nu fie târât și de cele opt patimi și să fie plecat spre slujirea lor. Dar cum sunt bolnave cele trei puteri ale sufletului și care sunt cele opt patimi pe care le aduce asupra sa sufletul? Fiți atente când vorbesc.

8. Atunci când rațiunea [*logismos*] se ocupă de nedreptate și meditează la răutate, meditează cum să mintă, cum să jure, cum să săvârșească lucrul desfrânării, adulterului, uciderii, vrăjitoriei sau al oricărui alt rău, atunci e bolnavă rațiunea. Iar când omul se mânie împotriva aproapelui și se înfurie împotriva vecinului său și e stârnit să-l chinuie și e ațâțat împotriva fratelui său, atunci e bolnavă irascibilitatea [*thymos*] sufletului. Iar când poftește lumea și lucrurile din lume și îndrăgește slava lumească și lauda de la oameni, atunci e bolnavă pofta [*epithumia*] sufletului. Deci așa fiind cele trei părți ale sufletului, cele opt patimi au o pășune și un loc în inima omului și în membrele trupului, și așa sufletul se găsește în neputință treizeci și opt de ani.

9. Dar care sunt cele opt patimi? Lăcomia pântecelui, desfrânarea, iubirea de arginți, plictiseala [*akedia*] sau indiferența, mânia, întristarea, slava deșartă și mândria[85]. Deci cine dintre oameni nu desfrânează și nu vicleneşte, nu se înfurie și nu poftește bogăție și slavă? Și, iarăși, cine fiind așa nu cade în cele opt patimi deja enumerate?

10. Ați auzit boala sufletului? Ați cunoscut cum fiecare e neputincios treizeci și opt de ani ca și ologul? Învățați

[84] *Logos, thymos, epithymia;* cf. EVAGRIE, *Praktikos* 86, 89 (*SC* 117, p. 676, 680–688) și IOAN DAMASCHINUL, *Despre cele opt duhuri ale răutății* (*PG* 92, 92B–96B).

[85] *Gastrimargia, porneia, phylargiria, akedia e aphrontisia, orge, lype, kenodoxia, hyperephania;* cf. EVAGRIE, *Praktikos* 6 (*SC* 117, p. 506–508) și IOAN DAMASCHINUL, *ibid.* (col. 80A).

însă și modul vindecării. Și grăbiți-vă să aflați om, cu alte cuvinte să vă agonisiți rațiune chibzuită, care poate să facă tămăduirea sufletelor voastre. Fiindcă și în noi este o scăldătoare: lăudata și vindecătoarea pocăință [*metanoia*], care are cinci moduri ca niște porticuri, precum spuneam: abținerea de la cele rele, lucrarea celor bune, mărturisirea, aducerea-aminte de păcatele proprii și plânsul.

11. În scăldătoarea Ierusalimului un înger tulbura apa și-i dădea putere tămăduitoare [*In* 5, 4]. Aici, când fiecare din voi viețuiește rău, tulbură conștiința și înfricoșează sufletul; căci înfățișează în amintirea inimii păcatele și pune în fața ochilor sufletului judecata viitoare și pedepsele înfricoșătoare. Mustrată și tulburată de acesta și temându-se de osânda ei, sufletul se cufundă în pocăință și plânge cu amar, și așa se eliberează de păcat.

12. Cel ce se abține de la rele, se pocăiește și mărturisește, acela găsește o rațiune chibzuită de care fiind introdus în pocăință se face sănătos. Dar dacă întâi va începe să se pocăiască, după care întârzie, amână și disprețuiește ziua de azi și e gata mereu pentru ziua de mâine, atunci nu are om, nu are cu alte cuvinte cuget omenesc, ci are o cunoaștere dobitocească și irațională. Căci deși prin mustrare și părere de rău pare că merge spre pocăință, gândul amânării și întârzierii luând-o înainte desființează sănătatea din suflet. Și iarăși omul petrece în păcate și umblă cu sufletul bolnav, nefiind izbăvit de patimi.

13. Dar ca să fac mai limpede cuvântul, ascultați: Omul care nu intră în biserică, ci petrece tot timpul în deșertăciuni și nebunii mincinoase, e un olog care, mustrat fiind de conștiința proprie că rău face petrecând în afara bisericii, îi pare rău și se întristează și începe să meargă la biserică. Deci, dacă intră în biserică și asistă cu frică și aude psalmodia, sufletul lui se vindecă și se mântuiește, căci are ca un om rațiunea dreaptă care, atunci când îl mustră conștiința, îl aruncă în biserică precum într-o scăldătoare. Dar dacă e mustrat de conștiința sa și pare că îi pare rău că nu

petrece în biserică, dar totuși nu se duce acolo, ci-și spune în el însuși: „Voi face și această slujire, voi drege și această afacere a mea, după care voi ajunge și eu la apolisul vecerniei, iar dacă nu voi ajunge, mă voi duce mâine la utrenie și la Liturghie", atunci rămâne nevindecat și se lipsește de mântuirea sa. Căci deși părea că se socotea să meargă la biserică, grija vieții și prietenia lumii luând-o înainte l-au lipsit de intrarea în biserică și de auzirea cuvintelor dumnezeiești și i-au luat tămăduirea sufletului. Și se împlinește cuvântul care spune: „În clipa în care mă duc, altul o ia înaintea mea și primește vindecare, iar eu mă duc neputincios [cf. *In* 5, 7]"[86]. Când îmi pun în gând să mă duc la biserică, prietenia lumii și a lucrurilor ei o ia înainte și mă ține și nu mă lasă să alerg numaidecât la biserică, ci ia și ridică grija bună din sufleul meu, și iarăși mă grăbesc afară din biserică.

14. Sau, iarăși: cineva desfrânează și zace în lucrarea adulterului, dar e mustrat de conștiință că umblă rău. Deci dacă, mustrat fiind, se depărtează de desfrânare și intră în scăldătoarea cumințeniei, sufletul său se vindecă și se mântuiește. Dar dacă-și pune în gând să se depărteze de desfrânare, dar nu va iubi cumințenia, gândul desfrânării se scoală iarăși și ia gândul cumințeniei din inima lui, și omul cade iarăși în făptuirea desfrânării. Și se împlinește cuvântul: „Deși mă duc, altul o ia înaintea mea și ia tămăduire, iar eu mă duc neputincios." Cu alte cuvinte: „Deși mă socotesc să vin la cumințenie, gândul desfrânării luând-o înaintea mea răpește din mine cunoștința cumințeniei și mă găsesc desfrânând iarăși."

15. Și iarăși: dacă cineva nedreptățește pe aproapele său și zace ca un olog în patul lăcomiei, dar e mustrat de conștiință că rău face. Deci dacă, mustrat fiind, lasă nedreptatea și intră în scăldătoarea dreptății, sufletul său se vindecă și se mântuiește. Dar, dacă-și pune în gând să se depărteze,

[86] Citat dintr-o stihiră de la vecernia Duminicii Ologului (*Penticostar*).

chipurile, de nedreptate, dar nu va iubi dreptatea, o va lua iarăși înainte gândul lăcomiei și va desființa din el gândul dreptății. Și iarăși omul va cădea în lucrarea nedreptății și va răpi lucrurile fratelui său și se împlini cuvântul: „Deși mă duc, altul o ia înaintea mea și ia tămăduire, iar eu mă duc neputincios." Cu alte cuvinte: „Deși mă socotesc să fac dreptate, gândul nedreptății luând-o înaintea mea răpește cunoștința dreptății de la mine, iar eu nedreptățesc iarăși pe fratele meu și cad ca un olog în patul lăcomiei."

16. Și iarăși: dacă cineva va da cu împrumut unui om bani și va lua de la el camătă și zace ca un olog în patul iubirii de bani, dar e mustrat de conștiință și de dumnezeiasca Scriptură că rău face [*Iș* 22, 24; *Lv* 25, 37; *Dt* 23, 30–31] și-și dublează capitalul. Deci dacă, mustrat fiind, va lăsa camăta și va intra în scăldătoarea milosteniei și a împrumutării săracilor potrivit lui Dumnezeu, sufletul său se vindecă și se mântuiește. Dar dacă va începe să se socotească în sine zicând: „Am plăți de făcut și am nevoie de mulți bani, îmi trebuie un venit mare și de aceea sunt nevoit să iau camătă ca să-mi hrănesc oamenii și să fac milostenie", atunci gândul iubirii de bani ia de la el gândul milosteniei pe care l-a avut și iarăși omul cade în zgârcenie și nemilostivire și nu mai vrea să dea altora. Și se împlinește cuvântul: „Deși mă duc, altul o ia înaintea mea și ia tămăduire, iar eu mă duc neputincios." Cu alte cuvinte: „Deși mă socotesc că iau camătă ca să dau milostenie, zgârcenia mi-o ia înainte și, după ce iau cametele, nu mai dau nici un bănuț. Căci ea răpește de la mine amintirea compătimirii, iar eu sunt tras iarăși spre nemilostivire și nu-mi mai întind mâna spre a da altora."

17. Ci fie, surorile mele iubite, ca primind cuvântul Evangheliei în inimile voastre, să-l ascultați, ca, supunându-vă poruncilor lui Hristos, să ne depărtăm de cugetul lumesc și să umblăm în cugete duhovnicești [*Rm* 8, 6]. Căci așa cum ologul l-a ascultat fără să mai stea pe gânduri pe Iisus Care i-a poruncit să-și ia patul și să umble [*In* 5, 8], și s-a sculat,

tot așa și noi, dacă vom asculta de poruncile evanghelice care ne poruncesc să ușurăm pofta noastră de materia lumii acesteia și să ne înălțăm gândul nostru ca pe un pat și să-l punem pe umerii virtuților, ne vom învrednici să umblăm pe calea mântuirii noastre și să ajungem pe calea Împărăției cerurilor cu harul și iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine toată slava, cinstea și închinarea în vecii vecilor. Amin.

20

La Duminica a cincea [după Paște], a Samarinencei[87]

1. Surorilor și maicilor, când pescarul vrea să prindă pești, se duce la mare și-și aruncă năvodul în adânc scoțând peștii care înoată acolo. Același lucru făcându-l și Iisus Hristos lucrând mântuirea noastră a șezut la izvor [*In* 4, 6]. Și prinzând prin năvodul credinței pe femeia samarineancă ce venise la puț să scoată apă, o trimite să vestească samarinenilor puterea Dumnezeirii Lui [*In* 4, 7. 29–30. 39]. Vedeți pescuirea preaînțeleaptă? Vedeți prinderea lăudabilă? Samarineanca alergând să-și potolească pentru puțină vreme setea găsește un izvor adevărat care, băut o dată, nu-l mai lasă pe cel ce bea din el să înseteze vreodată; căci zice [Hristos]: „Cine bea din apa aceasta va înseta iarăși, dar cine bea din apa pe care o voi da Eu nu va mai înseta în veac" [*In* 4, 13–14]. Vine să scoată apă și cumpără Apa vie. Domnul caută să primească apă și căutând se îngrijește de cea căutată. Cel ce caută e căutat, și cel ce caută să primească acela dă.

2. O, adâncul cunoașterii [*Rm* 11, 33], o, dar cu neputință de întrecut! Ca un pescar înțelept pune înainte ca pe o mo-

[87] Pericopa evanghelică citită: *Ioan* 4, 5–42. *Cuvânt* datat 17 mai 1321 (R. SINKEWICZ, 1992, și I. GRIGOROPULOS, 1996). În alcătuirea omiliei sale, Teolipt se folosește de omiliile și comentariile la *Evanghelia după Ioan* ale lui IOAN HRISOSTOM (*PG* 59), EFTIMIE ZIGABENUL (*PG* 129) și TEOFILACT AL OHRIDEI (*PG* 123).

meală căutarea apei și aruncând ca un năvod cunoașterea apei vii și duhovnicești în sufletul samarinencei, și făcând-o să atârne de dorul ei, o trage spre credința în El Însuși prin recunoaștere. „Dă-mi", spune el, și „dă-mi" aude ea [*In* 4, 7]. Căci curgerea apei sensibile căutate a arătat femeii râurile izvorului inteligibil. De aceea, ajungând să însetеze caută și ia, bea și vestește plăcerea băuturii și descoperă izvorul cel tainic. Și așa cum aleargă cerbul la izvoarele apelor [*Ps* 41, 2], așa ies din oraș și vin la Iisus samarineni [*In* 4, 39–40]. O, bogăția înțelepciunii [*Rm* 11, 33], o, apă dulce! Căci într-adevăr apă vie și curgătoare sunt cuvintele Domnului: „apă", ca unele care rourează și răcoresc pe cei aprinși de arșița poftei cele rele; „vie", ca unele care scoală și trezesc spre râvnă pe cei omorâți de lene; „curgătoare", ca unele care nu sunt strânse și ascunse în inimă, ci ies pe gură din pricina iubirii care țâșnește în suflet și prin sunetul vestirii lor desfată inimile oamenilor din pricina harului care este în ele.

3. Apa sensibilă băută nu numai că nu crește, dar se pierde; de aceea cel ce bea această apă e din nou cuprins de sete. Dar apa dată de Domnul nu numai că rămâne pururea, dar și țâșnește înmulțită, iar pe cei ce o primesc îi adapă din belșug și pe cei dăruiți cu ea îi îngrașă ca și un izvor permanent care, deși trimite râuri întregi, nu este părăsit de apa care țâșnește din el.

4. Pe la ceasul al șaselea oamenii gustă de mâncare și la ceasul al șaselea Iisus și-a făcut de mâncare mântuirea samarinencei [*In* 4, 6]. La ceasul al șaselea Eva a fost vânată de convorbirea cu șarpele [*Fc* 3, 1–7], și la ceasul al șaselea samarineanca a fost prinsă de înțelepciunea Cuvântului Celui Viu[88]. În cinci zile a fost creată întreaga făptură iar în ziua a șasea a fost plănuit de Dumnezeu omul [*Fc* 1, 1–31]. Iar prin cele cinci cărți ale lui Moise samarineanca a fost călăuzită la cunoașterea lui Hristos, iar la ceasul al șaselea a fost plăsmuită din nou de Domnul.

[88] Cf. Stihira I de la vecernia Duminicii Samarinencei (*Penticostar*).

5. Căci spunând ea: „Știu că va veni Mesia Hristos", a fost învățată de Iisus că El este Mesia, Cel ce vorbește cu ea [*In* 4, 25–26]. Acolo luând Dumnezeu țărână din pământ l-a plăsmuit pe om [*Fc* 2, 7], aici Domnul cerând să primească apă de la femeie, a sculat-o spre dorirea și căutarea Apei Sale. De aceea, dându-i apa vie [*In* 4, 10], i-a umplut sufletul cu harul Duhului. Apostolii au plecat în oraș să cumpere de mâncare, și Domnul o hirotonește pe samarineancă apostol și o trimite în cetate, ca să întoarcă sufletele spre El [*In* 4, 28–30. 39–42]. Lăsând orașul, samarineanca a venit la izvor și s-a întâlnit cu Izvorul tămăduirilor și s-a învrednicit de Apa care curge spre viața veșnică [*In* 4, 14].

6. Și-a lăsat urciorul în puț [*In* 4, 28] și și-a făcut prin credință inima urcior și a scos apă din izvorul Domnului din care luând s-a dus în cetatea ei [*In* 4, 29–30] și a adăpat cu curgerile cunoașterii pe cei ținuți de uscăciunea necunoașterii. Să imităm toate cu zel credința și modul comportării acesteia. Și așa cum aceea ieșind din oraș a alergat la izvor și a întâlnit pe Domnul, așa să lăsăm și noi obiceiul conduitei noastre celei rele și să alergăm la izvorul pocăinței și al lacrimilor și să vedem pe Iisus dăruindu-ne iertare. Cea înfuriată să lase ținerea de minte a răului și să vină la izvorul pocăinței și să-și spună în sine: „Dă-mi, Doamne, apa împăcării cu sora mea. Dă-mi curgerea iubirii față de ea." Și numaidecât izvorul iertării și al iubirii va țâșni în inima sa și într-o asemenea stare vei vedea pe Iisus ca șezând la izvor, binevoitor și oferind mântuire sufletului tău.

7. Căci odihnindu-Se Domnul în buna dispoziție a sufletului tău, te va odihni și pe tine de povara mâniei și a ținerii de minte a răului, ridicând-o și făcând-o să dispară de la tine, căci face ușor sufletul tău cu aripile iubirii și împăcării. A căutat să primească apă de la femeie și i-a dat El apă. Așa caută și de la tine apa mântuirii și a pocăinței și-ți va dărui apa iertării. Caută de la tine apa disprețuirii de sine și a împăcării și-ți dă apa iubirii. Îl odihnești pe El prin buna ta intenție, și El te odihnește pe tine prin darurile darului

Duhului Său Sfânt; căci zice: „Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați, și Eu vă voi odihni pe voi” [*Mt* 11, 28].

8. Să lase fiecare din voi ca pe o Samarie grija vieții deșerte și să meargă la izvor, adică la Biserică, și să se învrednicească de convorbirea cu Domnul. Fiindcă așa cum cel ce se duce la palat îl vede pe împăratul și se întâlnește cu el, tot așa și cea care aleargă la casa lui Dumnezeu vorbește cu Dumnezeu și se împărtășește de apa mântuirii. Căci stând în biserică și auzind cuvintele lui Dumnezeu, lasă ca pe un urcior purtarea pământească și lumească și se întoarce la conduita dintâi, adică la cea dinainte de cădere. Și nu se rușinează să-și descopere păcatele ei și mărește pe Domnul Care a izbăvit-o din robia celor rele.

9. Urciorul primește curgerile izvorului, iar gândirea primește cuvintele Cuvântului lui Dumnezeu. Deci dacă zăbovim în biserici și ascultăm cu înțelegere cântările dumnezeiești, vom putea purta în noi înșine și după ce ieșim de acolo ca pe un urcior aducerea-aminte de cele auzite în ele, punând-o deoparte în sufletul nostru prin cunoașterea celor săvârșite în biserică și vestind cuvintele lui Dumnezeu oriunde ne-am duce. Să ne ostenim, surorilor în veacul de față, ca să aflăm odihna în veacul viitor, căci dacă ne vom osteni puțin, ne vom odihni în veci [*2 Co* 4, 17].

10. Ne-a arătat aceasta prin lucrurile pe care le-a făcut Iisus, Cel ce ne călăuzește la calea cea cerească. Căci zice Evanghelistul: „Și Iisus fiind ostenit de călătorie, s-a așezat” [*In* 4, 6]. Săvârșind toată Economia cea pentru noi și ostenit de urcușul pe cruce, coborând la iad, înviind și urcându-Se la ceruri, a șezut de-a dreapta lui Dumnezeu și Tatăl. Dar și apostolii, ostenindu-se în veacul de față și semănând propovăduirea Evangheliei în inimile oamenilor și străbătând lumea întreagă pe jos, au fost așezați pe scaune să judece lumea întreagă [*Mt* 19, 28]. Să suferim și noi deci răul în lucrurile dreptății, pentru ca, odihnindu-ne în sălașurile cerești, să primim odihna veșnică în Iisus, Domnul nostru, Căruia fie slava și puterea în vecii vecilor. Amin.

21

La Duminica a șasea [după Paște], despre minunea vindecării orbului din naștere[89]

1. Surorilor și maicilor, „cine va grăi puterile Domnului, cine va face auzite toate laudele Lui?” [*Ps* 105, 2]. Iată, din nou, Mântuitorul, deschizând ochii orbului din naștere, deschide și ochii sufletelor noastre spre cunoașterea puterii Sale negrăite. Căci așa cum după ce l-a făcut văzător pe orbul din naștere a dat și sufletului acestuia să-L vadă și să-L recunoască Ziditor al făpturilor și Fiu al lui Dumnezeu și Dumnezeu și să creadă în El și să se închine Lui, tot așa prin semnul făcut cu orbul ne ridică și pe noi spre uimire și iubirea bunătății Lui. Vederea din nou a ochilor trupești s-a făcut vedere din nou și a ochilor sufletești. Orbul își agonisise un îndoit defect: orbirea trupească avea nevederea luminii sensibile, defectul sufletesc avea în el necunoașterea luminii dumnezeiești. Așadar orbul nu vedea nici soarele sensibil din pricina faptului că avea un defect la ochii trupului, nici în Iisus Hristos, Soarele dreptății [*Mal* 3, 20], nu credea neștiind că e Fiul lui Dumnezeu. Dar Mântuitorul nostru a deschis și ochii trupului său și i-a

[89] Pericopa evanghelică citită: *Ioan* 9, 1–38. *Cuvânt* datat 24 mai 1321 (R. Sinkewicz, 1992, și I. Grigoropulos, 1996). În alcătuirea omiliei sale Teolipt se folosește de omiliile și comentariile la *Evanghelia după Ioan* ale lui Ioan Hrisostom (*PG* 59), Eftimie Zigabenul (129) și Teofilact al Ohridei (*PG* 123).

dăruit să vadă lumina zilei de față, dar i-a luminat și ochii sufletului și l-a învrednicit să recunoască Dumnezeirea Tămăduitorului său ca Unul ce este Făcător și Stăpân al sufletelor și al trupurilor. De aceea, toți cei ce văd pe orbul care și-a recăpătat vederea sunt și ei luminați și călăuziți spre a-și vedea orbirea și a recunoaște binefacerea de care s-a învrednicit firea noastră. Fiindcă și sufletul nostru alipit de cele născute și stricăcioase și care-și țintuiește întreaga dispoziție interioară de lucrurile veacului acestuia este orb, nemaivăzând nicidecum, spre dobândirea virtuților de care Domnul nostru Iisus Hristos s-a preocupat în fiecare zi prin Economia Sa mântuitoare și petrecerea Sa în trup.

2. Căci vrând Domnul să ne arate calea mântuirii, S-a făcut om, iar prin arătările minunilor și învățături a desființat piedicile păcatului. Iar noi cei ce credem în El trebuie să ne fixăm necontenit privirile spre El prin fapte și cuvinte, pentru ca, meditând la faptele mâinilor Lui și la cuvintele cinstitei Sale guri, să ne luminăm sufletele; căci lumină sunt poruncile Sale. Fiindcă prorocul spune: „De cu noapte zorește duhul meu spre Tine, Dumnezeule, pentru că lumină sunt poruncile Tale pe pământ" [*Ps* 26, 9]. Fiindcă așa cum soarele care luminează această lume văzută dă ochilor trupului posibilitatea de a vedea și conduce spre cunoașterea minunilor [lumii], tot așa și meditarea la faptele și cuvintele lui Hristos deschide ochii sufletului și călăuzește omul spre cunoașterea adevărată[90].

3. Dar, ca să cunoașteți ce spun, ascultați cu atenție. Mântuitorul nostru, „scuipând jos și făcând lut din scuipat, a uns cu lut ochii orbului și i-a zis: «Mergi de te spală în scăldătoarea Siloamului!» Deci acela s-a dus și s-a spălat și a venit văzând" [*In* 9, 6–7]. Acest lucru Îl vestește în chip foarte limpede pe Mântuitorul drept Ziditor al omului. Căci cine dintre oameni va putea deschide cu lut ochii unui orb, decât Cel care l-a plăsmuit din pământ pe om [*Fc* 2, 7], Același ia acum și lut și plăsmuiește ochii trupului.

4. Dar pe cei atenți acest lucru îi învață și un mod al virtuții tainice prin care sufletul uns și spălat respinge întipăririle venite din defectul patimilor și se învrednicește să vadă pe Binefăcătorul său. Scuipatul închipuiește cugetul smereniei. Pământul poartă prefigurarea alegerii noastre libere înfuriate și învârtoșate. Iar lutul sugerează blândețea născută în suflet de smerita-cugetare și facerea de bine. Căci așa cum lutul moale se supune mâinilor și e plăsmuit după voința celui care-l frământă, tot așa și omul care poartă meditarea la smerenie înmoaie sufletul și-și frăgezește inima și devine ascultător și blând. Și nu mai vrea nici să răsplătească răul cu rău [*Rm* 12, 17; *1 Tes* 5, 15; *1 Ptr* 3, 9], nici să se sfădească în vreun lucru sau să se răzbune, ci este gata cu totul spre odihna fraților și bunăvoința față de ei. Și așa cum scuipatul care iese din gură cade de sus spre cele de jos, se amestecă cu țărâna din pământ și frăgezește firea aspră a pământului, așa trebuie să ne arătăm și noi. Pentru ca, atunci când ne înălțăm în suflet pentru că a fost făcut de sus, privind iarăși spre neputința trupului înjugat împreună cu el, să ni se strângă inima din pricina mortalității firii noastre.

5. Ajunsă păcătoasă din pricina călcării poruncii dumnezeiești, firea noastră e nesupusă și învârtoșată. Și așa cum carnea groasă și ațoasă nu se supune dinților, tot așa și omul n-a vrut nicicum să se supună poruncilor lui Dumnezeu. Dar Fiul lui Dumnezeu plecând cerurile [*Ps* 17, 10; 143, 5], coborând ca un scuipat și sălășluindu-se în pântecul Sfintei Fecioarei și Născătoare-de-Dumnezeu, luând în El Însuși din preacuratul ei sânge ca pe un pământ firea omenească, umplând-o cu bunătățile Sale, ungând-o cu untdelemnul Dumnezeirii Sale și spălându-Se pentru noi prin botezul pe care l-a dat, ne-a îndumnezeit și ne-a pregătit ca să vedem toate spre slava lui Dumnezeu.

[90] Cf. Simeon Noul Teolog, *Capete practice, gnostice și teologice* II, 24 (*SC* 51, p. 78–79; *FR* VI, 1977, p. 59).

6. Deci, dacă vrea cineva să respingă orbirea sufletului său, care vine din slava deșartă și din trufie, și să-și lumineze gândurile, să se gândească la coborârea Domnului pentru noi prin trup, la minunata Lui smerenie și la sărăcia Sa covârșitoare, și negreșit va surpa cugetul înalt al inimii sale. Și ochii noștri vor fi unși cu lutul smeritei-cugetări atunci când cugetăm despre noi înșine că suntem pământ și cenușă [*Fc* 18, 27] și spunem împreună cu prorocul: „Iar eu sunt vierme, nu om, ocara omului și defăimarea poporului" [*Ps* 21, 7].

7. Ajungând astfel noi blânde și unse fiind de gândurile smeritei-cugetări, să umblăm în conduita [*politeia*] lui Hristos, spălându-ne picioarele ca în scăldătoarea Siloamului [*In* 9, 7] spre a fi gata pentru vestirea Evangheliei [*Ef* 6, 15] și trimiterea la propovăduirea mântuirii, căci zice: „Învățați de la Mine că sunt blând și smerit cu inima" [*Mt* 11, 28] și că: „Eu sunt Lumina lumii" [*In* 8, 12] și: „Gândurile voastre vor afla din nou vedere, iar sufletele voastre odihnă" [*Mt* 11, 28]. Deci dacă veghem, iubitele mele, ne vom face imitatoare ale lui Hristos și ne vom recăpăta și noi, orbii, vederea ca și acel orb din naștere.

8. De exemplu: este un om care nu zăbovește în biserica lui Dumnezeu, ci s-a predat pe sine însuși împrăștierilor vieții? Acesta este un orb care nu vede adevărul. Prin urmare, cel care a deschis inima lui prin învățătură, a aruncat cuvântul bun ca pe un scuipat în sufletul său și l-a uns ca să meargă la biserica lui Hristos, acesta a deschis ochii unui orb.

9. Cel împilat de sărăcie, care duce lipsă de hrana necesară și blasfemiază, acela e și el orb care nu vede răbdarea și stăruința în Hristos. Prin urmare, cel ce i-a dat o bucată de pâine, o haină sau un argint, acesta scuipă pe jos, căci vede pe fratele său zăcând jos și-l hrănește când e flămând, îi îmbunează inima și cu untdelemnul milosteniei mișcă sufletul său spre bucurie și-i deschide gura spre slava și mulțumirea lui Dumnezeu; așadar cel ce face aceasta deschide ochii unui orb, căci cel ce slăvește pe Dumnezeu și-I mulțumește are ochii sufletului deschiși.

10. Cel scandalizat și înfuriat pe fratele său este orb, căci nu vede porunca lui Hristos. Prin urmare, dacă nu aștepți ca cel scandalizat să vină la tine, ci te duci tu mai degrabă la el și cazi la picioarele lui, iată ai scuipat pe jos. Și dacă prin cuvinte smerite înmoi sufletul lui, ai făcut lut. Și dacă iei asupra ta căderea lui și pe acela îl lași nepedepsit ca pe un nevinovat și-l aduci la scăldătoarea păcii, ai deschis ochii lui și l-ai atras spre iubirea ta. De aceea el umblă lăudându-te și mulțumindu-ți și te mărește înaintea celor ce te defaimă, ca orbul pe Hristos în mijlocul iudeilor. Și ori de câte ori se întâlnește cu tine, te salută cu slavă și ți se închină cu multă cinste.

11. Să ne sârguim deci să mergem în biserici, ca fiind noi spălate și curățite prin pășirea în ele de petele păcatelor, ochii sufletelor noastre să se lumineze și să nu adormim spre moarte [*Ps* 12, 4], ci să ne învrednicim de viața veșnică în Hristos Iisus Domnul, Căruia I se cuvinte toată slava, cinstea și închinarea, împreună cu Cel fără-de-început al Său Părinte și cu Preasfântul și bunul și de-viață-făcătorul Său Duh acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

22

La Cincizecime, despre venirea Preasfântului Duh[91]

1. Surorilor și maicilor, multă este veselia care ne răsare nouă, creștinilor din sărbătorile duhovnicești, fiindcă sufletele noastre sunt pururea înnoite de cele săvârșite și grăite în biserică. Și așa cum cel ce urcă pe o scară înaintează din treaptă în treaptă și întreagă alergarea lui se face în sus, tot așa și plinătatea creștinilor care vestesc că au cetățenia lor în ceruri [*Flp* 3, 20] trec de la sărbătoare la sărbătoare, „merg din putere în putere și pun urcușuri în inima lor" [*Ps* 83, 6. 8], iar sufletele lor se înalță din grijile pământești și gândurile lor privesc necontenit țintă spre cer [*Col* 3, 2]. Căci așa cum cel ce vine dintr-un loc aflat sus într-unul aflat jos umblă și privește cu totul la cele de jos, tot așa și cel ce privește necontenit la cer își înalță cugetul în lucruri și înțelesuri duhovnicești. Și fiți atente, rogu-vă.

2. Ieri am prăznuit Înălțarea Domnului nostru. Astăzi sărbătorim venirea Duhului. Ieri am fost ridicați cu cugetul de pe pământ și am urcat la ceruri, unde a intrat ca Înaintemergător al nostru Hristos [*Evr* 6, 20]. Astăzi pământul se face cer și focul Mângâietorului îi aprinde pe apostoli ca

[91] *Cuvânt* datat 7 iunie 1321 (R. SINKEWICZ, 1992, și I. GRIGOROPULOS, 1996). În alcătuirea acestei omilii Teolipt folosește *Omiliile la Fapte* și *la Cincizecime* ale lui IOAN HRISOSTOM (*PG* 50 și 60) și comentariul la *Faptele Apostolilor* al lui OIKOUMENIOS (*PG* 118).

pe niște făclii și luminează marginile lumii. Ieri apostolii priveau țintă spre cer [*FA* 1, 10]. Astăzi șezând în casă primesc Duhul Care șade peste fiecare dintre ei [*FA* 2, 3]. Ieri firea noastră a fost urcată la ceruri și a fost adusă lui Dumnezeu și Tatăl, vrăjmășia s-a destrămat și împăcarea s-a realizat. Astăzi Duhul dăruie prin apostoli darurile Sale cerești celor de pe pământ și pacea și împăcarea noastră cu Dumnezeu primește încredințare.

3. Ieri s-a făcut făgăduința venirii Mângâietorului, căci zice [Hristos]: „Dacă nu Mă duc, Mângâietorul nu va veni la voi" [*In* 16, 7]. Astăzi făgăduința ajunge la capăt, căci „împlinindu-se Cincizecimea, toți apostolii erau adunați împreună. Și s-a făcut pe neașteptate un vuiet din cer și li s-au arătat împărțite limbi ca de foc și au șezut pe fiecare dintre ei. Și proroceau în limbi străine marețiile lui Dumnezeu" [*FA* 2, 1–4]. O, taine înfricoșătoare! O, lucruri uimitoare [paradoxale]. Hristos Se face mijlocitor între Dumnezeu și oameni [*1 Tim* 2, 5], desființează vrăjmășia, câștigă pacea, unește cele distanțate [*Ef* 2, 14]. A luat trup și a dat Duh. A urcat firea noastră și coborât Duhului Său.

4. Umblând pe pământ, deștelenind și înnoind cu cinstita cruce ca și cu un plug inimile împădurite sălbatic de necredință și păcat ale oamenilor, a aruncat semințele cunoașterii lui Dumnezeu și ale virtuții în inimile noastre. Și urcând la ceruri a dăruit ucenicilor Său, ca unor lucrători ai Evangheliei Lui, Duhului Său ca pe o seceră și i-a trimis în toată lumea [*Mt* 28, 19] să secere mântuirea oamenilor, să-i adune pe cei împrăștiați în felurite opinii și să-i închidă în hambarele unei singure credințe și unei singure Biserici [cf. *Mc* 4, 26–29; *Lc* 10, 2]. Și așa cum secera taie partea de sus a spicului care se întinde în văzduh, pe care o aduce în mâinile celui care-l seceră, lăsând partea sa de jos și aproape de pământ ca nefolositoare și netrebnică, drept pentru care ea se va afla mistuită de foc, tot așa și Duhul Sfânt, Care a grăit în apostoli, a deosebit pe credincios de necredincios și pe cel rău de cel bun.

5. Căci, câți au primit din propovăduire roada credinței, aceștia tăiați fiind de Duhul Sfânt din necredință și rudenia părinților lor, au venit la credința lui Hristos și s-au botezat în Numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt [*Mt* 28, 19]. Dar câți au crescut sădiți în pământul necredinței și s-au alipit de pofta lumii, aceștia au rămas în cugetul lumii pregătindu-se pe ei înșiși prin rătăcirea vieții drept materie a focului veșnic [*Mt* 13, 30].

6. Duhul Sfânt e și seceră și foc: seceră ca Unul care taie și deosebește pe cei răi de cei buni; foc ca Unul care mistuie tot păcatul. Căci de aceea s-au arătat peste apostoli împărțite limbi ca de foc [*FA* 2, 3], ca să înveți ușurimea și purtarea în sus a lucrării Duhului și puterea Sa de a mistui toată răutatea și a lumina sufletele alese. „Și a șezut peste fiecare din ei" [*FA* 2, 3]. De ce a șezut? Ca să-și facă în noi sălaș [*In* 14, 23] pe care avându-l dintru început l-am pierdut[92].

[92] *Cuvântul* se întrerupe brusc și pare incomplet păstrat.

23

Lămurire parțială spre aducerea-aminte a diferitelor lucruri grăite și scrise de smeritul Teolipt al Filadelfiei preaaugustei împărătese Evloghia monahia și monahiei Agathoniki aflată împreună cu ea și sub ea[93]

1. Mintea [*nous*] având o putere a rațiunii [*logike*] și una a dragostei [*erotike*][94], prin puterea rațională lucrează mo-

[93] *Merike diatranosis pros hypomnesin tou para tou tapeinou Philadelphias Theoleptou diaphoros lalethenton kai graphenton.* Pentru împrejurările redactării acestui veritabil „testament spiritual" al lui Teolipt, cf. mai jos *Epistola* 3, 15. El a fost scris la începutul lui 1322 (R. SINKEWICZ, 1992) sau între iunie–noiembrie 1322 (I. GRIGOROPULOS, 1996), deci cu câteva luni înainte de moartea mitropolitului în toamna aceluiași an. Din acest important text al misticii bizantine *Philokalia* (Veneția, 1782; *FR* VII, 1977, p. 66–72) a publicat 9 scurte extrase. Aceste extrase sunt prezente alături de alte texte isihaste în *Cod. Patmiacus 690* (secolul XV), cf. A. RIGO, „Ancora sulle opere di Teolepto di Filadelfia", *Orientalia Christiana Periodica* 66 (1994), p. 245–246.

[94] Cf. GRIGORIE PALAMA, *Capitole naturale, teologice, etice și practice* 34–38 (*Philokalia*, t. IV, p. 144–147; *FR* VII, 1977, p. 442–448). Cf. R. SINKEWICZ, „St. Gregory Palamas and the Doctrine of God's Image in Man According to the Capita 150", *Theologia* 57 (1986), p. 857–881 sq, și introducerea la ST. GREGORY PALAMAS, *The One Hundred and Fifty Chapters*, Toronto, 1988, p. 16–34, unde Teolipt e prezentat, alături de Grigorie Sinaitul (cu pasaje din *Cuvintele* 1, 18. 22 și 23, 1–2. 13–14. 56–57), drept sursa învățăturii despre caracterul trinitar al spiritului uman ca reflex și participare a omului la viața Sfintei Treimi. Sursa textuală a acestor analogii a fost recent identificată în traducerea greacă a tratatului *De Trinitate* al Fericitului Augustin efectuată înainte de 1282 de umanistul bizantin Maxim Planudes (1255–1305) și editată în 1995; cf. R. FLOGAUS, „Der heimliche Blick nach Westen. Zur Rezeption von Augustins *De Trinitate* bei Gregor Palamas", *Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik* 46 (1996), p. 275–297 și „Palamas and Barlaam Revisited: A Reassessment of East and West in the Hesychast Controversy of 14th Century Byzantium", *St. Vladimir's*

durile virtuților, meditează la cuvintele și înțelesurile dumnezeiești, cercetează fără greșeală cele ce sunt, distinge fără rătăcire adevărul din cele ce sunt și vine prin adevăr la cunoașterea lui Dumnezeu. Distingând așadar, prin puterea rațiunii cele rele de cele bune și căutând și găsind pe Dumnezeu, cum zice Scriptura [*Mt* 7, 7–8], [mintea] se unește cu El prin puterea dragostei [*erotike*], legându-se și de El prin iubire [*agape*] și veselindu-se numai de frumusețea contemplării Lui, ca una care a ajuns la ceea ce e stabil, suprem și dorit prin fire. Și, de aceea, nu mai gândește, nici nu mai înțelege nimic din cele ce sunt. Fiindcă are puterea ei rațională oprită inactiv din pricina unirii cu Dumnezeu Cel mai presus de ființă și de toată cunoașterea și găsindu-și plăcerea numai în contemplația neînțeleasă și iubirea [*agape*] Lui înflăcărată, luminată fiind de preadulceea și negrăita lumină care izvorăște de aici, își găsește odihna; căci zice [Psalmistul]: „Sătura-mă-voi când mi se va arăta slava Ta" [*Ps* 16, 15].

2. Astfel deci mintea e lucrătoare [activă] atunci când oferă puterii rațiunii forța ei și suportă [pasiv] o lucrare atunci când e legată de dragostea [*eroti*] foarte fierbinte față de Dumnezeu; iar când cade asupra simțurilor trupului, vine la simțire prin sesizarea lucrurilor sensibile. Dacă pune rațiunea supraveghetor al simțirii, atunci rațiunea legând pofta de ea însăși realizează cele spuse mai înainte și mintea urcă spre progres, precum am arătat. Dacă însă mintea înclină spre pofta lucrurilor sensibile prin simțirea irațională, atunci pofta alipită prin alegerea liberă de simțirea irațională face puternică răscoala trupului împotriva sufletului[95]. Și legea trupului făcându-se stăpână, face mintea trufașă, iubitoare de slavă, fățarnică și dornică de a

---

Theological Quarterly 42 (1998), nr. 1, p. 1–32, aici p. 17 sq. Cf. și studiul meu introductiv („Sfântul Grigorie Palama — scriitor duhovnicesc isihast și epoca sa") la: SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA, *Fecioara Maria și Petru Athonitul — prototipuri ale vieții isihaste. Scrieri II*, Ed. Deisis, 2005, p. 85–90.

[95] „Vai mie!" — notă marginală a Evloghiei.

plăcea oamenilor, iar rațiunea o face rea și curioasă, născocind și ostenindu-se cu toată puterea spre găsirea modurilor plăcerii și spre împlinirea poftei, care e desfătarea trupului. Căci desfătarea trupească e pofta activată în membrele trupului și care e numită plăcere.

3. Prin urmare, când mintea îmbracă simțirea și prin ea e atrasă irațional spre pofta celor sensibile, atunci își săvârșește plăcerea împreună cu trupul și cele sensibile. Dacă însă nu are lucruri spre împlinirea plăcerii trupești, atunci își găsește plăcerea în gândire prin imaginația irațională și gânduri. Fiindcă pofta sufletului care din pricina contactului ei cu simțirea irațională respinge discernământul rațiunii, prefăcându-se în plăcere prin lucrarea trupului, întipărește în gândire modurile de comportare iubitoare de plăcere ale trupului și, strângând și încuind mintea în imaginația celor făcute în chip sensibil în trecut, pune în mișcare gândurile care specifică acțiunile plăcerii defăimate.

4. Și prin faptul că în gândire zăbovește imaginația care generează gândurile modurilor umede ale plăcerii, mintea vine la o dispoziție rușinoasă și se risipește și se pierde inactiv în plăceri; fiindcă ceea ce făcea prin simțuri și lucruri sensibile face acum prin imaginație și gânduri. Atunci când are lucruri din belșug și-și găsește satisfacție, duce la capăt plăcerea poftei, iar atunci când nu are lucruri săvârșește cu rațiunea ceea ce săvârșea cu trupul.

5. Prin urmare, cel ce vrea să veștejească poftele trupului și să-și împodobească trupul cu seriozitate și să-l aibă curat, să se sârguiască să fugă pururea de simțirile trupului, prin care plăcerea simțirii activă în membrele lui țintuiește mintea de cele sensibile.

6. Fiindcă mintea care fuge de cele din afară și se adună înăuntru revine la ea însăși, adică se unește cu rațiunea ei ascunsă în chip natural în gândirea ei, după care prin rațiunea care este în chip ființial împreună cu ea se unește cu rugăciunea, iar prin rugăciune urcă spre cunoașterea lui Dumnezeu cu toată puterea și dispoziția iubirii.

7. Atunci pofta trupului pleacă, toată simțirea iubitoare de plăcere devine nelucrătoare și cele frumoase ale pământului se arată neplăcute. Căci punând în urma sa toate cele ale trupului și din jurul trupului, sufletul[96] pornește pe urmele frumuseții lui Hristos urmărindu-L cu faptele seriozității și cu neprihănirea gândirii și cântând: „Aduce-se-vor împăratului fecioare în urma lui" [*Ps* 44, 15]. Imaginându-și-L pe Hristos și văzându-L mai înainte, sufletul zice: „Văzut-am mai înainte pe Domnul în fața mea pururea" [*Ps* 15, 8]. Alipindu-se de Hristos prin iubire [*agape*] strigă: „Doamne, înaintea Ta e toată dorirea mea" [*Ps* 37, 10]. Fixând cu privirea pe Hristos pururea strigă: „Ochii mei pururea spre Domnul" [*Ps* 24, 15].

8. Dialogând [*dialegomene*] cu Hristos prin rugăciunea curată, îndulcindu-se și veselindu-se, zice: „Îndulcească-se Lui graiul meu, iar eu mă voi veseli de Domnul" [*Ps* 103, 34][97]. Căci primind dialogul din rugăciune, ca unul Care este aici iubit, numit și chemat în ajutor, Dumnezeu dăruiește sufletului care se roagă o bucurie negrăită. Fiindcă, aducându-și aminte de Dumnezeu prin dialogul rugăciunii, acesta se veselește de Domnul; căci zice [Psalmistul]: „Adusu-mi-am aminte de Dumnezeu și m-am veselit" [*Ps* 76, 4].

9. Nici cei de alte limbi nu pot să aibă conversații fără tălmaci din pricină că nu-și cunosc între ei graiul, nici mintea nu poate să-și săvârșească plăcerea în cele sensibile fără simțurile trupului, nici, iarăși, să simtă plăcere în gândire potrivit poftei sufletești, prin gânduri, fără imaginația celor plăcute. Fugi așadar de simțuri, și ai făcut nelucrătoare plăcerea lucrurilor sensibile. Fugi și de imaginațiile în gândire ale lucrurilor plăcute, și ai făcut nelucrătoare înclinația spre plăcere a gândurilor.

---

[96] „Fericit sufletul care a venit la o asemenea stare!" — notă marginală a Evloghiei.

[97] §6–7 și începutul §8 alcătuiesc capitolul 1 din cele 9 extrase reținute în *Philokalia*.

10. Iar mintea, rămânând liberă de imaginații, întrucât nu primește să fie întipărită și pecetluită nici de modurile plăcerii, nici de gândurile poftei, se găsește în simplitate. Și ajungând mai presus de toate cele sensibile și inteligibile, își urcă gândul spre Dumnezeu, nemairostind nimic altceva decât Numele Domnului prin adâncul aducerii-aminte necontenite ca un prunc care cheamă pe tatăl său; căci zice [Scriptura]: „Mă voi chema pe numele Meu «Domnul» înaintea ta" [*Is* 33, 19].

11. Și așa cum Adam plăsmuit de mâinile lui Dumnezeu din țărână s-a făcut „suflet viu" prin suflarea lui Dumnezeu [*Fc* 2, 7], tot așa și mintea plămădită de virtuți prin chemarea aleasă a Domnului cântată dintr-o gândire curată și o dispoziție fierbinte se schimbă cu schimbare dumnezeiască, fiind făcută vie și îndumnezeită de cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu[98].

12. Dumnezeu Cuvântul/Rațiunea plăsmuind rațională mintea omenească a înjugat la carul ei alături de rațiune [*logos*] și puterea dragostei [*erotos*], ca rațiunea firii folosindu-se ca de un colaborator de dorul sufletului să săvârșească faptele bune; aceasta pentru ca virtuțile așezate pe suflet ca și culorile pe o icoană să salveze imitarea exactă a asemănării dumnezeiești și așa să se păzească atât „după chipul", cât și „după asemănarea" [omului cu Dumnezeu, *Fc* 1, 26–27][99].

13. Fiindcă „după chipul" se arată în demnitatea rațiunii [*logos*], iar asemănarea dumnezeiască o câștigă iubirea [*agape*]. Și rațiunea cunoaște adevărul, căci zice [Scriptura]: „Începutul cuvintelor Tale e adevărul" [*Ps* 118, 160], dar „iubirea zidește virtuțile" [cf. *1 Co* 8, 1]. Și orice cunoaștere nerătăcită se raportează la adevăr, iar orice bine săvârșit duce la iubire.

---

[98] §10–11 alcătuiesc capitolul 2 din cele 9 extrase reținute în *Philokalia*.

[99] Cf. DIADOH AL FOTICEII, *Cuvânt despre desăvârșire* 89 (*SC* 5 ter, 1966, p. 149–150; *FR* I, 1947, p. 379).

14. Rațiunea călăuzește mintea prin cunoașterea celor ce sunt spre Cauza celor ce sunt, Adevăratul Dumnezeu, iar iubirea care lucrează unirea cu Dumnezeu nu lasă mintea să fie purtată în afara aducerii-aminte de Dumnezeu, ci așa cum ea [iubirea] se alipește de Dumnezeu, tot așa pregătește și mintea să se alipească de contemplarea lui Dumnezeu; căci zice [Psalmistul]: „Bine este mie a mă lipi de Dumnezeu, a-mi pune nădejdea mea în Domnul" [*Ps* 72, 28].

15. Dispoziția și prietenia spre trup și cele sensibile nesocotesc iubirea lui Dumnezeu. Nesocotirea iubirii dumnezeiești naște uitarea făcătoare-de-întuneric. Uitarea poartă necunoașterea lui Dumnezeu, iar necunoașterea lui Dumnezeu e moartea sufletului[100]. Căci atunci când nu este cunoscut, Dumnezeu omoară, dar când este cunoscut, face viu, căci zice: „Aceasta este viața de veci, ca să te cunoască pe Tine, Singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis" [*In* 17, 3].

16. De aceea prin virtuți rațiunea se grăbește să stea departe de pofta trupului și a lumii și să se potrivească/armonizeze lui Dumnezeu Cuvântul. Fiindcă atunci când sufletul e legat de Dumnezeu prin iubire, nici aducerea-aminte a minții nu iese din contemplarea lui Dumnezeu. Căci spre lucrul de care e legat sufletul prin iubire, spre acesta privește țintă pururea prin cunoaștere și mintea. Dat fiind că sufletul își dă puterile lui Dumnezeu Care i le-a dat, și pe acestea le închină slujirii Lui, precum s-a și poruncit, el primește de la Dumnezeu Care l-a făcut și răsplata bunăvoinței și a dispoziției sale bune față de El.

17. Când mintea rațională/cuvântătoare [*logikos nous*] din noi lasă lumea sensibilă exterioară, precum și formele lumii din gândire și toate cele simțite și gândite [sensibile și inteligibile] de după Dumnezeu, îndată vede și cheamă pe Dumnezeu pe cât îi e cu putință cu minte curată. Fiindcă atunci când mintea a ieșit din toate cele ce sunt și a ajuns

[100] „Da, cu adevărat da!" — notă marginală a Evloghiei.

mai presus de cele ce sunt, rațiunea/cuvântul minții, care țâșnește în interior în chip natural din ea și care închipuiește iconic pe Dumnezeu Cuvântul/Rațiunea, aduce mintea la Dumnezeu ca o icoană la Prototipul ei.

18. Ieși din toate cele ale simțirii și lasă legea trupului [*Rm* 8, 2], și legea duhovnicească se va înscrie în gândirea ta. Căci așa cum, potrivit Apostolului, cel ce umblă în Duhul nu face pofta trupului [*Ga* 5, 16], tot așa și cel ce iese din simțuri și din lucrurile simțite, adică din trup și din lume, vine la umblarea în Duhul și la cugetarea celor ale Duhului. Învață-te acestea[101] din cele pe care le-a făcut Dumnezeu lui Adam înainte de neascultarea lui[102].

19. Cât timp a păzit porunca, Adam a locuit în rai. Și vrând Dumnezeu să o facă pe Eva, „a adus asupra lui Adam ieșire din sine [un extaz] și el a adormit" [*Fc* 2, 21]. Prin somn Adam a ajuns nelucrător/inactiv față de toată lucrarea simțirii. Și a făcut-o Dumnezeu pe femeie „și a adus-o la Adam" [*Fc* 2, 22]. Și Dumnezeu, Care l-a scos pe Adam din sine prin somn, l-a luminat prin femeie. De aceea, privind țintă la ea, a spus în chip limpede cele pe care nu le-a văzut cu ochii și nu le-a cunoscut cu gândurile.

20. Prin urmare, și pe tine care lupți pentru paza poruncilor, stărui în raiul rugăciunii și șezi lângă Dumnezeu prin aducere-aminte necontenită, [Dumnezeu] te face să ieși din lucrurile iubitoare de plăceri ale trupului și din toate mișcările simțirii și din toate formele gândirii și, făcându-te mort pentru patimi și păcat, te face părtaș al vieții dumnezeiești [*2 Ptr* 1, 4]. Fiindcă așa acum cel ce doarme seamănă cu un mort dar este viu — primul lucru prin lucrarea trupului, iar cel de-al doilea prin unirea cu sufletul —, tot așa și cel ce rămâne în Duh este mort pentru trup și lume, dar viu prin cugetul Duhului [*Rm* 8, 13][103].

[101] „Vezi o anagogie minunată!" — notă marginală a Evloghiei.

[102] §18 reprezintă capitolul 4 din cele 9 extrase reținute în *Philokalia*.

[103] §20 reprezintă capitolul 5 din cele 9 extrase reținute în *Philokalia*.

21. Înainte de facerea femeii, au venit peste Adam ieșire din sine/extaz și somn, iar înainte de darurile harului Duhului vin peste ascet ieșirea din lucrurile lumii și moartea cugetului trupesc.

22. În străina plăsmuire a femeii, Dumnezeu Cuvântul a întemeiat anticipat înțeleapta și iubitoarea de oameni reînviere ulterioară prin cruce a neamului nostru. Înțelegând Pavel cu ochii duhului atât Economia din vremurile din urmă a Mântuitorului pentru mântuirea oamenilor prin cruce, cât și zidirea la începutul veacurilor a femeii din coasta lui Adam, văzând tainele din amândouă acestea a zis: „Pentru mine lumea este răstignită și eu pentru lume" [*Ga* 6, 14], făcând aluzie la ieșirea din sine/extazul și la somnul lui Adam în rai, după care adăugând: „Dar nu eu mai viețuiesc, ci Hristos viețuiește în mine" [*Ga* 2, 20], a arătat ascuns reasumarea provenită din zidirea femeii din coastă, prin care Adam a descoperit deznodământul ce avea să fie atât în plan trupesc, cât și duhovnicesc.

23. Căci privind la femeie și asociind prin descoperire dumnezeiască zidirea femeii cu taina lui Hristos, [Pavel] a zis: „De aceea", adică din pricina tainei lui Hristos, „va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa", adică lumea și trupul, lucrurile și cugetele pământului, pofta și irascibilitatea, materia și forma din care sunt trupurile, voința și îndreptățirea, „și se lipi de femeia sa", adică de viața potrivit lui Hristos, „și vor fi cei doi un duh" [*Ef* 5, 31; *Fc* 2, 24], căci zice Apostolul: „Cine se lipește de Domnul e un Duh cu El" [*1 Co* 6, 17].

24. Cele zise de Pavel au același sens cu cele spuse lui Adam. Fiindcă „Nu eu mai viețuiesc, ci Hristos viețuiește în mine" [*Ga* 2, 20] are același sens cu „De aceea va lăsa omul pe tatăl și pe mama sa și se va lipi de femeia sa", adică de viața potrivit lui Hristos. Și, iarăși, înțeles duhovnicește „Vor fi cei doi un singur trup" [*Fc* 2, 20. 24] consună cu „Cine se lipește de Domnul e un Duh cu El" [*1 Co* 6, 17].

25. Deci dacă vei ieși din pofta celor pământești prin rugăciunea continuă și sinceră și în loc de somn te vei odihni de orice gândire la cele de după Dumnezeu și te vei rezema cu totul numai de aducerea-aminte a lui Dumnezeu, atunci vei rezidi în tine însuți ca pe un alt ajutor [*Fc* 2, 18] iubirea [*agape*] lui Dumnezeu[104]. Căci, devenită dispoziție, strigarea din rugăciune face să țâșnească iubirea dumnezeiască, iar iubirea dumnezeiască trezește mintea spre arătarea celor ascunse. Atunci mintea armonizată cu iubirea rodește înțelepciunea și prin înțelepciune vestește cele ascunse. Fiindcă, atunci când e numit prin strigătul rugăciunii devenite dispoziție, Dumnezeu Cuvântul, luând înțelegerea minții ca pe o coastă, îi dăruie cunoașterea și umplând locul ei cu buna dispoziție dăruie virtutea.

26. Desăvârșind astfel virtutea, zidește iubirea făcătoare de lumină și o aduce la mintea ieșită din sine [în extaz] și care doarme și se odihnește de orice poftă pământească. Și iubirea se găsește a fi un alt ajutor al minții care se odihnește de împătimirea irațională a lucrurilor sensibile; de aceea și trezește mintea, ca una curată, spre cuvintele înțelepciunii. Atunci, privind mintea spre ea și îndulcindu-se, face publice și altora, prin ieșirea cuvintelor, dispozițiile ascunse ale virtuților și lucrările nevăzute ale cunoștinței[105].

27. Eva închipuiește iconic iubirea, prefigurează pocăința, figurează gândirea și descrie aluziv simțirea: iubirea ca una care luminează mintea și o face trează; pocăința, ca una care ridică pe cei ce cad și conservă creația, căci creația e adusă la ființă din cele ce nu sunt, iar pocăința replămădește ceea ce s-a zdrobit; figurează gândirea, ca una care primește înțelesurile ascunse și contractate ale minții, zămislește și pune în mișcare alergarea cuvântului, și descrie aluziv simțirea atunci când vorbește cu șarpele care arată cele plăcute și târăște spre plăcerea celor simțite.

---

[104] „Mulțumită ție, stăpâne!" — notă marginală a Evloghiei.

[105] §25–26 alcătuiesc capitolul 3 din cele 9 extrase reținute în *Philokalia*.

28. Când auzi: „Și l-a pus Dumnezeu pe om în grădina raiului ca să o lucreze și să o păzească" [*Fc* 2, 15] aplică acest cuvânt și la tine însuți. Căci a pus mintea ta în rațiunea firii spre lucrarea faptelor bune și paza minții, ca nu cumva mintea luată pe sus să fie târâtă ca una nepăzită spre faptele iraționale ale trupului.

29. Când auzi iarăși: „A adus Dumnezeu viețuitoarele la Adam și el le-a pus numele" [*Fc* 2, 19], ia acest lucru și cu privire la tine însuți, pune-ți în rânduială simțurile iraționale și parcurge legile contemplației naturale.

30. Și iarăși, când înveți plăsmuirea femeii, ridică-ți mintea la contemplarea duhovnicească, înțelepțește-ți gândirea, umblă cu Duhul și nu săvârși plăcerile trupului [*Ga* 5, 16]. Căci contemplarea duhovnicească a minții și meditarea cuvintelor dumnezeiești alungă șarpele ca pe unul străin de cugetul ceresc.

31. Petrecând pururea în acestea, vei învăța și virtutea practică și convorbirea duhovnicească și vei rămâne în ținutul sigur al cunoașterii dumnezeiești, ca unul desăvârșit cu trupul, cu sufletul și cu mintea. Atunci ești și gol și nu te rușinezi [*Fc* 2, 25]: ești gol din pricina neamestecului poftei lucrurilor pământești, și nu te rușinezi din pricina curăției gândirii și a îndrăznirii conștiinței spre Dumnezeu. Căci dacă nu ne osândește conștiința noastră, „avem îndrăznire [*parrhesia*] spre Dumnezeu" [*1 In* 3, 21][106].

32. Psalmodia cu limba are neapărată nevoie de supravegherea minții ca să nu-i scape contemplarea celor spuse; căci zice Apostolul: „Cânt psalmi cu duhul, cânt psalmi și cu mintea" [*1 Co* 14, 15]. Lucrul desăvârșit și trebuitor e așadar cântarea de psalmi împreună cu atenția minții la cuvintele mântuitoare, astfel ca jertfa imnelor să fie săvârșită din tot sufletul și tot trupul. Fiindcă limba se slăvește prin rostirea celor spuse, iar mintea se sfințește din cunoaș-

[106] „Fericit ești, stăpâne, ca unul care ai făcut acestea și pentru demnitatea ta!" — notă marginală a Evloghiei.

terea cuvintelor dumnezeiești. Atunci, dispoziția e legată de contemplarea în jurul sfintei cunoașteri a celor cântate, urmează înțelegerea/priceperea [*synesis*], potrivit prorocului care zice: „Cântați cu pricepere" [*Ps* 46, 8]; cu alte cuvinte: „Pune-ți dispoziția sufletului în acord cu cele puse și nu parcurge fără pricepere și fără dispoziție lăuntrică cele psalmodiate cu gura!"

33. De aici sufletul înaintează și spre făptuirea celor bune cu trupul[107]; căci zice [Psalmistul]: „Începutul înțelepciunii e frica de Domnul, pricepere bună tuturor celor ce o fac pe ea" [*Ps* 110, 10]. Frica depărtează de la cele rele, priceperea câștigă cele mai bune. Vezi cât bine oferă faptul de a urmări mintea cu adevărat cele zise? Dacă însă cunoști cele pe care le cânți, iei și recunoașterea [*epignosis*] lor, din recunoaștere vei agonisi priceperea [*synesis*] lor; din pricepere odrăslește făptuirea [*praxis*] celor cunoscute; din făptuire rodește cunoașterea [*gnosis*] ca deprindere; din aceasta răsare înțelepciunea [*sophia*] care umple prin harul cuvintelor luminoase văzduhul gândirii și lămurește și celor din afară cele ascunse[108].

34. Cel ce cântă psalmi cu trezie, așa cum am zis, se aseamănă cu un om care știe bine un meșteșug și prin uneltele la îndemână arată un lucru folositor vieții, unul care oferă meșteșugarului atât câștig, cât și laudă. Iar cel ce cântă psalmi cu limba, dar mintea sa vagabondează în griji pământești și e împrăștiată în patimi iraționale[109], se aseamănă unui bărbat care își poartă de jur-împrejur uneltele, dar nu știe meșteșugul și nu desăvârșește lucrul. Acesta, dacă va înțelege cele spuse de Domnul prin prorocul și prin Evanghelie, va reteza împrăștierea și va înainta spre cunoașterea celor spuse de aceștia. Căci prorocul zice:

[107] „Vezi experiența?" — notă marginală a Evloghiei.

[108] Ultima frază a §33 reprezintă capitolul 6 din cele 9 extrase reținute în *Philokalia*.

[109] „Vai mie, vai mie!" — notă marginală a Evloghiei.

„Poporul acesta mă cinstește cu buzele, dar inima lui e departe de Mine" [*Is* 29, 13; *Mt* 15, 8]. Și [Evanghelia zice]: „Nu tot cel ce-Mi spune: Doamne, Doamne! va intra în Împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu Cel din ceruri" [*Mt* 7, 21].

35. Unul ca acesta se aseamănă iarăși cu un om stăpân peste o casă, care pe sluga sa a pus-o să poarte de grijă de casa lui, dar pe sine însuși s-a predat și s-a vândut puterii jocurilor și deșertăciunilor[110].

36. Psalmodia e un dialog cu Dumnezeu. Cine atunci când stă în fața celui ce poate să-l ajute, nu se uită la fața binefăcătorului și nu-și face cererea sa către el cu dispoziție fierbinte, cuget smerit și recunoaștere în gândire?

37. Mergând după Învierea Domnului spre Emaus, Luca și Cleopa umblau pe cale împreună cu Domnul și vorbeau despre El, dar nu L-au cunoscut. De aceea au și fost mustrați de El ca unii care nu înțelegeau Scripturile și se îndoiau de ele. Dar când L-au silit pe Domnul să rămână împreună cu ei, iar El înduplecându-Se a șezut la masă împreună cu ei, atunci li s-au deschis ochii și au recunoscut pe Domnul Înviat și L-au vestit și altora cu credință sinceră [*Lc* 24, 13–35].

38. Și tu, așadar, cântând psalmii și stihurile lor, nu privi spre sunetul rostirii cu limba, nici nu te gândi la cantitatea stihurilor, nici nu privi înainte la sfârșitul imnelor, grăbindu-te ca și cum ai avea de pus jos o povară[111]. Dacă aceasta e dispoziția ta, atunci nu știi ce citești, nici nu-L cunoști pe Domnul Care umblă și vorbește împreună cu tine prin recitarea cuvintelor sfinte.

39. Forțează-te pe tine însuți[112] pururea să-ți întorci mintea spre cele spuse și să-ți strângi cunoașterea în gândire ca pe o comoară, ca prin iubire și meditarea la cele dumnezeiești să pregătești un sălaș Domnului și cererea ta va fi în cele din urmă primită; căci zice: „Dacă rămâneți în Mine și cuvintele Mele rămân în voi, orice veți cere de la Mine se va face vouă" [*In* 15, 7].

[110] „Vezi adevărul?" — notă marginală a Evloghiei.
[111] „Vai mie, celei trândave!" — notă marginală a Evloghiei.
[112] „Fie, fie, stăpâne!" — notă marginală a Evloghiei.

40. Prin aceea că Domnul nu e recunoscut pe cale învățăm că nu psalmodia și stihologia făcute în treacăt și cu tulburare dau luminarea, fiindcă aceasta nu are cunoaștere, dispoziție și făptuire. Iar prin faptul că Domnul a șezut la masă și a rămas cu ucenicii și așa a fost recunoscut de ei suntem învățați că trebuie neapărat să săvârșim cu trupul cele pe care le recităm cu gura și să înduplecăm pe Domnul; căci „Împărăția cerurilor se ia cu forța și cei ce forțează o răpesc" [*Mt* 11, 12]. Acest lucru l-au arătat și ucenicii, silindu-L pe Domnul să rămână cu ei.

41. Psalmodiind, stihologizând și citind, forțează-te pe tine însuți și în ce privește paza poruncilor și facerea virtuților, ca într-un glas cu Evanghelistul să spui: „Păzim poruncile Lui și facem cele ce sunt plăcute înaintea Lui" [*1 In* 3, 22], fiindcă numai așa va fi înduplecat să-și facă sălaș în noi. Căci așa cum, silit fiind de ucenici, a intrat să rămână împreună cu ei într-un sat numit Emaus, tot așa Domnul își va face sălaș și la tine care te ostenești pentru făptuirea poruncilor și ești ocupat cu meditarea lipsită de slavă deșartă a cuvintelor dumnezeiești; căci zice: „Cine păzește poruncile Mele rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu în el" [*1 In* 3, 24][113].

42. Dovada iubirii de Dumnezeu e paza poruncilor, căci El zice: „Cine are poruncile Mele și le păzește pe ele, acela este cel ce Mă iubește. Iar cine iubește pe Domnul, va fi iubit de El și El Se va arăta lui" [*In* 14, 21]. Dacă păzești poruncile, rămâi în iubirea Domnului, căci El zice: „Dacă veți păzi poruncile Mele, rămâneți în iubirea Mea, așa cum și Eu păzesc poruncile Tatălui Meu și rămân în iubirea Lui" [*In* 15, 10].

[113] „Așa este!" — notă marginală a Evloghiei.

43. Cel care are o astfel de dispoziţie, acela vine şi la înţelegerea negrăitei smerenii a Domnului[114], pe care a lucrat-o prin înţeleapta Economie a Întrupării mântuitoare, şi la descoperirea tainelor, pentru că celor smeriţi El le dă har [*Iac* 4, 6]. Căci atunci, întrucât Cuvântul lui Dumnezeu rămâne la tine din pricina meditării interioare şi stăruitoare a cuvintelor dumnezeieşti, mintea îţi este ca o pâine, ca una ce este desăvârşită prin iubire şi gustarea slăvitei goliri [kenoze] şi sărăcii făcătoare-de-bogăţie, a minunatei sale conduite [*politeia*] şi a semnelor ce se cuvin lui Dumnezeu, a rănilor tămăduitoare şi a morţii de ocară pe cruce, a Mormântului de-viaţă-făcător şi a Învierii. Şi rupând şi zdrobind El mintea prin aducerea-aminte limpede a celor smerite şi înalte, a celor de necinste şi de slavă, deschide gândurile sufletului şi dă recunoaşterea celor săvârşite de El în chip înţelept şi cuvenit binelui spre rechemarea şi slava noastră.

44. Cine a înţeles smerenia Domnului în purtarea [*anastrophe*] Sa în lumea aceasta va recunoaşte două lucruri minunate: că fiind noi vrăjmaşi ai lui Dumnezeu şi făptuind tot păcatul, şi de aceea fiind supuşi pedepselor, Dumnezeu Cuvântul nu s-a scârbit de noi, ci a primit să se facă părtaş al trupului nostru prin Întrupare; şi că pe noi care n-am făcut nimic bun, ne-a făcut părtaşi [*koinonous*] ai Dumnezeirii Sale.

45. Ai văzut oceanul bunătăţii şi covârşirea iubirii Sale pentru noi? Ai cunoscut bogăţia harului şi adâncul iubirii de oameni[115]? Cel drept a fost condamnat pentru condamnaţi şi condamnarea nedreaptă a celui drept i-a îndreptat pe cei condamnaţi [cf. *1 Ptr* 3, 18]. Noi, cei loviţi de acul păcatului, ne-am supus morţii [*1 Co* 15, 56] şi Cel fără păcat a fost rănit pentru noi, şi rănile Lui s-au făcut pentru noi tămăduiri, iar moartea Sa pentru noi ne-a făcut pe noi vii

[114] „Fericit cel ce învaţă acestea din experienţă!" — notă marginală a Evloghiei.

[115] „Vezi iubirea de oameni a lui Dumnezeu şi minunează-te!" — notă marginală a Evloghiei.

[*Is* 53, 5–8]. Noi ne-am plecat patimilor de necinste şi Domnul slavei a răbdat necinste pentru noi, iar necinstea Lui ni s-a făcut cinste. Cel bogat după Dumnezeire a sărăcit după trupul luat din noi, iar prin sărăcia Lui noi, cei săraci, ne-am îmbogăţit făcându-ne fraţi, comoştenitori [*Rm* 8, 17] şi fii ai lui Dumnezeu.

46. Înţelegerea necontenită a acestora, preocuparea cu ele şi meditarea necontenită la ele se fac hrană şi băutură sufletului nostru care cugetă la ele cu dor şi credinţă. Şi aşa cum cine mănâncă pâinea aceasta simţită [sensibilă] şi bea acest vin îşi alcătuieşte astfel viaţa trupului, fiindcă are rămânând în el sufletul care întăreşte viaţa lui prin hrană, tot aşa şi cel ce se împărtăşeşte cu credinţă şi cu dragoste din trupul şi sângele Stăpânului îi păstrează viaţa sufletului, fiindcă are rămânând în el pe Duhul Sfânt Care dă viaţă sufletului şi-l umple de iubire, pace, îngăduinţă şi toată bunătatea. Căci aşa cum e cu neputinţă ca trupul să fie viu fără suflet, tot aşa e cu neputinţă şi ca sufletul să fie viu fără Dumnezeu.

47. Dar şi cel ce meditează la cuvintele dumnezeieşti, care cugetă şi reflectează la cele ale dumnezeieştilor Scripturi, îşi păstrează viu sufletul său, ca unul hrănit şi întărit de pâinea îngerilor [*Ps* 77, 25], fiindcă prin forţarea din făptuirea poruncilor înduplecă pe Domnul şi prin curăţia din virtuţi Îl introduce în casa sa, prin iubirea sinceră îi pregăteşte sălaş [*In* 14, 23], iar El şezând în inimă aduce mintea la simţirea negrăitei Sale smerenii.

48. De aceea Domnul, făcându-Şi ale Sale şi toate puterile sufleteşti, atrăgându-le la Sine Însuşi, binecuvântându-le, sfinţindu-le şi împărtăşindu-le sfinţirea Lui, deschide ochii sufletului spre recunoaşterea Sa, făcând să ţâşnească bucurie negrăită. Căci aşa cum, atunci când nu e prezent soarele, văzduhul rămâne neluminat, tot aşa şi sufletul care nu cunoaşte pe Dumnezeu rămâne întunecat şi mort. Soarele simţit [sensibil] luminează lumea simţită [sensibilă], iar Soarele gândit [inteligibil], Hristos, scânteiază lumea

gândită [inteligibilă]. Unul oferă delectare ochilor omenești, iar Hristos dăruie ochilor minții desfătarea celor gândite cu mintea [inteligibile].

49. Întrupându-Se, Dumnezeu Cuvântul a descoperit tainele Împărăției cerești și a arătat în preacuratul Său trup lucrurile mântuirii. Pentru ca viețuind pe urmele Lui să intrăm împreună cu El în odaia de nuntă a slavei, făcându-ne comoștenitori ai Lui [*Rm* 8, 17] potrivit bogăției harului și bunătății Lui față de noi. Vezi, așadar, lucrurile uimitoare [paradoxale] făcute din pricina ta și înnoiește-te duhovnicește, ca să nu cazi din harul de care te-ai învrednicit.

50. Botezându-Se, Hristos S-a coborât în apele Iordanului, învățându-ne prin cufundare să fim morți păcatului pentru a nu mai fi robi păcatului, ci a ne face nemișcați față de rău. După care Hristos a urcat din apă propovăduindu-ne prin ieșirea din ea învierea potrivit faptelor virtuții și viața în dreptate[116]. „Urcând Hristos din apă a văzut cerurile deschizându-se și Duhul coborând în chip de porumbel peste El. Și un glas din cer s-a făcut zicând: «Acesta este Fiul Meu Cel iubit întru Care am binevoit!»" [*Mc* 1, 10–11; *Mt* 3, 17].

51. Tot așa cel ce s-a ridicat mai presus de firea curgătoare a celor prezente și a trecut pe lângă pofta celor trecătoare, nu mai privește spre cele de jos, nu mai dorește cele frumoase ale pământului, ci are deschise vederile de sus, vede frumusețile din ceruri și observă fericirea celor neamestecate. Căci așa cum celui ce se tăvălește în materiile pământului și se pleacă spre plăcerile trupului cerurile îi sunt închise ca unuia care are întunecați ochii minții, tot așa cel ce disprețuiește cele de jos și se întoarce de la ele, are mintea înălțată și vede slava celor veșnice și înțelege strălucirea rezervată sfinților. Acesta primește iubirea lui Dumnezeu coborând de sus peste el și se face templu al Duhului Sfânt [*1 Co* 6, 19], dorește voile dumnezeiești, e

[116] „Minunat!" — notă marginală a Evloghiei.

mânat de Duhul lui Dumnezeu, se învrednicește de înfiere și are pe Dumnezeu binevoind și găsindu-și plăcerea în El; „căci câți sunt mânați de Duhul lui Dumnezeu, aceștia sunt fii ai lui Dumnezeu" [*Rm* 8, 14][117].

52. Îndreaptă-ți mintea cu smerenie și nădejdea în Dumnezeu asupra celor săvârșite de Mântuitorul la Botez și vei vedea pe Dumnezeul-om [*Theanthropon*] inițiindu-te în mari taine: prin cufundare și ieșire te învață virtutea morală, prin vederea cerurilor deschise te învață contemplarea naturală a celor ce sunt, iar prin Duhul Care Se coboară în chip de porumbel peste El și prin glasul Tatălui Care mărturisește înfierea celui botezat te învață „teologia" [învățătura despre Dumnezeu-Treime] exactă.

53. Ține, prin urmare, faptele și cuvintele Mântuitorului și vei înțelege comoara adevărului. Căci El este și desăvârșirea virtuții, El este și dăruitorul cunoașterii celor ce sunt, și tot El este și exegetul cel mai bun al „teologiei", „Cel ce este în sânul Tatălui" [*In* 1, 18] și cunoaște pe Tatăl și e cunoscut de Tatăl [*In* 10, 15].

54. Pogorârea de sus a Duhului peste Fiul înseamnă și ieșirea ipostatică a Duhului din Tatăl, vestește și intimitatea Sa naturală cu Fiul și propovăduiește pe Tatăl drept Cauză a Fiului și a Duhului: a Fiului ca Născător, a Duhului ca Emitent [*Proboleus*].

55. Cu această inițiere în mister [*mystagogia*], arătată în Botezul Mântuitorului, consună și învățătura Lui din Evanghelii. Căci Duhului Adevărului, adică al Fiului, purcede din Tatăl, dar odihnește în Fiul ca Duh al Său [*In* 14, 17; 15, 26; 16, 13], nefiind nici despărțit de Tatăl din Care purcede, nici distanțat de Fiul în Care odihnește, ci coexistă împreună cu El și-L însoțește ca unul de-o-ființă și intim cu El potrivit firii. Din apa arătată la Iordan și țâșnită din izvorul Evangheliei acestei „teologii"[118] bea și luminează-te,

[117] §51 reprezintă capitolul 8 din cele 9 extrase reținute în *Philokalia*.
[118] Cf. GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea* 39 *(la Lumini)*, 126 (*PG* 36, 348AC).

și apoi adapă și luminează pe cei însetați. Stai însă deoparte și întoarce-te cu toată hotărârea și tăria de la adaosul italian[119] ca unul care tulbură curgerea curată a „teologiei".

56. Dumnezeu ne-a dat ca pe o oglindă foarte străvezie rațiunea firii, ca, atunci când e curățită, să ne întoarcem de la revărsarea lumii spre ea și să urcăm prin ea spre Dumnezeu; căci zice: „Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu" [*Mt* 5, 8].

57. Mai întâi mintea caută și găsește, după care se unește cu ceea ce a găsit: căutarea [*zetesis*] se face prin rațiune [*logos*], iar unirea [*henosis*] prin iubire [*agape*]. Cunoașterea prin rațiune se face pentru adevăr [*aletheia*], iar unirea iubirii pentru bine [*agathon*][120]

58. Parcurge citirea acestor lucruri nu în mod inactiv, ci activ, nu în treacăt, ci științific, necăutând cuvintele fără gândire, ci cufundând mintea în adâncul celor gândite cu mintea, ca de acolo să tragi duh. Căci în cele scrise vei găsi puterile sufletului, diferența lor, mișcările naturale, urcușurile Duhului și lucrările tainice și vei vedea ziua cea nouă, pe care prăznuind-o prorocul [David] zice: „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul. Să ne veselim și să ne bucurăm în ea" [*Ps* 117, 24].

59. Astfel îngrijindu-te, vei putea, împreună cu Învățătorul Hristos [*Mt* 23, 10], să treci pe lângă și să depășești simțirea și toate cele simțite și să te sălășluiești în ținutul celor înțelese cu mintea și dumnezeiești. Aici pofta trupului și a lumii e surghiunită, iubirea născătoare-de-lumină a lui Hristos e introdusă în casă, iar neprihănirea, seriozitatea și bună-cuviința negrăită se încetățenesc. Vei vedea viața

[119] *Filioque* („Și de la Fiul"), dogmatizat de conciliul pseudo-„unionist" de la Lyon (1274), pe care între 1274–1282 a încercat să-l impună în Bizanț împăratul Mihail VIII Paleologul, provocând mărturisirea și rezistența monahilor, printre care și a tânărului diacon Teolipt.

[120] „Vezi care e făptuirea adevărată și imit-o!" — notă marginală a Evloghiei. §57 reprezintă capitolul 7 din cele 9 extrase reținute din acest *Cuvânt* în *Philokalia*.

potrivit lui Hristos în ascuns [acum][121] purtând arvuna vieții veșnice slăvite din viitor și arătate atunci când Se va arăta Hristos, Viața celor vii, cu Slava Lui negrăită.

60. Dacă așadar voi fi încredințat că voi urmăriți cu grijă acestea, ca să arătați prin socotință și faptă iubirea unora față de altele, ascultarea, smerenia, tăria în cele cumplite și mulțumirea, atunci voi râvni să vă lămuresc și să vă trimit cu insuflarea lui Hristos și celelalte. Iar dacă nu, întristarea mă va doborî și va pune tăcere împrejurul buzelor mele, căci nici o vietate întristată nu-și cântă cântul său. Lui Dumnezeu fie slava în veci. Amin.

[121] Fie, fie, stăpâne!" — notă marginală a Evloghiei.

Epistola [a 2-a a] lui Teolipt al Filadelfiei către împărăteasa Irina, căreia prin intrarea în dumnezeiescul şi îngerescul chip i s-a schimbat numele în Evloghia monahia şi a fost adevărată fiică duhovnicească a lui, pe care a şi tuns-o cu propriile sale mâini[122]

1. Fiică a smereniei noastre în Duhul Sfânt, învrednicită cu numele binecuvântării [*eulogia*] lui Dumnezeu, Evloghie monahie, rugăciunile noastre necontenite se îndreaptă spre Iubitorul de oameni Dumnezeu, ca să ai frica lui Dumnezeu locuind în sufletul tău aducându-ţi aminte de tribunalul nemitarnic şi înfricoşător şi ducându-te la înţelegerea faptului că trebuie să ţii linia dreaptă potrivit dreptarului [*kanona*] poruncilor lui Hristos. Căci frica şi priceperea [*phobos kai synesis*] sunt extremităţile înţelepciunii: una făcând abţinerea de la rele şi eliberând de osândă, iar cealaltă desăvârşind calea modurilor de comportare îndumnezeitoare ale virtuţilor.

[122] Scrisă înaintea Crăciunului anului 1321, dar trimisă puţin după acesta; cf. finalul epistolei, unde Teolipt spune că a primit o a doua scrisoare de la Evloghia în chiar ziua de Crăciun (prima venindu-i cu mult înainte), dar Teolipt amânase trimiterea scrisorii sale din lipsă de curier potrivit. Notele la epistole utilizează comentariul care însoţeşte ediţia lor princeps dată de ANGELA C. HERO: *The Life and the Letters of Theoleptos of Philadelphia*, Hellenic College Press, Brookline MA, 1994, p. 96–100. Primul care a atras atenţia asupra scrisorilor lui Teolipt păstrate în *Cod. Vatic. Ottobonianus gr. 405*, f. 218r–247r (şi în copia sa din *Cod. Alexandrinus gr. 131*) şi a publicat extrase din ele a fost V. LAURENT într-un studiu de pionierat esenţial publicat în 1930 („Une princesse byzantine au cloître. Irène-Eulogie Choumnos Paléologine, fondatrice du couvent des femmes *tou Philanthropou Soteros*", *Échos d'Orient* 29, 1930, p. 29–60).

2. Noi însă cum vom putea vesti lucrurile minunate [*Ps* 39, 5] ale Domnului făcute faţă de noi şi acum? Căci în chiar ziua în care ne pregăteam să urcăm pe corabie şi să ne facem plutirea[123] căzând într-o boală cumplită care produce o durere îngrozitoare şi curgere de sânge — pe numele ei dizenterie — a primit verdictul morţii rostit de către medici. Căci aceştia văzând bătrâneţea[124], slăbiciunea trupului, virulenţa dispoziţiei maladive şi sporirea bolii ce avea să fie produsă de plutirea pe mare şi osteneala călătoriei, au deznădăjduit de viaţa noastră. Dar, deşi am urcat pe corabie cu boala care ne ţinea în puterea ei şi căzuţi în mâinile a tot felul de răutăţi şi mizerii venite de la valuri, de la vânturile aprige, de la tulburarea corabiei, de la strâmtorarea venită din mulţimea oamenilor, de la duhoarea şi întreruperea necesităţilor firii — care e lucrul cel mai rău dintre toate —, deşi ne aflam în această stare, Dătătorul vieţii Domnul Doctorul sufletelor şi al trupurilor noastre ne-a rechemat la o vigoare atât de mare, încât aceste lucruri cumplite n-au produs sporirea bolii, ba chiar au fost prefăcute în leacuri de vindecare, punând pe fugă boala în chip desăvârşit şi acut şi redându-ne sănătatea dinainte.

3. Acestea deci despre cumplita boală şi izbăvirea extraordinară de ea. Iar greutăţile câte ne-au întâmpinat iarăşi de când am ieşit din Foceea[125] zorind spre Filadelfia, te-

[123] Ultima venire a lui Teolipt la Constantinopol a avut loc în primăvara anului 1321, el plecând înapoi spre Filadelfia între sfârşitul lui octombrie şi începutul lui noiembrie, când vremea se înrăutăţise. Călătoria dura cel puţin o lună.

[124] În 1321 Teolipt avea 71 de ani, o vârstă înaintată în epocă.

[125] Plecat îmbarcat pe o navă în Constantinopol, Teolipt debarca în Foceea Veche, port controlat de genovezi. De aici se ajungea la Filadelfia (azi Alaşehir) situată la cca 150 km în interiorul Asiei Mici continentale, pe două rute: Foceea–Magnezia–Nymphaion–Sardis, sau Foceea–Smyrna–Nymphaion–Sardis; cf. H. AHRWEILER, „L'histoire et la géographie de la région de Smyrne entre les deux occupations turques (1081–1317)", *Travaux et Mémoires* 1 (1965), harta de la p. 175. Călătoria era ameninţată de primejdii pentru că traversa emiratele turcomane care înconjurau enclava greacă independentă a Filadelfiei; cf. H. AHRWEILER, „La région de Philadelphie

mându-ne noaptea de uneltiri şi pânde nevăzute, iar ziua de atacuri şi năvăliri pe faţă, pe acestea le trec deoparte gândindu-mă la deznodământul mântuitor dat de la Dumnezeu şi la cuvântul prorocului [David] care ne-a mângâiat: „Trecut-am prin foc şi prin apă şi ne-ai scos la răcoare" [*Ps* 65, 12].

4. Dintre scrisorile trimise de tine nouă[126], cele trimise cu Karbonis[127] le-am primit de praznicul Naşterii lui Hristos, iar cele trimise cu Kydonatis, care locuieşte cu noi[128], le-am primit mult mai înainte. Primirea lor ne-a mângâiat, dar cuprinsul arătat înăuntrul lor ne-a mâhnit nu puţin, fiindcă lucrurile noastre n-au ieşit, precum văd, nici după nădejdea mea, nici după făgăduinţa voastră, ci eu m-am înşelat, dar voi aţi minţit. „N-aţi minţit însă unor oameni, ci lui Dumnezeu" [*FA* 5, 4–10]. Pricepeţi sensul afirmaţiei Apostolilor şi răzbunarea care a venit după aceea. Fiindcă sora [cu pricina][129] s-a făcut bătaia de joc a repezelii, tu te-ai făcut roaba micimii sufleteşti, iar eu sunt biciuit de întristare pentru fiecare văzând că ostenelile depuse de mine n-au adus nici un câştig.

5. Ştii, şi ştii exact, că de fapt cele mai multe din cuvintele noastre către voi nu priveau spre nimic altceva decât spre răbdare, pentru că sufletul tău se îngrăşa întotdeauna

au XIVe siècle (1290–1390), dernier bastion de l'Hellénisme en Asie Mineur", *Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* (jun.–mars/1983), p. 175–197.

[126] Scrisorile Evloghiei nu ne-au parvenit.

[127] Probabil eruditul bizantin contemporan Gheorghios Karbonis; cf. R. Browning, „A Byzantine Scholar of the Early 14th Century: Georgios Karbones", în: *Gonimos: Neoplatonic and Byzantine Studies Presented to L.G. Westernik at 75*, Buffalo New York, 1988, p. 223–231.

[128] Personaj din anturajul mitropolitului Teolipt, necunoscut altfel.

[129] Numită mai jos, în finalul epistolei: Agathoniki. Necunoscută din alte surse, ea era — cum rezultă din context — o fată din provincie răscumpărată din captivitatea turcă şi convertită la monahism de Evloghia. Între cele două maici intervenise un episod critic, în cursul căruia Agathoniki a jignit-o pe Evloghia. Deteriorarea relaţiei lor a provocat îngrijorarea şi preocuparea lui Teolipt.

cu desele burniţe ale înfrânării şi răbdării [*enkrateia kai hypomone*]. Căci, ca nişte virtuţi cuprinzătoare, acestea sunt în acelaşi timp temelia celorlalte virtuţi şi poartă şi virtuţile de căpetenie, adică iubirea şi smerita-cugetare [*agape kai tapeinophrosyne*]. Înfrânarea este frâul patimilor de bunăvoie care reţine pornirile libere ale sufletului spre plăcere; căci despărţind sufletul de pofta celor prezente, îl uneşte prin iubire de Dumnezeu. Răbdarea e buretele necazurilor care vin peste noi fără voie; căci primind şi acceptând necazurile care vin peste noi din afară, face smerit cugetul trupului. Plăcerea şi slava ne dezbracă de slava dumnezeiască, înfrânarea şi răbdarea ţes din nou veşmântul dumnezeiesc; căci plăcerea fiind veştejită de înfrânare, şi slava deşartă fiind desfiinţată de răbdarea necazurilor, sufletul e redat iubirii de Dumnezeu şi se îmbracă iarăşi în frumuseţea smeritei-cugetări. Înfrânarea desfiinţează voinţa iubitoare de plăcere, iar răbdarea nimiceşte cugetul plin de slavă deşartă. Înfrânarea şi răbdarea luptă împotriva irascibilităţii şi poftei. Dacă ai înfrânare, pofta trupului [*Ef* 2, 3] nu mai stăpâneşte sufletul tău. Dacă nu ai răbdare, irascibilitatea va domni peste mintea ta. Primeşte cu bunăvoinţă orice fel de necazuri vin peste tine, ca să te încununezi degrabă cu premiile răbdării [cf. *Rm* 5, 3–4]. Începătorul stricăciunii, Adam, pierzând înfrânarea şi răbdarea, a fost izgonit din rai: înfrânarea a pierdut-o din pricina lăcomiei mâncării, răbdarea a pierdut-o din pricină că n-a iubit porunca [*Fc* 2–3]. „Începătorul vieţii" [*FA* 3, 15], Hristos, biruind pe ispititorul prin post şi surpându-l prin răbdarea mântuitoarelor pătimiri şi a crucii, ne-a proclamat biruitori şi ne-a făcut iarăşi locuitori ai raiului.

6. Ai în minte zicerea Sfântului Arsenie vestit între asceţi. Recâştigându-şi înflăcărarea şi aducându-şi aminte de zelul fierbinte dintru început pentru retragere [anahoreză], îşi spunea în sine neîncetat: „Arsenie, pentru ce ai ieşit?"[130],

[130] *Patericul*, avva Arsenie 40 (*PG* 65, 105BC).

cu alte cuvinte: „Ţine-te, Arsenie, de hotărârea cea bună pentru care ai lăsat lumea şi umblă spre scopul pe care ţi l-ai pus înainte". Spune-ţi şi tu în tine însuţi acestea: „Evloghio, pentru ce ai primit-o la început pe sora care a alergat la tine?" Şi aceste scurte cuvinte vor face să ţâşnească în sufletul tău o mulţime de gânduri şi ele vor lumina gândirea ta spre cârmuirea surorii care te-a avut ca naşă de călugărie pe tine. Socoteşte sârguinţa pe care a arătat-o pentru a ieşi din lume. Gândeşte-te la buna ei încredere deplină şi de la început în tine, la timpul petrecerii ei împreună cu tine, la multele feluri de cârmuiri pe care le-ai arătat şi le arăţi încă faţă de ea, la necazurile pe care le-ai suportat din pricina iubirii faţă de mântuirea ei. Înţelege desăvârşita ei neagoniseală, lipsa de afecţiune faţă de cei ai săi şi îndepărtarea ei de cei înrudiţi cu ea după neam, părerile ei de rău pentru cădere. Şi gândind la toate acestea, „biruie răul cu binele" [*Rm* 12, 21], biruie uşurătatea aproapelui cu statornicia cugetului tău, iar repezeala şi neştiinţa surorii cu discernământul tău sănătos.

7. Adu-ţi aminte de cuvântul Sfântului Antonie care zice: „De la aproapele vine şi moartea şi viaţa. Dacă-l câştigi pe fratele tău, L-ai câştigat pe Hristos. Dacă-l întristezi pe fratele tău, L-ai întristat pe Hristos"[131]. Lipsurilor aproapelui opune-le calităţile lui şi socoteşte că pe cele bune aproapele le are prin dispoziţie interioară, iar pe cele reproşabile prin răpire, neatenţie şi înrâurirea celui rău. Judecând astfel cu discernământ, fii compătimitoare faţă de sora ta şi întoarce-ţi lupta împotriva vrăjmaşului comun. Cel rău o tulbură pe sora ta prin bănuială şi repezeală, pentru ca temelia pe care sora a pus-o bine la început să o surpe [cf. *Evr* 6, 1], să ruineze zidirea cea bună pe care a adăugat-o peste ea, să nesocotească legămintele şi să facă încălcarea poruncii [*Mt* 7, 24–27]. Iar ea te tulbură prin micime sufle-

[131] *Patericul*, avva Antonie 9 (*PG* 65, 77B).

tească, ca să te lipsească de premiile răbdării şi să piardă răsplata ostenelilor tale cele multe.

8. Adu-ţi aminte de scopul tău iubitor de Dumnezeu pentru ea, de luptele pentru ea pe care le-ai primit în răstimpuri şi, iarăşi, de îngrijirea ei în neputinţele tale şi sârguinţa ei în celelalte slujiri. Gândeşte-te şi la părerea de rău a conştiinţei ei şi la reproşul de la cei cu cuget bun pe care-l vei afla, dacă o vei alunga din pricina micimii sufleteşti. Asemenea gânduri să-ţi reteze indiferenţa. Ţine în chip sigur răbdarea care te mângâie şi nu te vei depărta nicicum de comuniunea surorii acesteia, ca nu cumva sfârşitul să te cuprindă degrabă şi să-ţi păgubeşti iubirea. „Iubirea nu socoteşte răul", „iubirea toate le suferă, toate le rabdă" [*1 Co* 13, 5. 7–8]. Deci dacă nu socoteşti lipsurile aproapelui, dacă suporţi întristările care vin de la el şi ai îngăduinţă, iată ai şi iubirea; căci ea este cea care te pune în mişcare spre facere de bine şi stăpânire.

9. Eu, când mi-aduc aminte de tulburările venite de la sora noastră, sufăr numaidecât, dar de îndată gândindu-mă la adevărata ei părere de rău, la dispreţuirea ei de sine şi la cuvintele ei smerite, mă mângâi şi sunt ca şi cum lucrurile triste nu s-ar fi întâmplat[132]. Când văd lipsurile aproapelui, socotesc mai întâi lipsurile aceluia drept ale mele, după care îmi spun în mine însumi acestea: „Cel ce tulbură pe fratele este duşmanul nostru comun. Astăzi i-a pus piedică aceluia, mâine îmi va pune piedică mie. Mă voi înfuria aşadar pe vrăjmaşul şi voi birui astfel în lupta împotriva lui, iar pe fratele care m-a întristat îl voi învrednici de iertare şi voi răbda întristarea produsă de acela ca pe suferinţa rănii mele. Iar prin răbdare şi prin rugăciunea pentru el voi da o mână de ajutor celui ce a căzut"[133]. Prin asemenea gânduri voi dobândi răbdare, iar prin răbdare voi izbăvi pe cel ce m-a întristat de tulburare şi-l voi atrage spre iubire,

[132] „Vezi învăţătura cu fapta!" — notă marginală a Evloghiei.
[133] „O, înţelepciune a învăţăturii!" — notă marginală a Evloghiei.

și cel ce m-a întristat va începe să se întristeze împotriva lui însuși pentru că a fost învins de repezeală și m-a întristat.

10. Prin urmare, văzând tulburarea surorii nu te ambiționa din micime sufletească să te îndreptățești sau să te răzbuni, căci, iată, tu însuți te-ai făcut roabă patimii iubirii de sine și amândouă v-ați făcut bucurie celui rău: aceea prin repezire și începutul sfădirii, iar tu prin micime sufletească și răsplătire cu aceeași monedă. Deci când o vei vedea pe sora aprinsă, iubește înțelepciunea prin rugăciune și răbdare și nu fii atentă la ceea ce se săvârșește pe față și în prezent, ci la asediul vrăjmașului în ascuns[134]. Și pentru că „ai lăsat loc mâniei" [*Rm* 12, 19], aprinderea se veștejește și, prin tăcere, cea care te-a întristat vine la cunoștință, cunoștința aduce durere celei ce a fost pusă în mișcare cu răutate, iar ea se va biciui pe sine prin pocăință, și, căzând înaintea ta, se va osândi pe sine și-ți va cere iertare. Iar prin reținere și rugăciunea pentru ea întristarea venită de la sora ta se va face prilej de bucurie pentru tine.

11. Nu socoti că sora ta — ea, care te-a întristat și după puțin timp s-a pocăit, a căzut la picioarele tale și și-a făcut reproșuri — rămâne în patima ei. Căci nu pătimește dintr-o dispoziție lăuntrică și din premeditare, ci din răpire, naivitate și amăgire, și tot ceea ce nu se săvârșește dintr-o dispoziție lăuntrică are schimbarea ușoară. Călăuza acestui cuvânt e discernământul sfântului anahoret Pimen, imitatorul bunului Păstor Hristos [*In* 10, 11]. Căci atunci când cineva i-a spus despre o femeie că face desfrânare, dar în același timp săvârșește și milostenie, cunoscând grabnica îndreptare a femeii a zis: „Nu va rămâne în patima ei"[135]. Și potrivit străvederii sfântului, puțină vreme a trecut și ea s-a depărtat prin pocăință de păcatul ei, a ieșit din lume, a arătat o mare asceză și a făcut semne [minuni]. Căci făcea milostenie mustrată fiind de conștiința sa și temându-se de

[134] „Vezi acestea că sunt necesare" — notă marginală a Evloghiei.
[135] *Patericul*, avva Timotei (*PG* 65, 429AB).

osânda din pricina desfrânării, iar aceasta a fost sămânța pocăinței care, crescând, a veștejit patima și a cultivat grâul virtuții.

12. Presupune că ai vrea să faci o casă și că ai pus temelie și ai făcut construcția, dar n-ai pus acoperiș: atunci ai suferit o pagubă totală și odată cu paguba ți-ai pierdut și odihna. Ceva asemănător se vede și în prezent: ai dorit să câștigi mântuirea surorii, ai primit-o la început în mod sincer, ai cârmuit-o în multe feluri. Dar n-ai suportat până la sfârșit lipsurile ei, și toată cârmuirea anterioară s-a dovedit a fi deșartă și ai fost păgubită pierzând atât pe sora, cât și pacea gândurilor tale. Căci în răbdarea până la sfârșit puteai să dobândești atât pe sora pe care ai primit-o, cât și sufletul tău [cf. *Lc* 21, 19]. Să nu-ți scape din gând porunca Sfântului Nil care spune așa: „Toate câte le faci sau spui în apărarea față de cel ce te-a nedreptățit pe tine îți este piatră de poticneală la rugăciune"[136]. Deci întrucât părinții definesc rugăciunea spunând că e „vlăstar al blândeții și nemâniei și izgonirea întristării și descurajării"[137], cum Îl mai cheamă atunci pe „blândul" Iisus cel ce se înfurie pe aproapele și se umple de tulburare? Cum se va mai ruga atunci „Începătorului păcii" Hristos și va avea inima senină cel ce se întristează pe aproapele său? Cine are inima pașnică gătește loc Domnului [*In* 14, 2–3] și Îl cheamă cu îndrăznire și iubire [*Evr* 4, 16], și îndată Cel chemat și Cel dorit Se arată și umple de bucurie nesfârșită sufletul[138]. Ispitele sunt îngăduite pentru exercițiul socotinței [*gnomes*]. Dacă nu vin necazurile, cum se va mai realiza răbdarea? Necazul sădește mlădița răbdării, răbdarea odrăslește strugurele încercării, încercarea cultivă vinul nădejdii [cf. *Rm* 5, 3–5], iar nădejdea veselește sufletul ca unul care vede ca prezentă desfătarea viitoare.

[136] *Patericul*, avva Nil (= Evagrie) nr. 1 (= *De oratione* 13) (*PG* 65, 305A; *FR* I, 1947, p. 77).
[137] *Ibid.* 2–3 (= *De oratione* 14 și 16) (*PG* 65, 305AB; *FR* I, 1947, p. 77).
[138] „Mulțumită ție, stăpâne!" — notă marginală a Evloghiei.

13. Cele spuse mai sus sunt deci porunci comune pentru tine și cea împreună cu tine. Eu însă, citind scrisorile fiecăreia dintre voi, din cea a surorii[139] am aflat că te-ai întristat dar n-ai arătat acest lucru, iar din cuvintele ei îmi dau seama că, deși ai primit prilejuri de tulburare, le-ai îndepărtat și ai răbdat. Dar tu nu mi-ai arătat acest lucru, fie ca să nu te arăți că învinuiești [pe cineva], fie ca să nu mă întristezi pe mine. Deci pe tine te-am lăudat și am primit prin economie atât răbdarea, cât și cârmuirea pe care le-ai arătat spre mântuirea surorii, și mă rog să rămâi în dispoziția răbdării până la sfârșit. Iar de soră mi s-a făcut milă și am socotit-o vrednică de iertare din pricina mărturisirii și a părerii de rău autentice, astfel încât sunt convins că în curând Dumnezeu o va „vizita cu o vizită" [*Fc* 50, 24. 25; *Iș* 3, 16] și o va elibera de amăgirea de care a fost răpită. Căci așa cum cel rănit și care și-a arătat rana medicului se învrednicește de tămăduire, tot așa și cel ce-și face public disprețul de el însuși dă mărturie că n-a fost biruit în ce privește intenția și avertizează dinainte că așteaptă îndreptarea. Spre informarea ta îți scriu cuvintele disprețuirii de sine[140] și ale mărturisirii ei[141]. Aducându-ți aminte mereu de aceste smerite cuvinte, ține în chip sigur răbdarea și prin iubire lucrează alungarea întristării stingând prin picăturile îndelungii-răbdări a unui suflet mare fierbințeala celei înfuriate și primind buna ei schimbare.

14. Dacă vezi pe vreuna din maici[142] întinzându-și mâinile fără rânduială și lovind pe vecina ei, interzice acest lucru cu înțelepciune și pedepsește-o aspru cu îngenuncheri spre osteneala trupului, cu post spre adormirea irascibilității și cu rugăciune încordată pentru scularea rațiunii spre zdrobire și smerenie, învățând-o pe cea care-și întinde mâinile fără minte să înțeleagă sensul rugăciunii din versetul din psalmi care zice: „Să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămâia înaintea Ta, ridicarea mâinilor mele jertfă de seară" [*Ps* 140, 2]. Căci cea care îndrăznește împotriva vecinei și o alungă cu lovituri aduce preablândului Iisus irascibilitate în loc de tămâie și în loc de jertfă de seară aduce lovituri și răni Celui ce în seara veacurilor [cf. *FA* 2, 17; *Evr* 1, 2] a fost rănit și S-a adus jertfă pe Sine Însuși pentru noi[143]. Adu-ți aminte de această poruncă a Apostolului: „Vreau ca bărbații să se roage în tot locul ridicând mâini sfinte fără mânie și certuri" [*1 Tim* 2, 8].

15. A fi voioasă în necazuri și a te bucura lăuntric în Domnul când ești ispitită în afară e simbol al unui suflet aflat sub înrâurirea lucrării harului bogat al Mângâietorului[144]. Iar a nu te descuraja, dar nici a fi voioasă în necazurile care vin asupra sufletului, este semnul unui suflet încă neaprins de focul iubirii, care imită totuși pe cel ce spune: „M-am pregătit și nu m-am tulburat" [*Ps* 118, 60–61] — iar a se tulbura în inimă din pricina împrejurărilor din afară e un semn al faptului că sufletul e legat de o afecțiune irațională —, însă prin tăcere ascultă de cel ce zice: „Tulburatu-m-am și n-am grăit" [*Ps* 76, 4]. Dar a te sfădi, a contrazice și a te răzbuna pe cea care te-a nedreptățit e semnul unei socotințe care conlucrează la uneltirea demonului. Căci pe când demonul se luptă în chip nevăzut, cea care se împotrivește celei care a nedreptățit-o asediază pe față făcându-se un alt demon pentru vecina ei prin aceea că se răzbună pe ea. Iar a întinde mâini îndrăznețe și a lovi cu împunsături pe vecina e o dovadă limpede a robiei și captivității sufletului. Spune sufletului care e târât așa: „Sârguindu-te să ridici casa alteia, ți-o surpi pe a ta!"

---

[139] Pe lângă cele două scrisori de la Evloghia, Teolipt primise și una, pierdută și ea, de la Agathoniki, care-și mărturisea greșeala și cerea iertare.

[140] Cuvintele de părere de rău ale Agathonikiei erau probabil anexate la scrisoare sub forma unei note separate care s-a pierdut.

[141] Pe marginea manuscrisului, Evloghia a notat: „Iertate să-i fie [păcatele] [*Aphethesan*]!"

[142] „Altă povățuire" — notă marginală a Evloghiei.

[143] „Cumplit!" — notă marginală a Evloghiei.

[144] „Vezi o făptuire împreunată cu cunoștință!" — notă marginală a Evloghiei.

16. Femeia pe care ai depărtat-o de cei necredincioşi[145] şi, trăind ea departe de tine, ai căutat-o şi ai adus-o la tine însuţi, orânduieşte-o cu ocârmuire, ca nu cumva sub imperiul asprimii să facă ceva din cele necuvenite.

17. Despre cea care rău a făcut ieşind din mănăstire şi iarăşi a intrat în mănăstire — nu ştiu cum — am mare îndoială[146]. Căci încă mă îndoiesc dacă i-a părut rău cum se cuvine şi a ales să fie în pace cu ea însăşi şi cu celelalte. Îţi voi spune însă ca sfat ce mi se pare. Faptul că se găseşte înăuntrul mănăstirii şi locuieşte în chilia în care a rămas mai înainte şi are de la tine cinstea, iubirea, cârmuirea şi vizitarea în neputinţe, vă foloseşte pe amândouă: pe aceea ca pe una care are odihna care-i revine şi sălaşul obişnuit, iar pe tine ca pe una care te linişteşti în chilia ta şi nu există prilejuri de întrerupere a păcii şi de împrăştiere. Dar a avea comuniune cu ea atât tu, cât şi cele împreună cu tine mi se pare nepotrivit, fiindcă nici ea, pe cât socot, nu-şi va îmblânzi cugetul spre supunere şi pentru a primi să înveţe ceva de la tine, nici ţie nu-ţi va fi deloc de folos să urmezi voilor ei. Căci unirea exterioară a celor ale căror socotinţe sunt distanţate nu se face fără tulburare. Mă rog însă Mântuitorului Hristos, Care poate toate şi „vrea ca toţi să se mântuiască" [*1 Tim* 2, 4], ca mersul lucrurilor privitoare la ea să se facă după aşteptarea şi dorinţa ta, pentru ca desfiinţat fiind cugetul ei împrăştiat care o umple de pâclă, să se lumineze lăuntric, să-şi vadă smerenia ei şi să se umple de har duhovnicesc. „Căci Domnul celor mândri le stă împotrivă iar celor smeriţi le dă har" [*Pr* 3, 34; *Iac* 4, 16; *1 Ptr* 5, 5].

[145] Evloghia îşi cheltuise o parte din averi răscumpărând prizonieri creştini căzuţi în mâinile musulmanilor. Printre aceştia se numărase şi Agathoniki înainte de a fi intrat în mănăstire.

[146] Aceasta altă maică răzvrătită era probabil de familie nobilă şi făcea parte din grupul maicilor de vază din mănăstire, bucurându-se de privilegii şi excepţii de la regulamentul monahal care pedepsea drastic un astfel de comportament.

18. După cum aflu, Teodota[147] îşi odihneşte atât sufletul, cât şi conştiinţa ei. Facă-se ca şi ea să fie miluită de Dumnezeu, ca să-şi păstreze calităţile ei bune şi să înainteze spre cele mai bune.

19. Fiica lui Proximos[148], cum dai mărturie, a pus început bun şi şi-a pus o temelie bună [*1 Co* 3, 10]. Îngrijeşte-te de ea în multe feluri înţelepţind atât gândurile ei, cât şi cuvintele gurii şi toate năravurile ei, ca prin împreună-lucrarea lui Dumnezeu să fie frumos întipărite, să se fixeze în cele bune şi sfârşitul să urmeze consecvent începutului: să slujească Dătătorului celor bune, Hristos, să te odihnească pe tine, primitoarea ei, şi pe mine să mă facă fericit ca pe unul care am adus o plantă aleasă care cinsteşte ca un vlăstar al ei cetatea noastră. Pe ea, o copilă care din pricina tinereţii vârstei a fost încredinţată pentru educaţie şi siguranţă unei monahii, călăuzeşte-o şi tu prin povăţuiri la vreme potrivită, supraveghindu-i comportarea[149], dacă progresează frumos, ca nu cumva îndepărtarea cu totul de tine să o arunce în voinţe nefolositoare şi obişnuinţe contrare raţiunii.

20. Cum am aflat, pentru că nu ţi s-au adus de la noi scrisori, ai intrat la bănuieli şi ţi-ai tulburat gândul. Să ştii însă că acest lucru s-a întâmplat nu din uitare, nici din indolenţă, ci din pricină că nu s-a găsit cineva potrivit pentru o astfel de slujire. Căci deşi mulţi călătoresc de aici spre cetatea lui Constantin [Constantinopol], puţini sunt cei vrednici să li se încredinţeze un comision duhovnicesc. Dacă vrei să ai sufletul senin, nu te lăsa prinsă uşor de bănuieli, ci, atunci când acestea încearcă să te atace, destramă-le ca pe nişte valuri ale întristării şi tulburării. Pe acestea le vei

[147] Altfel necunoscută.

[148] Nume de familie din Filadelfia cunoscut şi din alte surse. El apare într-un *typikon* din 1247 al mănăstirii Skoteine de lângă Filadelfia. În martie 1348 un Ioan Proximos a căzut apărând cetatea contra atacului emirului din Aydin.

[149] Probabil era fiica unor refugiaţi la Constantinopol din acea vreme, încredinţată mănăstirii Evloghiei.

putea destrăma însă, cum ai fost învățată adeseori, dacă în momentul atacului lor le lași jos și îți înalți gândul spre nădejdea lui Dumnezeu și de aici aștepți deznodământul cererilor folositoare, căci zice [Psalmistul]: „Înconjurând m-au înconjurat și în Numele Domnului i-am înfrânt pe ei" [*Ps* 117, 11–12].

21. N-am uitat, nici nu voi uita cererea ta[150], iar tu, care ai fost învățată de Apostolul și știi că „mult poate rugăciunea" celui ce se roagă [*Iac* 5, 16–17] când este făcută eficientă de cei ce mijlocesc, grăbește-te să săvârșești și să cunoști prin lucrare această poruncă. Vezi, și vezi fără rătăcire, ca nu cumva grăbindu-te să-i rânduiești [*rythmizein*] pe alții, „tu însuți să te afli neîncercată" [*1 Co* 9, 27], neîngrijindu-te de cele poruncite în multe feluri și lăsându-te purtată în afara dreptarului [*kanonos*]. Căci cuvântul poartă multă putere atunci când are drept martor împreună cu el și făptuirea. Fiindcă atunci când curge în gândire cuvântul care are cunoașterea din experiență, el cheamă întreaga dispoziție a sufletului spre zelul deopotrivă al virtuții. Iar cum se săvârșește aceasta, îți voi spune acum.

22. Cuvântul întărit cu fapta atrage mintea [*nous*] prin ochii care văd viața strălucită a celui ce învață și, iarăși, atrage rațiunea [*logismos*] prin auzire ca unul care introduce în gândire cunoașterea din experiență[151]. Iar atunci când mintea și rațiunea sunt luminate din amândouă părțile: de viață și de cuvânt, și amândouă încredințează gândirea prin lumina cunoașterii devenite deprindere, atunci de îndată sufletul devine supus și ascultător și se alipește prin dispoziția sa lăuntrică de cuvântul rostit, iar prin făptuirea celor bune vine la imitarea celor bune și cel învățat devine aceeași socotință cu cel care învață. Cel ce învață și rânduiește astfel pe ascultătorul său[152] poate spune cu îndrăzneală:

[150] Probabil o cerere de rugăciune.
[151] „Așa stau lucrurile și nu altfel!" — notă marginală a Evloghiei.
[152] „Cum știi tu, preafericite!" — notă marginală a Evloghiei.

„Doamne, doi talanți mi-ai dat", adică mi-ai dăruit trup și suflet, pe unul l-am împodobit cu moduri de comportare bune, iar pe altul l-am rânduit prin cuvintele dumnezeiești, am făptuit și am învățat și „am câștigat cu ei alți doi talanți" [*Mt* 25, 22–23], adică pe aproapele care poartă alți doi talanți, adică trupul și sufletul, făcându-l prin modul virtuții și cuvântul credincios al învățăturii zelos al poruncilor Tale pe cel învățat de mine.

23. Când vin zorii fiecărei zile, socotește-i începutul luptelor duhovnicești[153], ba chiar ai vieții tale, nemaisocotind ostenelile zilei trecute, ca nu cumva înălțată sau făcută indolentă de amintirea faptelor trecute să-ți petreci nefăptuitor timpul vieții prezente, binele realizat pierzându-l prin părere de sine și ușurătate, iar lucrarea vremii de acum nearătându-o din pricina amânării, zilei de azi dăruindu-i ușurarea, iar pocăința amânând-o mereu pe mâine[154]. Nelăsându-te furată astfel, nu-ți petrece ceasurile vieții în cele deșarte, ci rânduiește-ți viața cheltuindu-ți pururea cu folos timpul de acum în lucrarea celor bune. Lazăr, care a ajuns în sânul lui Avraam [*Lc* 16, 22], nu și-a agonisit nici o virtute de bunăvoie, ci a arătat numai răbdare greutăților fără voie[155] și o socotință mulțumitoare pentru acestea și s-a învrednicit de locul odihnei.

24. Mi se pare bun lucru ca, dacă vrei, toate cele care sunt împreună cu tine în mănăstire să cunoască puterea epistolei mele. Căci de aici ele se vor folosi, iar tu vei avea plată făcându-te cauză a folosului lor. Harul Domnului nostru Iisus Hristos [*Rm* 16, 20; *1 Co* 16, 23–24] să te păzească mai presus de uneltirea diavolului și să te alăture cetei celor ale căror nume sunt scrise în ceruri [*Evr* 12, 23][156].

25. Cum am aflat că și pe tine te tulbură gândul de a-ți lăsa chilia și mănăstirea și a pleca altundeva sau a veni aici,

[153] „Minunat sfat!" — notă marginală a Evloghiei.
[154] „Vai, mie!" — notă marginală a Evloghiei.
[155] „Fericită răbdare!" — notă marginală a Evloghiei.
[156] „Amin" — notă marginală a Evloghiei.

îți spun nu numai să-ți retezi pornirea spre aceasta, ci și să-ți suprimi gândul acesta din sufletul tău ca unul necuvenit și nefolositor[157]. Nu te gândi la o mutare cu locul, care n-are nici un folos sau unul foarte mic, ci cugetă mereu la mutarea socotinței care întoarce sufletul de la răutate la virtute[158] și ridică mintea de la înălțarea arogantă la înălțimea smereniei. Știi dar că, și atunci când am fost de față la tine, ți-am retezat un asemenea gând; același lucru îl fac și acum prin scrisoarea de față. Judecata sufletului meu o vei cunoaște și din scrisoarea către Agathoniki și fă să înceteze zdroaba unui asemenea gând care vă tulbură, ca să săvârșiți cu înflăcărare faptele mântuitoare într-un suflet senin.

26. Potrivit cererii pe care ai făcut-o despre monahia Hristofili[159], spun rugându-mă: Hristos Care vindecă toată boala și slăbiciunea [*Mt* 4, 23] să o izbăvească de umflătura trupească și sufletească de care e ținută, pentru ca dăruindu-i-se sănătatea din amândouă părțile să săvârșească cu trupul, cu sufletul și cu duhul cele ce plac lui Dumnezeu în cuget smerit și partea ei să fie împreună cu aceia care au iubit pe Domnul [*1 Co* 2, 9; *Iac* 1, 12–13].

27. Vizitează surorile neputincioase, și, dacă e cu putință, încearcă de le slujește cu propriile tale mâini. În ceasul în care o soră își dă sufletul, fii de față și privește lupta de la ieșirea sufletului, căci acest lucru poartă recunoașterea deșertăciunii vieții prezente și disprețul față de ea și trezește sufletul spre lupte ascetice.

28. La întrebările cuprinse în cea de-a doua scrisoare a ta voi răspunde într-o altă scrisoare, dacă va binevoi Dumnezeu, căci scrisoarea de față a fost deja scrisă.

29. Iar Doctorul sufletelor și al trupurilor, Hristos; prin mijlocirile sfântului și slăvitului apostol și evanghelist,

[157] Cf. mai jos în *Epistola* 3, 14, unde Teolipt respinge categoric dorința Evloghiei de a se stabili la Filadelfia pentru a fi în preajma lui, pentru a nu o expune pericolelor situației în care se afla cetatea.

[158] „Minunat!" — notă marginală a Evloghiei.

[159] Altfel necunoscută.

feciorelnic și iubit, care și-a rezemat capul de pieptul Său, Ioan Teologul[160], să te izbăvească de bolile care cad asupra ta și de greaua suferință ce se prevede[161], căci El este Izvorul tămăduirilor. Spre Care privind cu credință, zi în sufletul tău: „Pentru ce ești întristat, suflete al meu, și de ce mă tulburi? Nădăjduiește în Dumnezeu că mă voi mărturisi Lui. Mântuirea feței mele este Dumnezeul Meu" [*Ps* 41, 16–17; 42, 6–7].

[160] Hramul catedralei mitropolitane din Filadelfia bizantină, ruinată în timpul dominației otomane, trei din pilaștrii ei imenși fiind încă în picioare în mijlocul localității Alașehir din Turcia actuală.

[161] Evloghia avea la data acestei scrisori 31 de ani. Boala la care se face aluzie n-a fost gravă, Evloghia având să mai supraviețuiască 33 de ani, murind abia în jurul anului 1355.

A aceluiași către aceeași. Epistola 3[162]

1. Scrisorile trimise nouă cu Kydonatis și Karbonis și, ultima, cu monahul Nifon, chiar dacă au fost scrise în mod diferit, au însă acelaşi sens.

2. Prin urmare, scrisorile trimise de mine, una ție, iar alta lui Agathoniki, sunt de ajuns cu harul lui Hristos spre desăvârșirea a tot lucrul bun [*Evr* 13, 21] și pentru răbdarea lucrurilor cumplite venite din afară, având și un răspuns la chestiunile cuprinse în acele scrisori. Deasa lor citire, înnoirea memoriei care vine din citirea lor și folosul care vine de aici prin fapte vor aduce un mare câștig celui ce cugetă la ele.

3. La cele spuse acolo adaug acum și acestea: ispitele/încercările [*peirasmoi*] încă nu te-au cuprins, încă n-ai învățat lupta cu ele, încă n-ai simțit amărăciunea lor, nici n-ai gustat dulceața care țâșnește din rezultatul și mângâierea răbdării, de aceea îți este greu la micile supărări care-ți vin o singură dată. Încă umbli în primăvara pătimirii celor bune. Mănânci din mângâierea părinților, fraților, prietenilor și a tuturor cunoscuților. Te desfătezi de mireasma laudelor. Delectarea ușurătății te ține în stăpânirea ei. Iar acestea

[162] Datată între sfârșitul iernii și începutul primăverii lui 1322. Teolipt răspunde aici scrisorii Evloghiei care i-a parvenit de Crăciunul lui 1321, și unei alte scrisori ulterioare acesteia.

slutesc cunoștința, înăspresc socotința și fac alegerea liberă moartă spre lucrurile care cer osteneală și chin. De aceea iarna ispitelor zăbovește, fiindcă ești neputincioasă și nu o poți îndura. Copilașului mic mama îi dă lapte în loc de hrană, dar atunci când crește îi dă hrană tare [*Evr* 5, 12–14]. Dacă se apropie de tine necazuri, cunoaște că ele sunt mici, harul rânduind aceasta ca prin necazuri mici să ajungi puțin câte puțin încercată prin răbdare[163]. Iar dacă vin peste tine încurcături dese, iată Răsplătitorul Hristos îți pregătește multe premii; „căci după mulțimea durerilor mele în inima mea mângâierile Tale au veselit sufletul meu" [*Ps* 93, 19].

4. Nici unul din lucrurile simțite nu se procură fără osteneală și chin[164]. Țăranul cultivă grâul cu multă osteneală, grădinarul face să crească legumele cu multe irigații, negustorul străbate multe noiane ale mării și multe râuri și face drumuri lungi pentru câștiguri mici, iar necazurile amintesc anticipat monahului bucuria cea adevărată.

5. Atât păcătosul, cât și virtuosul se mântuiesc prin ispite/încercări [*Iac* 1, 12]. Păcătoșilor ispitele le vin spre pedepsirea păcatelor, ca aici cumințindu-se prin necazuri, să se izbăvească de încercările de acolo. Iar virtuoșii întâlnesc iarăși ispite spre smerenia cugetului înălțat de virtuți și pentru a nu-și pierde răsplata pusă deoparte de Dumnezeu pentru cei drepți. Nici sabia nu se călește fără foc și apă, nici cărbunele aprins nu e ținut fără un clește [cf. *Is* 6, 6–7], nici monahul nu se încununează fără osteneli de bunăvoie și încercări fără voie. Cleștele focului dumnezeiesc sunt ostenelile de bunăvoie și necazurile din afară. Dacă vrei să primești și să aprinzi focul dumnezeiesc, nici nu slăbi în luptele virtuților care provin din voință, nici nu te feri de necazurile care ți se întâmplă. Căci așa vei avea pe Dumnezeu în tine ca „foc mistuitor" [*Dt* 4, 24; 9, 3] care mistuie toată ticăloșia.

[163] „Slavă singurului înțelept, Dumnezeu!" — notă marginală a Evloghiei.
[164] „Așa este!" — notă marginală a Evloghiei.

6. Înţelege aceste cuvinte, pricepe luminarea ascunsă în ostenelile de bunăvoie şi în necazurile fără voie, iar mintea ta va fi luminată de lumina cunoaşterii [*2 Co* 4, 6] şi inima ta se va bucura de bucuria adevărată şi care nu va fi luată de la nimeni [*In* 16, 22][165]. Căci aşa cum atunci când cremenea e lovită de fier ies scântei, tot aşa şi atunci când sufletul care iubeşte pe Dumnezeu este atacat de ispitele/încercările din afară, scânteiază de revărsările luminărilor dumnezeieşti şi devine întreg lumină[166], şi poate lumina pe cei ce se apropie şi care văd scânteierile care fulgeră din răbdarea, din blândeţea şi îngăduinţa lui faţă de toţi din pricina iubirii lui Dumnezeu. Ostenelile de bunăvoie ale celui ce se luptă fac inactive modurile arătate ale plăcerilor trupului, iar necazurile din afară resping şi desfiinţează patimile nevăzute ale sufletului, şi în acest fel se plămădeşte omul potrivit lui Dumnezeu.

7. Ai vândut toate averile tale şi ai lăsat părinţi, fraţi, rude, prieteni, cunoscuţi, bani, locuri, proprietăţi, şi însuşi trupul tău, iar în locul tuturor acestora ţi-ai agonisit mărgăritarul cel de mult preţ, Hristos [*Mt* 13, 46], Care e tot binele şi mai presus de tot binele. Agonisind pe Hristos, ai tot binele. Ce-ţi mai lipseşte şi ce te mai agasează? De ce eşti lipsită şi-ţi este greu? Ai gustat din Hristos, „Pâinea cea cerească” [*In* 6, 53–55], Mana cea adevărată [*In* 6, 30–36. 47–51]. Ai băut Băutura Vieţii [*In* 4, 13–14]. Ai cunoscut că „bun este Domnul” [*Ps* 33, 8; *1 Ptr* 2, 3]. Ai aflat că „nu este nici o lipsă pentru cei ce-L iubesc pe El” [*Ps* 33, 10]. În vistieria iubirii ai strâns comoara iubirii, Hristos, respingând plăcerea lumii venită prin cele alipite de aceasta[167]. Ai pus portar la ea frica de Dumnezeu [*2 Co* 7, 1], care te convinge să suporţi toată durerea veacului acestuia din pricina Celui ce a fost rănit pentru tine şi te-a făcut părtaş al slavei Lui [*1 Ptr* 4, 3; 5, 1] prin faptul că primeşti multe feluri de necazuri care vin asupra ta şi simţi răbdarea Lui.

165 „Cine e înţelept va înţelege acestea!” — notă marginală a Evloghiei.
166 „Frumos!” — notă marginală a Evloghiei.
167 „Ce suflet nu va fi mângâiat de aceste cuvinte ale tale pline de bucurie şi veselie duhovnicească, chiar dacă e femeie?” — notă marginală a Evloghiei.

8. Bogaţii veacului acestuia vor sărăci şi vor flămânzi [*Ps* 33, 10] ca unii amăgiţi de pofta celor stricăcioase şi cărora li se pare că deţin cele ce nu pot fi ţinute. De aceea vor şi flămânzi acolo şi vor suferi ca unii care au căzut din adevărata bogăţie şi au iubit materia curgătoare şi delectarea mincinoasă a celor ce se ţes şi pier asemenea unei pânze de păianjen [*Ps* 59, 4–6] în acest veac trecător[168]. Unii ca aceştia vor sărăci şi vor fi mistuiţi de foame [*Dt* 32, 24] nu numai acolo, ci de multe ori şi aici din pricina instabilităţii celor prezente. Dar cei care au împins deoparte toate şi nu şi-au cruţat nici măcar viaţa trupului lor din pricină că au preferat Viaţa cea adevărată, Hristos [*In* 11, 25; 14, 6], aceia caută zi şi noapte pe Domnul ca unii care s-au întors de la lume, s-au tăgăduit pe ei înşişi şi umblă pe urmele lui Hristos [*Mt* 16, 24]. Ca unii care „caută” cu adevărat „pe Domnul”, aceştia „nu vor fi lipsiţi de tot binele” [*Ps* 33, 10]. Iar cel care are tot binele, şi binele incomparabil nu e lipsit de nimic, nu vrea nimic, ci are pururea desfătarea de tot binele, acela se bucură pururea ca unul care se veseleşte în Domnul, potrivit poruncii Apostolului [Pavel]: „Bucuraţi-vă în Domnul pururea!” [*Flp* 4, 4–5]. Căci aşa cum e cu neputinţă a trăi fără El, tot aşa fără El este cu neputinţă a ne bucura pururea şi a ne bucura cu adevărat[169].

9. Dacă vei primi linguşeala celor ce te-au născut, dacă doreşti întâlnirea cu fraţii[170], dacă îndrăgeşti conversaţiile cu rudele, dacă îţi place să se apropie de tine obişnuinţa

168 „Vai, ce rătăcire!” — notă marginală a Evloghiei.
169 „Cu adevărat fericiţi sunt aceştia!” — notă marginală a Evloghiei.
170 „Lucruri demne de luare-aminte” — notă marginală a Evloghiei. Evloghia nu părăsea niciodată mănăstirea ca să-şi viziteze rudele, dar îl primea în schimb pe tatăl ei în fiecare sâmbătă şi duminică, ocazie cu care era vizitată şi de alţi membri ai familiei. Evloghia avea, pe lângă o soră mai mare care a precedat-o în viaţa monahală, alţi patru fraţi.

lumii, dacă te ţii de lucrurile zestrei tale şi deţii în chip contrar case şi ogoare, şi altceva din cele pământeşti rămâne la tine, cum vei spune oare împreună cu Pavel: „Lumea e răstignită pentru mine" [*Ga* 6, 14–15], atunci când lumea e vie şi se umflă în tine[171]? Dacă te-ai lepădat de toate acestea, acum însă văzând ridicarea lucrurilor tale de către părinţi[172] şi deturnarea acestora de către ei, precum şi dispreţul oricui vrea [faţă de tine], te tulburi şi răscoleşti uneori lancea întristării, a furiei şi a ţinerii minte a răului fiind aruncată spre tine, iar alteori săgetându-i tu pe cei care te vizitează cu replicile limbii, cum iarăşi vei spune cuvântul următor al Apostolului: „Şi eu sunt răstignit pentru lume" [*Ga* 6, 14–15], când sufletul tău e legat prin poftă de trup şi de lume[173]? Prietenii veacului acestuia au legăminte cu lumea şi, urmărind viaţa trupului, o socotesc desfătare pe aceasta. Tu însă ai văzut deja veacul viitor şi ai iubit fericirea de acolo, te-ai răstignit pentru cele prezente prin viaţa monahală şi ai făgăduit să vieţuieşti numai pentru nădejdea celor viitoare, ca să poţi spune împreună cu Pavel: „Nu eu mai vieţuiesc, ci Hristos vieţuieşte în mine" [*Ga* 2, 20]. Cine nu e viu e mort. Mortul e nemişcat faţă de cugetele şi voile trupului şi aşa Îl are pe Hristos viu în el, prin aceea că vieţuieşte viaţa Duhului şi umblă în Duhul făcându-şi cetăţenia în ceruri [*Flp* 3, 20]. „Iar dacă Hristos, zice [Apostolul], este în voi, trupul este mort din pricina păcatului, dar duhul e viaţă din pricina dreptăţii" [*Rm* 8, 10].

10. Căutat de mama şi de fraţii Lui, Domnul a zis: „Mama mea şi fraţii mei sunt cei ce ascultă cuvântul lui Dumnezeu şi-l fac pe el" [*Lc* 8, 21]. Spune şi tu: „Tatăl meu şi mama mea m-au părăsit, dar Domnul m-a luat" [*Ps* 26, 10]. Fiind nedreptăţită şi dispreţuită nu te întrista, căci nedreptăţită fiind nu eşti păgubită, iar întristându-ne îţi nedreptăţeşti sufletul făcându-l întunecat şi mort[174]. „Căci întristarea lumii", zice Apostolul, „lucrează moarte" veşnică [*2 Co* 7, 10–11]. Cei ce-ţi răpesc cele ale tale şi te dispreţuiesc[175] se nedreptăţesc încă mai mult pe ei înşişi, căci nu cel ce suferă răul şi suportă cu vitejie necazurile e păgubit, ci cel ce nedreptăţeşte şi necăjeşte pe aproapele[176]. Cei ce îţi răpesc cele ale tale, aceia îţi rup lanţurile şi te călăuzesc spre libertatea duhovnicească. Cei ce te dispreţuiesc, te feresc de slava deşartă. Şi vezi cum anume se rânduieşte aceasta: fiind dispreţuită suferi, suferind recunoşti ruşinea iubirii de slavă, căci lucrul pe care-l îngrijeai în tine fiind linguşită şi nu-l ştiai, l-ai recunoscut fiind întristată şi tulburată din pricina ocării şi dispreţului. Fiind cinstită şi împlinind voia iubitoare de lume, hrăneai o fiară sălbatică şi socoteai că ai pace şi eşti nepătimaşă. Ai fost ocărită, nedreptăţită, dispreţuită, şi iată fiara s-a sculat sfâşiindu-te, întristându-te, aţâţându-te spre mânie şi aruncându-te în prăpastia ţinerii de minte a răului.

11. Văzând, prin urmare, anomalia inimii şi toată hidoşenia stării sufletului, distinge dispoziţia interioară a patimii care te ţine, socotind în tine însuţi astfel: „Patima aceasta, care mă întristează acum, mă atrăgea înainte prin alegerea liberă de către mine a lumii; de aceea sunt sfâşiată de necazul din afară contrar alegerii mele libere. Dacă mi-aş fi reţinut pofta trupului cu frâul înfrânării, n-aş fi fost pedepsită acum de întristarea iraţională din pricina dispreţului celor ai mei. Voi biciui aşadar micimea sufletească prin tăria cu suflet mare, voi răbda orice fel de întristări de oriunde ar veni peste mine şi-mi voi face sufletul paşnic şi, aşa cum am respins de la mine de bunăvoie plăcerile acestei vieţi întristate, aşa mă voi pregăti să primesc şi durerile care vin din afară"[177].

---

[171] „Cu neputinţă!" — notă marginală a Evloghiei.
[172] Cu scopul de a o împiedica să-şi risipească marea avere.
[173] „Nu se poate!" — notă marginală a Evloghiei.

[174] „Însemnează acestea!" — notă marginală a Evloghiei.
[175] Rudele Evloghiei.
[176] „Vezi o comportare străină!" — notă marginală a Evloghiei.
[177] „Vezi un sfat cunoscător!" — notă marginală a Evloghiei.

12. Gândind acestea, vei urî patimile şi vei dobândi răbdarea, vei fugi de plăceri prin înfrânare şi vei suporta durerile prin răbdare. Şi ajungând mai presus de plăcere şi durere, nici una dintre ele nu te va împiedica să fii împreună cu Dumnezeu[178]. Căci culegând pacea din gândurile cunoştinţei pe care le-am spus, oferi lui Dumnezeu un loc în inima ta, îţi aduci aminte de Dumnezeu în inima ta şi săvârşeşti rugăciuni curate în gândirea ta, cânţi cu înţelegere şi citeşti cu atenţie, trimiţi cele citite spre meditarea inimii, aprinzi focul iubirii de Dumnezeu şi în tine răsar roadele Duhului [*Ga* 5, 22] care aruncă din adâncul sufletului tot cugetul părintesc aşa cum vântul [risipeşte] ţărâna de pe faţa pământului [*Ps* 1, 4–5]. Căci prin iubirea dumnezeiască alungi pofta spre lucrurile pământeşti plăcute, prin bucurie zdrobeşti întristările iraţionale care-ţi vin din afară, prin pace surghiuneşti mânia, prin bunătate alungi ţinerea de minte a răului, printr-un suflet mare reprimi micimea sufletească, prin moderaţie surpi înălţarea, prin credinţa tare în cele viitoare depărtezi necredinţa care vine din plăcerea celor prezente, iar prin înfrânare faci nelucrătoare plăcerea neînfrânată[179].

13. O astfel şi o atât de mare bogăţie dându-ţi-se din încercări, nu te lupta cu cei ce te încearcă, nici nu-i urî pe cei ce te întristează, ci socoteşte-i drept medici care te vindecă prin leacurile necazurilor şi-ţi oferă bunătăţi negrăite. Cinsteşte-i, roagă-te pentru ei şi iubeşte-i oricine ar fi cei care te întristează. Şi dacă vei avea un război mai mare fiind necăjită de ai tăi, împotriveşte-te gândurilor care te tulbură, răspunde-le zicând: „Pe cât de mare e războiul, pe atât de mai puternică e biruinţa şi, iarăşi, pe cât de slăvită e biruinţa, pe atât de mai mari sunt şi cununile!"

14. Lasă deoparte toată grija celor din veacul acesta şi agoniseşte-ţi o singură grijă, pururea [...][180], încetează [a

[178] „Cine auzind acestea, nu va dobândi răbdare şi îndelungă-răbdare văzând înainte gătirea atâtor bunătăţi?" — notă marginală a Evloghiei.
[179] „Vezi mângâierea!" — notă marginală a Evloghiei.
[180] Lacună de o foaie, 242rv, în unicul manuscris (*Ottob. gr. 405*).

mai gândi] că vei pleca în altă parte sau vei veni aici. Mai degrabă alungă [acest gând] din inima ta ca unul care este un hoţ, un uneltitor şi duşman. Citeşte şi scrisoarea mea către Agathoniki şi, înţelegând sensul celor scrise acolo, desfiinţează acest gând distrugător. Prin cuvânt îţi tai voia, iar prin faptă te sileşti să-l ţii tare. Spun aceasta pentru că lucrul pe care de multe ori ţi l-am interzis în mod expres îl văd pus din nou în mişcare. „De acum însă nimeni să nu-mi mai facă supărare" [*Ga* 6, 17] şi întristarea din pricina gândului acesta, pentru că e unul cu desăvârşire interzis[181].

15. Altă dată să nu mai trimiţi aici [la Filadelfia] nici un monah, nici un mirean, fiindcă drumul e foarte greu şi cu multe primejdii, şi mă tem de primejdia care îi vine omului din pricina drumului şi de întristarea care urmează de aici[182]. Eu îi văd pe cei ce ies de aici şi nu încetez să-ţi trimit scrisori cu omul potrivit. Ţi-am trimis trei coli împăturite fiecare în patru[183], cuprinzând un memoriu parţial al celor pe care le-am grăit către voi[184], pe care citeşte-le cu grijă, dar arată-le şi lui Agathoniki şi las-o să aibă şi ea cópii.

16. Domnul Dumnezeu să o învrednicească pe preacinstita egumenă şi pe surorile aflate sub ea de bunătăţile cele neamestecate din ceruri. Pe ea o rog să poarte de grijă cu blândeţe de monahii, iar pe ele să se supună celor spuse de ea şi să-i dea cuvenită cinstire. „Domnul să îndrepte inima ta spre iubirea de Dumnezeu şi răbdarea lui Hristos" [*2 Tes* 3, 5]. Suport-o, rogu-te, pe Agathoniki şi îngrijeşte-te de ea în multe feluri, ca să o câştigi atât pe ea, cât şi ostenelile tale pentru ea.

[181] Cf. mai sus finalul *Epistolei* 2, 25.
[182] Aluzie la înrăutăţirea situaţiei din zona Filadelfiei înaintea blocadei ei de către emirii din Germiyan din vara lui 1322 şi până în 1324.
[183] *„Tetradopoula tria"* = trei caiete, respectiv un mic manuscris de 3 × 16 = 48 de pagini.
[184] *Meriken hypomnesin.* Este vorba de *Cuvântul* 23 (*Merike diatranosis*), către Evloghia şi Agathoniki, cuprinzând testamentul spiritual al lui Teolipt, cf. mai sus.

A aceluiași către aceeași. Epistola 4[185]

1. Cei chemați la o cină și care se ating cu plăcere de cele puse înainte, astfel încât nu lasă în urmă nici cea mai mică bucățică de mâncare, îl bucură pe cel ce i-a chemat la cină din pricina desfătării lor de pe urma împărtășirii din mâncăruri, drept pentru care îl fac încă și mai sârguitor în punerea pe masă a mâncărurilor.

2. Așa arătându-mi-te astăzi și tu într-un chip foarte limpede, ai umplut de voioșie sufletul meu. Căci citind scrisoarea ta trimisă împreună cu Krasa[186] și ajungând la însemnarea punctelor din scrisoarea mea pe care ai ales să o faci și cunoscând că ai prins gândul și ai înțeles sensul celor scrise, m-am bucurat cu sufletul și m-am rugat lui Dumnezeu pentru sufletul tău. Fiindcă mi te-ai înfățișat ca una care a citit cu grijă și sârguință scrisorile mele. De aceea m-ai făcut încă și mai înflăcărat spre a-ți scrie și a te îndemna la cele mântuitoare, fiindcă m-am convins de iubirea ta de învățătură și de iubirea ta de osteneală.

3. Vreau însă să te cercetezi riguros pe tine însuți, ca nu cumva gândurile rele care urmează virtuților să te fure pe

[185] Datată aprilie 1322, înainte de boala finală a lui Teolipt petrecută la cinci luni după întoarcerea sa de la Constantinopol, la începutul lui noiembrie (cf. mai jos *Epistola* 5).

[186] Altfel necunoscut.

ascuns și să-ți vatăme ostenelile tale[187]. Căci ai învățat că răutatea duce războiul atât prin cele de-a dreapta, cât și prin cele de-a stânga [*2 Co* 6, 7]: prin cele de-a dreapta sugerând pe față cele rele, ca să-l facă pe cel răspunzător de ele vinovat de pedeapsă, iar prin cele de-a stânga uneltind în chip nevăzut propune slava oamenilor, ca să-l înstrăineze de slava lui Dumnezeu [*In* 12, 43–44] pe cel ce se ostenește ca unul plin de slavă deșartă[188]. Această capcană făcând-o vădită Domnul prin Evanghelie, mai întâi surghiunește din sufletul oamenilor pofta și mânia irațională, zicând: „Cine se uită la o femeie ca să o poftească a și făcut deja adulter cu ea în inima sa, și cel ce se înfurie pe fratele său vinovat este de gheena focului" [*Mt* 5, 28–29. 22]. După care, făcând publică și slava deșartă care uneltește în ascuns, spune: „Iar tu, când postești, unge-ți capul cu untdelemn și spală-ți fața, ca să nu te arăți oamenilor că postești, ci Tatălui tău Care este în ascuns, și Tatăl tău Care vede în ascuns îți va răsplăti ție pe față. Și când faci milostenie, să nu știe stânga ta ce face dreapta ta" [*Mt* 6, 17–18. 3–4].

4. Acestea gândindu-le în chip înțelept, spune frumos cuvântul prorocului [David]: „Să se întoarcă înapoi și să fie rușinați cei ce gândesc despre mine rele" [*Ps* 34, 4–5]. Aceasta împotriva celor ce însămânțează plăcerile trupului. Și: „Întoarcă-se îndată rușinați cei ce-mi grăiesc mie: Bine, bine!" [*Ps* 69, 3–4]. Aceasta împotriva celor ce sugerează slava deșartă și mândria.

[187] „Vezi uneltirile demonilor și ia aminte!" — notă marginală a Evloghiei.

[188] „Vezi iarăși e înțelepciunea învățătorului și minunează-te!" — notă marginală a Evloghiei.

A aceluiași către aceeași. Epistola 5[189]

1. Primește și această scrisoare și binecuvântează pe Dumnezeu, copilă în Domnul, monahie Evloghia. Căci de când am ieșit de acolo [din Constantinopol], am petrecut cinci luni sănătos, dar restul timpului l-am petrecut zăcând pe pat și, după cât înțeleg, sunt pe sfârșite[190]. Acest sfârșit să și-l închipuie gândirea ta și să se grăbească să-și agonisească mai înainte de sfârșit cele ce vor aduce mângâiere după sfârșit. Iar acestea sunt virtuțile care sunt agoniseala sufletului[191]; „Căci în răbdarea voastră", zice Domnul, „vă veți agonisi sufletele voastre" [*Lc* 21, 19–20]. Iar necazurile potrivit lui Dumnezeu nasc răbdarea; „căci necazul", spune apostolul, „lucrează răbdare" [*Rm* 5, 3–4].

2. Să nu te amăgească hidoșenia simțirilor trupului; iar hidoșenie numesc plăcerea contrară rațiunii, căci plăcerea arătată a simțurilor se preschimbă în hidoșenie la vremea ieșirii [sufletului]. Ca unele ce sunt ale lucrurilor prezente,

[189] „Și ultima, căci alta n-a mai trimis din pricină că a plecat la Domnul" (însemnare marginală pe foaia cuprinzând sumarul manuscrisului *Ottob. gr. 405*, f. 3v). Scrisoarea a fost scrisă cu puțin înainte de moartea lui Teolipt, petrecută nu mai târziu de noiembrie 1322.

[190] „Întocmai ai știut aceasta, precum ai și închipuit mai înainte, preasfințite stăpâne!" — notă marginală a Evloghiei (f. 245r).

[191] „Pe drept cuvânt și despre tine, preasfințite, se va spune: «Revărsatu-s-a har pe buzele tale» [*Ps* 44, 3]" — notă marginală a Evloghiei (f. 246r).

simțirile trupului mângâie mai înainte de sfârșit. Ca unele care răpesc sufletul spre cele viitoare, virtuțile mângâie după sfârșit și „bucuria aceea nimeni nu o va lua" [*In* 16, 22–23] de la suflet[192]. Fugi de plăcerile trupului ca unele ce fac hidoșenia sufletului și-l trimit în iad. Îmbrățișează virtuțile care necăjesc trupul, dar veselesc sufletul. Virtutea e soața binelui, „iar sfârșitul virtuții și al bunătății e veselia", zice Marele Vasile[193], căci zice [prorocul David]: „Veselise-va Domnul de lucrurile Lui" [*Ps* 103, 31–32]. Alege necazurile fără voie și vei realiza virtutea. Nu refuza cele ce vin peste tine fără voie și vei primi răbdare, iar prin răbdare te va primi la El Domnul; căci „Tu ești răbdarea mea" [*Ps* 70, 5] zice prorocul, și: „Răbdând am răbdat pe Domnul și a luat aminte spre mine" [*Ps* 39, 1].

3. Dumnezeu să te ierte! Dumnezeu să ierte pe preacinstita egumenă și monahiile aflate sub ea! Dumnezeu să o ierte pe monahia Agathoniki[194]! Dumnezeu să o ierte pe monahia Teodota. Dumnezeu să-i ierte pe tatăl tău și pe mama ta! Pe copiii lor îi rog să se scoale spre facerea de bine și spre a bine-plăcea lui Dumnezeu. Părinților lor le cer ca de acum înainte să se despartă unul de altul, să rămână în mănăstirile lor și să-și petreacă restul zilelor[195] lor ca monahi; ca prin puținele zile petrecute în această viață înșeptită [în șapte zile sau veacuri] dându-li-se o părticică și din viața [veacului/zilei] a opta, să găsească odihnă[196] în

[192] „Vezi la ce nepătimire a ajuns încât [trei-patru cuvinte ilizibile]" — notă marginală a Evloghiei (f. 246r).

[193] VASILE CEL MARE, *Constituțiile ascetice* 2, 1 (*PG* 31, 1340C; *PSB* 18, 1989, p. 478).

[194] „Vezi cuvintele următoare. E vădit că dumnezeiescul [părinte] și-a cunoscut întocmai dinainte plecarea sa, chiar dacă din modestia cugetului n-a descoperit limpede acest lucru" — notă marginală a Evloghiei (f. 246v).

[195] Părinții Irinei/Evloghiei au urmat sfatul lui Teolipt, retrăgându-se amândoi înainte de moarte ca monahi în dubla mănăstire Philanthropos Soter din Constantinopol condusă de fiica lor. Tatăl ei, ministrul Nichifor Chumnos, va muri aici în 1327 ca monahul Natanail.

[196] „Minunat!" — notă marginală a Evloghiei (f. 247r).

viața viitoare care nu va înceta vreodată, atunci când vor lăsa cele prezente.

Nu uitați în rugăciunile voastre de josnicia mea[197]!

[197] „Dar acum și tu, stăpâne sfinte, nu ne uita pe noi, rugămu-ne având îndrăznire spre Domnul!" — notă marginală a Evloghiei (f. 247r).

V

EPILOG — UN ALT EPISTOLAR DUHOVNICESC

Corespondența Irinei/Evloghiei cu al doilea ei duhovnic[1]

[1] Păstrată într-un singur manuscris: *Codex Scorialensis gr. Φ-III-11 (230)* (secolul XIV), f. 235r–254r, unde este nemijlocit precedată de patru epistole ale lui Grigorie Akindynos (f. 230r–234v). Descoperită de J. DARROUZÈS la începutul anilor '50, studiată de V. LAURENT („La direction spirituelle à Byzance. La correspondance d'Irène-Eulogie Choumnaina Paléologine avec son second directeur", *Revue des Études Byzantines* 14, 1956, p. 48–86), corespondența a fost editată de ANGELA C. HERO: *A Woman's Quest for Spiritual Guidance: The Correspondence of Princess Irene Eulogia Choumnaina Palaiologina*, Hellenic College Press, Brookline MA, 1986, după care s-a făcut traducerea de față și din al cărei erudit comentariu (p. 103–153) au fost alcătuite notele. În manuscris epistolele apar anonim. 8 din cele 22 de piese aparțin prințesei devenite monahie, iar 14 duhovnicului necunoscut. Corespondența e incompletă, începând cu un răspuns al Evloghiei și sfârșind cu un bilet al duhovnicului. Lipsesc atât prima scrisoare, a acestuia, cât și răspunsurile Evloghiei la ultimele șase scrisori ale duhovnicului. Primele 16 piese își succed ca schimburi epistolare directe, după care scrisorile Evloghiei se opresc. Ele fie s-au pierdut, fie au fost selectate de copist din dosarul Evloghiei. Scrisorile sunt ordonate cronologic fiind scrise pe parcursul unui singur an, cândva între 1332 (moartea lui Andronic II, socrul Evloghiei, menționată în *Ep.* 5) și 1338 (moartea fratelui Evloghiei, Ioan Chumnos, care apare în viață în *Ep.* 21), cel mai probabil între 1336–1337.

I

< Evloghia >

Răspuns la prima scrisoare

Părinte sfinte, primind preaînvățata și preaînțeleapta ta scrisoare[2], m-am bucurat și, mânată de frumusețea ei, am fost îmboldită să-ți scriu ca să înțelegi două lucruri despre mine: pe de o parte, din greșelile de ortografie[3] și de accente [să înțelegi] simplitatea mea și lipsa mea de învățătură în știința gramaticii, iar, pe de alta, [să înțelegi] și mica mea putere de înțelegere care-mi vine din marele dar, din iubirea de oameni și din harul Făcătorului și Mântuitorului meu Iisus Hristos, iar nu dintr-o educație sau tâlcuire omenească. Căci [părinții mei] m-ar fi învățat și gramatica, dacă ar fi avut atâta grijă de mine.

Prin urmare, îți mulțumesc, laud și admir scrisoarea sfinției tale. Îți mulțumesc pentru laude, chiar dacă nimic nu-mi e mai străin decât aceste elogii, dar [îți sunt recunoscătoare] pentru buna ta dispoziție și opinie despre mine. Laud și admir [scrisoarea ta], fiindcă are în ea cea mai mare putere a filozofiei, căci o putere și o mare dovadă a filozofiei e să înfățișeze în cuvinte puține și scurte mult înțeles și o temă mare. Drept pentru care, deși sfinția ta ai făcut intenționat scurtă această scrisoare din pricina smereniei și în nădejdea de a scăpa de insistența noastră, scopul ți s-a răsturnat.

[2] Prima scrisoare a duhovnicului nu s-a păstrat.

[3] *Antistoicha*, vocale, diftongi sau cuvinte identice fonetic, dar diferite ortografic.

Căci văzând atâta putere în atât de puține cuvinte, te-am slăvit încă și mai mult și am fost îmboldită să te tulbur.

De aceea o rog pe sfinția ta să mă lase să văd și celelalte scrieri ale tale. Mai mult, o rog, și o rog foarte mult, să nu mă lipsească de scrierea sfinției tale în apărarea preasfințitului patriarh, kyr Atanasie[4].

2

< duhovnicul[5] >

Nu numai că am dat ceva bun, dar am și primit. Sau, mai degrabă, fără a oferi nimic bun, am primit un lucru minunat: un glas ieșit din apartamentele femeilor, dar care se potrivește unui bărbat înțelept și nobil, odraslă foarte firească a unei guri și a unui suflet ele însele înțelepte. Am avut mai întâi cu admirație iubirea de învățătură a unui suflet de împărăteasă, iar acum folosul pe care mai degrabă decât să-l primească de altundeva găsindu-l în chip ales, îl poate oferi altora ea însăși din propria ei socotință.

Căci mi se pare că, oferite unei asemenea firi, cuvintele [tratatele] noastre se arată a fi de prisos. Astfel încât, din

---

[4] Patriarh sfânt al Constantinopolului între 1289–1293, 1303–1309 († 1325), promotor al unei reforme ascetice a Bisericii bizantine, drept pentru care și-a câștigat mulți dușmani fiind silit să demisioneze de două ori. Cf. *The Correspondence of Athanasius I Patriarch of Constantinople*, ed. A.-M. Talbot, Washington, 1975, și J.L. Boojamra, *Church Reform in Late Byzantine Empire. A Study of the Patriarchate of Athanasios of Constantinople*, Thessaloniki, 1982.

[5] V. Laurent (1956) a crezut că-l poate identifica în persoana isihastului Ignatie, despre care știm că a protestat împotriva lui Varlaam din Calabria când acesta și-a început atacurile împotriva isihaștilor. Tot din corespondența lui Varlaam știm că a fost ales episcop, dar a refuzat să accepte. Un monah Ignatie apare ca unul din liderii partidei antipalamite condamnați la Sinodul de la Vlaherne din 1351.

Mult mai plauzibilă este însă identificarea propusă de J. Nadal (1995, 1997), urmat de A. Stolfi („La biografia di Irina Eulogia Chumnena Paleologina”, *Cristianesimo nella storia* 20, 1990, p. 20–24), potrivit cărora duhovnicul anonim este Grigorie Akindynos (1300–1348). Pentru detalii, a se vedea mai sus studiul introductiv.

aceleași motive pentru care te-ai sârguit să mă îmboldești să ți le dau, mă întorci de la gândul de a ți le da. Totuși a contrazice pe cea care ne-a dat poruncă e un lucru lipsit de învățătură. Dar, cum spuneam, nu e ușor să le dau, fiindcă unele din ele sunt încă pe hârtia care le-a primit mai întâi încă în prima lor formă și cu anevoie de descifrat, iar cele desăvârșite — desăvârșite după deprinderea noastră — le am la Tesalonic, iar între acestea din urmă sunt și cele pe care s-a întâmplat să le alcătuiesc în apărarea nobilului și dumnezeiescului Atanasie[6]. Nespunând atunci nimic despre ele, am mințit. Am scris deci să mi se trimită și, peste nu multă vreme, când vor fi aduse, le vei putea lua pe care vei voi. Iar când acestea vor fi transcrise pe curat, nu-ți vom ascunde din gelozie nici unul. Căci nimeni nu e gelos pe ce nu e frumos.

3

< Evloghia >

Dacă soarele ar fi întrebat care dintre făpturi dorește să existe mai mult decât altele, dacă ar avea cuvânt, ar răspunde aceasta: că vrea ca totul să fie ochi, ca să înțeleagă frumusețea lui. Iar dacă cineva l-ar întreba pe un bărbat preaînțelept și învățat ce dorește și el să existe mai mult decât altele, ar cere un auz înțelegător. De aceea am fost silită să-ți scriu la repezeală și fără a reflecta, neuitându-mă nici la înțelepciunea ta, nici la simplitatea mea, ci numai pentru ca să-ți fac cunoscut că nu grăiești cu totul unui auz lipsit de înțelegere, chiar dacă doar cu anevoie ajungem la înțelepciunea ta.

Tu însă, ascunzându-ți și învăluindu-ți în sărăcie, umilință și viața fără îndrăzneală, ascunsă în Hristos, înțelepciunea ta ca pe un trandafir înmugurit, ai lăsat neglijate și

---

[6] Scrierea lui Grigorie Akindynos în apărarea patriarhului Atanasie I s-a pierdut, dar urmele ei au fost identificate în alte scrieri ale sale de J. Nadal care a publicat în 1995 și 2002 ediția critică a operelor sale teologice (epistolele fiind editate de A.C. Hero în 1983, Washington).

aruncate deoparte preaînțeleptele tale scrieri și le ai numai în prima lor formă. Și, după cât socot, nici pe cele trimise la Tesalonic nu le-ai transcris pe curat, nici n-ai fost silit de prieteni la aceasta. Să știi, așadar, că nu vom înceta a lovi ca fierul cremenea[7], până vom aprinde flacăra cuvintelor tale. Deci, dacă e cu putință să se copieze după prima variantă cele mai necesare, câte socotește sfinția ta și ne socotești vrednice a vedea, nu vom șovăi a-ți trimite hârtie și cheltuiala. Iar dacă nu, măcar scrierea în apărarea patriarhului kyr Atanasie, dacă se găsește vreo copie. Iar dacă vrei să nu circule din pricina antipatiei unora[8], îți vom garanta și acest lucru. Iar dacă nici acest lucru nu e potrivit, atunci să se înfățișeze însăși izvorul viu și să vină la noi sfinția ta și vom suporta lipsa râului care curge prin scrieri.

Pe lângă aceasta, îți mai aduc aminte și acest lucru. Fiindcă în prima scrisoare sfinția ta mi-ai arătat că ne-ai trimis acea scrisoare ca pe o gustare de vin din butoi, ca, dacă nu-l găsim neplăcut, să golim butoiul, dar deși ne-a plăcut foarte mult, nu ne-am împărtășit nici măcar de o ulcea, socot că lipsa noastră de învățătură și insensibilitatea noastră a încuiat butoiul. Dar prin faptul că nu vei să fii elogiat, ne-ai elogiat în schimb foarte tare, ca să-mi intre în minte degrabă că dacă o atât de mare laudă e adusă unei femei fără carte și simple, o laudă cu atât mai multă e datorată unui bărbat înțelept și învățat și, cugetând la mărimea datoriei și amețind din pricina ei, să mă opresc din elogii. Drept pentru care lucrul a ieșit după scopul tău.

4
< duhovnicul >

Socoteam că prin cele ce ți-am scris îți voi stinge râvna, dar, văzând-o pe aceasta încă și mai mult aprinsă chiar de

[7] Cf. GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea* 2, 40 (*PG* 35, 449B)

[8] Însuși tatăl Evloghiei, Nichifor Chumnos, nu scăpase de criticile ascetului patriarh Atanasie I (cf. *Ep.* 37).

către acestea și înălțată în chip minunat, ți-am trimis din cuvintele [tratatele] mele care nu sunt bune, dar ție ți se par bune. Aceste cuvinte [tratate] de față pe care le-ai cerut cel mai mult le-am găsit în mănăstirile marelui Atanasie[9] și nu sunt așa cum le-am alcătuit după aceasta și le-am lăsat la Tesalonic, ci, așa-zicând, ca luate numaidecât din fașă, și din această pricină sunt neîngrijite. Dar sunt mai curate decât celelalte cuvinte [tratate] ale noastre care sunt aici. Citește-le pe acestea și, dacă mai ceri și altele, ți le vom oferi copiindu-le la porunca ta. Nu socotim însă că ele nu trebuie să circule la cei pentru care au fost alcătuite. Căci chiar dacă nu suntem foarte ambițioși în ce privește arătarea lor, ele au fost compuse ca ei să le audă, iar nu ca să nu le audă.

5
< Evloghia >

„Bucuratu-m-am pentru cuvintele tale", părinte sfinte, „ca acela care a aflat comoară mare" [*Ps* 118, 162–163]. Căci m-am aflat la mijloc între două patimi: m-am veselit mult și m-am întristat foarte. M-am veselit din pricina frumuseții scrierii tale[10]. Căci ce lucru din ea nu este foarte minunat? Retorica, „care respiră foc"[11], sau povățuirea cuvenită sfântului, preaevlavioasă, înțelegătoare și iscusită? „Căci ne povățuiești nu fără a fi fost povățuit"[12], și, așa este povățuirea încât nu lipsește nici unul din argumentele prielnice și sunt combătute raționamentele, nu cei ce le rostesc"[13], și așa vrăjmașul adevărului e alungat pe nesim-

[9] Aluzie la cele două mănăstiri — de bărbați și de femei — întemeiate de patriarhul Atanasie I pe colina Xerolophos din Constantinopol și unde erau depuse spre venerare moaștele sale.

[10] Discursul în apărarea patriarhului Atanasie I scris de Grigorie Akindynos, duhovnicul anonim al Evloghiei pe care-l comentează în această scrisoare a ei.

[11] HOMER, *Iliada* 6, 182.

[12] GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea* 42, 13 (*PG* 36, 472D).

[13] *Ibid.* (col. 472D–473A).

ţite. Sau folosul învăţăturii nu numai pentru cei care au fost scrise, ci şi pentru noi care le citim? Căci suntem învăţate blândeţea, limitele suportării răului şi legile îndoitei păci, dumnezeiască şi omenească, şi care anume e pacea lui Hristos pe care a lăsat-o ucenicilor Săi [*In* 14, 27] şi care este pacea de la oameni, şi cum cel ce vrea să primească în sine însuşi locuind pe Duhul Sfânt, are nevoie de pacea dumnezeiască. Acestea cuvântul tău le vesteşte în chip minunat şi împacă cuvântul Evangheliei cu cel al prorocului. Sau, iarăşi, uşurinţa sensului şi lărgimea înţelesurilor împreună cu vestirea lor cea mai minunată şi nesilită? Căci lărgimea înţelesurilor tale mă strâmtorează, părinte, şi marea ta uşurinţă mă face să nu mai pot înainta. Atât m-a fermecat scrierea, încât am neglijat toate celelalte lucruri foarte necesare care-mi erau în mâini şi nu am mai lăsat-o până ce n-am împlinit tot cuvântul [tratatul].

Acestea au fost pricinile veseliei, şi încă şi mai mult virtutea ta care străluceşte prin cuvintele [tratatele] tale celor ce nu sunt cu totul orbi. Iar cele care mi-au adus întristare sunt acestea: că a intrat în viaţă un om plin de toate cele bune — de înţelepciune, cunoaştere, învăţătură, şi, mai ales, de virtute — şi străbate timpul şi timpul îl trece dincolo, răpindu-i slava care i se cuvenea, şi toate acestea din pricina virtuţii şi a faptului că nu lucrează pentru arătare, dorind şi căutând binele în singurătate. Şi întorcând aceste lucruri în gândul meu cu multe lacrimi, mi-am spus în mine însumi: „Unde e duhul tău, preaputernice şi sfinte împărate, stăpâne şi socrule[14], iubitorule de înţelepciune prin fire şi preaiubitorule de înţelepciune, iubitorule de virtute, iubitorule de frumos şi iubitorule de monahi? Şi tu preaînţeleptule părinte[15] care m-ai născut? Iată un prieten pe care l-aţi fi căutat! Iată un monah cu care vorbind v-aţi fi veselit! O, cât de mult aţi fost păgubiţi, tu, părintele meu şi

[14] Andronic II Paleologul (1282–1328, † 1332).
[15] Nichifor Chumnos (1250/1255–1327).

sfinţia ta, părinte sfinte, care ai scris acestea!”[16]. Căci mă întorc din nou spre tine: „Nu ai, pe cât văd, un judecător şi un ascultător vrednic şi negelos!” Încă puţin şi voi blama şi opinia publică pentru că este oarbă la o atât de mare frumuseţe. Căci dacă ar fi de faţă aceia, chiar dacă ai fugi de slavă cu picioare sprintene, aceia te-ar fi urmărit puşi în mişcare de iubirea de cinste cu picioarele încă şi mai sprintene ale slavei şi te-ar fi prins după obiceiul care stăpânea la ei.

Acestea le spun nu linguşindu-te — martor e adevărul —, ci îţi fac cunoscute câte am observat şi aflat din citire. Iar dacă am atins şi cum anume am înţeles cele scrise, ar trebui să ştii tu şi să ne informezi prin scris. Se procură hârtia şi pentru celelalte scrieri.

6
< duhovnicul >

Nu încetezi prin cele de care te minunezi să scoţi din regimul său obişnuit un suflet ticălos şi iubitor de slavă. Prevăzând acestea mai dinainte şi cunoscându-mi slăbiciunea, n-am îndrăznit să dau un astfel de pretext împotriva mea însumi unei minţi atât de iubitoare de cuvânt. În ce mă priveşte, pe cât se pare, numai tu dintre toţi ai păstrat neamestecată simţirea binelui ca una care vezi cu atâta agerime cele mai mici lucruri bune şi le învredniceşti de o admiraţie atât de mare, cum n-are nici măcar cel care admiră lucrurile cele mai mari şi demne de aceasta.

Nu sunt mai desăvârşit decât acel minunat părinte care împletea coşuri şi care, atunci când era lăudat de cel ce şedea lângă el şi auzea mereu de la el că împleteşte bine, spunea: „O, preabunule, de când ai intrat aici L-ai scos pe Dumnezeu afară!”[17]. Deci, pe cât sunt eu mai mic decât

[16] Nichifor Chumnos murise pe 16 ianuarie 1327 ca monahul Natanail în mănăstirea Evloghiei, iar Andronic II Paleologul, detronat în 1328, murise în februarie 1332 ca monahul Antonie în mănăstirea Lips din Constantinopol.
[17] *Patericul*, avva Ioan Colov 32 (*PG* 65, 213D–216A).

acela în deprinderea virtuții și mai nedesăvârșit — la care adaug și excelența laudelor și a admiratorului însuși — pe atât mai departe de Dumnezeu ajung când sunt admirat. Să se oprească povara [admirației] aici, ca nu cumva primind mai multă încărcătură decât pot purta, să mă scufund ca o barcă.

Dar împăratul acela [Andronic II Paleologul] și înțeleptul tău părinte [Nichifor Chumnos] din pricina tuturor lucrurilor bune și minunate pe care le-au avut și de care i-au învrednicit și pe alții trebuie că nu au fost niște muritori. Eu însă mă știu mult mai prejos de dăruirea iubirii acelora.

7

< Evloghia >

„Oare se va slăvi securea fără cel ce o ridică” [*Is* 10, 15] sau se va căli fierul fără foc și apă? Tot așa nici mintea iubitoare de înțelepciune nu se va slăvi și nu va fi mai ascuțită fără cel care o laudă și îi face reproșuri. Căci pentru cel ce luptă chiar și lauda devine o armă a virtuții, potrivit Apostolului care zice: „Prin armele dreptății cele de-a dreapta și cele de-a stânga, prin slavă și necinste, prin defăimare și laudă” [*2 Co* 6, 7–8]. Prin urmare, primește și tu lauda ca pe o armă a dreptății lui Dumnezeu trimisă ție, fiindcă așa a binevoit El să desăvârșească viața robilor Lui, dacă cele spuse de mine sunt elogii și nu mai degrabă insult elogiile.

Eu ți-am trimis cuvintele [tratatele] minunatului om[18] — dacă afecțiunea nu mă înșeală — și te rog să citești mai întâi cele pe care ți le-am însemnat, fiindcă au un îndoit folos: atât literar, cât și duhovnicesc. Precum și ca să vezi îndoita orfanie și pagubă pe care am suferit-o, nenorocita,

[18] Nichifor Chumnos, cf. monografia lui J. Verpeaux, *Nicéphore Choumnos, homme d'état et humaniste byzantin*, Paris, 1959, și I. Ševčenko, *Études sur la polémique entre Théodore Metochite et Nicéphore Choumnos. La vie intellectuelle et politique à Byzance sous les premiers Paléologues*, Bruxelles, 1962.

fiind lipsită de doi asemenea părinți: de cel care m-a născut după trup [Nichifor Chumnos] și de [Teolipt] cel care m-a renăscut prin haina monahală și căruia m-am supus după putere. Și dacă va îngădui vremea, vei auzi și lucrurile în care am fost inițiată [*memystagogethenta*] de el. Nesuportând lipsirea de aceștia, și mai vârtos de părintele meu duhovnicesc, viețuiesc în durere[19]. Negăsind așadar o convorbire atât duhovnicească, cât și literară care să fie completă și desăvârșită, „sufletul meu n-a mai vrut să se mângâie și-a lâncezit în mine duhul meu” [*Ps* 76, 3]. De aceea, inima mea m-a mișcat dinăuntru spre căutarea convorbirii cu tine. Deci dacă nu este o povară, așa cum am spus mai înainte, vizitează-ne o dată pe lună, făcându-te ca unul care face să tacă lâncezeala [*akedia*] mea — fiindcă nici o coardă nu suportă încordarea și trebuie să fie slăbită puțin de la crestături — din pricina Celui ce ne-a poruncit să nu ascundem talantul [*Mt* 25, 15–28]. Fiindcă ți s-a încredințat un talant atât al cuvântului, cât și al virtuții, dă celui ce-ți cere fierbinte. Dar, din exces de smerenie, vei spune poate că nu ești în stare de nici una. Nu spune aceasta, rogu-te. Căci e un murmur împotriva Stăpânului Care ți l-a dat. Fiindcă îți spun și eu: mă mulțumesc cu cât văd și înțeleg și n-am nevoie de mai mult.

Dat fiind că și mie mi-a încredințat ceva Stăpânul și m-a făcut econom al unor lucruri care au fost administrate precum El știe, dar mi-a mai rămas o părticică pe care o administrăm, te rog să ne faci cunoscut de cât ai nevoie pentru odihna ta din lucrurile Stăpânului nostru comun și, după putință, nici când nu vom fi cu nepurtare de grijă.

[19] Cf. *Encomion*-ul lui Teolipt scris de Nichifor Chumnos după moartea acestuia (*Analecta Graeca* V, p. 184–185) și îndemnul mângâietor adresat Evloghiei cu ocazia morții lui Teolipt de Manuel Gabalas (ed. Previale, *Byzantinische Zeitschrift* 41, 1941).

8

< duhovnicul >

Armă a virtuții este lauda nu în sine, ci în mod accidental, și nu pentru cei ce și-au agonisit virtutea cu mintea, ci pentru cei încă prunci. Căci așa cum cei ce se îngrijesc de prunci îi duc la învățător prin lingușeală și rostind cuvinte dulci ca mierea, tot așa și lauda îi aduce pe cei prunci la minte spre virtute, atunci când e făcută pentru aceasta. Căci oare nu aceasta vrea să spună Apostolul când vorbește despre „armele cele de-a dreapta și cele de-a stânga, slava și necinstea" [*2 Co* 6, 7–8], ci că nici una din acestea nu-l pot întoarce de la scopul său — nici slava, nici necinstea, nici desfrânarea, nici lauda, nici altceva —, ci în toate el rămâne neschimbat același rob al lui Hristos și apostol, așa cum în altă parte spune că „nimic nu-l poate despărți de iubirea lui Hristos, nici necazul, nici strâmtoarea și celelalte câte le enumeră acolo [*Rm* 8, 35]. Dar cel ce are minte și urmărește binele potrivit ei, nu va urma binele pentru nimic altceva dintre toate, decât numai și mai întâi pentru însăși natura binelui, chiar dacă nimeni n-ar cunoaște socotința sa.

Acesta e cuvântul nostru despre aceste lucruri. Iar cartea preaînțeleptului vostru părinte [Nichifor Chumnos] o admirăm mai presus de orice nu doar din pricina mărturiei tale, ci din pricina a înseși înțelepciunii părintelui văzând în cuvintele [tratatele] ei o gândire minunată, o limbă grațioasă și un etos moderat cu măreție. Am admirat îndeosebi temele cuvintelor [tratatelor], atât sunt de nobile și cuvenite bărbatului „născut înțelept" potrivit lui Pindar[20]. Cele care sunt așa ale părintelui tău după trup [Nichifor Chumnos] le-am văzut și le vom vedea, și cu cât le vom vedea mai mult, cu atât le vom și admira mai mult, căci așa sunt lucrurile frumoase și mai noi. Ne-a rămas să le vedem și pe cele ale celuilalt părinte [Teolipt], care trebuie să fie mari și dumnezeiești dacă le admiri și le cinstești așa. Căci

[20] *Olympica* 2, 86.

am tras deja bine și îndeajuns concluzia că ceea ce socotești frumos și bun nu poate fi altfel.

Dar despre convorbire, dacă n-aș vorbi cu o cunoscătoare a liniștirii și a vieții monahale, și chiar a celei anahoretice, aș spune pricinile pentru care sunt anevoioase și aproape cu neputință. Dar fiindcă se întâmplă ca și tu să ai o gândire iubitoare de Dumnezeu și nu mai puțin iubitoare de liniștire decât iubitoare de convorbire, presupun că n-aș produce o întristare nici chiar dacă n-aș ieși niciodată din liniștirea mea. De altfel, dacă n-ar fi cu putință să facem acest lucru prin scrisori, poate că aceste convorbiri ar fi necesare. Dar fiindcă poți scrie scrisori la fel de bine cum un altul poate vorbi, ba chiar cu atâta cultivare și har, nu trebuie să faci mult caz de acele convorbiri. Căci aș șovăi poate să umblu de atâtea ori prin mijlocul Orașului [Constantinopolului][21], dar nu voi șovăi să scriu din liniștire. Iar dacă, chiar și acel lucru nu va fi din cele cu neputință pentru noi, vom face și vizită când mi se va părea potrivit.

Același e cuvântul meu și despre grija trupească de care ne învrednicești din belșug atât prin cuvinte, cât și, înainte de cuvinte, prin fapte. Dacă n-ai revărsa peste noi necontenit din belșug și în chip evlavios atâtea, noi înșine ar trebui să spunem de ce avem nevoie. Dar fiindcă pari a face cele ce le faci pentru noi ca pe un lucru necesar [obligatoriu], e de prisos, socot, a mai spune și noi ceva. Poate că și aceste lucruri se vor împărtăși de cuvintele lor la vremea lor.

9

< Evloghia >

Vede oare sfinția ta, părinte sfinte, neputința și lipsa de experiență a scrisului meu, cum nu e în stare să arate sco-

[21] Duhovnicul viețuia într-o sihăstrie în afara Constantinopolului, iar mănăstirea Philanthropos Soter se afla tocmai la extremitatea estică a capitalei bizantine. Pentru a ajunge la ea, călătorul trebuia să meargă peste 5 kilometri străbătând întreg orașul de la un capăt la altul.

pul minții mele? Căci nu cred să fi fost eu atât de nesimțită încât să numesc armă a virtuții elogiile mele pentru tine din pricină că ești îmboldit de ele spre virtute, chiar dacă acest lucru are loc la niște oameni meschini și trândavi. Ci mai degrabă, potrivit scopului Apostolului, am spus eu că nici slava nici necinstea, nici înălțimea nici adâncul, nici defăimarea nici lauda nu ne va putea despărți de iubirea lui Hristos [*2 Co* 6, 9–10; *Rm* 8, 35]. Deci fiindcă toate acestea devin la el exerciții ale iubirii lui Hristos, pentru ca, dat fiind că nimic din acestea nu e în stare să-l separe de lucrul dorit, să facă și mai strălucit pe cel care n-a fost biruit de ele, așa cum fiul iubitor de tată, chiar dacă se întâmplă să aibă mii de prieteni care-i fac multe daruri, nu iese din dispoziția sa și alipirea de tatăl său, ci, îndrăgindu-i pe prieteni și primind de la ei daruri, cheltuie totul spre cinstea și slava tatălui său, și tot așa fac și apostolii și robii Lui ca și tine, de aceea am numit elogiile arme ale virtuții. Am fost silită să spun acestea fiindcă, deși ai zis că-L depărtez pe Dumnezeu de la tine prin elogiile mele, nimeni nu-L ia pe Dumnezeu dintr-un asemenea suflet iubitor de înțelepciune și iubitor de Dumnezeu. Căci faptul că acel sfânt părinte [avva Ioan Colov] și, după acela, tu, spuneți că Dumnezeu s-a depărtat de la voi, arată în chip vădit că aveți sălășluind în voi pe Dumnezeu. Și ce ar putea fi mai fericit și mai vrednic de elogii decât acest lucru? Dar n-am vrut să spun vreodată aceasta temându-mă de pedeapsă.

Ele stau însă așa. Dar că n-am dobândit ceea ce am cerut, prieten mi-e adevărul, că sunt foarte întristată și cu atât mai mult cu cât înțeleg scopul: că fugi de noi din dragoste de liniște [*erota hesychias*]. Căci lucrul dorit și căutat de mine se găsește în îndrăgostitul de liniștire [isihie] și din multe dovezi sunt de părere că această comoară căutată e ascunsă în tine. Deci cu cât sunt mai convinsă de aceasta, cu atât mai mult doresc să desfășor și să primesc această preafolositoare convorbire. Și pe cât doresc și nu reușesc, pe atât mă întristez și mai mult, neatingând un asemenea

bine și pierzând comoara dorită și căutată de mine de mult. Și m-aș fi scufundat în întristare dacă nu mi-aș fi revenit din întristare pedepsindu-mă cu asprime și spunându-mi acestea: „De ce tu nu intri, iar pe cei ce aleargă la Dumnezeu îi împiedici [să intre] [*Mt* 23, 13]? Sau nu știi că aceasta e economia lui Dumnezeu pentru nevrednicia ta, ca să nu ți se facă și acest lucru spre osândă? Căci așa cum n-ai păzit nici cele ale celorlalți părinți ai tăi, și înaintea tuturor, ale părintelui și stăpânului tău și marelui arhiereu [Teolipt], ci și multa și nemăsurata osteneală a aceluia pe care a depus-o acesta ca să are și semene pământul inimii tale ai arătat-o zadarnică și ai rămas neroditoare, tot așa vei face și cu ceilalți. De aceea a încuiat Dumnezeu inima robilor Lui [cf. *1 In* 3, 17]. Ai păcătuit, deci taci [*Fc* 4, 7]."

Mă întristez însă pentru păcatele mele, nicidecum pentru sfințenia ta — martor mi-e adevărul —, dar mulțumesc, primesc și admir buna ta intenție, pentru că te îngrijești de un lucru dorit de mulți, dar pentru care se sârguiesc și pe care-l realizează puțini. Fie ca iubirea, luminarea, dulceața și plăcerea curată a lui Hristos precum și pacea minții să fie mereu întru tine, pentru ca cele două părți pătimitoare ale sufletului[22] împăcându-se și supunându-se rațiunii, cele patru simțuri ale sufletului[23] supunându-se minții, iar mintea supunându-se lui Hristos, să nu mai făptuiești, ci să pătimești, să nu mai lucrezi ci să fii sub lucrarea harului dumnezeiesc și a dumnezeieștii lumini. Și așa „pacea care covârșește toată mintea va păzi inima ta" [*Flp* 4, 7]. „Căci acesta este ultimul lucru din cele dorite și, atunci când se face, are loc odihna întregii contemplații"[24] și nicicând să

[22] Pofta și irascibilitatea (*epithymia — thymos*); cf. PLATON, *Republica* 439de; ARISTOTEL, *De anima* 432a25; EVAGRIE, *Praktikos*, 61; NICHITA STITHATUL, *Capitole* I, 15 etc.

[23] Gândirea, părerea, imaginația, simțirea (*dianoia*, *doxa*, *phantasia*, *aisthesis*), supuse minții (*nous*); cf. MACARIE, *Omilia* 4, 7; IOAN DAMASCHINUL, *Despre cele opt gânduri ale răutății;* NICHITA STITHATUL, *Capitole* I, 10 etc.

[24] GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea* 21, 1 (*PG* 35, 1084B).

nu te saturi de „urcuş şi îndumnezeire”[25]. Noi însă ne vom tângui păcatele noastre care ne despart şi de Dumnezeu şi de robii Lui. Căci am rămas într-un adânc impas: fiindcă trebuie să prefer să mă întristez şi să sufăr decât să mă fac o piedică pentru tine; dat fiind că se cuvine să căutăm nu cele ale noastre, ci cele ale altora [*1 Co* 10, 24–25]. Cât despre scris, viul grai se deosebeşte de cel de pe hârtie şi cu cerneală, pe cât se deosebeşte omul viu care grăieşte de icoana sa neînsufleţită dintr-un tablou. Să nu faci să refuzi, rogu-te, cu totul convorbirile cu tine.

Despre cei doi părinţi ai mei voi vorbi în altă scrisoare, căci acestea se întind foarte mult şi ies din măsură. Dar cred că lipsa mea de experienţă şi grijile praznicului [Schimbării la Faţă a] Mântuitorului[26] mă vor împiedica de la scris. De altfel nu vreau atât să vorbesc, cât să ascult pe cei ce vorbesc şi învaţă pe alţii. Dar ţi-am trimis şi hârtie şi cheltuiala pentru scris. Să mi se transcrie deci din primele lor variante cuvintele [tratatele] sfinţiei voastre pe care le alegi pentru acum, iar când vor veni cărţile tale, atunci mă voi desfăta de toate. Căci nu îndrăznesc să spun, potrivit marelui şi preateologului meu stăpân şi prieten, marele Grigorie, că „am scuturat orice teamă de când ne-am alăturat lui Hristos şi nimic nu mă mai răpeşte”[27] şi celelalte pe care le enumeră acela, dar „mă ţin de cuvânt [învăţătură]”[28]. Aş spune şi eu mult aceasta şi tocmai de aceea şi caut convorbirea cu tine, ca una care este duhovnicească — fiind totodată şi pregătirea pe care am început s-o primesc dar nu am şi dus-o la capăt —, dar şi foarte erudită [literară]. Adaug însă, iarăşi: numai dacă nu-ţi este o povară şi atunci când ţi se pare, „căci dreptului nu i se pune lege” [*1 In* 1, 9].

[25] GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea* 21, 2 (*PG* 35, 1084C).
[26] Probabil hramul mănăstirii Philanthropos Soter.
[27] GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea* 24, 3 (*PG* 35, 1173A).
[28] GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea* 4, 100 (*PG* 35, 633D).

10
< duhovnicul >

Am socotit de prisos să-ţi mărturisesc recunoştinţa faţă de socotinţa ta iubitoare de Hristos, pentru că ţi s-a părut lucru cuvenit că trebuie să te îngrijeşti şi de neputinţa noastră. Căci nu faci acestea cu gândul la răsplătirile de aici, ci privind la slava dumnezeiască. Dar chiar dacă ai fost biruită de ambiţia celor de aici, tot s-ar fi cuvenit ca noi să lăudăm această socotinţă bună a ta şi să-i aducem cuvenite mulţumiri, cum e potrivit. Dat fiind că acest lucru fiind foarte vrednic în el însuşi, faptul că purcede cu o sârguinţă atât de mare şi se revarsă mereu cu o curgere tot mai mare, ca o apă care răzbate la vale nestăvilită de nimic, nu e mai mic decât însuşi acest lucru şi e mai mare decât cuvântul nostru. De aceea îl las şi eu în seama „laudelor” dumnezeieşti pe care prorocul David le cere de la Dumnezeu „în adunare mare” [*Ps* 21, 25], ca unul care este vrednic de acelea şi cuvenit pentru ele.

Iar cele pe care ni le-ai scris despre faptul că nu poţi să-ţi descoperi în chip limpede gândul în cele ce le scrii şi despre convorbirea cu noi, află că primul lucru nu ţi se întâmplă să-l păţeşti doar ţie, care domini prin buna ta educaţie [*eupaideia*] toate femeile care sunt acum, înălţându-te cu un „cot împărătesc”[29] deasupra lor, ci se arată chiar şi la bărbaţii care au ajuns pe culmea elenismului şi a iscusinţei cuvântului, şi probabil că nimeni nu a reuşit să evite cu totul acest lucru; dar gândului şi cugetului înţelept îi revine să îndrepte greşelile, mai cu seamă atunci când cineva se află sub călăuzirea altora, primeşte cu plăcere îndreptarea, îndeosebi dacă greşeala e numai în cuvinte, nu în cuget, cum este cazul tău. A-ţi da convorbirea cu mine — pe care dintr-un exces al iubirii de învăţătură o ceri, deşi nu e nimic, ca şi cum ar fi ceva şi i-ar folosi pe cei ce se întâlnesc cu mine — ţine poate de noi, dar a o da bine şi cu folos

[29] Cf. HERODOT, *Istorii* 1, 178; 7, 117.

ţine de Dumnezeu Care foloseşte, desăvârşeşte şi le face bune pe toate. Dacă însă a exista simplu e mai bun şi mai înalt decât a exista fericit, atunci trebuie să convorbim când vrea Dumnezeu, nu atunci când vrem noi şi să nu ne agasăm dacă acest lucru s-ar întâmpla doar la intervale de timp, dacă aşa îngăduie hotărârea dumnezeiască. Iar dacă îţi este greu să citeşti această scrisoare din pricina scrisului rău, gândeşte-te la scrisorile tale şi-ţi va fi mai puţin greu.

Socot că la tine se află o mare grămadă de cărţi, eline [păgâne] şi dumnezeieşti, strânse de înţelepciunea tatălui tău şi de iubirea ta de învăţătură. Eu însă sunt lipsit de amândouă acestea şi le iubesc pe amândouă, chiar dacă şi la citire, ca şi la toate celelalte, sunt foarte neputincios. Deci ca să ne putem aproviziona din iubirea de Dumnezeu şi cu acestea, pune să se copieze lista ambelor feluri de cărţi şi trimite-mi-o ca să pot alege din aceasta ce e mai necesar şi mai de folos şi, cerând, să primesc cu porunca ta cele ale tale. Pentru acum, dacă se găsesc la tine cărţile lui Moise şi cele patru cărţi ale Regilor, fă să-mi fie trimise.

11
< Evloghia >

Hârtia trimisă de mine sfinţeniei tale nu ştiu dacă a ajuns cu bine, fiindcă n-am primit o copie. Aşa cum însetează pământul în aşteptarea ploii, tot aşa aşteptăm şi noi grăirea cu tine, fiindcă am cunoscut în chip simţit folosul care vine de la ea. Pe cât de tare ne-am folosit de scrierile tale străpungându-ne inima şi plângând mult, Dumnezeul Cel ce dă plată [cf. *Evr* 11, 7] să-ţi dea înmiit răsplată în ziua judecăţii. A te lăuda e un lucru pe care nu-l suporţi, iar mie nu-mi este cu putinţă pe măsura vredniciei. Dar lauda ta după vrednicie nu se va găsi nici de la oameni, nici în veacul de faţă, ci de la „Hristos, adevăratul Dumnezeu" [cf. *1 In* 5, 20–21] „în adunare mare" [*Ps* 21, 25] la a Doua Sa Venire.

12
< duhovnicul >

Cartea de faţă are cuvinte [tratate] în apărarea cuvintelor [culturii] adresate celor ce nu socotesc cuvântul [cultura] ceva bun, are şi versuri iambice şi unele eroice. Cuvintele [tratatele] le-am făcut pe când eram încă mirean şi din această pricină au fost neglijate, dar versurile le-am scris ca monah. Unele din ele se întâmplă să poată fi uşor înţelese şi le vei înţelege de la sine dacă le vei parcurge, altele au şi un înţeles mai adânc decât cel înţeles la prima vedere. Aşa sunt cele aşezate după alfabet[30], care au aparenţă duhovnicească şi un rod al liniştirii [isihiei] cules însă nu de la mine, ci din ostenelile părinţilor. Deci fiindcă pururea cauţi convorbirea iubitoare de Dumnezeu cu noi, dar noi nu suntem în starea să facem foarte des aceasta, nu putem să nu împărtăşim mereu iubirii tale de cuvânt [cultură] din cele pe care le am. Ia aşadar, această carte, dacă-ţi e pe plac, şi citeşte-o.

Iar cartea marelui şi dumnezeiescului părinte [mitropolit Teolipt] al Filadelfiei[31], care spui că învaţă liniştirea [isihia] şi are un cuvânt folositor pentru cele ce stau înaintea voastră, trimite-ne-o prin sfântul şi dumnezeiescul părinte [Mina] de la care afli şi toate cele ale noastre. Văzându-l şi desfătându-te de convorbirea cu el, socoteşte că mă vezi şi pe mine, căci suntem unul în altul şi unul de la altul prin harul Preabunului Hristos.

Ştiu că-ţi datorez mare recunoştinţă şi pentru înţelegerea şi educaţia frumosului şi bunului Aaron, care ne-a dat şi mai multe prilejuri de laudă a discernământului tău. Căci

[30] Cf. *PG* 117, 1176–1177, unde un poem similar e atribuit unui oarecare Ignatie (versiuni ale aceluiaşi poem apar în 22 de manuscrise, dintre care 13 îl transmit anonim, 8 îl atribuie Sfântului Grigorie din Nazianz, unul singur (*Paris. gr. 3058*, f. 32) lui Ignatie.

[31] Colecţia celor 5 scrisori şi 23 de cuvinte duhovniceşti din *Ottob. gr. 405*, tradusă mai sus, secţiunea IV.

lucrul prețuit de cineva, oricare ar fi el, ne face să înțelegem că la fel e și cel care l-a prețuit: dacă acesta e rău, și acela e rău; dacă e bun și acela e bun. Deci Aaron fiind bun peste măsură, arată prin faptul că e prețuit că bună e și cea care l-a prețuit și l-a făcut trimisul său.

13
< Evloghia >

Ce spui, preaminunatule om al lui Dumnezeu, preaadevăratule rob al lui Hristos și preacinstite și sfinte pentru mine părinte? Oare cel ce a convorbit odată cu cuvintele [tratatele] tale își va înceta dorul convorbirii cu tine sau nu mai degrabă îl va aprinde și nu va căuta cu dispoziție lăuntrică fierbinte și înflăcărată pe cel ce este părintele lor, mintea preafrumoasă și cuvântul cel preaîmpodobit, care atrage și auzul și gândul? Dacă n-ai fi printre cei vii și cineva din cei ce au minte ar citi cuvintele [tratatele] tale, șezând pe mormântul tău ar plânge din răsputeri așteptând să audă cuvânt dintr-un suflet și pe o limbă atât de preafrumoase. Deci cum noi, care ne-am învrednicit de la Dumnezeu să te primim printre cei vii, vom renunța la această cerere bună și folositoare? De aceea prin cele prin care ai sârguit să ne faci să renunțăm la convorbirea cu tine, prin acestea ne-ai făcut încă și mai aprinsă și mai hotărâtă. Suportă, rogu-te, aceasta și fii cu îndelungă-răbdare, căci nu voi șovăi să rostesc cu îndrăzneală înaintea de-Dumnezeu-inspiratului [*theolepton*] tău suflet toate laudele care stau în putința sârguinței mele.

Care din cuvintele [tratatele] tale nu e minunat, omule al lui Dumnezeu [cf. *1 Tim* 6, 11]? Ce nu arată acestea? Oare nu o înțelegere bătrânească la o vârstă tânără? Oare nu rigoarea extremă a viețuirii monahale înainte de vremea rigorii? Oare nu o mare meditație și înțelegere a scrierilor din afară [păgâne] și dumnezeiești? Oare nu [...][32] mișcărilor extreme ale virtuții de la început? Oare nu lățimea înțelesurilor? Oare nu bogăția cuvintelor? Oare nu ușurința și sublimitatea expresiei? Care minte nu va primi „Alfabetul" tău, pe care nu l-am învățat încă? Căci dacă Sfântul Arsenie a spus despre un țăran oarecare: „Cultura romană și greacă o știm, dar alfabetul acestui țăran neînvățat nu l-am învățat încă"[33], atunci când „Alfabetul" e ceresc și cel ce l-a scris e foarte filozof, iar eu care l-am primit sunt foarte neînvățată asemenea unei țărănci, ce voi spune? Voi spune însă ceea ce spunea David lui Dumnezeu: „Minunată ai făcut cunoașterea Ta din mine" [*Ps* 138, 6]. Și așa aș grăi despre tine: „Minunată ai făcut, Dumnezeul meu, puterea Ta creatoare, puterea, înțelepciunea și cunoștința Ta din alcătuirea firii și măreția acestui om!"

Acestea stau așa. Dar de ce ai făcut și acest lucru, preasfinte părinte? De ce acum lauzi cuvintele [tratatele], pe cât sunt și vrednice, iar acum le-ai lăsat goale, întunecate și triste ca și cum ar plânge întunecarea, goliciunea, neglijarea și respingerea lor și ar jeli nedreptatea care li se face? Dar socot că ai făcut dinadins acest lucru ca să exersezi dorul celor iubitori de cuvinte [cultură] care stăruie în citire, așa cum ni s-a întâmplat și nouă. Căci scrisul [necitet] și contopirea [literelor] ne abăteau de la citire, dar frumusețea celor scrise mă ținea legată de ea cu tărie ca în cătușe de fier [cf. *Ps* 149, 8] și, de aceea, tiranizată de o dulce tiranie, am suportat dificultatea literelor.

Acestea le spun în glumă. Tu însă ai trudit și ai ostenit mult în înțelepciunea de jos și aducând-o ai predat-o ca roabă și slujnică Înțelepciunii celei mai de sus. De aceea o smerești și zdrobești, pentru că a dat peste o fire mare [ca a ta], ca să asculte și să slujească cu râvnă Doamnei și Stăpânei ei. Mesajul pe care mi l-ai trimis prin Aaron despre venirea încoace a sfinției tale l-am primit și-ți mulțumesc. Aștept și stau cu nerăbdare.

---

[32] Lacună în unicul manuscris care ne-a păstrat acest epistolar.

[33] *Patericul*, avva Arsenie 6 (*PG* 65, 89A).

14
< duhovnicul >

Şezând în chilia mea şi adunându-mă înaintea lui Dumnezeu, Singurul care le vede şi le ştie pe toate, am cercetat conştiincios cunoaşterea şi puterea mea; am cercetat de asemenea cu grijă, pe cât mi-a fost cu putinţă, şi cum anume trebuie să trăiesc cu mine însumi, şi am găsit că, dacă vreau să ajung cumva în mine însumi şi să mă apropii de Dumnezeu, nu trebuie să umblu pe altă cale a vieţii decât aceea de-a rămâne tot timpul în chilia mea, fără absolut nici o legătură cu cele supuse simţirii, afară de cele neapărat necesare, şi nevăzut; în acelaşi timp ca unul de prisos şi ca unul lipsit de orice lucru de prisos: primul lucru prin faptul că nu contribui cu nimic la lucrurile omeneşti, iar cel de-al doilea ca unul care petrec pe cât e cu putinţă în toată simplitatea. În acest fel mi s-a părut că pot avea o înţelepciune şi o putere oarecare, mică faţă de bărbaţii nobili, dar totuşi că voi avea ceva [înţelepciune]; cât priveşte însă formarea altora şi petrecerea în afară [în lume] mi se pare că sunt mai neputincios şi mai lipsit de înţelepciune decât orice om. Nu ştiu dacă Dumnezeu Însuşi, Izvorul a tot binele şi al oricărei puteri şi înţelepciuni, mă va face cândva şi pe mine părtaş de aşa ceva, acum însă, aşa cum sunt, umblu departe de o asemenea vrednicie şi har. Dar fiindcă îmi va fi poate cu neputinţă să mă întorc tot timpul spre mine însumi şi spre Dumnezeu, tot din pricina unei neputinţe, ci va fi nevoie să las chilia şi să vorbesc cu unii, mi s-a părut că trebuie să mă întâlnesc cu alţii cum s-o nimeri şi să nu fac nici un caz dacă mi s-ar întâmpla să nu întâlnesc pe nimeni, iar în ce te priveşte să mă îngrijesc să nu trec prin chilia ta mai mult de trei sau cel mult de patru ori pe an. Mai mult decât aceasta îmi e cu neputinţă, spun asta pentru bucuria conştiinţei mele. Dar dacă Dumnezeu îmi va da mai multă putere şi, chiar dacă sunt nevrednic de astfel de arătări, îmi va arăta că vrea să fac mai des acest lucru, nu mă voi împotrivi, nu voi fi neascultător faţă de Dumnezeu. Acum însă de-abia mă silesc să fac şi aceasta din pricina poruncii arătate a Mântuitorului.

Aşa cum porţi de grijă de tine însăţi şi, bine făcând acest lucru, nu ieşi nicidecum din dumnezeiasca mănăstire, tot aşa se cade să ne daţi şi nouă prilej ca să ne mântuim arătând faţă de noi o dispoziţie duhovnicească; căci zice [Scriptura]: „Câte vreţi să vi le facă vouă oamenii, faceţi-le şi voi asemenea" [*Mt* 7, 12]. Iar dacă ne-am arătat mai înainte spunând altceva înălţimii tale, care ai lăsat şi respins împărăţia de jos şi cauţi şi alergi după Împărăţia lui Dumnezeu, nu e nimic de mirare, fiindcă „omul e un animal care deliberează"[34] şi deliberând mult, schimbă cele pe care le-a primit mai întâi simplu sau după o mai mică deliberare. Iar dacă te gândeşti la cele dinainte, acesta a fost cuvântul meu atunci, după care a venit mai apoi gândul împărţit. Deci dacă şi tu vei primi această judecată şi te vei mulţumi cu gândul, cu siguranţă te vei arăta crezând că nu cuget şi deliberez rău, şi vei primi şi acest lucru în locul altui sfat folositor şi nu te vei întrista. Dar dacă nu, Dumnezeu să fie — şi este — Cel ce vede ce este adevărat şi de folos pentru fiecare şi El, fiind în chip neapărat şi neîncetat bun şi purtător de grijă al tuturor, şi mai cu seamă al celor ce-L caută cu adevărat, va purta de grijă şi de tine şi de noi şi de toţi cei ce şi-au pus nădejdea în El.

15
<Evloghia>

Preacinstite şi preasfinte pentru mine părinte, subscriu scopului îndumnezeitor şi intenţiei admirabile pe care le-ai hotărât pentru tine însuţi, şi-ţi mulţumesc. „Întinde" aşadar „arcul tău" şi „propăşeşte" [*Ps* 44, 4] păzit de dreapta atotţiitoare a lui „Hristos, adevăratul Dumnezeul nostru"

---

[34] *Bouleutikon zoon ho anthropos*. Cf. MELETIE, *Despre natura omului* 30 (*PG* 64, 1276D).

[*1 In* 5, 21], de la Care vei primi și „cununa dreptății, când vei încheia alergarea" [*2 Tim* 4, 7–8]. Dar nici prezența ta la noi nu este lipsită de răsplată și de rod, preacinstite părinte, al cărei rod și câștig cât de mult este o știe întâi Dumnezeu și eu, dar și sfințenia ta atunci când va veni Dumnezeu să dea răsplata talanților [cf. *Mt* 25, 15–28]. Fiindcă nici eu n-am de la mine însumi ceva bun și vrednic de auzul și sfântul tău suflet să te salut atunci când vei veni, de aceea îți voi pune înainte și povesti în fața ta viețile sfinților mei părinți, salutând prin aceste povestiri de-Dumnezeu-iubitorul și sfântul tău suflet. De aceea îndrăznesc să spun că nici noi n-am făcut ca sufletul tău sfânt să se împiedice cu ceva din convorbirea cu noi.

Nu mă lipsi, așadar, pentru fărădelegile mele nemăsurate, pentru părăsirea mea de către Dumnezeu, de libertatea, ușurarea, pacea și rezidirea celor surpate atâția ani, și pe care le-am aflat de la tine. Căci toate celelalte care mi s-au întâmplat acum le-aș putea socoti ca o piedică a vrăjmașului în calea lucrării duhovnicești și le-aș suporta, nu însă cele de la tine, dar pe acestea le-aș socoti o părăsire vădită de către Dumnezeu ca una ce sunt nevrednică de lucrul Său și de mântuirea Lui. De aceea am ajuns la disperare și m-am întunecat desăvârșit. Căci așa este puterea minții, că dacă gândește supunere, e ținută de aceasta ca de un frâu, dar dacă e lăsată de căpăstru și ajunge liberă, degrabă cade pradă fiarelor sălbatice. De aceea, de când a fost lăsată de căpăstrul supunerii minții arhiereului [Teolipt], de atunci a ajuns pradă fiarelor sălbatice, a fost dusă în robie și s-a înecat. Acum însă Dumnezeu punând iarăși în mișcare spre încredințare sufletul meu, am răsuflat din nou, mi-am găsit iarăși pacea și m-am îndreptat. Te rog, așadar, pentru Hristos Însuși, pentru Preacurata Lui Mamă, pentru ostenelile pe care le-ai suferit pentru Hristos, să nu mă lași să mă înec din nou. Căci nu este omul de mai puțin preț decât dobitocul căruia Legea poruncește să i se dea ajutor, și aceasta atunci când are nevoie de ajutor un suflet înzestrat

cu minte și acesta poate primi ajutor numai de la tine. De aceea S-a făcut om Dumnezeu, Care cere prin mine acest lucru de la tine și de la El aștepți și tu cele mai bune.

Renunț chiar și la a-ți cere să ne cauți o dată pe lună; fie și de șase ori pe an. Căci așa îmi voi putea păstra rațiunea scopului și folosului meu când prin scris, când prin vestirea buzelor. Dăruie lui Hristos alte două [vizite] pe lângă cele patru și, dacă e vorba să-ți pierzi șase zile pe an pentru o întreagă viață de om, folosul lui va trece la multele suflete, adică la cele aflate sub mâna mea. Da, rogu-te, lasă-mă să răsuflu din nou pe mine cea înecată de insuportabila întristare. Armistițiul și fericirea mea să nu fie numai pentru o lună și jumătate, căci atunci îmi va aduce în loc de veselie încă și mai multă întristare și amărăciune, întrucât atunci aș gusta numai ușurarea și iarăși m-aș îneca. Acestea le-am scris cu lacrimi mai mult decât cu cerneală.

Faptul că nu ies afară eu însămi și că cer de la altul ceea ce eu nu fac socotești că e o rivalitate și de aceea dispoziția mea duhovnicească nu e curată ci e plină de interesul meu propriu, iar nu cel al sufletului cuprins de Dumnezeu. Dar nu e așa, cum vede conștiința mea. Fiindcă altul e motivul pentru care nu ies din mănăstire. Căci dat fiind că am rudenii și cunoștințe la împărăție, pe care le știi[35], dacă aș ieși vreodată, aș fi nevoită să mă duc de voie și de nevoie și la toate nunțile, înmormântările și adunările împărătești. Și atunci aș avea nevoie și de oameni și de suficiente animale necuvântătoare, și cum îmi va ajunge oare averea pentru o suită și o casă împărătească? Așadar din pricina acestor absurdități m-am oprit din toate acestea, destrămând, precum spuneam, toate pretextele. Dar cazul tău nu e așa, căci ieșind din chilia ta te duci iarăși într-o chilie monahală, de la un folos la un folos mai mare, îndrăznesc să spun, și care se întoarce iarăși la tine. Și cer ceea ce fac

[35] Evloghia era prin alianță mătușa împăratului Andronic III Paleologul (1328–1341) aflat pe atunci pe tronul Imperiului din Constantinopol.

eu şi au făcut părinţii mei. Fiindcă eu şed aici slujind pentru folosul altora şi n-am socotit niciodată că purtarea de grijă de cele materiale şi de ceilalţi e o piedică în calea lucrării duhovniceşti, nici nu mă ţin de acest loc — martoră mi-e conştiinţa — pentru slavă sau stăpânire sau pentru petrecerea cu rudeniile mele, ci numai pentru mântuirea monahilor[36] ajutându-le la aceasta pe cât pot. Stăpânul meu, arhiereul [Teolipt] ieşise [ca monah] singuratic de opt ani din lume, când în al treizeci şi treilea an al vârstei sale[37] ajutorul celor folosiţi de el l-a luminat mai mult pe el.

Dacă ai gânduri despre bunul şi sfântul părinte kyr Mina, căci am aflat de la Aaron că sfinţenia ta are această povară pe suflet ca să nu vorbim în prezenţa aceluia, voi purta de grijă şi de aceasta pe cât îmi stă în putinţă, iar cum anume îţi voi trimite vorbă prin Aaron sau îţi voi scrie. Fiindcă acum m-am întins mult cu vorba. Iar ca să ai încredinţare că faptul de a fi călăuzită de tine e primit de Dumnezeu îţi e de ajuns încredinţarea că mă folosesc prin puterea care vine de la El: Dumnezeu vede că de pe timpul mitropolitului Filadelfiei şi până acum în inima mea este cuvântul tău întreg şi al nimănui altuia. Ţie îţi revine să adapi acest cuvânt, iar lui Dumnezeu să-l facă să crească, adică să binevoiască faţă de el.

16
< duhovnicul >

Dacă aş vrea să-mă apăr cuvintele şi gândurile mele, mi-ar fi uşor să fac acest lucru din vieţile, cuvintele şi ju-

[36] După Nichifor Gregoras (*Hist. Rom.* 29, 22) în mănăstirea Evloghiei vieţuiau peste 100 de maici (media era de 50).

[37] Pe baza acestei referinţe, coroborate cu informaţia dată de Nichifor Chumnos în *Epitaphios* (*Analecta Graeca* V, p. 199–200) că Teolipt avea 25 de ani când împăratul Mihail VIII a impus „unirea" de la Lyon în Bizanţ (1275) şi el s-a retras ca anahoret, s-a stabilit drept dată a naşterii lui Teolipt anul 1250, iar a hirotoniei sale ca arhiereu anul 1283.

decăţile părinţilor. Gândeşte-te la acele sfinte femei[38] care au fost închise de dumnezeieştii părinţi în peşteri şi căsuţe: unele auzind numai o dată de la aceştia ce trebuie să facă în acele sălaşuri, nu i-au mai văzut până la fericitul lor sfârşit, deşi au trăit mulţi ani în sihăstriile lor; altele primeau vederea sfinţilor o dată la trei ani, iar altele măcar o dată pe an. Şi aşa şi-au sfârşit în chip vrednic de Dumnezeu viaţa lor minunată în toată încetarea urmând în chip desăvârşit acelor puţine cuvinte ale sfinţilor, chiar dacă de-abia ieşiseră atunci pentru prima dată din lume şi nu se zidiseră mai înainte cu nimic altceva.

Dar şi tu însuţi mărturiseşti prin cuvânt că nu te bucurai tot timpul de prezenţa arhiereului aceluia [Teolipt], ci, pe cât socot erai lipsită de ea câte un an sau doi şi poate chiar mai mulţi; când acesta era absent şi prezent în Biserica sa, aveai îndrumarea sa spre cele mai bune numai prin scrisori. Şi chiar dacă el a venit la demnitatea arhierească şi s-a pornit spre folosul multora la opt ani de la lepădarea sa de lume şi la treizeci şi trei de ani după ce se născuse, gândeşte-te şi socoteşte şi puterea harului dumnezeiesc care vine asupra celor ce au fost chemaţi la această lucrare şi s-au supus frumos, şi că înainte de această chemare acel bărbat iubitor-de-Dumnezeu nu s-a dedat unui asemenea lucru nici n-a îndrăznit aşa ceva, ci a petrecut în locuri pustii, curate de mulţimi, până ce a primit tonul pentru aceasta prin pecetea dumnezeiască.

Tu însă pentru oricare motive nu ieşi din mănăstire, bine şi necesar faci. Chiar dacă motivele care te ţin în ea şi nu te lasă să ieşi, n-ar fi acelea pe care le înfăţişezi, dacă te-ai îngriji de mântuirea ta, cum şi faci, tot n-ai ieşi. Astfel că ţi-aş spune acelaşi cuvânt pe care ţi l-am spus, şi anume că

[38] Cf. Vieţile Sfintelor Tecla, Maria Egipteanca, Pelaghia, Teodora din Alexandria şi Teoctista din Lesbos, recomandate Irinei/Evloghiei şi de Manuel Gabalas în cuvântul mângâietor scris pentru a o consola pentru moartea lui Teolipt (1322); ed. L. PREVIALE, *Byzantinische Zeitschrift* 41 (1941), p. 30.

tu însuţi te gândeşti acum să te mântuieşti mai mult decât o fac eu, şi dispoziţia duhovnicească pe care spui că o ai pentru noi e inegală. Dar ca să nu te întristăm mai mult văzându-te înşelată în ce priveşte netrebnicia noastră, fie ţie ceea ce cauţi: cu ajutorul lui Dumnezeu numărul vizitelor să fie cel cerut. Iar acum fii în pace şi în perioada de reculegere care a început pentru tine, şezi în chilia ta cu frică[39] şi cu dorul Sfintei Treimi „văzând pe Domnul pururea înaintea feţei tale" potrivit sfântului psalmist [*Ps* 15, 8], sfinţindu-ţi şi luminându-ţi necontenit gândirea prin înţelesul curat şi continuu al Sfântului Său Nume care-i curăţă pe cei ce-L ţin în mintea lor, făcând cele cu putinţă din toate poruncile Lui şi aşa fiind întotdeauna în trup împreună cu El pe cât e cu putinţă. Iar dacă şi cazi din acest scop, întoarce-te la tine însăţi, precum obişnuieşti, iar eu auzind mă voi minuna de înţelegerea ta, de iubirea ta de bine şi de înţelepciunea ta în ispitele care ne smulg şi ne depărtează de el. Înţelepciune prin care faci nelucrător pe iscusitul avocat al răutăţii şi te întorci mai bună la Hristos, şi care e sabie foarte ascuţită pentru vrăjmaşul şi lucru foarte îndrăgit pentru Sfânta Treime. Să ştii bine tu, care porţi numele binecuvântării [*eulogia*], că pe cât îmi vei oferi mai mult timp de unul singur şi pentru o viaţă întoarsă spre mine însumi şi spre Dumnezeu, pe cât vei asculta fără îndoială cele ce-ţi spun şi vei răbda cu tărie într-o vieţuire liniştită, pe atât vei vedea în tine însuţi mai mare cercetarea dumnezeiască. Şi aşa vei dobândi atât lucrul dorit mai bine decât dacă m-ai vedea în fiecare zi, cât îmi vei şi îngădui să nu cad din scopul meu.

Iar cu privire la sfântul şi sfinţitul kyr Mina, credinciosul şi adevăratul meu prieten, vreau să aflu ce purtare de grijă vei face în ceea ce mi-ai scris. Această scrisoare am vrut să ţi-o trimit de îndată ce am primit scrisoarea ta ca să

[39] Cf. Ps. Simeon Noul Teolog, *Metoda sfintei rugăciuni şi atenţii* (*FR* VIII, 1978, p. 536 sq) şi Teolipt, *Cuvântul* 1, 16.

nu-ţi faci griji, dar din pricina necazului nostru de acum, de care ai auzit, n-am avut cine să ducă scrisoarea şi din această pricină am întârziat până acum.

17
< duhovnicul >

Fiindcă ţi s-a dat ce ai cerut, era de prisos să mă convingi plecând de la dumnezeiescul arhiereu [Teolipt] şi cinstitele femei. Dar pentru că încerci să mă convingi şi plecând de la acestea, află în ce priveşte tinereţea acelui bărbat şi marea lui îndrăzneală care-ţi vin împotriva cuvântului tău, că nu aceleaşi lucruri sunt bune, încercate sau uşoare pentru toţi, şi de aceea şi în dumnezeieştile scrieri şi cuvinte ale Părinţilor veţi găsi că altora le plăceau altele, dar că general preţuite erau moartea şi retragerea din toate, tăcerea şi iubirea extremă de singurătate, iar cel mai puţin preţuită era calea paralelă cu acestea. De altfel, chiar şi tu mărturiseşti că lucrul cerut de noi nu-ţi era cu neputinţă atunci când spui că dumnezeiescul arhiereu [Teolipt] era plecat pentru un an sau doi şi zidea sufletul tău numai prin scrisori. Căci trei luni sunt a patra parte dintr-un an întreg, în care am cerut să te vizitez personal o dată şi să vorbesc cu tine prin scrisori de câte ori vrei, astfel încât cele patru anotimpuri ale întregului an să fie cinstite în cuvânt prin patru convorbiri personale, fiecărui anotimp cuvenindu-i-se câte o vizită şi fiecărei luni o scrisoare. Pe cât însă anul întreg e mai lung decât sfertul său şi a scrie de douăsprezece ori e mai mult decât a scrie de patru ori[40], pe atât ai fi putut face şi tu mai mult decât acela: tu mi te-ai supune, chiar dacă lucrul e mai presus de mine, iar eu aş rămâne retras — două lucruri bune în loc de unul, mai de folos nouă şi fără a produce sminteală.

[40] Aluzie la cele patru epistole ale lui Teolipt (nr. 2–5) scrise de el Evloghiei în ultimul său an de viaţă (1322) şi cuprinse în finalul cărţii *Cuvintelor* sale duhovniceşti (*Ottob. gr. 405*).

Căci ce ți se pare despre cei ce au ajuns prin multe virtuți la adânci bătrânețí? Oare lucrul acesta nu le-ar produce întristarea și ar pune în mișcare pizma lor, fiindcă oameni sunt și ei, chiar dacă au ajuns la mari măsuri ale virtuții? Ce ți se pare și despre celelalte femei [care mă căută] cărora nu le-am împărtășit nicidecum socotința mea lăuntrică, deși o căutau mult? Oare nu mă vor socoti un rob al gâtlejului, al pântecelui și al slavei omenești văzându-mă mergând des la tine? Fiindcă îi las deoparte pe ceilalți prieteni și arhierei, și pe patriarhul însuși[41], care îmi cer să mă dau lor pentru puțin timp, iar eu nu vreau să mă dau, afară de mare nevoie, punându-le înainte însuși acest fapt: retragerea [anahoreza] mea.

Deci, dacă e cu putință pentru tine să primești din cele ale noastre, dacă îți părem că suntem ceva bun, folositor și nu zadarnic, iar pentru mine să rămân cu mine însumi și să nu produc poticneală celorlalți, cărora potrivit legilor dumnezeiești nu se cuvine a le da prilejuri de poticneală, nu era mai înțelept să alegi și să primești aceasta decât vizitele frecvente, și să crezi că am socotit ceva mai bun decât aceasta și să te mulțumești cu acest lucru ca venind de la Dumnezeu, dacă dispoziția ta față de noi e într-adevăr potrivit modului unei ascultări curate? Socotește că la început și gândul acelor femei sfinte a suportat cu anevoie faptul că părinții nu vorbeau și nu le vizitau deloc cu trupul și că au cerut să aibă convorbiri mai multe, dar s-au lăsat canonisite de cei cărora li s-au supus și s-au predat acestei viețuiri și, arătându-se cu adevărat ascultătoare și supuse lor și tăgăduindu-și cu totul voia proprie, au fost aduse prin supunere la discernământul acela al părinților lor. Și răbdând puțin, au găsit în greutăți ușorul, în disconfort confortul și în dureri bucuria cu care săvârșindu-și restul vieții au ajuns fericite. Acestea le pot opune, așadar, obiecțiilor tale nu supuse, ci retorice. Ține însă numărul [de] șase

[41] Ioan XIV Kalekas (1334–1347).

[vizite] pe care mi l-ai cerut și însemnează cele pe care le vrei, cum ai încercat.

Cât despre kyr Mina nu mi se pare că ai înțeles lucrul în întregimea lui, drept pentru care te temi de povara încredințării tale unui al doilea învățător. Fiindcă aș fi fost vinovat de multă nejudecată și neștiință a ceea ce se cuvine dacă, știind aceasta, ți-aș fi cerut apoi ceea ce am cerut pentru prietenul meu. Căci pe kyr Mina care nu cere de la mine nici o demnitate, nici o îndreptățire, nici vreo recunoștință, ci-mi arată un mod de comportare ca al unui ascultător și mă ascultă ca pe un învățător, și nu face nici cea mai mică deosebire [în cele ce i le spun], măcar că bărbatul e mai mare decât mine în virtute, am socotit că este drept ca și el să fie cinstit de mine cu cinstirea cuvenită, întrucât n-avea nevoie de nimic altceva. De aceea am socotit necesar că a-l avea tovarăș de drept corespunde legii prieteniei și că e nepotrivit și o necinste să-l trimit să șadă afară la unele convorbiri [ale noastre] ca unul în care n-aș avea încredere, sau ar fi nevrednic de cuvinte duhovnicești, dat fiind că ascultă fără a face vreo deosebire și fără a arăta un aer de învățător, ci urmează mie și discernămintelor mele ca și cum ar fi un singur om cu mine și nedeosebindu-se cu nimic de mine. Mă respectă chiar dacă îl pedepsesc de multe ori și mă îndrăgește când îl învăț și îmi urmează întru toate. Și, înainte de darurile tale, el mi-a oferit tot ceea ce avea, căci chiar dacă acum are fără lipsă tot ceea ce are nevoie ca și oricare altul din tovarășii săi, el mi-a dat cele care-i erau de trebuință ca și cum și le-ar fi dat lui însuși, neținând nimic pentru sine nici punând de o parte. Deci pe unul ca acesta, care e atât de lipsit de nevoi, e atât de ascultător față de mine și nu e nevrednic de o astfel de ședere împreună și auzire dat fiind că prezența lui nu e vătămătoare pentru tine după cuvântul pe care l-am spus, n-am socotit nicidecum că faptul că și el e de față stând deoparte și ascultând convorbirea noastră îl face al doilea învățător [al tău] sau că împarte dispoziția ta lăun-

trică față de un singur [învățător]. Chiar dacă pui înainte protocolul imperial, lipsa de încredere sau orice altceva, trebuie să lași aceasta și să faci porunca sfătuitorului tău și, chiar dacă ți se pare mai înțeleaptă, să nu ai nici o voință mai tare decât cea a sfătuitorului tău. Dar pentru că ești foarte iubitoare de sfadă și aici, ceea ce îți pare potrivit să spui despre aceasta mi se pare bun și pentru mine. Domnul Iisus, Izvorul a tot binele, să rânduiască pentru noi și aceasta după voia Lui.

18

< duhovnicul >

M-am dus la patriarh, cum știe kyr Aaron, și am făcut scrisoarea mea împotriva monahilor ca, fiind ei chemați și primind-o, să mi se înceapă și să se ducă la bun sfârșit și de către patriarh ancheta pentru aceasta. Nu știm însă ce s-a făcut. Mi se pare însă că trebuie să-l îmblânzești pe patriarh față de tine însuți, căci mi s-a părut că nu-i place de tine, și să-i arăți destulă smerenie și cuvinte de supunere. Iar ca acest lucru să se facă fără pagubă pentru tine și ca patriarhul să facă începutul, pentru aceasta va lucra cu îndemânare [*dexios*] minunatul Dexios[42], pe care trebuie să-l chemi și să-i rânduiești acest lucru cu grijă, căci am înțeles exact că-ți este prieten. Acest lucru să se facă cu râvnă, căci nu socotesc drept ca vorbind cu tine mai ales despre smerita-cugetare, să nu te sfătuiesc să te îngrijești de smerenia față de patriarh înainte de oricare altul. Căci orice ai spune, e părinte al tuturor creștinilor și se cuvine să aibă afecțiune de la toți, mai cu seamă de la cei ce se îngrijesc în toate de binele exact. Și atunci când ai cu el o chestiune legală, apropie-te de el cu cuvinte smerite cedând înaintea lui și, socot, în acest fel te vei despărți și aici de el mai bine.

[42] Teodor Dexios, astronom și cleric din anturajul patriarhului Ioan XIV Kalekas; devenit unul din liderii partidei antipalamite, a fost condamnat alături de Nichifor Gregoras de Sinodul palamit de la Vlaherne din anul 1351.

De fapt socot că nu trebuie să discuți despre afaceri nu numai cu patriarhul, dar nici cu oricare altul, căci acestea pun în mișcare în noi și înarmează patimile sălbatice. Nu zic că trebuie să neglijezi cu totul mănăstirea și prin aceasta și pe cele dedicate de tine lui Dumnezeu, dar pentru că ești fericită să o ai pe minunata Ralena, care e atât de înțeleaptă și eficientă — cum aud — și la acestea și la toate, să se ocupe ca de treburi, afară de cele ce au neapărată nevoie de supravegherea ta. Iar tu, dacă vrei să-ți abați atenția spre mănăstire, abate-o spre suflete, și aceasta cu blândețe, cum ți-am spus și mai înainte, și cu toată atenția[43]. Și în chestiunile necesare, luptă până la moarte cu dispoziția ta sufletească irascibilă și arogantă, și fă-o cum spuneam, cu bună rânduială și cumințenie.

Am auzit că ai avut o criză paroxistică, că adică ai fost cuprinsă de friguri, și m-am rugat Celui ce a luat asupra Sa neputințele noastre prin Întruparea Sa să te vindece și pe tine cu iubire de oameni. Află însă că în noaptea care tocmai a trecut și eu am pătimit, nu însă ceva simplu, cum sufăr adeseori, nici vreo altă neputință moderată, ci una purtătoare de moarte și care-l termină numaidecât pe cel pe care pune stăpânire cu tărie, căci aproape că mi-am dat duhul. Cred că a fost neputința de care a murit [maica] Sinclitichia [slujitoarea] Kralenei[44]. Căci în somn un vapor din stomac sau nu știu de unde dinăuntrul meu a urcat în piept și luând o flegmă groasă a aruncat-o peste plămânul meu și suflarea mi s-a oprit și aproape m-a sufocat. Apoi puțină flegmă a urcat până sub gură, pe care scuipând-o

[43] Cf. VASILE CEL MARE, *Regulile mari* 50 (*PG* 31, 1040AB; *PSB* 18, 1989, p. 294).

[44] „Crăiasa", cumnata Evloghiei, Simonis, fiica lui Andronic II Paleologul și a Irinei/Yolandei căsătorită cu Uroș II Milutin al Serbiei, retrasă după moartea acestuia în 1321 ca monahie în mănăstirea Sfântul Andrei Krisei din Constantinopol. Ca și Evloghia, Simonis va face parte și ea din partida antipalamită condusă între 1341–1347 de Grigorie Akindynos, protejatul Evloghiei.

am răsuflat puțin; dar un alt vapor a ieșit din stomac sau ficat și mă strâmtora. Și nimeni din cei împreună cu mine nu era de față, astfel că mi-aș fi putut da duhul fără ca cineva să simtă ceva. Pătimind un ceas întreg, de-abia mi-am ușurat firea dând afară flegmă multă și groasă. Acest lucru mi s-a mai întâmplat adeseori, dar niciodată ca acum și cred că din această suferință[45] voi și muri și voi părăsi această viață, fiindcă acum a ajuns puternică și mă stăpânește. Dacă Dumnezeu vrea aceasta, voi primi, fie, și aceasta fără greutate, numai să mă învrednicească de o pocăință curată. Iar dacă nu, îmi va fi greu. Roagă-te și tu pentru mântuirea mea.

19
< duhovnicul >

Știi de unde anume ți se întâmplă celelalte nepăsări și indolențe: de la convorbirile pline de patimă cu rudele tale. Iar că ai spus Martei „cutare și cutare”, dacă i le-ai fi spus unui om, dintr-un gând nepătimaș pentru a o povățui și rândui, lucrul ar fi fost lipsit de reproș și ar fi lucrat binele. Acum însă, pentru că irascibilitatea ta aruncă aceste lucruri ca pe niște sulițe, lucrul e în afara limitelor binelui, și de aceea trebuie să porți de grijă mai întâi de partea irascibilă a sufletului tău și abia apoi să povățuiești cu îndrăzneală pe alții.

Primesc și gândurile inspirate de dumnezeieștile imne și de contemplațiile lor potrivit dispoziției cuvântului Marelui Vasile. Am primit și plăcintele lui Dexios. Manuel mi-a spus cu gura lui ce mi-a spus și Aaron alaltăieri. Cât despre iubitoarea de virtute Ralena, recunosc că-i datorez multă recunoștință pentru ostenelile ei pentru mine, dar nu socot că aceasta e răsplata necesară a datoriei, ci rugăciuni și mulțumiri pline de recunoștință. Îmi este greu să fiu de față

[45] După V. LAURENT (1956), simptomele descrise ar sugera un edem pulmonar datorat unei insuficiențe cardiace.

pentru lucrul la care am fost invitat, deci nu voi fi prezent. Convinge înțelepciunea iubitoare de Dumnezeu și neîmpuținată a Ralenei să primească fără întristare refuzul acestei prezențe.

20
< duhovnicul >

Pe cât se pare, n-ai înțeles gândul meu. Căci eu îndrăznesc și spun, potrivit Marelui Vasile, că „astfel mă sârguiesc să nu mă arăt precum se sârguiesc să se arate cei ce se sârguiesc foarte tare să se arate”[46]. Deci ce are în comun o astfel de socotință cu adunările strălucite[47]? Dacă-mi poruncești acest lucru pentru slujba de pomenire a părintelui tău, voi săvârși mai bine la mine însumi această pomenire. Cât despre nepoatele tale, nu socot că e foarte necesar să vină, căci le-am văzut ieri și mai înainte. Dacă e altă necesitate, atunci nu mi-ai scris despre aceasta. Deci e mai bine, dacă e o astfel de necesitate, să vin după adunare decât acum când ea are loc. L-am trimis în locul meu pe kyr Nifon[48] și trebuie să suporți acest lucru.

21
< duhovnicul >

Am socotit de prisos plânsul tău cu glas mare la pomeniri și nepotrivit cu un suflet care se liniștește la Dumnezeu. S-a întâmplat invers decât la omul șambelanului[49], fiindcă atunci era potrivit să-l vezi, și nu l-ai văzut, iar

[46] VASILE CEL MARE, *Epistola* 210, 1 (*PG* 32, 768C; *PSB* 12, 1988, p. 429).

[47] Evloghia îl invitase pe noul ei duhovnic la parastasul anual al tatălui său (decedat pe 16 ianuarie), celebrat solemn de familie și cunoscuți în mănăstirea Philanthropos Soter, ctitoria familiei Chumnos.

[48] Probabil ieromonahul Nifon, devenit împreună cu Gregoras și Dexios unul dintre liderii partidei antipalamite după moartea lui Akindynos (1348).

[49] Aluzie la fratele mai mare al Evloghiei, Ioan Chumnos, *parakoimomenos* sau șambelan al Marelui Sigiliu al Imperiului, literat, general bizantin și guvernator al Insulei Chios, decedat cândva înainte de 1338.

când nu se cădea, l-ai văzut. Dar trecutul nu mai poate fi vindecat, de aceea să fie lăsat în pace.

Nu este vremea potrivită pentru mine să discut tehnic despre frică şi să cercetez cauza ei, tu însă ia seama cu încordare că de patimi te eliberează numai Cel singur puternic şi izbăvitor de cele rele. Iubeşte-L nesăturat, teme-te de El şi alipeşte-te de poruncile Lui până la moarte şi nici un rău nu va stăpâni sufletul tău. Ziditorul cel mare [*Archioikodomos*] şi Veghetorul [*Gregorios*], după cum e şi adevărat, este numai Dumnezeu[50], căci El este Ochiul care veghează mereu şi neadormit şi nedormind zideşte sufletele care vin şi se alipesc de El şi le face temple pentru El. Pe Acesta caută-L cu osteneală, cu dor, cu fapte necontenit bune şi gânduri fără prihană şi-I vei zidi un templu nesurpat. Lucru pe care urează-mi-l şi mie. Căci ştiu şi eu că mântuirea, adică Împărăţia cerurilor, se ia cu sila [*Mt* 11, 12–13] şi are nevoie de multe osteneli şi de o vieţuire străină de cea pe care ne-am obişnuit să o ducem cei mai mulţi dintre noi. Pe care fie să o luăm şi noi depărtând cu cea mai mare grijă toată obişnuinţa şi viaţa omenească.

Iar cele privitoare la Aaron aşa să fie. Aşteaptă-mă să vin, dacă vom mai trăi, la sfârşitul zilelor lăsatului de carne, când se vor întâlni cu mine alături de tine şi nepoatele tale, dacă vor voi.

22
< duhovnicul >

Dumnezeu să te ierte. Du-te la înmormântarea mătuşii tale, câştigând un lucru spre viaţă din moartea ei. Toată frica să se depărteze de sufletul tău, căci este o patimă a

[50] Aluzie probabil la un elogiu exprimat de Irina/Evloghia la adresa noului ei duhovnic şi corespondent într-o scrisoare anterioară, pierdută însă, aluzie care confirmă ipoteza că acesta este într-adevăr Grigorie Akindynos. Irina/Evloghia îl numise, făcând aluzie la numele său, ziditor şi veghetor al sufletului ei, iar acesta îi răspunde spunându-i că unicul Ziditor şi Veghetor este Dumnezeu.

părţii potrivnice şi a vrăjmaşului care desface concentrarea şi încredinţarea pe care o are sufletul spre Dumnezeu. Să nu te tragi înapoi de la moartea trupului, căci omul cucernic nu moare, ci se mută de la moarte la viaţă, şi încă la o viaţă fără sfârşit. Chiar şi acestea sunt de prisos a le grăi ţie şi tăriei tale [dobândite] deja de mulţi ani şi din experienţa lui Dumnezeu. Iar eu, dacă-mi va fi cu putinţă, voi fi prezent la voi.

Cuprins

IV. POVĂŢUITORUL FILOCALIC
Epistole şi cuvinte duhovniceşti către Irina/Evloghia şi maicile ei — o Filocalie a maicilor în Bizanţul târziu

V. EPILOG — UN ALT EPISTOLAR DUHOVNICESC

Editura și Librăria DEISIS
str. Timotei Popovici, nr. 21, 550164, Sibiu
tel./fax 0269-214272
www.edituradeisis.ro

Difuzare: SC *SUPERGRAPH* SRL
str. Ion Minulescu, nr. 36
031216 București, sector 3
tel. 021-3206119, fax 021-3191084

Tiparul executat la *PRINT MULTICOLOR*
str. Bucium, nr. 34, 700265 Iași
tel. 0232-211225, 236388
fax 0232-211252